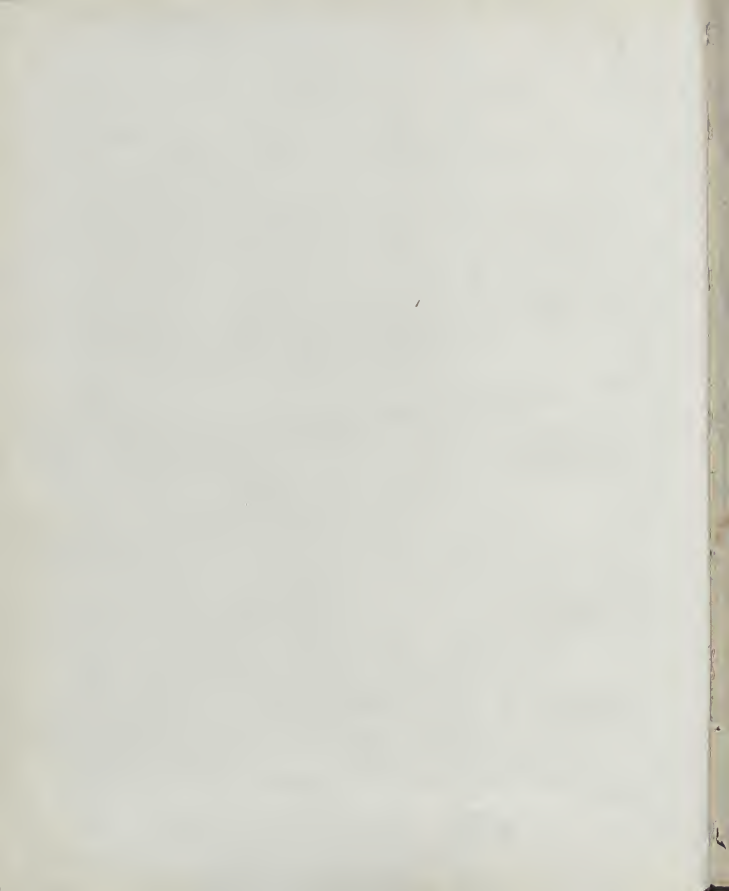

914.91

ε99

Vice-Læbmand Eggert Dlassens
og
Land-Physici Biarne Povelsens
Reise igiennem Island,

foranstaltet

Landslæge-sagde

af

Videnskabernes Selskab

i Kiøbenhavn,

og bestreden af forbemeldte

Eggert Dlassen,

med

dertil hørende 51 Kobberstøcker

og

et nyt forfærdiget Kart over Island.

Første Deel.

Corsø, 1772.

Trykt hos Jonas Lindgrens Enke.

Einzelne Stücke

aus der Sammlung

Antiquitäten

Verkauft

am

Freitag

den 15ten

April

1798

in der

Stadt

zu

Wien

Verkauft

von

Fortale.

Den Reise-Beskrivelse, som her lægges Læseren for Dine, er en Frugt af de Reiser, som efter Kongl. allernaadigst Befaling, samt under det Kiøbenhavnske Videnskabernes Sælskabs Foranstaltning og Opsigt, ere foretagne igiennem Island, i Aarene, fra 1752 til 1757, af da værende Islandske Studenter, Eggert Olafsen og Biarne Povelsen, af hvilke den sidste endnu er Land-Physicus paa Island, men den forste, ved en beklagelig Hændelse, alt for tidlig borttrykket, efterat være bleven Vice-Lavmand i Fædrenelandet. Desse tvende brave Mænd forrettede bemeldte Reiser, hvorpaa denne Reise-Beskrivelse er grundet, deels samlede, deels hver for sig, holdte derover ordentlige Dagbøger, og indsendte deraf efterhaanden

Fortale.

viffe Udtoge til Videnskabernes Selskab i Kiøbenhavn, som lode eet og andet mærkværdigt Stofke deraf indrøkke i de Kiøbenhavnske Lærde Tidender.

Efterat nysomtalte Reiser vare fuldførte, paatog Sal. Lavmand Blafsén sig at udarbeide en ordentlig Reise-Beskrivelse, efter benældte Dagbøger, men dog saaledes, at han udelod af Beskrivelsen vel meere end den halve Deel af hvad i Dagbøgerne fandtes, nemlig alle de Dunsændigheder, som kun angik Reisens mindre vigtige Tildragelser: hvorimod han indførte adskillige nye og meere nyttige Tilfæg, angaaende Natur-Historien, Landhuusholdningen, adskillige forglemte eller nye Opdagelser, Paafunde, Indretninger, med flere Ting, hvorom med Nytte kunde meldes, som tienslige eller utienslige, i Hensigt til Islands nu værende Tilstand. Hvorhos han tillige har antegnet, til hvilken Tid Reiser gif for sig over hvert Herred eller District især, og naar man besaae eet og andet mærkværdigt Sted, da heele Støkker af Dagbøgerne, med de giorte Forsøge og Jagttagelser, ere indførte.

Saaledes er denne Reise-Beskrivelse bleven forfattet, der indeholder Islands Borgerlige Historie for en stor, men for den største Deel, dets Naturlige Historie, altsammen grundet, et alleene paa forbemeldte Reiser, men ogsaa tillige paa adskillige meest endnu ei udgivne og for de fleeste ubekjendte Skrifter, samt paa mange Nars Jagttagelser og Erfaringer.

S at forfatte Skrivtet har man rettet sig efter Landets Inddeeling i Sysseler, Herreder og Fiordunger, og derefter
deelt

Fortale.

deelt det i 7 Hoved-Støkker, dog saaledes, at disse ere blevne af ulstige Størrelse. De første Støkker indeholde kun enkelte Syssler, af Marsag, at man der maatte være meere vidtløftig i Fortællingerne, ved det de fleste Ting endnu vare Læsere ubekjendte: de sidste derimod indbefatte heele Fiordunger, hvor mange Ting kunde forbigaaes, som tilforn beskrevne, og hvor man kun behøvede at henviise til de Steder, hvor derom tilforn var talt, eet og andet Sted undtaget, hvor noget Nyt forekom. Herover er ogsaa Bøkket overalt inddeelt i Paragrapher, som uforandrede fortsættes, det heele Skrivt igiennem.

Riosar-Syssel paa Sønderlandet er det District, som først beskrives, thi der begyndte først Reisen. Derfra gaaer Beskrivelsen til Vestfiordene, omkring Cap de Nord, til Nordlandet, og derfra over Øster- til Sønder-Landet, hvilken sidstnævnte Fiordung oftere, end de andre, blev besøgt, ved det Reiserne bleve der hvert Aar sluttede, i Guldbringe-Syssel.

I hvert Støkke, især hvad den Naturlige Historie angaaer, som udgjør altid den fornemste Deel, er Indretningen eller Ordene den samme, og følgende. 1) Beskrives ethvert Districts, Syssels eller Fiordungs Beliggenhed, Strækning, Størrelse, Inddeeling, og øvrige naturlige Beskaffenhed, i Henseende til beboede og ubeboede Egne, Fjælde, Elve, Søer, Bjerge, Dale, Der, Luft og Veirliget, Kilder og Varne Bæde, Jøkkeler, Is- og Vand-sprudende Bjerge, samt andre mærkverdige Steder. 2) Grundens Beskaffenhed, Jord. Muld. Leer- og Steen-Arter, Mineralier, Fosfiliier, Steenforvandlinger o. a. m. 3) Stedernes

Fortale.

Frugtbarhed, Græs-Jorden, Foderets forskiellige Beskaffenhed, almindelige og rare Urter, samt deres Behandling og Nytte. 4) Indbyggerne, tillige med deres Sinds- og Legems-Beskaffenhed, deres Sygdomme, Leve- og Nærings-Maade, Sæder og Videnskaber, m. m. 5) Dyrene, først de tamme, med deres Behandling og Nytte, dernæst de andre, saavel Land- som Vand-Dyr. 6) Adskillige gamle og nye Mærkværdigheder, saavel Naturens, som Indbyggerne angaaende, visse Indretninger, med deres Mangler, samt Midler og Forbedringer deri; hvorunder tillige om Havnene og Handelen.

Under disse sex Afdeelingen ere de Materier afhandlede, som Skrivtet indeholder, dog visse Hoved-Poster i hvert Støkke især. Saaledes gives i det første Støkke, om Niofar-Syssel, en almindelig Beskrivelse over Island, og dets Indvaanere, Urter, Dyr, Steenarter, m. m.; i det andet, om Borgarfjords-Syssel, forekommer en Beskrivelse over Reisen til Geitlands-Jökul, over Surtihulen, over de heede Bænde, og især en Afhandling om Faaredrivten i Island; i det tredje, om Sneefjældsnes-Syssel, finder man Reisen til Vester-Jökelen og til Draapehlids-Fjældet, Suurbrønden Beskrivelse, og en Afhandling om Fiskeriet; i det fjerde, om Vestfjordene, beskrives Reisen til Cap de Nord, den Grønlandske Is, Hav-Bædene, Drive-Lommeret, Surtarbranden, Vesterlandets nyttige og rare Hav- og Land-Værter, Havederkningen, de Gamles Fiskerie, Deboernes Levemaade, Hvalfiskene og Fuglefangsten, samt Insecterne i Island; i det femte, om Nordlandet, læser man om Veirligets Forstiel, Ind-
byg-

Fortale.

Byggernes Levemaade, Forsøge i Agerdørkningen, Drangsens Fugle- og Fiske-Fangst, samt Beskrivelser, over Grimsoen, Reisen til Hverevalle og Nyvands-Bygden, Svovelminerne, de nye Ildsprudninger og Steensfode; i det fiette, om Østerlandet, findes Reisen til de Ild- og Vand-sprudende Isbjerge, Østlændernes Levemaade og Sprog, Beretning om det vilde Korn, og om visse Uhyrer i Søer og Elve; i det fvyende, Reisen til Hekla og Geysir, samt Beretning om det ildsprudende Hav, om Islandiske Hav-Insecter, om Conchylier og Drme.

De Naturalier, som her af Naturens treude Kiiger anføres, ere betegnede med de nyere Naturkyndiges Navne, dog saaledes, at de ældres almindelige og bekæendte Navne ei ere udelukte. I Beskrivelserne selv, og i Classificationen, især over Steenarter, Urter og Dyr, som stykkeviis ere indførte, følges ogsaa de nyeres Maade, især den Linnæiske. Dog har man tillige besittet sig paa, at give visse væsentlige Kiændemærker paa Tingene, hvorved de kunde, af enhver fornuftig Kiænder, læt skilles fra hinanden.

Blandt de mange Tegninger, som Forfatteren havde, enten selv, eller ved andre udarbejdet, til Dphlysning af de anførte Beskrivelser, over visse mærkværdige Steder, Situationer, Egne, Indbyggernes Redskabe, Klædedragte, Huuse m. m., men især blandt Tegningerne over Fugle, Fiske, Insecter, Mineralier, Steene, o. a. m., var det fornødent at giøre et Valg, deels for ei at giøre Skrivtet kostbarere, end fornødent var, deels for ei at vantage det med Ting, som enten vare slette, eller fandtes paa an-
dre

Fortale.

dre Stæder bedre og zirligere. Til dette Valg at giøre, har Selskabet fornemmelig betient sig af Hr. Professor Brunnich, ved hvis Hiælp Kobberne over de anbragte Naturalier ere ogsaa blevne saaledes rettede, at man haaber, de skulle i de fleste Ting befindes gode og noiagtige. Hvad Kobberstofferne over visse Stæder, Prospecter, Viærge m. m. derimod angaaer, har Kobberstikkeren deri ei været overalt saa lykkelig, som man ønskede, og som kunde været skeet, dersom Forfatteren selv havde levet, og efter sin Kundskab om Stæderne, rettet enhver liden Feil, der nu ei saa lættelig kunde undgaaes, allerhelst da Barket blev trykt paa eet, Kobberne paa et andet Sted. Desse ere for Resten numererede efter den Fortegnelse, som Forfatteren selv havde efterladt sig: men for at giøre dem saa meget meere brugbare, har man paa Kobber-Tavlerne anvist enhver Ting til den Pag. eller S. i Skrivtet, hvor fornemmelig derom er handlet.

Bemeldte Kobber-Tavler ere 51 i Tallet. Men foruden dem har Selskabet endnu ladet forfatte og bekoste et nyt Kart over Island. Paa dette blev giort en Begyndelse, under fælles Arbeide af Hr. Professor Erichsen og mig: men da velbemeldte min da værende Collega blev pludselig kaldet til et andet Embede, maatte jeg fuldføre Arbeidet alleene. Til Grund for dette Kart har man lagt, deels det store tegnede og fornemmelig af da værende Kongl. Ingenieur Knoph ved Aar 1734 udarbejdede Kart, som forværes i det Kongl. Archiv, deels et mindre, som Islands forrige Stiftamtmand Hr. Geheimeraad D. M. Ranzau har ladet forfærdige, efter foromtalte Knophes Kart, og i sædvanlig Land-

Fortale.

Landkarte-Format stikke i Nürnberg 1761. Efter sidstbemeldte er nærværende Kart indrettet, saavidt Landets almindelige Strækning, Inddeeling og de fleeste Steders Beliggenhed angaaer. I Henseende til Navnene derimod, har det, for det meeste, været uesterretligt, en Feil, som Knophes store Kart ei heller er frit for, men fuldt af mange, deels fordreiede, deels ukjendelige Navne. At rette disse, at give Stederne deres rette og i Landets Sprog brugelige Benævnelser, og at henføre visse Steder til deres rigtige Beliggenhed, er da blevet den fornemste Deel af mit Arbeide, hvori jeg ogsaa haaber at have tilveiebragt saa meget, at Islænderne kunne nogenledes kjende deres eget Land igien paa Kartet, og dette anses for det noiagtigste Kart over Island, som hidindtil er udkommet. Dette haaber jeg saa meget meere, som det af endeel kyndige Islændere er igiennemseet, især af Hr. Olafsson, en værdig Broder til Skrivtets Forfatter, og adskillige Feil i Navnene derpaa rettede. Paa at giøre det reent, smukt og tydeligt, er og ingen Umage sparet.

Endnu maae man anmærke følgende. Da Hr. Conference-Raad Hielmstjerne, Selskabets Secretair, hvis Omsorg og Umage for Skrivtets Udgivelse bør her med Tak og Berømmelse erindres, havde formaaet Prof. Erichsen og mig, i Mangel af andre, til at paatage os Arbeidet med Værkets Trykning, saaldt det os strax i Minene, at Stilen maatte paa de fleeste Steder forandres og forbedres, hvormed Hr. Conference-Raad Suhm, under Skrivtets Giennemlæsning, havde og giort en Begyndelse, meest i Hensigt til visse enkelte Ord. Dette blev eet af de største Arbei-

Fortale.

der, og den meeste Umage, som Skrivtes Udgivelse har kostet os, fornemmelig Prof. Erichsen, som for det meeste har alleene rettet den sidste halve Deel. Herhos have vi dog ladet os det være en Hoved-Sag, i Hoved-Tingen selv at beholde Forfatterens egne Ord, paa det intet i Meeningen skulde forandres, og overalt ei at rette videre, end fornodent ansaaes til at giere Stilen tydelig og nogenledes flydende; viidere Ziirlighed udfordrede ei saadant Skrivt, som dette. Denne Forandring syntes tilladt og fornoden. Derimod ansaae Selskabet det for raadeligst, at lade Værket i det øvrige beholde sin første Plan, heller end at omstøbe det i en anden eller systematisk Form, af Marsag 1) fordi Værket dog er en Reise-Beskrivelse, hvortil nærværende dets Indretning langt bedre passer sig, end en systematisk; 2) fordi Skrivtet nu er for alle Læsere, meere afværlende tilliige og behageligt, end om det var skrevet systematisk; 3) fordi Omarbeidningen, efter Forfatterens Død, vilde være, ei alleene alt for besværlig, men og betænkelig, da andre end han læt kunde feile, og det i flere end een Omstændighed; 4) fordi den Mangel, at Materierne nu findes, ei paa eet Sted, men adspredde hist og her, og den Besværlighed, at finde dem, læt kunde bødes paa, ved et Register.

Saadant Register har jeg derover paataget mig at udarbeide, samt søgt at giere det saa systematisk og fuldstændigt, som meest mueligt var, ved hvis Hielp jeg ogsaa haaber, at alle Ting af Betydning læt skulde kunne opledes og findes, naar man søger enhver Ting, ei alleene under sin særdeles Titel, men ogsaa under den almindelige, hvorunder den med flere henhører, eller tværtom.

For

Fortale.

For Resten maae endnu mærkes. 1) At endskönt man har, deels udeladt inellem, deels forkortet adskillige Omstændigheder ved Reisen, saa har man dog anseet sig forbunden til at beholde de fleeste deraf, end ogsaa nogle, som kunde ansees for at angaae kun mislingede Undersøgninger, ei alleene, fordi saadanne Ting dog udgjorde en væsentlig Deel af en Reise-Beskrivelse, men ogsaa fordi de kunne tiene til Beviisning for Efterkommernes næriere Undersøgninger i een og anden Post, og det paa flere end een Maade. 2) Endskönt Skrivtets Indhold kan i visse Ting have sine Mangler, fornemmelig i Hensigt til visse Deele af Natur-Historien, som enten kunde være, eller ere bedre udarbejdede, har man dog ladet dem blive, som Forfatteren dem havde efterladt, baade paa det man kunde see, hvad han havde præsteret, saa og fordi man ansaae det for bedre, at hvad her manglede, enten i Tingene selv, eller i visse Betænkninger derover, kunde i Fremtiden, enten ved flere Opdagelser, eller ved rigtigere Reflexioner, rettes og erstattes, end om man skulde nu paa egen Haand have foretaget saadant. 3) Skulde desuden end synes, at visse Artikler ere noget mavre, eller ei tilfulde udførte, eller visse Ting forbigangne: saa maae betænkes, at Bærket er kun en almindelig Lands-Beskrivelse, hvori udførlig Afhandling om enhver enkelt Ting ei med Foie kan ventes. Forfatterens Manuscript viser og, at han har med Iliid været fort i visse Ting, hvorom han havde i Sinde at forfatte egne Afhandlinger, hvoraf man her, f. Ex., vil nævne hans forehavende fuldstændige Historie over alle Islandske Ildsprudninger, hans Meteorologiske Jagttagelser, hans

Be-

Fortale.

Beskrivelse over de Islandske Insecter, hvortil i Bærket er giort et Slags Udkaft, og en Afhandling om de Islandske Urter. Dog er Mangelen i sidstbenævnte Artikel nogeleedes her bleven erstat- tet, ved det Bærket tilføiede Anhang, om de Islandske Urter, som af Hr. Kønings Samling er udtrokket, ved Hr. Secre- tair Zoega.

Endelig maae man ogsaa erindre Læseren derom, at Bær- kets Hensigt har i Almindelighed været en Deconomist Beskrivel- se over Island, hvorefter det fornemmelig bør dømmes. I den Henseende fortæner det ogsaa Høiagtelse, og har visselig mange Fortienester, som ville i sin Tid blive til betydelig Nytte, i den private Islandske Deconomie. Kun Skade, at Forfatteren ei har tillige handlet om den publiave: men Mangel af fornøden Indsigt i de politiske Videnskaber har uden Tvil været ham dertil Hinder.

Dette er hvad jeg har anseet fornødent at erindre Læseren om, angaaende nærværende Bærk, som jeg ynsker at maae blive Fædernelandet til Nytte og Læseren til Fornøielse.

Copie den 28 Febr. 1772.

G. Schøning.

Sønder=

NYT CARTE over ISLAND
 ved Professor ERICHSEN
 og Professor SCHÖNNING.
 Aar 1771.

15 Danske Mil eller 180000 Alen

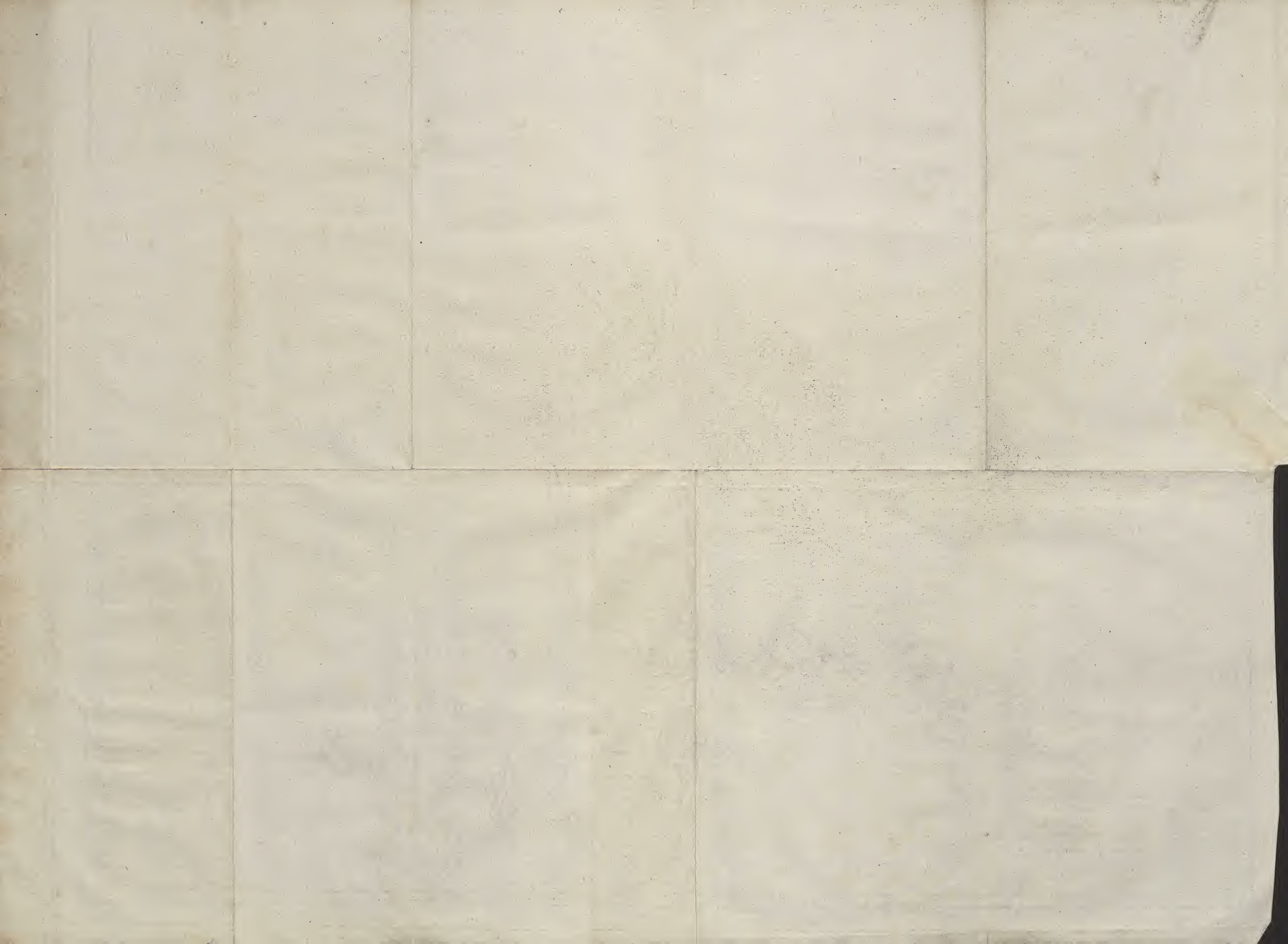
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----

3 Ting, Mannaleid eller 12 Islandsk Mil

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

9 Uger til Røs eller Islandsk Sø Mil

1	2	3	4	5	6	7	8	9
---	---	---	---	---	---	---	---	---

Sønder = Island.

Riosar = Syssel.

§. 1.

Efterat vi i Aaret 1752 vare ankomne fra Kiøbenhavn til Keisens De-
 Island, og samlede paa Laugarnæs i Guldbrynges-Sys-
 sel den 28 Julii, begyndte vi herfra, den 8 Augusti, gyndest.
 vor første Reise over Hølleraaen til Riosar-Syssel; men siden vi
 da endeligen skulde over Rios-Fjeldene til Nordlandet, blev ifkun
 en liden Deel besøgt i dette Aar. Det næstfølgende Aar 1753
 reiste vi over Resten af Riosar-Syssel; og atter 1755 i Augusti
 Maaned besaae vi det sidste Gang og lagde flere Anmærkninger til.

Kiosfar-Syffels Landstrækning.

§. 2.

Beliggenheden.

Kiosfar-Syffel er egentlig en Odde, som løber Vester ud i Havet til den store Bugt Sæpefjorden, imellem Reykenæs og Vester-Jøkkelen: Hvalfjorden er paa den Nordre og Kollafjorden paa den Søndre Side. Uden for den sidste ligger tvende Øer, Thernøe og Lundøe, af hvilke den første er beboet. Ved Pynten af Kialarnæs, inde i Hvalfjorden, ligger en liden Ø, som kaldes Andridøe, og hører til Branturholts Kirke: de andre tvende tilhøre Hans Majestet. Vedøe haver tilforn hørt til Kiosfar-Syffel, da den ligger knapt $\frac{1}{2}$ Mil fra Lundøe; men nu bliver den regnet til Guldbrynge-Syffel. Det er derfor, at mange af de Ting, der ere observerede paa Vedøe, kunne henføres til Kiosfar-Syffel.

Bierge.

De største og fornemste Bierge ere Estan, og Norden for den, Keinevallehalsen, tillige med andre smaa adskilte Bierge, der indslutte de tvende Kirke-Sogne Keinevalle og Medalfell, som egentlig og med eet Navn kaldes Kios, hvilket Ord betyder et Sted, omgivet med høie Klipper.

§. 3.

Fjeldsfred og Sneeflod.

For saadan Beliggenheds Skyld trues dette Bygdelaag og bestadiges ofte af Fjeldsfred, paa Jslandss Skrifa, om Sommeren, fornemmelig Foraar og Høst, naar der indfalder vedholdende Regn; da store Klipper med Jord og Gruus løses fra Fjeldsiderne, og styrtes ned over den underliggende Egn. Om Vinteren leve Jndbyggerne i lige Frygt for Snieflod: saa kaldes i Jsland en anden lige farlig Hændelse, naar Sneen paa de øverste Fjeldbrinker samles

tes i saa stor en Mængde, at den kommer til at hænge ud over, og ved sin Tyngde styrter ned i Dalene. Slige Skred- og Snees- Styrtinger foraarfsage i Island betydelig Skade, baade paa Mennesker, Græs-Marker, Huse og Kreaturer, hoorpaa Landets gamle og nye Historie viser mange bedrøvelige Exempler. Vi ville alene anføre eet om Kiosen: Aar 1699, i Februarli Maaned, da Præstegaarden Reinevalle, og Hurderbak (en Bondegaard der i Nærverølsen), med Folk, Huse og Kreaturer, bleve om Natten, ved en Sneestyrting, sonderknusede og odelagte. Iblant de dode Mennesker var Probstens Hr. Oddur Jónsón, en meget berømt lærd Mand. (Annal. Isl. Ao. 1699.)

§. 4.

For at kunne stille de Islandste Bierge fra hinanden, maa vi, efter den udbortes Anseelse, først deele dem i tvende Slags: ^{Biergenes} Ordentlige og uordentlige: ^{Dannelse i} Ordentlige kalde vi Landets ældste ^{Almindelig-} oprindelige Fielde, hvilke, i det de bestaae af mange (omtrent 20 til 40) Etager eller Klipperader, see ud, som de vare opmurede: og disse igien ere meer eller mindre ordentlige. De uordentlige bestaae ikke af saadanne Klippelag, men i dets Sted af sammenkastede Klipper, Gruus og Leerklumper, og ere kiendeligen opkomne ved Ild, og omtumlede af Jordbrand: disse ere enten sorte og røde at see til, bestaaende af smeltet Hraun og Vimpesteen; eller hvide, sammenbagte af hvid og blaagraae Leer og Gruus: I endel af Hvidbjergenes Opkomst haver sydende Vand kiendeligen virket. Begge de sidste Slags kunne atter deles i gamle og nye Fielde: blandt de gamle omtumlede ere alle Jokler eller Jisbierge paa Landet; derimod ere de nyere mindre og meer sammenslobte: Endeel af dem ere endog fremkomne efter Landets Beboelse.

Denne Hoved-Inddeling paa de Islandske Bierge lader sig best forklare ved foresaldende Leiligheder i hvert Syffels Beskrivelse; da dette, som hidindtil er sagt, kan være nok til at vise, af hvilken Art eet eller andet paa Reisen forekommende Fjeld kan være. De Sluinger som flyde heraf, giemmes til sit Sted.

§. 5.

Deres Hoide. Hvad de Islandske Bierges Hoide angaaer; da, efter som vi have maalt mange af dem med Astrolabio, og nogle med Barometro, ville vi herefter regne dem for lave, som ere 100 Favne, og dem for middelmaadige, som ere 300 Favne; de høie derimod til 4 à 500, og endelig de høieste til 1000 Favne og derover.

§. 6.

Dette Syffels Bierge. Men at komme igien til Riosar-Syffel, da er Esian og andre Bierge der i Nærvaerelsen af det ældre og høiere Slags, skient deres Klipperader ere ikkun faa og lidet ordentlige, bestaaende oven til af store aflange og perpendiculaire Deele, hvilke ere mørkegraa at see til; men den middelste og underste Deel er skilt af Fjeldstred (§. 3.), hvorfor dens Dannelse ikke kan sees.

§. 7.

Den beboers Egn og dens Afdeeling. Imellem Fjeldene, i Riosen, ere smukke Dale og Sletter. Den fornemste Bygd ligger deels Østen for Esian: tvende Kirkesogne, Mosfell og Gufunæs, som kaldes under eet Mosfells Sveit; deels Vesten for, lige saa mange Kirkesogne paa Rialarnæs, Drautarholt og Saurbæ. Det tredje Bygdelay Riosen ligger over for Rialarnæs, imellem Mosfells-Sveit og Hvalfjorden: der har ogsaa tvende Kirker, Reinevalle og Medalfell (§. 2.).

§. 8.

§. 8.

Syfflet haver adskillige fiske- og Bække, iblandt ^{Klober og ferske Søer.} Kiberaaen og Laxaaen ere de fornemste; isigemaade ferske Søer, hvoraf trende ligge paa Mosfells-Seide, hvilke give nogle Foreller; dog til liden Nytte. Men Medalfells-Vatn i Kiosen, (hvorfra Laxaa haver sit Udspring), er baade for dets Smukhed, og Nyttens Skyld den fornemste; thi denne Søe giver paa alle Aarets Tider en god Fangst af velsmagende Foreller.

§. 9.

Eil Drif og anden daglig Brug i Huusholdningen er Vandet ^{Vand til Huusholdnings-Brug.} her meget stiont og overflodigt, og det faavel Kilde- som Bække-Vand; dog haver det sædvanligen en noget stiptist Smag, hvilken det trækker af den jernholdende Jord som det rinder igiennem. Indbyggene fornekke dog aldrig, enten her eller andensteds i Island, hvor samme slags Vand tiener til daglig Brug, endog den mindste Uleilighed deraf.

§. 10.

Reykia-Laug kaldes et lidet opvædende varmt Bad i den ^{Et varmt Bad.} østlige Bygd af Mosfells-Sveiten. Vandet er lettere and andet (foldt) Kildevand, samt meget klart og uden Smag: det er ikke heedere, end at man kan uden Skade holde Haanden deri: det besidder dog en incrusterende Kraft, hvorved de Steene, som det idelig falder paa, naar de tillige ligge i frie Luft, faae en tynd hvid Skorpe, som Skeedvand ikke bider paa.

Luften og Veirliget.

§. 11.

Endstiont her ikke falder meget stærk Frost om Vinteren, er ^{Stiont vængende Vinde.} dog Luften meget skarp, formedelst de saltagrige Dunster, som

V. S. og N. Vindene bringe med fra Havet. Det kommer derfor Indbyggerne jævnlig for, som der var meget koldt, naar Thermometrum ikke engang er faldet til middelmaadig Vinter-Kulde; og tværtimod, naar dette Instrument haver tilkiendegivet den stærkeste Vinter-Kulde af N. og N. O., er det kommet dem for, som Kulden var kun middelmaadig. Ligeledes haver man fornummet paa Creature, som gaae ude paa Marken om Vinteren, at vestlige Vinde tage langt meere paa dem, end nordlige eller østlige. Disse saltagtige Dunster ere og Aarsag i, at det ofte regner her i Bygden, naar det sneer til Fjelds. Regn falder ellers ofte i Klofen, naar der er tort Veir i andre omliggende Egne: Aarsagen dertil er, at Skyerne tillige med Lusten, meest støde an og brydes paa de høie Bierge, som omringe disse snævre Klofter og Dale.

§. 12.

Kulde og Sneede. Om Vinteren pleier Kulden ikke at være her meget stærk (§. 11.): den middelmaadige paa Fahrenheits Thermom. bliver ved 20 til 24 Grader: den er ellers temmelig jævn, uden naar der er klart Veir, da Kvægsølvet falder til den 12te Grad og undertiden ganske ind i Ruglen. I Januarii, Februarii og Martii-Maaned

Stabelige Foraar-Vinde. der er den haardeste Vinter-Kulde. I April og Maii-Maaneder pleie her at blæse stærke og kolde nordøstlige Vinde; hvis de holde nogen Tid ved, uden at forandre sig, udmavre de ikke alene Creaturene, saa disse døe i Hobetal, men endog udtørre Jorden, saa at den ei kan frembringe Græs eller Urter, den næstfølgende Sommer, som ellers.

Lustens Varme. At Kulden om Vinteren er jævn, eller bliver omtrent den samme, er nyligen nævnt; derimod er Hæden om Sommeren meget foranderlig. Vi have havt Exempel paa, at da det sidst i Juniis Maaned

Maaned har frosset paa Vandet om Natten, haver Thermometerum, Dagen for og efter, steget til den 70 Grad; ellers stiger det ofte til 80 og 90 Gr. ved Middags-Tiden, i frie Luft; men det staaer ikke længe paa ad Gangen. Hvad *Childrey* og flere Lærde (*The Natural Rarities of Middlesex*) have anmærket, at det er heepest Klokken 1 og 2 om Eftermiddagen, det vil hverken her eller andensteds paa Island slaae ind; thi med klar og jævn Luft stiger Kvægsølvets jævnt og smaat til Klokken er netop 12, men strax derpaa begynder det lidt efter lidt at falde; hvilket vi saa ofte have erfaret, at vi nogle Gange, i Mangel af andre Instrumenter, have rettet Uhret derefter, naar der i øvrigt ikke laae Magt paa Observationen; thi ved den mindste Forandring i Luften, eller et lidet Stød af Vinden, kan Heeden blive forandret.

§. 13.

Luftens Tyngde er her meget ulige, og kan forandres i en Hast, Luftens Tyngde. især om Vinteren i December- og Januari-Maaneder. Forskiellen imellem Kvægsølvets høieste og laveste Stand i Barometro er ordentlig 2 Tommer: den største Forskiel, som vi nu efter 5 Aars Jagttagelser have fundet, er 2½ Tommer, eller 3 Tommer mindre 3 Linier. Een og anden Gang ere vi blevne vare en underlig Forskælfse i Barometro.

§. 14.

Torden, Lynild og andre usædvanlige Luftændelser for- Luftændel- nemmes her sielden; dog indfalde de første meest om Vinteren. 3 fer. stærk Blæst, mørk Luft, og Sneefog om Vinteren, mærker man nogle hastig forsvindende Lysninger i den underste Luft, hvilke Zudbyggerne kalde *Snae-Lios*. Et Slags *Ignis fatuus*, som paa Islands kaldes *Zravar-Eldur*, hvilken hænger uden paa Mennesker,

nesker, er paa denne Kant noget fieldsom. (See *N. Zorreb. Efter. §. 76.*) Nordlyset derimod spiller her snart hver Nat med utallige Forandringer, hvoriblant nogle besynderlig artige.

§. 15.

Mister. Man kalder her Mistur og Vind:Mistur det Slags Luftsyn, naar Luften over Fjældet Osten for Mosfells:Sveiten bliver i en Hast bruun farvet, samt mørk og fæl at see til: dette betyder her allestider stærk østlig og sydøstlig Blæst, som følger derpaa, undertiden efter 1 til 2 Timer, og vedvarer siden en heel eller halv Dag, da denne Støvtaage fores af Vinden ud over Bygden, og Soesfolk:ne vide deraf at tage dem i Agt. Mister foraarfages ved det der kommer stærk Blæst fra Østerlandets Isbjergte til Kangaavalle, og de øde Steder omkring Hekla; da den lette Pimpesteen:Sand og Støv, som der ligger tykt over Jorden, bliver oprørt og spredet over de Sønden for liggende Herreder, henved to Danske Miise til Mosfells:Sveit.

Jordarterne.

§. 16.

Madjord,
Humus frugifera.

Den almindelige sorte, mørkebrune *Sevbjerg* (see *Wallerii Mineral. §. 8. I.*), som allevegne bringer Urter og Græs frem paa Jordklodens frugtbare Overflade, findes her som andensteds: den er temmelig løs og sielden over 1 Fod tyk, undtagen paa det saa kaldte *Tun*, eller det Stykke Land som ligger omkring Gaardene, og aarlig giødes. I *Riosar:Syssel* findes ogsaa ofte rødagtig Madjord, hvilken er blandet med Leer og Sandgruus: den er mindre frugtbar og meer underkastet *Ødelæggelse*, især af Blæst og Regn, end den sorte Jord.

§. 17.

§. 17.

Paa sumpige Steder, paa Islandsk Myret kaldte, som vel udgjøre den halve Deel af Syffel, er Madjorden tyndere; nemlig $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Fod. Derunder ligger rød Mudderjord, som er meget løs og fugtig, bestaaende af forraadnede Urter og Jern-Offer (*Linnei Syst. Nat. 47. 1. b.*) og fuld af Smaaastene. Denne Moradsjord er gjerne 3 til 4 Fod tyk.

§. 18.

Torv kaldes paa Landets Sprog No-torf og undertiden ligesom Torv, Humus bituminosus. Den ligger under den foromtalte Sumpejord 6 til 8 Fod dybt, skræres op med Jernspader i tærned (cubiske) Stykker og tørres til Brændsel.

Denne bitumineuse nyttige Jordart bruges baade her og andensteds paa Sonderlandet til Brændsel. Det slaar aldrig fejl, at hvor den findes i Island, er den fuld af Birkestilker, ofte ogsaa af store Træstumper, og hvorsomhelst de gamle Skrifter mælde om Skove, der finder man nu god Forraad af Torv. Mange, (forstaae, af de Fornuftige og Estertænsomme) holde for og beraabe sig paa Erfarenheden, at denne Jordart kan voxe til igjen, endskiont det heele Lag bliver paa eengang optaget; men saasom vi hidindtil ikke have kundet komme til nogen tilstrækkelig Vished herom, maa vi lade det blive uafgjort. Det er ellers mærkverdigt, at denne Meening kommer overeens med de Norske om Torvarten, efter Hr. Procansker Pontoppidans Beretning, skiont Leibniz har været imod den Meening. (See Norges Nat. Hist. 1 Part 2 Cap.) Endnu berette de, som omgaaes med Torvskiferen i Island, at Torven ei er det ene Aar, som det andet; saa at den i eet Aar kan være seedere og fastere, end i et andet: Dette behøver

Bekræftelse ligesom det foranførte. Ellers kan denne Meening have sin Oprindelse deraf, at hvis der tidt falder Regn, imedens Torven ligger paa Marken, hvorved den nu tørres, nu atter giennemblødes, taber den kiendelig af sin Tyngde og Godhed. Torv-Afken er her allestider rødagtig.

§. 19.

Strand-
Torv.

Ved Strandbredden af Kjalarnæs opgraves et Slags Torv, paa Islandsk *Sio-torf*, naar der er Ebbe: den brænder godt, men brager i Jiden og giver stærk Svovelstank: Denne Torvart skiller sig vel derved fra Hollandernes *Darris*, (Humus palustris in igne factens *Vallerii* §. 8. Sp. 5. 2.), dog har den rimeligst givet *Andersen* Anledning til at slutte, at der er Svovel overalt i Jorden paa Island, hvorom videre kan læses i *Assessor Zorres* bogs Efterretning om Island §. 15. Dette Brændsel fordærvet især Kiæddeler og Kar af Kobber, og det paa en kort Tid, saa at de neden under blive overalt giennemborede med smaa runde Huller. Afken og Soden af Strandtorv skyder stærke Flores salis communis. Siden Træstikker ogsaa findes i denne Jordart, saa følger deraf, at her har været Land i forrige Tider, enten det er bortskyllet af Søen, eller Grunden er sunken. *Childrey* (1. cit. om Cornwall) mælder ligeledes, at der findes Torv under Sandet i Stranden ved *St. Michels Bierg*, at den fores bort af Indvaanerne ved Ebbe-Tiden, og at den er fuld af Stikke og Greene.

§. 20.

Jordlag un-
der Torven.

Det nederste Torvelag er gjerne løst og soampagtigt; fordi det har mange Vandaarer, som komme fra den underliggende Mudderjord: Denne Mudderjord er den samme som den øverste, undtaget at den omveyles gjerne med Leer eller Sand, og endelig, med grund:

grundfaste Klipper: Paa nogle Steder møde vandslidte Stene, smaa og store, hvilke tilkiendegive, at der engang maae have været Strandbred. Jordens Dybhed ned til denne Grund er gierne 16 Fod.

§. 21.

Af de andre Jordarter ville vi kun nævne den blaa Leerart, ^{Andre Jordarter.} som Esian oven for Kialarnæs mestendeels bestaaer af. Denne Jordart er grov og desuden mængt med Smaaesteene; den glimrer stærk af Kiispartikler. I Jlden er den meget stræng, gaaer dog tilsiest i Glas. (Conf. *Vallerii* §. 13. Sp. 17. 1.).

Steenarterne.

§. 22.

Den almindeligste Art, som baade Biergene i Kiosar-Syffel ^{Grove Fjeld-} og endeel Fjælde paa Jøsland, hvor Jordbrandens Virkninger ikke ^{Klipper. (Sa-} ere tydelige, bestaae af, er haardt sammenlimet Sand, mængt ^{xum rude} med tynde Spatsmuuler, og paa de fleste Steder i sine Huuler og Rifter opfyldt med Kvarts, hvoriblandt gemeenligen sees ganske smaa sekantede Berg-Crystaller. Disse grove Fjeld-Klipper see sorte ud; dog forandres de og til rød- og blaa-agtig Farve, naar Jern-Materien haver der Overhaand; og i hvorvel de jevnlig ere fulde af Sprækker, falder dog Materien, hvoraf de bestaae, ganske haard, saa at de gnistre, naar de slaaes imod. Staal. I Jlden forholde de sig ulige, alt efter som de besidde meere eller mindre af Spat eller andre ildfaste Materier. Ved stærk Jld sprække de gierne i smaa Stykker.

§. 23.

Hærdet-Blaa-
steen.

Den middeste Deel af Esjan bestaaer af hærdet Blaasteen, omveplende med den nysomtalte Leerart (§. 21), som er dens Grundmaterie.

§. 24.

Marcafsiter.

J bemeldte Steenart (§. 23) træffes store Marcafsiter, som ere mineraliserede af Zern og Svovel: deres Skikkelse er cubisk ligesom hines i det blaa Leer. (*Vallerii Miner. §. 105. Sp. 217*). Dog findes her og nogle sammensatte af tynde parallelle Lameller, (*Marcafsitæ Bracteata l. cit. n. 12.*), hvilke ere meget rare. Den sædvanlige Marcafsit lugter stærkt af Svovel, enten den kommer i Jsden eller bliver slagen mod Staal, hvilket vi tidt have forsøgt paa dette Sted. Denne Steenart seer ellers prægtig ud med gulvulfinnende Glænds, hvilket stedse har givet Indbyggerne store Tanker, naar de have fundet saadanne Steene. Og da man finder her i Landet Mængde af Marcafsiter, fast i alle hvide Bierge (§. 4), saa ere samme Bierge blevne udraabte for rige Skatkammere. Men det eeneste, man kan vente deraf, er at kunne udpine af nogle Steene og Leerarter lidet Kobber eller Sølv ved chemiske Operationer. Aar 1749 skeede et Fjeldskred (§. 3) i Esjan, hvorved store Marcafsit Klumper komne til Synne.

§. 25.

Petroflox
opacus.

Fæt østen for Esjan, mellem den og Svine-Kard (en hoi Fjaldbevi fra Mosfellsveit til Klofen) er et lidet hvidagtigt Bierg, hvilket bestaaer af en her til Lands besynderlig Steenart, som kaldes *Petroflox colore carneo* vel *Lucide fuscus*. Aar 1755 bleve vi først denne Steenart vaer; men om Foraaret 1756 besaae vi atter dette Bierg, da vi befandt, at det bestod af ovennævnte Steen, hvoris

hvoriblant findes en Forandring, som er hvid med sorte Striber, og sammensat af Mergel og meget fint Sand; ellers temmelig haard. Den førstbemældte Petrosilex er endnu haardere: den er meget sei og tæt, med lige Deele: falder blegghvid og ansigtfarvet: den beste Slags tager imod Slibning: til Bygninger er den skøn, fordi den hverken forandres ved Solens Varme, Væst eller Regnsveir. Denne Steenart falder ikke i store Stykker, men i tynde Sliser, som slutte tæt til hinanden. Viæret synes alene at bestaae af denne Art tillige med den anden forommalde Forandring *).

§. 26.

Herved forstaaer vi den i Island saa bekiendte, og ved Jordbrand frembragte Steenart, som paa Indbyggernes Sprog kaldes *Straun*, eller *Sröyn* efter Udtalen, hvortil Ordet betyder Ruin, fordi store Strækninger bestaae aleneste af dette Slags uordentlig sammenkastede Klipper. Den er af samme Oprindelse som Italiens Lava, og burde faae Sted iblant *Linnaei Concreta Elementi Ignei*; dog er den forskiellig fra *Pumicibus* (see Syst. Nat. 34). Men siden der paa andre Steder i Island falde langt flere, tydeligere og meer mærkværdige Forandringer af denne Steensart, end her, ville vi lade det beroe at handle derom. Hvad vi her ville mælde er alene dette, at siden Jordens Overflade i Kisfar-Syffel ikke viser klare Tegn til Jordbrand, saa kom det os desto mærkværdigere for, hvad vi fik at see da vi om Foraaret 1754 reis-
te til Lundoe (§. 2). Ved det vi i Ebbetiden ginge rundt omkring

B 3

Den

*) *Vallerii Mineral*, §. 50. *Spec. 91. No. 3. og 4.* thi her falde 2 Slags af denne Art, hvis Characterer synes at komme bemeldte Nummere nærmest; efter Anseelse og Prøver. Næmlig *Petrosil. lucide fuscus l. c. No. 3.* er ansigtfarvet; og *Petrosil. venosus l. c. No. 4.*

Den paa Strandbredden, for at samle Conchylier og Insecter, bleve vi vaer, under den Klipperad, som Den bestaaer af, kort oven for Vandet, som den Gang var meget lavt, et 5 til 6 Fod tykt Lag af Graun, hvilket udgjor Grundvolden af den hele De, og ligger i lige Linie med Havet. Steenarten er rød af Farve, temmelig haard og tung, dog meget huller, og hvor Overfladen, enten i Mellemrummene, eller uden paa Siderne er heel og ubeskadiget, der er den bleven i Smeltningen, formedest Luftsens bolgerformige Træk, paa utallige Maader vreden og ophævet. Et Besøis derpaa toge vi den Gang med os derfra en spiralførmig Druuse, som hængde udover forbemældte Lag. At denne Jordbrand har været, ikke aleene paa Kjalarnæs og omliggende Der, men endogsaa almindelig paa hele Sønderlandet, sige vi siden klarligen at see ved en og anden Leilighed.

§. 27.

Mineralier.

De fornemste Mineralier som her falde, ere Viciril, Jern og Svovel: hvor de tvende sidste Slags forefindes, er forhen (§. 17. 22. 24.) tilkiendegivet: begge findes i Strandklipperne; det er ogsaa upaatvileligt, at de ligeledes findes i Graunsteen tilligemed adskillige Jord- og Steenarter.

Frugtbarheden.

§. 28.

Bygdens
Frugtbarhed.

Bygden i Risofar's Syffel er smuk, rummelig nok, og med Græs og Urter vel bevokset; hvorfor en Bonde fodrer her gierne 6 til 8 Kier om Vinteren, og kan desuden eie 40 til 50 Faar; men naar man betragter den Nytte, som disse Vonder aartigen have af deres Creature, især om Vinteren, da vil Stutningen blive, at
enten

enten maae de fodre slet, eller og maae Fodret ikke være her nær saa godt og kraftigt, som paa Nord- og Vesterlandet, hvor en Bønde kan, af Halvparten færre Creature, holde et lige talrigt Huus, lige saa godt som disse her.

§. 29.

Man haver og her den saa kaldte *Boe-Lov*, (af hvilken der *Dua-Laug* findes meget adskillte Afskrifter i Landet): den indeholder deels Landtarten efter Graagaasen og Jonsbof, deels andre Huusholdningsregler, hvilke Indbyggerne iagttage, skiont de ikke findes fastsatte ved Kongelige Love og Forordninger; men de stride dog ikke heller derimod. Iblant andet bliver efter bemældte Regler den Røetagen for gysdig til Kiof og Sal og fuldkommen Leie, som malfer 3 Potter hver 12te Time om Sommeren; og kaldes saadan en Røe middelmaadig; thi de gode malfe 6 til 10 Potter, og om Vinteren, naar de have Kalvet, og hvis de blive vel fodrede, lige saa meget; men her malfe Køerne sædvanlig kun 2 Potter, saa at det er rart at faae dem som gaae over 4 Potter, endskiont de blive tilstrækkelig fodrede endog med det beste *Hoe*.

§. 30.

Uarsagerne til Græssets og især Fodrets Sletthed synes at være følgende: A) Græsset er her, i Almindelighed, ikke saa kraftigt som andensheds paa Landet. B) Her vøyer, meest udi Moskells-Sveit^{er ved So-}ten, iblant Græsarterne, en stor Mængde af *Speciebus Equiseti* (paa Dansk *Sesterumpe*), som Kreaturverne Sommer og Vinter ade med Begiertlighed, blive ogsaa i en Hast feede deraf, men tabe deres Kraft. Dette stadfæster Erfarenheden allevegne paa Jøland, hvor *Equisetum* haver Overhaand; Og desuden ved man, at denne Urt er adstringens og vulneraria. C) Luue (§. 26) og Græs

Græsmarker tage her meer og meer af, ved det de nu omstunder ikke blive indhegnede efter Landets Lov (Tonsbof Landssteigo Balf Cap. 31, 32 og 54.), som steet er for 300 Aar siden; men i dets Sted bliver en halvvoeren Dreng eller Pige sat til at vogte Tuune og Enge; men hvor slittig disse end passe paa, kunne de umueligen holde Heste og andre Kreature ude, hvilke her i Landet ere særdeles haardnakkede, saa at, endskiont de blive samlede i Hob og jagede langt bort, komme de paa Diebslicket igien, og gierne fra flere Steder tillige. D) Jordsværen bliver, af de skarpe staaende Vinde fra Havet, meer og meer fortæret og ligesom opædt efterhaanden (§. 11). E) Sneen skiuer ikke Jorden om Vinteren; thi endskiont den falder undertiden stærk nok, smelter den dog inden kort Tid af de overslodige Dunster fra Havet. F) Gjødningsmaaden maa være forandret fra den som var brugelig i forrige Tider. Herpaa kunde dog raades nogen Bod, hvis: a) Jorden, som her befindes at være meer løs og svampagtig (§. 16) end andensteds paa Landet, blev, formedelst Gjødning, gjort meer sei og tæt; Og b) saasnart der paa eet Sted kom Nabning i Jordsværen, den da strax blev tilstoppet med Toro eller Gjødsel, saa at Blæst og Regn ikke skulde faae Tid til at udvilde den. G) Men den fornemste og haandgribeligste Aarsag bliver vel Jndvaanernes Omgang med Hoeslættten og og Jndhøstningen. a) Hoet erielden vel tort naar det sættes i Stakke, hvorved der tidt gaaer Heede og Mullenhed i det, saa det undertiden kommer i Brand. Det fugtige Veirtig, som tide falder ind paa Sønderlandet, medens Hoeslættten varer, hielper meget dertil; da Kraften baade gaaer derved fra Hoet, og tillige synker Stakken i Midten, hvor Regnvandet da kommer til at staae og trænge

frænge ind i den. Denne Uleilighed kunde afværges, hvis de vilde danne Høestakke efter Bestændernes Maade: Deres Stakke staae i en 2 til 3 Alen dyb Tofte, og naar de stige over samme, blive de des breedere, jo meere de voxer i Hoiden: de ere allestider høiest i Midten og godt pakkede, næsten paa samme Maade som hos de Engelske. (See Prof. Kalms Americ. Resa Tom. 2. 1748 d. 6 Jul.).

§. 31.

Hvor Bygden strækker sig høiere op til Fjældene, der finder man fiendelig Forskiel saavel paa Jordgrunden, hvilken her er meget fastere, som paa Græs og Urter, hvilke her falde kraftigere, og ligesledes Fodret bedre om Vinteren. Saadan er Kiosen og Fjældbygden, eller den sydøstlige Deel af Mossfells-Øeit, som ligger langs med den smeltede Biergerad Hellers-Heide. Aar 1756, da vi reiste til Østerlandet, bleve vi indtagne af disse Steders usforventede Smukhed. Den skionne Mark, som her ligger saa hoit oppe, tæt bevoxen med godt og saftigt Græs og Mængde af Syrer (Hieracio), og andre nærrende Urter, synes derfor lige saa beqvem til Dyrkning, som enten den tørre og udmavrede Holtejord, eller de alt for geile Tune, som ere blevene optagne til Agerdyrkning med lige slet Fremgang.

Fjældens
Frugtbarhed.

§. 32.

A) Iblant de mange Græsarter ^{*)}, som her voxer, og hvoraf de fleste findes i Dannemark, som herester skal blive mældet, voxer tillige den største Mængde af *Equisetis* (§. 30. b.), hvorved Fodret bliver kraftesløst: denne kaldes paa Landets Sprog *Åtring*, og voxer

Urter.

*) Om de mærkeførdigste Jølandske Urter bliver siden tilføiet et Anhang.

vorer paa Marken i middelmaadig fugtig Jord. B) Paa Tunene vorer *Rumex acetosa*, Jsl. Sura; Bladene spises gemeenligen, dog ei til Mad. *Taraxacum*, Jsl. Eri-Gifill: dets Rodder bruges her ikke, som paa nogle andre Steder, til Spiise. *Hieracium*, Unda-Gifill. *Ranunculus acris*, Brenne-Soley: af den betiene mange sig pro vesicatorio. C) I geil Jord, nær ved Husene, vorer *Lapathum foliis oblongis crispatis* eller *Patientia*: Nogle begynde nu at bruge den som Raal, thi den befindes at være baade sund og velsmagende: at den spises ligedan i andre Lande, sees af *Sim. Pauli* Flora Dan. *Tblaspi bursa pastoris*, Jsl. Pung-Arse, regnes for Ukrud. D) Hvor Tunene ere laveste, og ellers feed og fugtig Grund, vore: *Caltha palustris*, paa Dansk Smørblomme, Jsl. Læfia-Soley: den vorer i Kiosar: Syffel i den største Mængde, især omkring Tunene. *Carex Linnei*, *Pinguicula*, Jsl. Liffia-Gras, kaldes saaledes, fordi den bruges undertiden af Huusholderster i Steden for Løbe, Jsl. Liff, og i plur. Liffiar. E) Paa sumpige Steder eller Myrer vorer her meest *Mentha trifolium fibrinum*, paa Dansk Bukkeblade, Jsl. Sorbladea. Det tiener til et sikkert Tegns for de Reisende, som ellers ei kiende Veien, at de tør ride over de Steder, hvor denne Urt vorer; thi den binder og knytter Jordsværen, at Hesten ikke saa let træder igiennem eller synker. Den kaldes af Vonden *Reidings-Gras*, thi hvor den vorer, der har han god Grund til at skiere sine *Reidings*, det er de Jordsvær-Dyner som lægges under Klostsadler paa Arbeids-Hestene. I de losere Morader vorer *Comarum palustre*, paa Dansk *Semsingers-Urt* (see *P. Kyll.*). F) Paa høiere Grund, i sort Jord, vorer *Alchymilla Alpina*, Jsl. *Marius* staktur. *Spiræa ulmaria*, *Miad-Urt*: Den staaer i Blomster ved

ved Gufunæs Hospital sidst i Junii Maaned, da den derimod ikke kommer i Blomster paa andre Steder forend i Augusti Maaned. *Galium luteum*, Zsl. Madra. *Galium boreale*, Zvit Madra. *Trifolium pratense flore albo*, Smaare: vøyer gierne paa noget tørrere Eng, og holdes for at give Skiont Høe. Denne Urte bruges her ikke til Spiise, som paa Nord- og Øster-Landet. G) Paa tørre Bakker, hvor Jorden er noget sandig, vøyer *Potentilla argentea*, paa Dansk Sølvurt, Zsl. Mura. Dens tykke Rodder ere om Foraaret søde og velsmagende, hvorfor de spises andens steds, fornemmelig paa Vesterlandet. At denne Jøde haver til forn, især i Middelsalderen, været meer almindelig, vidne de endnu overblevne Eeventyrer om nyegiste Folk, som endes med disse Ord: *Nattu bsrn og burur, grosu rætur og murur; d. e. De singe Børn og Affodninger, de gravede Rodder og Murur. Statice Armena*, Zsl. Geldingar-Knappur. *Anthyllis vulneraria*, en rar Urte i Zsland: den vøyer nær ved Kortolfsfiade, en Bondegaard midt i Møsfells-Sveit, paa tørre Steder. *Plantago maritima*, Linn. foliis linearibus Fl. Lapp. 63. *Kyll. Strand-Veibred*, Zsl. Kartartunga, findes hist og her paa tør og haard Grund, dog meest paa Bakker ved Stranden: denne Urte er meget saftig. En Forandring af samme, *foliis punctuatis*, er her ikke ugemeen. En fremmed Mand, som har sat sig ned her, skal have tillavet skiont Kaal af bemældte Urte. H) Paa Klipper, især ved Strandbredden, vøyer *Cochlearia*, Zsl. Skarfa-Kaal. *Rhodiola rosea*, paa Dansk Rosenrod, Zsl. Vurn. Den første findes paa Lundsøe, baade med runde og aflange Blade; den anden paa Geldingens næs, hvor den vøyer høi og kommer meget tidlig i Blomster, nemlig først i Junii eller sidst i Maii-Maaned. *Cucubalus*, *Been*

Album, paa Islandsk *Hiarta-Gras*. *Sedum vermiculare*, paa Dansk *Bladløg*, Isl. *Zellu-Gnodre*: I Aaret 1755 den 18 Aug. funde vi, paa Bredden af Bryniedalsaa iblandt Klipperne, denne Urte, 10 Danske Tommer høj, i Blomster. *Urtica urens*, paa Dansk *Brænde-Tælde*, Isl. *Tetla*, som ellers er rar her i Landet, vøper ved Foden af samme Klipper. Efter den gamle Overtro skal det være det sikkerste Middel imod Hæxerie, at pidske Hæxemesteren brav paa den bare Krop med benævnte Urte, hvilket haver stor Rimelighed. I) I Fjeldsider og Dale har *Alchymilla Alpina* eller *Pes Leonis*, Isl. *Lionslappe*, og *Geranium montanum Reji*, Isl. *Stora Blagrefse*, Overhaand; men oven paa Fjeldene *Saxifraga (Autumnalis) flore luteo* Fl. Sv. 358. og *Lichen Islandicus*, Isl. *Sialla-Græs*. Mosarter beskrives andensteds. K) I Stranden vøper her ingen besynderlige Hav-Urter, foruden de almindeligste *Fucus marinos*, Isl. *Thang* og *Thare*: de tiene her til Føde for Creature og paa Kialarnæs til Brændsel for fattige Folk.

Indbøaernerne.

§. 33.

Deres Le-
gem-
Vestfafs-
senhed.

Dette Syffels Indbyggere ere fore og velskabte af Legemer; dog see de sielden friske ud af Ansigt, men have gjerne bleeg Farve, fordi de jævnlig gaae paa Fiskerie, vade i Søen, og udstaae Blæst og Regn. Folk oppe i Landet see bedre og friskere ud, end de ved Søekanten.

§. 34.

Deres Egg-
domme.

Endskont Folk i deres Ungdoms Aar og beste Alder have her god Helbred; saa er det dog ganske rigtigst, som Sorrebøw mælder

der

der (Zöl. Esterr. §. 82.), at deres Helsen og Legems Kræfter tage af, naar de ere 50 Aar. Vi ville derfor kortteligen opregne deres almindeligste Sygdomme, som ere disse: A) *Febris catarrhalis*, paa Islandsk *Kveffort*; den er meer giængs oppe paa Lands-lygden, end ved Søekanten, fordi Indbyggerne bruge ligesaa faa Klæder, naar Hoeslættan er ude, som medens den varede, hvorved de gierne faae Forkjølelse. Tilfældene ved *Kvefforten* ere fornemmeligen disse: a) *Zoste*, som fører *Stim* fra *Brystet*, og hos de Gamle en tykkere *Maierie*, alt efter Personernes *Forskiel*; b) *Sæshed*, ved det den *Uhumshed*, som skulde til *Næsen*, indtager *Luftrummene* (*Bronchias*) under *Halsen*. B) *Pleuritis*, *Zöl. Taft*, med *hidtig Seber* og *Forstoppelse*, samt *Bærf* i alle *Lemmer*. Undertiden mærker man herhos noget *sinisform*, da *Sygdommen* pleier at faae *Navn* af *Landfarsott*, d. e. *morbus epidemius* eller *Om-gangs-Syge*, hvoraf tidt doe mange *Mennesker*. C) *Diarrhaa*. Den grasserer om *Foraaret*, saavel i dette *Syffel*, som andensteds ved *Søekanten*, især naar der, efter *Mangel* af *Levnetmidler*, falder *Mængde* af *fersk Fisk* og andre *seede Madvarer*. D) *Spedalskhed* (saa kaldet), paa *Islandsk* *Litkhræa*, mærkes her *sielsden*, hvorfor denne *Sygdoms* *Beskrivelse* glemmes til et andet *Sted*, hvor den er meer *almindelig*. E) *Carcinoma infantum*, *Mundkræft*, *Zöl. Krabbe* og *Natumein*, have vi kun seet paa 2 *Børn* i dette *Syffel*: den er meer giængs i *Guldbrynges-Syffel*, hvor *Børnene* faae den fra de ere 2 *Maaneder gamle* til 3 *Aar*. F) *Alvus obstructa* eller *Forstoppelse*, er meget *almindelig*. G) *Obstructio mensium* hos *Kvindsof*. H) *Malum hypochondriacum*. Denne *Sygdom*, som *endeel* blive *plagede* af, *forbytte* *Indbyggerne* med andre *Svagheder*, som de *under* eet *kalde* *Briostveike*, d. e. *Brystsyge*.

§. 35.

Deres Sinds
Beskaffenhed.

Indbyggernes Sinds-Beskaffenhed kan vel noget sefs af det som hidindtil er anført om deres Legems Beskaffenhed og Sygdomme. Men man kan bader handle om deres Tankemaade og Tilbevielsigheder under eet, naar der bliver talt om Nationen i Almindelighed. Ellers kan man ikke sige, at Risfar-Syffels Indvoanere ere af et muntert Sind, men snarere, at de ere seensfærdige, indgetogne, og bekymre dem lidet om Ting, der ere uden for deres Handtering.

§. 36.

Huuse og
Gaarde.

Angaaende Huuse og Gaarde vilje vi henvise Læseren til *Sorres* bords *Efterr.* §. 89., hvor den Sag er fuldstændigen udfert: Udfigt af en saadan middelmaadig Gaard bliver her hosfoiet, hvortil folgende kan lægges: A) Bygningerne paa Sønderlandet ere af det mindste og stettefte Slags: Hvor der ere Fiskeleier finder man især, snart overalt, etandige Hytter iblant; og dette har uden Tvil givet Anledning til *Andersens* og *andres* Fortællinger om Husene i Jsland. B) Man kan dog sige til de Jslandske Bygningers Røis, at hvor de ere retskaffen opførte, der komme de en upartisk Fremmed ikke saa ganske ubehagelige for: de staae i en suuk Rad: ere udvendig grønne og græsvoerne, som de vare idel Lythuisse; Fordeelten er hvid, eller med *Bolo Thermarum* rød anstrøgen. Uden for dem, langs med Gaden, er et Gangrom lagt af Grønsføer og flade Steene, 3 Alne bredt, hoorpaa man kan gaae reenslig, skiont det er skident der uden for. C) Denne Bygningsmaade er meget tienslig i Jsland; deels fordi den holder Kulden om Vinteren langt bader ude, end *Tommer* og *Muurværk*, deels fordi sig en Bygning staaer længer ved Magt i *Ubeir* og *Jordstælte*, som

Ansigt af en middelmaadig Gaards Bygninger i Island.

som komme her tidt. Man haver mange Exempler paa, at Husene ere lidet eller intet komne til Skade, skiont Jorden har rystet saa stærkt, at Mennesker ere faldne om ude paa Marken. D) Alligevel ere de Jølandske Bygninger nu omstunder langt mindre, og mindre varagtige, end tilforn (for 200 Aar siden); baade fordi Zudbyggerne have glemt den gamle Bygningskonst, og tilmed saae de ikke uden slet og smaat Tommer; thi at forskrive det gode, falder dem for kostbart. E) Huuse kunde bygges paa Jølandst Wiis: saa varagtige, at de skulde staae et Par 100de Aar eller længer, hvis man for Exempel: a) lagde 2 til 3 Alne dyb Grundvold under Beggen; det er at sige, saa dybt, at den gik længer ned end Frosten kan komme, hvilken alletider gjør Jordgrunden løs og ubestændig. (Conf. Polhems Tankar om Husbyggnad Act. Holm. for Aaret 1739). b) Der skulde ikke kommes Muld, d. e. løs stovig Jord, midt i Beggene, men vel imellem Lagene over Beggens ganske Bredde. c) Ikke bygges paa nye, bløde og usynkede Begge. d) Ikke taffes med den vaade Gronsøer strap oven paa Tommeret, men heller lægges der imellem et Lag af træpaffet og veltørret Mos eller Høe, en halv til en heel Alen tykt. Herforuden skulde Beggen være breed og proportioneret, samt Bindingsværket inden i stærkt og vel gjort derefter. Saadanne ældgamle Huuse har man truffet i de nyere Tider i Jøland, hvilke (som man veed) have staaet nogle 100 Aar: det er deels af disse, deels og af Landets Historier, at man kunde lære adskillige Regler og usforbigiængelige Omstændigheder, som de Gamle have taget i Agt ved deres Bygninger, og som i en særdeles Afhandling fortieuede at mældes.

§ 37.

Spise og
Diet.

Hvorledes de Fornemme indrette deres Spiisning ville vi her ikke fortælle; thi baade ere de kun faa, at regne imod Bønderne og den øvrige Almue, og Almed kan det være Læseren nok, at snart alle, der ville heede Fornemme, stræbe at efterfølge Fremmede deri, skiont Landets Fattigdom ingenlunde kan taale sligt.

§. 38.

De Gamles
Levemaade.

Man maa heller ikke tænke, at de gamle Jslanderes Spiisning har været den samme, som Bøndernes nu omstunder. Nei; det eenfoldigste og letteste er kun tilbage; men utallige nyttige Ting ere reent aflagte, i hvis Sted velhavende Folk meene de gjøre vel i at indføre fremmede unyttige og skadelige Ting. Ikke desmindre befinde Bønderne sig ganske vel med deres eenfoldige og for andres Dine usle Levemaade. Hidhen horer den ældgamle Maade at spise alle Slags Sobemad bagefter, hvilken den største Mængde af Jslanderne endnu beholde; dog de undtagne, som ere begierlige efter fremmede Moder.

§. 39.

Bøndernes
daglige Spiis-
se.

Man spiser her og andensteds i Jsland 3 Gange om Dagen, nemlig om Formiddagen Klokken 7, Eftermiddagen Kl. 2, og om Aftenen Kl. 9. Morgenen og Aften spise de om Sommeren Skyr eller oplagt Mælk, som Ballen er perst ud af, med sød Mælk derved; om Vinteren Meelgrød, kaagt med Valle, lidet Skyr til og Mælk over. Til Middags, Vinter og Sommer, tør Fisk og Smør; ved Søekanten fersk Fisk, naar den kan faaes: Til Vi-Net bruges enten den nysnævnte Grød, Ost og Brod, eller og Rager: saa kaldes rundagtige Meelkager, 3 Linier tykke og 1 Alen i Diameter, bage over Jiden eller paa flade Steene; disse kunne for-
vares

vares i lang Tid og ligne for saavidt det Norſke Bladbrod. Om Sondagene har man gjerne nogen Forandring; for Exempel: Byggrynns eller Boghvedes Brod, Kungmeels Brod kaagt i Mælk, Kiodsuppe, Kiod syltet i ſuur Valle, paa adskillige Maader tillaves; eller og noget andet. Om Hoitidsdage, ſaaſom Juul og Vaaffe, ſhulle alle have roget Kiod, paa Iſlandſk Sangeds-Rigt, hvilket bliver kaagt Thortaks-Meſſe eller anden Dagen for Juledag, om Aftenen. Bønderne ſlaae ſelden Salt paa det nyelagtede Kiod, men perſe ſtray den overflodige Gaſt deraf, hvorpaa de lade det ligge, da de overblevne Gaſter ſtorfne paa et par Dages Tid. Derpaa hænges Kiodet op i Skorſteenen, 4 eller 5 Ane høit fra Jiden, ſaa det unueltigen kan komme an eller raadne, ſom Fremmede have holdet for. Dette Kiod bliver aldrig ſaa haardt, ſom det Færoſke eller Norſke. Herforuden tager gjerne hver Huuſfader eet feedt Faar at ſlagte til Juulen, hvoraf laves Spad, det er Suppe med Valle og Gryn. Ved Slagtetiden bruge Bønderne ogſaa Spad. Steeg bruge de ikke. Foruden hellige Dage tages ogſaa i Agt andre Dage i Aaret, da man ſkal have Forandring i Spiiſen. Naar Hoeflatten er ude, giver hver Huuſfader ſine Folk et Faar eller godt Lam, kaldet Slægna-Lamb, hvoraf dem bliver tillavet et godt Maaltid. Hvide-Tirsdags-Aften kaldes Sprengiu-Kveld, fordi da ſhulle Arbeidsfolkene have ſaa meget de ville ſpiife af varmt roget Kiod, ſom de ſiden ikke ſaae forend til Vaaffe. Denne Bane er en Levning fra de Cathoſke Tider; thi de tage i Agt, for Spog, ikke eengang at nævne Kiod om Faſten; hvorfor de ſøge at narre hinanden til at giøre her imod, da den ſom nævner Kiod bliver erklæret ſkyldig at have derved forbrudt Kiodet næſte Gang. Paa Skjirtdag eller Skjærtorsdag ſhulle de have Meets-

grød, kaagt med Mælk. Første Sommerdag, som pleier at falde ind en Torsdag, imellem den 18 og 25 April, skal hver Huusfader give sine Folk kold takker Mad af næstledet Aars Forraad: for Exempel, speegebe Saarebryster, Rækling, Ravbæter (3: Sinder af Hellefyndre) og ferst Smør.

§. 40.

Adskillige
Netter.

Paa Landsbygden tillaves af Mælk og andre Slags Todevarer adskillige Netter, saasom Fløter, Ost, Rød, Dræfle o. s. f. Ved foresaldende Leilighed, skal blive mældt, hvad Besynderligt der kan foresalde ved hvert Steds Huusholdning. Ellers kan Læseren af det forommældte see Sønderlandets Bønders og Arbeidsfolkes sædoantligste Spiise, saavel hos de Fornemme, som Almuen. Dog findes nogle formuende Bønder iblandt, som skaffe sig eet og andet af fremmede Sager til Forandring. I ligemaade findes her nogle, ja mange Fattige, som ikke kunne leve nær saa godt, som sagt er om Mængden.

§. 41.

Kaal og Hår-
ve-Urter.

Man kan ikke reent udelade Kaal og Hår-Urter, siden Hans Majestet haver for nogle Aar siden, ved en Forordning, allernaadigst befaleet, at Bønderne skulde overalt paa Landet indrette Kaal-haver. I Klofar-Syssel er denne saa giørlige, og til Huusholdningen nyttige Indretning, ikke endnu sat i Stand: Dog ere til den Ende smaa Gærder paa nogle saa Steder, efter Øvrighedens Befaling, opkastede for 2 Aar siden; men videre er man ikke kommen dermed.

§. 42.

Saltet
Smør.

De fornemme og formuende Folk bruge vel de fleeste Gange saltet Smør til dem selv; men derimod, saavel deres Arbeidsfolk, som

som alle ordinaire Bønder, spiise om Vinteren (saa kaldet) suurt Smør, og ferskt Smør uden Salt om Sommeren. Man har tidt hørt Fremmede laste Islænderne for denne Maade, saasom de have meent, at det var raadent Smør, og nogle af Indbyggerne selv, (at sig de Fornemmere), hvilke ikke have forstaaet det bæder, have ikke vilddet tilstaae, at denne Dmgang med Smøret var almindelig, men søgt at indføre den Skik, at alle Folk skulde spiise det saltet. Vi ville forklare denne Sag upartisk, hvoraf alle Fornuftige, og især Lærde, kunne domme, hvo der har Ret heri *).

§. 43.

Vel siger *Olaus Magnus*, som ellers taler prægtig om den ^{De Gamles Dmgang med Smør.} Islandske Nation (Hist. Septentr. Lib. 21.), at den besidder store Capitaler i saltet Smør; men vi tvivle om, at det er sandfærdigt; thi baade strider de sidste 300 Aars Erfarenhed derimod, og ikke heller give de gamle Historier, som dog handle mangfoldigt om deslige Huusholdnings-Sager, det tilkiende; men heller det som er rovertimod. Foruden Bispestolens ældgamle Reglementer, kan det sees af den i Professor *Vadskjærs* Bog om *Christiansborgs Slot* anførte satyriske *Skida-Rima*, hvilken holdes for den allerældste af det Slags Kiim, og skal være giord af en Islænder, som har været Kong *Sigurd Forsalafars* Poet. Iblant andet fortælles der, at da *Skidi* skulde have *Freya* til Gemahl, og desuden begiere en anden Naadesbeviisning af *Odin*, faldt han paa, (fordi han var ellers een af de uflerste Bøtlere i Island), at begiere saa meget Smør, som kunde rummes i hans medbragte Skrin: *Friggia*, efter *Odins* Befaling, fyldestgiorde strax hans Begiering. Da *Skidi* opvaagnede

D 2

i Hitars

* See *Statsraad Pingels* Brev indført i *Mercur* Danois. 1754. p. 171. og *Correb.* p. 134.

i Hitarðal, og af den Lykfalighed, som han havde nydt om Matten, var forbunden, fik han Lyst til at see efter Smørskrinet, hvilket han mod Forhaabning fandt opfyldt med overmaade suure og kras-tigt gammelt Smør. Af denne latterlige Digt kan man dog lære saa meget, at foromnævnte Smør har ikke paa de Eider været ubes-fiendt i Norden.

§. 44.

Saltet Smør
kan ei vel be-
vares.

En Besværlighed moder ved det saltede Smør i Jsland, som synes neppe overvindelig; nemlig: det haver den besynderlige Egen-skab, at ihvor godt det end er, og hvor retskaffen behandlet, kan det dog ikke holde sig over eet Aars Tid, uden at blive harft. Derimod kan det andet, især naar Mælken er vel perset derudaf, hvilket alle gode Huusholderster passe paa, forvares og beholde den samme fyrtilige Smag og Kraftighed i 20 Aar og længer. Paa Bispesto-sene have baade i de Catholske Eider, og efter Reformationen, været store Forraads-Huuse af dette Smør, hvormed mange Menneker, og især Bispestolenes. Veilandinger ere blevne hiulpsne i haarde Aa-ringer. Det er uden Tvil disse Forraads-Huuse, *Olaus Magnus* meener (l. cit.), hvor han nævner cistas vel caplas triginta vel quadraginta pedum longitudinis: d. e. 30 eller 40 Fod lange og 4 til 5 Fod høie Kister.

§. 45.

Suur-Smør
rets Egen-
skab.

For at gaae nærmere til Suur-Smørets Beskaffenhed, da vide først alle erfarne Folk, at Smør, saastremt det ikke er blandet med Mælkevalle, eller anden let raadnende Materie, kan ikke raadne, allermindst i kolde Lande. Men efter at det haver staaet et halvt Aar bliver det fyrtiligt, droit, og efterhaanden hvidagtigt; ja, for alle dem, der ere vante dertil, sundt og behageligt at spise, dog meest

meest om Vinteren; thi i det den haarde Fisk tygges, som det smores paa, giver det over heele Legemet en jævn og sagte Varme, samt beforder Uddunstningen langt bæder end saltet Smor.

§. 46.

Førend Smoret fyrner er det for alle ubehageligt, fordi det bliver gunstigt og saadent, eller skyder flores lanugineos. ^{hvori den bestaar.} Narsagen er uden at Tvil, at Sal Essentiale kommer i Arbeide med de fede og vandagtige Deele. Medens dette staaer paa kaldes det Laagnad Smør. Varmen hjælper og meget dertil, i det den frembringer et fint pirrende fyrligt Salt, som indeholder noget af Sale volatili urinosa. Men efter at Foreeningen er skeet, kan dette Smor, som før er nævnt, gjenmes i mange Aar uden Forandring. Islandste Arbeidskarle ville ingenlunde bytte dette Smor med det salte, og ydermere sige Bønderne, at de hartad heller ville til deres Huusholdning have 1 Pund godt suurt Smor, end 2 af nyt eller fersk-saltet. Til Slutning er dette at anmærke: a) Her bliver Fløden af Røe- og Gaaremælk de fleeste Gange samlet og fiærnet under eet. b) Det Smor, som Bønden faaer af luttre Gaaremælk, bliver hvidere og snarer suurt end det af Røemælk. c) Den Feil begaaes tit, at Laagnad Smør saltes, da det bliver efter en kort Tid meget ubehageligt, og tilsidst ganske uædeligt: Af dette Slags er det sædvanlige Smor som de Handlende fore fra Island. d) Hvis Suur-Smor bliver for gammelt, taber det baade Syrligheden og Tyngden, bliver tørt og harst i Emagen; og hvis det da smeltes, faaer man neppe den halve Deel Dlie deraf.

§. 47.

Om Blod-
Fisken.

I Anledning af Assessor Sorrebøvs Efterretninger §. 85. kan man sige, at det er Bøndernes, og iblandt de fornemmere Folkes Maade, ikke altid at spise Torsken ganske fersk, men undertiden til en vis Grad ankommen. Dette have Jølanderne tilfælles med mange Norske Folk, som boe ved Søen, hvor der falder Fiske. De fleste af det store Slags Fiske, hvilke ere haarde i Riødet, spiser man paa den Maade, dog fornemmelig Isen (*Gadus linea Lateralis nigra*), og Skaten, (*Raja vulgaris maxima*), hvilken for dens langagtige seie Trævlers Skyld, aldrig spises fersk, og desuden holdes det for usundt og effektivt. De mindre Fiskearter, Soreller, Glyndre o. d. behandles ikke saaledes, fordi de ere finere og blodere i Riødet. Men det er egentlig af de foromnævnte, som Bønden hænger paa en Stang i Hiallen eller Bindhuuset, hvor Solen ikke skinner, da Fisken faaer derved et Slags Beefhed, paa Jølandsk *Sol-sterkia*. Efterat den har hængt 2 til 3 Uger, eller og længer, naar Luften ikke er varm, begynder den at uldne, det er, at lugte skarp acalisk, da dens Muskler og Trævler dog endnu holde sig, men ere kun bleve mere og fordelige: men hvis det varer længer falde Musklene fra hinanden, og Fisken bliver mørkin, det er raaden, saa den kan ikke meere spises. Heraf kan Læseren see, hvor vidt de Fremmedes Beretning er rigtig, i det de sige, at Jølanderne spise raaden Fisk; nemlig: de lade de nye, væmmelige, raae, og for mange usunde Safter, i det grovere Slags Torske-Riød, gieres til en vis Tid, inden det spises; og det er Spørgsmaal, om det kan være sundt, jævnlig at spise fersk saadant Slags stor Torsk. Det kommer dette Lands Indbyggere liige saa underligt for, at Folk i fremmede Lan-

de ville ikke spise Bødt, uden at være noget ankommet; og herfor er dog den selsomme Grund; thi de naturlige Bødker i Landdyrenes Kød, arbeide paa samme Maade. Videre kan eftersees *Boerhavii Chem. Oper. Part. 2.*

§. 48.

Bl drikker man her i Almindelighed ikke: den daglige Drif ^{Jubbaaer-} ^{nes Drif.} er Valle (Soreb. Esterr. §. 87.). Naar den er bleven fuldkommen suur og stærk, mænges lidet af den med Vand, hvilken Drif kaldes Blanda. Boe-Loven (§. 29.) fastsætter, at Tilstar-Blanda gaar an; det er Vand, hvoraf den 12te Deel er Syre eller god gammel Valle. Ballen gærer sagte og langsom, da der samler sig oven paa den hvide Skum, paa Islandsk *Mauk*; men paa Vonden det synkende Gruus. At denne Forandring skeer ved Giæring, viide Folk i Almindelighed ikke; dog erfare de tidt, at hvis de komme Ballen paa Tønder eller andre tillukte Kar, sprækte de, med mindre de faae Abning. Idermeere, naar Huushold dersker lægge noget, som skal fyltes, for tidlig i Ballen, raadner det og fordærves, da det ellers bliver meget skient, og kan forvares over Nar og Dag.

§. 49.

Mælk er Islandernes Drif, naar de enten bevægte Fremmede, eller holde Høitid. Mælk driffes her oftere raae end ^{Mælk.} faagt, og ligeledes gives den spæde Børn; ja endog snart alletider Syge, hvilke de fleeste Læder, som Erfarenheden viser, befinde sig vel derved. En Tønde Mælk, hvoraf Floden er tagen, koster 12 Alne eller 2 Mk. 6 Sk. Sp.

Bøndernes almindelige Arbeide.

§. 50.

Om Vinteren.

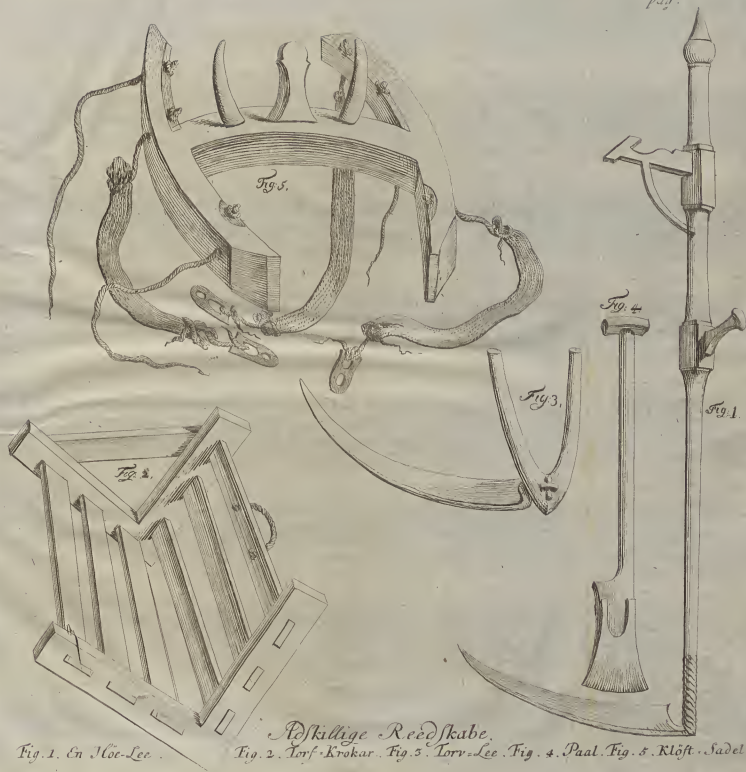
Om Vinteren omgaaes her eendeel Mandfolk med Uld-Arbeide, baade med at spinde og knytte Ulden til Troier og Strømper, hvilket ellers er den egentlige Fruentimmer-Gierning. Indvaanerne paa Kialarnæs drive Fiskeriet Maret omkring, naar andre Forsretninger ville tillade det.

§. 51.

Om Foraarsret.

Fra Mosfells-Sveit og Kiosen drage de paa Fiskerie om Foraaret, enten til Seltiarne-Næs, eller længer bort til Sønder-Næssene. Hver Bønde i Mosfells-Sveit, der beboer Kongens Jord, er forpligtet at fiske paa Kongens Vaade, fra Kyndelmisse til Kaarsmisse, eller og betaler en anden i sit Sted 1 Rixdaler. Saasnart Isen toer op af Jorden, begynder man at opstjære Torven (§. 18.), samt tørrer og samler den i smaa Stakke: den bliver stælden ført hjem til Huusene, forend efter Høestættens Tid, da den enten opstables inde i Huuset eller bliver ude vel tækket. Fruentimmer og Vorn passe om Foraar og Sommer paa Kreaturene, men om Vinteren er det Mandfolkens Arbeide. Naar Jorden er bleven tør, renser man Tuune og Enge med Riber fra Smaa-steene og andre ved Veir og Vand tilførte Ting, som kunne hindre Græsvoarten: Den paa Jorden liggende overflødige Gødning, som er bleven haard og tør, knuser man smaa, og udspreeder den i næst paakommende Regnveir over Tuunet. Overalt overlade Bønderne i Mosfells-Sveit Huusholdningen til deres Koner indtil Høestættens begynder, og bekymre dem alene om Fiskeriet; dog reise de, som fiske i Narvarelsen, hjem hver Loverdag, men om Søndags Aften hjemmen fra igjen.

§. 52.

Åfkillige Redskabe.

Fig. 1. En Høe-Lee.

Fig. 2. Torf-Krokar. Fig. 3. Torv-Lee. Fig. 4. Paal. Fig. 5. Kløft..Sadel.

§. 52.

Saa snart Græsset er suldbovet og de fleeste Urter have skudt Hoeslætt.
 til Groe, hvilket skeer midt i Julius-Maaned, begynder Hoeslætt, undertiden noget for eller efter bemælte Tid, som Naringerne falde til. Leen som her bruges, er 1 Zslandsk Allen lang og 2 Tommer breed, bunden med en Fingers breed Læder-Rem til et 2 $\frac{1}{2}$ til 3 Allen langt Skaf, paa Zslandsk Ork, som udgjor med Leens Længde lidet meer end en ret Vinkel, men med Bredden eller Eggen en lidet mindre end ret, eller en spids Vinkel, ligesom Hoeslæts-Karlene ere vante til at staae meer eller mindre oprakte. Ellers staae de i Almindelighed meer opreiste i Zsland end paa andre Steder; Leen bliver hver Times Tid omtrent, skarpet med Bryne eller Hvedsteen, som tilføres af Compagnier, og derforuden kommer man Leen i Jlden, for at hannes tynd, engang om Dagen. Efter Boe-Lagen (§. 29.) skal en middelmadig god Hoeslæts-Karl staae et jævnt Stykke Land, 30 Favne i Firkant, en Dag. Saadan en afmaalt Plads kaldes Dagslaatta. Kvindfolkene samle med deres Riber det slagne Høe, og udbrede det paa et beleiligt hoi Sted i Nærvarelsen for at tørres; I hastig paakommende Regnveir bliver det ude paa Marken sat i aflange smaa Stakke, kaldte paa Zslandsk Laun eller Lan, som alle staae med Enden imod Vinden: disse Laner ere omtrent 2 Al. hoi, $1\frac{1}{2}$ Al. breede, og 4 til 5 Alne lange. Er Høet suldkommen tørt, bliver det strax fort hjem til Høegiærdet og der opstabet: er det ikke for langt borte, bindes det i store Byrder, og bæres af Mandfolkene derhen: ellers bruger man Heste dertil, hvoraf een bær tvende saadanne Byrder, een paa hver Side. Et Par af disse kaldes Kapall, og sælges efter Omstændighederne; dog er den gamle fastsatte Priis for 1 Kapall

af beste Slags veltorret Høe, som veier 20 Lispd., 20 Alne eller 1 Erone. For 1 Kapal om Foraaret betaler man dobbelt saa meget som i Høestæts-Tiden; thi saasom det nye Høe hverken har arveidet, eller er blevet perset, holdes det for at være saa meget udværgere. Ellers sælges 1 Kapal som nu bruges og veier ei meget over 10 til 12 Lispd., om Sommeren for 1 Mk. og om Foraaret for 2 Mk. Er. Men naar Høe sælges efter Vægt i Dyretid, stiger Prisen høiest til 5 Mk. for 10 Lispd. Tæde eller Tøste-Høe. I gode Aaringer sætter man 1 Favn Høe, eller Foder for en Koe, for 10 Dredet er 2 Ndr. i Sp. Naar Høestakken er fuldkommen opstabelt, pakket med Fodderne, tækket og fuldperset med en god Hob Stene som blive lagte oven paa, maale Bønderne deres Høe-Forraad om Høsten i Favnetal, og udregne derefter hvor mange Kreaturer der med kunne fodres. For en Koe regnes i Almindelighed 1 Favn i Kvadrat, kaldet en Maale-Favn eller 34 Jslandke Alne: dog bliver dette beregnet paa forskiellig Maade, efter Forskiellen paa Høet, Fodringen og Kreaturene; De fleste Gange, især paa andre Steder i Landet, tage Bønderne noget over 1 Favn. Høet paa Tusnené og det feedere Land kaldes Tada; men det paa Enge og Myrver Uchey eller Udmarks-Høe, hvormed gierne fodres Heste og Saar; men Malke-Koerne faae fornenimelig Tæde blandet med en liden Deel Udho. Høestakken endes først i September-Maaned; Ellers have Jslanderne i deres Rim eller Almanacker en vis Tid, paa hvilken den skal begyndes og endes, nemlig: Begyndelsen skeer tidligst den 13 Jultii og sidligst den 20de; Isligemaade sættes Slutningens første Termin ved Jævndogs-Tiden og den sidste ved Michelsdag eller September-Maaneds Udgang.

§. 53.

Vøndernes Arbeide om Høsten er fornemmeligen: a) at samle de Saar og Veeder, som gaae vilde til Fia'ds, og at slagte deraf saa meget man behøver til Huns-Forraad; b) at skiere Gronterv til at takke Huusene, for at kunne være varme og holde Regn samt Sne ude om Vinteren. Huustorven er 3 Slags i Island: Myra-Torf, som her bruges: Grundar-Torf og Kringlu-Torf, hvorom paa sine Steder. Et Par Lobe af besynderlig Dannelsse, som kaldes Torf-Krokar, hænges paa hver Side af Hesten for at føre derpaa Tag- og Bægge-Torv til Huusbygninger. Hoertov er 7 til 9 Fod lang og 3 Fod bred. Til at skiere Huns- og Høe-Torv bruges et Slags Barktoi, kaldet Torf-Laar eller Torvce, og endnu et andet til at skiere femkantet Bæggetorv, paa Islandsk Snaus, dannet noget nær som en Spade, beslaget med Jern, skarpt neden til, med en Klods naglet paa Skaftefoden for Midten, for at støde paa den med Knæet: dette Redskab kaldes paa Islandsk Paall. Videre Høst-Arbeide er c) at bygge og forbedre Huusene; d) at føre hjem den forovmældte Iidebrand (§. 51.); e) at giøde Tunet, efterat Græsset har begyndt at salme.

§. 54.

Der er safsat i Island, hvormeget en fuldkommen Karl skal Arbeide-Løn. giøre af visse Slags Arbeider, for Exempel, det som nyligen er nævnt om Høstlætt (§. 52.), og at skiere 700 Stykker Hoertov, dog at han skal have en Handtlanger, for at stable Torven op: og 900 Stykker Kringeltorv, uden Handtlanger. En Pige skal sanke og tørre saa meget Høe, som 3 Karle slaae om Dagen. Om Vinteren skal hun være paa en Opstandsvæv (see Sorreb Efter. §. 95.) 25 Alne Vadmel om Ugen, det er 5 Alne hver Dag.

Mangfoldige andre bestemte Dags-Arbejder foreskriver Bøe-Lagen; hvorved vi ville erindre, deels af egen Erfarenhed, deels efter de flestes eenstemmige Forsikkring, at de beste Arbeidere, i disse Eider, have nok at bestille med at fyldestgjøre slige Regler: nogle gaae reent over deres Kræfter. Arbeids-Lønnen vil derimod synes meget maadelig, endskjønt den nu omstunder, især paa Sønderlandet, er bleven langt større end Lands-Loven tilforn haver fastsat; samme er aartlig for en god Arbeidskarl i alt 4 Rixdalers Værdie in Specie, og for en dygtig Tjenestepige, halvt saa meget. En saakaldet Æsfemand eller frie Arbejder, som kun bliver hos Bonden i Høestættens Tid, faaer 8 Rldr., og naar man skal betale dette eller andet strengt Arbejde om Sommeren, dagevis, bliver det alt for dyrt, nemlig 10 Skiffe eller een Rixsmark Spec. om Dagen, hvilket Maade meest er bleven vedtagen i disse sidste Aaringer paa Sønderlandet. At Landets Indbyggere i forrige Eider have anset den høie Arbeids-Løn for noget skadeligt for det Almindelige, og især hinderligt for Bondernes Opkomst, kan man tydeligen see, deels af de ældste Love, deels af andre yngre Anordninger. Graagaarsen, som gjættede for Lov, indtil Jsland kom under den Norske Krone, siger udtrykkelig, at ingen Arbeidskarl skal have meere Løn til Midsummer, det var omtrent til Augusti-Maaneds Begyndelse, end en halv Mark, det er ½ Hund Sølvs, eller 4 Rixdaler efter disse Eiders Regning, som uden Tvil skal forstaaes fra Søndagen, der indfaldet, efter bemædte Lov, 6 Uger efter første Sommerdag (§. 39.); men Resten af Sommeren, som og om Vinteren, skulde han ikke faae uden alene Kosten; saa at Slutningen bliver, at et Aars Løn, foruden Kosten, har været henved 4 Rldr., dog med de Vilkaar, at han ikke alene maatte passe Høestættens, men

og sætte Giærder og giøre alt andet nødvendigt Arbeide. Derimod finge de, som kun vogtede Creaturene, mindre Lon. For Exempel: den, som oppassede 30 Veeder, bekom derfor 6 Alne Badmel. Hvis nogen understod sig at tage, begiære eller give høiere Lon, da stulde den bøde 3 Mark, det er 24 Rdlr. Dog maatte ledige Haandværksmænd, som enten byggede fornemme Folkes Huuse, Broer o. s. v., eller toge sig paa andet baade konstigt og besværligt Arbeide, forlange høiere Betaling og lade sig betale dageviis, efter billig Burdering. Disse, som mange andre til Landets almindelige Huusholdning henholdende og usforbigiængelig nødvendige Anordninger, bleve reent udeladte i Kong Magnus Lagabeters Lov, eller Jonsbogen, hvorfor ogsaa Dyrigheden, da den efter Graagaasen vedtagne Skik begyndte at glemmes, maatte i de sildigere Tider bringe den i Gang igien, ved nye Befalinger, hvoriblant kan regnes den ved Laugmand Are Jonson affagde Dom i Aaret 1531, den 12te Artikel i de saakaldte Bessfests Poster 1685, Landstings-Samthværen Aar 1689, og endelig den paa Bessfest og Landstinget giorte Anordning 1720; hvilke Anordninger, angaaende Arbeidsfolkernes Lon, komme alle omtrent overeens: nemlig, at en duelig Arbeidskarl, som forstaaer alt nødvendigt Arbeide i Huusholdningen, skal nyde aarlig, foruden sin visse Kost, 8 Alne Badmel og 10 Dre eller 2 Rdlr. Sp., hvilket tilsammen bliver lidet over 3 Rdlr. Sp. Bemældte Anordning af 1720 lægger 4 Marks Værdie hertil; og hvis Karlen forstaaer at giøre noget konstigt af Træe og Jern til daglig Nødvendighed, faaer han 12 Alne Badmel og 4 Rdlr. Sp. En duelig Tieneste-Kvinde, som veed at omgaaes Uld og anden sædvanlig Huusgierning, bor faae 5 Alne Badmel og i alt henved 2 Rdl. Sp. Men om dette bliver siden udforsiger talt. :

§ 55.

Alt for stor
Arbeids-Løn
skadelig.

Heraf kan Læseren see, hvorledes det er og har været beffassent med Arbeide og Arbeidsfolk i Jsland. Endskiont slige Penge ere kun lidet at regne i andre Lande; kunne de dog ikke anses saaledes i Jsland, hvor Levnetsmidler og andre indentlandske Sager have været og ere i meget ringe Priis, men Penge derimod rare at faae. Skulde ellers Arbeids-Lønnen stige alt for hoit, vilde det blive umueligt for fattige Bønder at holde Tjeneste-Tyende; saa man vilde faae at høre samme Klage, som er bleven almindelig ved de Engelske Colonier i Amerika, at en Boesiddende kan ikke holde de fornødne Arbeidsfolk, fordi de lade sig alt for vel betale.

§. 56.

Hvad tilforn
har opmun-
ret Tjeneste-
folk.

I forrige Tider havde gjerne Selvelere og riige Bønder i Jsland den Skik, at naar Tjenestefolk bleve en lang Tid hos dem, gavede dem til Slutning, for deres troe Tjeneste, naar de skulde gistes, saa meget af Boehave, Kar og Reedskaber, som de kunde hjælpes med for det forste; ja undertiden en Koe og nogle Saar, eller og nogle Lam og en Kvie. Dette har fordim meget opmunret Tjenestefolk til Troeskab og Slittighed, fremfor nu; men i det 16 Hundredaar begyndte denne roesværdige Sædvane at aftage.

§. 57.

Indbygger-
nes Konst-
Arbeide.

Ihvorvel man ikke kan sige, at her er noget Slags ordentlige Haandværker, som andensteds er brugeligt; saa findes her dog allesteds og altid nogle Mænd, som af Naturens blotte Drift og Beviisning have lært at forarbeide i Kobber, Jern og Træ eller anden Slags Materie, allehaande nødvendige Ting, til Huusholdningen, hvilke ere saa vel giorte, at man kan have fuldkommen Nytte

Nytte deraf; endskönt de i Umindelighed ikke forfærdiges saa smukke, eller med den Færdighed, som af dem, der have lært Haandværket. Man træffer dog hist og her i Landet Kunstnere, som kunne fremvise Stykker af deres eget Arbejde, ligesaa gode, som de der komme fra Haandværksmænd. Hvert Kirke-Sogn har ver gjerne een eller flere saadanne Mænd. Din Nationens Gaver og Tilboielighed til Konster, kan Laseren domme deraf, at en Smidur (saa kaldes i Island alle Slags Kunstnere) kan arbejde, til andres Nytte og sin egen Fordeel, i Træ og Metaller, hvad der forlanges; dog haver een gjerne Fortrin i eet Slags Arbejde især, som: I Træ og Tommer, paa Huusbygninger, Paneelværk, store og smaa Kar, Lory og Høedobe, Fisserbaade med Tilbehør o. s. v.; I Jern, adskillige Nøedstaber, smaa Øer, Sanger, Nævrer, Høvljern, Knive, Leer, Com, Hesteføe, Raase, Nøgler, Røvesæpe o. s. f.; I Kobber og Messing, adskilligt til Stads, Knapper, Spænder, Fruentimmes Væster, gammeldags Syffel, Maler, Hestetoi og Beslag til Sadeler o. s. f.; I Sølv, Fruentimmer Stads, deels slet; deels puffer, ophævet og udgraver, Knapper, Skeder, Knivkaster, o. s. v. Kiosar-Syffels Indbyggere bruge ikke meget dette Slags Stads; dog findes der de, som kunne forfærdige det; men især de ovennævnte nødvendige Ting. De Handlende tilføre dog adskilligt Jernkrant, for Er. Ambolte, store Sauge, Hamre, Hesteføe, Knive og deslige; hvilket man tillige kober, saasom det seer baade smukkere ud og kan faaes for bedre Pris, end det indenlandske, som derimod er meer varagtigt, end det fremmede pleier at være. Adskillige Paaasund hente Indbyggerne selv paa, for at fange Røve, Sælhunde, Hjulgle, Lap, o. s. v.; hvorom vi ville tale mere omstændigen paa andre

andre Steder, hvor Folk betiene sig egentligen af slige Kunstgreb, thi her ere de ikke giængse overalt.

Islandernes Tidregning.

§. 58.

Calendarier. Aarstidernes og Maanedernes Regning, som er ældgamme her i Landet, dog hentet fra de nærmeste fremmede Lande, kan ikke saa nøie forklares paa dette Sted, da den egentlig hører til Landets Beskrivelse i Almindelighed, og desuden er den nogenlunde bekjendt af de ved Trykken udgivne Calendarier; men det er kun Bøndernes daglige Timeregning, som her finder Sted.

§. 59.

Solmærker. Den ældste og fornemste Inddeeling af Tiden er opfunden ved Solens Gang og Hovedkanterne paa Horizonten. Landets første Beboere have dog forstaaet at deele den i 8 lige Deele, og kaldet Puncterne der imellem Dagsmaark eller Dagsmærker; men det besynderligste og mindst bekjendte heri er, at de ikke have deelt Horizonten ind efter Hovedvindene, som der i Landet almindeligen meenes; men efter deres Huusholdnings Nødvendighed, hvilket vi have mærket paa Reisen, snart allesteds oppe i Landet, hvor Dagsmærkerne ikke ere forstøttede siden, enten efter Compass eller Soelstive. De ere der følgende: Midur, Morgun, som efter Braagaafsen skal være det samme som Zirdis, Riemaal (Hyrdens Opstaaelses Tid), naar Solen var lige i Øster, da Klokken er 6, men den kommer 1 til $1\frac{1}{2}$ Time før, det er Klokken 5 eller 4 $\frac{1}{2}$; Dagmaal, som skulde være i Sydøst Kl. 9 Formiddag bliver Kl. 7 $\frac{1}{2}$; Saadesge eller Hoidag, i Sønder Kl. 12, kommer Kl. 10 $\frac{1}{2}$ og 11; ders imod Non Kl. 3 Estermiddag, naar Solen er Sydvest; og Midur.

Miduraptan i Midt-Vester Kl. 6, træffer rigtig ind; men Nattmaals, som burde staae i Nordvest, da Kl. var 9, bliver Kl. 8; Midnætte, d. e. Midnat, og Ottra Kl. 3 Formiddag, spørger man sielden efter. Dette have vi af mangfoldig Erfarenhed saaledes befundet. Men ved Søekanten, især hvor nogen Havn er, hvorhen Fremmede søge eller have søgt, findes disse Dagmærker langt anderledes afpassede; Ja, paa mange Steder har man tvende Dagmaale og Saadege: Fordi Indbyggerne, naar de have fornummet af fremmede Reisende, at disses Tid ikke er kommen overeens med deres, da have de forrykket Dagmærkerne, enten efter Uhret, eller (hvilket ofter er fæet), efter Compasset; dog uden derhos at tage Misvilligheden i Agt.

§. 60.

Narsagen til Dagmærkerne hos de Gamle har uden Tvivl ikke været deres Banskundighed, men meget meer, at det daglige Arbeide og Huusgierning skulde begynde tidlig, og ligeledes tidlig endes; hvilket sidste sees af Nattmaals-Tiden, paa det Arbeidsfolkene kunde faae Tid til at pleie og udhviite dem selv. Køerne maltes ved Nattmaals- og ved Dagmaals-Tiden om Sommeren. Hoidagen have Indbyggerne paa de fleste Steder her i Syfflet Klokkerne 11; og endskiont de vide, at den hoieste Dag er Kl. 12, (da de almindeligen kalde den Middege og Midmunda), rette de dog ikke deres gamle Haadege derefter; men kalde Middagen Leringia-Saadege, det er de kaldes Middag, fordi disse ville spiise tidlig og holde tidlig op med Arbeidet.

§. 61.

Det er ganske sandfærdigt, at baade her' og andensteds ved Søekanten i Island, rette Indbyggerne sig efter Ebbe og Flod Tidreaning efter Ebbe og Flod.

(see *Zorreb. Esterr. S. 80.*), allerhelst naar der er tyk Lufst, mange Dage efter hinanden, saa de ikke kunne see Solen. At Springtid-derne sielden komme overeens med Maanens Qvarteer-Skifter, er ligeledes sandsfærdigt (see *Mercuré Danois* May. 1734.); thi største og mindste Spring indtreffer de fleeste Gange 2 Dage efter; men meget sielden før, hvilket vi noie have efterseet. Denne Forskiel er Indvoaernerne bekiendt, og derfor have de Navn derpaa; thi de kalde den *Æster-Strømme*, især hvis den falder ind ved største Spring, eller *Scor-Strømmen*. Men de vette sig meget lidet der efter, fordi de, naar de ikke see Solen, regne ei Tiden saa nøsagtigen, men omtrent efter Søevandets Stigen og Falden, at deres Handtering ikke skulle geraade i Uorden. Denne Springenes Uorden eller Afvigelse fra Maanen er ellers meget mærkbar dig i Jsland; den maae og vare bleven mærket der i Landet fra ældgamle Tider, siden Navnet derpaa er meget gammelt hos Indbyggerne; ligesom det er bekiendt, hvor megen Umage vittige Søemænd, og især de Lærde, have gjort dem i de nyere Tider, for at faae nogen vis Udregning derover (see *Childreys Nat. Rarities* --- of Middle-Sex).

S. 62.

Udregning
efter Stjær-
nernes Løb.

Saa vel i dette Syffel, som andensteds paa Landet, tages Stjærnernes Løb ogsaa i Agt, fornemmelig om Vinteren, da Natten er her saa lang; dog er det kun Maanen, Syvstjærnen og Bognen, eller den lille Biorn, foruden nogle saa andre Stjærner, som man seer efter. I Uimindelighed at tale, kiender man her ikke mange Stjærner, eller har Navne paa dem; hvorover vi ere af den Tanke, at Folk i forrige Tider have havt større Kundskab derom: Dette beviser en meget gammel haandskreven computistisk Bog, kal-

det

det Blanda, som taler om adskillige Stærner, og forklarer Solens og Maanens Løb, Formørkelser med videre. Forfatteren af dette Skrift, som har levet henved Aar 1300, beraaber sig hist og her paa en vis **Stærn-Oddes** Beregning, som i de ældre Tider har været den stærkphubigste Mand i Island, og derfor faaet det Dgø navn **Stærn-Odde**.

§. 63.

Hvor noie Islænderne have forstaaet, og endnu tildeels forstaae *Computum Digitalem*, det er at udregne Tiden efter visse Tal og Mærker paa Hænderne og Fingrenes Leedemode, kan best sees af Biskop *Arnesons* *Fingra-Riim* eller *Dactylifino*, trykt i Kjøbenhavn 1739.

Islændernes Fingres Riim.

§. 64.

Der er næsten ingensteds paa Landet, hvor man reiser mindre, end her og i Guldbrynges-Syffel; thi man kommer stæden uden for Syffelet, saa at der findes de, som deres heele Livstid ikke ere komne saa vidt. Deres jævnlige Reise er til og fra Kirken, 1 Meils Wei, da man om Vinteren, baade Mandfolk og Fruentimmer, gaar til Fods, saasom jorden de fleste Gange er tilfrossen med Is. Undertiden kan en Bonde have een eller flere Heste paa Stald for at ride til Kirken, naar der er Tøveir. Om Sommeren derimod ride alle Folk, endog saa naar de kun skulle et kort Stykke fra deres Hiem. Naar man rider hjemme, omkring paa Marken, bruges ingen Sadel paa Hesten, men kun en af Uld sammenvalket Dyne, (paa Islandsk *Thofe*), 3 Alne lang, 1½ Alne bred, og 1½ Tomme tyk: den bliver kunstig sammenfoldet, lagt paa Hesten og fæstet med en Giord under Bugen. Naar de ride til Kirke binde de ovenpaa bemældte Dyne en Sadel, som i Skik-

Indbyggernes Maade at reise paa.

felse ligner vore almindelige Sadelser, undtaget at den er stærkere, med sort Læder overtrukket, og beslagen med udpaklet Messing for og bag, samt Bredderne rundt omkring besatte med Messing-Bradser eller Knapper. Saadan en Jølsansk Sadel, naar den er vel gjort, kan koste 4 til 5 Rixdaler in Specie. Stigboilen, Bidselet og Kumpenemmen ere ligeledes jirede med Messingspænder og Bradser; men Brystrem bruge Mandfolkene ikke. Til Sadler og andet Hestetoi bruges Øretæder, som først bliver raat udspilet og torret; derpaa smøres det med Tran, bankes smaat og lidt med en Klæp, og trampes siden med Jodderne til det bliver smidigt: derpaa farves Læderet, undertiden sort med Lyng-Saft, eller rødagtigt med Jern-Rust og Birkebarf. Bereedningen paa Faare- og Kalve-Skind sker omtrent paa samme Maade (see Sorreb. Esterr. S. 94.). Naar man rider til Kirke, sidder gjerne en Mandss- og en Qvindes-Person paa een Hest; Mandspersonen foran, som styrer Hesten; men Fruentimmeret bag ved, paa tværs, vendende sig glærne til den venstre Side. Det er artig, at setssamme Maade skal være almindelig i Engelland (see Kalms Relat. T. 2.). Andensteds paa Landet ride Qvindfolk lidt for dem selv, i en Fruentimmer-Sadel, noget nær af den Skikkelse, som endnu sees i Danmark. Dog ere disse anderledes udpyntede, med blaat eller grønt Klæde overtrukne, beslagne med Messing, samt hist og her besatte med store Sytjer af samme Metall, hvorpaa graves Lovs-berk, Dyr og Bugle; et firkantet Stykke Klæde hænger ned paa begge Sider af Hesten; Bidselet, Kumpen og Bryst-Nemmen ere ligeledes tæt besatte med udpaklede Bradser. Saadan en Sadel af det beste Slags indenlandske Arbeide, som for fornemme Fruentimmer forfærdiges, bliver ikke betalt, under 20 Rixdaler: Ellers

*En Fruentimmer Sadel med
Tilbehør*

ere Fruentimmer-Sadler ikke saa almindelige i Kiofar-Syffel, som andensteds.

§. 65.

Naar man reiser længer, end til Kirken, f. E. til Kiofstæden Klov-Sad- eller Handels-Huusene, for at kiobe Sif, eller andet at forrette: ler. leeder een Mand 1 eller 2 Arbeidsheste, som have Kloft-Sadler paa og Jordsvær-Dyner derunder (§. 32. E), bundne fast med 3 Remmer under Bugen: Disse Remmer forfærdiges af Hestehaar, saavel som de til Ride-Sadeler. Kloft-Sadelen haver trende Kroge, een i Midten og een paa hver Side, hvorpaa de tvende Bagger eller Byrder hanger.

Lidsfordriv og Lystigheder.

§. 66.

Vi maae til Slutning mælde lidet om dette, endskiont Ind- Mangel paa vaanerne i Kiofar-Syffel ikke ere hengivne til noget Slags Lidsfordriv. Lystigheder (§. 35.), hvilket man har Aarsag til at beklage; thi ved en og anden Fernoielse, der haver været almindelig i Island, i forrige Tider, (see *Arngrim Jonsens Crymogæa*), kunde de blive meer muntre, og forfædte, især om Vinteren, mange smaa Fortræder, som dagligen møde dem udi deres Haudringer. Man meener her fornemmeligen saadanne Dvælsere, som brugtes i gamle Dage, for at fornøie Tilskuerne, og at ove dem, der fornøiede andre, hvorpaa haves snart utallige Exempler i de nordiske Historier.

§. 67.

Det er fornemmeligen den saa kaldte *Glimu-List* (*Ars Lucta-Glimu-List-* toria), som endnu er tilovers af fornemmelde Dvælsere. Denne Kunst er ligesaa nyttig, som smuk, naar en besidder den i hoi Grad:

Den er en Art af Bryden, som bestaaer i adskillige meget behændige og hurtige Sving med Hænder og Fodder, efter visse Regler, som af begge, der brydes, blive iagttagne. Hvert Sued eller Sving (paa Jeslandsk Bragd), som fra de ældre Tider er blevet tilbage, s. E. Madmar-Bragd, Sæl-Krokur, Sveifla o. s. f. har sit særdeles Navn og fortienede for sig at forklæres. Det vilde maaskee ikke komme Fremmede mindre artigst for, at see tvende smidige og udlærte Personer kæmpes paa saadan en Maade, end naar de see en god Dandsfer giøre sine Bevægelser. En maa være nok saa stor og stærk, ferm og vis paa Beenene, saa kan han dog ikke staae noget Minut for en anden, der forstaaer Kunsten, end skönt denne haver halvy parten mindre Kræfter. Tilføren have de fornemmeste og tapperste Mænd tagt dem efter Glimme-Kunsten, men nu bruges den ikke uden af unge Mennesker, især paa Bispestolene, og i de største Fiskeleier ved Søekanten. Der findes dog endnu nogle i disse Tider, som have derved saaledes distingveret dem, at de, formedelst oftbemædte Legems-Døvelse, ere blevene berømte over heele Landet. Paa Kialarnas, hvor Fiskeriet drives heele Aaret igiennem, oves undertiden denne Kunst om Vinter og Foraar, naar man ikke kan fiske for stærk Blæst eller Brændinger. En Art af Glimme kaldes Lausa-Tøt, det er Løse-Tag eller uordentlig Bryden, da de kæmpende tage hinanden fat ved Skuldrene, og søge at svinge eller dreie hinanden om Kuld: Denne, som den mindst kunstige, er vel den ældste: den kommer ikke saa meget an paa Føddernes Sving eller Legemets Smidighed, som paa Styrelse, og paa at fordreie hinanden med Hovedet. Engellændernes Bryden, hvori Indbyggerne i Cornwall skal være de fornemste, er næsten den samme.

§. 68.

Den allerfoenstigste og nyttigste Tidsfordriv bliver vel uden ^{Saagu: Le} Modsigelse, den i Island, fra de første Tider, vedtagne Maade, ^{flur} at læse offentlig de gamle Sagar, eller de i det Islandske Sprog forfattede Historier. Forend Islanderne begyndte for Alvor at skrive, (hvilken Tid kan regnes at tage sin Begyndelse 200 Aar efter Landets første Beboelse), bleve saadanne Historier udi alle Samqvem mundtlig fortaalte af dem, der vare meest kyndige, veltalende og øvede i Kunsten, saasom der gjerne vare nogle tilstede, især af Skaldene og de Fornemste, der med Flid lagde sig efter slikt. Var nogen i Selskabet, som vidste at fortælle den eller den Tildragelse rigtigere eller med flere Omstændigheder, da blev det bifaldet og beholdet i Huskommelsen, til hvilken Ende saadanne Hændelser ogsaa bleve udskaarne og malede paa Dørre, Sængesteder og Panelværket i Stuen. Forst i det 13de Hundrede-Aar begyndte Islanderne ret for Alvor at forfatte skriftligen saavel de indenlandske som andre nordiske Historier, og dog var endda den Skik brugelig, at fortælle Historier mundtligen, hvilket kan sees af Sturlunga: Saga og Kong Haagen den Gamles Historie. Ja end i Dag fortælles de mundtligen i Island, især i Luusmørker; men naar Lyset er tændt, bekliffes gjerne en Dreng, som godt kan læse, eller en anden af Glasterne, dertil; og hvis Huusbonden er en Elsker af Historier, laaner han hos Naboerne eller andre gode Venner, saa mange Sagar, som han kan være forsynet med for heele Vinteren; og herved bliver den Arbeidende munter og vaagen. For at giøre denne Tidsfordriv endnu behageligere, have Poeterne fra det 14de Hundrede: Aars Begyndelse, giort den Umage for at oversætte Sagar paa Vers, hvilke almindeligen kaldes

Kaldes *Rimur*, og pleie at synges af een, med hoi Røst, paa bemældte Eider.

§. 69.

Heerfor den
tager af.

For at komme igien til Sønderlandet, og især at tale om *Riosar-Syffel*, da er *Saugu-Lestur* eller *Historiers Læsning* ikke her meget i Brug, at regne imod *Bygden* hoier oppe i Landet. Ja man kan overhovedet sige, at de gamle *Historiers Læsning* haver meget aftaget i *Jøland* i de sidste Hundrede Aar. Aarsagen dertil bliver vel, at de Fornemste have ikke nær saa stor Eyst dertil, som tilforn, og at der ere kun saa, som lægge Bind paa at skrive reen *Jølandssk.*

§. 70.

Det Jøland-
ske Sprog.

I *Riosar-Syffel* tales Sproget middelmaadig reent. Man kan ikke sige, at den siden Forandring, som her falder i Udralen af visse Ord, gjør særskilte *Dialecter*; men i Henseende til Sprogets Reenhed finder man hist og her betydelig Forskiel; thi hoier oppe i Landet tales Sproget temmelig reent, da det derimod ved *Seekanten*, og især, nær ved de Havne, som Fremmede besøge, er blevet blandet med fremmede, fornemmelig *Danske* og *Eydtske*, Ord. Desuden findes alle de *Skrivere* der høre til *Rettergangen*, s. *Ex. Protocoller, Indlægger, Contracter* o. s. f. oplydte med *Danske, Eydtske, Franske* og *Latinske* Ord, saa at den gemeene Mand forstaaer neppe Halvparten deraf. Aarsagen hertil er fornemmelig den *Uensindighed*, at man holder meere af det Fremmede end af det *Jødentandske*; dernæst et Slags *Modvending*, som den *Norske Rettergangs-Maad*s *Indforsel* haver bragt med sig; og endelig, at man ikke har opfundet Midler mod den *Misbrug*, der pleier at indsnige sig ved deslige Tilfælde. Ja, de iblant, som ville pynne paa

paa Stilsen og skrive reen Islandske, bruge kun meget sjælden reene og ægte Islandske, men meest Latinke eller andre Bendinger og Talemaader. Men endskjønt dette er i Sandhed saaledes, kan man dog ikke sige, at det gamle Sprog er nogensteds i Landet uddergaaet. Vel have Fremmede den Tanke, og det af den Grund, at eendeel Islændere have selv paastaet det; nogle for at ophoie desto meer deres egen Kundskab; andre af alt for stærk Zver for Sprogets Reenhed. Men følgende Beviis kan eene være nok til at bekræfte det modsatte: hvor man kommer paa Landet, forstaaer den gemeene Mand alle de gamle Sagar Ord fra Ord; saa at naar en Historie læses, endog i en Hast, høres den af Mængden med største Fornøielse, og kan siden rigtig fortælles udenad: herfra vilde vi dog undtage de gamle Viser, og nogle hist og her foresaldende ubrugelige Ord, hvilke at forstaae og udgrandiske, egentligen er og haver altid været alene de Lærdes Sag: Den gamle Bogstavering og Forskiellen paa Udralen gjør desuden eet og andet Skrift usforstaaeligt for Almuen; og alt dette er destomindre underligt, da det er bekiendt, endog om de ældste Tider, at man har i Almindelighed ikke kundet forstaae Poeternes Vers eller ældgamle Talemaader, uden ved at eftertænke og udforske Meeningen bag efter, (see Vigaglum's Saga, Grettis Saga o. s.). Men siden nu dette i Europa ældste levende Sprog befindes virkelig i saadan en Tilstand, kunde det endnu holdes ved Lige, og dets Uddergang forebygges. At det burde skee, behøver man vel ikke med mange Omsoob at beviise, imod dem af Islænderne selv, der paa nærværende Tid lade sig mærke med, at de ønskede det blev reent udroddet. Den fornufstige og lærde Verden vil heller ansee det for en stor Ziit og Ære for Norden, især for Danmark og Norge, at have det vedligeholdt.

det. I saadan Hensigt er det og, at de største Helte og viiseste Regenter, (hvoriblandt kan nævnes i de ældre Tider Carl den Store, og i de nyere, Ludvig den 14de), have ladet dem, iblandt andre vigtige Ting, deres Sprogs Bevaring være anlegen.

§. 71.

Spill.

Endelig have Indvaanerne, saavel her som andensteds, adskillige, men uegennyttige Spill eller Lege: a) Skack, hvilken dog kun saa forstaae i dette Syffel. b) Kotra eller Bretspil bruges meget, især Forkæring, og andre hos Fremmede ubekjendte Forandringer; f. Ex. Nylna, Færingar-Tast, Goda-Tast o. f. c) Kaart; af dem bruges adskillige Slags, og kaldes egentligen Spil; De, som af dem forstaaes og bruges andensteds, ere: Styrvolt, Imperial, Puck ic. Af de andre, og hos dem alene brugelige, ere: Alfort, Sand-Karrer, Tru-Spil, Pamphile, o. f. Ved al saadan Tidsfordriv er dette at mærke, at Jslanderne ikke spille om Penge eller for nogen anden Vinding. At saadant dog haver i forrige Tider været i Brug, rimeligst den Tid der vare store Midler i Landet, giver Landstoven tilkiende (see Jonsh. Thiofa B. Cap. 18.). I de allerældste Tider, fornemmelig det 11te og 12te Hundred = Aar, seer man af Graagaasen (Rannf. Th. Cap. 7.), at Jslanderne have gjort stor Misbrug af at spille om Penge og Penges Værd, thi bemældte Lov siger den at være Siorsbaugs-Mann, (der er uden for sit lovlige Hiem og Hiemvei fredløs), som spiller om noget af Værdie, og al hans Eiendom forbrudt: Hvo der vilde, maatte søge ham derfor.

Om Dyrene.

§. 72.

I nærværende Rejsebeskrivelse kunne ingen fuldstændige Beskrivelser over Land- og Vand-Dyrene i Kiosar-Syffel have Sted, thi det henhører til den Naturlige Historie: Dog maa de nævnes i Almindelighed, for saavidt de kunne give Begreb om Land-Kabet, og nogen Oplysning i Huusholdningen; men i Særdeleshed det antegnes, som dette Syffel haver besynderligt, i Hensigt til Dyrene.

Hvorvidt
derom hand-
les paa dette
Sted.

§. 73.

Zeste ere her kun faa, at regne imod andre Syffeler, hvor man behøver flere af dem. Kiosar-Syffels Indbyggere bruge dem aleene til Hverdags-Arbejde, blemme om Sommeren, eller naar dem bliver tilfagt at skyde Amtmanden og Landsfogden til Landstinget. I øvrigt stæer den meeste Tilførsel til Soes, nemlig af Biff og deslige Varer; Smor og Kiød have de selv, og behøve ikke at hente det andensteds fra. Stood eller Stutterier findes her ikke. Ei heller Rideheste (Gædingar), som have noget Fortrin for Arbeidshestene, hvilke paa Islandsk kaldes Klaatrar. Den almindelige Priis paa Heste er følgende: En Hoppe, uden Lyde, 2 Rixdaler Croner, og en dygtig Klaathest 3 Rdlr., hvis de ere tamme og ikke yngre end 5, eller aldere end 12 Aar. Den i Jonobogen fastsatte Priis er omtrent den samme (see Kaupa-B. Cap. 6.). Men i andre Herreder paa Island, hvor bedre Heste salde, og hvor Heste bruges og afholdes meere, er Priisen noget hoiere.

Heste.

§. 74.

Af Hornkvæg, paa Islandsk Naut, haver dette Syffel en temmelig Mængde (§. 28, 29. o. f.); dog dette Slags Kreaturer bringe

Hornkvæg.

bringe her ikke den Nytte, som paa andre Steder. Paa Siöldene, især Mossfells-Seiden og Skuflunga-Veg, gaae endel vilde Stude, som samles og indhentes, efter Bockmærker, af deres Eiermand om Høsten. En 8 Aar gammel Koe, som malter godt og har kalvet to Gange, koster 1 Hundrede eller 120 Alne: deraf er kommet det bekendte Ord Kvigild, paa Jölandsk Rugilde, som bruges for at betegne 4 Ripdaler in Specie; thi Værdien er den samme, da en Ripdaler gielder 30 Alne. En Stud, 3 til 4 Aar gammel, bør koste lige saa meget, og en 8 Aar gammel, 2 Hundrede eller 8 Ripdaler. I haarde Aaringer bliver Prisen, især paa Malke-Koer, noget høiere, til 5 Rdr. eller mere. Hornkvægtes Farve er foranderlig. Den største Deel er uden Horn, og de som have Horn have dem kun smaa. Det er altsaa ei sandt, hvad Zaller (Natur-Gesch. der Th.) beretter paa Andersons Ord, at de Jölandiske Dyne og Koer have aldeles ingen Horn. I ældgamle Tider, da Jölanderne brugte Drickshorn, røgte de deres hornede Stude, ved at smøre Hornene med et Slags Fedme ned ved Nosen, hvorved de dreve dem til en anseelig Størrelse: De tvang dem ligeledes (ved at binde dem sammen, eller spitte dem fra hinanden) til den Skikkelse, som de vilde have paa deres Drickshorn. Af dem findes endnu nogle saa i Landet, deels med Messing, deels med Sotv beslagne: disse have giærne bag til Form af en Drage eller Dyle, med tvende Skruptudse eller Fugle-Fodder foran under Bugen. Laaget har undertiden forestillet Hovedet af en Fugl, Drage eller andet. Bønderne passe noie paa, naar deres Koer skulle blive Tyr-lobne, at mage det saaledes, at de altid kunne have Mælk nok om Vinteren: og naar disse Kreature skulle sode, blive de opvartede af et Par Arbeidsfolk, især dem, hvis Forretning det er at passe

Køerne

Koerne op. Chorion forvares, vaskes og tørres: Amnium tages ligeledes og blæses op, for at tørres, og begge Deelene blive derpaa rullede sammen, og bruges siden for at overtrække Vinduer med, under det Navn Liknarbelgur. Disse Vinduer ere enten kantede og afdeelte i 4 til 6 Ruder inden i, eller (som er det almindeligste) runde, giorte af tynd-skaarne Baandstager og undertiden af Vidie-Riis. Forbemaeldte Hinder oplødes igien forend de trækkes over Vinduerne, og give lige saa god Lysning som det klareste Glas. De runde Vinduer, hvoraf endeel findes paa hvert Huis eller Afdeeling, kaldes Skiaa eller Skiaar, hvilket Ord de Norske endnu bruge. Gemeene Bønder bruge ogsaa smaa Glas-Vinduer (see Sorreb. Esterr. §. 89.). Den nyfødde Kals lægges for Moderen, da den strax efter Naturens Drift rygter den: derpaa næres den med lidet Mælk, og intet andet, 8 til 14 Dage; derefter blandes Mælken med Vand og hakket Høe, men tilsidst gives den kun Høe og Vand med lidet Valle. Det er en god Koe som kan, efter at have kalvet, malke i Fierding, det er 10 Potter hver Gang, eller 20 Potter om Dagen: paa Nord- og Vester-Landet kunne Koerne give mere (§. 28.). Kalvedans laves almindelig af den første Mælk.

§. 50.

Saar ere her ikke i saadan Mængde, rygtes heller ikke nær saa vel, som paa andre Steder i Landet, endskiont Faaredriften er, for Mælkens samt Smorets og Uldens Skyld, meer fordeedlagtig end det store Hornkvægs. I Island er ikkun een Art af Saar, med liden Rump og opreiste Øren. De ere deels hornede, deels ikke, og den Gorkfiel her falder, saavel i Henseende til Hornenes Tal (hvilke ere nu 4, nu flere eller færre), som til deres Dannelsse, (fordi nu

Faar.

staae de forud, nu bag, nu til Siderne, nu lige op i Beivet og atter igien spiralskrummede), gjør ifkun Forandringer, men ikke flere Arter. Præisen paa Faar bliver denne, efter Landarten: 6 Faar, 2 til 4 Aar gamle, med deres Lam og ufærdet Uld, koste ved Færdags-Tiden (§. 54.) et Kvigild (§. 74.) eller 4 Rixdaler; dog skulle de malke saa meget at de kunne forføre Lammene: 8 Gimmer, som kunne fode sine Lam, 6 af tre Aar, og 12 et Aar gamle Beeder koste det samme. En 4 Aar gammel Søyd eller Beede foster 5 Dre, det er 1 Specie-Rdir. En Bætt eller 5 Lispund af Beede-Uld koster 40 Allen eller 8 Mark in Specie, og et Faar skal efter Loven sælde om Færdagene i det mindste 4 Pd. Uld (see Jones bøg Kaupa-B. Cap. 6.). Altsaa giver et Jslandsk Faar meget meere Uld, end et almindeligt Bønde-Faar i Tydskland; thi Zaller (Gesch. der Thiere) siger, at det giver ei meget over 1 Pd., maaskee af dem som klippes 2 Gange om Aaret, da det bliver 2 Pund i det høieste. Faarenes rette Springe-Tid er i November-Maaned, hvorfor Graagaasen (Veigl. Th. Tit. Einkunn) byder, at Buukkene skulle indsluttes omtrent den første Vinterdag, og hvis Eierne ikke gjøre det, da bør de betale Skaden til dem, som lide under denne Forsømmelse; thi det bliver ikke tiensligt, formedelst Aarets Tid i Jsland, at Faarene undfange saa tidlig. End i Dag efterleves denne Regel, at enten indsluttes Buukkene, eller de holdes fra at bespringe Faarene, ved et lidet oval udhullet og med sinnaa Huller igiennemboret Bætt, som bliver syet fast i Ulden, og tages ikke fra forend ved Juule-Tider; hvilket Zndbyggerne kalde at hleypa til. Tidt skeer det dog, af Vanvare, at Faarene faae Lam for tidlig, da de, især hvis haardt Foraar indfalder, sætte Livet til. Bønderne have gjerne iblandt sine Faar en Beede, som fører den ganske

Diord

Hjord an: den kaldes *Jorustu-Saudur*, det vil sige saa meget som *Jorgangs-Beede*; thi hvor den gaaer hen, følge de andre *Jaar* bag efter: Saadan en *koster* meer end noget andet *Jaar*, og bliver ikke slagtet forend den er udlevet, fordi den er til stor *Nytte*, især om *Vinteren*, naar ondt *Veir* hastig paakommer: den forer *Hjorden* imod *Vind* og *Snee* i *Nattemørke* hjem til *Gaarden*, da *Eiersmanden* ellers kunde miste alle sine *Jaar* paa eengang, hvilket og *tidt* er skeet, naar saadan en *Jorreste*: *Soyd* ikke haver været iblandt dem.

§. 76.

Geeder findes her ikke, og i *Almindelighed* sees de kun *siæl* *Geeder*. den i *Island*, undtagne nogle *Steder* i *Nordlandet*. At *Landet* har havt flere af dem tilforn, kan sees deels af *Landsloven*, deels af de gamle *Historier*.

§. 77.

Af *Sviin* ere her slet ingen; thi de saa som *Compagniets* *fa* *Sviin*-rende *Kiobmand* have fort herover, kunne ikke regnes for *indenslandste*. At *Island* har havt *Mængde* af *Sviin* i *forrige* *Tider*, er saavel af *Landnama-Saga*, *Graagaasen* og *Jonosok*, som af *Sturlunga-Saga* og andre *Historier* beviistlig.

§. 78.

Nikur kaldes og med et andet *Navn* *Vatnhestur* og *Nennir*, *Nikur*. fordi den siges at opholde sig i *ferske* *bundløse* *Soer*, hvoriblandt regnes en nær ved *Jlaklif* paa *Mosfellsheiden*. Vi kunne ei gaae dette, endskjønt i *vore* *Tanker* opdigtede *Dyr*, stiltiende forbi, eftersom dets *Virkelighed* bekræftes med mange *Exempter* af den *gemeene* *Mand*, og desuden er en *Tidragelse* om *Nikur* omstændelig indført i *Landnama-Saga* (*Part. 2. Cap. 19.*). I *Norge*
skal

skal Almuen, endog i disse Tider, have Indbildning om saadant et Udyr eller Spøgelse i de ferske Bænde, og det er rimeligt, at Islands første Beboere have hentet denne Meening derfra. Nikurhesten skal være overalt lysgraa, og for den største Deel ligne en Landhest: Undertiden skal man have redet-paa den, og brugt den en halv Dags Tid til Arbeide. Den skal beblænde sig med Lands heste, og dens Yngel siges at være et Slags Heste i Island, som (rimeligst formedest nogen Slags Krillen) saae Lyst til, saasnart de træde i Vand op til Knærne eller Bugen (enten man selv rider eller haver Byrder paa dem), at lægge sig ned og velte sig noget i Vandet. Vandhesten eller Hippopotami i de store Elver i Egypten og andre varme Lande, som *Rajus* (Hist. Quadruped.) og de fleste andre Naturkyndige beskriver ere ganske andre Dyr; og om end disse skulde være af samme Art, vilde de ikke begaae dem i de kolde Luft-Egne, endnu mindre finde Tode i ferske Søer i Island, hvor ingen Urter voxe, som hine dog alene næres af. Sluttelig bliver Nikur, i det høieste, at ansee ei anderledes end de Slanger og adskillige andre Vidunder, af utroelig Storrelse, som efter det almindelige Sagn, ja nogle haandskrevne Aarbøger, ere blevne seete i de største Elver og ferske Søer i Island, hvorom at berette, gives bødre Eilighed paa et andet Sted. Men den første og fornemste Anledning til den vedtagne Meening om Nikur, er uden Tvil den Hændelse, som tidt skeer ved nogle ferske Søer der i Landet, at Isen paa dem i Frostveir, naar Tøveir tilstunder, spændes op i Midten og brister med forfærdelig Dragen, formedest den Forandring der kommer i den indsluttede og sammenrykte kolde Luft; hvilket selvsamme skeer ogsaa ved endeel Floder, hvor dog aldrig nogen af bemældte Dyr siges at have været.

§. 79.

Al Zunde falde her fornemmelig trende Slags. A) **Siaar-Hunde.** Cæ-
nes familia-
res. Zundar, det er Færhunde, er den mindste Art, langhaaret, med smale og korte Been, Rumpen opreist i en Spiral, Snuden liden og spids. De giøre Hyrderne stor Nytte, i det de, efter det mindste Bink, hente Faarene, hvor de see dem oppe paa Fjældene, og jage dem tilsammen i een Hob hos Hyrden. Her findes og meget tæthaarede og kryllede Færhunde, paa Islandsk Lubbar, hvilke holdes for at være særdeles nemme til at lære Konster. B) **Dyr-Zundar:** en større Art, korthaaret, hoibeenet, som ligner temmelig de almindelige Danske Hunde: Disse afrettes til Røvejagt og ere meget fyrige til at forfølge, opsoge og ihjelrive disse for Bonden saa skadelige Dyr. C) **Dverg-Zundar:** de ligne i Skabning den næstansførte Art, og kunne ikke skilles fra den, undtagen derved, at Rumpen er ligesom afbuggen, jævntyk og kun 2 til 3 Tommer lang.

§. 80.

Al Katte findes kun een Art, den samme som i Danmark: Katte. Felis,
Cattus. Disse ere her egentligen tamme; dog blive de vilde iblandt, og kaldes da Urdar-Kattir, fordi de opholde dem under Klipper og Steene, som ere nedfaldne fra Biergene: de fange Spurrer og andre Smaafugle. At Katteskind haver tilforn været iblandt de gangbare Handelsvarer i Island, viiser Graagaasen (Reppse. Cap. 13.), hvor fastsættes, at en Færsbælg skulde giælde en halv Dre, det bliver 12 Skilling in Specie. I Tonsbogen (R. B. Cap. 6.) anføres Katteskind som gode Vare, men anslaaes ikke til nogen vis Pris.

§. 81.

Ræve.

Alf Ræve findes her tvende bekiendte Arter, hvide (Canis lagopus) og brune (Canis vulpes). De giøre saavel her i Syssel, som andensteds i Island, stor Skade paa Gaarene, endogsaa paa de fuldvoorne Veeder, hvilke Ræven saarer fat i Uliden og lader sig slæbe, til Veeden bliver udmattet, da den bider Hul paa Strubben og drikker Blodet med tillukte Dine. Naar et hurtigt Menneske kommer over en Ræv, i saadan Tilstand, kan det gjerne saae Ræven fat eller slaae ham ihjel med en Steen. Hvis en Ræv hænger sig fast ved en alt for modig og stærk Væder eller Veede, hændes det sig, at den bliver svimmel og slagen til Døde, hvorfor man haver nogen Tid efter fundet saadan et Jaar med een eller flere Ræve-Beemrade hængende i Uliden. Om Rævens Trædskhed fortælles her snart utallige Historier, hvormed vi ikke ville opholde Læseren denne Gang. Den som ødelægger et Gren, det er en Ræve-Boe, med Han og Hun og Ungerne tillige, saarer af Sveiten eller Bygdelavet i Rdr. Hvordan Ræven ellers bliver fanget, kan man læse i Zorreb. Efter. §. 26.

§. 82.

Maus, Mus
Musculus.

Alf Mius findes her, og mange andre Stæder, alt for mange; dog er man hist og her paa Landet ganske fri for dem. Skov- Mius og Kotter bliver man ikke vaer i dette Syssel.

§. 83.

Sælhunde,
Phoca.

Alf Sælhunde findes adskillige hidindtil ubestrye Arter i Island: men i Klofar-Syssel sees saelden andre, end den almindelige, som allevegne i Europa er bekiendt, og kaldes paa Islandsk Land-Selur. Dette Dyrs Natur, Klogskab og Opmarksomhed omtales i de fleeste Natur-Historier (see Pontopp. Norges Nat. Hist.

Hist. 2 Part 5 Cap.). Ellers veed man ikke her i Landet af alle de Mærkværdigheder at sige, som fremmede Skribenter have anført om disse Dyr; For Exempel, deres indbyrdes Krige, hvorom *Olaus Magnus* (Hist. Septentr.) beretter: samt at de ikke ere bange for Gruentimmer, hvorfor de blive fangede ved Gruentimmer-Dragt i Engelland, hvilket *Childrey* (Brit. Bacon. of York-Shire) fortæller; med andet mere seldsomt. Sælhundene fanges her kun stæden i Garn, men skydes med Flint, hvorved de ere blevne saa fye, at de nieget stæden yngle her. Den gamle Naade at muure op Laatur eller Sælhundeboc, det er saadanne Broer, som kunne lokke dette Dyr til at krybe der op og føde sine Unger, er ret mærkværdig; thi Laaterne bleve saaledes dannede, at Fangsten kunde der gaae an efter Behag. De kunne regnes iblandt de glemte Indretninger, som fordum bleve forte til Nytte baade i Island og Norge (see *Jonsb. Rekab. Cap. 9;* og *Groste. Th. Laug Landsl. B. Cap. ult.*). Naar vi komme til Vester- og Nordlandet faae vi Anledning at berette eet og andet mærkværdigt angaaende disse Dyr, fordi der findes flere Arter og større Mængde af dem; og der bliver deres Fangst drevne paa adskillig Naade.

Fugle.

§. 84.

Tamme Fugle; som Søns, Lunder eller andre, have Indbyggere ikke. At de have været tilførsen baade her og andensteds i Landet, og der fra dets første Beboelse af, er klart, saavel af Graagaasen og Jonabogen, som af endeel troeværdige Historier, (s. *E. Sænsathoris-Saga, Gætla og Sturlunga-Saga*).

§ 2

§. 85.

§. 85.

Ørnen, Falco Chrysaetus.

Ørnen er her almindelig og vel bekiendt: den gjør Skade paa Lammene, ja endog vides undertiden at have taget de nyfødte Søls hunde, naar de have ligget paa Klipper ved Stranden, og fort dem bort, en lang Vej, til sine Unger. Her findes ellers ikke uden een eeneste Art, som undertiden holder sig oppe i Landet, hvor den fanger nu Lax og Ørreder, nu Vender og andre smaa Fugle; undertiden sidder den paa Strand-Klipperne og tager til takke med død Fisk og andre Madstæder, som kastes paa Land fra Havet. Forkjælen paa dens Farve, efter Alderen, er saa stor, at somme Skribenter have gjort mange Arter af een (see Sørebows Estretning. §. 39.).

§. 86.

Falken, Falco Islandicus.

Om Falken, og adskillige Maader at fange den paa, har man udforslig Estretning hos Sørebow (l. cit. §. 41.). Et Hunnen er større end Hannen, og at de graa, hvide, og halv-hvide Falke ere kun Forandringer af den selsomme Art, bliver sandfærdigen berettet. Falkesangsten er een af Jølands største Herligheder, saasom derved bringes aarlig nogle (2 til 3) Tusinde Rigsdaler ind i Landet. 3 Kiose- og Guldbringe-Syffeler have kun saa Falke deres Næder: Man meener især, at de have afstaget, ved det de Danske Reise-Falconnere have havt den Sædvane, at slaae de til dem bragte Falke ihjel, som enten vare for gamle, havde faaet Fjædrene brudte, eller vare i andre Maader saaledes komne til Skade, at de ikke kunde antages, og det for at forebygge, at de ikke efter Skulde bringes til dem. Dog kunde disse Fugle vel endda have ynglet; de gjorde ellers ingen Fortrød, undtaget, at de, hvis de bleve ofte fangne, kunde giere Falkesængerne mismodige, saafremt de

de skulde miste dem uden Vederlag. Dette Sporsmaal blev bragt for Landstinget Aar 1651 af Henrich Vielke, som den Tid var Befalingsmand over Island; og da besluttet, at saadanne Falke burde ikke ihjelslaaes for foransforte Aarsags Skyld, hvilket kommer overeens med Lands-Loven.

§. 87.

Ravnen er den bekjendteste Fugl her og andenstedt paa Landet, baade for dens store Mængdes Skyld, og tillige fordi den er saa tam, at den gaar daglig om Vinteren hienime ved Gaardene for at soge sin Fode: den er i Skabning som den almindelige Raven-Art paa andre Steder, undtaget, at den synes at være større: den er ogsaa langt mere dristig og behändig i at hente sin Fode, endog iblandt Hunde og Katte. Den er meget skadelig for Giff, Kibb, og Kreature, allerhelst for Saar, om Foraaret; thi den suurer den paa, inedens de føde, og strax i det Lammets Hoved kommer frem, hugger Dinene ud; skaaner heller ikke Moderen selv, medmindre den er i Stand til at forsvare sig. Hvor Vder-Fuglen lægger Æg, passer den paa, jager dem bort af Needen, hugger Hull paa Eggene og drikker dem ud. Den skaaner heller ikke Heste, som gaar paa Marken, hvilte paa lange Reiser pleie at faae Saar og Bylder paa Ryggen; de kunne da ikke blive denne Tyrann quit, medmindre de løbe frem og tilbage eller veste dem jævnligen. Ravnens Vittighed er ellers allevegne i Island bekjendt; den holdes endog for at overgaar alle andre Fugle deri. Naar en Ravn kommer andenstedt fra flyvende høit oppe i Luften, og man hører ham skrig, kan man fornemme paa ham, om der er noget Nadslet i Nærbaressen, da opmærksomme Bønder eller Hyrder see efter hvor den flyver hen, for at vide om der er nogen

Ravnen,
Corvus, Co-
rax.

Hest eller Faar, af deres, omkomne. Den gemeene Mand har i Særdeleshed hoi Tanke om denne Fugls Klogskab, meenende at den veed, ei aleene de Ting, der skee langt borte, men endog de tilkommende, og især naar nogen skal dee i Naboelabet, da Ravnen (hvilket iblandt træffer ind) sætter sig paa Kirke-Taget, og flyver omkring paa Kirkegaarden med idelt Skrigen, underlige Op-høvelser og jævnlige Forandring i Lyden. Om een eller anden lærd og klog Mand have de høvt de Tanker, at de forstode Ravnes Sproget, og at de kunde deraf vide skulte Ting. Alnuen holder for, at Ravnen lægger Æg 9 Nætter for Sommerdag (S. 39.); hvilket noget nær er sandt; dog hvis Vinteren da ikke er til Ende, og der vil falde Sne og Frost, gjør Ravnen sig et godt Maaltid af sine egne Æg og forlader derpaa Needen, hvoraf Vonden spaaer sig et haardt Foraar. Dens Æg og Unger odelægges dog, hvor man kan komme over dem; og naar Ungerne have nogen Bræk, eller falde for tidlig ned af Needen, saa at Ravnen ikke kan fore dem didhen igien, da æder han dem selv op. Naar der er haard Vinter pleier den ene Ravn at æde den anden, som kan være skudt, eller ihjelslagen paa nogen anden Maade. Det saakaldte Ravnes Ting er allevegne bekjendt i Landet. Naar Ornen flyver nogensteds forbi, samles gjerne Ravnene for at gjøre den Selskab; og hvor den sætter sig, stille de dem op rundt omkring, dog nogle Skridt fra Ornen, af hvis Agtpaagivenhed de tidt benytte sig. Bigledes hvis Ornen forefinder en død Hest eller andet slags And-sæl, da staaer den midt derpaa, men Ravnen kommer den aldrig ret nær. Det er ellers besynderligt, at endskjønt Ravnene om Foraar og Høst søge Fode hvor de kunne, saa dog, naar det lakker imod Vinteren (sidst i October-Maaned) skiftes de, til hver Gaard

et vist Tal, 2, 6, 10 eller flere, ligesom den kan være stor eller folkertig, og blive der om Vinteren. Hvis der da imidlertid kommer nogen fremmed Ravn, jages den strax bort med samlede Kræfter. Disse og flere deslige Ting, berettes ikke alene efter almindelige Sagn, men efter eget Diesyn og Erfaring.

§. 88.

a) Af de egentligen saa kaldte Vildænder ere her eendøl Ender. Arter. De skydes her, især om Vinteren, og om Sommeren faniles man deres Eg.

b) Væderfuglen (Anas Mollissima) tager meget af, saavel Væderfuglen. her i Kiofar som i Guldbrynge-Syffel, formedest den stadelige Misbrug, hvilken saavel Landets Jndbyggere som Fremmede ove, med at skyde den. Især er det stadeligt om Sommeren og Foraarret, og uden Modsigelse tværtimod Landsloven (see Landskæi-Balken Cap. 57.). Den er ellers ikke behagelig at spise; men dens Eg ere ret gode, og Væderduunens Værdie er overalt bekiendt.

c) Om Svanen (Anas Cygnus) vilje vi alene erindre dette, Svanen. i Anledning af Merc. Dan. for Aaret 1754 pag. 172, at deres Sang om de lange og mørke Vinter-Natter, (dog ikke just ved Midnatstiden), naar de flyve igiennem Luften i Hobetal, er den allerbehageligste, og ligner meget Violin-Stemme; dog er den endnu høiere. Een pleier kun at synge ad Gangen, som i et maadeligt Mandedræt; der er fort Tid imellem enhvers Lyd, ligesom de svarer de hinanden. Svane-Sangen om Natten betyder gjerne Døveir, som pleier at komme efter een, eller længst to Dage; hvorfor denne siden Natte-Åroe er desto meer behagelig for Iskrædterne i haardt Frost og Sneveir.

d) Om

Helsingen.

d) Om Helsingen eller Bernicla haver man her i Almindsighed den samme Meening, som andensteds i Europa, nemlig, at den kommer ud af den bekjendte Concha Anatifera. *Worm* i hans *Musæo* (Lib. 3. cap. 7. pag. 256.) fremsfører artige Meeninger om disse Testacea, som vi, for at undgaae Vidtlofsighed, ikke ville igientage eller domme om paa dette Sted, endskjont denne store Mand siger ikke sin Meening om dem. Hans Figur passer sig ikke paa den i Island bekjendte Art, men heller paa *Podicipites* (eller som andre kalde den *Podicipedes*) *Auctororum*. Men det er nu beviist af adskillige nye Skribenter, at Helsingen ligesaa vel som andre Fugle, udlækkes af Æg, og lægge Æg baade i Engelland og andre Steder (see *Hills* Nat. Hist. Tom. 3. Part. 5.). 3 Island have vi tvende tilforladelige Brevninger af dem, som selv have skudt disse Fugle, og fundet fuldvoorne Æg i dem.

§. 89.

Skarfen.

Iblandt mangfoldige andre Arter af Land- og Vand-Fugle, som her ere at finde, anføres kun Skarfen (*Pelecanus Carbo*): Af dem findes trende Arter, eller Forandringer, hvilke leve iblandt hinanden, og bruge næsten samme Levemaade. Den nævnes her kun i Hensigt til den særdeles Maade, som Indvaanerne paa *Kias* lærnes fange den paa; nemlig denne: Om Vinteren, naar der gaae stærke Brændinger med Blæst og Kulde fra den Kant, som er lige imod de steile Strand-Klipper, hvor denne Fugl haver sit Tilhold om Natten, blive samme Klipper, af Drive-Søen, som strax bliver til Is, saaledes overtrukne, at Skarfen ikke kan sidde derpaa, eller sove: derfor stotter den hoier op paa Græsset, sidder der og sover tryggelig. De nærboende Folk tage da denne Leilighed i Agt, komme med Garn, træde sagte til, og slaae Garnet over
saa

faa mange af Fuglene, som sidde i en Hob tilsammen. Riodet spiires saavel af Fremmede som Indsodde, endskiont det ikke er ganske frit for trannet Smag; dog er stor Forskiel derpaa efter Alderen, især hvis Skindet bliver astrukket, da saadan en ung Skarf holdes for at være meget velsmagende. Vi have endog hørt Fremmede sætte dem i Ligning med kalemiske Høns, i Henseende til Riodets Smag og Udseende, især af Graa-Skarfen. Videre see Norges Nat. Hist. p. 155. 2c.

Sifene.

§. 90.

Hvalfiske sees meget sielden inde i Kollefjorden, undtagne de Hvalfiske mindste Slags Korfiske, Marsvin og Springere; men i Hvalfjorden, som er 5 Mille lang, men een Miil og mindre breed, findes adskillige Slags Hvalfiske, om Foraaret og Sommeren, hvilke kunde ligesaa læt slutes her inde og jages paa Land med Steens-Rasten, som i Vestfjordene, hvis Indvaanerne vare vantte til at gribe dem an med samlede Kræfter.

§. 91.

Lax, *Salmo nobilis Auctorum*, (see *Artesi Pisc. Gen. 9.*), *Lax* er allevegne bekendt under dette Navn. Den fanges baade i Selver-Na, (som er Grændse-Skillet imellem Guldbrynges og Kiofes-Syffel), og i Korrolfstad-Na noget lidet deraf; men i Lax-Na (i Kiofe-Syffel) falder den baade stor og i temmelig Mængde (§. 8.). Paa det første og sidste af disse Steder fanges den ved Lax-Rister, hvilke beskrives i Sorreb. Esterr. §. 70. Ellers drives dog Fangsten fornemmelig i Heller-Naen, som horer Hans Majestet til. Den Tid Laxen først besøger Elven, sidst i Maii-Maaned, er den ganske

ganste uden Spætter, hvilke den først faaer i det ferske Vand. Her fanges ogsaa *Sio-Reidur* (*Trutta tota Argentea Kleinii*) fornemmelig i Vigterne ved Stranden hist og her; ihvorvel denne fiske-
ne Gangst aldeles ikke bliver benyttet eller dreven, som paa Nord-
landet. Endeligen kommer i Jullis-Maaned den tredie Art kaldet
Lax-Unge, hvilken er *Arteri Pisc. Gen. 9. Species 2. Salmo*
minor. Lax fanges ogsaa i Heller-Na med Lyster og Angel, hvil-
ket sidste Middel dog er besynderligt, fordi denne Fisk trækkes snart
aldrig op af Soen; Til Loffemad bruges Mad-diker og Ried. Uns-
der tiden holder Laxen sig Vinteren over i Elven under Forfen; og
naar Visen efter stærk Frost, ved hastig paakommende Blæst og
Regn, brækkes op, slaes Laxen tidt ihjel af Fis-Stykkerne og fores
af Strømmen ned til Bad-Stederne. *Hamus mandibulæ in-*
ferioris horer egentlig Han-Laxen til, som derfor ikke bliver nogen
særskilt Art. Sælhunden, som stittig besøger Mundingen af Naen,
gior her tidt og ofte Skade paa Laxefangsten.

Om Fiskeriet.

§. 92.

Hvorvidt her
melbes om
samme.

Angaaende denne Post, kunne vi henviise Læseren til *Zorre-*
borvs Esterr. §. 55., iser saavidt Væriden og Fiskefangsten an-
gaaer, fordi den findes sammesteds udførlig beskrevet. Vi nævne
kun paa dette Sted, hvad der er besynderligt ved hver Egn.

§. 93.

Om Kialar-
næs især.

Paa *Kialarnæs* varer Fiskeriet Maret omkring: der bruges
kun smaa Baade, de største *Fis-grafer*, det er til 4 Mand; de
mindste til 2 Mand, hvilke ere farlige nok at fiske med naar Soen
er uroelig. Her bruges ellers ligesom andensteds i Landet, ikkun
forte

Narer; thi hver roer paa sin Side, og kan i Nodsfald tage een Nare i hver Haand og føre et Firemands-Far, ja endog en større Baad i stille Væir.

§. 94.

At sidstbemældte Maade haver været den ældste her i Norden, kan man tydeligen see af adskillige Historier, at forstaae om mindre Baade, hvilke vare lange, dybe og smalle. Ellers kunde det ingentunde lade sig høre, som dog saa tidt fortælles om de gamle Helte og Kiemper, at de have ført 6 og 10 Mænds-Far, og dog ikke været større end andre Folk. Et klart Beviis paa, at der kun have været 2 paa een Baad, den eene foran i Baaden, den anden bag i, og hver brugt 2 Narer, haves i Edda, hvor Thor roede med Gætten Ymer for at fange Midgards-Ormen; et andet giver Bretts-Saga 43 Cap., hvor der roede 3 paa samme Maade.

Sammet.
bage Baade.

§. 95.

Seilene have Indvaanerne paa Kialarnæs af et Slags tyndt og fint Ulden-Toj, som væves omtrent paa samme Maade som Værrud. Dette Toj bruge Bønderne i Island ofte til Skjorter, og er det bekiendt under Navn af Lenstærte. Der bruges kun eet eneste Seil paa hver Baad, og er $\frac{1}{2}$ Deel smallere oven end neden til. Masten er ulige lang; dog skal den være efter den sædvanligste Forhold $\frac{2}{3}$ Deele imod Baadens Længde. Oven i den er et lidet Hiul med Tov i, for at trække Seilet op og ned. Masten sættes fast i een af de forreste Roerbænke, og bindes med et Tov til Forstavnen og Siderne. Roeret sidder i tvende Hængsler med et Dørbælt bag paa, hvori Roerbaandet (paa Islandsk Stjorn-Taumar) er hæftet: det bruges her i Steden for Roerpind. Men i Steden for Anker bruges en rundagtig haard Steen med Hull

Fisserbaaens
næs Tilbehør.

paa i Midten, hvoriggiennem en Træxel gaaer, for at holde Tovet og hæfte i Grunden.

§. 96.

Fisker-Red-
skaber.

Naar man saaledes drager ud paa Fiskerie, skal hver een paa Baaden have sin Fisker-Linte, Medekrog, Mading og Fisker-Kniv (paa Jslandsk Sax), og desuden være forsynet med tætte

Hvorledes
Fisken deiles.

Søsklæder (see §. 50. og Forreb. Esterr. §. 94. Enhver fanger med sin Linie, og trækker op saa mange Fiske som han kan, til fæltets Nytte og lige Deeling, da der ellers kunde blive stor Forskiel paa Lykken. Den som eier Baaden faaer ogsaa en lige Deel, endstiont han ikke er med.

§. 97.

Hvad Slags
Fiske her fan-
ges.

Foruden Torsten, som her er den almindeligste Fiske, fanges her ofte Sælleslynder og Rokker, samt smaa Saaer. Den første Slags er meget god til Spiise, men de to sidste Slags søges fornemmelig for Leverens Skyld, hvilken giver den beste Slags Tran. Om Høsten og langt ud paa Vinteren fanges smaa Slyndre med besynderlige, dertil indrettede, Angler, som hænge 2 og 2 paa en Dverpind af Jern. Denne Fangst faaer nær ved Landet, stælden længer end $\frac{1}{2}$ Deel Mil borte; men den store Torst og andre Fiske søges 1, 2 til 3 Milte uden for. Tittlingen, eller retter Thirstling, paa Jslandsk Thirstlingur, er ikke andet end smaa Torst, og af samme Art som den almindelig bekjendte Torst: Den røde Tittling kaldes Thara-Siskur, fordi den har sit Eihold, hvor der vorer Thang og Thare paa Søekanten. Den er giærne hoitrod og rodspætter paa Bugen, og er kun en Forandring. Fiskeriet er ellers, i Almindelighed at tale, ikke saa besværligt paa Kjalarnæs, som andensteds paa Sønderlandet.

Andre

Andre Hav-Dyr.

§. 98.

Det er især 4 Slags Skælffist som findes og kunde benyttes Skælffist. i Kiofar-Syffel. De tvende første, som vi agter at anføre, ere rare andensteds paa Sønder- og Østerlandet.

Rusfel eller Skælkuffe, (*Concha ventricosa bivalvis non striata, nec auriculata*), findes ved største Springs Ebbe i sandig Grund ved Alfenæs, en liden Odde, midt inde i Kollefjorden. Her paa Stedet bruges denne Skælffist ikke uden til Madning, endstønt den meget vel er ædelig. Om Foraaret 1755 bestilte vi en heel Hob af dette Slags til Vedde, for at forsøge, om den ikke kunde forplantes der paa Stedet. Vi udsøgte dertil en med Sand og Leer beblandet Bund i Stranden, men det vilde ikke lykkes, maaskee fordi Grunden stod for høit, saa at Koeskiælen to Gange om Dagen kom til at staae paa det Tørre. Men vi mærkede tillige, at ved det at Dyret havde aabnet Skællen, vare adskillige Insekter krobne ind og havde ødet store Huller hist og her i Kiødet. Ellers var det ret arrigt, at vi beholdte eet Exemplar af disse Koeskiæl i 14 Dages Tid levende i Binduet, paa et Kammer, hvor der var Raffelovns-Varme, og Solen skinnede iblandt uden fra. Den døde ikke førend den begyndte at stinke og havde ikke meere salt Vand tilbage. Denne Koeskiæl-Sist spises paa Vesterlandet: Kiødet seer hvidt og nydeligt ud, som Østers, er sødt af Smag, men derhos noget seit.

§. 99.

Smyrfling eller Sandmigur, *Concha testa bivalvi oblonga, altera extremitate præmorsa, apertura patentissima*, Smyrfling
eller Sand-
mig.

proboscide breviori Coriacea, regnes af *Hill* iblandt *Mytulos*, og synes at være den samme, som den *Linneus* anfører i hans Reise over Vestgøthaland den 17 Julii. Dette Hav-Dyr findes i en ubeskrivelig Mængde i Hvalfjorden, hvor dets Skaller kastes op paa Strandbredden i Hobetal. Det bruges ikke af Indbyggerne til nogen Nytte, skiont det er en god og sund Spiise.

§. 100.

Hav-Snegel,
Kudungur.

Hav-Snegel, *Domiporta*, paa Jslandsk Kudungur eller Kufungur og Kongr, er *Cochlea acuminata* *volutionibus transversalibus* 6 ad 7, *longitudinalibus* 9 ad 10. Den kommer nær til Num. 8. i *Linneus* Vestgøtha Reisa p. 200. De Norske kalde ellers Hav-Sneglene Konger, Konunger, og Kufelurur, (*Norg. Nat. Hist. Tom. II. cap. 7.*). Af dem falde mange Arter og Forandringer; men de benyttes ikke, fordi Indbyggerne holde dem for uædelige. Det almindeligste og største Slags af dem kaldes Rte-Kongur og Bobbe, hvilket er en behagelig Spiise for dem som boe paa Verne i Breddefjorden.

§. 101.

Mytulus,
Kræflling og
Ada.

Den gangbare Musfling kaldes Kræfllingur; men en anden og langt større *Mytulus*, paa Jslandsk Ada, falder her i god Mængde, og synes at være de Norskes Storfial: Den samles her ved største Spring og bruges til Madning for Fisk. Begge disse Arter ere en sund og behagelig Spiise, dog benytter man sig ikke deraf uden i haarde Aaringer.

Insecter.

Insecter.

§. 102.

Her ere kun meget faa Insecter bekiendte paa Landet, men Insecter. derimod findes desto flere i Soen. Vi ville kun ved denne Leilighed anføre to Arter som kunne tiene i Huusholdningen.

§. 103.

Krabbe eller Margfætla. Den falder her i Mængde, og Krabbe eller Margfætla. er den selvsamme Art, som spiffes i Danmark under dette Navn. Den holdes for uædelig, ei aleene af Indbyggerne i Kiosar-Syffel, men og andensteds paa Landet. Men vi have, saavel med Rudunngen som Krabben, nogle Gange forsøgt, om det var saa, og erfaret med Fornoielse det som var tvært imod.

§. 104.

Sjørn-Madkur (*Lumbricus marinus papillis dorsalis*) Sjørn-Madkur. *geminatis setigeris* Faun. Svec. 2074). Den er uden Tvil den samme, som med stor Fordeel bruges til Madding i Norge, og ikke mindre i England, til Deal og flere Steder (see Kalm's Resa Tom. 2. den 7 Aug. 1748); den kaldes sammesteds Logworm. Den anførte Skribent beraaber sig paa Faun. Sv. 1270, og desuden kommer den overeens med *Linnaei* Beskrivelse i hans *Bestgøtha Resa* p. 189. Dens Nytte er den selvsamme i Island; nemlig: at den opgraves af Strand-keeret og bruges til Madding for Fiske. Hvor den er under om Ebbetiden, der ligge finaa Dyrger oven paa Grunden, bestaaende af spiralformet fint Leer, hvilket egentlig er dens Ureenlighed. Tialderen eller *Hæmatopus* veed at fuge den med sit lange Næb, uagter at Sjørn-Madkuren, saasnart den mærker Ufred, kan i en Hast trække sig en halv til en heel Alen ned

ned i Leeret. Indbyggerne bruge en lang og smal Jernspade, hvor-
med de i en Hast føre Leeret op, og tage Ormen derudaf.

Dette Syffels Mærkværdigheder i ældre og nyere Tider.

I. I Henseende til Landet og dets Natur.

§. 105.

Skove i forri-
ge Tider.

Adskillige af Landets Historier vidne, at der haver været saa
megen Skov i Risfars-Syffel, da det først blev bebygget, at de nye
Indvaanere maatte hugge den op hist og her for at sætte deres Bø-
pæle. Det gamle Skrift *Kjalnesinga-Saga*, skiont ei frit for
adskillige Fabler og Urigtigheder, især i Hensigt til Tidsregningen,
kan dog i denne Post ikke forkastes; thi det som der berettes om de
Steder, hvor Skoven blev oprøddet, er deels meget omstændeligt,
deels kommer det og overeens med de end i Dag bevarede gammels
dags Navne, s. Ex. *Brantarholt* og flere. Om *Bryniedalen*,
som ligger ved det inderste af *Hvalfjorden*, kort Norden for *Riosen*,
kan sees af *Landnama-Saga*, at den haver været bevojen med
Skov, hvoraf *Blaastogsaa* haver faaet Navn (I. cit. Part. I.
Cap. 12.). I *Botn*, en Dal paa sin Side af *Fjeldet*, Norden
for *Bryniedalen*, hvor *Birkeskrat* endnu vopet, skal ved de Tider
være fundne saa store Træer, at deraf blev bygget et Skib, som
gik til Norge, og tog sin Ladning ind ved en *Strand-Klippe* der
i *Nærværelsen*, som af samme *Arfsag* blev kaldet *Gladhamar*,
hvilken Klippe de nærboende Bønder end i Dag vide at nævne og
fremviise for Reifende. Dog kan tviles, om *Landnama-Saga*
(I. cit.) er rigtig i denne Sag, med mindre der have vopet flere
Slags

Slags Træe end Birk, især Eg, hvorom de fra Vesterlandet til Videnfabernes Selskab bragte Lithophylla, givt nogen For- modning.

§. 106.

Torven (§. 5. 18.), som opgraves af Jorden i dette Syffel, ^{Videre om samme.} viiser, at der haver været Birk paa de Steder, hvor nu slet ingen Birke-Skov er at finde. Og et stort Skredsfald (§. 5. 3.), som skeede i Esian for nogle Aar siden, bevidner allertypdeligst, at her haver staaet en Stien Skov i forrige Tider, som Riaknestinga-Saga (Cap. 2.) beretter. Vi have seet i dette Skredsfald, med Forundring, store Stumper af Birke-Træer, hvis Lige nu ikke findes, hverken i Husafells eller Gniokfadals Skove, som dog ere de aller- beste af de tilbageblevne paa Landet.

§. 107.

Artsagerne, hvorfor de Islandfke Skove ere gangne under, ville vi anføre ved en anden Leilighed i dette Verk.

§. 108.

Til dette Syffels Mærkværdigheder regnes ogsaa Hvalvatn, ^{Hvalvata.} en søer Søe paa Botnsheide, som siges at have faaet Navn af et Beenrad af en Hvalfis, som der skal være fundet. Den gemeene Mand foregiver, at der endnu sees ved bemædte Søe et overmaa- de stort og svært Hvalbeen; og da det ligeledes er blevet berettet fra endel fremmede Steder, at der skulde være fundne deslige Levnin- ger fra Synfloden, have vi ikke kundt gaae Hvalvatn ganske stils- tiende forbi. Vi have ikke været paa Stedet; men tvende fornufts- tige Mænds Forsikringer kunne være nok til at overtale os til at troe, at den foregionne Mærkværdighed er kun en Steen, over- groet med Mos.

§. 109.

Jordbrand. Den vidtloftige Strækning Mosfells-Heide viiser ikke, ved første Diekast, nogen Omtumling af Jordbrand; men er bekiendt Etcd paa Landeveien til Althinget, kaldet MaEllis, som bestaaer af store Hraunsteene (§. 26.), er meer end noksom overbevisende derom. Dog er denne Tildragelse meget gammel, og rimeligst ældre end Landets Beboelse.

§. 110.

En ubekiendt
Virking af
samme.

I hvor agtsomme og sluttige Islanderne end have været i at optegne alle Hævernelandets mærkværdige Tildragelser, især hvad Jordbrande og Ildsprudninger angaaer, finder man dog hist og her Spør til nogle, som man veed at være skeete efter Landets første Beboelse, og som dog have undgaaet deres Opmærksomhed. Hid hen horer den Ildsprudning, som Biskop Gisle Oddson beretter i sin Collectione Mistra ad Hist. Nat. at have tildraget sig i Aarce 1340, i den Hældevad, der ligger Sønden for Mosfells-Bygden: Disse Hælde ere meget forbrændte og forrykte ved Jordbrand, skont ingen af de gamle Aarbøger, som dog tale om adskillige andre Hændelser i dette Aar, mælde om denne. Men eftersom Underjords- Jidens forstrækkelige Virkninger yttrede sig meest i Guldbrynges Syssel, især paa Reykenæs, hvorhen Lavastoden strømmede, ville vi ikke tale meere herom paa dette Etcd.

II. Andre Märkværdigheder i Henseende til Jndbyggerne.

§. III.

Det første
Landeting
paa Hialar-
næs.

Paa Bester-Siden af Hialarnæs staaer end i Dag en Selv-
eier-Gaard, kaldet Hof, hvor man viiser Levninger af en Afguds-
Tempel,

Tempel, hvilke dog ikke ere betydelige; men saa meget er vist, at den blev bygget her, ved den Tid, da Helge Biola, en Frænde af Yngolf, Islands forste Deboer, levede, henved Aar 888. Thorssten Yngolfsson lod paa dette samme Sted sætte og holde et almindeligt Landsting. Men ved Aar 928, da den saa kaldte Ulfstots Lov blev vedtagen over heele Island, forskattede man samme Landsting til Thingvalle ved Operaa, hvor det haver staaet til nærværende Tid (see Ane Frodes Sched. Rialnæstinga-Saga, og Landn. Saga Part. 1. Cap. 9. 11. og Part. 4. Cap. 7.).

§. 112.

Gaarden Esjoberg, hvilken staaer ved Roden af Esian, fort fra Hof, tilhører nu Hans Majestæt. Ligesom der blev bygget paa Hof den forste og fornemste Afguds-Tempel, og Landstinget sat sammesteds; saa blev og paa Esjoberg ved samme Tid bygget den forste Kirke af Orlyger Kapfon. Denne Mand var underviist i den christelige Troe af en hellig Biskop paa Syderoerne, ved Navn Patrek eller Patricius, hvilken skænkede Orlyger, da han skiltes fra ham, Tommer til en Kirke, som han skulde bygge i Island; og efter som han vidste, at hverken der eller i Norge var nogen Præst eller viede Ornamenteer at faae, da lod han ham tage viet Muld med, for at lægge Kirkens Grundvold paa, og en Jernkloffe, hvilken berettes at være falden ud af Skibet i Faprefjorden, men ved et Mirakel opkasted igien af Havet, paa Strandbredden nær ved Esjoberg. Orlyger landede først paa Vesterlandet, i Patreksfjerd, som han kaldede saaledes Patrik til Ere; men Kirken paa Esjoberg blev, efter Bispens Raad, tilegnet den hellige Columbyllo, som uden Tvil skal være den Irlandske Columbanus Presbyter, hvilken ved Aaret 562 skal have omvendt Victerne til den

Den forste
Kirke paa
Esjoberg.

Christelige Troe. Samme Driggers Esterkommere, som boede lang Tid efter paa Esjuberg, bekiendte den Christelige Troe og holdte Columbanum for deres Skjtschelgen, endssient de ikke vare doctre. (See Landnama: Saga Part. 1. Cap. 12. og Kialnesinga: Saga Cap. 1. seqq.).

§. 113.

Baards
Huule.

Baardar: Helliir eller Baards Huule gives almindeligen ud for en af Alderdommens mærkværdigste Levninger; thi den Kiæmpe eller Halvgud Baarder Snæfellsaas, skal have havt sit Dphold og Forsamlinger med andre Kiæmper i bemædte Huule, hvorom og tales i Baardar: Saga; men siden ingen af de troeværdige Historier mælder det ringeste om denne Mand eller hans Bedrifter, saa bliver dette heele Skrifstet til intet, da det desuden indeholder mange Urigtigheder, baade i Henseende til Tidsregningen og adskillige Konger og berømte Mand, om hvilke der tales, ligesom de skulde have levet paa samme Tid som Baarder: Den er dog bleven for nogle Aar siden trykket paa Holum, som troeværdig, og Arngrim Jonsen, samt Jonas Ramus, have anført den som tilførelselig. I Aaret 1755 besaae vi denne Huule: den ligger i en Klippe af graa-brunagtig Sandsteen, paa Bredden af Byniedals- Aae, temmelig vild og breed, men neppe over 6 til 7 Fod i Høiden. I Ende i Huulen findes overalt udskaarne Navne og Runes Bogstaver, som dog ikke ere af nogen Værdi. De Reisende i Jsland pleie saaledes at betegne deres Navne, hvor Sandsteen-Huuler og Klipper staae ved Veien, samt at sætte Aarstallet derhos. Nu bruges Baardar: Helliir til Gaarestie, hvoraf det kommer, at den er i saa mange Aar bleven opfyldt af Møg og Stjvesand, hvorved den haver tabt meget af sin Høide.

Brug:

Brugelige Havne.

§. 114.

Hvalfjardar-Eyre ligger paa Norder-Siden af Kjalarnas Hvalfjardar-Eyre ved Hvalfjord, hvor der er en god Havn, hvilken Landets Historier og Aarbøger bekræfte at være bleven brugt saavel i de ældre som midlere Eider til Besættling og Handling. Hvalfjords-Ore ligger meget smukt og bekvæmligt for Handelen: Grunden er hvid-sandig, og liige for gaaer Fiorden i en Bugt til Bending for Skibene. Hamborgerne have handlet derpaa, og de Danske Handlende besøgte den sidste Gang i Aaret 1680.

§. 115.

Leyne-Vogar i Esjebørgs Tinglav og Kollefjorden, er et bes. Leyne-Vogar. Kvæmt Liggested for Skibe, men meest blevet bekiendt ved det at de Handlende paa Holmens Havn flyttede derhen (1 Miils Vej) med Skib og Gods, Aar 1627, den Tid de barbariske Søerovere vilde gjort Landgang paa disse Kyster. Stedet er sikkert i Henseende til Grunden, Dybet og alle Slags Vinde, thi Søen er der alle Eider stille, hvorfor der ei gaaer nogen Brænding.

Vester = Island.

Borgarfjords = Syssel.

§. 116.

Om dette
Syssels Deel-
ting.

Under dette Navn forstaaes Borgerfjorden eller det Bygdelay, som i Kong Magni Lov Jonsbogen (Things. B. Cap. 2.) kaldes Thveraars Thing, og hørde den Tid, som ellers tilforn, til Islands Vester-Fierding. I de seene Eder er det blevet deelt i toende Parter eller adskilte Sysseler, nemlig Sønden og Vester Svicaa, hvilken Flod nu omstunder, tillige med Fjorden uden for, antages for Sønder-Islands Grænds-Skiel imod Vester; saa at den eene Part, som nu fornemmelig kaldes Borgarfjords-Syssel, regnes hen til Sønderlandet, men den anden Part Myre-Syssel til Vesterlandet. Naar denne Deelsing er fæet, eller at den er fastsat ved nogen Lov eller offentlig Anordning, have vi ikke fundet; men rimeligst er, at Lavmændene have i de nyere Eder deelt Lavdommene saaledes imellem dem, og derved er da den Søndre Part af dette Syssel lagt til Sønderlandet*). Dette kan man med Visshed sige, at Aar 1676, da Jon Bigsussen (som siden blev Biskop paa Holum) var bleven sat fra Sysselmands-Embedet i Borgarfjords-Syssel, blev det deelt imellem Lavmand Sigurd Jonsens

Fruus

*) 1638 var det deelt; men om det var den første Gang, eller om det ei siden efter haver været samlet igjen i nogen Tid, derom vides vi intet.

Frænder, saaledes at hans Søn Jon Sigurdsen fik den Vestlige Part, men hans Broder Gudmund Jonsen den Sydligs.

§. 117.

I Aaret 1753 havde vi gjerne onsket at begynde Reisen betids; men de haarde Aaringer, baade den Gang og al den Tid vi opholdte os i Island, gjorde Hestene udygtige til Reisen, indtil midt ud paa Sommeren. Den 1 Augusti komme vi endelig til Grændserne af Borgarfjords Herred, og anvendte da de næstfølgende 14 Dage paa at bese og reise over samme, især den Sydligs Deel, hvorfra Deien falder til Vestfiordene. Aaret derefter nemlig 1754, da vi reiste til Vester-Fokkelen, besaae vi atter begge Parter, dog især den Vestlige, fra den 10 til 18 Junii. Og endelig, Aar 1755, paa Reisen til Nordlandet, faldt Deien over Borgarfjords-Dalene, eller de Egne af Sønder-Parten som ligge nærmest ved Siældet. Desuden besaae den ene af os i Aaret 1757 Akrenæs, Keytholts-Dal og Vester-Ekardsheide, med videre.

Reisen.

Borgarfjords-Syssels Strækning og Beliggenhed.

§. 118.

For nærværende Tid ere Borgarfjordens Grændser mod Søen Grændserne. den, Botnsaa og Zvalsfjorden; men mod Vesten, eller retter at sige mod N., Zitavaa. Borgarfjorden gaaer midt ind i Landet, fra S. til N., over 2 Mile lang. Den store Elv Zvitaa falder i den med en breed Munding og forøger noget dens Længde. Hvor Fjorden er bredest imod Nabningen, er den vel $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Mill; men Vandet er lavt og Bunden leeragtig, og bliver for

for en stor Deel tør ved Ebbe-Tiden. Om denne Fiord er værdt at agte, at Hvalfiordens Størrelse, paa de nyeste Islandske Land-Charter, regnes knapt i Fierdepart imod Borgarfiorden, da Hvalfiorden dog er 5 Mile lang og 1 til 2 Mile bred.

§. 119.

Størrelsen. Syfflets Længde, fra S. til N. at regne, nemlig fra Borgarfiordens Nabning, eller Pynten af Akrenæs, til Arnarvatns-Grønde Nørd for Sisteveant, (det er at sige, midt paa Fiædet imellem Hunavatns- og dette Syffel), bliver 14 Mile; Bredden, fra Hvalfiord til Hitaraa, er 8 Mile ligesvem, og nos get meere over Fiædbygden.

§. 120.

**Syfflets ind-
vortes Afdele-
ling.**

Borgarfiorden bliver fornemmelig, som før er nældt, deelt i tvende Parter, nemlig paa denne og hin Side af Svita. Bygden har i alt 22 Kirke-Sogne, hvoraf de 9 ligge Sønden for Elven. I Henseende til den borgertlige Forsætning, bliver den, som andre Herreder i Island, inddeelt i Sveiter eller Kepper: En Kepp skal, efter de gamle Love, i det mindste indeholde 20 Bønder-Gaarde. De fornemste Sveiter mod Søekanten, ere i Sønderdeelen Akrenæs, tvende Kirke-Sogne; og i Vesterdeelen Myrar, trende Sogne, hvoraf den kaldes Myre-Syffel. Herforuden ligge paa Søekanten følgende Sveiter: Hvalfiordstrand, Leyraasveit, Melasveit og Andekyl; Midt i Landet Skilmannarepp, Bearsofn, Stafholtstunger og Raunrepp; Men oppe til Fiælds Skoredal, Lunde-Keppedal, Keytholtdal, Rusefells-Søkn, Svitaaside, Thveraaside, Norderadal, Hitardal.

§. 122.

Landet er imod Søefanten ulige formedest Fjorde og Bugter, ^{Stranden og} med adskillige Der, hvilke ikke findes i Landcharterne: f. E. Svåls ^{Derne.} fiord, og deri Geirholm, Junne og Nere-Holm: Leyraa-Vog, og deri Leyraa-De: Vorgarfjord, og deri nogle Der, som undert et kaldes Vorgar-Lyar og Raudaness-Lyar, samt Alptaness-Lyar, uden for Fiorden. Strømsfiord er en liden Bugt, strax Norden for Vorgarfjorden. Her i Nærverølsen ere mange Der, ikke langt fra Landet, som under eet kaldes Anararness og Lam-bastada-Lyar. For Hitar-Laens Udlob, i Milt ude i Søen, ligge Svåls-Lyar, som ere nogle Der, tæt hos hinanden beliggende.

§. 123.

Her ere mange høie og steile Bjærge, som for den største Deel ^{De fornemste} løbe ud fra de vidtloftige Fjælde, der adskille Norden og Sønder ^{Bjærge.} Landet. Fjæld-Beiene, næst ved Bygden mod N. og N.O., ere Arnarvatns-Heide (§. 119.), Kalde-Dal, Vfar-Rygger og Gagnheide. Herfra løbe, imod S. og S.V., mange Halsar eller aflange, smale og middelmædig høie Bjærge, hvor imellem de odenmædte Dale (§. 117.) ligge. Beien over dem kaldes Halsfa-Vegur og Sildarmanna-Gautur. Hoier op til Fjælds seer Fjælsbjærgene, hvoriblandt Geitlands-Jøffel, paa Kalde-Dal, alene horer til dette Syssel. I Bygden ere disse Fjælde meest bekiendte: Thyrl og Naunebiærg over Hvalfjords-Stranden: Altra-Stall, et særskilt Bjærg paa Alfræns: Skards-Heide, Sønden for Hvitaa, et vidtloftigt Fjæld med mange Bjærgetoppe og Afdeelingen, over Leyr-Na og Melasbeit og Sforadalen: Bau-la et særskilt Bjærg i Norderaa-Dal: Skardsheide, Besten for Hvitaa,

Hvitaá, en vidtloftig Fjæld-Vei, 4 til 5 Mille lang, bestaaende af høie og steile Bjerge, over Myrar og Raunrepp, i V. og S.V. Men imod N. bliver den lav, og slutes med en vidtloftig græs-vopen Dal, Langavats-Dal, som har været beboet tilforn. Snafasfell er et særskilt lidet Bjerg i Hitardal, hvilken Dal er indsluttet med høie Bjerge, fornemmelig mod N., med Svínbiugs-Heide, som er en Fjældvei imellem Hitardal og Bredefjords-Dalene.

§. 124.

Deres Dan-
nelse.

De fleste nysmeldte og andre Bjerge i dette Syssel høre til de ældgamle og ordentlige. De imod N. S. D. ved Hvalfjorden beliggende, befindes at være mindre ordentlige og komme meest overeens med Esian. Thyril er en rundagtig, meget høi, steil og udsverhængende Bjerg-Spids, ved det Znderste af bemældte Fjord; den kaldes saaledes, fordi Lusten pleier at gaae i Hvirveler omkring den, og forarsage forstrækkelige Hvirvelvinde, især af N. og N. til D. For disse maae de Reisende tage dem i Agt. Akra-Fjall, som er beboet rundt omkring, gjør tilligemed Akrenæs en Halv-Øe, ved det Leyraa-Baag igiennem Þerridaa og en liden ferff Søe, kaldet Zydes-Vatn, hartad stoder til Hvalfjorden. Bjergtet bestaaer af mange horizontale Lag, og er henved 1800 Fod høit. De høieste af de andre ere 4 til 5000 Fod. Skardsheids-Fjældet seer paa den østre Kant ud som de nysbemældte mindre ordentlige; men paa den vestlige er det uordentligt og til Anfelse omrumlet: Det bestaaer af hvidagtigt Gruus og sorte Klipper (§. 4.). Iblandte disse Skardsheids Bjerge-Toppe er een, kaldet Mofell, over Skeredalen: Den bestaaer tildeels af Moberg, det er sijn, løs og lysbrunnagtig Sandsteen.

§. 125.

Da vi reiste her forbi den 6 Augusti bleve vi vaer hoit oppe i Bjærget, en temmelig Strækning af Jis, der saae ud som Jøkkels-Jis. Og da vi spurgde Manden paa den nærmeste Bøndegaard Mosellstade, om Jisen oppe i Mosellet ikke toede op om Sommeren, svarede han ei alene Nei, men lagde endog til, at han i hans Ungdom, da han blev opdragen paa dette samme Sted, aldrig havde fornummet det ringeste til Jis; hvorpaa han drog bort og forblev mange Aar paa et andet Sted; men da han for nogle Aar siden satte Bøe her i Nærvarelsen, havde han mærket, at Sneen havde begyndt at samles og efterhaanden mindre og mindre at op-toes om Sommeren. Stedet vender imod N. V., og Jisen har allerede saaget Rifter med grøn Farve, hvilket forarsages af Lystes Brækning, som pleier at skee paa tykke Jøkkeler. Man seer heraf, at Jisen kan tilvoxe og nye Jøkkeler opkomme, endogsaa paa mid-delmaadig hoi Fjælde i Bygden, naar kun de kolde Vinde paa visse Tider, Aar efter Aar, blive stadige, og Grundens Natur ikke staaer derimod. Vi haabe ved flere Leiligheder, at overbevise Læseren om dette samme ved tydelige Erfaringer. Varmalaxiars-Muse og tilgrændsende Fjælde, ved Lundreike-Dal, ere i dette Syssel de allerordentligste, meget steile, med mangfoldige, (30 til 40) lige Klipperader af samme Art som før er sagt (§. 4.).

§. 126.

Baula horer til de gaanske uordentlige hvidagtige Bjærge: den er et meget hoit, steilt og spidst Bjærg, som sees af de Reisende, fra adskillige langt bortliggende Steder og Fjældveie. Den er oien-synlig opkommen og omtumlet igjen ved Jordbrand. Dens Steens Arter ere mestendeels lysblege og alle sammenbakte, undtagen

Baula.

Blærg, Spidsen, som bestaaer af ganske sort forbrændt Steens Materie. Der findes og i Gruuset, ved Roden, store og smaa sorte Agater.

§. 127.

Vester-Skards-
Heide.

Vester-Skardsheide fortæner ikke mindre Agtsomhed: Den regnes iblandt de mindre ordenlige Fjælde: dens Klipper bestaae af en halvparten til Lava eller Jordfinner forvandet Steenart. Denne Materie er overalt opfyldt inden i med smaa Spath- og Kvartz-Crystaller, som have den Besynderlighed, at de ere blevne fløire, bleeghvide og ugiennemsigtige. Deres astroitiske eller stier-neskrælede Figur er tildeels forandret, som om de havde eengang udstaaet en stærk Heede. Vel kunde man snarere falde paa den Tanke, at saadanne Steenarter vare blevne efter Hr. *Linnei* og flere nyere Lærdes Meening, angrebne og udtærede ved Luftens og Windenes Kraft, eller formedelst Mangel af tilflydende Succo minerali, forvandlede til en kalkagtig Materie. Men deres tilsluttes de Gjemmer, hvor de have fra deres første Oprindelse ligget forvarede, midt inde i Klipperne, der aartigen falde ned af Blærgen og slaas i Stykker, tilflynde os heller at bifalde den første Meening. Dog finder man herforuden smaa Huller i samme Klipper, hvilke ei ere opfyldte med nogen saadan Materie; men tomme, glindsende og rundagtige inden i, som de der træffes andensteds, hvor Jordbrand har saaget Overhaand. Ovenpaa Skardsheide sees en videløstlig Strækning af Braun eller Lava, hvorigennem er lagt en sikker Stie for Rejsende. Norden for den sees de 7 bekjendte Pyranider, eller rettere, Jordbrands-Caminer af smeltet Sten: de kaldes almindeligen *Straaer*, det er Dreng. Udvendig ere de meget ujævne og skarpe, mørkefarvede, men huule, og glasserede

De 7 Ca-
miner.

de

de inden i. Den største af dem er 33 Fod dyb, 8 Fod bred paa Bunden; men 3 Fod oven i Nabningen. Grunden er ikke tæt, men overalt aaben, som paa andre Steder, hvor Jordbrand har udrafer. Kort fra bemældte Stie ser man tvende lysrode Viærge, hvilke kaldes Raudu, Kulur og ere opkomne ved Jordbrand: Doven paa Toppen er en dyb Dal, hvor Jidsprudningen har op-^{Red: Kulur-} hort. Den smeltede Steen giver klare og giennemskinnende Stykker af Crystall, eller rettere Glas, som Jiden har ligeledes dannet.

§. 128.

Zusafell i Hitardal er et middelmaadig høit, men i Omkreds- Zusafell. sen lidet Viærg med høie og smale Toppe. Det viser den tredie Forandring af de Islandske, og især Borgarfjordens Gialdes Dannelselse, og horer til de meest uordentlige og ved tør Jordbrand frembragte. I Hitardal findes flere saadanne Viærge, baade paa denne og hin Side af Hitaraa, saasom Grettis-Bæle, et høit Viærg, der udgjor et Stykke af Sagrafløvs-Gjall. Dette Slags Viærge blive 600 til 1000 Fod høie og derover. I deres Dannelselse lader sig til Synne en jævnlig Omvevling af smeltet Steen og Sandsteen, hvilken er brunagtig, temmelig haard og jævn. Det artigste er, at Lagene af denne saa utlige Materie ere noie sammensæfede og kunne ikke uden Noie brækkes fra hinanden. Sandsteenen er inden i opfyldet med Pimp og andre, af Jiden angrebne, Steene. Roden bestaaer gjerne af en anden Art af lysgraa Sandsteen. Øverst sees mange spidse og skarpe Toppe med Klofter og Huller, igiennem hvilke man kan see Luften. Disse Spidser see ud som Taarne. Aarsagen, hvorfor det Slags Viærge ei ere overalt forbrændte eller smeltede, bliver denne: at de Sandsteenk

Klipper, som have været her tilstede ved den første Omvæltelse, have fundet bader staae imod Iden end de andre der værende Jordarter, da Iden ikke haver fundet i dem metalliske eller glasartede Partikler, der kunde smeltes. Heraf kommer det, at vi saa mange Gange have foresundet, i den selvsamme Klippe, paa 20 Fods Høide, 4, 5 eller flere Omvælinger af Sandsteen og Lava, ligesom Iden har fundet naae til og virke. Solm er et lidet rodt Biærg, som staaer midt i Dalen; hvis Roed er omgiben med en delig Eng, hvor i forrige Tider haver staaet en stor Gaard af samme Navn, (see *Biarnar Lítidala-Rappa-Saga*). Dette Biærg er af selvsamme Natur og Oprindelse, som Rod-Rulerne (§. 127.) I de forbrændte Klipper i Hitar-dalen, fornemmelig i Husefell, træffes tidt de ovennævnte Glas-Stykker.

Reise til Geitlands-Jökkel.

§. 129.

Anledning til Reisen. Sidindtil havde vi ikke bestreget eller faaet retskaffen Oplysning om nogen Jökkel eller Jisbiærg, siden vi komme til Landet, hvilken dog var een af de Vester, som det Kongelige Videnskaberne's Selskab havde foreskrevet. Men hertil frembød sig den allerførste Leilighed, da vi komme til Borgarfjorden, og saae oven over de andre Fjælde den bekiendte Geitlands-Jökkel at staae høit i Bæret. Dette Jisbiærg, som fortiener Plads iblandt de meest uordentlige Biærg i Island, forestiller noget ganske Nytt i nærværende Reise.

§. 130.

Almindelig Meening om dette Jis. Geitlands-Jökkel er bekiendte iblandt Landets Indbyggere, icke alene af dens mærkvoerdige Beskaffenhed, Jisen og dens Høide, som

som langt overgaaer andre Fjælde i Narværelsen, hvilket alt falder bjergs Ind-
 enhver i Dinene, men ogsaa af et, dog uviist Sagn, der er i alles
 Munde, at der midt i Gisbiærget skulde være en dyb Dal med deis-
 tige Enge, beboet af ubekjendte Folk, der skulde leve af Faaredrift,
 og nedstamme fra de fredløse Misdædere og Riemper, hvilke i de
 gamle Sagar kaldes Skogarmenn d. e. Skovmænd. Anledning
 dertil har givet et Sted i Grettis's Saga, (Cap. 30.), hvilket
 Skrift ellers ei er frit for Fabler. Der siges at Grettir overvin-
 tede i denne Dal; at der paa den Tid (1026) boede en Fætte navn-
 lig Thorir; at han havde tvende Døttre som komme i Bekjendtskab
 med Grettir; at der var Skov og deiligt Græs, samt mangfoldige
 overmaade store og seede Faar. Aarsagen, som tillægges, paa be-
 mældte Sted, hvorfors Dalen ei kunde oven til af Jisen blive tilluk-
 ket, er rimelig nok; nemlig, at der var stærk underjordisk Varme
 i Grunden, og mange kaagende Rilder. Udførligere Beskrivelse
 kan læses i Historien selv. Efter den Tid har man haft adskillige
 endskjont lidet grundede, Efterretninger om denne Dal og dens
 Indbyggere; om overmaade store, umærkede Faar, der ere fund-
 ne paa Veitland, og skulde være fra Naredal, (saa kaldes denne
 Dal i Almindelighed); om nogle behiærtede Personer, der een ef-
 ter anden skulde have hittet derhen, tiend der nogen Tid, og være
 komne til Bygden igjen.

§. 131.

I Aaret 1664 toge tvende Præster dem for at besøge Veitlands Reise derhen
 Jofkel og opsoge Thoris Dal: Den eene var Hr. Stephan Viorn, ^{1664.}
 sen fra Snæfuglstad i Grimnæs og Arnæs-Syffel; den anden
 hans Svoger, Hr. Helge Grimsen fra Husafell (en Præstegaard
 kort fra Veitland). Deres Reise er beskrevet i en høi Stiil; og
 Reise-

Reise-Beskrivelsen sige vi i Hænder: Af det vi siden erfarede, kunde vi see, at den var for saavidt sandsfærdig. De sige et onskeligt Bærligt, og komme imod Afstien til en stor Dal i Jisbiærget, som var saa dyb, at de ei kunde med Visshed sige om der var Græs eller ikke, og saa steil, at de umuelig kunde komme ned i samme, hvorpaa de vendte tilbage.

§. 132.

Reise d. 9 Aug.
1753.

Den 9 Aug. begyndte vi Reisen til Geitlands-Jokkel, fra Keyholts-Dalen, ikke saa meget i Tanker om at opdage her et nyt Landskab, eller ubekjendte Indvoanere, hvilket Naturen hært ad synes at gjøre til Intet, som for at kunne eengang med Estertanke betragte et Jisbjerg, og de Mærkværdigheder, der kunde tiene til nye Opdagelser, især til Oplysning om disse ret forunderlige og lidet kjendte Naturens Bygninger og deres Oprindelse. Bærliget var denne Dag smukt, og Luften temmelig klar, saa at vi havde Forhaabning om at kunne naae vort Diemed, som ellers i lige Tilfælde pleier at være vanskeligt; thi Jisbjerge trække paa en kort Tid Damper og Skyer til sig, hvis de paa Snees Wiile naar ere for Haanden. Om Formiddagen reiste vi over Keyholts-Dal, hvis Grund overalt har underjordisk Varme og kaagende Rilder. Men om Eftermiddagen over Susafells Præstegjæld. Paa den hoire Haand, imod N. N. V., var Zvitaa, hvis artige Udspring vi sige ved denne Leilighed udforsket. Paa hin Side Hvitaa laae nogle adskilte Bøndergaard. Eggen er tildeels omtumlet ved Jordbrand, og bedækket med Jord-Sinner; deels besat med smukke græs-vorne Bakker, og smaa Biærge. Birke-Skov og Krat visser sig overalt paa begge Sider, endog paa de smeltede Klipper; hvilke Forandringer gjøre Stedets Veligheden smuk og behagelig.

Enens De-
skrivelse.

Paa

Paa den hoire Haand i S. S. sees en middelmådig hoi Viærgerad, langs med bemældte Præstegield, af de hvidagtige Slags, eller saadanne, som de paa Søndre-Skardsheide (§. 124.). Den almindeligste Steenart bestaaer af haardbagt Leer og Jordgruus? Ordentlige Lag af samme findes her ikke, men alt i Hob kaster, hvoriblant man seer store Stykker af sort, Fior og glasagtig Materie.

§. 133.

Nær ved Præstegaarden, oppe i Viærget, findes et Lag af Ligsteene. Klipper, som er *Saxum ochraceo-arenosum, colore rubro obscure purpureo.* Denne Steenart er temmelig haard og tæt, bestaaende af lige Deele, uden Qvarts eller Glimmer: Den lader sig snuelt udarbeide, og man seer Ligsteene deraf paa Kirkegaarden, som Indbyggjerne have udarbeidet ganske vel. Bemældte Viærgerad er en Fortsættelse af Fjædet, som Veitlands-Jokkel sidder paa, og som tager sin Begyndelse nogle Mile derfra.

§. 134.

Kloffen-7. om Astenen forlode vi Husafell og droge først ober ^{Malfesaret} Svitaa, som her paa Stedet deeles i toende smaa Arme; hvoraf ^{Band.} den eene kaldes egentlig Svitaa; den anden Getaa, der er kun en siden Elv, hvilken springer ud fra Veitlands-Jokkelen. Vandet er her, og i den ganske Flod, hvidagtigt som Mælk, der er blandet med Vand, hvilken Vandart ikke er rar i Jotland; thi alle de Floder, der udspringe fra Jisbiærge, have hvidagtig Farve. I de andre nordiske Lande finder man ikke saadanne Floder, hvorfor den gamle haandskrevne Historie *Egils-Saga* heretter (Cap. 30.), at det kom Skallagrinn og hans Medfølgere, som alle vare Nørdmænd, meget underlige for, da de først bleve denne Vandart naer; der

M

legges

lægges endog til, at de havde aldrig seet Joffelvand tilforn, hvorfor de og kaldede Floden Hvitaa "). Naar man tager noget af dette Vand og sætter i et Glas, saar man et hvidt meget fint Bundsald af Mergel og Maanemalk. Men naar lige Elver vore til ved Regn, sage de langt stærkere Fart og tage med sig grovere Materier, som Jord, Okker og stodt Skuursteen, hvorved Vandet bliver bleegt og rødagtigt. Hvor Joffelvandet staaer stille i Vig og Bugte, der sætter dette Bundsald, som det letteste, sig oven paa Leerst; da det tørres og føres bort af Vinden.

§. 135.

Beirlinet og
Reisen den
10de.

Geitland.

Eidlig om Morgenen var taaget stille Veir, saa at vi undertiden inret kunde see til Jisbiærget. Men Klokken henimod 11 blev Luften temmelig klar; hvorfor vi strax droge afsted fra Kalmanstunge, en Bondegaard i Myre-Syssel, hvor vi havde ligget om Natten, omtrent 3 Mile fra Roeden af Jisbiærget. Vor Bei saldt forst i S. D. over Geitland, hvilket er en Afrett eller ode Græsmark til Sjælds, for Heste og Dvæg om Sommeren. Geitland har tilforn været beboet tillige med nogle flere Gaarde i Nærparelsen, af hvis Døfter nu ikkun sees nogle ringe Levninger. Dvæget som her gaar, bliver særdeles skont, og hols de Nærboende ikke sandt dem fornærmede, ved at miste Afstrers-Rettigheden, kunde denne

Egn

*) Man ser dog af Hr. Strøms Beskrivelse over Søndmør i Part I Capit. §. 10. at saadanne malkfarvede Elve ere ikke ukjendte i Norge, især paa bemeldte Søndmør: men de ere der ei almindelige, og forekomme kun paa saa Steder. Det kan derfor meget gierne være, at Stalagrim og hans Staldbroder have ei vidst af dem, om de end have været til i deres Tid. Men det troeligste er dog, at de ere opkomne siden; thi Snees eller Jis-Draer, som deres Nærfig, kunne deels samles til og opkomme af nye, deels formerees kjendelig i en Mand's Alder, end lige i saa mange Hundrede Aar (see og tilforn §. 125.).

Egn bebygges igien. Geitaa (§. 134.) har sin Fart her igiennem, og saavel her, som paa hiin Side af Geitland, vover smaa Birk og Krat lige op til Roeden af det nederste Fjæld.

§. 136.

Høie Fjælde paa Jöland have giærne nogle Affæringier, saa ^{Fjæld-Eyneh.} at naar man kommer nær til dem, seer man ei uden den nærmeste Brink opad, og naar man er kommen der op paa, møder en nye Bakke, til man endelig kommer til det øverste. Disse Affæringier ere ordentligen 60 til 100 Favne høie, og sædvanlig 3 eller 4 i Række, inden man naaer det høieste af Fjældet. Hvor der ere Jökeler eller Fjelsbiærge, staae de giærne oven paa de øverste Fjælde, og sees, især noget borte, meget høit over de iislose Biærge. Det samme erfarede vi paa denne Reise; dog det nederste Fjæld var her det største. Græs og Urter begyndte, da vi havde overvundet det, at tage af, saa at de, paa mindre end en halv Fierding Veis, forsvandt tillige med al Jord og Muld, saa vi ikke saae andet end Klipper og ufrugtbart Græs.

§. 137.

Landveien ligger over Kalde-Dal, fra Arnarvatns-Heide ^{Kalde-Dal, et salt Sted.} og Sand, til Althinget: Denne Bei fulgte vi nogen Tid, imod S. til D., saa at Ofed var paa den høire Haand, men Geitlands-Jöklet paa den venstre. Denne Egn er een iblant de ubehageligste, som vi have seet: Landet seer ud som en øde og ufrugtbart Klippe, hvor intet Slags Væxt finder Ly eller Ophold: man kan ingen Ting see langt borte, uden Luften over Hovedet og skrækkelige Fjelsbiærge paa begge Sider, med søgronne dybe Rifter og forbrændte sorte Biærge-spidses, som staae høit op af Isen. Man hørde ei andet end mørk Susen af Vandfalde, og buldrende Blæst, som meer

og meer tog til. Vi dreiede tværs af til venstre Haand, hvor Grunden syntes at være meest lige, og stræbde at komme den korteste Vej hen til Jøkkelen.

§. 138.

Saxum vitreum colore nigro.

Grunden var her overalt opfyldt med sortglindsende Steene af adskillig Størrelse. Materien var overalt skarp og ulige, formes delst de smaa Huller og Bobler, som den var fuld af. Denne Steenart kaldes paa Islandsk *Rasfirinnu-Þroder*, hvilket Ord vil sige saa meget som vægte Agat, eller et Slags Steen som ligner sort Agat; thi *Rasfirinna* kaldes den bekjendte sorte Agat, som falder paa mange Steder i Island: Af denne er *Rasfirinnu-Þroder* ikkun en Forandring, og begge ere af Begyndelsen smeltede i Jordbrand til grovt Glas. Bemældte Steenart duer ellers til ingen Ting. Den hos *Myvatn* er den fineste, og ligner meget til Anseelse sort Glasglas. Om Agat skal blive nævnt paa sit Sted.

§. 139.

Egnet næst ved Jisbiærg.

Veien blev langt længere, end vi havde formodet af Forstningen. Endelig mødte os en hoi Banke af faste Klipper, som paa Siden imod *Jisbiærg*et var ganske hoi og steil, endskjont der var ingen Banke paa den Kant vi komme fra. Den gik saa langt med *Jøkkelen*, som vi kunde oine, og syntes at omgærde samme. I mellem *Bakken* og *Jisbiærg*et er en lav, 4 Deel *Mil* breed, Slette med leeragtig Grund, hvilken de idelige *Bandsalder* fra *Jøkkelen* holde reen fra Steene og *Jis*: man seer paa den ganske *Strækning* ingen store Steene, *Banker* eller *Jisstykker*, og det af samme *Arts* sag; Ellers var Grunden her lige saa hoi inden for *Banken*, som uden for. Ved *Pynten* af *Jøkkelen*, til den høire Haand, saae vi en ferst *Søe*, hvis *Bredder* vare belagte med *Jis*, og hvori en *Deel* af

af det optvede Vand fra Bjærget samles. Vandet var gandske grønt at see til, hvilket egentlig foraarfagedes ved Lys-Straalenes Brækning fra Isen. Vi søgte og fandt med Besværlighed en Stie at føre Hestene ned af Bakken; men det var ikke mindre besværligt at komme over den foromvældte Leer-Stette, og især over den Fla, der kommer fra Jökkel-Soen, fordi Hestene undertiden synkede ned til Bugen i den flydende Leergrund, hvilken paa Islandsk kaldes *Kvik-Sandur* og *Sand-Kvika*. Deslige Steder ere meget ofte, især paa Østerlandet, farlige for de Reisende. Vi kunde ellers see af foromvældte tvende Præsters Reisebeskrivelse (§. 131.), hvori den flydende Sand, Banken og Jökkel-Soen nævnes, at vi havde hittet den samme Wei, som de.

§. 140.

Endelig komme vi til det forønskte, endskjønt lidet behagelige ^{Udsigt af} Sted, hvor en høi Berge-Top, kaldet *Saadegis-Snukur*, ^{Geitlands} rager ^{Jøkkelen} de høit op af Isen. Den er, ligesom de andre tilgrændsende, bleven uden Orden dannet saaledes ved Jordbrand. En Deel deraf har paa Fjældsiden en Kløfte eller Dal, hvis Jordarter og Concreta som her findes, lægge for Dagen, at her have engang været opfaagende Kilder eller Hverar. Hestene bleve førte saa høit op imellem benævnte Fjæld og Isen, som mueligt var; den øvrige Wei maatte vi gaae til Fods. Islandske Skoesaaler ere, helst paa slige Steder, mageligere at gaae paa, og mindre glatte end de ellers brugelige (see *Sorreb. Est.* §. 88.); derfor forsynede vi os med dem, og laanede desuden lange Stokke med Jernpigger i, for at støtte os paa: disse Stokke, 4 Alne lange, men Jernet i Dvarteer, bruge Islanderne naar de gaae paa Is og Snee om Vinteren. En stærk Linie, isald vi skude falde ned i nogen Grest, eller synke ned i Sneen;

og et lidet Veil-Compas, for ei at tage Feil af Veien, toge vi ogsaa med: Compasset kunde tillige vise, om der faldt nogen Forandrung i Magnet-Maalens Visning, naar den kom saa hoit i Luften. Klokken var 2 Efterm. den Tid vi gik op, og i det samme faldt en tyk Taage ned, som skiuiede det ganske Fjeldbjerg oven til: vi tænkte at den skulde holde op igien, og derfor fortsatte Reisen, først over en Strækning af dybe Rifter, som vare 1 til 3 Alne breede, hvilke man med Varsomhed maatte springe over.

§. 141.

Narsag til
Jokkel = Rifter.

Vi mærkede strax at disse Rifter ei alletider komme deraf, som man sædvanlig holder for, at Isen af sin Tyngde og overmaade Frost brister om Vinteren; eller at den derunder indsluttede Luft splitter den ad: men nok saa ofte af det optoede Vand, som samles i smaa Bække oven paa Jokkelen, og gjor efterhaanden Rønder i Isen, jo længer jo dybere, saa at de fleeste af dem blive nogle Sneese Favnne og mange af uudgrundstelig Dybhed. De største Røviser derpaa ere: a) At disse Rifter sees ikke hoit oppe, men hvor Isen er lav, og hvor Regn og Sne-Bander meest samles. b) At de ei ligge i nogen vis Linie, enten langs eller tværs igiennem Jokkelen; ikke heller gaae ud fra nogen vis Middelpunkt, hvor enten Grunden under Isen burde være høiest, eller og hvor Luftens adspaltende Kraft skulde helst ytre sin Virkning. c) De blive des større og flere, jo længer de gaae ned ad Noeden, da de ellers burde være mindre og færre. d) Disse Rifter ere mindre og mindre, jo dybere de blive, og alletider videste oven til. e) Saae vi Bander vinde i de mindre Rifter, som endnu ei vare blevne dybe; Men under de større, hvor Abningen var, hordes en stærk Susen af Bander

Bandsfalde. Endelig ligger paa Bredderne Sand og Grus, som af Vandet føres didhen, naar det flyder over.

§. 142.

Blæsten tog til des meer, jo hoier vi komme op, med stærkt Sneefog; men vi havde den med, og bleve ligesom sorte og ledsagede af den lige op til Toppin. Den nysfaldne Sneefog blev alt dybere og meer besværlig. Vi ventede at Uveiret skulde lægge sig, og derfor vilde ikke vende tilbage, forend vi i det mindste kunde naae det hoieste af Jøkkelen, hvor en sort Klippe, som vi undertiden kunde oine, stod op af Isen. Efter 2 Timers Forløb komme vi til dette Sted, men bleve ikke klogere end for, thi inter kunde sees langt borte. En lav Daa eller Ryg af forbrændte Klipper stod op af Isen; der gif vi hen og hvilede os. Sneefoget blev da saa mørkt, at vi begyndte at frygte, at vi ei skulde hitte ned igien. Zuidertid saae vi paa Compasset, men kunde ingen Tid mærke den mindste Forandring eller Forrykkelse. Vi komme ikke heller der, op hvor Jøkkelen var allerhoiest, som er imod NB., hvor den spites at være ganske ubestigelig.

§. 143.

Veitlands-Jokel sammenfoies i NB. med et andet Jisbiærg som kaldes Liriks-Jokull, og af andre Blaafells-Jokull: den gaar til SSB. forbi Øed, og boies siden til D. igien forbi det bekjendte runde Fjeld Skialdbreid, og endelig stoder den til Vald-Jokkel, i en Længde af 20 Mile.

§. 144.

Veitligtet var endnu det samme paa Veitlands-Jøkkelen, og desuden var det ubehageligt at tøve længer der oppe; hvorfor vi holdt for raadeligst, at komme ned igien. I hvorvel Lusten var ganske

Heisen selv,
opad Jøkke-
len.

Veitlands-
Jøkkelen
Befælgendes.

Bevælgte paa
samme.

ganste fort og mørk, saae vi paa hiin Side af Ryggen Begyndelsen til en Dal, og hvis Luften havde blevet klar i det samme, havde vi ganste vist saaget disse Steders Veligheden endnu bader at see, om vi end ikke havde hittet Thoris-Dal. Ved det vi ginge need af Veitlands-Jokkelen, finge vi nu Blæsten og Sneefoget lige i Ansigtet, saa at vi umuelig kunde hitte de forrige Spor igien; men toge Veien frem, hvor den var meest needhældende. Den for beskrevene Tisrister-Strækning mødte os paa nye, og saasom vi nu ginge langt meere nedertlig end for, traf vi en langt større Besværlighed; thi Risterne vare paa disse Steder langt større, 6 til 7 Alne breede, og Mellemrummene meget ujævne, saa at vi maatte gaae mange Kroge frem og tilbage, og staae i Fare for at styrte ned i dem.

§. 145.

Forunderlige
Pyramider.

Tvende Mærkværdigheder faldt her frem for andet i Øinene: Det første var, at Sandet oven paa Jokkel-Jsen var, ligesom det havde været gjort med Overlæg, eller ved Menneskers Hænder, dannet til fortagtige trinde Pyramider, hvilte vare 4, 8 til 16 Fod høje, spidse oven til og tykke ved Grunden, som en Sukker-Top: Disse stode nogle Skridt fra hinanden, og allestider enten ved Begyndelsen af en stor Rist, eller hvor flere mindre tillige begyndtes. Blandt faldt disse ikke nær saa ordentlige, og hvor vi først ginge op paa Tisbiærget, saae vi ganste lidet dertil, thi Sandet laae der meere hankvælis paa Riste-Bredderne. Man kan læt begribe, at Sand ikke kan saaledes bestaae, uden det er tilstøffet med Vand, og da vi gjorde Forsøg med Støkkbrodden, fornam vi at bemældte Pyramider bestode indeni mestendeels af Jis. Omkring Roden af de største var Jsen nedsynket, eller retter at sige optøet, ved det fra Pyramiden nedrindende Vand, og derved begyndte giatrne en Rist.

§. 146.

§. 146.

Man veed at der falder om Vinteren meest Sneer paa Jisbiærs ^{Marfagen deraf} gene, samt tillige Sand og Stov i tor Blæst fra alle tilgrændsende ^{til.} Bjerge og Stetter, hvilke have en stor Forraad deraf. At de hoieste Fjælde, især Jisbiærgene, trække Luften, og alt hvad der flyder i Luften, til dem, er ligeledes erfaret, og skal siden blive beviist ved særdeles Leiligheder. Sandet flyver i Luften bolgeviis, og samles paa de laveste Steder over Sneen, som pleier at ligge nogle Alne tyk oven paa den faste Joffel-Jis. Om Foraaret smeltes Sneen ved Regn og Soelstin. Hvor nogen Snees og Sands Banker da staaer i Veien, der trænger Vandet igiennem, helst hvor den er lavest eller gaaer i en Bugt, saa at den samler Vandet til sig. Men de hoieste af slige Banker, hvor der er meest Tynge til at staae Toevandet imod, staae tilbage og blive oventil skulte af Sandet, saa at Luften ei kan frit tære derpaa; dog maa Sneen tillige med den heele Dyrge blive igiennemvædet. Om Natten fryser den til isien, thi naar der er klart Veir og Soelstin om Sommerdagene, er der alletider Nattefrost paa Jisbiærgene; og om Dagen kan den ikke meget smælttes, fordi Sandet bedækker og sammenbinder den, som nys blev sagt; undtaget saavidt den udvortes kan blødes, hvilket kun tiener til at jævne Sandet, som da isien, ved Nattefrosten, bliver endnu fastere tilligemed Sneen. Hertil kommer endelig, at Luften som hvirvel omkring alle de Hjørnigheder, der staae den imod, paa Jordens Overflade, danner disse oftbemældte uordentlige Sands og Jis-Dyrger til spidse og trinde Pyramider.

§. 147.

Det andet, som gjorde os ikke mindre opmærksomme, vare ^{Runde Joffel-Baudhuller.} nogle rundeagtige Huller i den faste Jis imellem Pyramiderne.

N

Disse

Disse ere fra 1 til 3 Fod tværs over; dog de fleste i Fod breede, og mange saa dybe, at man ei kan finde nogen Bund, fordi de ikke gaae lige ned, men i Kroge: De ere fulde af Vand, som er overmaade koldt, særdeles klart og behageligt at drikke. Aarsagen til disse Huller bliver maaskee endnu meer vis, end til hine Pyramider; dog bliver det vist, at Joffel-Jsens Sammensættelse, Luften og Vandet have Deel deri.

§. 148.

Aarsag til deres Oprindelse.

Jis i Almindelighed er altid hullet i meer eller mindre Grad; thi i det Vandet fryser, kommer den slappe Luft der imellem og samler sig indeni Jsen i rundagtige eller oval-slade Blærer, som tide kunne blive en halv Fod i Giennemsnidt: Disse kaldes paa Islandsk *Alfa-Vatir*, det er Jis-Åbninger, som Elve-Vuslinger giøre. Men foruden dem gives andre Blærer, saa smaa, at man ikke engang kan see dem. Foraars-Jsen paa Aaer og ferske Søer bliver ganske udhullet som en Svamp, ved det Vand og Luft uden fra giøre først Åbning, og den indvoortes sammentrykte Luft søger for medelst Varmen at udbrede sig. Af dette følger, at hvor Jsen har de fleste Blærer tæt sammen, der blive de største Huller. Hav-Jsen, eller den Grønlandiske Jis, kommer i Farve, Fasthed og Tyngde meget overens med vor Joffel-Jis i Island, og paa den findes, endog naar den driver ude i Søen, lige saadanne Huller med sødt, klart og velsmagende Vand i, som paa Veitlands Jisbiærg. Vi meene altsaa, at hoad nu er nævnt, som Aarsag til de sædvanlige Jishuller, har her ogsaa Sted, alene at dette lægges til: a) At ihvorvel Joffel-Jis er haard og tæt, saa er den dog indeni langt ureener, end nogen anden Jis, thi den er overalt blandet med Sand og Jord-Partikler og smaa Steene, hvilke Regn og

og Blæst have ført derhen, deels fra de lavere og længer bortliggende Egne, deels fra de op af Isen staaende Biærge-Toppe, hvorefter det kommer, at alle Zisbiærge om Sommeren, naar de ikke ere fkiulte med nyfalden Snee, have en graaagtig hæslig Farve. b) Disse Jord-Partikler have altid ved sig nogen Luft, og især de iblandt dem, som endnu ikke ere udbrændte, nogen elementarisk Varme, hvilket forøger forommædte Blæver. c) Endskiont Luften i Joffel-Isen er meget kold og sammentrykt, saa bliver den dog om Foraaret noget mindre kold, og selgelig søger at udviide sig meer end tilforn. d) Abninger i Jofternes Overflade frembringes ikke alene paa foransførte Maade; men dertil kommer endnu dette: Vinter-Sneen ligger her oven paa Isen, og ved det den begynder at toes op, samles Vandet under den, rinder frem og gior en Abning imellem den og Isen, saa at Luften faaer der igien en friere Fart: Vandet opfylder da alle de smaa Huller hvor det kan standse, og især gior det Vand, som drypper ned fra Snee-Hvælvingen, Huller i Isens Overflade.

§. 149.

Da vi endelig vare slupne fra disse sæle og farlige Steder, Heisku nedad Zisbiærget, og Veiriget neden for. komme vi snart uden Besværtilighed ned til Zisbredderne, og sandt den forrige Veil samt vore efterladte Medfølgere, hvilke fortaalde os, at de, den heele Tid, medens vi vare oppe paa Zisbiærget, havde intet fornømmet til den stærke Blæst, men alene en liden Regn, som nu holdt op, dog var Joffelen bestandig fkiult med Laage. Dette kan tiene til Prove paa den Forskiel, der er paa Veiriget i Dalene, og paa de høie Fjælde.

§. 150.

Opkastet
Eteengjærde
paa Joffel-
bredden.

Ved den Strækning af Jis som gaar fra Veitlands-Joffel-
sen, imellem Haadegis-Hnuk og foromnævnte Søe (§. 139.), kom
det os meest underligt for, at nogle Skridt fra Jisbredden, som
nu var 12 til 16 Fod høi og ligesom afbrudt, laae opkastet en over
60 Fod høi Vold eller Giærde af Gruus, Vimpesteen og andre
Steenarter, store og smaa, og deriblandt mange Stykker af Kamp-
steen, som 6 til 8 Karle ikke kunne røre.

§. 151.

Dets Oprin-
delse.

Man kan ikke falde paa andre Tanker, end at denne sammen-
faste De Dynge maa være kommen fra Joffelens Grundvold, og
her paa nogen voldsom Maade samlet. Tre Ting bestyrke os i den-
ne Formodning. a) Jisbredderne vare paa dette Sted diensynli-
gen afbrudte, da de ellers ofte paa andre Jokler findes at hælde
sagte ned til Grunden, saa at man magelig kan bestige dem.
b) Jævnlige Bandsalde eller Aær fornemmes under Joffelen over
alt; thi neden til, hvor Jsen er tynd, seer man dem endog igiennem
Risterne, og hoier oppe, hvor Jsen er bleven saa tyk, og Risterne
saa krogede, at man ikke kan see ned igiennem dem, der hoier man
en stærk Susen af Bandet. Disse Aær falde lige ned til bemærkede
Vold, og kunne umueligen tage deres Bei lige til den ferske Søe,
hvorfra ovennævnte Elv haver sit Udspring. c) Steenene, som
den opkastede Vold bestaaer af, ere alle diensynligen vandslidte og
rundagtige, især de mindre Slags, ligesom de der findes ved Nabred-
der paa andre Steder. Heraf udkommer da den Slutning, at
denne Mængde af Steen og Gruus er bleven Eid efter anden hid-
bragt ved det idelige Bandsald fra Joffelens Grundvold, som ne-
dentil bestaae af et forbrændt og uordentlig dannet Fiæld, hois
øverste

øverste Klippe-Topper staae hist og her langt op af Isen. Vandfalder har fundet skjulte Gange under Volden og den foromværdte Leerlette; og den Tid Jisbredden gik lige ned til Grunden, maatte Udkaftningen vore i Hoiden, uden for Jisbredden, ja endogsaa oppe paa samme; og ved det at der gik saa meget fra Grundvolden, blev der et stort Rum imellem den og Jisbredden, som ikke meer kunde holde sin Tyngde, men maatte styrte need og for en Tid stoppe Vandets Lob, som da har søgt sig Bei langs med bemældte Vold, smæltet Isen og fort den bort, hvorved den nærværende Plads imellem Jekkelbredden og Volden er opkommen.

§. 152.

De underlige Forandringer som fortælles om andre Landets Jisbjerg, og især om Øster-Jokkernes, at nemlig deres Bredder vore paa een Tid langt ned paa det flade Land, men paa en anden ^{Anvendelse paa Østerlands borte Jisbjerg} ^{96.} den trække dem i en Hast tilbage, have tildeels samme Slags Oprindelse.

§. 153.

Om Veitlands-Jokkelenes første Opkomst, og Aarsagen til dens Oprindelse, ville vi ikke handle paa dette Sted, saasom vi haabe siden, ved Hjelp af de andre Islandste Jisbjerges Betragtning, at kunne giøre en Hoved-Stutning, og give Læseren et Slags nye Dypsning i denne saa mærkværdige Sag. Det er ellers vist nok, at man behøver ikke Alderdommens poetiske Talemaader til livagtig at forestille sig disse Naturens Virkninger; Dog ville de billigen komme En, som ikke haver seet uden Sletter, langt artigere for, end den, som fra Gudselen af veed ikke af andet at sige, end et klippestuldt Land. ^{Betænkning over Jøkel.}

§. 154.

En varm
Kilde.

I det vi reiste forbi den ovennævnte Dal ved Roeden af Haardegis-Hnuk; bleve vi endnu meer bestyrkede i det, vi af Steenarterne tilforn havde sluttet, at her fordom havde været en Hver; fordi vi sammesteds traf en liden Kilde med klart Vand, hvilket var sunkent som nysmalket Mælk. Af dette, som og Dalens ovennævnte Natur, sluttede vi, at det vel kunde være, at her paa eet eller andet Sted ved Fjshierget have været Hverar, eller kaagende heede Væld i Grunden (§. 140.), som have givet noget Slags Anledning til det anførte Sted af *Grettis-Saga*, og det almindelige Sagn om *Naradal* eller *Thorisdal* (§. 130.).

§. 155.

Urter.

Endskjønt her, paa nogle Mile nær, var ingen frugtbar Jord eller Urter (saa Mofsarter undtagne); erfarede vi dog, at Naturen kunde, ved denne liden Kilde, iblandt daglig Kuld, Sne og Fj, opholde en *Potentilla anserina* og en *Gentianella autumnalis*.

§. 156.

Eftersyn
paa denne
Reise.

Det var alt langt ud paa Aftenen; men en lang og besværlig Bei til Bygden; hvorfor vi forlode dette Sted og reiste tilbage ad den samme Bei som vi vare komne hid. Da vi komme til Bygden, fornemme vi, at der havde været stille suukt Veirigt med sinna Regn iblandt.

Dette Syffels Jordgrund.

§. 157.

Jordsmon.

Jordsmonen er meget adskillig i Borgarfjords Syffel; dog meest sumpig paa det flade Land. Især haver den nordvestlige Deel eller *Myrar* (§. 120.) saa muddersuld og usikker Grund, at de Reifende

Reisende paa saa Steder kunne komme frem med Heste, uden om Vinteren, naar Jorden er tilfrossen, hvorfor Landeveien er anlagt over Skardsheide. Graunrepp, i den nordvestlige Deel, som er et Bygdelav af 3de Kirke-Sogne længer fra Soen, er ganske omstøbt fra forrige Tider ved Jordbrand, saa at der nu er opkommen Birkeskov og Krat langs op af de smeltede Steene og Gruusdynger.

Floder og ferske Søer.

§. 158.

Botnsaa er en liden Elv, der løber fra Botnsheide til Hval-^{Botnsaa.} Botnsaa. floden (§. 107.) og giver god Mængde Øreder. Denne Aae skil-
ler imellem Sysselerne; men Bryniedalsaa, der tæt ved, i Riosar-
Syssel, giver ingen Slags Fisk; hvilket rimeligst kommer deraf,
at Fisken ikke finder der noget Slags Næring. Man holder ellers
for i Island, at alle de Elve, der have Udspring fra fiskefærdige Søer,
giver Fisk, hvilket Erfarenheden de fleste Gange bekræfter. Sand-^{Sandvatn.}
vatn, en fersk Søe paa Blaastogs-Heide, hvorfra Bryniedals-
Aaen haver sin Oprindelse, giver i det mindst ingen Slags Fisk.
Herom kan ellers eftersees Prof. Kalm's Fortælling i hans Americ.
Reise 1748 den 9 Nov.

§. 159.

Lydsvatn er en liden fersk Søe, som skilles ved et smalt Eid ^{Lydsvatn,}
fra Hvalfjorden (§. 124.) og giver Foreller; ligeledes Sviinedals-^{Sviinedals-}
Søen, der ligger til Fjælds 1 Meil herfra, men er langt større og ^{vatn, Ørre-}
dybere. Ørreidaa (§. 124.), en liden Elv, giver Øreder. Lax-^{aa og Laxaa.}
aaen fort fra Leyraa, en temmelig stor Elv, giver en Mængde
Lax og Øreder; men Sølhunden som indfinder sig i Leyraa-
Daag, uden for Munden, forhindrer meget denne Fangst.

§. 160.

§. 160.

Skorradalsvatn og Andakilsaa. Rundt omkring Skorradalsvatn, som er 1 Mil langt og 1 Mil bredt, og ligger i en dyb med Skov bevoren Dal, strækker Bygden sig, som udgjør eet Kirke-Sogn, hvis Indvaanere sikk Foreller i denne store og smukke Søe, baade Winter og Sommer, i anseelig Mængde. Andakilsaa har sit Udspring fra denne Sø: den er riig paa Lax og Dredder, som samles under Forsen, en halv Tierdingveis fra Skorradalsvatn, men kunne ikke komme hoier op. Denne Fangst benyttes dog lidet eller intet af de Næstboende: De store Steene, hvilte Elven haver revet lose fra Bredden, skulde reddes af Veien, thi de forhindre Fiskerne fra at bruge Garn. Samme Slags Hindring betager Folk paa flere Steder i Island meget store Hertilgheder, som de kunde have af Ferskvands-Fiskeriet.

§. 161.

Grimsaa. Grimsoa er, formedest dens Laxefangst, een af de allerfor- deelagtigste Elver paa Landet: den kommer fra Lund-Reykedal og forenes tilsidst med Hvita. Det betelligste Sted for denne Fangst horer til Reykholts Præstegjæld, og holdes for dets beste Hertilghed. Fangsten skeer med Garn, dog saaledes, at Laxen kan tildeels gaae forbi og komme hoier op i Landet, at de der boende ikke skulle fornærmes. Hver Karl af de to, som her passe paa Fangsten, kan faae 5 til 600 Stykker sildkomne Laxe. Undertiden seer man om Hofsen saadan en Mængde Lax paa det alfare Vadsted her ovenfor, at de Reisendes Heste ei kunne faae Foden ned til Grunden eller komme frem for Laxen, som da i en utrolig Mængde trækker tilbage til Havet. Dette have vi eengang selv seet paa, da Hestene bleve bange af den Allarm, som Laxen gjorde i Elven. Grimsoa er ellers een af de store Elver.

§. 162.

§. 162.

Keykedalsaa styrer sig ligeledes ud i Hvitaa. Den kommer Nyelebsaa fra Nyeholts-Dal og giver temmelig Lax; men Fangsten drives ikke meget. Det er mærkværdigt, at endskiont denne Elv bliver hist og her lunken af de Kaagheede Kilder, der deels rinde ned i den, deels springe der op af Grunden, gaaer dog Laxen her igiennem. Man finder i denne og andre af de store Elver, der have deres Udlob i Hvitaa, store Laxe, paa 30 og 40 Pund, dog de sidste ere rare. At Foreller og Dreeder kunne ligeledes fordrage og befindes dem vel i det varme Badvand, have vi tvende Exempler paa andensteds i Landet.

§. 163.

Hvitaa er tilforn bleven nævnet, som een iblandt de største og Hvitaa. meest bekiendte Floder i Island. Forend de største Elver i Vorgarfiorden samles til den, har den nogle Badsteder for Reisende; dog hvis det regner, bliver den inden kort Tid for dyb. Neden til har den et Par Færgesteder. Den fryser til om Vinteren i stærk Frost; men det skeer lidt, medens Frostens endnu staaer paa, og forend man seer det mindste Tegns til Doeveir, at Isen springer pludselig op med stærk Bragen og Larm. Aarsagen dertil er nogenlunde lagt for Dagen i Enarr. Hist. Isl. pag. 99. I Hensigt til Laxefangsten er Hvitaa særdeles mærkværdig, da saa mange fiskerige Elver, som den tager imod, hente al deres Fangst fra den; men i den selv fanges kun lidet: Vandets Dybhed, Strømmens Styrke, og Mangel paa Anstalter forbyde det. Hoit oppe i Landet, nær ved Gilsbacke Præstegaard, er den beste Fangst man har i denne Flod. Den haver ellers trende Udspring (§. 134): det første er Gritaa, hvilken tilfører den det mælkfarvede Jökkel-Band. Det andet, som

egentligen kaldes Hvítá, er en liden Elv fra Arnarvatnsheide, der har klart og godt Vand. Det tredje Udspring er dog det mærkværdigste: det er en temmelig stor Elv, som kommer Norden fra Arnarvatnsheide, og kaldes Norlingastjór. Denne har en Mængde af klart Vand; men naar den om Foraaret er voren til, og haver rundet omtrent 3 Fierding Veis ned fra Heden, deeler den sig, og da forsvinder den eene Arm med alle, i det den styrter sig ned i ubeklædte Underjords-Gange, som af Begyndelsen ere frembragte ved Jordbrand. Den største Deel derimod af Norlingastjór kommer, efter i Milis Strækning, igien til Syne paa den nordlige Breddé af Hvítá, som paa dette Sted er en Fierding Veis lang, samt meget stiel og hoi oven for Vandet. Disse Klipper bestaae af sort Jordfinner, som er en haard og tæt Steenart, der ligger i hørhvítale Lag, ud af hvis Mellemrom, den heele Strækning igiennem, Vandet springer frem i utallige Straaler, med meget stærk Magt. Hvítá bliver, ved Tilvæert af denne Elv, cengang saa stor som den var før.

§. 164.

Thveraa.

Thveraa er ogsaa temmelig stor, og riig af Lap og Orreder, som fahges her paa mange Stæder. Den ligger imellem Norderaa og Hvítá, og forenes til Slutning med denne sidste. Thveraa har om Vinteren hoit Vand, og er ofte, formodest Jis, sartlig at reise over, fordi den kan snart fryse til, og Jsen ligesaa hastig brydes af igjen. Om Sommeren har den ifkun liden Vand; men ved paakommande Regn kan den i en Hast vexe til, ja paa nogle Stæder blive usor for Rejsende. Efter denne Elv kaldes nu undertiden Myre-Sjssel, og tilføren heele Borgetfiorden, Thveraa-Thing (s. 116.).

§. 165.

Norduraa er næst Hvitaa den største i Vorgarfiorden, og Norduraa
 fæmes til Skumning med den. Den har besværlige Badsteder og eet
 Færgested nær ved Stafholt (§. 120.). Den adskiller Myrar og
 Stafholtstrunger, og er den sidste Elv imod Vesten, som falder
 i Hvitaa. Norduraa er meget riiig af Lax, og Glinfuraa, som
 falder i den fra Skardsheiden, giver ligeledes en god Fangst. Lax-
 fangsten i Norduraa er i forrige Tider bleven holdet for saa stor en
 Hertilighed, at den var en Eiendom for sig, som blev anslagen til
 20 Hundrede; men nu er den bleven, i Følge af Landesloven (see
 Landsl. B. 56 Cap.), hævdet til hver Gaard der ligger i Nærve-
 relsen, og giver samme god Fordeel paa sine Steder; dog kunde
 denne Hertilighed endnu bader benyttes.

§. 166.

Langaa er en temmelig stor Elv, som falder ned fra Skards-
 Langaa-
 heide til Myrar; den har sin Oprindelse fra Langavatn i Lang-
 vatns-Dal. Denne ferske Søe er fuld af Foreller, som her kunde
 fanges til stor Fordeel, hvis de Nærboende havde Tøne dertil.
 Søen ligger midt paa Heden, 3 Meile fra Bygden paa begge
 Sider.

§. 167.

Arnarvatn er, blandt mange andre, den fornemste ferske Søe
 Arnarvatn-
 paa Heden, som har faaet sit Navn af den (§. 119.). Alle Søer
 paa Arnarvatns-Heide ere fiske-riige, og kaldes derfor under eet Fiske-
 vatn. 3 ældgamle Tider har man havt der Hytter og Baade,
 og fisket der, deels med Garn og deels med Balke. Undertiden
 have fredløse Mænd besat dette Sted, da de kunde Winter og Som-
 mer have der nok til Livets Opbold (see Laxdæla-Saga).

holdt her til i nogen Tid, og det først alene, men siden havde han her nogle andre Fredløse til Dienere (see *Grettis-Saga* Cap. 47, 51. 26.). Nuomstunder bruges ikke denne fordeelagtige Fangst, undtagen saavidt nogle af de nærmeste Bønder slaae dem sammen om Høsttiden, og blive der i Tætte 1 Uge til 14 Dage, for at fiske Søreller; da de aldrig fortryde deres havre Umage.

§. 168.

Andre Ban-
de.

Mange andre smaa Elver, Bække og ferske Søer, findes i dette Syssel baade til Fjelds og i Bygden; men siden vi have opregnet de fornemste, hvoraf man kan see, at endskjønt Fordeelen ved Laks- og Forelle-Fangsten er her temmelig stor, kunde den dog blive langt større, hvis der ikke satte Anstalter, saa gaaes de øvrige forbi, for ei at falde Laksen kjædsom.

Heede Vandspring og Bade.

§. 169.

Lider bekjend-
te i Norden.

Man maa ret forundre sig over, hvortædes de Islandske Bade, der ere saa mange, have hidindtil kunnet ligge skjulte for den lærde Verden; hvilket *Dr. Wallerius* giver tilkiende (*Hydrol.* pag. 92.) i hans tredje Anmærkning over de varme Bade. Man finder snart utallige saadanne Vandsteder paa Island. De kaagheede og opvædende ere fra den første Tid bleve kaldte *Sver*, plur. *Sverar*, hvilket Ord egentlig betyder en stor Kiedel; men denne Bemærkelse er glemt for længe siden. De staaende varme Vandte kaldes *Laug*, efter Udralen *Løyg*, plur. *Laugar*, hvilket betyder Reenselses-Band (*Lavacrum*), ligesom at *lauga* endnu betyder at toe med Vand.

§. 170.

§. 170.

Iblandt de mangfoldige heede Bæld og Bæde, som Vorgarfiörds-Syffel kan fremvise, møde os først de ved Leyraa, fort fra Roden af Skardsheide-Fjældet Sønden til. Hverens er iblandt de mindre Slags: den kaager, men dog ikke saa meget, at Vandet kan stige i Hoiden: Dens Vand har vim incrustandi, det er, at det ved Naastærnkningen sætter et Slags, til Anseelse gips-lignende, hvid og haard Skorpe, som vover paa Breddens Klipper, og paa de Greene, der staae noget over Vandet. Denne Skorpe bestaaer af smaa rundagtige Vorter, hvilke dannes i det at Vandet efter Naastærnkningen adskilles draabevis, og hver Draabes Bunds fald udtørres igien. Anseelsen af dette Slags Stykker ligner Gipsgran eller det Islandste greenelose Korall. Denne Skorpes Materie er ellers ikke egentlig kalkagtig (som man hidindtil har sluttet af det blotte Diefyn og Soletse), siden den ikke giærrer med Skeedvand eller andre suure Vædsker, hvorom siden skal udførliger handles.

§. 171.

Kort fra Hverens er et lidet Bad, opført af concreto thermarum og Jordsoer, med Søder i for 6 til 10 Personer, og rundt agtigt, saa at man kan slaae et Tælt derover; tæt ved Badet er en hoi Tost eller Giærde, hvor de Badende tage deres Klæder paa. Cremor thermarum (*Hoffmanni*), Zvera-Sly, vover meget oven paa Badet, hvorfor Vandet maa idelig reenfes. Dette Bad er sundt og tempereret.

Badet sammesteds.

§. 172.

Kroselång, eller Korsbad, er ikke mindre bekendt eller be- Kroselång.
rømt. Det ligger i Lunda-Neykiadal, som tilforn blev kaldet

Søndre-Keykeðal, hoit oppe til Fjælds, dog i Bygden, over hotvanden Miil fra Lunds Kirke. Badet er tæt ved den alfare Bei og Bondegaarden Keykiar, hvoraf det tilføren blev kaldet Keykiarsaug. Stedets Indvaanere, og Reisende, især de der drage til og fra Althinget, beriene dem af dette Bad. Det er neppe saa stort som det paa Leyraa, men paa samme Maade opbygget, paa et Holt eller Bakke af Smaasteen. Dets Vand overgaaer i Puurhed, Klarhed og Læthed ei alene det nybemaldte (§. 171.), men endog de fleeste, om ikke alle, andre paa Landet; desuden har det ingen Smag eller Lugt, hvorfor det horer til Thermas aquæ simplicis puræ (see *Wallerii Hydrol. Spec. 35.*). Det har en tempereret Varme, og (hvilket endnu er noget besynderligt) bliver ikke, som andre Jslandske Bade, ureent af Hver-Sly (§. 171.); hvorved vi maa her eengang for alle berette, at det ere kun de stille Bade som dette voper paa, thi de opkaagende Væld have slet intet deraf. Denne Korsbadets anførte Herlighed lokker vel mange til at bruge det; men den gemeene Mand haver tillige endnu en anden, ikke mindre kraftig, Aarsag, nemlig: at Vestlænderne ved Christendommens Indførsel i Aaret 1000, bleve døbte paa dette Sted (see *Kristensdoms-Saga Cap. 11.*); thi disse vægrede dem ved at tage imod Daaben, der skulde være saa hoitidelig, i almindeligt koldt Vand. Ligeledes gif det og med andre Landets Indbyggere; hvorfor og den største Deel blev døbt udi varmt Vand, i Laugadal, 4 Mille i Sydost fra Althinget. Dette Bad er da i Forveien, efter Kirkes loven, blevet indviet, og der opsat et Kors, hvoraf det har faaet sit Navn. Dette altsammen haver ellers givet Anledning til den Overtroe, at Vandet skulde have nogen overnaturlig Kraft til at læge Svagheder. Det gaaer her og tidt og ofte efter de Syges Ønsker, ligesom

ligesom man veed, at det gaacr til med deslige Vand i andre Lande.

§. 173.

Vermalatur kaldes en Bondegaard ved Roden af Varma. Vermalatur. Iaktiar-Mula (§. 125.), hvor en maadelig varm Kilde, der springer ud i en Dæk tæt ved Huusene, haver givet Gaarden Navn. Der er ogsaa nær ved Gaarden et lidet Bad, som dog ei meget bruges.

§. 174.

Udsigten af Reykholtsdalen, som tilforn er bleven kaldet Reykholtsdal. Nyrdrir-Reykjadalur, fortæner at mærkes, thi denne Dal (som er 2 Meile lang og over en halv Meil bred) har snart overalt i Grunden heede Vandspring og Aarer, større og mindre; ja mange Hverer og varme Bæde, som almindeligen bruges af Indbyggerne. En Fremmed kan snart kiende dette Bygdelav, nogle Meile borte, især naar der er stille Veir, thi da er det meget artig at see de mangfoldige opstigende Røgstøtter, som om der var en stor Ildbrand eller ligesaa mange store Skorsteene; alene at denne Røg er langt hvidere og lettere end nogen Røg af Ild, og derfor stiger den høit op i Luften, endog over Hældene. For at være korte, vilde vi kun nævne her de 3 største og mærkvaerdigste Kilder.

§. 175.

Tungu-Hver moder de Reifende først paa den venstre Haand Tungu-Hver ved Indgangen af Dalen, og kan, formedest dens Heede, Styrke og Mængde af Vand, holdes for den største. Den er tæt ved Bredden af Reykedalsaa, hos den Gaard Deildarunga, under en 18 Fod høj, rundagtig Dække, bestaaende af Bolo thermarum albo-cæruleo-luteoqve variegato; men Grunden er klippagtig, hver

hvor det kaagende Vand vælder ud af 4 Aabninger langs ved Roden, med saa hæfzig Bulder, at Folk som staae tæt sammen kunne ikke høre hverandre, uden de kraale hinanden i Ørene. Disse Aabninger opfyde det kaagende Vand, og det saaledes, at den overste og nordligste Aabning, der ligger høiest, kan ordentlig sprude 3 til 4 Alne høit i Veivet. Naar den har raset nogle Minuter, holder den inde i lige saa lang Tid, da Vandet i den bliver meget lavt, imedens den anden nærmeste Aabning spruder; Endelig kommer Røden til den 4de nederste, og Naen nærmeste, hvilken er svagest, og derfor af de Nærboende kan bruges til Kaagen, Balken, Evæt og deslige. Det over Bredden opsprudede heede Vand falder ud i Naen og gjør den varm, fordi her er et Badsted og Vandet ikke synderlig dybt.

§. 176.

Aahøer. Aahøer er den anden bekjendte Høer, hvilken, for sin Velsiggenheds Skyld, er endnu mærkværdigere, ja har ei, i den Henseende, sin Lige i Island; da den vælder op midt i Røskholtsaa, Østen for Tunguhøer. Vandet har i Tidens Længde, formodest sin incrusterende Kraft (§. 170.), bygget over Aastrømmen en 5 Fod høj Klippe, hvid af Farve, ligesom den var hvidtet med Kalk, og bestaaende af stenhærdet concreto thermarum. Klippen har midt indeni nogle smalle rundagtige Huller eller krogede Gange, hvor det kaagheede Vand skydes ud med suusende Lyd, neden fra Grunden: Runde omkring disse Huller er Klippen udvendig grøngul, af Svovvelagtige Uddunstninger.

§. 177.

Heede Vand
nær.

Til et sikkert Beviis, at Høerer ikke springe just lige op af Grunden, men gaac, de fleste Gange, aareviis og fra Siderne,
i de

i de heede Jordlage, tiener blandt andet dette: at der, Nord fra denne Klippe, løber paa Nabonden imod Strømmen en Række af opkaagende heede Vandspring, hvilke om Sommeren, naar Vandet er lavt i Elven, komme til Synne med mangfoldig opstigende Røg: disse holde ved ligesom paa det tørre opad, til den Hals eller hoi Brink, der slutter Dalen paa den Nordre Side; thi der seer man 3 til 4 rygende Kilder komme frem. Nær ved forommeldte Klipper er et stort Badsted, hvor Strømmen bliver lunken om Sommeren af det varme Vand; Keykedalsaa bliver og paa flere Steder varm af samme Aarsag, hvoraf det som foran (§. 162.) er berettet om Laxens Natur, ydermere oplyses.

§. 178.

Snorraaug er det i Island for Opbygningens og Alder: **Snorraaug**. dommens Skjld meest berømte Bad, som, efter almindeligt Sagn, har faaet Navn af den bekiendte Historieforfatter Snorre Sturleson, der siges at have sat det i Stand. Man har ingen Visshed herom; dog kan sees af **Sturlunga-Saga**, at han har sat **Keykholtsgaard** i meget god Stand; han var ellers frugtbar paa Opfindelser, meget for Bygninger, og havde Evne nok til at fuldføre dem. Dette Bad brugte han meget: en lang Hvelving var den Tid bygget fra Gaarden lige need til Badet, saa at man kunde gaae frem og tilbage, uden at blive forkjolet. **Landnama-Saga** giver ellers tilkiende, at dette Bad allerede i **Tung-Odders Tid**, for Aaret 960, da **Keykholte** endnu ikke var beboet, er ei alleene blevet brugt, men endog agtet som det allerbeste, da der dog sandtes Både nok, næsten ved hver Gaard i **Keykholts-Dalen**.

§. 179.

Skribla.

Skribla kaldes en opvældende Rilde, som ligger 40 Skridt fra Snorraulaug, hvorfra denne henter sit Vand igiennem en opmuuret og oven til lukket Rende: For Aabningen af Renden staaer en med et rundt Hull igiennemboret Hælde eller flad Steen, hvori sidder en Prop, som kan trækkes ud hver Gang man vil have varmt Vand i Badet. En Kold Bæk er ogsaa i Nærværelsen, hvorved Badet kan kjoles, naar det er for varmt. Snorraulaug selv er opmuuret, deels af huggen Kampesteen, deels af Concreto thermarum, med Bænke rundt omkring, og Bunden flad. Badet er saa stort, at 50 Mand kunne rommes derinde; Vandet er meget klart og læt, dog er det ei frit for cremore thermarum hvis den faaer Tid til at vove. Det bruges meget af Gaardens Folk og de nærboende, som befinde dem meget vel derved.

§. 180.

Hverernes
Horslyttelse.

Os blev berettet, at Skribla havde paa nogle Aar oienfynlig aftaget, baade i Henseende til Heeden og Vandet, og at dens Styrke var efterhaanden kiendelig bleven svækket. Aarsagen dertil holdes for at være det Jordkiælv, som rørte Egnens Grundvoode i Aaret 1749, og hvis største Virkning stedde i Ølves i Arnes Eysfel. Ved samme Leilighed fremkom en nye Rilde et Par Vosseskud fra Skribla, paa en lavere Myr- eller sumpig Grund. Saa- dan Hverernes Forandring ved Jordkiælv er bekiendt i Jsland fra den første Tid af, og snart almindelig.

§. 181.

Andre Bæde.

Paa hin Side af Hvitaa, mellem den og Norderaa, findes nogle smaa Bæde, ved Aabredden og Thveraa, hvoriblandt Veggialaug er det fornemste. Disse bruges vel af de nærmest boende, men de komme ei mod de foromtalte.

§. 182.

§. 182.

Indbyggerne have adskillig Nytte af Hverer og Bade, som: ^{Nytte ved Hverer og} a) Til at toe og valke deri dagligdags, hvorved de komme langt ^{Bade.} b) Raage de i dem adskillig Spiise, Mælk, Kiod, Æg m. m. Raagningen gaar jævnt, vares ikke længe, og giver ingen Affmag; allermindst naar Gryden er tilluftet. Derved spares meget paa Iidebrand. c) Voies Spliiter og Vaandstager i dette Vand, langt bæder end paa nogen anden Maade; endog Been kan blive, i middelmaadig heede Vand, særdeles smidigt, saa at man finder ved nogle Hverer i Reifholts-Dal, Ribbeen af Gaar og Horn-Dvæg, der ere lige saa boielige som Hvalfiske-Been. Derimod er det mærkværdigt, at det er ikke rart at trefse Hverer paa Istand, især dem som besidde en hoi Grad af Heede, hvor deslige Been og Knokler have aldeles tabt af Seihed og naturlig Farve, saa at de ere i alle Maader, som de vare forbrændte af Ilden. d) Badenes medicinske Nytte udfordrer en besynderlig Afhandling, hvorom vi for denne Gang maae henbiiise Læseren til Acta Hafniensia, hvor *Ol. Borrichius*, efter *Theod. Vidalini* Beretning, har skrevet om Snorre-Badets Natur og Nytte. Den Gang vi reiste her forbi, havde vi ikke Veitighed at giøre andre Forsøg end med infusione cineris clavellati og Syrupi violarum, hvorved ei kunde mærkes den ringeste Forandring. At Snorrebadet er godt og sundt for alle Mennesker, forsikres paa nysansforte Sted; og vi kunne efter almindeligt Sagn, samt egen og andres Erfarenhed, bekræfte det samme. I Besynderlighed holdes disse Bade for at være meget tienslige for Arbeidsfolk efter strænge Arbeide, forend de lægge dem at sove; thi derved befries de fra den Stivhed og Værk, der fornemmes i Lemmerne

Dagen efter saadant Arbeide. Af dette Huusraad vidste og de gamle Islendirere hertiligen at betiene dem, strax efter Slagsmaal, besværlige Reiser og andet Slæb. Dog havde mange den Uleilighed efter at have badet sig, at de saae Hovedpiine, samt, imedens de bades, Svingsel i Hovedet og undertiden Besvimmelse: Man har endog Exempter paa, at Menneſker ere omkomne paa denne Maade, naar ingen har været overværende til at passe paa dem; thi det er en almindelig Vane, at enhver gaaer for sig i Bad, ofte uden at lade nogen vide det. Saaledes dode den berømte Laugmand Arne Oddsen i Leyraa-Badet (S. 171.) Aar 1665. I denne Henseende maa man beklage, at de Islandske Bades Indretning er alt for slet og sigte frem: Af Epidarier vilde de intet at sige nogensteds paa Landet; men Folk maae, endog i den haardeste Vinter-Frost, klæde dem af og paa, paa den aabne Mark; eller og, naar Badet ikke er langt borte, gaae mestendeels nogue hjem til Husene. De som ere unge og friske giøre sig en Vre af at vilse deres Haardforhed ved denne Leilighed, og de befindende dem vel derved; men med Syge og Skrobkelige gaaer det anderledes. Hvad Fordeet det kunde være, ei alleene for dette Land, men maastee i Almindelighed for Rigterne, at have paa beleilte Steder ret opbygte offentlige Bade, som kunde bruges med Bequemmelighed, vilde vi henstille til andres Estertanke.

§. 183.

Udsagen til
Jordheeden
gaaes her for-
bi.

Af fremsætte vor Meening om en saa omtvist og mærkværdig Sag, som Jordheeden er, lade vi beroe, fordi paa disse Steder bleve ingen Undersogninger dermed foretagne. Vi giemme altsaa dette Evne, indtil vi saae Leilighed at vilse de Lag under Jorden, hvor Heeden befindes deels at være stærkest, deels af og tiltagende, og
gesom

og som gradevis. Jordborren, som siden blev os tilsendt af Videnskaberne's Selskab, haver hjulpet til at opdage noget om denne Sag.

§. 184.

Drickevand i Borgarfjords-Syssel, og ellers paa Island, ^{Drickevand i Almindelige} er fornemmelig 6 Slags: a) Jøffel-Vand, om hvis Beskaffens hed ^{hed} tilforn er blevet nævnt (§. 134.); det drickes ei af Mennesker, uden i Nødsfald; synes ikke heller, efter dets givne Beskrivelse, tjenligt til Menneskets Brug. Creature og især Heste have vi dog ofte seet dricke det. b) Myre-Vand: Ved det at Brønde graves her paa lave Steder, at de ei skulle tørres op om Sommeren, er Indvaanernes meeste Brøndvand af dette Slags: Det sætter en blaa Hinde ovenpaa, men guul Offer paa Bunden, og har en noget stiptiff Smag; dog forarsager det ikke ringeste Uleilighed. c) Bergvand. Saa kalde Islænderne alt Na- og Bælle-Vand som ei kommer fra Jøffeler, eller har den derfra bragte hvide Farve (§. 134.). Det er her allevegne koldt, meget sundt og klart, uden ringeste Smag, og bruges ligesaa meget som det næst forom nævnte. d) Kildevand: det kaldes paa Islandsk Uppspring og Lindar-Vatn: det falder her snart allevegne ved Bækker og Bærgerødder: det overgaaer de tre anførte Vand-Arter i Væthed, Klarhed og Kiolighed, bliver og derfor meest afholdt. e) Kaldavest; betyder egentlig kold Bæst; det er endnu kioligere og klarere end Kildevand, og overgaaer i Friskhed og Sundhed alle andre smagløse Vandarter. Deraf findes tidt en særdeles Nare i Linder eller Kilder: det fryser ikke om Vinteren, og synes at være langt koldere end noget andet Vand om Sommeren; det siges i Almindelighed at være sunket i den stærkeste Frost, rimelig, fordi

det er ei saa koldt som det tilfrosne Vand. Kaldavefl er uden Tvivl den selsomme Vandart, som *Linneus* taler om Fl. Lapp. 414, og fornemmeligen i hans Bestg. Nesa, om *LoKaKalla*, hvis let sidste Sted er artigt og værdt at eftersees. At en særdeles Moss-Art vover over dette Slags Vandspringe, i Form af en Tue, er ogsaa bekendt her; men, at det skumpet giver en bituminous Lugt, er ikke forsøgt. f) Hverevand bruges ogsaa til Drik i Reikholts-Dalen og paa andre Steder, hvor det er uden Stank, og kan hentes med mindre Umage end andet godt Vand. Naar Hverevand bliver koldt er det ledkende, fioligt og velsmagende. Ligelædes bruges det her til Thevand; men kaages forst lidet over Jlden, da man ei finder Forskiel imellem det og andet Vand. Paa de fleeste Steder fører Hverevand nogen Smag med sig, meest af Svovel, dog er det kun lidet i Vandet, men meere i Jorden, der opvarmes i Nærværelsen. Slig Lugt fornemmes ofte af Vandet, endskjønt det haver ingen Smag. Det er derfor rart at faae Hverevand uden al Smag og Lugt. Indbyggerne drikke lidt af denne Vandart, paa adskillige Steder, og fornemme aldrig nogen Usundhed eller Uleilighed derved.

Luften og Værliget.

§. 185.

Luftens Be-
fæstethed i
Almindelig-
hed.

Borgerfiorden holdes af alle for et sundt Sted, hvis Luft er god og tempereret. Egnens Beliggenhed gjør ei lidet dertil, ved det dens Sydøstlige Kant er indstøttet med høie Fjælde, ligesom den Nordvestlige. Den Nord og Østlige Side ligger ei aaben for Søe-Bindenes Skarphed, men trækker dem bort over lave Heder: Midt i Borgerfiorden er Landet mestendeels sladt med maadelige Haller

Halse og Bakker, hvilke, i Samsund med de store Elve, giøre en behagelig Forandring i Veligheden.

§. 186.

De paa Sønderlandet ommædte skarpe Vinde, af Syd^{de} Skarpe Vinde, Vest, Vest og Nordvest giøre her, om Vinter og Foraar, den samme Virkning paa Kreaturene, som der, men dog ei i saa høj en Grad; thi de til Vest- og Nord-Bygden stødende Heder give dem meere Plads, og holde dem ikke indsluttede nær ved Søekanten (S. 11.). Dette ber dog egentlig kun forstaaes om Midtparten af Bygden, som udgiør den største Deel; thi Sønden for Sønder-Skardshede blæse meest Nordøstlige Vinde, og holde der gjerne ved. Ved det inderste af Hvalfjorden, især omkring det Biørg Fjæll (S. 124.), falde overmaade stærke Hvirvelvinde, og nogle Dages stadig Blæst hver Gang, hvorved Søevandet drives op i Luften som Snefog; da der paa samme Tid, paa Sønderlandet, og paa hin Side af Fjældet i Borgarfjorden, er ikkun liden Blæst og undertiden ganske stille. Af den Aarsag kaldes Hvalfjords-Eggen af de nærboende Vedra-Rista, d. e. Veir-Riste, hvilket vil sige, at denne Fiord er ligesom et Gjemme- og Opholdssted for stærk Blæst. Veligheden af de lange Hedes-Strækninger, og endelig, de høie Fjokkeler og andre Bjerge (S. 123.) frembringe denne Blæst; saa at naar det blæser af andre Kanter paa andre Steder i Landet, bliver Vinden, efterat Hvalfjorden har igjennem lang Omvei trukket den til sig, de fleste Gange Nordøstlig. Fra Norden blæser paa hele Sønderlandet og den Sydlige Deel af Vesterlandet den sagerste Wind, med middelmæssig klar Lust Vinter og Sommer, hvilket ei falder underligt, naar man betænker, at de vedholdende høie Fjælde, der ligge imellem disse Herreder og Nordlandet, sovel

ke Blæstens Hæftighed, samt tage imod al Sne og Uveir; dog er Norden-Vinden her kold, som andensteds. Derimod er Sonden-Vinden, hvilken paa denne Strækning forer Regn og Stud med sig, paa Nordlandet stille, tør og behagelig.

§. 187.

Værlighets
Forandring
formedelst de
varme Bæde.

De Forandringer, som foraarfages i Luften paa sine Steder i Borgarfjords-Syssel ved de mange Hverer og Bæde, ere noget besynderlige, og henføre snarere til Lust-Hændelser. Dette skeer fornemmelig i Reykholtsbål, og paa flere Steder, hvor der findes heede Rilder med jævnlig Varme i Jorden Winter og Sommer, hvorefter Grundene ikke kan tilfryse, hvilket kommer Vøndernes Kreature til Nytte. Den idelig opstigende Røg og Dunster bringe her ofte Regn tilveie: den falder endog undertiden i Solskinsvæir, men varer som oftest ikke længe, saasom den kommer fra en hastig opstigende Sky; dog beroer det tillige paa Luftens Læthed, at sig en Skyedamp kan falde ned. De grovere Dunster, hvilke ei kunne opstige i Røgen, falde saa hyppig, at Græs og Urter, i en Omkreds af en Snees Skride, meer eller mindre, efter det varme Vandts Heede og Storrelse, blive i klart Solskinsvæir og Blæst, fugtede og overalt tør befatte med Draaber; ligeledes, hvis man i en Hast kommer nær til saadant Sted, blive Haar og Klæder, af bemeldte Dug, ganske holde som af Niimsvost, og efter nogen Tid igiennemvædede.

§. 189.

Varme og
Kulde i Luft
ten.

Efter Thermometerets Anviisning er Varmen og Kulden her meer tempereret, end paa Sønderlandet ved Søekanten. De vestlige Vinde, med middelmædig Frost og Sne, ere her de koldeste (§. 186.). Om Sommeren er Varmen middelmædig, undtaget

nær

nær ved de Fjeldsider, der bestaae af korte faste Klipper; thi der er Heeden næsten utaalelig, hvis Luften er stille og Solen staaer lige paa. Vi have i Serdeleshed erfaret dette Aar 1754, da Varmen steg i disse Egne paa Fahrenheits Thermometer, den 7, 8 og 9 Julii, imod Solen, til den 103 og 104 Grad. Den 7de især udfode vi en overmaade Heede paa hin Side af Hitaraa, ved Roden af Jagrefjovs Fjæld, saa at vi vare færdige at vansmægte. Hestene bleve usædvanlig maatte og kunde neppe gaae Fod for Fod. Da vi komme til Elven, som rinder nær ved benævnte Fjæld, blev Luften, formedelst Vandsaldet, frisk og kjoelig. Dette maae saa meget mindre komme Væseren fremmed for, som den 96 Grad paa foromnævnte Thermometer gaaer lige op med et sundt Mennekses indvortes Varme.

§. 190.

Af denne Aarsag holde Bønder og Arbeidsfolk sig inde og i Skjul for Solen, den hoieste Sommerdag, men arbeide, især ved Hoeslatten, om de lyse Nætter, Morgen og Aften. Denne Sædvane er vedtagen næsten allevegne paa Landet.

§. 191.

Man mærker de selsomme Lufthændelser i dette Syssel som de, der ere anførte i Kiofar-Syssels Beskrivelse (§. 14.); for Ex. Torden og Lynild, oftest om Vinteren, i middelmaadig Kulde, tyk Luft og Snee; dog har dette meest Sted med Lynild. Om Sommeren fornemmer man ogsaa Torden, med samme Slags Veirligt, som i andre Lande. Ligeledes mærkes her Sneethys og Drævar eller Raaheds-Ild (v. *ibid.*). Endelig spiller Nordlyset her paa selsomme Maade, om de mørke Vinter-Nætter; Myster derimod bsiher man her ei saa ofte vaer, som paa Sonderlandet (§. 15.).

Sædvanlige Jordarter.

§. 192.

Humus frugifer
nigra, fort
Bærte
jord.

Den forte Værtejord er her overalt af samme Slags, som i Kiosar-Syssel (§. 16.), men i større Mængde, samt feedere og fastere, end der, eller ved Søekanten paa Sønderlandet; hvorimod den rødagtige Madsjord, der er i Kiosar-Syssel, falder her aldeles ikke; ei heller virker den skarpe Lust, eller de stadige Vinde, nær saa meget her, som der, paa Jordens Overflade.

§. 193.

Myre og
Mudderjord.

Myre og Mudderjord er her i stor Mængde, især paa Myrar, som deraf have faaet sit Navn. Den er af samme Slags som den foran beskrevne (§. 17.). Paa Myrar er den yderste Jordforpe endog saa løs, og Grunden saa blod derunder, at Indvaarnerne neppe kunne komme frem med Heste, uden om Vinteren, da Jorden er tilfrossen. Af denne Aarsag maa man paa somme Steder gaae og vade til Fods, naar man skal til Kirke om Sommeren.

§. 194.

Hamm
Braminosa,
Tørv.

Tørv (§. 18.) ligger her under Myrejorden, som sædvanlig, især i Sysselens nordvestlige Deel. Den skæres op af Grunden med en firkantet Spade, der er beslagen med Jern og skarp foran: paa den ene Side gaar i en ret Vinkel et sidet tyndt 4 Tommer langt Jern, der ligeledes er hvædsset foran. Med dette Redskab, hvilket kaldes Skieri, dannes Tørvstykkerne firkantede, 1 Fod lange, over en halv Fod breede, og 3 Tommer tykke, og paa det samme forer den, som graver Tørv, 4 til 6 Stykker op ad Gangen. Tørv bruges til Ildbrand paa de fleeste Gaarde i Borgarfjorden, saasom den er feed og fast; den er sort og sidet brunnagtig i Farven,

i Farven, og indeen oplydt med Bierkefilker (§. 18-19). Den flætteste Torv falder i Reykholtsdal, thi den er blandet med en hvid løs Jordart, og ryger stærkt af Svovel i Jorden.

§. 195.

Hvad Jordens Læge angaaer, da ere de omtrent de samme, som paa Sønderlandet, undtaget at man træffer her 1 til 2 Finger breede Lag af hvid stødte Vimpesteen, fornemmelig i Torven, hvis Hovedlag er 3 til 4 Alne tykt. Jordens Dybhed ved til Grundsklipperne, er meget forskjellig, dog giørne i Dalene 14 til 15 Fod, men paa Myrar 18 til 20 Fod. Kort fra Havet træffer man vandsfide Steene under Mudderjorden, og paa Strandbredden hist og her stødte Couchylier.

Jordgrunden
dens Lag.

§. 196.

Det under Jordgrunden liggende Klippe-Lag, have vi ei havt Leilighed til at betragte, uden ved Hvalfjord, paa Afrancø og Myrar. Paa disse Steder kommer det foran (§. 20. 26.) omtalte *Saxum ligvatum cavernulosum nigrum* til Syne. Denne Steensart er fuld af Spat, Kvarts og Krystallstykker. Samme Slags vil ventelig ligesledes findes under Derne uden for, og i Jorden, høier oppe i Landet (§. 122.).

Klippernes
Lag.

Andre Jordarter.

§. 197.

De kaagende Hverer og Bade frembringe her adskillige Jordarter. Men den første, og hvoraf i Borgesfjord falder den største Mængde, er et Slags Maagnemalk eller *Lithomarga Auctorum*. Den kommer overeens med *Waller*. Mineral. Sp. II. 2., og høier ikke til de nyere Steenbeskriveres Mergelarter, men heller til de

Lac lune.

res cretas eller Kridarter. Den er hvid, særdeles læt, tør og løs som Jordstøv, og har ingen følelig Sæthed eller Fedme. Den glærrer, dog ei hæftig, med Skeedvand, men blandes meget hastig med Vand, gjør det hvidagtigt, og stilles ei læt derfra igien. I Ziden bliver den til Kalk, og giver, imedens den kalcineres, stærk Svovelskauf fra sig, hvilken dog, inden kort Tid, bortryger; og hvis man holder længe ved at kalcinere, da bliver den til Sluiningen til meget fint mørkegraat Støv. Af Maanemælk findes en stor Mængde lageviis i Reykholtsdals Aabred. Yderst, eller før Dagen, er den hvid, og saaledes bestaen som mædt er; men i Fod inde i Bredden er den bleeg, og noget længer ind bliver den brunagtig og er blandet med almindelig Muld. Man ser den ogsaa i Hvidaaens og Thveraens Bredder, dog ei saa kiendelig eller i saa stor Mængde; thi i Reykholtstal fornemmes den snart overalt i Jorden, først under Madjorden og siden i smaa Lag, 3 til 4 Fod dybe. Den hvide Jordart i Torven, som før blev nævnt (§. 194.), er virkelig Maanemælk, hvilket dog ei kan sees, forend de opgravede Stykker have ligget nogen Tid i frie Luft og begynde at tørre. Det er altsaa ikke at undre paa, at denne Torv ryger af Svovel, naar man erindrer sig nyssommælte Forsøg. Ellers saer man Svovel i Torven paa mange andre Steder, hvor denne Jordart ikke er for Haanden.

§. 198.

Vorne-Afte.

Ammer og Koner, der selv passe deres Born, tage de Stykker af bemælte Torv, hvori de kunne see reene Lag af Maanemælk, for at brænde, og samle Aften til deres spæde Born, og lægge den paa de Steder hvor Huden er gaaet af. Til sli Brug bestundes den at være meget tienslig, og kaldes derfor Vorne-Afte.

Førend

Førend Afsen dryffes paa, smøres Stedet med lidet Fløde af
Saaremaalk.

§. 199.

Peturs-Molld eller St. Peders Muld, kaldes af Indbygg^{St. Peters}
gerne en Leerart, der falder nær ved Leyraa, og ellers mangedsteds ^{Muld.}
paa dette Land: Den er *Argilla apyra minus cohærens*, og falder
i et Evarhaands tykt Lag under Madjorden; den er, at sige
paa, feed og leeragtig, især naar den er fugtig, samt bleg i Far-
ven, og kan dannes som Plettekugler. Naar den tørres bliver den
ganste hvid, beholder sin Form og brister ikke, men kan dog lettes-
ligen falde eller gvides i Stykker: Den er langt finere og losere end
Kride; den trodser Jden temmelig, og kaager ei med Skeebvand.
Denne Jordart synes at komme nærmest til *Wallerii* argillam
solutam, Sp. 24. Nogle have holdt for, at den kunde tiene til
Palkjord, men uden Grund, thi hverken gicrer den med aqua
forti, eller skummer i Vandet. Vi have ellers ikke faaet Leilighed
til at undersøge denne Jordart til Gulde ved Jden. Jslænderne kalde
den og Barnamolld, d. e. Børnemuld, fordi den bruges til
spæde Børn, i samme Hensigt, som nysommælte Torv-Afke; den
er ogsaa et meget hyppeligt afstergens, hvorfor den ligeledes bruges
til Saar og Bylder.

§. 200.

Blaaleer, *Argilla vulgaris* eller *Lutum cœruleum*, findes ^{Blaaleer.}
i Bredderne af Leyraa, og Laxaa, en Fierding Veis fra Havet:
den findes desuden, ligesom de andre hidindtil opregnede Jordarter,
mangedsteds paa Jsland. Den for Dagen liggende Blaaleer er løs
og forbløst; den indvendige er meer sei, dog blandet med Sand.
Den Art af dette Slags Jord, som falder paa dette Sted, kaager
stærkt

stærkt med Sfeedvand, og bliver i Jiden til et dunkelgraat Glas, men holder sig dog noget stræng i Forveien (cfr. *Waller. Sp. 17.*)
 Alt eller den Art har sin Oprindelse fra Havet, beviise nokson de Conchylier, som findes deri 7 Fod dybt under Jordforpen, men Jordlaget selv er gjerne 6 til 10 Fod tykt; det stiger og falder uordentligen imod Vesten, eller imod Søekanten, men hælder jævnt ned ad, med siden Afstagselse, imod Sonden.

§. 201.

Kruidmergel. *Kruidmergel, Marga cretacea cinereo-cerulea*, er en anden Leerart, som findes paa Sødersiden af Lapaa. Den er blev brugt til Kræmpotter ved den paa Leyraa anlagte Smaltværks Fabrik: den er temmelig jævn, fast, og af ligeartede Deele, men vil læt briste, naar den torres ved Solen eller Jiden: ved stærk Jid falder den i Stov, bliver derpaa flydende, og giver et grovt sortagtigt Glas. Med denne Jordart bliive Smeddene deres Fyrsteder. En bedre Forandring af den findes i stor Mængde foran i Reykholtsdal, hvilken og med desto større Nytte bruges af Smeddene til foransførte Diemærke.

§. 202.

Bolus violacea.

Nu komme vi til de finere Jordarter, som Jsland, og især Borgarfjords-Syssel, frembringer: blant dem er *Bolus violacea*, som kan holdes imod *Wallerii Sp. 23.*, og synes at være af Oprindelsen en *Bolus thermarum*, hvoraf dette Bygdelav viiser saa mange Forandringer, hvilken Meening dens Beskrivelse ydermeere vil stadfæste. Den findes høiest oppe paa Fjeldet af Sønder Skardsheide, et par Vosseskud fra Beien, naar man reiser til Borgarfjorden, paa venstre Haand, i en hoi Bakke, ved Roden af et hvidagtigt Bjærg, hvor, efter al Ansæelse, eengang har været Dver

Hver eller opkaagende Vandspring: Steenarterne i Nærøressen, samt Jordarten selv, give det tilkiende. Øverst er et Lag af Sand og Gruus, blandet med hvidt Leer, en halv Fod tykt, og derunder kommer strax et Lag af denne Jordart, 1 Fod tykt. Denne er mørk-violet, dog haver nu den blaa, nu den røde Farve, meer eller mindre Overhaand, og forandres til en hvid- og blaa-stribet mar-moreret Argilla, hvilken er grovere, og blandet med Sand. Den violetfarvede Bolus er særdeles fin, feedagtig, sei og jævn at sole paa, smelter i Munden, og har en syrlig og stiptiff Smag: den er fri fra fremmede Sand- og andre Jord-Partikler: den kaager ei op med Skeedvand: den er meget bestandig i Jlden; men efterat den har udstaaet en hoi Grad deraf, forandrer den Farven og bliver brunrod. Af dette og det foromnævnte sluttes, at den indeholder noget Jernagtigt. Smeddene her i Nærøressen bruge den til deres Lodninger, og finde den at være særdeles skion dertil; hvorfor den bliver hentet nogle Mile borte af Bønderne. Hr. Professor Krazenstein forsikker, at han har faaet Guld af denne Jordart, skiont i saa liden Mængde, at Nyttens ikke nær lønner Umagen. At der kunde brændes Kar, og andet nyttigt Huusgeraad giores, af den, er upaatvivelsigt. Forbemaeldte Fjældvei giver ellers en god Forraad deraf.

§. 203.

Bolus thermanum cerulea, paa Islandsk *Sveraleitr*, findes i den Hoi, af hvis Rod Tunguhver fremspringer (§. 175.). Hoiens bestaaer mestendeels af *Bolo variegata*, der ligger i adskillige Lagen med nogle Forandringer i Farven, hvilke den og giærne beholder, om den end bliver igiennemtrængt og forblæst af Luften. Øverst er den rødagtig, og har derhos visse Deele, der see ud som haard-
faagte

Bolus thermanum cerulea, *Sveraleitr*.

faagte Eggeblommer. Paa Toppen af Høien seer man den blaa Bolus umiddelbar at komme til Syne paa 2 eller 3 Steder, rimeligst fordi den røde og gule Jord, som alletider taber meget i fri Luft af sin Fasthed og Fedme, er der bleven optørret til Stov, og bortført af Vind og Regn. Ombemærkede Lag er mørke- og lyseblaat, fiint, fast, feedagtigt, og glimrende indeni, af smaa sepkantede messingfarvede Risavner. Det blaa Lag er 1 God tykt, og slutes neden til med et andet Lag af hvid Bolus, som er lige saa fin, men langt blodere og fugtigere, fordi den er det laagende Vand nærmere; nederst giver Laget en *Bolum albo-ceruleo- & purpureo-variegatum*. Nærmest ved Vandet kommer det blaa Lag igien; men det er ganske uordentligt i sin Gang og Tykkelse: det er lysere, finere og blodere, end det øverste blaa Lag, men indeholder ingen synlige Rispartikler. Den ganske Høi er indvendig heed, og folgelig ogsaa dens Jordarter; oveni er den sunket, men 3 til 4 God dyber ned, saa heed, at man kan ikke holde Haanden deri; hvilket falder desto mindre underligt, da man paa det øverste af dette Sted kan see treende Abninger til Barmen, hvor de gamle Vandpøler, eller heede Vandspringe, ere blevne tilstoppede. Alle disse Bøli, eller retter at sige, deres Forandringer, have en stærk syrlig Smag, og ere for Banen meget udtørrende og adstringerende: de holde noget Alun og Viciril, som siden skal beviises ved andre Anledninger. Den lyseblaa Bolus i det nederste Lag (thi med denne er Proven fornemmelig foretagen) giærrer aldeles ikke ved Skeedvand, og naar den brændes i Jiden, giver den en stærk Svoveldamp fra sig: udbændt bliver den ganske stier og læt at gnide i Stykker, samt mørk i Farven, hvorfra slutes, at den indeholder endel Svovel, Sand og lidt Jern; hvorved og de ovenmærkede messingfarvede Deele ere

freim:

frembragte. Naar den udvaskes og faages, giver den en blækagtig Smag. Endelig sluttes, af de angivne Omstændigheder, at denne Bolus indeholder slet intet Kalkagtigt; men enten terram naturaliter simplicem apyram, eller glasartede Materier, eller og begge Deele.

§. 204.

Bolus brunnea, egisfitia thermanum, er den hidindtil saa kaldte Bolus brunnea, Jøslund's Trippel. Islandske Trippel fra Tunguhver. Denne steenhævede Jordart er ret besynderlig i Hensigt til dens Klings-Maade; nemlig, at den, formedelst det voldsom opkaagende Bands idelige Skulpen i den nederste Abning (§. 175.), opkastes af Tunguhver, og hærdes paa Bredderne rundt omkring: Dens Deele ere meget jævne, dog er den noget skarp at føle paa. Den holder temmelig ud i Huden, bliver ganske haard, og smæltes siden til et mørke-rødbrunt, dunkelt Glas, lidet huller, og saa haardt, at det staaer Tid imod Staal. Denne Leerart haver ellers sin Oprindelse fra ovennævnte Bolis, giennem hvilke Hverevandet rinder; men besidder derhos skarpe, dog meget fine og jævnt blandede glasagtige Deele. Heraf sees, at den, ihvorvel saaledes frembragt af Vandet, dog ei kan kaldes Tophus. Den kan ei udblødes i Vand, og giæver ikke med Aqua forti. Af denne besynderlige Materie kan kun bekommes slet det, og det aleene paa dette Sted, saavidt os er bekiendt.

§. 205.

Ovennævnte Jordarter have vi opregnet saaledes som de findes i Reykholt's-Dalen, hvilken er det forste Sted, som her moder Læseren, og indeholder dem; men den er ikke det eeneste; thi samme Slags Forandringer af Bolis gives mangesteds paa Landet, nær ved heede Kilder; dog besidde de ikke al den samme Grad af Fjinhed, Slutning om Bolis thermanum.

R
Fædme,

Feedme, blandning af Svovel, Allun o. s. v. Hvad deres Fasthed angaaer, da blive de alle haarde i Jiden, og skulde ganske vist nogle af dem kunne behandles som Porcellain-Stor; i det mindste have de beste Slags Boli meget tilføjes med den Chinesiske, som efter de nyeste Forsøg og Opdagelser bliver et Slags Argilla, som slet ikke opsvolmer i Skeedvand, folgelig ikke hører til Mergelarter, eller haver hos sig nogen kalkagtig Blanding, see *Hills Foss. Part. I. Lib. I. pag. 29. conf. Waller. Mineral. Sp. 26. og Syst. Nat. 49. I.*

Steenarter.

§. 206.

Stødt Klippe.

Alf denne tilførn (§. 22.) beskrevne almindelige Steenart i Kiofar-Syssel, findes meest i de faste Bjerge i Borgarfjorden, der stige etagevis i Heiden; saasom Varmalæklar-Mule (§. 125.); Akrasiall (§. 124.) o. s.

§. 207.

Saxum schiffforme, argillaceo-calcareum caeruleum.

Saxum schiffforme, argillaceo-calcareum caeruleum, er en blaa-isprængt Steenart, der falder noget i grønt. En Klippe paa Hvalfjordens nordre Side, nær ved Midlands Bondegaard, bestaaer af denne Materie. Steenen er temmelig haard og fast, lader sig polere, og har indvendig glimrende Strykker af Svovelkis, hvilke ved Rustning ryge stærkt af Svovel og tabe Glandsen. Indvaanerne have havt den Tanke om denne Klippe, at edlere Metaller maatte der ligge skjulte, ja nogle have vidst at fortælle fordeelagtige Forsøg, som skulde være giorte dermed; men den anførte Erfaring er nok til at viise, at sligt har kun været en Formodning, som den smukke Glands har forleedet dem til. Materien gæerer saamaade

maadelig med Skeedoand. Naar man brækker Klippen, eller graver længer ind, da bliver den meer løs og blod, hvoraf er klart, at dens Oprindelse er en virkelig Steen-Leer, (*Wallerii Argilla Lapidifica Spec. 25.*), blandet med Mergel, hvilken bliver udyndig hærdet af Solen og Luften.

§. 208.

Rodor-Steinn, *Lapis ochraceo-argillaceus ruber*, er en Rodor-Steen. meget jævn, seer, og temmelig fast Steenart, hoopi Zernokker, be- bunden med Leer, haver Overhaand. Den findes i de ordentlige Bjerge, imellem Klippernes horizontale Lage, og her især i Akra- Siall. Den bruges overalt, som rød Krude, til Mærker, og til Dogbinder-Farve. Den hærdes i Luften, men i Jiden loses den op, og vil falde i Støv ved en stærk Grad af Hæde.

§. 209.

Saxum rubrum, *ochraceo-arenosum*, udgior et heelt Lag i Saxum ru-
brum, ochra-
ceo-areno-
sum.
Fjældet, nær ved Husafells Præstegaard, som kunde give godt Steenbrud til Bygninger. Denne Klippeart er beskrevet tilforn (§. 133.), og bruges til Liigsteene.

§. 210.

Moberg, *Saxum terrestri-arenaceum, petrosum, fuscum*, Moberg. er en meget almindelig og bekiendt Klippeart paa Jøsland, især paa Sønder- og Vesterlandet: den falder i Fjældene, undertiden i store Stykker, da eet eller andet Bjerg alene bestaaer deraf, som man seer deels i Bygden, deels oppe paa de høieste Jisbjerge. De meer ordentlige Bjerge (*montes polytegi*) have gjerne nogle tyk- ke Mellemtag af denne Steenart, hvilken tiener til at sammenbinde disse Naturens Bygninger. Moberget falder forskilligt i Henseen- de til Jæinheden, Sammenhængen og Farven, som tidt er løjsebrun- bleeg.

bleeg. Det bestaaer meest af Sand og Jorddynd (lutum), saa løslig sammenbagt, at det trækker Vand, og kan let brækkes og hugges. Det er desuden oftest opfyldt indeni med smaa, deels forbrændte, deels vitrificerte og usforandrede vandslidte Steene. Det artige Bierg Husafell, i Hitardal, kort fra Præstegaarden, bestaaer for en stor Del deraf, og Resten er Jordfinner eller smeltet Steen (§. 128.). Man finder vel paa Island temmelig fast og fint Moberg; men det almindeligste er løst og uden Fasthed, og udtæres snart af Luften, hvis det bruges udvendig til Bygninger, og indeni Grønsbær-Vægge raadner det og falder fra hinanden med Tidens Længde. Desuden haver denne Klippeart gjerne fugtig hed ved sig. I Iden kan den ikke bestaae, thi endog ved en maa- delig Heede brænder den og falder hen i Stov. Det beste Slags Moberg, som ei udvendig fortæres af Luften, er skiont at hugge, undtaget naar de deri indsluttede smeltede Steene falde for store, da Verktoiet slides og fordærves derved. Hitardalens nys ommældte Moberg, hvoraf Kirkens Vægge ere opbygte, er af det beste Slags.

§. 211.

*Saxum rude
semiliqua-
tum.*

Saxum rude semiliquatum er den sorte Klippe-Året, som Skardsheide-Gjældet (§. 127.), og fleere deslige, bestaaer af. Det er vanskeligt at sige, hvoraf den af Forstningen har bestaaet, siden den med Tiden er bleven forandret, og man ei har faaet Leilighed til deslige Forsøg. At Klippen ei har været Sandsteen (*arena lapidea concreta*), sees deraf, at alle Bierge af dette Slags have kunder i det Heele bringes til den første Grad af Smeltning; hvorfor her maac have været noget Metallisk for Haanden, rimeligst *arena ferrea* (*Wallerii Spec. 260.*); thi Graunklipper, paa dette Land,

Sortegraa Lava s. Kraun.

Land, holde i Almindelighed Jern (§. 26. og 27.). Hvad ellers angaaer disse Klippers Anseelse, som de have faaet ved fremmede Steenarter, i det de ere overalt bespraengte eller tæt besatte med hvide Kryster; da er derom blevet talt i Vester-Skardsheidens Beskrivelse (§. 127.).

§. 212.

Saxum ligvatum cavernosum asperum er den paa Island saa overmaade gangbare smæltede Steen eller Hraun (§. 26.). Denne Klippeart kunde paa Dansk kaldes Jordsinnet, hvilket Ord giver Læseren meget bedre Begreb om bemælte Steen, end det Italienske Ord Lava, eller det Islandske Hraun, der alene betyder Ruin, d. e. Fald eller Odelæggelse (§. 26.). Borgarfjorden har store Hraunstrækninger, for Exempel, paa denne Side af Arnarvansheide, omkring Surtshuulen, mellem Nordlingastot og Hvítá, i Norderaadal, paa Vestre-Skardsheide, og allermest i Raunrepp (§. 120. 2c.), da Hitardal, Hraundal, det Glade langs med Hitaraa, og en god Deel af Myrar, ere opfyldte dermed. Hraunklipper have adskillige Farver, som sorte, mørkeblaa, violet, rød, bruun, guulagtig, o. s.; men den sorte og røde ere de almindeligste, dog at den sorte har allevegne Overhaand. Den graa, i grønt faldende, Farve, som Hraunstrækninger oftest have (undtagne de allernyeste, som ere overalt sorte), horer ei hertil, thi den kommer af Moss, hvormed de bevoxe. De naturlige Forandringer, i Hraunets Farve, komme ellers ikke saa meget an paa Jldens Grader, som Grundvævnets Beskaffenhed: Næmlig, naar Terra martialis har tient til Grund, bliver den smæltede Klump sort; og hvis Ofker har udgiort den fornemste Deel, bliver Hraunsteenen deraf rød eller guul. Udvendig er Hraun alletider glindsende, hvis

Hraun eller
Jordsinnet.

det bliver reengiort, hvilket kommer af den alkaliske Glassur, som ethvert Stykke især haver faaet i Stærkingen. Indeni er saadan en Steen allestider bleven meer eller mindre hullet, formedelst de indsluttede Luftblærer. Den mærkværdigste Forandring, i disse Herreder, gibe de ovennævnte 7 Caminer paa Vestre Skardsheide (§. 127.), og dernæst det Bierg Husafell (§. 128. 210.), hvilket viser en bestandig Omveksling af Moberg og Jordfinner: hvoraf det er klart, a) at Jlden har ikke faaet Velighed til at forandre Mo-berget, b) at denne Omrumting ikke er skeet langsom eller lidt efter lidt, men i en Hast; thi her findes ei ordentlige Læge af nogen af Deelene.

§. 213.

Hvoraf sam-
me bestaaer.

Hvad disse omstobte Legemers Grundmaterie angaaer, synes Denne, her og overalt, omtrent at være den samme, som i Skardsheidens Fjældklipper (§. 211.) er blevet formodet, og nyeligen igien- taget, i Hensende til denne Steenarts Farve (§. 212.). De metalliske Deele have nemlig først taget imod Smeltningen, og tillige med den alkaliske Saithed bragt alle de andre smæltelige Materier til at flyde. I Særdeleshed at tale om Raunreppens Jordbrand, da har den ei naaet, uden til en Deel af Egnen, og derfor desto meer taget der Overhaand, i at omstobe alle tilstedeværende Steens og Jord-Arter, langt noier end hin (§. 26. og 196.) forberorte almindelige Brand, som haver forduum dannet det smæltede Grundlag under Bergarfiorden og heele Sønderlandet.

§. 214.

Undersøining
med Jordfin-
ner.

Denne ostoimmædte Steenart er a) meget tæt, tung, og fremfor andre Steene, haard, saa at Bærktoif af Jern slides utros- lig derpaa. b) Endskiont den indeni er fuld af Huller, ere de runde Hul-

Hullers eller Luftblærers Mellemromme (§. 212.) desto fastere og haardere. c) Den glærr ikke det ringeste med suure Vædsker. d) Den bringes ved stærk Ild til et sort og undertiden ganske mørkerødt eller sortebrunt Glas, som bliver langt tættere eller mindre hullt, end den var for Smeltningen, dog bliver det ganske mørkt. e) So efter Jordbrand gaær over den settsomme Egn eller Graunsstrækning, saa at den bliver flydende, jo lættre, brækkeligere, og meer udhullet bliver Graunsteenen, og tilsidt kommer derudaf en Art af sort Skovesteen.

§. 215.

Saxum vitreum bullulatum nitens, colore nigro, paa J^{ts} Srafintinnu-
Broder. landst^s Srafintinnu-Broder, er den Art som findes paa Kaldedal, og er foran beskrevet (§. 138.). Den er en grov saa kaldet sort Agat, hvis egentlige Kiendetegn er, at den indeni er opfyldt med smaa Bobler eller runde Huller, ligesom de i grovt Glas, undtaget at disse staae meget tæt sammen, og ere alle omtrent lige store; hvorefter man kan see Luftens jævne Deeling og Materiens Enformighed i denne Steenart. Den er i Ilden middelmaadig stræng flydende. Men man veed ei dens Nytte, undtaget til Bygninger, hvortil den vilde blive særdeles varagtig; ja bødre end Flintesteenen i de gamle Bygninger i Engelland; thi denne Istandste Steenart kan i ingen Maade tæres af Luften, ei heller kan Fugtighed holde sig til den. Den maatte næt opstables og bekræftes med Kalk. Den kan ikke brækkes uden Besværighed, og endnu mindre hugges med noget Slags Værktoi. Paa Kaldedal findes deraf løse Stykker, store og smaa, til 1 Lpd. og derover. Det er vist, endskjønt vi ei saae det, at her maae være et heelt Lag deraf.

§. 216.

§. 216.

Grafsntinna.

Saxum vitreum solidum nitidissimum, colore nigro, kaldes paa Landet i Almindelighed den af andre saa kaldte *Jeslandske Agat*. Den falder i Thorvaldsdal, paa den nordre Bred af Hvitaá, og viiser fornemmelig 3de Forandringer: a) Er et 2 Fod tykt Klippelag, temmelig fint, jævnt og meget glindsende, men aldeles ugiennemsigtigt og overmaade haardt. b) Den anden Forandring falder i smaa rundagtige Stykker, som ere en halv til 2 Tommer i Giennemsnidt, meget haarde og glatte paa Kanterne, som de var slebne. Disse smaa Agatboller findes i et næsten 1 Fod tykt hvidguult Leerlag, som ligger 2 til 4 Fod fra Jordens ujævne Overflade. Begge Forandringer kunde smukt slibes; den første til Kar og andre store Zirater; den anden til Knapper, Halsbaand, o. d. At forarbejde denne Steenart koster megen Umage, for dens Haardheds Skyld; men den er derimod des stærkere og uskiorere, at regne mod den bekjendte Nybarniske Agat, af hvilken, naar man bekommer papirtynde Støiser, seer man at de ere halv-giennemsigtige. Denne Art er stræng i Jlden, og baade af den og den næst forommeldte første viiser *Hausla Prover*. c) Den tredje, er den artigste Forandring af denne sorte Agat, hvilken Naturen, det man veed, ingen andensteds frembringer, end her, som os er ends vet sandfærdigen berettet, og artige Prover deraf fremviste, endes skiont vi ei have været saa lykkelige at hitte paa Stedet. Den falder nemlig i aflange, smale, uordentligen kantede Strimler, som ere spidse til den eene Ende, men paa den anden afbrudte. De største Stykker, som vi have saaet deraf, ere særdeles haarde og glindsende, 5 Tommer lange og 1 Tomme tykke, fire- og fem-kantede, dog noget utydelligen. De mindste Slags holde 1 til 2 Tommer

mer i Længden, og i Tykkelsen 1 Linie og derunder; de ere meget uordenlige, dog nærme de sig meest til trekantede Figurer. Den smallere Ende er hvids som en Naal, men findes selden uafbrudt. Baulafædet er nævnt tilføen (§. 126.), og om dets forunderlige Bygning bliver endnu mere talt her efter.

§. 217.

Saxum vitreum nitens, colore obscure thalassico, er en Klippeart, ligeledes frembragt ved Jordbrands-Smeltning, og, formest sin mærkagtige søegrønne Farve, særdeles mærkbar, da den ei, det man veed, har sin Mage iblandt de af Naturen, ved Jordbrand, dannede Steenarter; men i det øvrige synes den ei at være til nogen Nytte. Den falder kort Sonden for Husafells Anneks Kirke, Nås, i en af steile Klipper bestaaende Nabred, 8 til 10 Favne høi: Det grønne, eller retter at sige, det smaltede Lag, er i alt 2 Al. tykt, oven og neden til meget grovt og skørt, men midt i Laget findes bemældte grønne Arter, som er temmelig glindsende, men let brækkelig, naar man støder den imod andre Steene. Den flyder let i Ilden.

§. 218.

Saxum vitreum fragilissimum nigrum er en ringe Steenart, som findes ved Roden af Husafell (Sonden Hvita) og Reidarsfjall, kort derfra, i løse Stykker, afrevne og adspredte fra et fast Lag i Biærgene (§. 132.). Den er saa sprodt, at man kan brække den med Hænderne, og har gjerne Arer af hvide hærder Leer ivers og langs igiennem. I Ilden smælttes den meget hastig, behøver kun liden Heede, og løber til et lysgraat Glas fuldt af store Luftblærer. Denne Steenart er almindelig i alle de hvide Biærge paa Landet (§. 4.).

Om Thophis Thermarum.

§. 219.

Saxum To-
phaceum,
Baulusteinn.

Saxum Tophaceum albidum columnare sive Basaltiforme, kaldes i Island Baulusteinn, fordi den findes aleene i det Siæld Baula (§. 126.). Den fortæner Sted iblandt de allerbesynderligste i Steenriget, baade i Henseende til dens Form og Materie. Midsten af det høie Siæld Baula bestaaer for en Deel af denne Art, hvilkken viiser sig i heele Stykker, bestaaende af Steens, oftest 2 til 3 Alne lange, en halv Fod og derover tykke, samt fem og syv-kantede, staaende over Ende, temmelig haarde, dog huggetige, meget faste eller sammenhængende, rødbleege udvendig, men indvendig hvide, skarpe at føle paa, dog sammensatte af lige Deele, og tætte inden i; men den yderste rødbleege Skorpe, som er 2 Linier tyk, har smaa fine Huller: Tyngden er middelmaadig, mindre end paa sædvanlig Sandsteen. Kanterne ere vel oftest 7 eller 5, siælden lige breede eller ganske regelmæssige, dog passe de noie efter hinanden. Der findes iblandt tre, fire, otte og ni-kantede. Steenene af det første og andet Slags have giærne sløve Hjørner, der regne til Kanter; de andre Slags, og især de ni-kantede, ere meget rare.

Plinii marmor basaltis er en haard glindsende Probeersteens lignende Marmor-Art, som har havt saadan en Stikkelse, og dette har givet de nyere Tidens Mineralogister Anledning til at lægge samme Navn paa endel ligedannede Klippe-Arter, f. E. i Rusland, Sæpen, Irland, o. s. See *Hills* Hist. of Foss. part. 2. lib. 1. marm. nigr. Sp. 4. Man træffer paa mange Steder, og især ved Søekanterne, af Island, et Slags Saxum columnare, der falder i store Stykker, nogle Gavne i Hviden, og 3 til 4 Fod i Tykkelsen, som i Henseende til dens udvortes Anseelse, Farve, Haard-

Haardhed og Stimmerglands, synes at nærme sig til de saakaldte Basalter; men nysomtalte Baulasteen er af langt anden Art og Oprindelse: den er frembragt i Vand, og uden Løvs i heedt Vand, hvorfor vi sætte den iblandt Tophos, og det af følgende Aarsager: a) Den giærer ei med Sædvand, bliver ogsaa bestandig i Jlden, som endel Tophi ligeledes giøre. b) Den haver den samme Færv og Anseelse, viiser sig og ligeledes ved Jld og suure Bødster, som de Jølandske Hverers concreta, hvorom siden skal tales. c) Naar man nøie betragter og undersøger de adskillige Forandringer af Tophis, Jordarter, sammenbakte og andre Steene, som findes hos de største Jølandske Hverer, hvor man ved at adskillige store og mærkverdige Omvæltelser ere skeete, siden Vandet blev beboet; kan man med Visshed slutte, at Fjælde, som frembringe og bestaae af selv samme Materier (§. 4.), maae have udstaaet de selv samme Omvæltelser; endskjønt de giærne ere der større og meer almindelige, og endskjønt der nu ei findes opaaagende Hverevand. Det mærkverdige Biærg Baula er eet iblandt disse. Ja man haver endog meget klare Kiendtegn, at der eengang er skeet Jordbrand, hvorved dette Biærg er, om ei fremkommet af nye, dog ganske omstøbt i dets Form og Materie. Angaaende den basalt-dannede Steenart fra Baula, synes dens Grundmaterie at være en i kaagende Vand udlaugt Bolus thermarum alba (§. 203.), som efter Bundfaldets og Vandets Fraskillelse, er bleven torret og hærdet, meer ved en indvendig og underjordiff, end udvendig indtrængende Varme af Solen og Luften; det beviiser den yderste hullede Skorpe, hvilken er bleven saaledes dannet, ved det at Jldens Heede har spillet stærkt i Rifterne, efterat Materien var bleven adskilt i kantede Deele. Heraf kan da Læseren see, hvor besynderlig denne Steenarts Oprindelse er. Men

hvoad dens pilsar-kantede Skikkelse angaaer, da kunne vi ei tilskrive dens Oprindelse nogen Crystallisation, endskjont Hr. Pott derudi bifalder Senckels Meening om den Stolpiske Basalt, hvilken er endnu noget andet end vores Baulasteinn (see Potts Lithogecogn. Contin. II. p. 63.). Evertimod veed man af Erfarenhed, om de fleeste Jordarter, der have staaet under Vand, og som ei dannes til Skifer, at naar Vandet kommer bort, og Jorden efterhaanden udtorres, da svinder den ind, og brister i selsamme Slags kantede Figurer, som foransorte Saxa columnaria have. Iuldkommen Pigning dermed seer man paa udtorrede Leersumper om Sommeren; og saaledes er det og i Jsland: Hvor den foromnaeldte Steenart findes paa Strandbredden, saa at man kan gaae oven paa Klippe-laget, som gaerne er slet, der seer man, at de Sprækker, der danne hver Pille, ere alle vdiidste oven i, og med Muld opfyldte, men tage meer og meer af, jo naermer de komme ned til Roden. Oven paa de hoieste vilde Fjelde i Jsland, iser paa Vestfiordene, traesfer man denne Klippe-Art, hvor ingen Urer vore, undertiden paa en heel Miils Strækning; men der ere Pilerne langt tykkere end nogen af de foransorte. Vi vide vel, at det herved endda bliver uafgjort, hvorfor udtorrede Sumper heller antage saadan en Skikkelse, end nogen anden; og endskjont man vilde tilskrive samme Luftens Virkning, saa kommer man dog ei derved til nogen beviist Sandhed. Derimod er det klart at see, hvorfor en Jordart heller antager Skikkelse af Skifer end Basalt, nemlig naar dens Lag faae en tungere Materie oven paa sig.

§. 220.

Baulaste-
nens Mytte.

Baulasteenens Mytte er fornemmeligen folgende: a) Indvaa-
nerne i Borgarfjorden, og andre Folk fra de naerreste Syjseler,
hente

hente den for at bruge den til Ligsteene. En Høst kan magelig bære saadanne to Stykker, 2 Alne lange, eet paa hver Side. Den læder sig meget godt udfikere med Bogstaver, og koster ingen videre Umage; thi dens naturlige Kanter blive slet intet forandrede, og Steenen fortæres ikke af Lusten. Kiartan Ollassons Gravskrift, (hvorom i Slutningen af dette Stykke skal blive nævnt), er uds hugget i denne Steenart, hvoraf man ser, at den er allerede bles ven anvendt til slig Brug i Begyndelsen af det 11 Hundrede-Aar. b) Smæddene udhugge Kar af den, til at have koldt Vand i, for at slaae paa Jlden, kiøle Metaller o. d. c) Til Bygninger var denne Steenart den allerfjønneste, lige saavel til Grundmuur som til Vindueskærmer, Gjørner o. v.; thi foruden det foromnævnte, kan den soies tæt tilfammen, og binder Kalken meget vel. Isfald den skulde føres ud af Landet, kunde dens Forsel til Søekanten læt see om Vinteren, naar der laae Is paa Norderaaen, som rinder her ved Roden af Fjeldet; hvilket vilde skaffe de fattige Indvaanere nye Næring, og forøge Pengene i Landet.

§. 221.

Lapis Tophaceus sub-cunifformis, albo-pallidus subruber, er en anden befyndelig og særdeles mærkelig, men hidindtil ubekendt, Steenart som Baula ogsaa frembringer. Forskiællen paa Stik-^{Lapis Tophaceus sub-cunifformis, albo-pallidus subruber.}kelsen, Stinheden, Haardheden og Leiet, gjør, at vi anføre den som en særskilt Art, ihvorvel dens Anseelse, Farve og Materie synes af Oprindelsen at være de samme. I Jlden og med Skæddvand forholder den sig som den nys ommælte basalt-dannede Steenart: den falder omrent Kugelformig, af ulige Storrelse, oftest en Fod lang og halvanden til 2 Tommer i Gjennemsnit neder ved Roden, hvor den er tykkest, men tager smaalig af, i en som oftest langagtig rund

Stykkelse, indtil det yderste, som ligner et Algerne, og er noget tykkere, end det smaleste af det andet. Man træffer ofte Stykker, der ere flade paa den ene Kant, som da udgior omrent en Tierdepart af Tykkelsen; men det øvrige deraf er rundt som de fleeste andre Stykker. Denne Steen er kiendeligen haardere og tyngere, end den forrige Art, og har smaa Huller af lige Storrelse, der gaae Stykket reent igiennem, og udvendig seer man de selsomme Huller, men de ere i Lusten, ved Tidens Længde, blevne tilstoppede af Regn- vandets Bundfald. Neder ved Roden er benævnte Steenart ogsaa brudt, saa at det er rart at finde nogen staaende paa sit Godstykke; hvilket beviiser, at her, efter dens Frembringelse, maa være skeet en nye Omtumling. Godstykket er en meget haard graa Steen, der ey en sammenbagt halv-vitrificeret Støvkning, som set ikke angribes af Sædvand. Den findes i største Mængde hoit oppe i Roden af Gaulta, og deraf kan end ydermeer bestyrkes det som nys blev sagt, at her maae være skeet en forfærdelig Omtumling, i det disse Klipper ligge nu i Hob kastede, og slagne i utallige Stykker. For den Omtumling har Steenarten udgiort et heelt Lag eller Skorpe paa Øverfladen af Jorden, som den Tid har været overalt ligesom takket af foromtalte slevne Steenpinde. Skulde der angives nogen Aarsag til denne dens Dannelse; da kunde man snarrest falde paa, i Overensstemmelse med denne Steenarts forommeldte Oprindelse af Hvereband, at de Egelformige Steene, eller i det mindste Algænet eller Knappen øverst paa dem, ere fremkomne ved det heede incrusterende Bands idelige Draabefald (§. 170. v. folg.).

§. 222.

Saxum con-
cretum To-
phaceum,
Sverbella.

Saxum concretum Tophaceum-stratosum, colore pallido, paa
Islandsk *Sverbella*, er diensynligen en Tophus therrmarum af
det

det grovere Slags, saasom den findes i de største og fra Arids Tid meest opkaagende Brønde, samt paa flere Steder, hvor man nu hverken fornemmer Hverer eller underjordisk Varme; men den er sammesteds et sikkert Kiendetegn, at der har engang været saadant Opkaag af Vand. Nogle Bøsseskud i Nord fra Reykholts Præstegaard findes saadant et Sted, hvoraf denne Prove er tagen; og samme Slags findes nær ved det ovennævnte varme Bad hos Leyraa-Gaard. Denne Steenart er gjerne bleegfarvet, dog tit meget hvidagtig, særdeles haard, og til Ansæelse som den var efter Størrelsen bleven tildeels vitrificeret: den har indeni nogle temmelig store Huller, der ere rundagtige, omtrent i Linie i Siemmenssnit, og Steenen mellem Hullerne meget tæt, hvilket gjør at denne Steenart har meer end middelmaadig Syngsel, dog ei imod sædvanlig Graunsteen, der gjerne er metallisk (§. 213.). Den findes mest i horizontale Lag, hvor den ei er rykket af Lave, hvilket dog ofte skeer, i det de kaagende Vandspring, ved Jordskiælv, forandre deres Sted og bryde frem af nye Abninger (§. 180.). Den holder sig usforandret i den stærkeste Jld, og giærer ei det mindste med Skædvand. Dens Grundvæne maae uden al Tvivl være den ovennævnte Bolus thermarum (§. 203-205.), som i Forveien er bleven udtoet og udkaagt, saa at intet Salt, Svovel eller Svovelsyre ere bleyne deri tilovers.

§. 223.

Saxum Tophaceum brumeo-pallidum Lithoxyliis, phytolithisque repletum. Hvis ikke fremmede Sager fandtes indsluttede i denne Steenart, da blev den i Hensigt til dens Oprindelse, Materie og Skikkelse, eet med den næstnævnte, men de maae, efter andre Steenbeskrivernes vedtagne Maade, give den en differentiam speci-

Saxum
Tophaceum
brumeo-
pallidum.

specificam. Den falder paa samme Steder, som den forrige (§. 222.), nemlig paa store Hveresteder, nu heele, horizontaliter og lageviis liggende, nu omtumlede og brækkede, især hvor heede Rilder have udraset. Steenen er mørkebleeg eller lysebrun, og hullet, men med den Forskiel fra den næstomtalte, at Hullerne ere her gjerne større, uligere og færre, hvorfor Steenen er temmelig tung. Den er indeni og udvendig opfyldt med Rodder og Stilke af Urter, samt smaa Trægreene, 2 til 4 Linier tykke; og denne Materie er indeni holdagtig, meget haardt og jævnt petrificeret; det er derhos ei rart at finde, iblandt de virkelige Værter, kun Aftrykke af dem. De første Slags Concreter findes størst, undtagne nogle Smuuler af petrificerede Urter; til sikkert Tegn, at Vandet har været steengiørende, og havt saa fine Jorddeele, at de have kundet indtage de fineste Mellemrom. Man maae her til lige give noget Slags Salt Sted, thi det har været fornødent til at binde den ellers usammenhængende Jord, æde og tørre forbermædte Værter, og endeligen, ved Vandets Uddunstning, at hærde den forvandlede Ting til Steen. Enhver, der seer de steengiorte Trægreene paa disse Steder, maae tilstaae, at de bør regnes iblandt de allerfuldkomneste Petrificater, som Naturen nogenfinde frembringer; thi de trods ligesaavel Jiden, og angribes ligesaa lidet af Skæddvand, som Steenarten selv, i hvilken de ligge.

§. 224.

Saxum Top-
haceum se-
miliquatum,
nigricans.

Saxum Tophaceum semiliquatum nigricans thermanum.
Af denne Art, som ellers ikke er almindelig ved de Islandske Hverer, undtaget hvor Jordbrand og Graun findes i Nærværelsen, frembringer Leyraa-Bad tydelige Prover: Den er intet andet end en Blanding af de 2de næst foran beskrevne, med smaa Urter i
sont

som siden ved en paakommen Jordbrand ere blevne halv-smæltede, rimeligst ved alkaliske Tilfætninger. Paa den eene Side er den fort, og ligner fuldkommen Jordfinner; men paa den anden er den blegagtig og lidet forandret. Man fornemmer her i Nærværelsen ingen andre aabenbare Kiendtegn til Jordbrand end dette; rimeligst at kun dette Strog, eller Omkredsen af Hverens, er kommen i Brand. At her maae være Svovel i Nærværelsen, kan man see deraf, at Steenen er hist og her anfløget og farvet deraf, da Røgen tillige har gjort sit til den sorte Farve.

§. 225.

Tophus Thermarum argillaceus albus, paa Jølandsk *Svera* ^{Tophus} ^{Thermarum} ^{argillaceus,} ^{Svotræbrud-} ^{ur.} *hrudur*, er den egentlige og almindeligste Skorpe, hvormed de Jøland opkaagende Kilders Bredder, samt smaa Steene, Træsstykker, Musflinger og andet haardt, som det heede Vand dagligen sprudes paa, blive beklædte. Denne Badskorpe er gærne vortet, som Fleggran, hvortil Narfagen er angiven i Forveien (§. 170.). Haardheden er ulige, thi undertiden kan den skræbes med en Nægs, undertiden er den haard som Jølandsk Korall, og signer den meget at see til. Endskjønt vi maae tilstaae, at Leer ei meer bliver Leer, naar det er blevet saaledes udvasket i kaagende Vand, og har mistet al sin Feedme og Sammenhæng, som før er beskrevet (§. 219, 222.), saa dog, fordi Grundjorden er den samme, kunne vi med mere Bished kalde denne Steenart *Tophum argillaceum*, end *calcareum*; ihvorvel de fleeste Tophi thermarum i andre Lande siges at være calcarei. Den fornemste Grund hertil er, at denne Jølandske Tophus gærer aldeles ikke med Skedvand; da denimod *Linneus* vidner om *Topho calcareo* ved Earlsbad det som er tværtimod (see Syst. Nat. p. 189.). Ellers maae man tilstaae,

at naar det alkaliske har forladt Kalkjorden, kunde den ogsaa finde Sted i vores Toppho; men den kan da ei længer, noie at regne, kaldes calcareus, fordi den har tabt sin Natur og mistet den væsentlige Deel, nemlig det alkaliske (conf. *Pott Lithog. II. 57, 67.*). Ofsibemædte Thophus holder sig lige saa streng i Jlden, som de for opregnede Hver-Concreter.

Mineralier.

§. 226.

Svoovel. Svoovel findes her ei gediegen, og, overhovedet at tale, ei heller ved andre hede Steder paa Landet, naar man undtager fire, hvoraf de to Myvatn og Krysevig ere de fornemteste. At Steene kunne hist og her findes farvede eller anslogne deraf (§. 224.), kommer her ikke i Betragtning.

§. 227.

Kiis. Af Kiis findes terningsformige smaa Stykker mangesteds i Borgarfjords- og Myre-Syssel, især i Leeracter, og af dem bestaaende Steene, endogsaa ved varme Bæde, men her dog meest i Skardsfrida, et Kiisfæld fra Søndre-Skardsheide, hvorved et Stykke af bemædte Fæld faldt ned for nogle Aar siden, een Gierdingeis fra Leyraa. De Kiisstykker, som her faldt i en hvid Argilla, ere af de største Slags, 1 til 2 Linier paa Ederkanten. De ere smukt messingfarvede; undertiden faldt de i det røde, som Raaber, og atter findes de med blaaagtig Zernstær. De ere særdeles haarde, ryge stærkt af Svoovel i Jlden, men miste der baade Haardhed og Glands, og faae en rød Farve, til Bevits, at de indeholde Zern. At Lac lunæ og Torven, især i Reykholtssdal indeholde Svoovel, er berettet tilførn (§. 194. og 197.).

§. 228.

§. 228.

Latunestein eller *Messingsteen*, *Lapillus pyritaceus* co-Latunestein.
lore eris caldarii tinctus. I Stranden, i Kalmansfjorden paa Akra-
 næs, hvor en liden Bæk falder i Søen, forefinder man disse smaa
 rundagtige Strandsteene, med Klokkelaaber-Farve; nogle ere staals-
 farvede eller violet-glindsende: de ere indeni meget haarde, som an-
 dre Strandsteene, og ligedan artede, sorte, tætte, noget stinkende
 af Svovel, naar de gnides sammen. Bækkevandet, der flyder over
 dem, er for Smagen sammentrækkende, og, af de rustede Steene
 som det rinder over, martialisk. Men det maa være Saltvandet,
 som tilligemed hjælper til at farve bemældte Steene, da de ei findes
 oven for det Mærke, som Havet rækker til. Saaledes finder man
 Flintesteene i Stranden med samme Slags- og Solofarve overs-
 dragne.

§. 229.

Jern findes her saavel i Klipper og Steene (§. 22.), som i Jern.
 Myrefjord (*Terra palustris martialis præcipitata nigra* §. 17.
 og 193.). Af denne, tillige med den rustede Jernsand, er især
 Overflodighed paa Myrar, under Madsjorden. De røde Graun-
 steene, som det forudm itdsprudende Biærg Randkula, kort fra
 Kirken i Hitarðal, bestaaer af, giver meget fint og seit Jern,
 hvilket Hr. Zon Haldorsen, for Nyhgæerrigheds Skjld, haver for-
 søgt. Det samme er og forhen (§. 213. 214.) givet tilkiende i Hens-
 sigt til Jordsummer i Almindelighed.

§. 230.

Sorta, *Terra subpinguis, martialis, nigra, tinctorum* Sorta eller
 (*Wall. Mineral. p. 348.*), findes hist og her i Myrer og Sumper Svartejord.
 i Borgarfjorden, og ellers overalt paa mudderagtige Steder i Lan-

det. Den ligger giærne 2 til 4 Fod, og derover, dybt under Muds-
derjorden, og er sort og feedagtig at føle paa; men derhos tynd,
halv-flydende og med skarpe Jernpartikler i Laget, som er 1 Alen,
og derover, tykt. Af denne Jord tage Indbyggerne, til dermed
at sværte deres Badmel, Uld, og andet Voi; men de farve det dog
i Forveien med Decocto af Sortelhyng eller vaccinio baccis fari-
naccis rubris, som siden skal beskrives.

§. 231.

Maaden at
farve uldent
Voi sort.

Maaden at farve uldent Voi sort er ellers følgende: Først ta-
ger man nogle Blade af nysnævnte Urte, og hakker disse løselig, saa
at hvert Blad skæres omtrent i 2 eller 3 Stykker: Siden slaaes
godt Vand paa dem, enten i den samme Kiedel, som Voiet skal
farves i, eller og i et andet Kar; og passes da især, at man tager
saa meget, baade af Vand og Blade, som kan svare til Voiets
Størrelse, og heller for meget end for lidet: Efterat Vandet har staaet
i Uge til 14 Dage, og udtrækker Saften af Urten, hvilket best kan
dommes af Smagen, som bliver meget sammendragende, saa brees
der man Voiet ud paa Jorden, stroer det tyndt over med fornævnte
Blade, ruller det sammen, og kommer det i en Kiedel eller Potte,
og dette saaledes, at noget af Sortelhyng kommer imellem Voiet og
Potten, for at det ei skal fordærves eller brænde. Siden øser man
derpaa af det udtrukne Vand, indtil Potten er fuld, gjør siden
jævn Jld derunder, og lader det saa staae og kaage 6 til 8 Timer,
og derpaa sagte Kiolnes igien. For at give Voiet, som skal farves,
en liden Bevægelse imedens det kaages, ruller man det paa en
Stang, efterat det er bestroet med Blade, og sætter det saales-
des i Potten, at Stangen kemmer til at staae lige op i Mid-
ten, saa at man kan med den magelig dreie heele Voiet om-
kring,

Ering, som, efter denne forste Raagning, faaer en mørkebrunn Farve.

§. 232.

Den nye omtalte Farve sættes paa Badmel, som bruges af Arbeidsfolk til daglige Klæder; men hvis Tøiet skal farves fuldkommen sort, saasom til Søndags-Klæder for Bønder, eller Fruentimmer (hvis Kioler altid ere sorte), da gaaer man til Verks paa følgende Maade: Man tager Svartejord (§. 230.), gyder klart Vand paa den, og rører brav om i Karret, saa at Klumperne falde fra hinanden, og naar da Jorden er fuldkommen foreenet med Vandet, hvilket bliver tykt som en Vædding, lader man det sætte sig lidt, og ofser da det Lynde i et andet Kar; men med det Tyktere, der er faldet til Bunds, oversnuover man det forhen bruunsfarvede Badmel, efterat det i Forveien er blevet varligen udbredet, paa det for meget af Sortlyngbladene ikke skal falde bort: Siden bliver det rullet op paa Stangen igien, efter den forrige Maade, og lagt saa i Potten eller Kiedelen, allevegne ved Siderne tilpakket med ofsnævnte Blade, og til Slutning overofset med det lynde Sværtevand, indtil det flyder over. Denne Gang kaaages Tøiet i 12 Timer, og ofte længer; siden lader man det staae og blive koldt, og endelig tager man det op og vasker det ud, da det haver faaet sin rette Farve.

§. 233.

Naar det lykkes ret vel, faaer Udentoi paa denne Maade en ret skion sort Farve, som neppe vil gibe nogen fremmed efter i sit Slags; men herved er dog den Uleilighed, at Tøiet tidt og ofte forbrændes, saa at det bliver til liden eller ingen Nytte; Ja man paaftaaer ovetalt i Island, at Tøi, som saaledes er farvet, har

mindre Styrke end andet, hvilket deels kommer af den alt for stærke og langvarige Raagning, deels ogsaa af Jarvejordens Egenskab, som formedest sin martialske Kraft brænder endnu meer i en saa lidet tempereret Heede. Det var derfor værdt at gjøre Forsøg, med at at lave Jarven til i Forveien, og siden komme Voiet deri, og lade det saa staae over en sagte Barme. Det kunde være Spørgsmaal, om man ei ved saadan en Dmgang kunde komme efter at give Klæder en ret sort og bestandig Farve, hvilken Kunst hidindtil ei er i disse Riger kommen til Guldkommenhed? De Svenske farve med samme Slags Jord, tillige med Ellebark, og kaage dog Jarven og Voiet kun een gang (*At. Svec. 1742. p. 28.*).

§. 234.

Vitriolum
martis viride
nativum.

At *Vitriolum martis viride nativum* maa falde paa adskillige Steder i Landet, har man stærk Formodning om (§. 27.), af de andre Erharter, der pleie at være i Selskab med denne. Vi have faaet et skönt lille Stykke af dette Vitriol, som paa Reisen, af Banvare, henfaldt i Stov, ved det at der kom Barme til. Det findes i Hraundal, i en Bæk, hvor det optages væent og giennemsigtigt.

Fossilia.

§. 235.

Surtarbrand

Af opgravede Sager falde i Borgarfjords-Syssel 2de Slags, hvoraf den første, Surtarbrandur, Lignum fossile, succo minerali condensatum, har tilforn hørt til Væpne-Riget; men den anden (hvorom siden skal tales) hører Dyr-Riget til. Den første Art findes her paa 3de Steder: a) Kort fra den Vondegaard Hresdavatin, Vesten for Norderaa, b) ved Landarasel, 1½ Mil fra, fra,

fra, og c) i Hitardal, eller retter at sige, i det Fjæld, som slutter denne Dal imod Østen. Paa de første 2 Steder finder man ordentlige Læge, men ei paa det sidste, og ikke heller nogen Mængde, hvilket er desto mindre underligt, som Fjældets Farve, Steenarter og Beskaffenhed viise, at det er i forrige Tider blevet omtumlet af Jordbrand.

§. 236.

Surterbranden ligger, især paa de 2de forstnævnte Steder, Dens Egen- skaber. under de øverste faste Grundklipper, i et Lag, som er 2 Fod tykt, men hvor langt eller bredt samme Lag kan være, kunde vi ikke undersøge. Materien er, i Hensigt til dens Sammensættelsesmaade, meget lig Horn, sort, sei, glat, og kan poleres lige saa vel som Zbenholt: Den er tyngere end Eog, eller andre faste Træer, og kan lættelig hvoles, klevet og sauges: Torke og fri Luft kan den ikke taale, thi naar den ligger og tørres oven paa Jorden, oplofes den i utallige tynde Trævler, og skilles efterhaanden fra hinanden; derimod kan den overmaade vel bevares i Fugtighed, og raadner aldeles ikke. Til Beviis paa dette tiener især den Prove af Surterbrand, som blev stikket til Videnskabernes Societat i Aaret 1754, fra Hvam Præstegaard, thi den havde i nogle Hundrede Aar ligget, til Mellemtag, under Grønsværen paa Kirken; og da samme, før saa Aar siden, blev nedreven, fandres dog denne Træ-Art endnu ganske frisk og usforandret.

§. 237.

Eit Brændsel, især til stærk Ild, er denne Materie ikke utien- hvorledes den forholder sig i Ilden; samt Kull ders af. lig, naar derhos bruges noget, som bæder fatter Ilden. Den giver en klar, dog sparsom Luc, og stærk Varme; men ved Røgen er et Slags fyrtilig Lugt, hvilken er noget ubehagelig, dog ikke usund

usund eller qvælende, saavidt man hidindtil har kundet erfare. Den giver haarde, sorte og glindsende Kull, hvis den betids tildækkes medens den endnu brænder. Disse Kull ere meget tyngere end Trækull, dog lettere end Streenkull, give stærk Heede, reen Lue, og ingen Røg, hvori de have Fortrin for Trækull: De brænde ikke Jernet, og agres i den Henseende af Kleinsmedde her i Landet, som have prøvet dem, bedre end Streenkull. Naar denne Materie er ganske udbrændt, giver den en meget fin safran-rod Afke.

§. 238.

Andres Tan-
ker om den.

Til at tale videre herom, vil gives bedre Leilighed paa andre Steder, og i Særdeleshed naar vi komme til Vestfiordene, hvor vi have seet adskillige Mærkværdigheder, til Oplysning om Surterbrandens Natur og Oprindelse; thi omendstiont denne med suuragtigt Salt og underjordist Feedme balsamerte Træart, altid besidder de ovennævnte Kiendetegn, hvor den endog findes paa Landet, saa er der dog Forskiel paa Siinheden, Haardheden, Farven og Glandsen. Imidlertid kan Læseren fornøie sig med at eftersee *Wormii* (Mus. lib. I. cap. 16.) forte, og derhos artige, Beskrivelse over hans Ebanum fossile islandicum, hvilket er denne selvsamme Art. Dog kunne vi ikke i alle Maader give hans Beskrivelse Bisald, for Exempel, naar han siger, at man har inret Beviis derfor, at tilforn har været Skov paa de Steder, hvor denne Art nu findes i Jorden; thi det sees uimodsigeligen af de Lovblade, der findes hos Træet, et Steds paa Vesterlandet. At det ei tager imod Polering, kan ikke heller bisaldes, endstiont Materien er brækkelig. Ellers er den Esterretning artig og værd at undersøge, som denne store Mand anfører, at Jslanderne bruge pulveriseret Surterbrand til at bevare Klæder fra Moll og andre Insecter; vi have ikke vidst deraf

deraf, førend vi faae dette Sted, og det er maaſkee een af de for-
glemte nyttige Ting. Han ſiger videre, at oftebemædte Træart
bruges varmer og udvortes paalagt, imod Kveise, hvilket Iſlands
ſke Navn betyder egentlig Colic; (han meener, at det er Spasmus,
maaſkee convulſiones inteſtinorum). Sagen er her bekiendt,
og bruges dette Middel af den gemeene Mand i Flæng, ofte med
god Virkning, baade imod Sidedſting og alle Slags Værk, iſær
den ſom haſtig paaſkommer.

§. 239.

Conchæ fossiles ere den anden Art af fremmede Sager, ſom Conchæ fos-
siles. Steen-Riget her frembringer. Stedet er kort Sonden for Søndre-
Skardsheide, i Bredderne af Leyraa og Lapaa, i en blaagraa Leers-
art, ſom tilførn er beſkreven tillige med diſſe Conchyliers Leie. Af
dem findes her fornemmelig tvende Slags *conchæ bivalves*, nem-
lig, *Peecten auritus*, *ſtrius majoribus*, circiter 40, *circulis pur-
pureis*, paa Iſlandſk *Hørpudiffur*, og *Concha ventroſa crassa
non aurita lævis*, ſom paa Landets Sprog kaldes *Ruffel* (§. 98.),
og horer til *veneres Linnæi*. Stedet ved Lapaaen viiſer diſſe Skæl
meget brakkede, men ved Leyraa heele, ſmukke, og ganſke uforans-
drede fra hines Natur, ſom findes her i Narværelſen opkaſtede paa
Strandbredden; de opgravede giære og stærk med Skeeſvand, liges
ſom hine. Hvorledes diſſe Skæl ere komne herhid, i Fierdingveis
fra Havet, kunde maaſkee tvistes om; enten at Eoen har ved nogen
Dummlig kaſtet dem herhid, eller at Flod og Ebbe haver naaet her
til i forrige Tider, men er ſiden, i Tidens Længde, bleven lavere.
Det ſidſte synes rimeligſt, fordi ſaadan Hav-Banders Aftageſſe
beſtyrkes af flere Steder i Iſland, paa det flade Land, hvor Mu-
ſkel-Skaller findes i Jorden nogle Favne høit, i lodret Linie, fra
Havets

Havets nu værende Overflade. Naar dette Slags Ting findes paa Fjælde og andre Steder høit oppe i Landet, synes sligt at have en ganske anden Aarsag, som skal viises paa sine Steder.

Frugtbarheden.

§. 240.

Græsset.

Græsset, overhovedet at tale, er i begge Parter af Borgarfjords-Syssel saa godt og overflodigt, at disse Steder holdes for Kiærnen af Landet, og man maae tilstaae, at de ogsaa fortiene Sted iblandt de allerbeste Stykker af samme. I Andakils-Sveit voder Græsset til 2 Alnes Høide, ligeledes nogle Steder paa Myrar, hvor Grundten er tillige feet og fugtig, saasom den vødes deels ved Elvenes og deels ved Havets Overflommelse. I Norderaa-Dal, især paa Desøe, er det allertætteste og beste Græs i Overflodighed. Dette Stykke Land omgives af Norderaa, som ovenfor deeles i 2de Arme, men samles igien neden for Desøe, som maaffee har faaet Navn af Des eller Desmer, fordi Jorden eller Marken giver fra sig en behagelig Lugt, naar Solen om Sommeren bestraaer den i stille Veir. Egnen er desuden omgirdet med høie Bierge, og Dalens Nabning sluttes med en sort Graunstrækning, eller sammenkastede Jordsinner-arteede Klipper, hvilke ogsaa foroge Barmen naar Solen sinner og Lufsten er stille. Desøe er 1 Mil lang, og $\frac{1}{2}$ til en Fierdingeis bred: en stor Deel horer til Hvams Præstegaard, og det øvrige til de paagrændsende Gaarde i dette Kirkesogn. Hvert Stykke er afdeelt ved Skjalsteene, og Bønderne liggø der i Tælte, saalange Høestøtten varer. Paa Nordfiden af Norderaa ere ligeledes smukke Enge, og paa sine Steder sulde af Elting (§. 30.). I Myre-Sogner falder kun middelmaadig godt Græs;

Græs; thi hvis man regner Tuunet (§. 30.) fra, er der paa mange Steder ei andet end Mosefoder, hvilket ikke er nær saa godt eller kraeftigt som det paa tørre Steder.

§. 241.

Et Fjelds har Borgarfjorden de smukkeste Græsgange, og her have Indvaanerne gjerne Sæter eller Hæstader for Sommeren, et Par Miile fra Gaardene, eller længer borte. Midt i Græsgangen blive udfogte betiilige Pladser til saadan Sæter-Handtering; der oprejses gjerne trende Hytter: een til Dagligstue, den anden til at forvare Mælkemaden i, og den tredje til Fjodsted. Her holdes da Køer og Malkefaar om Sommeren, til Høstskæften er ude, og en Hyrde passer paa at drive dem til og fra Huusene, hvor Morgen og Aften, paa rette Tid. Et fuldvokset Frøentimmer, tillige med en liden Vige, passe paa at malke Kvæget, omgaaes Mælken, kærne den, og lave deraf Smør, Skior, Ost og Balde med videre (§. 39. 40. 42. og 48.).

Sæter.

§. 242.

Foderet er her af det kraeftigste og bedste Slags. Eltingen holdes for at være god til Rideheste, dog kun til en Trediedeel imod andet Foder, og det ikke blandet med samme, men for sig selv, og altsaa aleene hver tredje Gang de fodres, nun i noget større Mængde. Hestene blive baade fede og slyrige ved denne Behandling.

Foderet.

§. 243.

Prisfen paa Høet, saavel som paa Mælk, Smør, Skior, og andre Madvare (Fisken aleene undtagen), er her langt lærtere, end paa Sonderlandet; og overalt, naar der handles i Stort, da skeer det efter Landsloven og Voelagen (§. 29.). Køerne faide her

Pris paa Høet og Madvare.

meget skionne: de malke giærne 12 Potter i 24 Timer, og de af beste Slags derover, indtil 20 Potter.

§. 244.

Mængde af Fordi Indbyggerne have Søter (§. 241.), og de fleeste af dem
 Kræb. Græsning nok til Fjæds, hvor Kreaturen holdes langt borte om Sommeren, da bruge de ikke Indhægninger; de som bruge Søter og have vidtloftig Huusholdning, beholde dog een Koe, eller flere, hjemme ved Gaarden. Vonderne have ellers her flere Koer og Hornkvæg, end paa Sønderlandet, og dertil meget større Nytte af dem, især om Vinteren (§. 28.). De have og langt flere Faar, ja holdes for at være de rigeste paa Landet, i Henseende til dette Slags Kreaturer.

§. 245.

Fodrings- Fodringen bliver her temmelig vel behandlet, og er ikke kost-
 maadch og bar for Faar og Udgangs- eller Arbeids-Heste, hvilke ere vant til
 Høe: Kølme- at søge deres Fode paa den tilfroene og oversneeede Jord; men naar
 911. den er saa tykt belagt med Snee, at Kreaturet ei kan bryde igiennem til Græsset, da pleier man hist og her at kuffe Sneen af, for at giøre Nabning for samme, som da søger strax efter Foden. Derimod staae Rideheste paa Stald heele Vinteren. Høet staaes ei for tydlig, tørrer vel, og pakkes tæt tilsammen i Toster, bestaaende af 4 tykke Vægge af Steen og Jord, efter den Maade som bruges paa Vesterlandet (§. 30. a og b). Høestakkene dannes noget nær som de Engellske (see Kalms Americ. Resa T. 2.).

§. 246.

Høve: Urter. Der ere endnu alt for faa Steder hvor Høve-Urter's Brug er indført paa Jsland: I Borgarfjords-Syssel vide vi kun 4 eller 5 Steder. Amtmand Gislefson har, for mange Aar siden, anlagt

en Have paa sin Gaard Leyraa. Paa Hiardarholts og Keykholts Præstegaarde ere ogsaa anlagte smaa Haver, for nogle Aar siden. Madurter, som her fornemmelig bruges, og ville gjerne vove, ere følgende: Almindelig Stens og Hvidkaal, Bruunkaal, Snidkaal, hyde (Vorfeldske) Roer, Røddiker, og de giængse Salater. Gunterodder ville ei vove, Peterselje kun lidet, og Erter vanlykkes de fleeste Gange. Hvidkaal vil ei vove i Hoveder, og maafte Omgangen er meest Skyld deri, thi hoerken bliver den hyppet, eller Stængelbladene bortskaarne. Det var at ønske, at den saa nyttige Indretning med Madurter, maatte blive her meer almindelig; men det bliver vel ikke til almindelig Nytte, sevend Mængden, og især Kvindeskønnet som skal omgaaes med Maden, faaer Smag paa dem. At Dyrigheden heri foregaaer med godt Exempel, og bevæger med foranderlige Paasund, Klogskab og Læmpe, det vilde virke langt meer end Myndighed og udyrkkelige Befalinger (§. 41.).

§. 247.

Naar man betragter heele Landet, da bliver en stor Mængde af vilde Urter, paa adskillig Maade, brugt til Føde; men i Borgarfjorden bruges især disse: a) *Patientia* eller *Lapathum foliis oblongis crispatis*, paa Islandsk *Seimis-Viole*: om den er til forn talt (§. 32. c). Den vover snart allevegne nær ved Gaardene og begynder nu at bruges af nogle saa, og tillaves som grøn Sobe kaal. b) *Rumex acetosa*, Sura, spises paa nogle Steder til Æg, i Steden for Salat. Men denne Brug er ikke saa almindelig iblandt Bønderne, som hin, at lægge Bladene i Vand om Sommeren, da Saften udtrækkes derved, og Vandet bruges til daglig Drik, i Steden for Valde; denne Drik kan dog ei forbares til Binteren, thi den stinker og stinker naar den har staaet nogen Tid,

især i varmt Veir; Maaden at lave den er ogsaa alt for eenfoldig.
 c) *Angelica Archangelica*, Svønn, Væhvønn (?: *Angelica edulis*). Af denne nyttige Urter salder en stor Mængde paa Hvaløer, uden for Myrar, i Hitardal, og allermest paa Arnarvatns Heide, og snart paa alle Stæde der i Nærvarelsen: Stængelen spises, uden Raagning, lige som den tages af Jorden, undtaget at den stikkeres tværs over i smaa Ringe, med særste Smor til; men Rodderne bruges her ikke til Spiise, hvilke dog kunde blive en god og sund Vinter-Forraad, ligesom den er for en Deel af Østerlands Indbyggere.

§. 248.

Fjældgræs. *Siallagraus*, *Lichen Islandicus* (Fl. Svec. 1085. Fl. Lapp. 145.). Denne Art af Moss er bleven den lærde Verden bekendt, især ved vor store *O. Borch*, som kaldte den *Muscum purgantem* (see *Acta Hafn.* 1671. pag. 126.). Paa Dansk kaldes den, efter det Islandiske Navn, *Fjældgræs*. Dens Stikkelse kan sees hos nysanførte Skribenter. Den haver fra gammel Tid været i Prøis, formedelst sin Sundhed, Behagelighed, og Nytte i Huusholdningen. Under det Navn *Fjældgræs* indbefattes ellers nogle Arter, men den, der salder i største Mængde paa Sønderlandet (§. 32.), kaldes her *Aloungur*. Den rette Art er den største, og har bleegbrun Farve: den voxer i Mængde paa Arnarvatns og Holtavars Heide, samt paa alle tilgrændsende Stæde; men den har igien 2 Slags Forandringer, om ikke adskillte Arter, nemlig een oversmaade stor og breedbladet (*foliis explicitis*), som ved første Øiekast ligner den almindelige *Pulmonaria*; men den anden er meer almindelig, og bruges meest til Spiise; dog samles og tillaves begge i Stæng.

§. 249.

§. 249.

Førend Høestætten begynder, samler man sig, een eller flere fra hver Gaard, og reiser til Fjælds med Heste, Tætter, Spiise, og andet nødvendigt. Man søger allerhelst de steenesulde Steder, hvor intet Græs vøyer, 4 til 6 Meile, eller længer bort fra Bygden: thi denne Ur vøyer og udbreder sig oven paa de andre Moss-Arter, uden faste Rodder og synlig Fructification. Den behøver 3 Mars Tid til at vøye, hvorfor man ikke besøger det samme Sted ofter, end hvert 3die Aar, men leeder imidlertid paa andre Fjælde, og tager altid den som haver faaet den største Væxt. Af denne Marsag er den bleven aldeles ødelagt paa eet og andet Sted i de haarde Aaringer, da man maatte sanke paa samme Sted, eet Aar efter et andet. Fjældgræsset samles helst i Regn eller fugtigt Veir; thi ved Torke og Solskin krympes, hardes og brækkes Bladene, og saare den blotte Haand, hvorfor ogsaa *Dillenius* og *Rajus* kalder dem *Folia rigida*, og andre *Conniventia*: I Regnveir der imod blødes og udbredes de, samt stilles fra andre Moss-Arter; hvorfor og Urten sankes om de lyse Nætter, naar Sommeren falder tor. Indvaanerne blive ved dette Arbeide 1 til 2 Uger, ligesom de have mange Heste, eller træffe meget af denne Væxt. De holde dem glærne 10 til 20 Personer sammen, for at være mands stærke; thi Landløbere og Tyve indfinde dem og paa slige Fjælde. Undertiden træffe de fra Borgarfjorden dem fra Nordlandet, hvilke reise til Fjælds i samme Hende.

§. 250.

Den fornemste Nytte ved Fjældgræs er her, ligesom alle ^{Dele Nytte} ^{og Priis.} vedgne paa Island, at det tiener og bruges til daglig Spiise; hvorfor det og er blevet ansat til en vis Priis. Tilførn, da Island
var

var folkerigere, end nuomstunder, kostede 1 Bætt (eller 5 Lispund) 10 Alne, det er 2 Mark in Specie; men nu sælges 1 Tonde, reenset og vel tillavet, for 5 Ore, det er 1 Rigsdaler Spec.; og skient den ifkun indeholder omtrent 8 Lpd. i det høieste, saa kan dette dog, i Forhold til andre Madvare, regnes for billigt Kiøb. Paa Nordlandet sælges 1 Kapal for 20 Alne eller 4 Mk. in Sp. En Kapal er saa meget som een Hest pleier at bære fra Fiælden; men saadan en Byrde regnes for 4 Tonder af urensset og ei haardpakked Fiældes græs. Paa Osterlandet blev 1 Tonde af rensset og velpakked Fiældegræs (hvilket i Forveien blev noget stød, hvorved der gaaer mere i en Tonde), i de sidste haarde Aaringer, solgt for 1 Rdt. in Specie, hvilket blev holdt for ret godt Kiøb, fordi saadanne 2 Tonder agtes ligesaa drøge til Huusholdning, som 1 Td. Meel.

§. 251.

Hvorledes
Fiældegræs
tillaves.

At Islænderne lave Brod af denne Væxt, berettes i det Svenske Vidensk. Selsk. Skr. 1744 pag. 170. o. f., samt 1739 pag. 9. Endskient denne Maade ei er almindelig, og vi ei om den have faaet nogen Efterretning, saa maae Sagen dog være sandsynlig i Henseende til nogle især; og at det meget gjerne gaaer an, hvis Meel tages til Hielp, det have vi forsøgt. Ellers er Brod den almindeligste Ret, som laves af Fiældgræsset, da det i Forveien lægges i Blod en Dags Tid; thi der er et Slags Beekthed uden paa Bladene, som opløses i Vandet: Denne Brod laages med Valde, indtil den bliver som en Gelée, og spises siden, enten strax varm, med Mælk paa, eller kold, blandet med Skier. Mange haffe Fiældgræsset, efter Udblodningen; andre tørre det igien over Tid, eller ved Solens Varme, saa det bliver haardt og brækkelig, og komme det siden i aafange Poser og banke det, hvorved

ved det stodes smaat: derpaa kaages det i Mælk, i Stedet for Balde, og giver en særdeles behagelig, let fordøielig, og nærende Ret (see og herom Mercure Dan. 1754 p. 166.).

§. 252.

Denne Rets sunde Virkninger ere alle og enhver bekjendte; ^{Dets Vir-} men at Fjældgræsset for sig selv skulde være purgerende, som *Bor-* ^{ninger.} *richius* vil, og derfor haver givet det Navn af *Muscus catharticus*, er endnu ikke afgjort: Det som for blev meldt om Dødsfald uden paa Bladene (§. 251.), synes at have givet Anledning til denne Meening. Den daglige Erfarenhed i Island viiser derimod, at Fjældgræsset ikke purgerer, men giver kun en jævn og let Stools-gang. At det giver en god og drøg Næring, kan sluttes deraf, at Arbeidsfolk i Island, som gjerne ville have fast og mættende Føde, ere meget vel tilfreds med forbenævnte Ret. *Linneus* (Fl. Lapp. 340.) er af de samme Tanker, som *Borrichius*, og tvivler derfor, at denne Lichen kan give en god Føde for Lapperne, hvilken Mis-tanke kan, ved det forskrevne, ganske betages baade ham og andre; Ja vi kunne forsiktre, at hvor ofte vi end have spist denne Ret, og seet andre nyde den daglig, have vi dog aldrig fornømt eller hørt Klage over dens laxerende Kraft. Det var at ønske, at nogle Familier af Lapper vilde med deres Reensdyr komme over til Island, da de baade skulde erfare, at dette var Sandhed, og tillige finde den Mofs-Art, som Reensdyrene saa gjerne spise (*Lichen rhangiferinus* Fl. Lapp. 437.). I Phthili og Dyrst-Svagheder veed man i Island ingen bædre eller sundere Føde, end Fjæld-græs: den er derhos meget let at fordøie, og altsaa særdeles tiens-tig for dem, der have en slap Mave og kunne ei fordrage haard Føde. Vi have desuden kiendt en skikkelig Kone Sønder paa Island, som

var plaget af Færmelob, bestilte sig derfor aatlig noget af denne Mofs-Art, tillavede og spiste den, hvorved Buglobet altid satte sig noget, og holdt op en Tid lang. Af alt dette kan dog saa meget sluttes, at hvis der i Fjældgræsset er noget Laxerende, saa har det dog ei Overhaand over den fordoiende Kraft, eller forstyrret Næringskraften.

§. 253.

Gul Farve af Fjældgræs.

Gul Farve af Fjældgræs bruges meget, baade af Borgerskiørdens Indbyggere og mange andre, paa Landet; især paa udsødt Føi: Føiet bestrøes overalt med denne Væxt, som med sine skarpe og krogede Følde hænger ved, hvor den moder nogen Ujævnhed. Derpaa ruldes Føiet sammen over en Stang, og sættes i en Kiedel eller Jængryde, omtrent paa samme Maade, som før blev nævnt, naar man farver sort (§. 233. og 32.); der gydes klart Vand paa, saa det flyder over, og siden gøres Tid under Gryden: Efter 6 Timers Raagning tages den af Flden igien, da Føiet har faaet en dum- eller mørke-gul Farve, hvilken ikke forandrer sig.

§. 254.

Andre Arter af ædeligt Fjældgræs.

Andre Arter af ædeligt Fjældgræs findes paa Jesland, og da: a) *Alouingur*, som er den forenævnte Art (§. 248.) og *Dillenii*, samt, efter ham, *Linnæi* (Fl. Sv. 959. β.) *Lichenoides*, *Eryngii folia referens*, *tenuioribus & crispioribus foliis*: Den samles og anrettes ligesom den første Lichen Islandicus, smager dog ei nær saa godt, er ogsaa langt mindre og smalere. b) *Kræda*, den allermindste og størsteste Art af Fjældgræs: den synes at være *Dillenii Coralloides tenuissimum nigricans* (see *Linnæi Spec. Plant.* 1145. lit. γ.). Den falder

falder meest og bruges paa Nordlandet, især i Badle og Ethingoe-Syffeler, og sælges Halparten ringere, end den første Lichen; dog laves den til og spises paa samme Maade. c) *Mariugraus*, *Lichen Niveus sinubus dedaleis, laciniatus* &c. Fl. Lapp. 446. (Fl. Sv. 958.), efter Anseelse det smukkeste af alle Fjældegræs i Island, og derfor maaskee tilegnet den hellige Jomfrue. Det vil faages længer og hæftiger, end andre Arter af denne Slægt, og faaer derved en sød og behagelig Smag: Det sankes og bruges saavel i Borgarfjords-Syffel som andensteds, dog kun for Smagsgens Skyld, siden det er kun lidet, og falder ikke i stor Mængde. d) *Geitnastof*, *Lichen leprosus (proboseideus)* Fl. Svec. 939. (conf. Sp. Pl. 1150.) Denne Art er ogsaa bleven spist i haarde Aaringer; men dens fornemste Brug er til at farve Uld, hvilken den giver en mørke eller brunn-grøn Farve.

§. 255.

Fleere Lichenes og Moss-Arter gaaes her med Billie forbi, Andre Moss-Arter, især Litunar-Moss. saasom deres Nytte er endnu ikke bekiendt i Island. Vel er der een Lichen, meget bekiendt paa sine Steder af Landet, da man ved den sætter en brunn-rust-rod Farve paa Uld og uldent Tøj; men den er af os hidindtil ei bleven undersøgt: Den kaldes af Islanderne især *Litunar-Moss*.

§. 256.

Andre Arter i Almindelighed vove her omtrent af samme Andre Arter i Almindelighed. Slags, og paa samme Grund, som nævdt er om Klofar-Syffel (*§. 32*); undtagne Brænde-Vælden og *Cochlearia*, samt *Rhodiola*, hvilke sidste tvende Arter ei sees oppe i Landet.

§. 257.

Nogle Urter
i Borgarfjor-
den især.

Endnu nogle Urter især, eller som i Særdeleshed hore til Borgarfjordens Egne, ere følgende: a) Stor-Ras-Blaagresfe, *Geranium Sylvaticum*, Fl. Svec. 573. *Batrachoides Baubin*. Pin. Den er her paa Heder og i Dale, hvor alle Fjeldbrinker prunke med den, den almindeligste og tillige den allerfinckeste Ur. Om den taler ogsaa *Linnaeus* Fl. Lapp. 266., men hans Forandring er sees her ikke, thi petala ere bestandigen himmelblaa med smaa røde Narer neder ved ungven; med mindre man vil regne det for en Forandring, at de kunne falde meer eller mindre i det røde. Denne Ur rores ei af Saar, og ei heller af Heste eller Hornkvæg, med mindre Hunger nøder dem dertil. I forrige Tider have Vesterlands dete Indbyggere vidst at farve blaat med den, men nu er den Kunst undergaaet, dog beholdes Navnet endnu, thi Urten kaldes Litunars-gras, det er Farve-Urt. Hvordan mon man har farvet blaat her i Norden, førend man vidste af Anil eller Indigo at sige? og dog vare de nordiske Folk saa meget for denne Farve; da den holdtes for at være en Stridsmand meest anstændig (see *Laxdæla* og *Vallna-kjots-Saga*), og derfor forestilles Odin at have havt blaa Klæder paa, hvor han lod sig tilshne. Visseligen have disse Nationer vidst at betiene dem af denne, eller andre indenlandske Urter. Nuomstunder farver man, især paa Østerlandet, sort med denne Ur, da den bruges i Steden for Bladene af *vaccinio baccis farinaceis rubris*, tilligemed den forommeldte Farvejord (§. 230.). b) *Miads* urt, *Spiræa ulmaria*, voper i Mangfoldighed ved det inderste af Hvalfjorden, hvor Borgarfjords-Herred begynder Sønden fra. Det synes af Navnet, at den er i nogen Maade bleven brugt af de nordiske Folk, eller i det mindste af Islænderne, til at fryde Mied,

og især Blomsterne, hvilke her ere meget velsugtende. Det Danske Navn *Nisdurt* (*Buchwalds* Specim. Botan.) bekræfter det samme, og *Rajus* (Hist. Plant.) siger, at Bladene bruges til at give Biin og Ill en god og behagelig Smag. Denne Urte bruges ogsaa til at farve sort, paa selsomme Maade, som nysomtatte Geranium, ligesledes til at barke Skind og Huuder, i Mangel af Dirkebarf, hvilken sædvanligst tiener til samme Brug i Island. c) *Saxifraga autumnalis* (§. 32.) vover i Mængde paa alle de Siædrygge, som ligge imellem Hvalfiord og Lunde-Røxfedal, og under eet Navn kaldes *Zalsavegur*: den blomstrer her paa ufrugtbare Bjerge, iblandt de tørre Mofs-Arter. d) *Plantago latifolia* (*officinarum*), paa Islandsk *Græde-Sura*, vover her vel mangesteds, men især med Forhaands breede Blade paa Røxfholts Præstegaard, lige over den murede Rende, der gaar fra det kaagende Bædt Skribta til Badet Snorrålaug, hvor Grunden stedse er varin: Den kaldes *Græde-Sura* af dens ellers i andre Lande bekendte Virkning, nemlig, at den er lægende, hvorfor Saften og Bladene, sonderknusede, lægges her over Saar og Bylder. Urten er ved Vorgarfiorden baade fem- og syv-scenet. Den kaldes og *Vegbreid*, hvilket betyder det samme, som det Danske Ord *Veibreed*. e) *Monophyllum* eller *Unifolium* (som vi før have kaldet denne Urte) *folio horizontali orbiculari, leviter quinquevel septies lobato*, have vi ingensteds seet, uden i *Deildarunga*, kort fra den opvædende Hver. Den vover op igiennem *Muscum cunarium* (som herefter nævnes) og støtter sig ved samme; thi dens egen Stilk er baade lang og svag. Spor til Blomster kunde vi ei finde; men Urten ligner meest, efter Anseelse, *Cotyledoni palustri* (den vilde) *Sim. Pauli* Fl. Dan. p. 214. fig. 64. conf. Fl. Sv. 221.

f) *Mcclafol*, *Papaver alpinum* eller *Arginome alpina* (*Baubin*. Pin.), Petalis elegantissime e viridi flavis, kommer her først til Syne paa Vesterlandet, hvilket haver denne deilige Urte for sig selv. Den voxer paa Giststadhals. *Haller* har beskrevet den (It. Helv.) conf. Fl. Sv. 429. g) *Zyrar-Ros*, *Epilobium angustifolium* (Fl. Lapp. 146.), er *Lysimachia chamænenia* dicta angustifolia *Baubin*. Pin. det andet deilige Blomster, som kom os her først for Dine i Norderaa-Dal ved Baula (§. 123.); men siden fandt vi den paa nogle andre Steder af Landet, hvorvel den er rar. *Linneus* (l. cit.) beskriver denne Urte, og roser meget dens Deilig- hed, hvormed den pryder Lappernes Boliger. I Aaret 1756 finge vi den i Froe paa Østerlandet, og forsogde at saae den i Haver, saavel i Jsland, som i Kiøbenhavn, men forgiæves. h) *Braunus graus*, *Orchis flore albo*, er en Forandring af den purpur-bloms mede *Bulbis palmatis patentibus* (Fl. Sv. 729.). Denne For- andring falder kun paa Vester-Skardsheide, hvor snart alle Brin- ker ere hoide deraf, og opfylder Luften i Nærværelsen med den be- hageligste Lugt; Ungvis petali er rød. Ellers haver Urten 3 Blaa- de paa Stilk, som staae i lige Afstand og mod hverandre, saales- des, at deres Stængel er uden Knæer, men foldes om Stilk. i) *Glaux maritima* (Fl. Sv. 199.), voxer paa Leyraa-Ey.

§. 258.

Birke-Skov. Skov, som den her kaldes, men rettere Smaaskov, af Birkes- Træer og Krat, findes her fornemmelig imellem Andakil og Meles- Præstegaard, i Skoradal, Hvitaaside, paa den vestre Kent af Norderaa, neden for Norderaa-Dal, og i Graundalen; men de største Birke-Træer falde i Husafells-Skoven, som regnes for den 3die største Skov paa Jsland. Træerne ere her dog i Almindeligh-
hed

hed ikke meer end 4 til 6 Alne høje, og 3 til 4 Tommer i Giennemsnidt. Denne Birke er egentlig *Betula erecta foliis ovato-acuminatis serratis* Fl. Sv. 776. *Betula procumbens*, Rishvris, er kun en Forandring deraf.

§. 259.

Andre Træe og Riis-Arter, som vøxe her og andensteds, Andre Træe og Riis-Arter.
 ere følgende: a) Sjalldrøpe, *Betula nana, foliis orbiculatis cre-*
natis (Fl. Lapp. 266.): Den rives op med Rødderne, og bruges
 meest til Ildbrand. b) Keyner, *Sorbus aucuparia*, som giemmes
 til et andet Sted. En Forandring deraf er *Sorbus pumila*,
 hvilken ei bær Frugt, eller vøxe over 2 til 3 Alne høi. c) Vidervris,
Salices, hvoraf falde nogle Arter, som kort herefter skulle
 opregnes.

§. 260.

Den foruømfte Tyrte af *Betula erecta* er at den bruges her Birke-Træets Tyrte.
 til Bygninger, især til Tag, under Grousoøren, dog meest til Køe-
 og Faare-Stalde. Tubera eller Tophi, Vidarnyra, udarbeides
 til Tobaksdaaser og deslige. Greenene, saavel af denne Art, som
 af *Betula procumbente*, svides til Kull. Birke-Træer holdes
 ellers for tiønlige til foromvældte Bygninger, thi de staae en lang
 Tid imod Raadenhed, hvis Barken bliver affaldet; den bruges
 til at bereede Skind og at farve dem brunn-røde; dog stee derte
 uden Kunst, saa at Skindet alene bliver fastere derved. Priisen
 paa Birke-Træer er forskjellig, efter Storrelsen; paa Nordlandet
 sælges 20 middelmaadige Stykker for 1 Erone.

§. 261.

Husefells Skov, som een af de beste paa Island (§. 258.), Skovhugsten.
 ville vi tage til Exempel paa Skovhugsten, siden de fleste seer
 Bor

Borgarfjorden, som behøve Bierke-Tommer til Bygninger, søge til den. Denne Skov, om den ellers kan kaldes Skov, i Hensigt til andre Lande, er henved 1 Mil lang og een Fierding breed, men naar den Strækning medtages, som ligger paa Sønder-Siden af Hvítaa, da bliver Skoven langt større. De middelmaadige Træer ere omtrent en Arm tykke og 6 Alne høie, men de allerstørste til 10 eller 12 Alne høie, og derefter tykke: De fleste ere dog krogede. De som søge hertil betale Præsten paa Husfell en vis Andeel for de Kull og det Tommer, som de bortføre. Den ringeste Priis er 5 Alne eller 1 Mk. Sp. for hver Hestes Byrde. Stederne, hvor de maae hugge, blive dem i Forveien udviiste. Dog er Skoven herved, i de sidstledne 100 Aar, bleven meget odelagt, og har kienkelig aftaget, allermest ved det, at de saae Lov at hugge paa alle Eider af Aaret, og det hvilke Træer dem synes, baade unge og gamle; de tage giærne de første, og lade de andre staae hen, forældes og raadnes; thi man meener her, at unge Træer give bedre Kull end de gamle; disse falde og besværligere at hugge i Stykker. Den Omgang som her bruges med at hugge Tommer, er ikke mindre skadelig; nemlig, at man med Segelen hugger Stammen paa færaaes, med to Hug ned ad, hvorved der bliver et dybt Skaar midt i Stammen, eller neder i Marven, hvorhen Vandet da faldet, bliver der staaende, og tilsidt fortærer Roden. Disse tvende Ting ere Aarsager nok, hvorfor Skovene i Island ere efterhaanden ganske blevne odelagte; thi Maaden at hugge paa er over heele Landet den samme; dog er den første Aarsag mest skadelig. Paa nogle Steder have andre Aarsager, som Ekreed og Band-Falde, Stormvinde, og deslige, ogsaa gjort sit hertil. Herpaa har vel Hans Kongel. Majestæt, for nogle Aar siden, vildet raade Bod,

ved

ved en igiennem Rentekammeret udgiven Forordning af 10 Maii 1755, hvori forbydes at ophugge den overblevne, især den unge, Skov; men det synes, at om end denne Misbrug kunde hæmmes, skulde dog den saa meget til Vantrivning udartende Skov neppe kunne derved bringes til Juldkommenhed af sig selv, med mindre nye Anstalter bleve giorte. Hvis en nye Skov skulde plantes, behøvede Landet erfarne Mænd udenlands fra, og ligeledes unge Træer, som betids paa Aaret maatte hidføres.

§. 262.

Kullsviden forrettes giværne enten i August eller September. Kullsviden. Maaeder, eller et tidlig om Foraaret, da Træet er blevet afhugget næstafvigte Høst: Niverits og sinaa Greene af det store Slags (§. 258.), som ere 1 til 2 Tommer tykke, bruges hertil, og graves da en rundagtig Grav, 1 til 1½ Favn i Giennemsnidt, og 2 Alne dyb. Saadan en Grav holder 2, 4 til 5 Tønder. Forst hugges Greenene fra Stammen, hvilket Arbeide man kalder at afkviste: Dernæst skæres eller hugges disse Greene tværs over i sinaa Stykker, et halvt Qvarteer lange, og det heeder at kurla; thi det saaledes sonderhugne og til Kull bestemte Træ kaldes Kurl. Man fylder siden Graven med Kurlen, saa at det kan staae 1 eller 1½ Alen høit over Bredderne, og derpaa tændes Ilden, som skal brænde jævnt: Binden maae og være stille, eller staae fordeeltigt, saa at den ei gior Skade paa Skoven eller andre med Græs bevoxne Steder. Til den Ende har man ved Haanden Grønsvær, Muld og Vand, for at temperere Ilden, og til Slutning at dække Kullene med, for end Luen gaaer reent ud. Nederst under Kurlen lægges Rødder og Knorter af Træer, hvilke best staae Ilden imod, holde Kurlen op, og give Træk for Luen. En Tønde Kull (thi de sælges altid efter

Tøndemaal koster 5 Alne, eller 1 Mk. Specie. 3 Thingvalle: Sveit koster den 12 Biske, og naar Indbyggerne sammesteds bringe Kull til Sudur-Næssene, da sælge de 1 Tønde for 2 Mk. Croner.

§. 263.

Sortulyng,
Mylningar.

Sortulyng, *Mylningar*, *Arbutus (uva ursi) caulibus procumbentibus, baccis rubris* (Fl. Lapp. 162.). Den vøxer giærne iblandt Birken i Borgarfjords-Eyffel. Dens Mytte i Huusholdningen, til Farve, er mældt tilførn (§. 230. og 231.), og dens fuldkomne Beskrivelse findes paa det anførte Sted af Flora Lapponica. Bærene kaldes af de Svenske Njòlbår, og paa Jslandsk *Mylningar*, fordi de falde i Meel, naar man tager af dem den yderste Hinde; De tiene i Jsland til Vinter-Forraad for Skov-Musene, som samle dem i smaa Hobe, og tildække dem med Muld eller Blade. Følgende tvende Ting ere mærkværdige, som berettes om denne Arbuto, i de Stockholmske Videnskab. Selsk. Skrifter 1743 p. 295. o. f., nemlig, a) at dens Blade ere blevne førte fra Nord-America til Engelland, som noget overmaade behægelig til at blande med Rogtobak; b) at Bærene ere i Montpellier blevne befundne at være det ypperligste Middele imod Steen.

§. 264.

Blaaber.

Blaaber, *Vaccinium (uliginosum)* Fl. Sv. 312. De sædvanlige Blaaber ere enhver bekendte; de som vøxe i Jsland, i Myrer eller paa sumpige Steder, kaldes *Myra-Blaaber*, og synes kun at være en Forandring; ellers spiiises de ikke, saasom de ere suure og for Smagen ubehagelige. Den forste Art derimod vøxer giærne i Fjældsider og paa tørre Steder, blandt andet Krat, og det i stor Mængde; den spiiises, ligesom den kommer af Jorden, undtaget naar Fruentimmer lægge den i Skjor, eller kryde Blode med

med den, for at beværte Nogen dermed, hvilken Ret er ret behagelig og kjolende: De glemmes ei til Vinteren.

§. 265.

Der vover endnu et andet Slags Blaaber paa Island, som kaldes ^{Udal-Blaaber.} *Vaccinium Myrtillus* Fl. Sv. 313.: Dens Bær holdes for endnu meer velsmagende end de første Slags, og spises paa samme Maade. Saften bruges til at farve blaat, men denne Farve er ikke bestandig. Nogle farve guult med Bladene.

§. 266.

Kræbeber eller Krageber, *Empetrum nigrum Bauhini*, ^{Krageber.} eller *Empetrum baccis nigris* Fl. Lapp. 379., ere bekiendte, fordi de vove snart allevegne i Europa paa Heder og tørre Steder, og ligesaa i Island, baade i Borgarfjords-Syffel og paa andre Steder. Det Smaarits, som de vove paa, kaldes Lusalyng, fordi man holder for, at det fordriver Lopper og andet Uoi, hvis det bliver lagt under Sengekæder. Kræbeber plukkes her meget om Sommeren for at spises, blandede med Skior, og endee glemmes paa denne Maade til Vinteren, da Skiorets syrlige Smag bliver derved meer behagelig. Man sætter ogsaa Vand paa disse Bær i store Kar, og lader dem saa staae en lang Tid, da Vandet derved udtrækker Saften, hvilken saavel for sig selv, som blandet med Valde, giver en god Drik. Samme Slags Saft eller Moos, bruges til at farve Tørklæder og sinaa uldne Stykker: Farven bliver violet, smuk, men derhos ubestandig. Disse Bær ere ellers Navnens beste Spiise, om Sommeren og ud paa Høsten, ligesom Kragens i andre Lande, hvorfra Navnet er opkommet. De Islandske Aarbøger berette, at en Biskop paa Skalholt, navnlig Hovel, hændet det Aar 1203, har lavet Biin af Kræbeber, men siden

mældes inter videre derom. Til at bereede denne Viin, skal han have betient sig af en Mand, som var kommen fra de Canariske Øer, og havde seet hoorledes Jndbyggene lavede Viin sammesteds. I Mæret 1753 besilte vi en heel Hoben af Krækeber, perside den røde Saft ud, og forsogde at bringe den til Giæring, efter Boerbaves Forskrift (Elem. Chæmiæ Part. II. Process. 42. & seqq.), men forgiæves; dog blev Saften meer og meer suuragtig, og derhos stiptisk. Vi kaagde Syrup deraf, som var god mod Brystsyge og Slaphed i Mæven. Nogle Potter af forommalde Saft bleve destillerede, og gæve et suuragtigt meget adstringerende Vand, der gjorde gode Virkninger i Diarrhæa og Dysenteria. Kuld og Varme kan virke paa Giæringen, paa adskillige Maader, og derfor maae man ei, formedelst dette eeneste mislingede Forsøg, tabe alt Haab om disse Krækeber; og om ei andet, saa kunne de dog, paa ovenmælte Maade, blive til nogen Nytte.

§. 267.

Vider, *Salix*. Vider, *Salix*, vover i Mængde i Borgarfjorden. Af den findes saavel der, som andensteds paa Landet, 5 Arter. a) Sjalla Graavider, *Salix alpina glauca*, Fl. Sv. 802. og Fl. Lapp. 363. Den vover i Sjældbriker meget almindel'g, og Rødderne af den bruges til Baand og Kurver, samt til Vidste, af Reisende. b) Beinvider, *Salix (Arbuscula) folio subserrato*, Fl. Sv. 798. Den vover holest og meest lige af alle Vidie-Arter paa Jsland; Rødderne bruges til Baand. c) Lodvider, og af nogle Rømnovider, *Salix (incubacea) stipulis ovatis acutis*, Fl. Sv. 807. Den er en mindre Art, end de 2de anførte, vover i Dalene til Sjælds iblandt Græsset, og ædes undertiden af Kvæget. d) Sandkvistur og Saga-Graavider; *Salix (Repens) pumila, graminea*: Den vover

voyer i græstriige Enge og roget Jord, ædes giærne af Faarene, og afflaaes tillige med det andet Græs, til Foder om Winteren. e) *Rotunslauf*, *Salix Herbacea* og *Salix Pyrola facie*, Fl. Sv. 800. Denne Art er den mindste og meest adskilt iblandt Salices: Øverst paa Greenene eller amentis voyer Jonet, hvis Uld ei giver Bomuld efter i Jitthed: Den breeder sig ud over Jorden, hvor benævnte *Salix* voyer, og samles af Indbyggerne for at lægges paa Saar: Den kaldes paa Jzlandsk *Rotun*, hvilket Ord er af Oprindelsen det samme, som det, hvormed andre Europæiske Nationer betegne Bomuld og adskillige Urter's Pappos.

§. 268.

Den almindeligste Nytte af Vidie-Riiset er, at alle disse Urter's Blade bruges til Foder for Heste, Stude, og især, for Saar og Lam, den nysomtalte *Salix repens*. Til at feede Stude og Koer holdes Bidieblade ret gode, men derimod utientlige til Malke-Koer; thi Bidie-Urternes stiptiske Kraft er saa meget sammendragende. Bønderne sige og, at Bidieblade give en tyk og fast Hund paa Kreaturen, især naar de æde dem tørre om Winteren. Nogle tage Greene og Rodder af den største Art, for at brænde Kull af, hvilke siges at være meget faste og droge i Jlden; dog give de deres en meget tyk og skarp Røg, og forarsage Hovedpine. De smaa Greene, med Bladene, tiene til Mellemtag, og raadne ei saa hastig, som andet Riis. Bidie-Uld af alle Urter, dog især den (§. 267. e) som kaldes *Rotunsløv*, bruges til spæde Vorn, hvor Huden gaær af dem. Med Vand af Bidieblade barks Læder; noget af deres Saft kaages ligeledes, og blandes med den anden, som udtrækkes af Sortelyng-Blade, for at farve i. Det meeste Blæk, som bruges i Jzland, beredes og af denne Træ-Art paa folgende

Bidie-Riisets
Nytte.

gende Maade: Man tager Sortelyng-Band, som er blandet og kaagt tilsammen med foromnaaldte Farve-Jord, paa den Maade, som bruges naar man farver uldent Føi (§. 230-231.); ja mange tage kun det forreste Band, som er blevet brugt til denne Farve. Heri lægger man Spaaner af raat Vidie-Træe, lader det blødes ud i nogen Tid, og kaager det derpaa til Bandet bliver tykt, og undertiden limagtigt. Naar en Draabe deraf, som man lader falde paa Næglen, sidder der heel rundagtig, da er Blækket færdigt, paa det nær, at det skal gienneemses: Dette Slags Blæk er temmelig for og meget glindsende, men det tørres ei ret vel paa Papi-ret, hvis der er for meget af Vidiesaft i det, og efter nogle Aars Fortøb bliver Papiret brunt imellem Bogstaverne.

§. 269.

Vargelap-
pe, Skollas-
singur.

Vargelappe, Skollasingur, *Lycopodium (Selago) caule erecto dichotomo*, Fl. Sv. 857. Den vover her i Fiældsiderne, men bruges til ingen Ting; ei heller den anden Art, *Lycopodium selaginoides caule repente, foliis sparsis*, som her er noget raree.

§. 270.

Jafne.

Jafne, *Lycopodium digitatum folio sabinae, caule repente*, Fl. Lapp. 416. Den er her og allevegne i Jsland almindelig, og enhver bekjendt, fordi den bruges til at farve uldent Føi guult, ligesom iblandt Bønderne i Sverrig (Stockh. Act. 1742 pag. 26.). Jsælenderne farve med den paa følgende Maade: Man lægger Jafnen eet Døgn i Blod, bestrøer siden Føiet med den, og rulder det tilsammen, kommer det derpaa i en Kiedel og ofer Vand paa, og lader det siden staae og kaage over jævn Ild 3 til 4 Timer: Mange forhoie Farven med Aidel-Blaabær (§. 265.); Lyngtet tillige taget med Bladene, hvilket synes nok saa godt som Birke-Blade, der bruges

bruges i Søerrige. Nok er det, at Ulden faaer en ret smul Farve paa den Islandske Maade. Dette Lycopodium vøyer meest paa tørre Lyng-Heder, hvor der har været Skov tilforn: Det aedes giærne af Faarene.

§. 271.

Barna-Mose, Sphagnum ramis reflexis, Fl. Lapp. 415. Borne-Mose
 hvor en god Beskrivelse findes over denne Mose-Art: Vi have tilforn kaldet den Muscus cunarum; thi dens eeneste Nytte, som man veed af, er at den lægges under spæde Børn i Buggen, lige som *Linnaeus* (Fl. Lapp. 395.) beretter om Musco urfino i Lapland, hvilken derfor, af Indbyggerne der, kaldes Borne-Mose. Denne Art findes ingensteds paa Island, det os er bekiendt, uden i Deildartunga, tæt ved den opkaagende Høer, som for er beskrevet, paa leeragtig, varm og fugtig Grund, som altid vædes oven til af de ideligen faldende Dampere af Røgen, og det opsprudede Vand. Den vøyer 1 til 2 Qvarteer hoi, med blegghvid Farve; men Color incarnatus er kun en Forandring efter Stedet. Naar den er tørret, er den blød og elastisk, hvori den ei giver Musco urfino noget efter (conf. Stockh. Act. 1740 p. 416. o. f.).

Indvaanerne.

§. 272.

Uf det som hidindtil er anført om Borgarfjords-Eyffels Deres Besøgens Beskrivelse Besøgenhed, Egn og Jordsmøn, hvor man seer idelige Omvekslinger af maadelig store Sletter og Bakker, Bjerge og Dale, som afveksle igien med jævnlige Elver, Bække og ferske Søer, Sundheds-Rilder, Bade og opvædende heede Vandspring; som og af Luftens Sundhed og Beirigtets behagelige Omkistelser; af adskillige Jord

Jord- og Steen-Arter; og endelig af Landets Frugetbarhed, medicinske Arter, og andre Væxter, hvilke her falde i Overflodighed, kan Slutningen om Indbyggernes Legems-Bestaaenhed ei falde anderledes, end dem til Fordeel, som det ogsaa i Sandhed befindes at være. De ere vel af forskjellig Væxt, dog har den største Deel meer end middelmaadig Hoide og føre Legemer, gode Kræfter, og frisk Ansigtssfarve.

§. 273.

Deres Sygdomme.

Man veed ikke at nogen besynderlig Sygdom holder sig bestandig til disse Herreder. Den saa kaldte Spedalskhed (§. 34.) er her ei nær saa giængs, som paa Sønderlandet; ja det er rart at træffe den her iblandt dem, som ere fødte paa Stedet; og overhovedet mærker man ikke nær saa meget til den oppe i Landet, som nær ved Søekanten. De spæde Børns Mundkræfte veed man her slet intet af. Brystsygen er rar. Derimod har Landsfar-Sott, eller morbus epidemicus, her hjemme (§. 34. b), bestaaende som oftest i en hidsig Feber med pleuriticide. Rves-Sott, eller Catarrh-Feber, er her Høst og Vaar almindelig (l. cit. a). Af Landsfar-Sotten doe giærne Børn og gamle Folk; men de fleste unge Mennesker, som overstride den, naae en høi Alder.

§. 274.

Sindets Bestaaenhed.

Saa vel i Hensigt til det, som nyligen blev nævnt, som i Almindelighed at tale, ere Borgarsfjordens Indvaanere fornuftige, flittige, og hengivne til deres Forretninger. De holdes for gode Huusholdere, og ere sparsomme og reentlige i deres Omgang og Levemaade; derhos meer muntre og lystige, end hine paa Sønderlandet. Og omendskönt her, ligesom andensteds, findes endel unyttige og slotte Mennesker, saa ere her dog ei nær saa mange Landstrygere,

strygere eller Betsere, som paa Sønderlandet. I de sidste haarde Aaringer tog Epyerie besynderlig Overhaand, helst paa Fodevarer, dog stode derre ei alene i disse, men og i alle andre Sysseler, hvor Dyrtiden var.

§. 275.

Islandernes Bygninger, baade i Almindelighed, og især i ^{Deeliger og andre Huuse.} Kiofar-Syssel, ere tilforn beskrevne (§. 36.). I Borgarfjords-Syssel ere hoiere, større og bader bygte Huuse; de staae og meer regelmæssig, og see ud- og indvendig meer reentlig ud, naar man undtager Fisserhytterne paa Alkrans og Myrar. I Deypholisdal og deromkring, findes de giærne røde anstrøgne foran med Bolochermarum. Bygninger, som egentlig bruges til at tørre Fisk i, findes her ei, som ved Soekanten; men i deres Sted har man ved hver Gaard, ikke langt fra Indgangen, en Skemma, efter Ordet, en kort Bygning, hvilken er firkantet, stor, tæt og vel bygget efter Landets Maade: den tiener til Forraadskammer eller Pakhuus for de indkjøbte Madvarer, Fisk, Kiød, Smør og deslige. En anden Skemma bruges til Ridetoi, Keel, Klostsadler og Dynner, hvoraf hver Bonde behøver en heel Deel, saasom al hans Tuffersel, Reiser, Hoeavling, med videre, drives ved Heste. Et og giærne tvende Huuse bruges til Hestestald, nemlig til Arbeids- og Rides- Heste, hvoraf Borgarfjordens Indbyggere ere store Ekkere. Til Gaarene, som her ere i større Mængde end paa noget andet Sted, har hver Gaard 4, 5 eller fleere Huuse, som alle staae i een Række, Side ved Side, saaledes, at 2 have kun 3 Vægge, og naar der ere 5, saa ere Sidevæggene 6; dog Mellemvæggene dobbelt saa tykke som hine paa Siderne, eller de yderste. Gaarehuusene ere lave, 3 til 4 Alne hoi, Bredden $3\frac{1}{2}$, og Længden 12 Alne. De

fornehmere Bønder have giærne, foruden den forømmædte Skensma, endnu en anden, som er et reentligt Huus, staaende ved Hoved-Indgangen til Gaarden, med Bord og Bænke, panelet, samt med Loft og Sengsted, for at tage imod Gæster og gode Venner. Husbønderne sove og giærne i saadant et Børelse om Sommeren, thi det er svalt og derhos mageligt.

§. 276.

Sel eller Sæter.

At Bønderne her bruge Sel eller Sæter til Siælds, er næst det tilforn (§. 241.). Ellers er denne Indretning meget gaact af Brug i Island, og derfor har Hans Kongel. Majestæt den 26 Februarii 1754 anordnet, at der skal bruges Sæter ved alle Gaarde paa Landet, hvor det er mueligt; man maae og tilstaae, at det er tienligt og ralt, for at spare paa Tuune og Enge hjemme ved Gaardene; thi ellers maae Marken bestandig vogtes for Kreaturene, i Mangel af de i Loven paabudne Giærder (see Graagaasen Landebr. Cap. 10. og Jonsb. Landlejev. Cap. 31-32.); hvilket saa meget meer behøves, som Heste, Saar og Hornkvæg ere her langt driftigere og meer haardnakkede, end i andre Lande, da de tidt springe over Giærder, som ere 2 til 3 Alne høie. Anførte Love befale at drive alt Kvæg til Sæters, naar de to Sommer-Maaneder ere til Ende, det er 60 Dage efter første Sommer-Dag (§. 39. samt loc. cit. Cap. 42.). Sætertiden skal ei vare længer end til Twemaaned, hvis Begyndelse indfalder den Tirsdag, som er imellem den 22 og 28 Augusti.

§. 277.

De Gamles Sommerhuuse.

Landets første Beboere have indseet Nytten af denne Indretning; thi deres Sumarhuuse, eller Sommerhuuse, vare det samme som Sel eller Sæter nuomstunder. Husbønderne selv stortede derhen

hen om Sommeren, saa at Søterne vare i den Tid som Lystgaarde for dem: Huusene vare mange og vel bygte, alene at de vare uden Tuun eller Giærde. Væen, eller Hjemmegaarden, var der imod ode for Folk, undtagne 1 eller 2 Personer, som passede paa den. *Laxdala-Saga*, blandt andre Skrifter, bevidner dette paa tvende Steder, i Anledning af nogle Manddrab, der skeede i Brede-fiords-Dalene og Vorgarfiorden, først i det 11te Hundrede-Aar.

§. 278.

Det som før er maadt, angaaende Spiisning og Diæt, kan ^{Epiise og} her anvendes, med det Tillæg, at Spiisningsmaaden er her ^{Diæt.} meer ordentlig, sparsom og gammeldags, ogsaa hos de Fornemme, end ved Søekanten, hvor Fremmede komme og lære Indbyggernes nye Forandringer. Her spiises dagligen Morgen og Aften Skior (§. 39.), krydet med Kræke og Blaaber (§. 264 - 266.), samt Rugmeels eller Hældegræs-Brod med Mælk over (§. 251.); men til Middag tor Fisk, fersk Lax eller Foreller med Smør til, samt til Vi-Net Gladbrod og Ost; og endelig, om Høeslæts- og Høstriden, især om hellige Dage, Kiød-Suppe med Valde tillavet (§. 39.). Om Vinteren spiises samme Slags Mad alle Sogne-Dage, men Søn- og Høitids-Dage roget Kiød uden Salt, Saltkiøds-Suppe, og til Vi-Net enten Gladbrod, eller Suurbrod, hvilket er rundagsligt, 2 Qvarter bredt, 2 til 3 Tommer tykt, og tillavet paa solgende Maade: Rugmeel æltes i giæret Valde eller Syre meget fast, dannes derpaa, og kaages i Vand eller Valde, tages siden op og staaer til det tørres, hvorpaa det bages lidet paa en Steen eller Jern-Plade: dette Brod er seit og dregt, suurt i Smagen, og ei ubehageligt at spiise, endogsaa for Fremmede. Brod af Byg- eller Boghvede-Gryn, kaagt i Mælk, med Fløde over, spiises af de

Behavende. Denne Indretning bruges ellers af alle de Bondt, der ere noget formuende: De Fattige, ofte ogsaa Tjenestefolkene, have det noget ringere. Smør falder her i Mængde, og tillaves efter Landets Maade (§. 42-46.).

§. 279.

Drif.

Den almindeligste Drif er Suurblanda, eller gammel Balsde (§. 48.), blandet med Vand, og i dens Sted om Sommeren, hvor Balden ei er til Overflod, Syrefaft (§. 247. b). Om Vinteren krydes Blandten enten med visd Thymian (serpillum vulgare minus, flore purpureo Fl. Sv. 477.), eller med Kræbebars Saft (§. 266.), og begge disse giøre denne Drif meget liffig og forfriskende. Kold Mælk er Bondens fornemste Drif, hvilken soaler godt, naar Bloden er aftagen. Spæde Børn faae ei heller andet. Den Anmærkning om Suurvaldens Giæring (§. 48.) er vel her bekiendt, men tages dog ikke i Agt.

§. 280.

Almindelige
Arbeide over
hoved.

Paa Akranas og Myrar, hvor Fiskeriet jævnlig falder, er Indbyggernes Arbeide omtrent det samme, som hines paa Kialarnas og andre Steder i Klofar-Syssel ved Søekanten (§. 50.); dog tage de derhos Høeflats og andre aartige Arbeids-Tider i Agt.

§. 281.

Om Vinteren.

Om Vinteren have Mandfolkene nok at bestille med deres Kreature. En fuldvopen Karl, med en Dreng til Hielp, passer paa Hørnkvæget og Ridehestene, samt de andre Heste, naar de ei faae noget Græs af Jorden, og maae holdes paa Stald. Smalemanden eller Hyrden skal passe paa Springtiden (§. 75.), og ellers dagligen vogte Faarene, ja staae bestandig over dem paa Marken,

naar

naar der er ondt Veir, eller megen Sne over Jorden, da han faaer en Medhjælper til at skuffe Sneen af, hvor Græsset mees nes at være, paa det Gaarene kunne faae noget at æde (§. 255). Overhovedet befatte Mandfolk sig ikke med Udarbejde, undtagen aleene den letteste, groveste, og ei udsøgte Uld, som bruges til Kæb og Ridetoi; heraf giøre de Toiler og Bidfeler til Arbeids-Heste, samt valke Tøser eller Sadelbryner. Af Hestehaar knytte de Kumpes Remmer, Nides og Klosts-Sadel-Giorde: de sette og Hoereeb af samme Slags. Mandfolkene bereede ligesledes selv Skind til Soes Klæder, og Huuder til Sadelser, Ridetoi og Kæb, som bruges til at binde Siff med paa Hestene, naar de, for at fiobe den, reise til Soekanten. De giøre Lær, Hestefkoe, og andet Verktoi af Jern og Træ. Fruentimmerne behandle Ulden, naar den om Foraaret er plukket af Gaarene (thi de klippes ikke i Island), afvasket og udsleedt, baade efter Farven og Stindheden: de karte og spinde den, og knytte deraf Strømper og Vanter, væve fint og grovt Badmel og Eenklæfte (Stonell), og det paa Opstander-Væve (§. 54.); de sye Klæder og Skoe, samt vaske, lave Mad, og meere deslige. At vaske det færdige Uldentoi er meest Mandfolkens Arbejde; dog vaske ogsaa Fruentimmerne Vanter og andet Smaat imellem Hænderne. Den sædvanligste Maade at vaske paa, er beskrevet i Forrebors Efterrætn. §. 95. Men den ved de varme Bade, som i disse Herreder er meget giængs, er dog, af alle de brugelige, den beste og letteste.

§. 282.

Mide i Februarii-Maaned reise de Mandfolk, som kunne misforaare: Ar-
fres fra det nødvendige Huus-Arbejde, til Soekanten, de fleeste til ^{bride.}

Sifferiet begynder omtrent den 20 til 25 Februarii, som skal være ved Begyndelsen af den gamle Maaned *Goë*, der indfalder i Februarii og Martii-Maaneder, begyndes paa en Tirsdag, og endes en Mandag; Derimod er Kyndelmisse Værtidens Begyndelse paa Sønderlandet (§. 50.), hvorhen Alkenæs's Indbyggere og nogle flere, der ere Senden for Hvitaá, undertiden søge, især hvis Gangsten paa Alkenæs ei vil slaae ind. Værtiden ved Vester-Jökelen endes med Fardagene, men somme fortsætte den til St. Hans Dag, hvilken Tid kaldes *Seinni*, d. e. senere, Værtid. Smidterid skulle de esterblevne Mandfolk passe paa Kreaturen, og deriblandt røgte Hestene, klippe og vasse dem; hvilket bestaaer deri, at man, saasnart Heeden kommer i Lusten, affikrer med en Kniv eller Sæg Ha'vparten af Mannen, enten paa begge Sider, eller paa den eene Side, det eene Nar, og det tilkommende, paa den anden: Numpehaarene studses ligeledes rundt omkring, dog blive de lange i Midten siddende. Derpaa fore de Hesten til en fersk Søe eller Elv, jage den derudi, og lade den svømme nogen Tid, for at vades og vasses, hvorved tillige dræbes det *Utoi* (et Slags Hippobosci), som plager disse Dyr, og allerhelst de unge Heste, om Foraaret. Det affaarne Hestehaar bruges til Baand og Ridetoi, hvorom her er nærdet (§. 281.). Ved denne Tid svide og Mandfolkene Kull (§. 262.), drive Beeder til Fiælds, bygge Saarestier for de unge Lam, fiære Torv til Idebrand, og Brons svar til at forbædre Tag og Bægge paa Husene, med andet. mere. Fruentimmerne giøde og reense Tuunet (§. 51.), malke Saarene, og passe paa de unge Lam. Naar det lakker imod Enden af Værtiden, reiser hver Bønde, eller og skikker en Karl og en Dreng, med 4, 6 eller flere Arbeidsheste, til Vester-Jökelen, for at hente den

den Fisk som han haver fornøden, enten nu samme er kjøbt, for Rød, Smør, Vadmel o. d., eller fisket om Værtiden af deres egne Folk. For at holde Sælskab, og gjøre Reisen med des større Fornøielse, laae Bønderne dem sammen fra 3 eller 4 Gaarde, og drive da gjerne 20 til 30 Arbeidsheste i een Flok, som kaldes Lest paa Landets Sprog; Den som fører saadan en Lest, kaldes Lestmadur. Og da de Danske Handelsfolk komme ved samme Tid til deres Havne, da tilhandle og Indbyggernes sig ved denne Leilighed, hvad de behøve af fremmede Varer.

§. 283.

Det fornemste Sommer-<sup>Sommer-
Arbeide.</sup>Arbeide er Høestøtten, hvilken der ses her paa samme Maade, som for er nævnt (§. 52.). Om Foderet og Høestakkerne er talt tilforn (§. 245.), alene at disse her ere høiere, breedere og kortere, end de Sønderlandske. Naar ellers Indvaanerne have slaact saa meget Høe, som dem synes, nær ved Gaarden, drage de til Fjalds, hvor der falder godt Græs, og laae der efter Fornødenhed. I Borgarfjords- og Myra-Syffel ere i Almindelighed bødre Høestær-Karle, end paa Sønderlandet, ved Søekanten, og desuden indfinde sig her Daglønner fra Vestre-Fokketen, hvor de have om Sommeren ikke saa meget at fortiene ved Fiskeriet, som om Vinteren. Disse kaldes Raupamenn, fordi de laae Høe og gjøre andet Sommer-<sup>Sommer-
Arbeide.</sup>Arbeide for Røsb, d. e. Betaling. De ere frie Arbeidere, der fortiene i 3 Maaneders Tid 4, 6 til 8 Rdlr., ligesom de arbeide til (§. 54.). Til Betaling tage de Vadmel, Smør, levende Faar og andet, som kan være tjenligt til deres Vinter-Føde. Om Arbeidsløn i Almindelighed er ellers talt tilforn (§. 54, 55, 56.). Løse og Fovelle-Fangsten, som her lægges Bind paa, høret og til Sommer-<sup>Sommer-
Arbeide.</sup>Arbeidet.

§. 284.

§. 284.

Høst-Arbei-
det.

Naar Hoebjærgingen har Ende, er det Indbyggernes første og fornemste Forretning at indhente deres Faar, helst Veeder og Lam, der have gaaet paa Afrets- eller Fjæld-Markerne (§. 53.). En Deel af disse samle de til deres Hiem, en Deel derimod drive de til Handelspladsene for at sælges. Hvad der behøves til Huus-holdningen, slagtes i October Maaned. Til Høst-Arbejde hører og at forbædre Huusene for Vinteren, hvortil meest bruges aflang firkantet Grønsvær af Myre-Jord. Ligsaa blive Tuunene gjødes de om Efterhøsten med det om Vinteren samlede Koemøg; og dette forend Sneen kommer paa Jorden. Saadan Høstgjødning holdes for dobbelt saa god, som hin om Vaaren, og det med sult-kommen Grund, da Høstmøget kan udblødes langsom og jævnt af Regn og Snee om Vinteren, og Jorden saaledes trække al Saften deraf, hvilket ei kan skee om Foraaret, da den største Deel af Møget og dets Saft opiorres og bliver uden Nytte for Jorden; Dog bruge nogle endda at gjøde om Foraaret.

§. 285.

Mandsfolkene
med Kunst-Ar-
bejde.

Om Mandsfolkene Kunst-Arbejde kan eftersees hvad der er sagt (§. 57.) om Islænderne i Almindelighed. Borgarfjorden har nogle slige Kunstnere, foruden dem, der forfærdige Jern- og Træoi til daglig Brug. Her findes endog nogle, som leve af at arbejde i Messing og Sølv, hvilket deres Arbejde de meest sælge til Vester-Fjokkelens Beboere; det bestaaer i Fruentimmer-Væltter, Maller, Troie- og andre Knapper, Sadeler og Sadel-Messing for begge Kion, thi her bruges Sadeler næsten af enhver (§. 64.).

§. 286.

Fruentimmerets Kunst- Arbejde er at knytte smukt med adskillige Figurer, væve fint Badmel, og Stonell til 2 Mark Alenen, samt brogede Sengetæpper, uldne Lagener og Skjorter, Stromper, baand og deslige. De Fornemmere udsyer Klæde til Forklæder, Kraver, Sabelpuder, Skaberaker o. d., med Dyr, Fugle, Blomster og andet, af alle Slags Farver. Deres Handtering er og at farve Ulden, blaa, rød, gul og sort; at sliære og sye Klæder til begge Kion, og dette altsammen baade Vinter og Sommer.

§. 287.

Hvad for er sagt (§. 58-63.) om Tideregningen, gjælder ogsaa om disse Sysslers Indvaanere. Det gamle Maanedes-Tal, faavidt det endnu vidnes af Almuen, findes i den bekiendte lille Bog Dactylismus (see l. cit.).

§. 288.

Indbyggernes Naade at reise paa, deres Ridetoi, med det dertil hørende, er som det foromskrevne (§. 64.). Man bruger dog her langt flere Heste, gaaer kun sielden til Fods, og har ders for allestider Heste ved Haanden: Hvor kort det end er til Kirken, skal man dog ride, saa det er meget rart at træffe her en Fodgænger. Dog undtages herfra de 2de Kirke-Sogne Myrar, hvor det saaleder særdeles besværligt, at komme frem med Heste. I Borgarfjords-Syssel findes altid nogle, som især drive den Kunst at beside Heste.

§. 289.

Ellsorn er blevet erindret, at Mangel paa fornustig Tidensfor- driv, der kunde opmuntre Sindet og fordrive Lungesindighed, er nuomstunder bleven skadelig for den Islandske Nation. Disse

Ua

Herre

Herreders Beboere vide endnu meget mindre af Eidsfordriv at sig, end Folk paa Sønderlandet, og overalt har man langt mindre der af oppe i Landet, end ved Søekanten; endogsaa den uhyfjalige Glæde, der er ved Brændeviin, nyde de ikke; og denne er den eenige Post, hvortil de kunne agtes for lykkelige fremfor Søedens Indvaanere.

§. 290.

Glimmer eller
Dryden.

Glimmer (§. 63.) bruges her selden, og alene af unge Mennesker, naar man kommer sammen, saasom om Søndage, ved Saaredriften, og endelig paa Thingene. De suldvorne bruge her ikke denne Begjems-Dvælse, som skee i gamle Dage.

§. 291.

Historiens
Bekræftning.

Historier i Landets Sprog (§. 68.) er den største Eidsfordriv, ei alene om Vinter-Aftener, men og de Dage om Vinteren, naar Sne og Blæst holder alle Folk inde: Sproget er her derfor langt reener, end nogensteds ved Søekanten (§. 70.).

§. 292.

Spill.

Under Navn af Spill forstaaes her Skak, Kaart- og Bretspill, som bruges paa alle disse Steder, dog oftest de to sidste. Til de Bretspill, som nævnes §. 71., kan man lægge St. Olufs Tavt, hvilket leeges uden Læringer med tilbundet Ansigt og stilsiddende, efter en gammel Wiise, som man skal kunne udenad, og igjæntage hos sig selv.

§. 293.

Lyst-Riden.

Lyst-Riden er dette Folkes store Fornøielse, snart fremfor alle andre Vesterlandets Indbyggere. I ledige Timer beser og prøver man Rideheste, gjør et Ridt for at besøge sine Venner paa de nærmeste Gaarde, og berider de unge Heste ved samme Leilighed, hver
efter

efter sit Hoved. Unge Karle især giøre dem en Ære af at kunne smukt regiere en Hest, og naar de skulle frie, da recommenderer det dem saa uformærkt, at de have gode Heste, kunne smukt ride, og uden Stigboiler springe op paa Hesten.

Dyrene. (§. 72.)

Firesøddede Land-Dyr.

§. 294.

Al Heste haver Borgarfjords-Sjffel en temmelig Mængde, Heste. saa at det er ei rart at een Bonde eier 10 eller 12 Stykker, og andre 20 til 30, Ridehestene iberegne, af hvilke en velhavende Bonde kan have 3 eller 4, til sig, Kone, Børn, og andre Fruentimmer. Hestene ere ulige af Størrelse, men alle føre af Lemmer, næsten utroelig stærke, og kunne brav holde ud. Hoiden er 4 til 5 Fodder, og derover. En duelig Arbeidshest bær i Almindelighed eet Skippunds Vægt i en Dags Reise, og noget derover. De stærkeste Heste i Island kunne bære 20 Fiordunger, det er 200 Skaalpund paa hver Side, folgelig i alt 400 Pund, een Thingmannaleid, det er omtrent 5 til 6 Meile.

§. 295.

Heste regnes her iblandt de vittigste Dyr, hvorpaa de tidt og Hestenes Vittighed. ofte viise uimodsigelige Prover: De kunne hitte, om de mørk. ste Nætter, i Snees eller Regns og Storm-Beir, over krogede Fjeldsveie, Klipper og Dale, og det lige saa dist og uden at feile, hvor ingen Bei er, eller hvor Beien er skjult med Sne og Iis; endog naar Nytteren aldeles ikke veed hvor han skal hen, overlader han Beien til Hesten, især om han kender den, eller om det er en gammel Ridehest; thi saadanne tage aldrig, eller meget sjelden, fejl,

naar de kun maae raade. Man holder og for at Heste ere flygne eller synke, det er, at de kunne see i Mørke Spøgeser og onde Aander. Det er ogsaa sandt nok, (som vi selv nogle Gange have erfaret), at de undertiden faae Indfald i Mørke, i det de, endog under fuld Galop, standse pludseligen, reise dem op paa Bagbeene, synke, og ville ikke, hvor meget de end slaes, gaae videre frem. Naar de komme til Moradser og andre slige farlige Veie, gaae de meget varjom: der findes Heste, som kunne giøre dem saa lette, at de kunne ubehindret, med deres Rytter eller Byrde, komme over saadanne Steder, hvor alle andre Heste, der ere i Selskabet, maae synke ned, saa at Folk maae samles, for at trække dem op igien. Det er ogsaa mærkvaerdigt om somme Heste, at naar de komme til sumpige Steder, hvor de skulle over, staae de først stille og lugte til Grunden, gaae siden enten derover, eller tilbage igien, og ville ikke den Veie, endskiont de blive pidskede; gaaer saadan en Hest frem, af Frygt for Hug, da synker den. Lligemaade, hvis en Hest synker i en Morads og bliver trukken op igien, da taber den gjerne alt Mod den Dag, og synker i alle de Sumper der møde ham, hvor andre Heste komme over uden Hinder. Disse Ting ere almindelige i Borgarfjords-Syssel, hvor der ere mange Moradser at reise over; vi have og desuden erfaret det. Man har ellers i Jsland mange slige og endnu meer underlige Historier om berømte Heste, fra de ældre Tider, hvilke, som uvisse, vi gaae forbi. Somme Heste kunne svømme meget let, med Mennesker og Byrder paa, over store og stride Elver; og maae man tidt i Nødsfald bettene sig af denne Hestens Færdighed. I Soevand og stille Luft have Heste ofte svømmet over Fiorde, en halv til en heel Mill Veis, og hvis let dem i Soen, da man er kommen over dem, liggende paa Siden,

ligesom

ligesom sovende. I at svomme over Elver overgaae de paa Østerlandet alle andre Heste.

§. 296.

Præisen paa Arbejds- og Ride-Heste er, som før er nævnt (S. 73.), meget forskiellig efter deres Alder, Dygtighed og Størrelse, fra 4, 5 til 8 Rdlr., ja iblandt 10 til 12 Rdlr., ligesom der findes Liebhabere til; dog dette sidste er rart. Videre om disse Dyr glemmes til Øster- og Nord-Landet, hvor man finder endnu flere Eskere, og endnu større Mængde af Heste, end i Borgarfjorden.

§. 297.

Til det som før er sagt (S. 73. 74.) om Hornkvæget, ville vi her alene tilføie, at Bønderne i Borgarfjorden have 6 til 8 Koer, og de velhavende endnu flere (S. 28. og 244.); og derforuden een Eyre, samt een eller flere Øyne. Baasgildinger kaldes de Øyne, som gildes paa Baasen (det er den Afdeeling, som hvert Nød har i Koestalden), naar de ere 1 Uge gamle; Ellers gildes Eyre 2 til 3 Aar gamle, hvorved er meere Fartighed, da disse kunne letter doe deraf, end de første. Baasgildinger blive og giærne feedere, end Øyregildinger; men derimod (som man siger) mindre, og ei nær saa stærke, som hine. Paa Lam er denne Forskiel ei fiendelig; men heller paa Heste, dog er det rart at unge Sol gildes. Øyne fra Borgarfjords-Egnen drives til Fjelds om Sommeren paa Langedal, Arnarvatns-Heide og Øynerygge, hvor de undertiden blive vilde, og farlige for de Rejsende. Efter Landsloven (Jons-B. Landl. B. Cap. 55.) skulde Øyre drives paa Afrett om Sommeren, og derfor det ei feede, Eierne svare til den Skade, som de giøre, hvis de enten springe eller paa anden Maade fordærve Køerne, saa

at derved foraarfages Misbyrd. Nuomstunder bliver dette ikke iagttaget, men Tyrene blive hienne om Sommeren, dog træffer det kun stælden, at de gjøre Køerne Skade. Naar man ellers ret vil gjøre sig Umage for at fodre Tyne, udsoger man det fineste og best lugtende Høe, som ikke er mugent, saa og det allerfinæste, og hvis Høet er ei smaat nok, da klippes det. Vandet bringes dem altid ind i Stalden, og hvis saadant Nød er ungt, især om det er en Kalv i første Aar, bliver dens Drik bare Mælk, derpaa mælkeblandet Vand, og tilsidst Valde. Men saadan en Fodring bliver for Bonden alt for kostbar, thi en Stud gaar ikke paa Hans dets-Havnene over 7, 8 til 10 Bætter (1 Bætt beregnet til 5 Mk. in Specie), og naar en vel fodret stor Oxe kjøbes af de Jndenlandske, om end Kiøberen veed hvorledes Fodret har været, gaar dog Præisen aldrig over 9 og i det høieste 10 Rdlr. De sidstafvigte haarde Aar have for en stor Deel borttaget Jndbyggernes Køer og Stude; saa at da det tilforn ei var rart at see heele Tyne-Stokke paa fornævnte Heder, kunde man i Aaret 1757 ikke see een eneste Stud.

Om Faarene, og overhovedet om Faaredriften i Island.

§. 298.

Anledning
til denne Af-
handling.

Da Borgarfjords og Myre-Syssel have større Mængde af Saar, end noget andet Sted i Landet, ville vi ved denne Leilighed reengang for alle, handle udforslig om denne Sag. Tilforn (§. 75.) er den kun bleven saa løselig behandlet; Andersons Efterretninger derom ere kun lidet rigtige, og til dem, som Correbow haver givet (§. 28.), endstiont disse, saavidt de naae, ere gode, og uimodsigeliggen meger bødre end hine, kan endnu meget lægges.

§. 299.

§. 299.

Vilde Saar ere her ikke, endskjønt mange Fremmede have vilde Saar. paastaet sigt, og det af den Aarsag, at de gaae ude paa Marken; i Dale og Fjældsider, om Vinteren, og slakte om Sommeren omkring paa vilde Fjælde, hist og her, uden Hyrde. Det er langt anderledes med Saarene paa Færoe, hvor de med større Ret kunne kaldes vilde (see *Luc. Debes* Færoes Beskrivelse).

§. 300.

Saarene i Island ere fuldkommen saa store, som andensteds i Verden, og alle de bekendte Hoved-Kiendemerker komme med dem overens, undtaget at Hornenes Dannelsse kan ikke blive her noget vist Kiendetegn; thi ellers maatte de mange Slags Forandringer paa Saarenes Horn, hvilke her saa sædvanligen forefalde, tilveiebringe sigesaa mange atskillige Arter, som *Linneus* paastaar; men det befindes at stride imod Sandhed. Desuden falde i Island mange Saar uden Horn; andre have mange, hinanden ganske ulige: det tredie Slags haver kun toende hornagtige Kvorter, 1 Tomme hoi og tykke (§. 75.). Alle Islandske Saar have en kort og trind Rump (conf. *Kleinii* Prod. Quadruped.).

§. 301.

Det er en Markværdighed, som ikkun saa af disse Eiders Na-
turkyndige, saavidt vi vide, have omtalt, for at fastsætte noget
vist deri: nemlig, at for det fjerde og femte Aar bliver Fallet af
Tænderne meget uvist, formodest Tandfældningen, paa hvilken
Islanderne ere saa visse, at de kunne deraf ganske noie bestemme
Alderen, og have derefter fastsat en almindelig Regel, som gjælder
i Riob og Salg over heele Landet, om hvilken Sag alle de færende
Riobmænd, der handle paa Slagter-Havnene, maac være under-

Faarenes
Etabling og
Vært.

Anmærkning
om Tænder-
ne.

rettede. *J. Tb. Klein* (Præfat. ad prodr. avium) har maastre vidst af dette, og derfor ikke villet betiene sig af Tænderne, til at fastsætte visse Kiendemerker *). Man veed jo den Forandring, som skeer i denne Henseende hos unge og ældgamle Mennesker; man dommer og altid i Jsland, om Hestenes og Hornkvægets Alder, efter Tænderne, og man kunde gjøre ligesaa ved en Deel flere fiirs fødtede Dyr, som have Tænder. I Henseende til Faarene, blis ver dette Regelen: at naar det første Aar er til Ende, falde, af Fortænderne, de tvende middelste (dentes primores medii), og andre nye komme op i Steden; naar Faaret er 2 Aar gammelt, falde de tvende nærmeste Tænder, een paa hver Side af bemædte dentibus mediis, og saa fremdeles, til Faaret er 4 Aar, da det sidste Par, eller de yderste to af de otte Fortænder, falde; Zindertid ere titvoerne andre og nye Tænder, hvilke en saakaldet Gamel-Ssyd, det er et 4 til 5 Aar gammelt Faar, skal have. Ellers maa man vide, at et Malkefaar kaldes *Ær* eller *Na*, dog rigtigst *Ær*, naar der tales om mange: En Væder kaldes *Strutur*, og et gildet Faar eller Vede, *Ssydur*.

§. 302.

Vædderne og
Springtiden.

Om Vædderne og Springtiden er mædt tilforn (§. 75.), for saavide denne er fastsat i Loven. Men den naturlige Springtid begynder med Winterdagen, eller ved Allehelgens-Dag, hvorsor Vædderne, paa forommædte Maader, maae afholdes til Nye-Aar; da Lammene siden fødes ved Vaar-Korsniis-Tider, efter gammel
Stil,

*) *G. S. Zinken* (i hans oekonomiske Lexico) taler om Faarenes Tandfaldning; men han siger det ere dentes canini (die Hunds Tænder), hvilke Faar ikke have; og er det maastre af V. nuore, at han kalder dem saa, fordi de unge dentes primores ere alletider spids. *Galler* (Natur-Geschichte der Thiere) taler herom meere tydelig.

Stil, thi man regner her Faarets L id til 18, og meest til 19 Uger, ihvorvel *Linneus* siger, at den er 150 Dage, hvilke udgjøre 17 Dage over 19 Uger; conf. *Bechers* Haushaltung pag. 643.; *Haller* (l. cit.) regner den længste L id til 22 Uger, hvilket er endnu mere. Siden Vinteren er saa lang i Ísland, omkomme giærne de forste Lam, naar Foraaret er haardt; den derfor, som ei passer på sine B ddere, saa de bespringe andres Faar for tidlig, m ae betale af den Skade, som der af kommer. Tilgemaade den, som betiener sig af en anden Mand's B dder til sine Faar, skal miste og overlade til B dderens Eiermand alle de B dderlam han faaer, med mindre det er skeet med Eierens Vidende og Tilladelse. Det samme gi lder om Tyre, Bukke og Orner (see *Graagaasen* Leiglend. Th. og *Jonsb. Landsl. B. Cap. 55.*) I Springtiden, som varer omtrent een Maaned, gaae B dderne selvraadige iblandt Faarene, baade inde i Stalden og ude i Marken. Gimmerlam lader man ei komme til Hiorden, forend sidst i Springtiden, at de ikke skulle undsfange for tidlig, isald Foraaret skulde blive haardt, da de ei nær saa vel kunne udstaae ondt Veir som de gamle Faar. Nogle holde Gimmerne aldeles fra B dderne det forste Aar, deels af nysommædte Marsag, deels fordi de meene, som sandt er, at deres Yngel tidt og ofte vantrives, eller i andre Maader mistlykkes. Det samme gi lder om unge B ddere, naar de bruges til Faar, som tidt skeer her i Landet. B ddernes Regel er, at en gammel B dder, som er 4 til 5 Aar (S. 301.), skal have 30 Stykker Faar at bespringe; men derimod en ung, eller rettet at sige, et B dderlam fra forrige Høst, ialkun 15 Stykker. Boelagen (S. 52.) derimod regner for en ung B dder 20 Faar, for en 1 Aar gammel 30, og for en 2 Aar gammel 40 Stykker, og saa videre, hvilket

synes vel for meget her i Landet, da en 5 Aar gammel Bødder skal efter samme Boelov, bespringe 60 Stykker, ihvorvel man hos andre Nationer heri gaaer suidkommen saa vidt, thi i Frankerige skal man regne til een Bødder 50 Stykker (Hall. Gesch. der Thiere), og i Tydskland 60 til 70 (see Zinkens oecon. Lex.); men skulde det samme derfor passe sig til Islands Kolde Luft? og mon det ei var tientligere, heller at tage færre? Maaſkee Linnæus derfor regner for en Bødder 20 Stk. Jaar, hvilket Tall tages i Agt i Sverrige, som alle vide at være nordligere end Tydskland og Frankerige (see Syst. Nat. edit. reform.). Dog følger herhos af Fornodens hed, at en Bødder maae fodres godt, noget før og i Springtiden, hvilket Bønderne giøre i Island; men at udføge dem som ere af god Constitution, Skabning og Styrke, derom bekymrer man sig kun lidet: De som ere brune af Farve vælges gierne, og ellers hoide, thi hine ere rarere. Bøddernes Alder bliver 3 til 4 og meest 5 Aar; thi naar de ældes blive de hægne og ustyrlige, hvorfor man efter denne Tid pleier at slægte dem.

§. 303.

Lammene og
Lammetiden.

Lammetiden begynder omtrent midt i Maaſi-Maaned, da Saarene holdes hjemme, nær ved Gaarden, paa det man desto bedre kan komme dem til Hielp, saalænge baade de selv ere mavre, og Lammene skrobefige; Røven, Øren, Ravn, og paa nogle Steder Svartbagen (*Larus maximus, melanolevius, dorso & alis supra fulcis*), søge og her at giøre Bytte, hvis de ikke frahødes. Dog er det vanskeligst at vogte de unge Lam for Øren, ved det den aldrig kommer nær til, eller flyver lavt hid og did ved Jord, men holder sig meget høit oppe i Luften, og naar den faaer sit tiltænkte Rov i Sigte, sætter da først Kloerne til, og rækker Laar

og

og Been ned, i det den paa Kraaes Skyder sig ned, og iarten tager Lammet i Kloerne og flyver langt bort dermed. Hyrderne pleie derfor at gjøre Tid ude paa Marken, hvor de vogte Lammes-aaerene, og kaste deri Horn, Uld, eller andet, der giver en stærk og slem Lugt, hvorved man afskrækker Ørenen. Hvis Lammet er saa svagt, at det ei kan følge Moderen, eller aaaret saa udmaavret, at det ei haver Mælk, da tager man Lammet hjem, giver det Mælk af et andet aaar, eller og Koemælk, af en Vibe af Yenneskæder, omvunden med blodet Skind, som Lammet strax patter paa. Det er ikke rart i Jøsland, at et aaar faaer 2 Lam, men kun sielden 3, og holdes det for et godt Mælkfaar, som kan forsyne dem alle, i de første 2 til 3 Uger, medens Græsset er endnu ikkun lidet tilvojet. Aaaret dette ei an, eller et andet aaar mister sit Lam, da bruger Hyrden følgende List: Han tager et Lam fra det aaar, som haver 2 eller fleere, og bringer samme til det, som har mistet sit, og lukker derpaa aaaret, tilligemed det fremmede Lam, inde i en mørk aaarestie, da aaaret tager imod Lammet; men hvis dette ei skeer, binder man Skindet af det døde Lam over det nye tilbragte, da aaaret kendes derved af Lugten. Hvis endelig dette ei hjælper, da holder man aaaret fast medens Lammet dier. Disse og fleere slige Exempler vilse Graader i aaarenes Bittighed.

§. 304.

Oppe til Lands ere vanskabte Lam kun sværdet at finde; men ved Soekanten sees de tidt og ofte, og meest vilse Aaringer, da ^{Vanskabne} ^{er blandt} Lammene. Indbyggernes siige, der er Uaar paa Lammene. Den overtroisse Almue giver Elvefolk og andre Spogelses Skyld for slige vanskabte Fodseler, i det de stille sig for aaarene i Undfangelsen og de paafølgende Dage. Dette fortæller intet Svar. De Fornuftige meene;

at det kommer af Egnens Befæffenhed, og dette bliver vel den reeste Mening. De Faar, der om Ebben gaae i Stranden, for at æde Thang og Thare, hvoraf Jesland har mange Arter, fede lige Dansfabninger, langt ofter end de, der gaae paa Græs, endskiont de ere nær ved Habbredden. I Stranden findes mange Insecter, store og smaa, samt Fiske og Fugle, der tilligemed Uddunstningerne, som Heeden opløster i Luften, kunne let virke adskillige forkeerte Skikkeiser i Indbildningskraften hos et Faar, som gaaer med Lam.

§. 305.

Lammene
Afvænnelse.

Afvænnelsen foretages ei strax, eller paa eengang, men efterhaanden. Naar Lammene faae Kræfter, blive lidet større, og begynde at plukke Græsset, hvilket skeer efter 1 Uges til 14 Dages Forløb, lader man dem kun om Dagen gaae hos Faarene og die; men imod Aftenen fører man dem til Strecken, eller Lammegjærs det, hvilket er bygget paa et beqvemt grønt Sted, midt i Græsmarken, en halv Fierding Veis fra Hiemmegaarden. Dette Gærde er ei større, end at Malkesaarene kunne vel rommes derinde. Ved det inderste af Gærdet, paa et høiere Sted, er bygget en liden Hytte, henved 2 Alne høi, med en Abning oveni: Gulvet bliver bestroet med tort Moss, Afse eller Mod (d. e. Høefrø), og den første Gang med Gløder, for at bortdrive Insecter og andet Uroi, der kunde paaføre Lammene Sygdom eller Vantrivelse. I den eene Ende af Hytten er en liden Indgang eller et Bindue. Naar Faarene da ere indsluttede, samler man Lammene, og putter dem ind i Hytten, som kaldes Lamba-Kro, igiennem bemærdte Abning, som derpaa lukkes til, men Faarene lades ud igien. Dette skeer Kloffen 6 om Aftenen; men Kl. 6 om Morgenen samler man

man Faarene igien, som om Matten have holdt sig til Stekken. De malkes da først i Giærdet, og derpaa lukkes Lammene ud af den siden Udgang, da et hvert Lam søger sin Moder, som fiender det af Engen. Afsænnings-Tiden, efter denne Maade, varer 4 til 6 Uger, da Lammene ere blevene saa store, at de kunne føde sig alene af Græsset. Først blive Bædderlammene skaarne, og Hyrden selv forstaaer gjerne denne Kunst. Ellers har man een eller flere i hvert Bygdelav, som forstaaer sig Handteering. Et Par Dage derefter lægger man dem i Munden en rundagtig Bind, som haver 2 Knapper paa Enderne, ved hvilke man hæfter tvende uldene Baand, som bindes i Kors over Snuden, under Halsen, og knyttes tilfammen oven paa Nakken, hvorved Lammene hindres fra at patte. Denne Bind kaldes Kieble, og at Kieble Lam, naar man afsæmmer dem paa saadan Maade. Imellem St. Hans Dag og Maria Besøge, stilles Lammene med alle fra Faarene, men vogtes dog endnu en Uges Tid i Bygden, for at vænnes til at søge Græsset, og føde sig alene; drives siden til Stædene, hvor de gaar uden Hyrde til Sommeren er ude. Hos de Bønder, der kun eie saa Malkefaar, følge Lammene dem heele Sommeren, med Kieblet i Munden. Gimmernes Lam lader man gjerne følge Moderen og patte den uden Forhindring, det første Aar, thi Gimmerne give kun tiden Mælk. Siige mælkesødte Lam blive meget seede, og kaldes Dølker: de slagtes derfor gjerne den første Host.

§. 306.

Faar malkes kun to Gange i 24 Timer, ligesom Køerne (§. 243.). De give meest Mælk om Sommeren, nogen Tid efter Lammenes Fraskillelse, da man af et middelmadigt Faar kan faae 1 Pot og derunder: gode Malkefaar give 2 Potter, og man træffer

Faarens
Malkning.

endog dem som give 3, endskönt det er meget rart: dette bør forstaades hver Gang Faaret maltes, saa at man, efter den Regning, faaer af de fleeste Saar 2 Potter om Dagen.

§. 307.

Mælken
Bemyndelse.

Den første raa Mælk, der er tyk og giulagtig, kaldes paa Landets Sprog Saudabrodde: den overlades til Lammene, undtaget hvis den er til Overflod, da den laves til som Kalvedans (§. 74.): og den Ret kaldes Sauda:Abryster. Af anden Faarermælk laves i Jesland Ekyr, Smør, og undertiden Ost. Naar Faarene blive fodrede og vel behandlede om Vinteren, malte de baade meere og længer ud paa Høsten. Af Høstmælken gøres en velsmagende Ret, i det Mælken kaages til den bliver tyk, da den i saa Fald kaldes Saud: eller Sauda:Thykne. Ellers er det et Spørgsmaal iblandt Bønderne, om det er meer fordelagtigt, at fodre Saar om Vinteren, eller at holde dem saa knapt som mueligt er, da man koster lidet eller intet Foder paa dem: Det første bliver uimodsigetigen saavel sikkerst som fordelagtigt; endskönt de ere meget saa, som paa den Maade fore sig Faarene til Nytte.

§. 308.

Qvoda eller
Yverliim.

Vi vilde ikke, om Qvoda eller Yverliim bruges i andre Lande; men efter et almindeligt Sagn, fra Forsadrenes Tider, skal det være blevet brugt til Pergament-Blæk, forend Papiir blev almindeligt, forst for og efter Reformationen, og rimeligt have alle nordiske Nationer brugt det, især om Vinteren og Foraaret, da det var at faae. Qvoda kaldes den første Mælkvådse der kommer frem, ved chyli Adskillelse, i Pøret hos unge Saar og Kvier, forst forend de føde den første Gang: den er giul, meget tyk, og liimagtig. Den kaldes almindelig Klaar, og især Qvode af den
Eig.

Lighed den haver med klar skydende Harpix, hvilken dette Navn egentlig tilhører. Denne Saft maae udmalkes med Behændighed. Nuomstunder bruge Islænderne den til at liime Boger, Træ og andet. Man vil sige, at de glindsende, ophoiede og trinde Bogstaver, der sidde uden paa gamle Pergaments-Boger, ere fornemmeligen gjorte med denne Liim-Art, men hoed Svarte de Gamle have brugt her til, tales intet om. Vist er det, at Qvoden for sig selv kan saaledes bestaae og glinds; den bliver haardere end Gummi, og har det Fortrin, saavel for det, som for Eggehvide, hvilken de Gamle brugde saa meget til Maleriet, at den ikke opblødes af Vand eller Fugtighed. For kort Tid siden, da man endnu brugte Kaloskind til Skioder og andre heitidelige Brevskaber i Island, betiende Indbyggerne dem af tykkaagt Vidie-Blak, hvis Tillavelse allerede (§. 268.) er beskrevet.

§. 309.

Det er bekiendt, at Islænderne klippe ei deres Jaar, men lade Ulden vove til den falder af sig selv (see Forreb. Esterretin. §. 28.), hvilket skeer om Foraaret, naar Varmen tager Overhaand i Lusten. Den Uld, som først kommer frem, er siin og kort; men ved Vinterens Begyndelse skyder den stive Haar, som fælde i Lokker, og ere nesten to Trediedele længere end den inderste siine Uld, hvilken kaldes TheL, Haarene derimod Tog. Toget ligner meget Kameelhaar, saa at man har gjort deraf, i Kiøbenhavn, Knapper og Knæbaand af adskillige Farver, hvilke endog Kiendere ikke tør have kændet stille fra dem, der giores af Kameelgarn. Den rette Uld, som Toget er skilt fra, er blod og siin, ja kiendeligen bedre, end den Sællandske, hvilket en lang Tid har været en Hemmelighed hos de Fabriqueurer, der have aarlig tilhandlet dem den Islandske

Ulden.

Uld

Uld af Compagniet, for en ringe Priis. Om de Handlende have fundet deres Regning ved, at Ulden skulde hedde slet, lade vi staae ved sit Værd, men det er vist, at disse Tidens Naturkyndige have øst af denne Kilde disse og andre flere for Landet usfordelagtige Betretninger (see Anders. Isl. Nachr., *Kleinii* Qvadruped. ungułata; og Sallers Gesch. der Thiere 2 Hauptabth. 2 Abschn.). Ved det Toget paa Faarene i Island falder i Lokker, og er udivendig stift og glat, da håfter Vandet desmindre derved, og løber altsaa desletter ned af Kroppen. Saaledes haver da Naturens Herre forsynet disse Creature med dette Tog, som et særdeels fornødent Klædebon, hvilket, om man ved Klipping vilde betage dem, maatte man lade dem være under Tag, den heele Vinter. Ved Maanedes Udgang skeer Uldfældningen, da det heele Overtræk løses fra Skindet, hvilket igien har skidt nye, smaa og tætte Haar. Faarets ganske Kiold, som da hænger sammen som et Klæde, og kaldes Keife (vellus), tages da af, saa at det er halv nogent, men kan dog begaae sig paa denne Aarets Tid, uden naar Vaarskulden vedvarer usædvanlig længe, da Hyrderne pleie at sje Stykker af Badmel uden om Bugen paa de meest nogne og strobelligste Faar.

§. 310.

Afrets-Fælleder.

Afrets-Fælleder i Island ere vidtloftige Fjæld-Egne, som ere bevoxne med Græs, og ligge endnu længer borte fra Bygden, end Sæter-Fællederne (§. 276.). Afrets-Fjælde bruges til at feede Bedet, Oer og Heste, meest Stodhørs. Koer, Malkefaar og tamme Heste, som bruges til Reiser og dagligt Arbeide, blive deels hjemme, deels i Sæterne. Tidlig om Foraaret, naar den meste Sne og Jis er smættet til Fjælds, blive forbenædte Creature

drevne

dræve derhen, og det for at spare baade paa Græsmarken hjemme, og paa Umagen at vogte dem. Kestyrerne, hvis Embede det er, giør see paa Bygdens Veste, og have Opsyn med de Fattiges Bæsen, fastsætte Eiden for Vonderne, naar deres Veder bor drives til Afret. Hertil samles da, fra hver Gaard, saa mange Fok som behøves, efter det Antall af Veder, som hver Bonde haver; og dette Mandskab maae ikke forlade Bedene, forend de ere midt paa Afrets-Gjældet; hvo som giør herimod, sættes i Yengeboder, efter Sagens Omstændigh: d (see Graagaasen Landabr. Cap. 30. og Jonsbof Landl. B. Cap. 46.). Afrets-Strækningerne ere nuomstunder meest tilfælles for flere sammenslødende Bygdelave, dog derhos afmærkede eller indstuttede med navngivne Klipper og Aær, for hvert Herred eller Eyffel. Nogle faa Præstekald eller Præstegaarde, af det bedste Slags, besidde endnu suadanne Afrets-Gælder som en Eiendom, og da betale de Vonder, som trænge til at drive sine Kreature derhen, noget vist til Eierne, efter disses Antall, for Exempel 5 Alne, eller 1 Mk. in Specie, for 20 Lam. Man kan see af Landslovene, at Afretterne have tilforn været deelte i mindre Parter, da enhver kunde betiene sig af sit Stykke; dog maatte han ikke drive derhen flere Kreature, end der kunde riigelig græsses (Jonsb. l. cit. Cap. 51. 2c.). Ingen maae slaae Høe i Afrett, uden Eierens eller Vedkommendes Tilladelse, ei heller drive Gaar eller Heste derhen om Vinteren (see l. cit. Cap. 46.). Hvis en Bonde haver kun faa Veder og Afrets-Kvæg, maae han behøve de det hjemme, eller paa Sater-Markerne, med Kestyrernes og alle Naboernes Minde (see l. cit.). Dette forstaaes ogsaa om Lam; dog bruges det almindeligen i Borgarfjords-Eyffel, at drive dem paa Afret, efterat de ere afsvante, skaarne og mærkede paa Ørene (§ 305).

§. 311.

Bøemærker.

Man bør sætte Bøemærker paa alle Slags Afrets-Kvæg, thi ellers tilfalder det enhver som finder det; medmindre det er Kalv, Lam o. s. f., som endnu følger Moderen, der er mærket. Lam mærkes de fleste Gange forend de blive reent afsvante. Overalt bør intet Kreatur, som er tamt, være umærket (see Graa-gaasens Cod. Reform. og Jons: B. Landl. B. Cap. 47.). Saadanne Bøemærker ere arvelige, og om en nye Bønde intet haver, da skal han enten tilkøbe sig, eller selv opfinde, et saadant, som ikke ligner noget af dem, der bruges i det Bygdeland: Dog skulle alle slige nysoptagne Bøemærker tinglyses hjemme i Herredet, forend nogen bruger dem; og hvis da tvende Bønder have af Hændelse faaet samme Slags Mærke, skal det ene strax forandres eller reent affkaffes (see loc. cit. og Cap. 48.). Saar, Hornkvæg og Heste mærkes kun paa Ørene; Saaledes Skedde og med Sviin, den Tid de vare i Landet, men disse maatte ingen Bønde have paa Afrett (see Jons: B. l. cit. Cap. 51.), paa det de ei skulde fordærve Jorden, eller blive vilde. Samme Sugte, især Svaner og Gæs, skulde man mærke paa Fodderne (see loc. cit. Cap. 57.); men al Drift med saadanne Sugte er nu af Brug i Landet.

§. 312.

Fjallganga
eller
gang.

Ligesom Folk bør ordentligen samles, for at drive Saar til Fjalds, efter Loven (§. 310.); saa bør de og, efter samme, samles om Hosten, og drage til Afrets: Fjaldene, for at sanke dem igien, alt efter Sysselmandens og Repstyrernes Overlæg (s. Graa-gaasens Cod. Reform. Leigland. Th. og Jons: B. Landl. B. Cap. 49.); Dette skal skee naar 6 Uger ere tilbage af Sommeren, det er omtrent 2 til 3 Uger for Michelsdag. Fjaldgangs: Folkene bør

bor være forsynede med Skoe, Heste, Hunde, Madvarer, og andet Nødvendigt. Hver Flok af dette Mandskab foretager sig en vis Strækning af Afretten at gaae igennem, hvorpaa de alle samles paa eet Sted med Hiorden, og drive samme derfra til Faares Giærdet, hvilket i Loven (Jonsb, l. cit. Cap. 49.) kaldes Rettir og Logrettur.

§. 313.

De farende Kiøbmænd paa Slagter-Havnene have i nærværende Compagnies Tiid indført en Forandring i Fjærdgangen. Næmlig: i Stedet for den foromtalte Tiid, for hvis Skyld de maatte bie noget længe paa Havnene, glærne til midt i Octobers Maaned, have de nu faaet Tilladelse af deres Nædere, at modtage Slagtekvæget 4 Uger tidligere, end tilforn; hvorfor alle de Bønder, der ville sælge noget slegt til dem, maae til denne Tiid være komne til Havnen, og altsaa bliver nu Fjærdgangs-Tiden foretaget midt i Augusti-Maaned. Enhver kan vel begribe, at det er ei til liden Skade saavel for de Sælgende, som for de Kiøbende, eller for Handelen, da Taxten altid er den samme. Kvæget samles en temmelig Tiid forend det er kommet til den fuldkomne Feedme: der drives derpaa først hjem til Bygden, og siden en lang og besværlig Wei til Slagter-Havnene, hvorved det taber en stor Deel af Feedmen. Man holder her i Almindelighed for, at Faarene alereede efter de 2 første Dages Reise begynde kiendeligen at tabe i Feedmen; ja Bønden regner endog paa hvert temmelig feedt Faar, som skal have 10 Pund Talg, et halv Punds Tab for hver Dag af Reisen, især hvis der indfalder Regnveir og Blæst, eller og der ere mange Etoer at reise over. Man skalde ikke tænke, at denne Skik var endnu meer til Skade for Jøslænderne, end den er for

For tiidlig
Fjærdgang.

Handelen. Dog er dette en Sandhed. Thi a) tabe de deri, naar Bederne ere meget mavre, at de tidt maae slaae noget af i den fasts-fatte Priis, eller og lade dem vrage, og da enten drive de udfudte hjem igien, eller og sælge dem for en ringe Priis, deels til dem som boe ved Havnen, deels og paa Hiemveien, naar de blive udmats-tede. b) Forrykkes derved deres egen Fjædgangs-Tiid, hvilken dog Lovgiverne have passet saa noie efter Landets Beste; Bederne komme og ikke nær til den Guldkommenhed i Bygden, som de have de kommer til, hvis de vare bleve i Roe til Fjædts heete Tiden. c) Deres Græsgange hjemme lide meget herved, i det de blive ops-ædte for Tiden, saa at de Creature, som skulle gaae ude om Vin-teren, kunne kun finde der lidet eller intet til Fode, og endnu mins-dre til Fjædts, hvor Jorden er bedækket med tyk Is og Sneer paa denne Aarets Tiid. d) Ved at opsoge Saarene, samle dem i Byg-den, og reise med dem til Havnene saa tidlig, forhindres Indvaas-nerne fra Hoesætten, som dem dog er saa meget om at giere.

§. 314.

Sandaretter
eller Saare-
giærde.

Sandaretter, eller Saaregiærde, kaldes egentlig det Sted, hvor alt Afrets-Kvæget bliver samlet; og saasom det er fastsat ved offentlige Anordninger, kaldes det i Loven (Jonsb. Landsl. B. Cap. 49.) Langrett eller Langrettur. De fornemste Saaregiær-der, i Borgarfjords-Syssel og paa heele Landet, ere Hraundals-Retter, hvor den største Deel af disse og eendeel af andre nærlige-gende Syssellers Afrets-Saar hendrives. Herhen søge adskillige Folk, og især de fra Dale, Strande og Hunevands-Sysseler, som tilgrandsende, for at leede efter, forespørge sig om, og hente deres Saar, hvilke tidt komme iblandt Borgarfjordens, og drives da tillige med disse til Hraundalen. Indbyggerne fra Sneefjælds-

næs- og Snappedals-Syffeler, søge herhen i stor Mængde: De første meest for at tilhandle sig Faar, for Fisk og andre Vare; og de sidste deels for at erkjendige dem om deres eget Afrets-Kvæg, deels for tillige at handle dermed.

§. 315.

Straundals-Retter ere snart det eneste Sted paa Landet, hvor der holdes et Slags Marked, thi de forberedte Folk ligge her i Tæster i Egnen omkring Faaregiærderne. De fra Soekantent have Fisk, Tran, og adskillige udenlandske Varer, for hvilke de tilhandle dem Beder, Smør, Bøddel, og andet meere af Opslandets Afgrøde, som kan være dem nyttigt. Stedets Syffelmand, Præsterne i Nærverøessen, samt andre Folk, som her have Navn af Fornemme, reise ogsaa herhen, men mest for at besøge deres egne Sager; thi Faaredriften og Landvæsenet udgjøre og den største Deel af disse sidstes Huusholdning. Især maae Syffelmanden være her tilstede, for at have Opsyn med, at alting kan gaae skikkelig til; thi det som er tvært imod, som Tyverie, Drukkenfab, og deraf følgende Trætter, Slagsmaal og anden Uorden, forefalder her undertiden. Saavidt er derfor nogen Sandskærdighed i Andersons Beretning, at Dyrigheden maae være tilstede ved Søyderetterne paa dette Sted, endskjønt der ikke settes nogen egentlig Ret; men de Sager, som her foresalde, og ei kunne afhandles i Mindelighed, de stævnes til det nærmeste Thingsted. Sammenkomsten kan være 3 til 4 Dage. Om Straundals Søyderetters Natur og Indretning, er det nok at sige, at de bestaae af Giærder, hvilke ere opkastede af Steene, som ere blevne smaltede ved Jordsbrand, og kunne modtage nogle 1000 Faar. Der inddrives hore samlet Hiord for sig, siden udseges alle de Faar, som have det

Ec 3

samme

samme Mærke, og indsluttes af Eierne, eller deres Fuldsmægtiger, i andre smaa Gierder, som kaldes Dilkar, hvoraf her findes mange, omkring de store eller Hovedgiærderne. Stedets Natur hielper ikke lidet til at kunne saaledes omringe, indslutte og forvare saa mange Stokke af adskillige Bygders Faar; thi det horer til en Graunstrækning, frembragt ved Underjords-Tid, og er altsaa fuldt af Kroge og Huuler. De Faar, som ingen Eier findes til, skal Ssyderetts-Bonden, det er den Mand som boer paa Stedet, hvor denne Samling holdes, tage i sin Forvaring, vogte og passe paa dem, som de vare hans egne, og lade dem lyse paa offentlige Steder, det samme Aar de fanges, eller i det mindste inden næste Nytt-Aar, og holde saaledes ved at lyse dem nogle Gange op, i 3 Aar efter hinanden. Hvis da ingen Eiermand anmelder sig, inden den Tid, blive disse Faar hans egne. Efterat Faarretterne ere holdne paa denne Maade, og Faarene deelte, tager enhver sine og driver dem deels hjem, deels og til Slagter-Havnene (§. 313.). Denne Omgang kommer ellers meget overeens med den som bruges paa Seeroe (see *L. Deb. Færoa Referata* pag. 120.), alene at Faarene gaae ei vilde paa Island, som der (§. 299.).

§. 316.

Den senere
eller anden
Færdgang.

Hvor sittig end Faarene blive søgte i Afretten den første Gang, blive der dog altid nogle tilbage. Desuden løbe og nogle af de hjemdrevne Veder til Fjælds igien, da de ei kunne glemme, at de have til Fjælds havt godt Græs, og en større Grad af naturlig Frihed. Lam blive sielden drevne hjem i den første Fjældgang; de søres heller ei af Forsningen saa langt bort, som de gamle Faar, thi de maa have Noelighed til at styrkes og feedes den korte Tid af Sommeren, som de have tilbage. Naar det lakker mod Vinteren,

og det begynder at snee paa det overste af Fjældene, foretage Bonderne med samlede Kræfter, som før (§. 312.), den sidste Fjældgang, og samle da alt hvad de finde af Kreaturer, baade deres egne og andre. De have paa den Tid af Naret saa meget mindre Besværslighed med at hitte Faarene, imod tilforn, som de nu ikkun behøve at søge i Dalene, og paa de lavere græsvoorne Stetter, hvor Kreaturene nu søge hen for at undgaae Sneen.

§. 317.

Slagtetiden begyndes ved Michelsdag, da hver Bonde tager saa meget af Faar og Hornkvæg, som han enten behøver til Vinter-Forraad (§. 39.), eller nodes til at slagte af Mangel paa Foder. Ved Slagteriet er ei noget at erindre, undtaget at man lader Kreaturet bløde noget langsomt, at Blodet ei skal løbe ud i Riødet. Gruentimmerne tillave 3de Slags, nemlig Blod-, Løvs- og Riød-Pølser: af Hjertet og Indvoldenes Feedme gøres ogsaa Pølser, hvilke alle spises, deels ferske, men dog meest syltede i Balsde, om Vinteren. Endeel blive røgede, især de smalle Riød-pølser, som kaldes Biuga. Herforuden slagte Bønderne om Vinteren, især til Jule, og vælge gjerne dertil suldvorne Faar, der ei gaar med Lam, hvilke blive feddere end de andre. Om det saa kaldte Slagnalamb (Høflatslam) er før berettet (§. 39.).

§. 318.

Forhen (§. 75.) er talt i Almindelighed om Prisen paa Beder og Faar, efter den i Loven satte Landtæft. Om Hosten koster 1 Gires aars-Bede, iblandt Indbyggerne selv, 1 Rdlr. in Specie, eller 5 Dre; men hos de Handlende kun 1 Bert, eller 5 Mk. Hvis Slagtekvæg betinges, efter som det kan befindes godt, naar det er slagtet; da stiger Prisen efter Talgens Vægt, hvert Pund regnet

Slagtetiden
og Slagtes
riet.

Prisen paa
Slagtefaar.

tit

til 2 Alne, saa at en Bede, som giver 20 Pd. Ealg, kan komme til at koste 40 Alne, det er 8 Mark Specie, eller i det mindste 2 Sldr. Kibdet for sig eller Kroppen af et gammelt Faar, for uden Hoved og Fodder, Indvolde, Ealg, Skind og Uld, sælges for 1 Erone, hvoraf man kan see, at Eieren kan lade faae lige saa meget for alt det andet. Et Pund af roget, vel torret Bedekjød, skal, efter nogle Exemplarer af Boelagen, koste en halv Alen eller 2 Skill. in Specie.

§. 319.

Hvoledes
Faar behan-
des om Vinte-
ren.

Efterat Høestakken er fuldkommen sunken eller perstet, maaler Bonden den, og overlægger med sine Følk og Naboer, hvor mange Kreaturer derved kunne fodres. For et Lam regner man 1 Kappel (§. 52.), eller een Hestes Byrde: For et Faar 2 Kapper; men for en Rode 30, og saa meget Høe regnes og paa en Favn (§. 52.). For at fodre et Lam om Vinteren, naar det skal have fuldt op, betaales 10 Fiske, eller 20 Skill. Sp.; men for et Faar, som har kun Huushø, naar der er haardt Veir, og noget slet Foder dertil, men gaar ellers den meste Tid ude paa Marken, gives halv saa meget. Stald for et Hundrede Faar skal være 6 Favne i Kvadrat. Lam skulle fodres for dem selv, og Bederne ligeledes. Bædderne lader Hyrden ei giærene komme til Faarene, naar det er mørkt, thi han vil viide, hvilke Faar først undsfange, og ligeledes om Bædderen er duelig.

§. 320.

Faarenes Al-
der.

Man lader ikke Faarene i Jesland blive meget gamle: og Bedder især ikke over 5, da de otte breede Fortander ere fremkomne (§. 301.), og kun sjældn 6 Aar; En Bædder 4 Aar; Faar 8 til 9 Aar, da de ere frugtbare over de 7 til 8. Af Forriste-Soyder (§. 75), som

som Bønderne lade leve, saa længe de kunne rore dem selv, og føre Giorden an, seer man at de leve 12 til 13 Aar. Vi have endog Exempler paa, at Saar have her i Landet naaet det 15de Aar. *Becher*, i hans Kluge Hausvater (Leipz. Dpl. 1718 pag. 642.), siger, at Saarene i Tydskland ere 8 Aar frugtbare, og blive 10 Aar gamle. Dog beretter *Zaller* (loc. cit.), at de blive 12 Aar og derover, naar de leve paa Klippagtige Steder.

§. 321.

Sygdomme iblandt Saarene falde her adskillige, som asuinsdelig ere bekjendte og have deres særskilte Navne, hvilke ere: a) *Sau-* Saarenes
Sygdomme.
fund-Sort, *vertigo* eller *Hovedsvimmel*: *Hornkræget* *saar* og *saa* denne Sygdom, men den er dog endnu meer giængs iblandt Saarene, hvilke angribes deraf meest i det første og andet Aar, da den giærne begynder om Vinteren, eller tidlig om Foraaret. *Hoved-* *Soot* bestaaer ei aleene i *Svimmel*, men ogsaa i *Dorkhed*, og folgelig den animalske *Huusholdnings* *Standse*: *Saaret* *flotter* hverken om at æde eller drikke, holder sig giærne til ferske *Soer* og paa *Abredder*, tumser sagte omkring, og undertiden styrter sig i *Bandet*, eller ned af steile Steder. Andre Saar blive giærne stille paa eet Sted. Sygdommen forarsages af *Hiærrens* *Forvirrelse*, og endee erfarne *Mænd* ville endog forsikre, at der inden i *Bags* *hiærnen* ved *principium medullæ oblongatæ*, skal, naar man stærker *Hovedet*, findes i en egen, meget fin *Hinde*, samlet en vis sei og haard *Materie*. Man har mærket, at de syge Saar komme dem undertiden, ved det *Drene* begynde at flyde stærkt med et *Slags* *Wædder-Materie*. Ellers doe Saarene de fleeste Gange af denne Sygdom, saa at Bønderne holde det for raadeligst, naar de blive den vaer, at slagte Saaret forend det bliver udmavret; *Becher*

Dd

(l. cit.

(1. cit. p. 660) er af samme Meening. Nogle paaftaae, at Svims mel skal være arvelig hos Faarene, og derfor bruge ingen Bæder til at bespringe dem, som denne Sygdom mærkes hos, eller som har havt den, og hvis en Bønde bliver dette siden vaer, frygter han for, at hans Lam skulle blive befængte med samme Sygdom. Andre holde for, at Hoved-Soot er anstikkende, hvilket ei synes rimeligt. b) *Vatns-Soot*, Hydrops eller *Vater-Soot* yttre sig blandt Faar undertiden; dog er den ei meget giængs. c) *Lunge- og Lever-Soot* er i Island alt for almindelig, saavel hos Hornkvæg, som Faar, naar de blive gamle. Det syge Kreatur siges at være *Sollid*, hvilket Ord vil sige, at det haver Steene eller *vomicas*, paa Islandsk *Sullir*, i Lungene eller Leveren. Kiendetegn til bemældte Sygdom hos Faarene ere følgende: 1) stærk og jævnlig Hoste; 2) Ulden, eller egentlig de yderste stive Haar eller Toget (§. 309.), falder af paa Bøvene; 3) det syge Kreatur udsundster kold Sved i Stalden, hvilket sætter sig som Rimmfrost (paa Islandsk *Sicla*) uden paa Ulden; 4) naar Faaret er slaget, befindes bemældte *vomicæ* at være opfyldte med en tyk og undertiden tynd Vedder, da de kaldes *Sullir*. Naar de ere haarde at føle paa, og tunge som Steen, kaldes de *Brys*, og befindes indeni at være opfyldte med smaat Gruus eller *Calculis*. Aarsagen til denne Syge meenes at være slem, som mulnet og sortbagt eller forbrændt Høe, hvilket man nodes til at give Faarene, naar Høe-Abslingen har været slet. Til Lægedom herimod forsøger man adskilligt, som stalden har en god eller vis Virkning; det beste Middel skal være selvsmættet Olie af Haa-Lever, hvoraf man giver en Roe en halv Pot om Dagen; men et Faar to Skeeder sulde; Kreaturet maae lægges ned medens denne Olie gives det ind.

d) Tynde

d) Tyndt Liv faae Faarene meest om Foraaret af de nyevorne Urter, især paa vaade Marker og Myrer, hvorved de udmærkes og doe ofte. *Trifolium Fibrinum* eller Vukkeblade meenes at være den meeste Skyld deri, hvorfor den kaldes Horbladka, det er en Ur med udtærende Blade (S. 32. E.). Nogle give Faaret herimod stodt *Album Canis* i Mælk eller nye Balde. e) *Tenia* eller *Ascarides Animales* Spolorime. Dem faae de tidt; derimod gives, i Bond eller Brændeviin, stodte Virke-Kull; rimeligst, at dette blisver vidrigt for disse Orme, samt at det ved at sætte sig ved Tarmene, forarsager aabent Liv, hvorved Ormene fordrives. f) *Juvur*. *Bolga* eller *Pver*. *Svolmen*. Det hænder ofte at Dveret og Bugen hoover. Faar og Koer gaae ganske syge heraf og kunne ikke malkes; tilsidt gaar Materie i Dveret, saa det raadner bort og Kreaturet doer ofte heraf. Aarsagen foregives adskillig af den eenfoldige Almue: f. E. at Elver eller Underfjords-Folk malke dette Krog; at ildefindede Naboer Koner tilveiebringe ved Hjerie et Slags Udyr eller Slange, almindeligen kaldet *Snaekur*, og sende samme til at sue Koer og Faar i Nærvaeren, for at fiærne Smør af Mælken; hvorfor og denne Sygdom kaldes af *Jndbygg* gerne at *hlaupa* under. Andre, og de fleste, sige, at en liden Spurv, *Motacilla Oenanthe* vel *vitiflora* Auctorum, (Fl. Sv. 217), som paa *Jslandsk* kaldes *Steindepill*, pikker og suer Patterne; men om der er nogen udvoortes Aarsag til saadan Dverets Høvelse, ere vi ikke endnu komne i Erfaring om. De som holde denne Sygdom for overnaturlig, bruge ligesaa ugrundede Midler derimod; nemlig, de slaae en besynderlig Knude, (ligesom *Krampe*. *Knuder*), kaldet *Sigur*. *Lycia*, i Kaars over Lænden. Andre roze med Svovel under Dveret; nogle tage *Viibe*. *Sit*, *Knu*;

se og binde det under Kvæget, hvilket sidste fornuftige Raad, tilli-
 gemed Svoveltrogen, gjør den beste Virkning. g) Braada-Sott,
 Maastr eller Hovenhed i den ganske Krop, da Kreaturet plud-
 seligen opblæses, som en Blære, og deer efter kort Tid. Denne
 Sygdom menes at komme af giftige Urter (conf. *Becker* l. cit.
 p. 646.); men dette tør vi ei bekræfte, da vi ere ei endnu oplyste
 om Sagen. Man giver Faaret derimod varm Mælk, og tildeels
 varmet Brændevin med stød Veber eller Engefer i; men det hjæl-
 per sjælden. h) Blindhed. Den tilslaaes om Vinteren, naar
 langvarig Driv-Sneer har været ved og holder Marken tildækket.
 Hvis Faarene da drives paa Græsgang, naar Solen skinner stærkt
 i Dinene, træffer det sig, at de i en Hast svækkes, saa at Horn-
 hinden foran bliver hvid, hvorved Faaret saaledes forblindes, at
 det kommer sig sjælden igien. Naar Hyrden betids fornemmer her-
 til, slutter han Faarene inde i Huus, og holder dem i Halvmørke,
 til Sneen for en Deel er borte. Andre kommer Salt i Ørene og
 binde udenom, paa det Saltet kan smøltes: det har undertiden
 gjort den forønskete Virkning.

§. 322.

Mave-Vol-
 de.

Slaar, Knættir eller Mave-Volde findes her tidt i Faare-
 nes Mave, ligesom *Agagropilæ* i Streengeeder. De kunne blive
 saa store som Hønsæg, og undertiden findes mange i eet og det
 samme Faar: de blive meget faste og jævne indeni, og med en sort
 glat Skall udenpaa; ellers ere de altid lette. De vove her, som
 ellers, af den Uld som Faarene æde af hinanden.

§. 323.

Fæqværn.¹

Sieqværn eller Fæqværn er en anden siædsom Materie, som
 findes i Faarenes Indvolde: den er hvid-anfigtfarvet, og bliver
 glat

glat og haard, naar den tørrer: denne Gevæxt findes i Mesenterio, og er ei andet end nogle dets glandulæ, hvilke groe sammen i eet, og blive til en tæt og sei Klump paa en halv Kroens Størrelse. Naar den træffes, forvares den som en Maritet; ja de Eenfoldige have endog den Overtroe derved, at den som eier en Fæequærn, bliver en rig Mand, især paa Saar, hvilke han ei skal miste ved uslykkelige Hændelser.

§. 324.

Eil Slutning ville vi mælde om et lidet Insect, som egentlig hører Saarene til, og ofte forarsager Vantrivning hos dem: det er bekjendt overalt paa Landet, og kaldes *Færlus* eller *Saarelus*, og er *Linnei* Hippobosca ovina, alis nullis; dog anføres det af ham iblandt Diptera Syst. Nat. Ed. Ref. 229. n. 4. Der citeres ei Fl. Sv. men *Wästgöta-Nesa* p. 59., men der kaldes den Hippob. Aptera (s. Dag 25 Jun.), hvorom *Linneus* siger, at den er den største iblandt Saarelusene, hvilket og passer sig til denne vor *Færlus*. *Acari Reduvii* Beskrivelse, (Faun. Sv. 1192.), som *Linneus* baade der, og i Syst. N. (6te. Stockholm. Opl.) kaller *Acarum ovinum*, kommer meget overeens dermed, alene at *Acari* skal have 8 Fodder; og desuden siger han i Syst. Nat. Ed. Reform. at denne selv samme Art (Faun. Sv. 1192.) opholder sig ei paa Saar, men paa Hornbæg og Hunde. Den Islandiske *Færlus* ligner meest, til udvortes Ansæelse, den bekjendte *Bæggeslus*, og er lige saa stor, eller lidet større: den har 6 Fodder, med 3 eller flere Kloer, og toende korte Antenner: den er mørke-brunrod af Farve, undtaget Abdomen oven og midt paa, som er mørke-afsfarvet.

Fær: eller
Saare-Luus.

§. 325.

Slutning om
Faaredriften.

Denne Post om den Islandske Faaredrift er vel bleven noget vidtloftig, men vi have agtet det fornødent, at handle eengang for alle udførlig om den, da den udgjør en stor Deel af Inderbyggernes Næring. Det syntes os at kunne tjene til Oplysning for Fremmede, især i det, som findes at være urigtigen fortaalt og skrevet om denne Sag. Man seer ellers heraf, at Islanderne kunne, uden megen Omsorg eller Umage, holde deres Kvæg, og at dette alligevel bringer dem god Nytt. Paa andre Steder i Landet foresalde ved Faaredriften nogle særdeles Omstændigheder, som skulle blive tillagte, naar vi komme til dem. Men i Hensigt til Borgarfjords dens Inderbyggere, da have de havt den største Mængde af Kvæg. For omtrent 20 Aar siden vare i Myre-Syssel trende Bønder, som eiede hver 9 til 1100 Faar, men i de sidste 10 Aars Tid ere Faar og Hornkvæg meget bortsmæltede, saa at man, i Steden for at de græsriige Afteds-Fjælde vrimslede deraf tilforn, seer der nu saa godt som intet. I Aaret 1752 døde paa en liden Strækning, i bemælte Syssel, 4000 Stykker Faar. Ved Faaredriften i Island kommer det mæeste an paa, at faae en Hyrde, som er vel stikket og vant til denne Handteering; thi her findes de, som have en særdeles Lyft herrit, hvilke fatte et Slags Kierlighed til deres Hiord, og ere saa skarpsæende, at de, iblandt nogle 100de Stykker, kunne savne eller kiende eet eeneste ved første Diekast. Man siger for Skiæmt i Island, at en Hyrde skal være liden af Vært, men foer af Lemmer og vel proportioneret, raff paa Beenene og meget hurtig i alle Bens dinger: ikke tungsinde, men alletider lystig og levende, enten det er godt eller ondt Veir: han skal gaae med sin Kiæp i Haanden og støtte sig ved den under Vrystet eller Hagen, naar han holder lang

Sam:

Samtale med nogen, der kan møde ham, og især med Fruentimmer, som han gjerne vil spøge med. At den gamle Verden har omtrent havt saadanne Tanker om en Hyrde, var let at beviise: man træffer dem ogsaa i de nordiske Historier (see f. E. *Sturlunga Saga* lib. 6. c. 4. og *Thorger Savards Saga*).

Andre Land-Dyr.

§. 326.

Geeder (§. 76.) har man ikke i Borgarfjords-Syssel; thi at een enkelt kan have nogle faa Stykker, kan ei regnes for noget. Det kunde dog lade sig gjøre at holde dem der; thi her vover paa mange Steder Birk og Krat-Busk (§. 258.). Disse Dyr kunde være Indbyggerne meget tienslige, men de paastaae, at Geederne vilde rent fordærve de ringe Levninger, som de have af Skov, hvilket er dem saa umistelig.

§. 327.

Sviin har man ligesaa lidet her som andensteds paa Landet (§. 77.). Niskur (§. 78.) siges at opholde sig her i nogle ferske Søer; men Visshed derom fattes endnu, saa at den imidlertid regnes for enten et opdigtet Dyr, eller er, man har indbildet sig at være til, i Antedning af den sandsfærdige Vand-Brinsken, hvorom paa et andet Sted er givet Efterretning; eller og, at det er Phænomenum, som man veed paa adskillige Maader kommer til Syne paa endel ferske Søer i andre Lande (see *Wallerii Hydrol.* §. 15.). Om Hunde-Arter (§. 79.), og Katte (§. 80.) er her intet Nytt at sige, paa det nær, at Fæhundene ere her af den beste Art.

§. 328.

§. 328.

Ræve.

Saaom her er meget Rvæg, saa finder man her og stor Mængde af Ræve (§. 81.). Indbyggerne maae derfor passe paa, deels at skyde og fange dem i Rævesæte, eller paa anden Maade, om Vinteren; deels at oplede om Foraaret deres Gren, det ere de Huuler, hvor de sode deres Unger: og hertil samles Folk fra de nærmeste Gaarde. Naar et Gren er fundet, bestiller man en Skytte, som begiver sig derhen, bygger et lidet Giærde eller Hytte for at skjule sig deri, og bier saaledes, indtil Ræven kommer, da han søger at træffe den, og især først Hannen, thi den anden, som de fleste Eider ligger i Grenet, og kaldes derfor Grenlægia, kan han læstetlig faae. Hvis Ræven er inde i Huulen, kommer hverken han eller Ungerne ud, førend den største Hungers-Nød tvinger dem til at forsøge et Udfald. Ligeledes naar de gamle Ræve ere udenfor, og mærke Ufred, komme de ei nær til Huulen. Skytten seer da at fange Ungerne, enten ved Løkkemad, eller ved at aabne Huulen: een af dem beholder han levende hos sig i Hytten, og kniber den saa længe, indtil den skriger, naar han seer den gamle Ræv kommer, som drevet af den naturlige Tilbøielighed til sit Afkom, nærmer sig ved dette Skrig. Naar de gamle Ræve enten ere stude, eller tillige med Ungerne indsluttede i Grenet, henter man Jid fra Bygden, og tænder den med Moss og Lyng i Nabningen af Huulen, saa at Røgen trækker ind: dog at der giærne lades eet Trækjul, thi der ere oftest to eller flere Indgange, som og da blive tilslutte. Ved Røgen qvæles Ungerne snart, men de gamle Ræve ikke saa læt, thi det er mange Gange erfaret, at disse trædske Dyr krybe nær til Isden, hvor de fornemme at Røgen er mindst, og fanges saa under tiden ved denne Leilighed. Skytten kan biev 3 til 4 Dage ved et Gren

Gren, forend Ræven kommer; Imidlertid tilføres ham Spiise fra den nærmeste Gaard: hvis han faaer kun den eene Ræv og Ungerne med, betales ham en halv Rixdaler. Om Vinteren faaer Ræve, af hvem som har lyst dertil, dog uden at faae Betaling derfor, da Skindene blive vel betalte efter Tarten. Nu haver desuden Hans Kongelige Majestæt, for at odelægge disse skadelige Dyr, tillagt den 1 Rixdalers Præmie, som kan sælge til de handlende Kiøbmænd 10 Ræveskind i eet Aar. Et Tegn til Rævens overmaade Haardforhed er ellers det, som af mange udgives for en Sandhed, at naar Ræven kommer i Sapen, som skules under Sneen, med et Been eller Rumpen, hvilket da tillige knuses og bliver følesløs, gnaver den med Tænderne saadan en beskædiget Deel tværs over, og løber siden sin Vej. Gildra eller Rævesælde bruges her i Landet i forrige Tider, gjort af Hæider eller flade Steene; men nu veed man ikke engang hvorledes den egentlig har været. Ræve forgives meest med Rævekager, hvis fornemste Grundvæne ere nucæ vomicæ (Kråhn-Augen), som bestilles til den Ende; man kommer 2 Stk. hakkede i en Kage eller Botde af suurt Smør, eller og i stinkende Kiød. Dyrahnstæur er et andet Reedskab til at fange Ræve; den gøres af Staaltraad eller Jernpinde, som skules i et Stykke Kiød, saaledes, at man stikker deri mange Kraagede Braaade med skarpe Odder, som staae ud fra Middelpuncten: de gøres enten smaa, da Ræven sluger dem ned, eller større, da Braaadderne hæfte i Tungen og Ganen, ved det han tygger derpaa; hvorpaa man trækker ham til sig med en Seilgarnstraad, som er gjort fast i bemældte Stykke. Til Beviis, at man har i Island i forrige Tider, meer end nuomstunder, lagt sig efter at odelægge disse flemme Dyr, kan tiene Althings-Samtykten Aar 1680. (Saa-

I des kaldtes Lovrettens Beslutninger til Landets Beste, hvilke blev indlemmede i Lovringets Acter, og udgivne med samme til alles Efterretning, førend den nye Norske Rettergangsmaade blev indført). Ved bemældte Anordning fornyede og stadfæstede man en ældre: at hver Mand, enten han var boesiddende eller ei, naar han eiede 6 Saar, skulde hvert Aar fange en gammel Ræv eller to Ræveunger, og hvis han ikke kunde bringe disse til Beie, da betale 3 Alne eller 12 Skill. in Specie i Madvare for Gardag. Heraf kan sluttes, at de skulde fanges om Vinteren; thi desuden tilholdes Bønderne at lade Rævehuuser slittigen opsoge, samt betale den, der ødelægger dem. De anførte Penge eller Madvarer skulde deels gives til de fattige, deels, om behov giordes, til Rævesangerne selv.

§. 329.

Muus.

Muus ere her vel, dog ei ret mange. De hvidagrige, som leve i Skove og Lyngbusker, paa Islandsk Skogar-Mys kaldte, synes kun at være enten en Forandring af *mure domestico* (Linn. Syst. Nat. ed. ref. 26-12.), eller den bekendte *mus sylvaticus*. I Huus-fells-Skoven findes en Mængde af dem. De ere ellers meget gode Huus-hødere, og samle til Vinteren en Mængde af Myshninger (§. 263.), hvilken deres Forraad Rejsende ofte komme over. Som her almindeligen forskaffes af dem, der selv have seet det, foretage de Reiser og Forsel over Dække og temmelig store Elve, hvor Vandet er dybt og stille, og de see Strømmen flyde fraas over. Deres Fartoi er tørrer Koemog, ligesom det falder paa Marken, nemlig tyndt og sladt. Saa mange som agte at reise i Sælskab, 4, 6, eller 10 i det høieste, hielpe hinanden med at føre samme deres Fartoi til Vandet. Lasten er en temmelig Dyrge af Myshninger, som opstables i Midten, men Muusene sidde i en Runddeel

deel uden om, saa at deres Hoveder stode sammen i Middelpuncten, men Halerne hængte ud i Vandet, og bruges i Steden for Aarer, til at føre Fartøiet. Naar de komme over, bringe de deres Mylninger til et vist Sted. Ellers ere de tidt uheldige, ved det Strømmen fører dem til Badet, da de lide Skibbrud, og maae hjælpe dem, som de kunne, med Svømmen; hvilken Kunst de ogsaa temmeligen forstaae. Disse Oversarter have vi ikke selv seet, men de ere almindeligen bekiendte; Nogle fortælle endog at de have seet dem. Naar man betragter Bøverens og flere saa kaldte floges Dyrs underlige Huusholdning, kan dette om Skovmuusen ikke agtes utroeligt. At de kunne lige saa vel samle Vinter-Forraad, som de smaa Egerner i Nord-America, i deres kunstige Boeliger, (see Kalms Americ. Resa Tom. II. pag. 74. & seqq.), er endnu mindre underligt.

§. 330.

Den første og almindeligste Sælhund-*Art*, *Land-Selur*, *Sælhund-*
som ogsaa kaldes *Vor-Selur*, fordi den føder sine Unger om Vaar-
ren, er nævnt tilførn (§. 83.). Den indfinder sig her paa adskillige
Steder, f. Ex. i Leyraa-Baag (§. 159.) og Hvitaa, hvor denne
falder i Borgarfjorden, fordi den paa begge Steder kan giøre god
Lapfangst. Paa Alptenæs, Vesten for Fjorden, fanges den i Garn.
Endnu en anden *Art* af Sælhund fanges paa Hvaløer, uden ser
Myrar (§. 122.). Den kaldes *Ur-Selur* og *Vetrar-Selur*, fordi
den føder om Vinteren. Den er langt større end den forrige, men
den meget lig i Skabning: Den føder sine Unger hoit oppe paa
Derne i det visnede Græs, omtrent midt i November, og fanges
der tillige med Ungerne: nogle slaae disse Sælhund med Rieppe
paa Snuden, saa at de besvime, da andre følge efter, og flere

Struben over med lange Knive. Det er ei at toise paa, at disse, faavelstom alle andre Arter af Sælhunde, have Been i Fodderne, endskjønt Anderson (Nachr. von Grønland) beretter det, som er tvært imod.

Om Fuglene.

§. 331.

Tamme Fugle. De fleeste Arter af Fugle, som i Risfar-Syssel (§. 84-89.) ere omtalte, findes og i Borgarfjorden. Tamme Fugle, foruden Høns paa saa Steder, findes her ikke. Mangel af Kornvarer, knapt Huusrom, og Vinterens Strængthed, ere til Hinder i at holde dem.

§. 332.

Andre Fugle, især Orne, Ravn, Falke. Af Orne (§. 85.) og Ravn (§. 87.) er her nok, ja alt for mange, som gjøre Bonden Skade (§. 303.). Sidstbemaeldte leve her meest af Kræbebær (§. 266.) og Jord-Maddiker, som paa Jsland kaldes *Alana-Madkar* (*lumbricus terrestris Auctorum*), hvilke Ravnene om Høsttiden opgraver af Jorden, hvor Mossen voper iblandt Græsset; den rykker Mossen op ved samme Leilighed, og gjør Landmanden derved nogen Nytte. Af Falke, graae og hvide, falder her en Deel (§. 86.), især i Graundal og Hitardal, hvor de opholde sig i de hvide Siælde (§. 123 og 127.).

§. 333.

Svaner. Af Svaner er en stor Mængde omkring Borgarfjorden, men mest paa Arnarvatnsheide og Holtevardeheide (§. 167.). Denne Strækning, af 8 til 10 Milles Længde, og 4 til 5 Milles Bredde, bestaaer mest af sumpige Steder, med mangfoldige store og smaa ferske Søer; og her opholde Svanerne sig, og sælde Siædre i August.

gust-Maaned: Indbyggerne fra Borgarfjorden, som boe nærmest ved disse Steder, og ligeledes de Norden fra Hrutefjorden, tage denne Tid i Aigt, og reise derhen, for at samle Pennesfædre og fange saavel de gamle som unge Swaner, medens disse endnu ei kunne flyve, og naar de andre have mistet deres Vingefædre. Om Foraaeret, naar denne Fugl har lagt det første Kull, samler man ligeledes Eggene. De som reise paa denne Fangst, ere forsynede med Heste, der hverken maae være flye eller seendragtige, og med store Hunde, der ere afrettede til at tage Swanen fat om Halsen, hvorefter den kommer ud af Ligevægten, og taber baade Modet og Kræfterne. Det første man kommer til Stedet, gaaer Swanen omkring paa det Torre, med Ungerne, men saasnart den seer Nogen komme, søger den Vandet, og da kan man see hvor forunderlig hastig disse Fugle kunne løbe, som en temmelig rask Hest. Dette have vi selv seet, hvorfor vi desto meer maae forundre os over, hvad Hill siger om Swanen, (*History of Animals P. V. cl. III.*), at den gaaer elændig paa Land-Jorden, fordi Fodderens Skikkelse kan ei tilkade andet. Det samme synes i Almindelighed at gjælde om Andeslægten; og dog har Naturen viist, i saadan Afvigelse, sin største Guldkommenhed, nemlig at den ikke altid behøver at bindes til de Regler i Bygningskonsten, som Mennesker umueligen kunne viige fra. Vi have tidt seet visse Slags Vænder, og især Ungerne, løbe i Nødsfald paa det Torre, og det meget hurtig; de komme saa forunderligen afsted, at man umuelig kan oine nogen Forandring i Beenenes Bevægelse; og dog ere deres Fodder endnu længer fra Ligevægten end Giassenes (*Kleinii Prodr. Av.*). Swanefangsten giver ei alene Fordeel af Fædrene, som af Fremmede holdes for de bedste Varer, men Hammen med Duunen paa er og meget be-

giærlig. Kjødet spises, endskjønt det er noget haardt og seit. Skindet af Gødderne trækkes heelt af, saa at Kloerne sidde derpaa. Det udstoppes og tørres, seer smukt ud, som Chagrin, og bruges til Poser, til deri at forvare Penge eller andet Smaat.

§. 334.

Vender og Graagias eller Vildgiæs. Af *Vender* falde her adskillige Arter. *Vildgiæs* (anser vulgaris ferus) komme og i utallig Mængde til Myrar, efter Mid-Sommer: De fanges her ikke, men den eeneste Nytte Indbyggere have af dem er, at de samle deres sædvede Giædre, som sælges deets til Fremmede, deets til Indenlandske; thi dette Slags Pennes giædre ere ret gode at skrive med.

§. 335.

Vederfugl.

Vedarfuglen er *Linnaei anas rostro cylindrico, cera postice bifida rugosa* (Syst. Nat. 61-12.). Den findes mangesteds ved Stranden paa Borgarfjords-Øerne, hvor den nyder den Sikkerhed som Løven og Indvaanernes Fordeel giver den, og skydes ei, som paa Sønderlandet (§. 88.). Dens fornemste Liholdssteder, hvor den tægger Æg og klækker unger op, ere følgende Øer: *Holm* (den Innre) paa *Akrarnæs*, *Leyraar-Øy*, *Alptenæs* Øer, og flere Øer, uden for Myrar. Et Beviis paa denne Fugls spædfærdige Natur er en *Holm*, eller siden De af bare Klipper, uden for *Knararnæs* paa Myrar, hvorhen man fører Høe og Møse, og bygger Nester for *Vedarfuglen*, som søger derhen i Mængde hvert Foraar. Det har ellers tilforn været en vedtagen Maade, hvor *Vedarfuglen* har besøgt klippagtige Øer, at bringe Høe derhen, og overføre Stedet dermed, førend den kom, da den søgte did i desto større Mængde. Høals-Øyar ere de fornemste *Vedarfugl* i *Borgarfjords-Øyffil*.

§. 336.

Lunde eller Sse. Papegøse er *Linnei* (Syst. Nat. edit. ref.) Lunde.
 alca rostrato plicato, sulcis 4, oculorum orbita temporibusque
 cinereis, non albis, som *Linnaeus* siger. Den findes i saa stor
 en Mængde paa Geirholm, at der er neppe Sted til at sætte Fod
 den paa, med mindre man skal træde i en Lunde-Neede. Her fors
 staaer man ikke at fange eller føre sig denne Fugl til Nytte, hvilket
 dog tilforn har været i Brug til god Fordeel for Eierne. Lundens
 artige Huusholdning, som *Lucas Debes* (Farøa Reserata), og
 især *Hill* (History of Animals P. 5.), beskriver, ville vi giemme
 til Breddefjorden, hvor den meest søger hen, og, tillige med Un
 gerne, fanges, til største Nytte for disse Steders Beboere. Paa
 Fjælland kaldes den Præst, deels af Rosten, deels af Farven: hvis
 Engellænderne kalde ham Pope, for at sætte ham imod Paven, da
 stæer ham endnu større Ere. Geirholmen besøgte vi 1753: Den
 er paa alle Kanter saa steil, at de Lam, som gaae der paa Græs
 om Vinteren, eller andet, der skal bringes op, maae hales op og
 ned med Dove. De, som ere øvede i at gaae op ad steile Klipper,
 kunne komme der op uden Hiølp, men de andre hale sig op efter
 Neeb, som hænges ned af Bierget. Denne Holm er bekjendt fra
 de gamle Eider (see *Solmveria-Saga*), fordi en fornemme Mand,
 ved Navn Hordur, som var dømt fredløs, holdt sig her en lang Tid
 med en Hob af andre Fredløse, som derfor kaldtes *Solmveriar*:
 Denne Bande rovede rundt omkring paa det safte Land, og hav
 de her et sikkert Tilhold, til de bleve med List ombragte.

§. 337.

Zaffula eller Sula er *pelecanus cinereo-albus*, cauda cu- Havfule, og
 neiformi, rostrato serrato, remigibus primoribus apice nigris. dens Fængst.

Den

Den synes at være den fjerde *pelecanus Linnei* (Syst. Nat. 65.) eller anfer *baslanus*; ellers kommer den næstfølgende hos ham ogsaa meget overeens med den, i Henseende til Navnet *Piscator*, samt Characterene, dog ei i alle Maader, thi der er Forskiel i Farven; og om Hannens og Hunnens ulige Farve er os intet bevidst, men rimeligst see de unge Fugle (som os ei ere komne for Dine) anderledes ud. *Catesbys* anfer *basano* congener ligner denne vores i Skabning og Huusholdning, men Farven er langt derfra. Storreisen af vor Havsule overgaaer noget en tam Baases, især er Halsen, Hovedet og Næbket langt større og forere. Halsen synes vel at være hvid, ligesom den ganske Fugl er, undtaget det hjerste af Vingene, men naar man ser den nær ved, falder Farven noget i det gult-grønne. Havsulen kommer til Sonderlandet, oftest tiidlig om Vaaren; ellers har den ingen vis Tiid, thi den følger Sild og andre smaa Fiske, der i Flokkelal løbe op til Stranden: Forsken søger igien disse Fiske, og derfor holde Indbyggerne Havsulen for en god og lykkelig Fugl, der altid bringer Fiske-Tidender. I Baartiden, naar Silden (hvorunder forstaaes ei aleene de egentlige Heringer, hvilke paa Jslandsk kaldes *Havsild*, og ei komme her just hvert Aar; men og alle Slags smaa Havfiske, som *Ropsild*, *clupea lata quadruncialis*, *Lodnussild*, *clupea villosa lætens*, og flere) løber ind i Hvalfiorden, følger Havsulen efter samme, og fanges da paa Afrensens i tvende Tilfælde: Forst om Baarnetterne, da den sidder og sover paa Søen, og holder Hovedet under den eene Vinge, arbejdende idelig med Fodderne for at holde Kroppen i Ligevægt. Det er for Fremmede meget artig at see, hvorledes disse hvide rundagtige Bylter drive for Wind og Strom paa Havet, da man ei kan viide hvad det er, forend man
kommer

kommer nær til, da Fuglen, som er træt af Dagens Arbeide, og desuden vel mæt, vækkes ei af sin Sovn uden man gjør Alarm; Ellers har Naturen lært den den Forsigtighed, at den ei sover uden der, hvor den finder Rum nok for sig til at drive i Soen, saa den ei skal støde an paa Landet. Indbyggerne roe da til disse Steder om Natten, enten alene for Fuglens Skyld, eller for at fiske tillige: De bevæge Nærerne sagte afsted, paa det Fuglen ei skal vækkes, og slaae den med en Kiap i Hovedet, roende saaledes frem og tilbage, hvor de see nogen Havsule at drive; man søger altid at ramme Hovedet eller og Halsen, som man derpaa vrider om. Det andet Tilfælde, hvor man passer paa Havsulen, er naar den jager efter Silden, da Fuglen pleier at holde sig høit over Vandet, og see efter den; thi den haver et meget skarpt Syn; og naar den oppe i Luften bliver en Sildeflok vaer, falder den i samme Dieblik eller skyder sig som en Vilt need i Havet, ofte i mange roode Galt tæt hos hinanden. Hvis dette skeer nær ved Landet, træffer det ind, at den ei haver Dyb nok, men støder an paa en Klippe, da den useilbarligen brækker sin lange Hals og skyder død op igien. Under Vandet tager Havsulen, og nedsluger saa meget den kan rumme, af Smaa-fiske, saa at, naar den efter et Par Minuters Tid kommer op igjen, er den ganske tung og seendragtig, saa at den ei kan flyve. Fægerne roe da til i en Hast, medens Fuglen er under Vandet, thi den er ei bange for at skyde sig need kort fra Vaadene, saasom den er baade hungrig og graadig; og i det Havsulen kommer op, slaae de paa foromtaelte Maade saa mange de kunne naae, ved at roe frem og tilbage, da Fuglen maae endelig dukke op for at trække Nanden. Havsulen giver en Hob Fiandre, og Kiødet spiises, da det er brav seet og tykt, men derhos trammet, (som man siger).

Dens fornemste Tilholds-Steder paa Island, til at lægge Unger ud, ere Suglestier, 6 Miile i Sønder fra Reykenæs, og Sulu-Hættur, en Klippe iblandt Vestmanns-Øerne.

§. 338.

Svartbagen. Svartbatur, *Larus Albus* (Maximus) dorso & alis superioribus nigris *Lin.* Syst. N. 69. 3. er i Borgarfjords-Syssel saa meget mærkværdigere, som den der begiver sig saa langt op fra Havet eller Stranden, hvor den ellers allevegne opholder sig. I Hítardal, oppe til Híalds, 4 Miile fra Soen, er en Holm i den ferske See Hítarvatn: Denne Holm er opført og beplantet med Angelica, først i dette Aarthundrede, af Provst Jon Haldorsen. Svartbagen kommer her aarlig, tilligemed Værfuglen, for at lægge Æg ud, da deres Needer staae i Skiul, for Regn og Uvæir, i Angelic-Buskerne. Svartbagen, som er temmelig driftig og stærk, beffiermer her saavel Værfuglens som sine egne Æg, imod Ravens og Røven, (*larus reatricibus duabus intermediis longissimis*, Syst. Nat. 69. 6.); men paa andre Steder er den ei saa gunstig imod Værfuglen; da den ikke giærne vil lide dens Neede i sin Nervørelse. Men det er endnu mærkværdigere om denne Sugls Hurtighed og Kræfter, at den tør binde an med de store Lape, naar de gaae op i Elverne. Thveraa (§. 164.) er tiensigt til denne Fangst for Svartbagen, fordi dens Vadsteder have saa lavt Vand om Sommeren, at Lape kan ikke ordentlig soomme, men springer og arbejder sig frem ved Hielp af Finderne. Denne Sugl hugger da i Stykker med Næbbet, det smalle Vaand, som hæfter Bugen til Gællerne, og paa Islandss kaldes Lifodde; thi det er en Epidse, hvor clavicular støde sammen. Ved dette Snidt mister Lape Kræfterne, og maae snart døe, fordi han er ei i Stand

Larus . svartbakur .

Stand til at bevæge Gællerne. Det kan og vel være, at Svartbagen i det samme Skader Hjertet, som ligger her i Nærværelsen. Hvorledes samme Fugl fanger Rodmaverne, (paa Dansk Steensbiller, Cyclopterus), i Stranden, skal nælles paa sit Sted.

§. 339.

Therna, Arctia, paa Dansk Therne, *Sterna alba*, capite ^{Therna,} supra nigro, rostro & pedibus rubris, cauda forcipata, re- ^{Arctia.} tricibus duabus extimis longissimis, albo nigroqve dimidiatis er om Sommeren paa alle ovennæmte Der, men meest paa Leyraar-Ey i største Mængde. Denne siden Fugl er meget dristig, i det den tør med fuld Fart flyve Folk i Hovedet, hvis de komme det Sted nær, hvor densæg eller Unger ere. Denne Thernens Dristighed koster den og undertiden Livet.

§. 340.

Kilde-Svin, *Tringa* rostro brevi nigro, tota dilute *Kilde-Svin.* cinerea. Skient vi ei kunne give en fuldkommen Beskrivelse over denne Fugl, bør den dog ei gaaes forbi, da den har den undertigste Huusholdning af alle Fugle, ei at tale om det forkiærte Begreb, som Mængden har om den. Man siger f. E. at Kilde-Svinet har Halsparten en Orms Natur, og kan krybe ned i Jorden, hvor haard og tæt Grunden end er, isald den forfølges, saasom den ei skal kunne flyve. Overtroiske Menneker have og tillagt den en meget stor Kraft til forunderlige Ting, og især til Hæxerie, hvilte og fleere urimelige Meninger maage være komne deraf, at Fuglen er saarar. Hvad med Bished kan berettes om Kildesvinet, er, at det findes paa nogle Steder i Island, og oftest ved varme Bæde, eller og nær ved Kilder, Bakke og Moradser: Fuglen kan ei flyve, men holder sig neder i Jorden, i Rister og Huuler, og naar man kom-

mer over den oppe paa Jorden, hvilket ofte skeer, gaaer den i et Dieblit sin Beskuer af Synne, endogsaa paa slet Mark; thi den er meget vis paa at hitte sine smaa Kroge og lontige Gange i Jorden, som Folk ei kunne see, og have derfor taget deraf Anledning at digte om den adskillige Fabler. Om Vinteren holder den sig oftest inde i Jorden, hvor Grunden ei fryser, og allerhelst h or den er varm og tillige aaben. Paa Reykholt bliver man den ofte vaer, nær ved Præstegaarden og det varme B d, hvor Kartene have undertiden fanget den; men hvor megen Umage vi have gjort os, have vi dog ei hidindtil faaet den i Hænder. For mange Aar siden har den eene af os, nemlig Viarne Povelsen, seet den temmelig noie; og desuden have vi talt med troeværdige Mænd, som have faaet og betragtet den: Dens Storr lse og Skabning ligner meget *Selningens* (*Tringa rostrata levi, subtus alba, supra cinereo- & nigro-variegata, tinctura in medio dorso violacea.*). Den er aftegraa af Farve, haver blode Fjædre, og smidige Ledmode.

Om Fiske og Fiskeriet.

§. 341.

Fiskeriet i Almindelighed.

Fiskefangst drives her fornemmeligen paa Akrenæs og Myrar; dog ere ingen Fiskeleier paa dette sidste Sted. Maaden at fiske paa er den selvsamme, som mælde er om Kialarnæs (§. 92. 95.). De Fiskearte som her fanges ere og de samme. Ved Høsttiden fanges paa Akrenæs meest Slyndre, og det n r ved Landet (§. 97.) med smaa Baade; men om Værtiden, da de fleeste fiske hjemme, bruges store Baade til 4 og 6 Mænd. Paa Myrar faaer man ofter Hellest nder og Rokker, end stor Tosk; der eis Indbyggernes ikkun smaa Fiskebaade, som de bruge Høst og Vaar,

Naar, thi deres Værtid søge de omkring Bester = Fokkelen
(S. 282.).

§. 342.

I Anledning af det Navn Sildarmanna-Gata (S. 123.), ^{Silbiskerie}
det er Sildemænds-Vei, meener man at der har været Sildfiske- ^{og Detank-}
rie i Hvalfjorden i forrige Tider. Man finder vel ingen Spor her ^{ning} derom,
til, hverken i Landets haandskrevne eller trykte Historier; dog kan
det meget vel være skeet; thi Fjorden ligger dertil beellig, og Maa-
den at fange Sild paa, kunde ei være ubekendt for Islænderne, da
de havde selv Seilads, meest paa Norge, da Handelen var den
Tid saa stærk, og da de norske Love handle saa udsørlig derom (see
Frostos Thingslaug Landsleye-B.). Men hvad herom er eller
ikke, kunde dog saadan Fangst meget læt indrettes paa Akrenæs;
thi endskjønt den egentlige Hav-Sild kommer der ei hvert Aar, saa
kommer den dog saa overflødig, naar det skeer, at man nogle
Gange har fundet store Dyringer deraf opdrevne paa Strandbred-
den; man har og kundet øse den op af Søen med Baller og Truge.
Foruden denne Art saaes her hvert Aar Sild af de nysanførte Arter
(S. 337.), som ere ganske gode at spise.

§. 343.

Vi have tilforn talt om Laxen og dens Arter (S. 91.) og opreg: Laxefangst,
net (S. 162. o. f.) de Elver i Borgarfjorden, som give Lax. Nor-
deraa er det eeneste Sted, hvor Lax fanges med samlede Kræfter,
og deesles siden, saavel til Vidkommende, som Fattige, hvilke søge
derhen. Dette skeer om Sommeren, nær ved Stafholts Præste-
gaard, naar der er ei hoit Vand i Elven, samt hvor Vunden er
jævn, og Strømmen ei for stærk. Tiden bekiendtgjøres i For-
veien, da Folk samles fra Egnen til Hundrede eller flere i Toller.

Paa Bader nedenfor opkastes et Steengærde, hvorigiennem Vandet dog kan vinde: det bestaaer af to Bægge eller Arme, som gaae ud fra Bredderne paa begge Sider ned ad Elven paa Eskraas, og stode sammen midt i den, i en spids Vinkel. I denne Vinkel dannes som et Vandkar med smal Indgang, og naar dette er færdigt, tager man eet eller flere Garn, som spændes over Elven. Een Mand til Hest holder hver Ende af Garnet, og andre riide bag efter, da Hestene svømme, hvorved da Laxen strækkes, saa at den hverken tør springe over Garnet, eller forsøge at trænge igiennem. Aabredden er ligeledes besat med Folk, som kaste Steene i Vandet, hvorved Laxen bliver endnu meer bange, saa at den ei tør andet end flygte til den omtalte Vinkel, hvor den tages og deesles, saavel imellem Garnets som Grundens Eiere paa begge Sider. Alle de, som ere komne for at hjælpe til, tage og Deel i Fangsten, tilligemed de Fattige. I Ghusuraa (§. 166.) kan Laxen ei fanges i Garn, for den stærke Strøm, og de store Steene, som Vandfald og Gisbrud rive løse om Vinteren. De Nærboende bruge derfor lange smalle Stænger, besatte med Braadder, som en Aalestang, hvormed Laxen gienemstikkes og drages saa op. I Forsveien forfølges den og gieres bange, da den putter Hovedet ind i mellem to Steens, meenende at den er sikker, og roer sig derfor ikke af Stedet, stiont noget kommer den nær. Denne Maade bruges i mange andre Elve, af samme Beskaffenhed, som Ghusuraa.

§. 344.

Laxefangst i
Hvitaa.

Et Beviis paa, at en meget fordeelagtig Laxefangst kunde indrettes i Hvitaa, kan følgende tiene: Johan Mum fra Hamborg fik i Aaret 1648 Kongeligt Privilegium paa at fange Lax i Osen

Ofen eller i Munden af denne Flod; men under den Indfænkning, at han skulde afgjøre det med Landets Dyrighed, at Vedkommende ikke skulde blive fornærmede derved. Han forespurgde sig derfor paa Althinget, og fik det Svar af Laugretten, at han vel maatte fange i Munden, hvor Afgangen til Floden ikke blev Laxen betagen; thi Loven (Jonsb. Landsleje-B. Cap. 56.) forbyder at indrette nogen Gangst saaledes, at Fisken skal hindres fra at gaae op, hvor den pleier, til Dplandets Bække eller Elve, ligesom og de gamle Norske Love byde det samme. Men Mum forklarede dog sit Privilegium saaledes, at Kongen havde tilladt ham at fange al den Lax der kom i Hvitaar-Øs, hvorfor han lagde sit Fartoi der udenfor, fik Væle nedrammede i Grunden, rørs over Udlobet af Elven, og spændte Garn derimellem, hvor ved han i kort Tiid fik saa stor en Mængde Lax, at Skibet blev fuldt, og hans Næderes Omkostninger vel betalte. Indbyggerne klagede her over, i Særdeleshed de ved Norderaag og Grimsgaa, hvorpaa Vælene bleve oprykkede, og Mum reiste sin Dei. Fra den Tiid er dette ikke blevet forsøgt.

§. 345.

Sioreidur, Trutta tota argentea (v. *Kleinii* Ichthyol.) *Sioreidur*. Kommer i Mængde ind i Hvalfjorden til Midsand og flere Steder. Denne sjonne Fiskeart kunde fanges med stor Fordel, hvis ikkun Indvaanerne vilde bruge smaa Sætte og Trække-Garn i Stranden, hvor der ere Vigter, og Grunden af sort Sand, ligesom man gjør paa nogle Steder i Nordlandet.

§. 346.

I det inderste af Hvalfjorden, som og ligeledes paa Akranæs Skjælsf. og Myrar, findes samme Slags Skjælsfiske, som ere ommelede i

Riosar-Syffel (§. 95.). Pectines eller Kam-Skiæl, med det levende Dyr i, findes paa Havets Bund, neden for Strandbred- den, paa de samme Steder, som de opgraves af Jorden (§. 239.). Cancelli Eremitæi, Cancer Bernhardus, chela dextra majore er, efter *Linnæi* Navngivelse (Syst. Reform.), en Diogenes, hvilken opholder sig, som vi have oensynligen seet, paa adskillige Steder, i alleslags Sneckehuse her paa Landet, og ligeledes paa dette Sted, i Hvalfiorden; de findes af meget forskillig Størrelse, ligesom de ere voyne til, og deres Boeliger passe sig derefter. Til Bevist, at denne Krabbear ei kommer af Skiælsfisk, men sniger sig ind i Skiællene, tiener det, som sagt er, at den sløtter fra een Skiæl og Skiælsfiskeart til den anden, ligesom den bliver stor til. Paa Ukrænes falder god Mustlingefangst (*Mytilus vulgaris*). Mustling spises her dog stælden, men bruges kun til Lokke- mad for Fiske (§. 101.).

Mærkværdigheder i de ældere og nyere Tider, i Henseende til Naturen.

§. 347.

Stov i de gamle Tider. Vi have berettet om Riosar-Syffel, hvilke Bevister man finder, at sammesteds har været Skov i forrige Tider, hvor man nu ei seer det mindste Tegn dertil. I Henseende til Vorganfiorden er det ei mindre mærkværdigt, hvad Landnama-Saga og Egil Skallagr. Saga (Cap. 21.) berette om Myrar især, nemlig, at den heele Strækning fra Soekanten hoit op til Fiælde har været bevoxen med Skov. Til Bevist paa dette tiener det Jernværk, som Skallagrim anlagde paa dette Sted; det stadfastes ligeledes af Grundens Beskaffenhed, hvor den nuomstunder bliver aabnet;

thi

thi i Torven, som her opskæres, finder man heele Stykker af raadnet Træ, ligesom paa Kialarnæs (§. 105.). Man seer og endnu Levinger deraf, paa Holte eller smaa Høie i Moradserne, nemlig det saa kaldte *Risfriis*, *betula procumbens* (§. 258.), som man kan oprykke med de blotte Hænder. Denne Forandring af Birk bruges deels til Kull og Kioffenbrændsel, deels og til Mellemtag, samt til at forhoie Høegjærder. I Betragtning af det Jordsmon, som man nu seer paa Myrar, nemlig dybt ueed i Jorden intet andet end Mudder, vil maaskee synes unueligt, at Skov har der fundet bestaae, hvorfor man kunde spørge, om dette Stykke Land har været saaledes af Begyndelsen, eller, om det ikke er saa, hvorved det da er blevet forandret? Det har tilviffe ikke været saaledes; thi i den Tid der voxede tæt Skov, som bemædte Historier forsikre, har Grunden været langt meer bunden formedelst Trærnes Rodder; der er idelig kommen lange meere Jord til, formedelst det aartlig affaldende Lov, og Jordsmonnet er derved blevet fastere. At her have været Myrar eller Moradser af Begyndelsen, det bevidner Navnet selv; men at Træer, især Birk, kunne vore paa myragtig og fugtig Grund, det beviiser Erfarenhed. Derfor maa den fornemste Aarsag til Skovens Odelæggelse være kommen fra Jindbyggerne, hvilke have holdt ilde Huus med den: Begyndelsen givende Skallagræs selv, thi han behovede en god Deel, ja de største Træer, til hans Jernverk. Kullsiderne og andre have siden gjort deres, allermest ved at hugge de unge Træer op, og lade de gamle staae (§. 261.), og dette især fordi de paastaae, at de unge Træer give fastere Kull end de andre, hvilket de dog maaskee aldrig have ret forsøgt: thi det som giver Fædmen og Fastheden i de unge Træer, brænder bort og opløses i Regen; Kulleue alene blive tils-

bage; og ligeledes gaar det jo med de gamle Træer. Desuden behøver man mindre Ild og Umage til at soide Kull af de gamle Træer. Dette have og Landets første Beboere indseet, og derfor besittet dem paa den saa kaldte Jauskagesse, det er, at opgrave visnede Stumper eller Trærodder, til Kull og Ildbrand (see Landnamas Saga Part. 5. Cap. 5.). Man tilstaaer vel, at visnede Træer give ei saa stærk Varme i Kioffener eller Børelser, som de der hugges grønne; men med Kull er det et andet; man bruger og ei Birkes Træer til at varme Børelser, eller til andet Brændsel, i Island. Under visnede Træer forstaaer man ellers ikke de ganske forraadnede, som ofte falde i Støv imellem Hænderne, men alene saadanne, som ikke meer grønnes, men beholde dog endnu deres Skikkelse og Fasthed, i det mindste nogenledes. Af saadan en visnet, dog endnu staaende, Skov, saae vi en Levning i Aaret 1754 paa Stabarsbrauns-Dre, fort fra Landeveien, da vi reisde til Vestier-Jokkelen; Her stod paa en smuk Mark en Mængde af hoi Birkes-Træer, som vare blevne blanke, og Barken derpaa affalden, samt det meste af Greenene. Folk, som leve endnu i dette Bygdelav, viide at forælle, at her har, for 50 Aar siden, været en skien Birkes-Skov, hvis Lige nu neppe skal findes paa Landet, thi den var meget rank, og bekømt til Bygninger, Bærketoi, Slæder, og andre Nødvendigheder. Et andet Exempel, saae vi paa Kiofstedet og især i Græsdaalene, da vi reisde til Nordlandet, Aar 1752; der er nu ei andet end Steenhøie og Sandbanker at see; men ud af deres Sidel fremstikke Stumper af de visnede hvide Træer. Ved Begyndelsen af Dalen, hvor lidet Græs er tilovers, findes endnu lidet Lyng, Vidier og Birkes-Krat.

§. 348.

Paa ovenanførte Sted (§. 347.) af Landnams- og Vigils-
 Saga (Cap. 21.) tales om, at Skallagrim, kort efter Aar 900,
 har have Sadeland paa Vesterkanten af Myrar, nær ved Hitar-
 Na, hvor Stedet har siden beholdt Navn af Alkrar, det er Ayre,
 og hvor Kirken nu staaer tilligemed nogle smaa Gaarde. Det er
 at beklage, da der findes saa mange Steder paa Island, som eiens-
 synlig beviise at der har været Sadeland, at man dog ikke veed,
 hvad for Sæd de Gamle have brugt, eller hvor stor deres Udsæd
 og Indhøstning har været. At Sagen jo har været til, kan ingen-
 lunde nægtes; men at et Stykke Land hist eller her haver kundet
 forsyne sin Eier med Kornvarer, kan heller ikke godtgjøres, og end-
 nu mindre, at Kornsæd har været saa almindelig, at den har kun-
 det forsyne det heele Land. Reykhole-Gaard, inderst i Brecedfiors-
 den, er det eeneste Sted, som Forfatteren af den troeværdige Hi-
 storie Sturlunga-Saga (1 B. Cap. 13.) taler saa fordeelagtig
 om: nemlig, at Sæden aldrig slog der feil, og man altid havde
 der friskt Meel ved Haanden til Saagættis, det er, som en Nari-
 tæ eller særdeles lækker Spiise, naar man kunde faae Lyst dertil.
 Nybemærkede Historie satsfetter vel ikke, hvor denne Sæd har staaet,
 men rimeligst er, at det har været nær ved Gaarden, hvor Grun-
 den er bestandig lunken af Underjords-Varme; thi her ere Hverer,
 og fuldt af heede Vand-Aarer, hvoraf Planterne trække om Som-
 meren en frugtbringende Sugtighed, og beskyttes om Vinteren
 mod Frosten. Foranførte Meening om de gamle Islænderes Ager-
 dyrkning, bestyrker Forfatteren af Speculo Regali, som levede ved
 de Tider, naar han skriver om Island og Gronland, dog især om
 det sidste: at man har der vel Sæd, men det ere kun de For-

Agerbrug.

nuende og Fornemme der forsøge dette for Tysgiærrigheds Skyld. Alligevel er det vist, at Korn har været mangeflæds paa Island, og at samme kunde endnu avles der og blive til nogen Hielp for dem, der have bekvemme Jorder, og vilde lægge Vind derpaa: Og endskjønt de Aringer kunde falde ind, at Sæden slog fejl, burde man derfor ikke opgive alt Haab. Men at komme til Myrar igien, da ere de foransførte Skrifter ikke de eeneste, som berette, at der har været Sædeland: *Niarnar Zitdala-kappas Saga*, en troeværdig haandskreven Historie, som handler om Ting, der ere fleete halototandet Hundrede Aar efter Skallagrims Tider, vidner (cap. m. 12.), at Thordur Kolbeinsson, en berømt Poet, som ofte anføres af Snorre Sturleson, haver havt Sædeland paa en liden *De* i Hitaraa, kort fra Akrar; Omstændighederne synes at give tilkiende, at denne Sæd har været Ruug; thi den nævnes her udtrykkelig, som daglig brugt, endskjønt det ikke siges, at den just var avlet paa denne *De*. Om Kornvæxten paa Island har man endnu en anden Meening, som og har sine rimelige Grunde, nemlig, at det har været vildt Korn, som der har været i forrige Tider. Man finder nogle Steder i Landets Historier, hvoraf dette kan bevist, og hvorom det følgende kan give bedre Antedning at handle. Ingen kan og nægte, at jo de fleeste Steder, hvor Agre skal have været, ere nu sandagtige, og frembringe en Mengde af vildt Korn, hvilket paa Landets Sprog kaldes *Melur*, *Arundo foliorum lateribus convolutis, acumine pungente* (Fl. Lapp. 43.), hvilken Art er *Tournforts* *Gramen spicatum secalinum maritimum, spica longiore*. Men siden der, foruden dette, findes saa mange uimodsigelige Beviser, at der har været saet Korn i Island, saa kan denne Meening ingenlunde giælde om det heele Land.

S. 349.

Landnama-Saga beretter, at Hvidaaen skal have forandret sit Lob paa en overnaturlig Maade. En Mand, der havde Trætte med sin Naboe angaaende Markeskillet, skal have gjort det Løste, at blive Kristen hvis han kunde vinde Sagen, hvorpaa Hvidaaen strax fortæller at have taget et andet Lob, til hans Fordeel. Et andet Tilfælde med denne Flods Forandring, er ikke mindre mærk- ^{Hvidaaens} værdigt. ^{Forandring.} saasom man endnu i vore Tider viiser Tegn dertil: Bemældte Historie beretter os, at en fornemme Mand, ved Navn Thorarin, da han var bleven dømt fredløs, formædelt Manddrab, byggede sig en Skandse nær ved Aas Kirke, og fik der, med meget Arbejde, forandret Ewens Lob. Dette Sted er en høi Brink af faste Graun-Klipper (S. 212.), indslutter paa begge Sider med endnu høiere Klipper, hvor man dog kan see klare Tegn til, at et stærkt og vedvarende Vandfald haver slidt paa Steenene. Men ders hos er det underligt, at dette Sted ligger 12 Fod høiere end Vandets Høide nu er, ovenfor Forsen eller Vandfaldet. Beliggenheden har neppe tilladt, at sætte her Dæmning for Vandet, og lede det til et høiere Sted: Det bliver altsaa rimeligst, at Vandet i Begyndelsen har faldet over Brinken, og at der have været Klipper i Veien, hvor Forsen nu er. Benævnte Thorarin haver da fundet Middel, til at brække igiennem disse Klipper, eller at rodde dem af Veien. At Grunden er siden bleven forandret ved Underjords-Id, har man ingen Estervetning om; thi Landnama-Saga viiser, at den Jordbrand, som man her sees Tegn til endnu i denne Dag, er opkommen før Landets Beboelse.

Beskrivelse over Surtshellir.

§. 350.

Surtshullen
i Almindelig-
hed.

Surtshellir, som den almindelig kaldes, er een af de største og mest bekendte Huuler paa Jsland, og haver et Slags Fortrin for dem allesammen, saavel i Hensigt til Alderdommens Levinger og historiske Esterretninger, der haves om den, fra de ældre Tider, som især for den meget besynderlige Dannelse, hvilken den har faaet af Naturen.

§. 351.

Navnets Op-
rindelse.

Surtshellir skal, efter Landnama-Saga, have faaet Navn af en stor Zætte, navnlig Surtur, som man meente at have i forrige Tider boet i denne Huule. At Landets første Indbyggere have troet dette, stadfæster samme Historie, som beretter, at en Skald, navnlig Thordvald, reisde til Huulen, for at overgive benævnte Zætte et prægtigt Bers, som han havde gjort til hans Berømmelse, hvilket han, efter de Tidens Maade, haver udsynget i Nabningen af Huulen. Denne gamle Overtroe er dog ikke at lide paa; thi det synes, at Navnet er kommet af surtur eller svartur, det er sort, fordi Klippe-Arten, som Huulen bestaaer af, har denne Farve, og Huulen selv er desuden meget sort, mørk, og sæl indeni. I de beste Haandskrifter kaldes den Sullirin surtur, det er, den sorte Huule, hvilket Sturlunga-Saga (5 B. Cap. 46.) bekræfter.

§. 352.

Den haver
været beboet.

At fredløse Mænd have havt et sikkert Tilholdssted i denne Huule, sees tildeels af efterfølgende Beskrivelse, deels af Veliggensheden, og just dette har maaskee styrket eller givet Anledning til nysomtalte Overtroe. I det 10 Hundredaar blev Huulen besat af en Bando

pag. 505.

Grund-Tegning over Surt Hællir

TAB. XV.

Bande af Røvere, som derfor kaldtes *Helliomænd*: De nævnes i *Landnama* og *Solmveria-Saga*, og deriblandt vare ogsaa nogle af dem, som undkomme fra *Geirsholm* (§. 336.). Disse havde her et sikkert Tilflugtssted, thi ingen turde komme dem nær; og naar de droge ud, havde de paa den eene Side *Bygden*, der var riig paa allehaande Levnetsmidler, og paa den anden laae *Arns arvatns-Heide*, hvor altid haver været *Afret* for *Jaar* og *Stude*. Men disse Røvere bleve dog, da de engang vare uddragne, overrumpede med *List*, forend de kunde komme til *Huulen*, og det i en liden *Dal*, fort derfra, som siden er bleven kaldet *Umsaatur*, eller *Baghold*. Man har vel her paa Stedet adskillige Fortællinger om andre Røvere, der skulde have opholdt dem i denne *Huule*, dog dersom findes ikke noget *skriftligt*. Men saavel disse *Beretninger*, som *Huulens* eget *Udseende*, haver giort saadant *Indtryk* hos den *gemeene Mand*, at de ei tor vove dem ind i den, af *Frygt* for de gamle *Kiæmper*s *Gienganger*, og andre *Spogelser*.

§. 353.

Da vi komme tilbage fra *Veitlands-Jokkelen*, faldt vi paa at besøge dette mærkværdige Sted. Vi havde havt de *Lanker* længe tilforu; deels fordi den eene af os, nemlig *Eggert Olaffen*, havde forsøgt det i *Året 1750*, men kunde *hoerken* komme langt nok frem, eller see tydeligen *Huulens* *Dannelse*, for *Mangel* af *Lys* og andre *Anstalter*; deels fordi *Almuen* spaaede os, at vi ei vilde faae mere at see af *Surcheilir*, end vi havde seet af *Aradal* (§. 130.); thi de meene, at de *Ånder*, som *beboe* slige ode *Steder*, hvor *mægtige* de end ere, tor dog ei *giærne* lade noget *Menneffe* besøge sig; og derfor, med *Heperie*, enten forvilde de *Nysgiærrige*, eller giøre dem *bange*, saa at de ei tor *gaae* *viidere*, eller og *aldeeles* flaae

Reise til
Surcheilir
1750 og
1753.

laae dem ihjel eller giøre dem nogen Skade. Vi derimod bleve herved desto meer opmuntrede af Lyft til at see noget Nyt.

S. 354.

Egnens Be-
kaffenhed.

Egnen omkring denne Huule, som ligger Sonden paa Arnars varnshvide, er klippagtig, og Grunden overalt omtumlet ved Jordbrand; Man sees alene en jævn Græsmark neden for Indgangen, som kaldes Sugleyrar eller Zellisfitiar. I øvrigt bestaaer baade Huulen selv, og Egnen deromkring, af Hraun-Klipper, smættede og frembragte ved Jordbrand forend Landet blev beboet. Efter Strøget af Hraun-Floden kan man tillige see, at Isdsprudningen har taget sin Begyndelse i Geitlands-Jokkelen, eller i Glædene bag ved den, og Hraun-Floden haer sin Fart inellem Jisbiærget og et andet Biærg, som kaldes Eyriksnyppa, hvor den haer deelt sig i 2de Arme, af hvilke den eene er gaect paa hin Side af Kalmans-tunga, over Geitland til Huusfells Skov, den anden imod Vesten til Hvitaa og Hvitaaafide. Den ganske Strækning visser en forunderlig Omtumling; nu store afbrudte smættede Klipper; nu heele horizontale Lag af smættet Steen med alle Slags Skikkelser, meest som Volger; nu atter store Nister, Abninger, og Hvalvinger i Klipperne, hvoraf 3de ere meest bekiendte: de ligge i Fierding Veis i Vesten fra Surtshellir. Den første kaldes af sin Størrelse og Nummelighed Viidgeymir, og den anden Fornurettir, fordi her har været et bekoemt Samlingssted for Afrets-Jaarene i forrige Tider; denne Huule er meget lang, ligesom med en Mellem-Dor, hvorigiennem Jaarene drives til den anden Afdeeling, som er saa stor, at den skal kunne rumme nogle Tusinde Stykker. Den 3die Huule er dog maafee den allerførste, eller i det mindste den længste, hvilket kan sluttes deraf, at den tager imod Norlinge-Flodens

eene

ene Arm, naar samme bøyer over sine Bredder og løber til Grannet, da Huulen sluger en stor Deel deraf, og fører den i Flerding Veis, ved lange Gange, under Jorden.

§. 355.

Man gaar i S. O. fra Landeveien af, op paa Draunet, ^{Abgangen til Huulen.} som her er et opbrækket eller omtumlet; men smækket temmelig jævnt; med sagte stigende og faldende Høie, der udgjøre en stor Strækning af Hvalvinger, som vi befandt at være huule neden under. Midt i seer man en nedfalden Hvalving eller stor Canal, 20 til 30 Fod dyb, men meget usævn, og opfyldt paa Gulvet med de nedfaldne Tægtskæder. Denne Canal er et Bøsseskud lang, og ved Enden af den sees en mørk Åbning, hvilken er den rette Indgang til Eurthuulen, som efter samme Strøg strækker sig fra Nordvest til Sydøst. Den haver strax i Begyndelsen sin fuldkomne Høide, hvilken siden bliver omtrent eens, nemlig 34 til 36 Fod, og Bredden 50 til 54 Fod. Grunden er ikke horisontal-lige, men gaar noget bølgebøis, nu op nu ned; ligeledes ere Siderne ullge, dog beholde de imellem sig det samme Mellemrum. Hvis man gaar længer ind, formentnes at Huulen boier sig meer mod Sonden, og endelig, da den begynder at blive smællere og tage af, mod Sydøst og Vesten.

§. 356.

Da vi komne ind i Huulen, tænkte vi en Bøsseskud, som ^{Dens indvædige Udsen-} vi til den Ende havde taget med fra Kiøbenhavn, og lader glore ved ^{de.} sig, med gode hærpjædede Bøge, saa at den ei skulde gaae ud ved den Trækvind der er i Huulen, eller ved det Vand som bestandig drypper ned fra Tæget eller Hvalvingen; thi vi havde i Forveien, ved den første Reise (S. 353.), faaet dette Slags Omstændigheder ^{at}

Hh

at vide. Det farligste var at komme frem paa Gulvet, som er blevet usævent af store afbrudte skarpe Steene, hvilke ere nedfaldne fra Taget, og falde aarlig, saa at det, for denne Aarsags Skyld, er ei meget sikkert at gaae derunder. Hvelvingen synes at være meget ulige, hvilket kommer deels af bemædte Aarsag, deels, hord den er heel, af de nedhængende Drypsteene: Taget er suldt af Rister, paa langs og tværs, igiennem hvilke Vandet falder ned.

§. 357.

Drypsteene
i Huulen.

Drypsteenene i Huulen ere af ulige Storrelse. Det større Slags af de almindelige har 3 Tommer i Længden, og 1 til 2 Tommer oppe ved Roden; de ere ved Smeltning saaledes dannede, og af selsamme Materie, som andre Graunsteene, dog noget finere, udvendig glasserte, med rød og staalgraa Farve, men indeni hullede, meer eller mindre, og løste eller tætte Dereser, alt ligesom Ilden haver udæret dem.

§. 358.

Huulens ind-
vendige Glas-
sur.

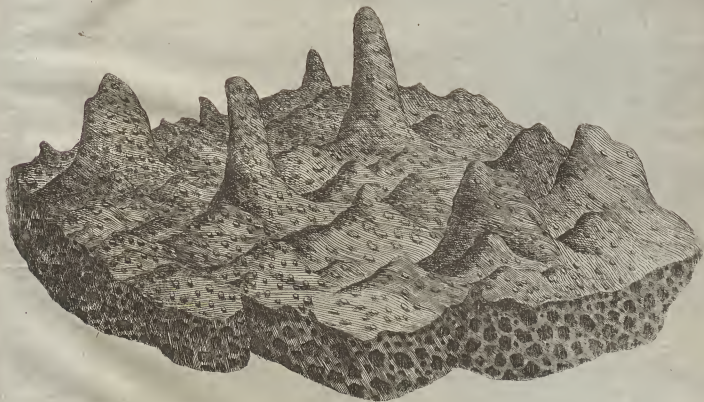
Paa Siderne er Surthellir allerartigst, nemlig overalt glasseret, i Skikkelse af horizontale Striber og ophoiede Foder, over trofne med en fin, dog ugiennemsigtig, glasseret Materie. Denne Glassur er paa nogle Steder fort, men paa de fleste grenagtig, som Pottemager-Glassur.

§. 359.

Aarsag dertil.

Saa vel denne Glassering, som Drypsteenene (§. 357.) med videre, give et klart Beviis paa den underjordiske Jlds Virkning. Det flydende Graun haver løbet ligesom en Elv igiennem denne Canal, da imidlertid Graunet ved Siderne, og oven over, har begyndt at størknes; Siden har denne Strøm dannet Huulen efter det Lob, som den haver taget, og tillige i Facten overstrøget

Siderne

Klippekorpe med smeltede Stalactiter.

Stjerne med denne metall-alkaliske Glassur, samt, formedest den opstigende Heede, rounget den oven over størkede Hvalsings indreste Skorpe til at smeltes igien, hvor den var Heeden nærmest, og saaledes dannet de neddryppende Stalactiter (§. 357.).

§. 360.

Naar man er gaaet et Stykke ind i Huulen, seer man Lysning for sig, ved det et Stykke af Hvalsingen er nedfaldet, og et Hull kommer derpaa. Hvis man gaaer denne Abning forbi, og længer frem, kan man ved Hielp af Lysningen, endskjønt det her igien begynder at blive mørkt, see paa begge Sider, hoit oppe, Indgang til andre Huuler, 6 til 8 Fod fra Gulvet. Disse Døve huuler kaldes nu af Indbyggere Vaasar; thi mange af de Reisende komne for Døvgjærrigheds Skyld herhid. Vi forsøgte først at stige op til den paa høire Haand, hvilket ogsaa lykkedes; og fandt vi da der tvende jævnsides liggende Huuler, med et tyndt Skillerom imellem, hvorpaa igien var en Abning, som man kun de krybe igiennem. Den Huule, som er indensfor, er ført og small; men den man kommer først til, dobbelt saa stor, og der har man foran i Indgangen lidet Skint af Dagen: den er saa hoi, at man kan staae der lige op; og Længden er henved 30 Favne. Den er rund-hvælvet oven til, og Gulvet ei meget ulige, rødagtigt af Gærve, og, imod Indgangen, nedhældende. Vi saae hist og her store Been liggende, som vare Laar- og Bøbbeen af Stude, hvilke afsluttede maatte være Levninger fra de gamle Eider, thi de vare her blevne ganske mørre og brækkelige, endskjønt hverken Vand eller Veir haver fundet komme til dem. Her saae og nogle fire kantede Kæmpesteene, af en anden Art, end de Klipper, som Sure

Poste, og
Døvehuuler.

hellir bestaae af, hvilke diensynligen ere sorte hid af Mennecker, og lagte i den Form, som pleier at bruges paa Fyrsteder.

§. 361.

Biiget eller
Skandshuu-
len.

I forbemædte Huule var ei meere at see; derfor ginge vi ned iglen, og op til den store Evertuule paa den anden Side, der er næsten lige over for hin: den staaer ligesaa hoit, men er meget store, og saelere at see til, derhos var det ganske mørkt derinde. Ved første Diekast synes den kun at være en stor Abning, men naae man kommer op paa Fortoget, sees et lidet Skillerum eller som en Stotte, midt i Indgangen, hvilken dog strækker sig kun et kort Stykke ind i Huulen. Fortoget, eller Gangen udenfor, er det som tilføren egentlig blev kaldet *Vitget*, det er Skandsen, thi man sees her paa den eene Side et Steengiærde eller Muur, opført af kantede Draunsteene, hvilke ere bragte hid af Mennecker. Dette Sted nævnes i *Sturlunga Saga* (5 B. Cap. 46.), som det sikkerste Tilflugtssted, da den, som staaer der indenfor, er saa hoit i Weiret, at han kan baade see og mageligen naae til dem, der ville op til ham; men den der kommer udenfra, kan ei komme op uden Ullaelse, og ikke andet see for sig end Mørket.

§. 362.

Sængested.

Henved 10 Skridt fra Trappen eller Opgangen, sees et ovalt rundt Giærde, 2½ Fod hoit, 36 Fod langt, og 14 Fod bredt, med en 2 Fod breed Gang midt igiennem: Det staaer tværs for Indgangen, saa at man skal gaae derigiennem, hvis man vil komme lenger ind i Huulen. Giærdet er opført af firkantede Draunsteene, tilbragte uden fra; og et klart Beviis paa, at dette har været de Fredløses (§. 352.) Sængested; er det fine sorte Sand, som her ligger støvet over Grundten, af det samme Slags, som findes

des

des paa Fugleyrar (§. 354.) kort udenfor Huulen: Laadne Faare-
 fkind her ovenpaa, kunde give ganske godt Leie. Dette Sængsted
 kan vel rumme 20 Personer, naar de, som det synes, have ligget,
 ikke paa langs, men tværs over.

§. 363.

Det som gjorde os endnu meer nysgjærige, var en stor Been- Beendynge.
 dynge, som vi saae tæt udenfor bemaldte Sængsted: Det var
 Faare- dog meest Drebeen, sammenkastede i en Runddeel af 6 Skridt.
 Disse Been havde endnu deres Skikkelse, saavel som den naturlige
 Farve; men da vi toge dem op, vare de saa bløde, at de neppe
 kunde holde deres egen Tyngde, og kunde meget læt gvides i Stov
 imellem Fingrene. Da det øverste Lag blev skuffet til Side, fandt
 man at de underste Been vare reent henfaldne i Stov, og saae ud
 som Urtemoos, naar Vandet er siet derfra. Denne Stov var
 endnu lidet fugtig, og havde nogen Liimagtighed ved sig: Vi lag-
 de Mærke dertil, at iblandt de heele Been fandtes ikke eet eneste
 Marvebeen, som jo var klovet paa Langs i 2 Deele.

§. 364.

Vi haabede at træffe her een eller anden Alderdoms-Levning, Alderdoms-
Levninger.
 især af de Gamles Baaben, og ledte flittig derefter, men forgia-
 ves. Det er ei at tvivle paa, at de gamle Følsændere, i Særdes-
 leshed i Sturlungernes Tid, da de brugde saa mange Baaben,
 og dem ofte fattedes samme, have, for at saae dem, søgt alle Høie
 og andre bekiendte Steder igiennem, hvor man kunde vente at fin-
 de noget slikt. Det skrives og om Surehellir (Sturlunga-Saga
 I. cit. §. 361.), at Sturja Sigvatson med et stort Folkeskab reis-
 de engang til dette Sted, som bekiendt i de Eider. Vi funde allee-
 ne i foromnævnte Sængsted, under Sandet, et lidet halvfærdigt

Reedskab af Been: det var i alt 1 Qvarteer langt, oventil med to rundagtige Huller, og Flaaret næt i en Firkant; men til den anden Ende ikke færdigt. Vi slutte, at dette har tjent Huulens Behøve i Steden for Naal, til at hæfte sammen Faarefind til Kiorreter, og andet deslige. Tegnet til Jidsked kunde vi ikke finde, ud n at det skulde være nogle firkantede Steene, som vi saae indenfor Søengen; disse vare og ildrode, dog saae vi hverken Kull eller Afse; det er og rimeligst, at de have kaengt deres Mad i den store Huule, for at have bødre Rum, og at undgaae Røg oppe i deres Børelse, hvor der var intet Trækhuul, der kunde føre den bort.

§. 365.

Skandshuulens videre Beskrivelse.

Vi ginge længer ind og holdte ei op, førend vi kommo til det inderste, hvor Huulen var smalt imod Enden, knapt 1 Fod i Høiden, men i Bredden lidet mere. Skandshuulen var i alt 50 Favne lang, og hvor den var viddest, 2, 3 til 4 Favne høi og breed. I Midten eller paa Halvveien, da vi ginge indester, blev den saa smalt og lav, at vi maatte krybe frem paa Knæerne, saa vi tænkte at vi vare allerede komne til det Inderste; men kort efter fik den igjen sin fuldkomne Størrelse: Grunden gaaer nemlig op ad til den smalle Gang, men siden hælder den et godt Stykke, hvor os mødte en liden fersk Søe, hvis Bund var tilfrossen, saa at vi kunde oveni paa Isen vade igennem Bandet, som gik til Knæerne. Gulvet er her overalt temmelig jævnt smættet, bølgeagtigt, og rødt af Jærde. Høvelingen er fuld af Drypsteene (§. 357. og 359.), hvilke ligesaa egentligen fortiene dette Navn, som de sædvanlige Scalactitæ, endstønt de ei ere giennefsigtige eller opkomne af Vanddraaber, som disse. Skandshuulens Drypsteene ere ellers af finere Materie, end de foromnævnte (§. 357.), og af anden Skikkelse: de ligne smalle

Jis-

Zistapper eller Borkyndler; de ere trinde, 2, 3, og meest 4 Linier tykke, og 3 til 4 Tommer, meest i Qvarteer, lange; udvendig ere de glassede, mørkegraa-grønagtige, men indvendig meget hullede, og temmelig lette. Thorkill Arngrimsen (see Act. Hafn.) mælder noget lidet om Stalactiterne i Surtuulen, men Beretningen er ei fuldstændig, og synes at handle om Stalactitis Auctorum, hvilke ere af en anden Oprindelse. Man seer disse smaltede Drypsteene mangesteds oppe i Hvalvingerne af Surtuulen, hvor nogen Opøsning er, og Hvalvingens indvendige Lage ei ere nedfaldne; men Tuulen er saa høi, og Bæggene saa steile, at man umulig kan komme til dem.

§. 366.

Vi kalde de sidstnævnte, Tværhuuler, endskiont de ikke gaae ganske lige ud fra Surtuulen, men bøies mod Enderne efter dens Løb. Saaledes ligger Skandsuulen i N. til N., og de paa hin Side i N. til S., saa at de gjøre med Surtuulen selv en spids og mindre end halvret Vinkel. Der kan ei tvivles paa, at jo Steensmæstningen haver dannet dem, men ved det den store Kanal (§. 359.) har for en Tid været tilstoppet, og ei faaet Luft nok, da haver Ilden her søgt Siennemfart til Siderne, hvor den indstaaende Steen og Jord-Materie var mindst strængflydende; men førend Ilden har faaet trængt sig igjennem, til at gjøre en Abning, har Hoved-Kanalen faaet Luft og fuldkommen Fart igjen, hvorefter, da den smaltede Materie fra Sidegangene er falden tilbage, og haver saa efterladt de omtalte Tværhuuler. Deres sagte Hældning fra det Jnderste, til deres Abning eller Indgang fra Surtuulen (§. 360.), gjør denne Forklaring endnu meer begribelig. Den smalle Gang (§. 365.) beviser især, at de Ilden nærmest

Naar de til
Tværhuulene
ne.

lig

liggende Klipper have ei der været saa lætte at bringe i Flod, som de paa de andre Steder.

§. 367.

Surthuilens
videre Beskrivelse.

Da vi komte ned fra Bliget (§. 361.), ginge vi dybere ind i Surthuilen, men finge en meget besværlig Vej, formedelst de nedfaldne skarpe Klipper og dybe Vandpote imellem dem. Vi stødte os paa Hænder og Fødder, og bleve vaade saavel af det paa Grunden staaende, som af det fra Hvalvingen neddryppende Vand; de nedfaldene Klipper vare af et Menneskes Hoide, og derover. Efterat vi saaledes havde arbejdet os frem et godt Stykke, saae vi en Lyening foran, som kom fra en nye Abning paa Taget, hvor en Mængde Is og Snee laae nedfalden fra forrige Vinter. Fra dette Sted blev endnu et godt Stykke lagt tilbage, til vi langt borte mærkede den tredie Abning; men forend vi komte til den, stødte vi paa en Mellembæg, der deelede Surthuilen i toende lige Deele. Denne Bæg var under bemærkede Abning, killige med et godt Stykke af Hvalvingen, nedfalden; og indenfor dette Sted vedvarede Surthuilen igjen, men deelede i 2de Arme eller Gange, hvoraf den til venstre Haand først blev besøet, og besaandtes at være meget mindre end hin til høiere Side, ja neppe 28 Skridt lang, dog, ligesom hin, smættet og rundagtig indeni. Tilfids blev den saa small, at vi maatte staae paa Knæerne, hvor vi fornuimte paa Ansigtet, en fra de underjordiske Gange opstigende Trakvold, der førde med sig en ubehagelig Stank, som meest lignede den, der kommer af raaden Mudderjord; vi funde dog iingen Uleilighed deraf. Saadan slem Lugt i slige store Huller, har givet Anledning til den Fættestank, hvorom hist og her berettes i de nordiske Historier, at onde Aander skulde frembringe den ved nogen overnaturlig Kraft.

§. 368.

§. 368.

Vi forlode da dette Sted, og besøgte Nabningen til høire ^{Fersk Søe i} Haand, hvor Surrhuulen faaer iglen sin fuldkomne Størrelse. ^{Surrhuulen.} Her mødte os en fersk Søe, hvilken ganske betager Indgangen til Huulen, og saa vidt kom den eene af os i Aaret 1750 (§. 353.). Den Gang var vel, ligesom nu, Bunden tilfrossen, men Vandet var da alt for dybt, nemlig 3 Fod ved Bredderne oven paa Isen, og i Midten langt dybere, saa at man ei kunde vove sig der over. Denne Gang vare vi lykkeligere, thi Isen var nu langt hoiere, end skiont dobbelt, og Vandet paa den overste Is kun 1 Fod dybt, hvor vi ginge over nær ved Bæggen.

§. 369.

Efterat denne Hindring var overvunden, ginge vi uforhin- ^{Forandring} dret frem, siden Grunden var meer lige og jævn, uden lose Steene; ^{i Surrhuulens} men vi mærkede derhos, at den begyndte meer og meer at hælde ^{Dannels.} nedad, samt Huulen tillige at boies i S. E. N. Drypstene saae man her ikke, ei heller den foromældte (§. 358.) Glassur paa Bæggene, hvoraf kan sluttes, at det flydende Steenærvne har her været meget grovere og havt sagttere Fart, end foran i Huulen.

§. 370.

Lufsten ^{Lufsten.} Luften begyndte her at blive meget kold og tyk, samt mørket at faae stærk Overhaand, saa at vi nu maatte gaae mange 100 Skridt, uden at fornemme ringeste Skint af Dagstysket. Endelig lod sig langt borte til Synne den fjerde og sidste Nabning paa Høelvingen, hvorved vi bleve des gladere, efter som vi kunde her tage frisk Lust, og finde mækelig Udgang af Huulen, ved vor Tilbagekomst.

§. 371.

Ufødeomlig
Kulde og
Mørk.

Lufsten blev den samme, da vi ginge længer frem, og komme ind i Mørket igien: den syntes endog at blive meger end før, og Mørket tog saa stærkt Overhaand, at i hvor meget Lys og Blussen vor Fakkell end havde hidindtil givet, vilde det nu ei forslaae; thi vi kunde ei tydelig see længer end et Par Skridt fra os, rundt omkring. Vi mærkede ved den Leilighed, hvad vi aldrig tilforn havde erfaret, at vi, i det vi ginge frem, kunde føle paa Ansigtet, hvorledes den overmaade tykke Luft stod imod. Man maae slutte, at dette kunde umuligen ske uden i en høi Grad af Kulde, hvilken vi ogsaa mærkede, og saae klare Tegn til paa Baggene, som oven fra Hvalvingen lige ned til Gulvet vare tækkede med tyk Is, eller med lange og breede i eet sammenfrosne Isstapper. Gulvet var ligeledes tilfrosset med Is, dog kunde vi sikkert træde derpaa; thi ovenpaa Isen var et 2 Tommer tykt Lag, af en fugtig Jordart, som var meger fin og bruun af Farve. Det neddryppende Vand forer denne Jord oven fra igiennem Taget.

§. 372.

Figurer paa
Isen.

Det allerartigste var det, som vi mærkede, paa foromnævnte Isstapper, at de vare besatte med regelmæssige fem- og syvkantede Figurer, hvilke stodte til hinanden, og lignede meger dem, som man ser paa de drovtyggende Kreaturers anden Mave (Aqvaliculus, eller især Reticulum). Disse saaledes dannede Figurer maae den overmaade sammentrykte kolde Luft have meddeelt Isen: De sidde ikke udenpaa, men i Isen selv, som her er glat og giennemsigtig.

§. 373.

Nu vare vi komne saa vidt, at vi tænkte, at intet Menneske havde været her førend vi; men ved det vi ginge nogle Skridt bader frem, erfarede vi alt andet: Luften blev tyndere, Grunden begyndte at stige igien, Isen forsvandt, og Falkelen gav nu meere Lys end før. Vandet drøppede her tæt ned, men kun i smaa Draaber: det havde ført saa stor en Mængde af den ommældte Jordart (§. 371.) ned paa Gulvet, at den blev os til Besværlighed, i det vi sunke deri op til Ankterne, og dens Støhed hæftede Fodderne til Grunden. Endelig funde vi for os en gammel Barde eller Dynge af Steene, hvilke vi saae at være opstablede af Mennesker: Kort derfra laae et Stykke Virketræ, som var brækket i to Deele: det havde endnu sin Skikkelse, men da vi vordede derved, faldt det hen og blev til Støv. Det var klarlig at see, at her havde været Mennesker, rimeligst for nogle 100de Aar siden, dog kunde vi endnu ei begribe, hvorfra de havde hentet disse opstablede Steene; thi her fandtes ingen store Steene i Nærvaerelsen, og fra den sidste Nabning herhid, var en alt for lang og besværlig Vej at bære dem.

§. 374.

Endelig bleve vi oplyste om Sagen i det vi ginge videre; thi 220 Skridt inden for benævnte Barde komme vi til Enden af Surtshellig, hvilken her var bleven saa small, at vi ei kunde komme længer: De snævre Gange eller Trækuller ere her tilstoppede af fremkastede kantede Graunsteene, hvilke Jordbranden allersidst haver opsprudet. Af disse Steene laae her en Dynge, og herfra vare de opstablede Steene hentede. Videre var her ei at see, og derfor vendte vi om igien, og komme til Barden, hvilken vi op-

bygde høiere end tilforn. Og i Fald nogen efter os skulde faae Lyst at besee denne Huule, da smæltede vi paa den øverste Steen fort og rodt Lak og trykkede Signetter derpaa; det samme blev gjort med en halv Krone og en dansk Tisfilling, som vi lode ligge her til et Slags Erindring.

§. 375.

Lænden af
Surtshuulen.

I det vi ginge tilbage maalede vi Huulens Længde med jævne Skridt, midt paa Gulvet, fra det Ynderste til den nærmeste Nabning, hvor vi steege op paa Klipperne eller Taget over Huulen, og maalede derfra med Linner Længden imellem de andre forommalde Nabninger lige til den første Indgang, alt ovenpaa; thi inde i Huulen kunde sliq Maaling ikke vel foretages, for de nedfaldne Klippers Skyld, hvilke giøre Grunden ulige. Efter dette Maal blev Surtshuulens heele Længde 839 Favne. Efter det Maal som blev taget med en Linne, inden i Huulen, Aar 1750, fra Indgangen til foranferte Søe (§. 368.) med saa megen Noiagtighed, som den Gang var muelig, blev Længden paa denne Strækning noget større, hvilket for en Deel kommer af de smaa Bugter, som Huulen har, men meest af de Kroge, som man maae gaae i Mørket, imellem Klipperne, da man ikke kan komme lige frem eller midt efter Huulen.

§. 376.

Slutning af
Beskrivelsen.

Denne mærkbærdige Huule kan saaledes holdes for den største i Jsland, af alle dem, som man har besøet: der ere vel mange andre, som holdes for uendelig større, og der fortælles adskilligt for at beviise dette; men det er dog ei afgjort endnu, endskjønt der vel kunne gives krogede Gange i Landets Grundvolde. Længden paa Surtshuulen er tilstrækkelig stor, og derhos er den jævnlis meget
videre

viidere og ligere end nogen anden. Den er et mærkeordigt og derhos et klart Beviis paa den underjordiske Jids Dei og Virkningsmaade, især paa dens Gange og Smalte-Floder under Jordforpen. Den viiser, ihvorvel kun i smaat, hvor læt denne Jid kan bringe Jord- og Steen-Arter, deels til at flyde, deels til at selge med iblandt den fremstrømmende smaltede Materie. Vi anvendte ellers næsten 5 Timers Tid paa denne Huules Undersøgning.

§. 377.

Zitardals Suurbrønd, endskiont nuomstunder ubekjendt, og af ringe Betydning, kan dog ei med Stiltienhed gaaes forbi, da der tales saa prægtig om den i *Speculo Regali*; nemlig, at den skulde være den allerbeste i Island, og saa kraftig som stærkt *Oll*, saa at man blev drukken, hvis man drak for meget deraf: deuden tillægges den en overnaturlig Egenskab, nemlig, at man ei skulde kunne bygge Huus over den, thi i saa Fald, skulde den blive usynlig, og vælde op paa et andet Sted udenfor Huuset. Man kunde snarere falde paa, at denne Suurbrønd var Raudamels-Kelda, hvilken ligger saa Miile derfra, endskiont i et andet Syssel; thi den kan man med Rette kalde den største og hyperligste paa heelt Landet, skiont den hverken gjør drukken, eller bliver usynlig, som skal vises i næste Stykke. Ellers er maaskee anførte Sagn om Zitardals-Kilden, ikke uden al Grund; thi Provsten Dr. Vigfus Jonsen haver viist den eene af os, ved Roden af det lille Viarg Rodkule, fort fra Præstegaarden, en mineralisk-hyrlig smagende Kilde, dog den er for Smagen langt slappere, end nogen af de saakaldte *Oll*-Kilder paa Landet: derhos fortaalte velbemærkede Provst, at Kilden tilføen har havt stærkere Smag, endskiont den ei er bleven regnet iblandt Suurbrønde. Nær ved Helgestad, en Bondegaard, en

Zitardals
Suurbrønd.

Fjærdingveis fra samme Præstegaard, har været en anden Kilde, som af Uagtsomhed er bleven forryffet. Det er ellers ei underligt, hvad Provsten ved samme Leilighed fortaalde, at naar een eller anden havde for Lyst brugt dette Vand til Suppe, var det blevet fort; thi man veed, at de stæeste af disse Kilder ere martiali-vitriolici, saa at, hvis der kommer noget Stiptiisk til dem, faae de en sort Farve; man bruger her gjerne Balde og undertiden Syrer til Lammekiods Suppe, og har ei vidst at tage sig Vare for dette. Hvad Forfatteren af *Speculo Regali* mælder, at man skal drikke Kildens Vand paa Stedet, om det skal virke, og at det, hvis det føres bort, taber al Smag og Kraft; det er i visse Maader sandskærdigt, thi det skeer rigtig, medmindre man tilslutter det strax, førend det kan uddunste; slige Suurbrønde have gjerne ved dem et flygtigt Vitriol, som læt uddunster, allerhelst om Lusten er varm. (see *Wallerii Hydrologie* §. 25. 1. 1.).

Mærkværdigheder i Henseende til Jndvaanerne.

§. 378.

Jærnværk
paa Myrar.

At der paa Myrar findes Jærn i temmelig Mængde, er tilførn (§. 229.) tilkiendegivet. Men om det gamle Jærnværk i denne Egn, veed man kun lidet nuomstunder, uden hvad *Egils Saga* (Kap. 21.) beretter om Skallagrim, hvor dog tillige anføres noget, som er utroeligt, om en stor Steen, hvilkens Skallagrim aleene, ved Svømmen, skal have hentet fra Havets Bund, hvilkens Steen viises end i Dag paa Rødenæs, kort fra Borg, hvor Skallagrim boede. Man seer endnu Egn nok til saadan en Smedie, og har man desto mindre Aarsag til at kalde den Sag i Tvivl, da Hr. Etatsraad Langebek har med et nyt Skrift (de Norske

Norffe Bergværk. Hist.) lagt for Dagen mange rare og uimodsigelige Bewiiser paa de gamle Norffes, og folgelig de første Islanderets, Omgang med Jærndvirkning og Kyndighed i den Sag.

§. 379.

Inscriptioner fra de gamle Tider ere i Island ikkun faa og særdeels rare, hvilket er saa meget meer underligt, som Islanderne ellers ere bekendte for at have været flittige i at optagne andre Slags Mærkeordigheder. Men siden der aldrig med eet Ord tales om slige Inscriptioner i Landets Historier, skulde man tænke, de ei have været der i Brug; allerhelst da de Svendiske have mange saadanne, som udgives for meget gamle.

§. 380.

Den paa Borg paa Myrar, er den allerældste; og saavidt vi viide, den eneste af den Alder i Island: den findes paa Kirkegaarden, paa en Steen af den forommalde Basalt-dannede Klippeart, hvilken er fort didhen fra Baula. Den eene af os, nemlig Eggert Olaffen, har seet denne Steen og læst Skriften paa den; en god Ven har og siden meddeelt os Udskrift deraf: Bogstaverne ere meget slidte og knapt læselige; desuden er og Steenen brækket i trende Stykker. Hoved-Inscriptionen er enkelt, med store Runer: Bogstaver: Her ligr Halr Kartan: d. e. Her ligger den brave Karl Kartan. Men det sidste Bogstav er sammensat, eller en Forkorkning, som indeholder disse Bogstaver: Olafsson. Bag den seer man endnu trende smalle Linier, hvilke ei ere læselige; thi foruden at de ere slidte, synes det, at der kun have staaet de første Bogstaver af Ordene: Man har derfor giættet, at de enten skulde betyde: Feck kif af saari deidi, det er: Kom i en farsig Trætte og døde af et Saar; eller: Fyri svik af saari deydi, det er: Dø-

de

de af et Saar, formedest Førraderie. Denne Kiartan var af Kongelig Slægt paa Fæderne Siden; thi hans Fader Olaf, som for sin Smidheds og Pragts Skyld blev kaldet Paa, var den Irlandse Konges Myr-Kiartans Datter-Søn. Kiartans Moder var Thorgerd Egil Skallagrímssøns Datter. Denne Mand er i Historierne berømt, for at have været en overmaade smuk og anseelig Person, som i sin Tid overgik alle sine Landsmand i de den Gang meest agtede Kunster: Han reiste til Norge, hvor Kong Oluf Tryggvesen fattede en særdeles Yndest for ham, og omvendte ham til den Christelige Troe. Kongen vilde beholde ham hos sig, og gjort ham til en stor Mand i Riget; men Kiartan vilde heller reise tilbage til Island, hvor han, efter et fornemme Fruentimmers Tilskyndelse, af nogle hans gamle Staldbrodre, efter en lang Modværg, blev ihjelslagen i Svinedal i Dale-Syssel, i Aaret 1004, eller, 1003. I den Tid var endnu ingen Kirke nærmere end paa Borg, hvorhen han blev ført og der begravet. Om denne Tilværelse taler *Laydala-Saga* (Cap. 55. og 56.), som ellers beskriver denne Kiartans Levnet meget fuldstændig: Den trykte Kong Olaf Tryggvesøns *Saga* handler og meget om Kiartan, og endeligen *Snorre Sturlesøn* (Norges Konge *ES. Lib. 6. c. 87. & seq.*

§. 38 i.

Den paa
Hvam.

En anden Gravskrift med Runer opdagede vi i Aaret 1754 paa Hvams Kirkegaard i Norderaa-Dal, paa en Baalasteen, hvor man paa den øverste Kant finder skrevet med store Bogstaver: Her hviler Semundr, og paa den anden Side, som var sunket i Jorden, med mindre Bogstaver: Gamlason. At denne Ligsteen er temmelig gammel, kan man see, deels af de sidste Bogstaver, deels af Skrivemaaden; thi den er saa kort: De Yngere, hvoraf endel

endeel findes med Numer, ere vidtloftige. Her skrives nu Hier, og Semundr, nu Samundur: Skriften synes at være fra det 13de Hundrede-Aar eller lidet yngre; thi i de ældre og ældste Tidsder skrev man Sun, for Son, som endnu bruges. Man finder ellers intet om denne Mand; men siden Gravskrifter vare ikke almindelige i forrige Tider, kan sluttes, at denne Semund maae have været af nogen Anseelse.

§. 382.

Kort fra Hitarvatn (§. 338.) ligger en siden Huule, i en brunagtig Sandsteen-Klippe, som kaldes Biarnar-Zellir. Her inde finder man paa Klippen nogle ubekjendte Bogstaver, som ingen har kundet læse. De kyndigste i deslige Ting, som Biskop Brynjulf Svendsen, der fik Udskrift af dem, og Professor Arne Magnussen, som selv var her paa Stedet, have holdt for, at disse vare de ægte ældgamle Hæx-Figurer. De ere nu meget slidte, saa at man maagsteds ei kan see det mindste af Trækkene. Vi have dog affkrevet, for Nysgierigheds Skyld, endeel af de tydeligste, og udmærket iblandt dem, med en Strøg neden under, nogle ganske fremmede, som meest vige fra de ubundne og bundne Numer. Man seer her deels enkelte Bogstaver, deels nogle sammensatte, som indbefatte heele Ord og Meninger, og hore ventelig til det Slags Hæx-Figurer, i hvilke eet og andet Vers i den gamle Edda giver tilkiende, at hine ældgamle Nordiske Biise have brugt saa stor Noiagtighed. Foruden disse Numer sees her en Mængde af andre, kiendelig nyere, som mestendeels betyde Navne. Midt paa Klippen er udhugget et Stæde, hvor de formeente kloge Mænd maaskee have siddet, naar de skulde ove deres Kunst.

Ukiendelige
Bogstaver.

Hitarðals
Kirke.

De Alderdoms-Levninger, som her findes i Hitarðals Kirke, ere vel af uvis Alder, dog meget gamle. Man ser her huggne Steene, af hvilke Kirkens Vægge tidsdeels ere opbygte: De ere firkantede, meest i Kvadrat 2 til 3 Alne paa hver Side. Det artigste er, at paa de tvende Hiørnesteene, bag paa Kirken, staae udhuggne tvende Menneske-Ansigter, det eene med Skiæg paa Hagen, og det andet glat; dog bestaaer denne Mærkværdighed fornemmelig i den Yrening, at det eene Ansigt skal forestille Baard Snæfells-Nas, en iblandt Almuen beromt Hedenst Klæmpe og stor Heremester; det andet hans Maitresse Hit, der ei var mindre beromt iblandt Jættinderne: Denne skal have beboet Hitarðal, og Dalen faaet Navn af hende. Men omendskiont Baardar-Saga er allerede skreven i de gamle Liider, og nu nyeligen trykt paa Holum, have vi dog ei kundet andet, end ansee den for opdigtet (§. 113.), hvilket og enhver Fornuftig, som tillige er bevandret i Landets troeværdige Historier, kan see ved første Biekast. Dens Tidærgning har ingensteds hjemme, og ingen af Hoved-Personerne findes paa noget andet Sted end her. Det er derfor at uudre paa, at den lærde Arngrim Jonsen haver anført denne Saga, som troeværdig. Det er ei mindre urimeligt, at de Geistlige, da de foretoge dem at opføre Kirkens Bygning af Steen og Kalk, med saa megen Omkostning, skulde just have udvalgt Hedenstke Jætter, for at givne Muuren, som dens Skjds-Helgene. I Aaret 1148 afbrændte ellers denne Gaard med 70 Mennesker, hvoriblandt var Biskoppen fra Skalholt, Magnus Einarson. For omtrent 30 Aar siden, da her blev lagt Grundvold til et Huus, kort fra Kirken, blev opgrævet en Mængde af store Kull og halobrændte Bælker, som man holdt

holdt for at være Levninger af denne Ildbrand. I Aaret 1166, indviede Biskop Klænger af Skalholt Hitardals Gaard til Kloster, og satte en Discipel af den h. Biskop Jon af Holum, navnlig Klein, til Abbed derover. Det er vel den Tiid fæet, at Kirken skulde været opbygget af Steen, og at Begyndelse er fæet med Steens huggeriet; thi i de senere Tider finder man intet Spor til sligt. Biskop Klænger har ventelig bildet stiftet benævnte Kloster, for sin, ved saa uheldelig en Hændelse, afgangne Formands Siæl; men den ganske Indretning gik håstig til Grunde; thi nogle Aar derefter finder man, at Hitardal blev beboet af en Leegmand, uden at der var noget Kloster.

§. 384.

En Hoi, kaldet Skeggja-Saugr, viises endnu i Dag, nær Skegges-Hoi, ved Nas-Kirke, som er et Minne til Huusefell. Deraf sees dog nu kun en liden Tue; og saaledes er det med de fleste andre Begravelses-Hoie paa Island, hvorfor og deres rette Sted er blevet ube-kiendt, og andre af Naturen dannede Hoie udgivne for dem. Skegge; som denne Hoi haver sit Navn af, var af forstningen en berømt Viking eller Seerover, som fortælls at have løbet med sit Skib ind i Hsefjorden i Sieland, aabnet Kong Rolf Krakes Hoi, og taget der hans berømte Sværd Skofnung; endelig rejste han til Island, og boede i lang Tiid i Midfjord paa Nordlandet. Han døde paa Nas kort for Christendommens Indførsel i Landet. Sværdet Skofnung er bekiendt i den Islandske Historie: Til sidst blev det borte paa Bredsfjorden tilligemed Thorkel Epylsson, som ved et Testament af Edivr Skegges Son havde faaet det til Eie.

§. 385.

Hof eller Afguds Tempel i Reykholtædal.

Et af de første Hof eller Afguds-Templer, hvis Forstandere vare tillige Hovdinge over det underliggende Bygdelaaf, blev byggt i Reykholtædal paa Hofstad, kort fra det Sted, hvor Reykholtæ Kirke og Præstegaard nu staae. Her boede een af Landets første Indtagere, Illuge den Røde, som da han flottede herfra, overlod til Holm-Starve fra Alfranes, Afguds-Tempelens Bestyrelse, samt byttede med ham, ei alene alle sine Eiendomme af Løsere og Jordegods, men ogsaa sin Kone, navnlig Sigrid, hvilken ei var fornøiet med dette Bytte, og derfor, da Manden vilde tage Afsted med hende, hængde sig i Templet.

§. 386.

Første Kirke paa Borg.

Den første Kirke blev bygget paa Myrar paa Borg (§. 380.), hvor Skallagrim og hans Efterkommere boede hen imod 300 Aar: de bleve kaldte Myramænd, og vare gierne de fornemste Hovdinge i Borgarfjorden.

§. 387.

Sturlungerne.

Sturlungerne, eller Hvam-Sturtes Efterkommere, vare i det 13de Hundrede Aar Herrer over Borgarfjorden og mange andre tilgrændsende Herreder, fornemmelig den bekjendte Historiefortæller Snorre Sturlesen, hvilken, saavel i Henseende til Jordegods, som Løsere, var den rige Mand i Island i sin Tid: han boede i førstningen paa Borg, men siden paa Reykholt, hvor han opførte de smukke Bygninger. Efterat han, Aar 1240, var sammesteds ihjelslagen, gjorde Kong-Haagen-Haagensen af Norge Fordring paa hans efterladte Midler, fordi Snorre var reist fra Norge imod hans Befaling; men den sande Hensigt var at bane sig Vej til Herredomme over Landet ved denne Leilighed. Een iblandt Snorre Sturlesens Gaarde

Gaarde var Besssted, som endnu tilhører Hans Kongelige Majestæt, og haver indtil denne Tid været Amtmandens Boepæl. Paa Reykholt seer man et ophøiet Sted, bevoget med Græs, som en Levning af de nedfaldne Bygninger. Et Stykke af Kirkegaarden kaldes og Sturlunga-Reitur, hvor denne Slægt, tilligemed en deel af deres Folk, skal ligge begravne.

§. 388.

Offentlige Indretninger fra Sturlungernes Tid, veed man nu ikke af, undtaget det for beskrevne Snorre-Dad (§. 178.) og Svitaar-Bru, en Broe, som i de Elider var bygget over Hvidaaen, og vedligeholdt af Bygdens Indvaanere. Nu er den bleven ødelagt, og det allerede for nogle 100de Aar siden, saavel til Indbyggernes, som og de Reisendes store Skade og Uleilighed. Den var opført af Tommer, østen for Deildar-Tunga, hvor Aaen er smaldest, imellem Sidemule og Reykholt (Sturlunga-S. L. 6. c. 36.).

§. 389.

Langevatns-Dal er en meget smuk Egn paa Vesterfjords-^{Langevatns-Dal.} heide-Giaeldet, liggende fra S. til N. og 3 Meile lang. I dens søndre Deel er den store fiskeriige Søe Langevatn (§. 166.), paa hvis Holme og Udhufter Esvaner opholde sig i Mængde om Sommeren. Nuomstunder er den en stion Afsæt (§. 310.), men tilforn var der et heelt Kirke-Sogn, bestaaende af mange Gaarde; efter almindeligt Sagn blev denne Bygd ødelagt i den store Pest som overgik Landet i Aarene 1402, 1403 og 1404, sædvanligen kaldet her Svarti Dandi; endskiont den egentlige Sorte-Dod, som overgik Europa 1349 o. f., kom ikke til Island. Det er Under, at dette smukke Landskab ikke bliver beboet igien; endskiont de Nærboende

boende vel heller ville disse at nyde det fremdeles bestandig, som en frie Afrets Græsgang for deres Creature. I Aaret 1754, da vi reisde over Langevandsdal, saae vi de gamle Tuune endnu staae i fuld Flor, ligesom om de havde været vogtede og giødede aarlig, Bønderne levede her tilforn af Gaaredrift og Forellfængst, og vare meget velhavende. Aar 1255 holdtes Præstens Datter her paa Stedet, som Thorgils Skarde, en fornemme Mand af Sturkungernes Slægt, og Kong Haagens Befalingsmand, friede til, for een af de riigste Jomfruer paa Vesterlandet.

§. 390.

Nye Gaarde. I Anledning af Langevandsdal kunne vi ei gaae den Post om nye Gaardes Behoefte forbi. Der er ingen, eller dog kun meget faa i de nyere Tiider, som have anlagt nye Gaarde i Jesland, i Steden for de mangfoldige odelagte, undtagen Biskop Brynjolf Svendsen; men denne lærde, og i mange Henseender berdmæltige Mand, kiøbte hidst og her Grunde ved Soekanten, især paa Akra-næs, lod der opføre Bygninger, og leiede siden Jorden bort for en ringe Ting. Den Gaard Grund i Skoradalen er een iblandt disse hans Indretninger. Der findes mange saadanne Steder i Jesland, som saaledes af Nytt kunde og burde besættes, til at bøde paa Folkes Mangelen.

Brugelige Havne.

§. 391.

Hvitaar-Øs. Indvaanerne fra den sydligste Part af Borgarfjorden søgte i forrige Tiider til Hvalfiords-Øre (§. 114.); men den fornemste og egentlige Havn for disse Eysfeler var dog Hvitaar-Øs, eller Udo-bet af Hvitaanen, som og de Tiiders Historier viise; maadelig store Skibe

Skibe kunne og endnu komme her ind ved høieste Flod, især ved største Spring, da Vandet bliver 16 til 20 Fod dybt: Paa Havnen er det ganske stille, og Beliggenheden bekvem for Søgning fra alle Kanter.

§. 392.

Strømfjord er et andet Havnested, som nogen Tiid er bleet Strømfjord. Den blev besyset: de Danske Kiøbmænd besaae det Aar 1666, og søgde derpaa Verden i Aarene 1669, 70 og 71. Det er dette Sted, som Professor Arne Magnussen og Laugmand Povel Vidalin gjorde Forslag paa, til at anlægge Kiøbstad, deels fordi Havnen og Indgangen til den er meget dyb og sikker, deels og fordi Strømfjordens Beliggenhed er særdeles bekvem og fordeelagtig for al Slags Tilførsel til Lands og Vands.

Sneefjælds = Syssel.

---

§. 393.

Sneefjælds-Næs kaldtes i forrige Tider det heele Stykke Land imellem Bredefjorden Norden for, og Faxefjorden Sonden for. Efterat Jesland kom under de Norske Konger kaldtes dette Næs Sneefjælds-Næs-Syssel; men i de senere Tider er det østligste Stykke, sonden paa Næsset, blevet fraskilt fra det øvrige, under Navn af Snappedals-Syssel. Vi ville dog betragte det heele Sneefjælds-Næs, og dets Indbyggere, under eet, thi de komme alle overeens, baade i Næringsmaaden og andet.

§. 394.

Reisen over
samm.

Vinteren 1752; og 53 opholde den ene af os, nemlig Eggert Olaffen, sig i dette Syssel: Men den ordentlige Reise blev giort i Aaret 1754, i Junii og Julii-Maaneder. 3 Aar derefter, nemlig 1757, reisde Eggert Olaffen atter over Sneefjælds-Næsset; og paa disse Reisers Dagbøger, og flere Jagttagelser, er nærværende Beskrivelse grundet.

Sneefjælds-Næssets Beliggenhed.

§. 395.

Størrelsen.

De Fjælde, som begynde paa Vesterfjældsheide (§. 127.), og løbe ud imod V. fra Langevatsdal til Vesterjokkelen, i en Strækning af 20 tydske Miile, udgiøre dette store Næs, hvoraf Sysslet haver faaet Navn. Det flade Land, paa begge Sider af Biergene, fra Havet til Fjældsidene at regne, er ulige bredt, i til 2 Miile.

Miile. Den Pynt af Syffelset, som gaær ud fra Vesterjokkelen, kaldes *Øndverdanæs*, og af de Søefarende *Jokkelen's Taa*. Breeden af Sneefjældsnaæs er ulige, 3, 4 til 5 Miile, og hvor den er størst, længst hen mod Østen, fra Hitar-Naens Udlob at regne til Hvamsfiord, 10 Miile. Al denne Strækning kaldes i Loven *Thoronæs-Thing* vesten for Hvamsfiord (see *Thingsar. B. Cap. 2.*).

§. 396.

Paa den sydlige Kant er *Kolbeinstade-Repp* østligst, 2 Kirke-Sogne: *Miklaholts-Repp*, 2 Kirke-Sogne, naar *Kaudamel* og *Eya-Repp* blive iberegne; (disse tvende Bygdelave udgiøre *Hnappedals-Syffel*): *Stade-Sveit*, 2 Kirke-Sogne, og sonden for *Jokkelen* 3. Paa den nordlige Kant: *Vesten* for *Jokkelen* 2 Kirke-Sogne eller *Næs-Repp*. *Øresveit* 1 Kirke-Sogn, *Selgafells-Sveit* 2 Kirke-Sogne, og endelig *Stogarstrand* ligesaa mange. Ellers deeltes Sneefjældsnaæs i 8 *Thinglauge*, hvoraf de 4 norden for og 2 Sonden for høre til Sneefjældsnaæs-Syffel, men de 2 øvrige til *Hnappedals-Syffel*.

§. 397.

Paa *Sonderkanten* eller ved *Farefiord* ere ingen beboede *Der*, *Stranden* og *Øerne*, og ellers ikke nogen *De* af *Betydning*. Søekanten langs med *Hnappedals-Syffel*, stive 4 Miile fra *D.* til *B.* i *Længden*, og 1 Miil eller meere i *Breeden*, som dagligen *oversvømmes* af *Havet*, kaldes *Lange-Siærer*: Her er den *alfare Dei* for alle dem, som søge til *Vesterjokkelen*, saalænge *Ebben* vedvarer, og maae de flynde dem, at *Floden* ei skal *overfalde* dem, hvilket dog haver *hændet* sig, ved det *Søen*, med et *hæftigt Fald*, *flyder* sig ind til *Landet*, især ved *høieste Spring*. *Velen* er ellers *sandig*, *jærn* og *stien*,

besat med Skær og smaa Holmer hist og her, hvilke tiene til Veisvinsning; ellers er ikke stor Nytte ved dem, undtaget, at nogle faa Strandfugle lægge der Æg: Gammelsøe giver Drivtrømmet, og Haffjordøsen Hoeslæt. Zitarnæsholm, Jørvæser og Tialsderøer, uden for Skogarnæs, ligge noget længer ud. Paa Langefiærer er jævnlig Brænding, og Søen der udenfor usikker for Søefarende. Vesten for Langefiærer er Søen reen, og uden Der: 3 Stadesveit er ellers den beste Vei som findes i Jøstland, nemlig et heelt Stykk: paa 7 Meile, med Langefiærer ibetegnede, god Kiorevei om Sommeren, hvis der ei vare nogle Elver i Veien. Den heele Strækning bestaaer af Sand af stødte conchylier, blandet med Strandleer og forblæst Stov af samme Hæddyr. Paa Nord-Siden findes ingen Der førend i Helgafells-Sveit, undtagen Meltrackøe paa Grunderfiærd uden for Havnen: den hører til Setbergs Præstegaard, og kaldes derfor af de Søefarende Præstens Eylænd. Der falder ret god Hoeslæt, thi Grunden giødes aarslig af de Fugle, som lægge der Æg, især Væderfugle og Papegoier; desuden fugtes den af Søevandet. Til Helgafells-Sveit og Skogarnæs-Strand hore mange nyttige Der, af hvilke nogle ere beboede; de aindre Der og Holmer bringe endeel Fugle, Æg og Væderduun. De meest bekiendte ere, Agerøe, Sørlaater, Thormodsøe, Selslon, Ridsøe, Meltrackøe, Sagerøe, Arnøe, Wildsøe, Skorsøe, Risgirdinger: den fornemste, i Hensigt til Indkomsten af Græsgang, Hoeslæt, Fugle, Æg og Duun, er Brokøe; men i Hensigt til Sækeriet, Allidsøe og Søskuldsøe, hvor nogle Familier boe, og hvorchon eendeel fra det faste Land søge for at fiske.

§. 398.

Den forbenevnte Fjældryg bestaaer af meget høie Klipper, som ere steile til Siderne, og hænge paa nogle Steder ud over det flade Land. Fjældsiden er uden til bevøgen med Græs, men oven til los, af Skredfald, Steene og Gruus, som mangesteds gjør Skade: dette udgjør den halve Deel af Biærgenes Høide, saa at man nedensfor Midten ikke kan tydelig see deres Lage, men ovenfor kan man see, at de fleeste høre til de ordentlige og oprindelige Fjæde, med mange jævnsides Etager, dog af ullige Læl og Høide (§. 4.). Imellem dem komme de uordentlige til Synne, hvilke gemeentlig have Spidser, da hine ere jævne ovenpaa. De ordentlige Klipperader hæle imod N. N. B. og V., men reise sig imod S. S. O. og D. Heraf kommer det, at Fjældene paa den sydlige Kant af Sneefjældsnes synes at være høiere end paa den nordlige, hvor Fjældsiden gaaer sagre opad, med Brinker og Dale, nogle saa undtagne. Dog er her det lave Land smallere end paa hin Side.

Biærgenes
Beskaffenhed
i Almindelig-
hed.

§. 399.

Fjældenes Ssøide er giærne 3 til 400 Favne; Vesterjokkelen og saa andre undtage, hvorom paa sine Steder, samt de smaa Biærge i og nær ved Bygden, hvilke ei komme her i Betragtning.

Deres Høi-
de.

§. 400.

Materien, som de ordentlige Biærge bestaae af, er Saxum vulgare, som for den største Deel er Sand, sammenslignet med Jærnoffer, samt indeni besat med Quarz og smaa Berg-Crystaller imængede (§. 23.). Slimmer-blandet Steen er her rarere. Derimod findes her giærne imellem Raderne, et Lag af Moberg, hvilket er løst og jordagtigt: det kan være 1 til nogle Favne tykt (§. 124.).

Deres
Grundvæne.

Næst under de haarde Klipper er et Lag af Steen, som ligner Rødt
kriide, eller retter sagt, hærdet Leer, som holder Jærn.

§. 401.

De fornemste
Diærge.

Iblandt de fornemste Diærge ere Jagrestov, Siæld, som
staaer paa denne Side af Hitavaa (S. 128.); dog især Vesterjøkkelen
og Draapehlid, Siældet. Men siden der falder adskilligt om dem
at sige, saa skal hvert af dem affhandles i Særdeelshed.

§. 402.

Enne.

Et paa den nordre Strandkant staaende Diærg, imellem Re-
vet og Dufsvigs Havn, er meget steilt og hoit, og foran ovenpaa
rundagtigt, hvorfor det og haver faaet Navn af Enne eller Hoved-
pande. Søebrændingen slaer ind paa Roden af dette Diærg, saa at
de Reisende ei kunne komme frem ved hoieste Springtiid, forend
Bandet falder igjen, thi her er den alfare Vi. Ennet bestaaer
ellers for en stor Deel af Argilla maris cærulea, eller Plastica
communi, det er Blaaleer, som er blevet hærdet, og fuldt indeni
af vandlidte Steene, Jordsinner og Vimp-Smuler. Hvorledes
Stranden eengang i forrige Tiider er her bleven omtumlet, sate
hvor hoit Søevandet har gaaet, den Tiid dette Diærg er blevet
opkastet saa hoit over Grunden, eller dannet paa anden Maade,
kan man især see af de store Stykker, der aarligen falde udaf Siælde-
siden, fra hoiere eller lavere Steder, ned paa Strandbredden; thi de
ere af samme Beskaffenhed, som nys blev maeldt om Ennet selv;
Veien er af den Aarsag farlig for de Reisende. Diærgets lodrette
Hoide er ikke fuldt 500 Favne dansk Maal. Hoit oppe i Siældsi-
den lægge de store (hvide) Strandmaager deres Veg.

§. 403.

Bulands-Hofde er et andet bekiendt Forbjerg, næsten lige ^{Bulands-} saa hoit som Ennet, og meget steilt, med mange Skreedfald. ^{Hofde.} Paa det nederste steile Klippelag opholde sig Ulker og andre Soefugle; men overst i Bjarget Maager af den nysbenævnte Art. Henved 200 Favne hoit oppe i dette Bjærg ligger den, for sin Færligheds Skyld, over heele Landet bekiendte stemme Vei, som er en smal Stie, ganske usikker formedest Skreedfald eller den løse Grund, hvor Mennesker og Creature tidt ere nedfaldne, og elændigen omkomne. Hænder det sig, at tvende Reisende møde hinanden her, hvor Stien er smaldest, kunne de ikke vende om, og derfor, naar de mærke af Steensfaldet, at der er nogen i Nærværelsen, (thi de kunne ei see det, for de mange Drinkers Skyld, der gaae op og ned langs Fjeldsiden, hvor denne ei er ganske afbrudt), da raabe de, at een af dem skal holde stille, hvor Stien er bredest, imedens den anden kan komme forbi. Bulands-Hovden er paa den nordlige Kant meer ordentlig, end paa andre Steder; men af de paa Østersiden nedfaldne Stykker, seer man, at der, hoiest oppe, er samme Slags Klippeart, som i Ennet, undtaget, at den har dede Leerart er her sort af Farve.

§. 404.

De tvende Fjælde Kirksfjell og Størd, som staae vesten for ^{Kirksfjell og} Gundersfiord, nær ved hinanden, men flite fra andre Fjælde, ^{Stad, især} ^{Liggisten.} ser fra Bulands-Hofden, een Fjærdingveis, kaldes af de Soefarende Sukkeroppen og Liigkisten. Liigkisten svarer ret til Navnet, thi det er et lavt og aflangt Bjærg, jævnt ovenpaa, og kraas affaaret mod Enderne oven til, med nogle parallelle Klippe-Lage, som paa Siderne og rundt omkring, meest imod

Giorden, forestille Lister og Zirather paa en pyntelig Liggeliste.

§. 405.

Suffertoppen.
pen.

Suffertoppen er meget smal og jævnt opspidset, næsten som en sikkantet Pyramide, henimod 300 Favne høi, og neppe i Siere-tingveis omkring Roden, men øventil knapt 50 Favne breed. Vi besteege den ikke, men en troeværdig Mand har berettet os, hvad der oppe var at see. Bierget er ligesom opmuret af de ordentligste Klippelag, som man nogensteds træffer i Jsland, hvert Lag 6 til 10 Favne i Høiden, dog iblandt med ullige og tynde Mellemrader. Det er mærkærdigt, at naar man holder Suffertoppen imod det tilgrændsende Fjæld, da finder man den samme Klippesorden, hvoraf kan sluttes, at disse to ere ved nogen særdeles Boldsomhed løsrevne fra hinanden. Liggelistsens Klipperader komme i sig gemaade overeens med de øverste, paa det store Fjæld bag ved den, saa det lader til, at den er ei alene løsreven fra samme Fjæld, men tillige nedstunken meget dybt med den underste Deel.

§. 406.

Helgafell.

Helgafell fortæner neppe Navn af et Biærg, i Ligning med andre Jslandske Klipper. Det er en halv sphaeroidisk Hoi eller fast Klippe, som staaer midt i Helgafells-Sveit, paa Thorsnæs, for sig alene. For Alderdommens Skyld er den derimod værd at mærke, hvilket og skal see mod Slutningen af dette Stykke.

Reise til Vesterjökelen.

§. 407.

Sneefjælls
Jøkkel i Al-
mindelighed.

Dette Jisbiærg, som af Indvaanerne kaldes Sneefjælls-
Jøkkel, og tilforn kun Snisfell eller Sneefjæll, holdes for at
være

Prospect of Snæfells Jökul, taken two Miles distant & seen with Söndur

være det høieste Fjæld i Zeland. Det staaer for sig selv, eller retter sagt, slutter den store Fjældbryg yderst paa Næsset; hvor det rager høit op i Luften, længt over alle de andre Fjælde; thi Gelsdingasfell, som ligger mod Osten, neden til ved Roden af Zisen) staaer høiere end noget af de tilgrændsende Fjælde.

§. 408.

Vi reiste fra Budum Fiskeleie, eller Budenstads-Havn, over Buda-Hraun, som er megen farlig, for de smeltede Huulers Skyld, som allevegne forekomme i de horisontal-liggende stobte Klipper, med smaa Nabninger, 3 til 5 Alne breede, men indeni dobbelt saa viide, rundagtige, og liige ned 6 til 10 Alne dybe og derover. De ere alle frembragte ved Jordbrand eller naturlig Smeltning. Paa Bunden af de fleste vore adskillige Urter, som endskiont Solen aldrig stinner paa dem; drives dog ved Varmens imellem de sorte Klipper, til en usædvanlig Hoide. Ovenpaa Graunet selv vore desuden adskillige Urter, og imellem Klipperne, Birk; Krat og Lyng, samt Blaus og Kræckebær, som faarene søge Vinter og Sommer.

§. 409.

Et lidet Biærg eller rund Klippe, yderst paa Budahraun, mod Havet, eller paa Strandbredde sonden til, kaldes Buda-Klectur; det bestaaer af smeltet Stoen; og er hviilt indeni iser er deri en stor Hvalvling. Indgangen vender i N.; er høi og rundmelig; men bliver siden smallere. Huulen er kroget, dog løber den meest imod S. og indtil Roden af Budeklett. Ned af Hvalvingen hængne Stalactier, som ere fremkomne, ved det at Jordsmærret har dryppet ned i Smeltningen, ligesom i Surthuulen (§. 357.). Huulen selv er, saa vidt man kan komme ind, 40 Skride læng.

§. 410.

§. 410.

Hraunlar-
Rey.

Hraunlands-Rey er en Sandbanke imellem de to Bønder-
gaarde Hraunlande og Graf, udenfor Brededvigis-Repp og Kirke-
sogn; den omgiærder en fersk Søe udvendig imod Havbrændingen.
Men tilforn er Havet gaaet indenfor dette Rey, igiennem hvilket
Kiobmands-Skibe have seilet op i Grafosen, hvor de gamle have
de en Havn.

§. 411.

Sólva-ga-
mar.

Sólva-gamar kaldes en Række af steile Strandklipper, hvor
Alker, Søe-Papegeier og smaa Maager (*Larus albus alarum ex-
trematibus nigris*) opholde sig. Ovenpaa disse Klipper ligger
den alfare Bei, som er farlig for Reisende, men meest for deres
Heste og Byrder, som undertiden falde ud af den smalle Fodstie,
ned til Stranden. Grunden er omstøbt ved Jordbrand, og paa
et Sted løber en Rygg af faste Sinner-Klipper lige ud til det
yderste steile Fald, hvor Reisende maatte tilforn krybe over med
megen Varsomhed. Siden har man brækket en Stie igiennem,
kort ovenfor, dog reede forovne Folk endda en lang Tid derefter,
den gamle Bei; men for at forebygge uhykkelige Hændelser, er nu
blevet sat et Steengiærde ude paa Pynnen.

§. 412.

Arnar-Stape
og Bei der-
fra til Snæ-
falds-Toffel.

Arnar-Stape kaldes af de Søesarende kun Stappen og
Stappenshavn; der er og et stort Fiskeleie og en flon Havn for
de Handlende, endskiont den ganske Egn er sort og hårlig at see til;
thi der ere Sinner-Klipper overalt. Herfra seer man Toppen af
Ziöbiarget; herfra ligger og did hen den korteste Bei over Fialds-
ryggen, som kan bruges om hoieste Sommerdage: den kaldes Jök-
kelhals; Somme Naringer kan man dog aldrig reise derover, for
den

den usikre Grunds Skyld. Vi vendte os derfor til den anden Side, hvor Veien, endskjønt længere, gaar dog meer let, og med sikke Skridt, opad. Førend vi besteege Jøkkelen vilde vi see dens heete Omkreds, og de mange Fiskeleier rundt omkring samme: Her ville vi kun nævne de største.

§. 413.

Eil Arnar-Stapens Hovedgaard ligger det skønne Jordegods, *Stapa Un-* som tilhører Hans Majestæt, og i Almindelighed kaldes Arner.^{60d.} Stappens Ombud. Tilførn laae dette Gods under Helgefells-Kloster, men blev efter Reformationen seculariseret. Bøndergaardene, som høre dertil, ligge overalt i Sneefaldsnæs og Snappedals-Syffeler, og de aartige Afgifter leveres til de Handlende paa Vesterjokkelens Havne, for at bringes til Kiøbenhavn.

§. 414.

Ei aleene fremmede, men ogsaa indenlandske Reifende pleie Sanghuulen giærne, paa denne Wei, at besee Saunghellir eller Sanghuulen. Den ligger i en Sandsteen-Klippe, fort ovenfor Stap-fell, (et høit og spidst Bierg, nær ved Stappen), tæt under Jøkkelhalsen. Dens Indgang er saa lav, at man maae krybe derind paa Hænder og Fodder: Indeni er den rund som et Eg, 15 Fod høi, 10 Fod breed, smallest oveni, og til Siderne høit og her udhullet ligesom med smaa Nicher eller Billed-Hvælvinger, af hvilke den inderste er den største. Høiest oppe deeles Sanghuulen i tvende concave-Hvælvinger, og synes at være dannet af Luftens ædende Skarphed, og Vindenes Styrke; og denne dens Dannelse, er igien Aarsag til, at Luftens bævende Bevægelse slaaes meget hæftigen tilbage, hvorefter Lyden mangfoldigen fordobles, og giver et meget stærkt, dog forvirret Gienstraal. De Reifende fornøie sig derfor, med at synge

og raabe der inde; men det Artigste er, naar man kun spytter, eller taler i den laveste Tone, hvorledes det da brummer i Huulen overalt, og giver en Gienlyd, som er ret sørgelig. Den ganske Huule er indeni fuldstreven med adskillige Characterer, Navne og andet, dog meest Rune- og Heze-Bogstaver, hvoraf endel ere igien forsiddre af Lusten. Det ældste Aarstall vi saae der var 1483.

§. 415.

Fiskerleier. Blandt Fiskerbyerne er Sellnar een af de største, sonden for Bøkkelen. Der bruges store Baade med 8 til 10 Mand paa hver; og derhens søge Folk fra Borgarfjorden, Nordlandet og andre Steder i Mængde. Lon, der vesten for, er noget mindre, og et Kirkested. Drivvig, der vesten for igien, er næst Hellingum den folkerigste, paa denne Kant, medens Værtiden staaer paa.

§. 416.

Londrangar. Londrangar ere tvende meget smalle og spidse Klipper, som staae i Brændingen, jævnsides og tæt hos hinanden, ikke langt østen for Lon-Kirke, i Skikkelse af tvende Taarne. Rummet imellem dem er omtrent 20 Favne: den største skal være 40 Favne høj, men Tykkelsen ei over 5 til 6 Favne. Disse Dranger nævnes i Landnama-Saga (l. 2. c. 7.), og er det billig at undre paa, om de, saa smalle som de ere, have kunder bestaae, fra Landets første Beboelses-Tiid; men det er rimeligst, at de af Forsningen have været langt tykkere. Alfer og Søe-Papegoier have her overalt deres Tilhold paa Siderne; og den Tiid vi reisde her forbi, havde en Orn sin Rede øverst paa den eene Klippe. Naar den sio ned, var det artig at see og høre, hvilken Larm der blev imellem Alferne, i det de alle vare paa Færde, ligesom de vilde gjøre deres Konge Folgeskab; men den Skrak, som Ornen havde sat i dem, var den rette Aarsag

Uarsag til denne deres Færdighed; thi den pleiede dagligen, i det den sloi forbi, at tage een og anden Fugl til sig og sine Unget.

§. 417.

Diupalon, eller som det sædvanlig kaldes, **Lon**, hvoraf Fiskebyen haver faaet sit Navn, er en liden fersk Soe, imellem Lon og Dritvig, hvorfra Fiskerne daglig hente deres Drikkevand. En hei Banke af opkastede smaa Strandsteene skiller den fra Havet; ellers er den omgiven med hoiie Klipper af Jordfinner. Den almindelige Meening er, at dens Dyb er urandsageligt, ja man fortaalte endog, at en vis Svømmer skulde have dukket her under, og være kommen op igien af Havet udenfor. Saa meget er og sandt, at denne Soe har Samsund med Havet og daglig Ebbe og Flod. Vi vilde dog selv undersøge disse Ting, og lode derfor sætte os over fra Dritvig med en Baad, som siden blev trækket over den fornævnte Banke, der er 365 Skridt breed, og 20 Fod hoi over Havets Overflade ved den største Flod. Oven fra Klipperne sees midt i bemældte Diupalon en grøn Vlet, som man har anseet for Nedgangen til Afgrunden. Vi forsøgte Bunden overalt, som paa de fleeste Steder er klippagtig; og dette blev igientaget vel 100 Gange; men vi kunde aldrig faae meer end 9, 10 til 12 Fod Vand, og kun 15 Fod i Midten paa den grønne Vlet, hvor man fornem paa Loddet Sand af stode Musflinger. Dette skeede med lavest Vand, da Havet udenfor begyndte at vore til; thi Forandringerne gaae i den ferske Soe en Time tidliger for sig, og den heele Forskiel paa hoiest og lavest Vand var denne Gang kun 2½ Fod. Næste Gang, da vi vare her, var største Spring, men nu aftagende. Diupaloners Vand er 8 til 10 Fod hoiere end Havet. Den Sandgrund, som her er, maae dagligen trække det salte Vand i sig fra Havet, hvis

Diupalon
eller Lon.

Dyngde trykker paa, saa at Bandet i Lonet bliver hoiere; dog, saasom det er lettere, end det salte, flyder det ovenpaa. Heraf er da klart, at det bliver ingen Nodvendighed, at sætte nogen aaben Canal fra Lonets Grund, ud til Havet. Hvis saa var, skulde man vel blive her vaer adskillige Fiske; men her ere ingen, uden aleene de smaa Gasteroste (Faun. Sv. 276.), paa Islandst Hornsile,

§. 418.

Øndverden
næs eller Jof-
kelens Taa.

Vynten af Sneefjælds næstet, sædvanlig kaldet Øndverdenæs eller Joffkelens Taa, har eet middelmaadigt Fiskeleie, og tvende mindre, eet paa hver Side, nemlig, Beruvig sonden for, og Gufus skaalir for norden. Fra Budum (§. 408.) til Joffkeltaan ere 6 Miile, som bestaae overalt af Hraun og fort Grund. Man kan regne det Fjæld, som Jisbiærgtet hviler paa, eller dets Rødders Tykkelse, for 3 Miile; begge Maal at forstaae liigefrem eller midt igiennem.

§. 419.

Ingelshol.

Ingelshol, som ligger Jisbiærgtet nærmest norden for, er Hovedgaarden for Rebers Fiskeleie, og een af de Gaarde, som tilhøre Hans Maj. stætt. Der er en Sommer-Kirke, som næst efter Domkirkerne er den største i Landet, ligesom og dette Sogn er eet af de fosterigeste. Her maatte vi i fire Dage vie efter godt Veir; thi Joffkelen, eller i det ringeste Toppen derpaa, er den meeste Tiid skjult af Skyer og Taage; og man kan ei vove sig paa slige Steder, medmindre det er klart og stille Væirlig, som lader til at blive bestandigt. Men al den Tiid, vi denne Gang biede her, var idelig Blæst af N. med Driveskyer og Kulde, saa at man kun tvende Gange fik Joffkelens Top at see imellem Skyerne, og dog hver Gang kun en kort Tiid; Roden af Jisbiærgtet kom derimod tidt til Synne.

§. 420.

§. 420.

Et maale Fjældets Hoide blev forsøgt paa en Slette kaldet Maal af Fjæl-
 Breid, en halv Fjærdingveis often for Gaarden. Men vi bleve denne deets Hoide
 Gang forhindrede af Værligtet. forgjæves for-
føgt.

§. 421.

Et Glas af de sædvanlige, med Krumming og Nabning paa Den Baro-
 den eene Ende, var ved Haanden; thi vel havde Societæret skicket meter der blev
 os nogle Nor og Dvægsolv for at indrette en Barometer, hvilket brugt.
 vi og havde giort, men slige Instrumenter kunde ei vel føres til
 Hest, og her paa Stedet fattedes baade Velighed og Værktøi:
 Luften blev altsaa ikke fuldkommen uddreven, og folgelig blev In-
 strumentet ikke ganske esterrettigt.

§. 422.

Indbyggerne holdte det ellers for et forvovent Foretagende, at Ummens
 vi vilde bestige Jisbiarget. De sagde endog, at det var reent u- Tanker om
 mueligt; først for de steile Fjældes og den lange Veis Skyld, der- Nelsen.
 næst for de mange farlige Rister i Jisen, som inter Menneffe kunde
 komme over; og endelig forsikrede de, at man blev blind oppe paa
 Joffelen, af det overmaade stærke Gienfkin, især af Solens
 Straaler, som Jisen kaster fra sig. De fortaalde viidere, at to
 dristige Soemænd, som vare Engellændere, skulde for nogle 100de
 Aar siden have giort Forsøg paa, at bestige dette Jisbiarg; og at
 de vel komme op, men at den eene blev ganske blind, og derpaa saa
 forvildet, at han ei hittede ned igien, og blev med alle borte; hans
 Egenfjindighed, at ville gaae aleene, skal tillige have været Aarsagen
 til hans Død. Den anden derimod skal have havt den Forsigtighed,
 at lade et Saar slagte, og lade noget lidet af Blodet, som han tog
 med sig i en Læderskaffe, jævntigen dryppe paa Jisen hvor han gik,

saar at han, endskjønt Synet ogsaa blev blindet paa ham, kunde dog stille den røde Farve fra den hviide, og slap derved lykkelig ned igien, dog uden at have bestreget det øverste af Jökfelen. De eensfoldigste lagde endnu een Marsag hertil, ligesom de tilforn havde gjort, da vi reisde til Veitlandsjökfelen (§. 140.) og til Surthuu- len (§. 352.), og som de i Umindelighed tænke om alle de Steder, som ere fæle, og have besværlig Udgang; nemlig, at Underjords- Folk, Elver, eller andre Puslinger, især Baard Sneerfælds- Nases Gienfærd (§. 113.), som opholdt sig paa Viarget, fandt ingen Behag i slige Besøgeser, og derfor afhindrede dem. Vi lod os herved ikke det mindste affrække, men vor Lyst blev kun desto større, saavel af andre Marsager, som for at viise, at denne Over- troe var uden Grund. Om Aftenen den 30 Junii lod det til bædre Bærlig: Blæsten lagde sig, og Skyerne bleve tyndere: Dvægsøls- vet i Barometeren steg, og bekræftede det samme: Thermomete- ren, ved at stige, gav ligeledes tilkiende, at Kulden tog af.

§. 423.

Anstalter til
Reisen.

Den 1ste Julii, Kløkken 1 Formiddag, lavede vi os til: In- strumenterne, som vi toge med, vare et Veit-Compass, Thermo- metrum (Fahrenheitanum) med Dvægsøls, og forbemælte Ba- rometer (§. 421.). Vi vare efter Landets Naade forsynede med tynde Skoefoller, hvilke ere lettere, og meer sikke at gaae paa, end andre Skoe, allerhelst hvor der er glat. For Tisrøsternes Skyld, i Fald nogen skulde falde ned i dem, hvilket skeer iblandt paa Jökfelhalsen (§. 412.), toge vi med os stærke Linner, samt Flor for Dinene, om Lysningen ellers skulde blive uraalelig; og endelig, en Svamp med Vdike, at lugte til, hvis Lufsten skulde blive alt for tynd og læt.

§. 424.

§. 424.

Veien op til Sjældet laae først over ujævne Steder op og ned, og derpaa opad, fra eet Bjærg til et andet, i mange Kroge og Vendinger. Barometerne hindrede os meget, thi man kan neppe føre her et saadant Instrument vel frem, endfiont Koret er brav langt, medmindre det just var dannet til at føres saaledes; vi maatte altsaa gaae med samme til Fods, hvor der var meget ujævnt og steilt opad. Iblandt de mange Bjærg, som man paa denne Reise kommer forbi, er Staaen, norden til ved Roden af Jisbjærget, det artigste; dets Skikkelse oventil svarer ret til Navnet, thi det lader til, at have engang været en stor Jordbrands-Camin. Imdens vi saaledes arbejdede os opad, saae vi intet til Joffelen; thi de andre Bjærg vare os over Hovedet. Kloffen 4 havde vi ovenvunder det største Underfjeld, som bestaaer af mange mindre Bjærg, Høie, og Klipperader, der ere som en Forkandsning for Joffelen imod V., hvilken vi her oppe saae liige for os, uden mindste Taage.

§. 425.

Grunden blev her jævnere, dog var den overalt steenig med Grunden. smaat Graun eller Jordfinner: Nærmest ved Jisen laae en anden Strækning af lave Bjærg, eller en lang Brinke, som bestod af samme Steenart: her saae man i Gruuset sorte og hvide Pimpsteene sønderlagne i smaa Stykker. Kulden tog her meer og meer Overhaand; det fros paa Vandet, og man fornem neder i Grunden Jis, som var skjult med Sand og Steene.

§. 426.

Osten paa Jisbredden staaer Geldingafell meget høiere end Seldingafell. de andre tilsøse Bjærg, hvilke her omkring udgiore Joffelens Rod:

Det

Det var nu oven til næsten uden Snee, og vi besteege Siden deraf, som hvor den stoder til Jøkkelen kaldes *Ssihals*; thi Zisen løbet ned paa begge Sider af Bjærget, og naaer temmelig høit op paa dets Rodder: ja somme Aaringer er endog den største Deel af dette Bjærg bedækket med Snee og Zis. Under Bjærget mod Osten ligger den forberømte *Bei Jøkkelhals* (§. 412.), hvor der er altid Zis ovenpaa, og Aaer neden under i Grunden. Norden og vesten omkring Zisbredden gaaer saadan en opkastet Rygg af Gruus og vandslidte Steene, som paa *Veitlandsjøkkelen* (§. 151.). Norden fra Zisen kommer dog kun til Eyne en liden Aae eller Bæk, *Solm-Filla*, og sønden fra, nogle faa, endnu mindre. Men dette synes kun at være den mindste Deel af alt det Vand, som burde komme fra saa stort et Fjæld, og saa stor en Mængde af Snee og Zis. Derfor maae Jøkkelens indvendig udbullede Grundvoalde opluge det meeste. Naaskee altsaa, at det er ingen Fabel, som fortællles om de jævne Steder vestre paa Jøkkelens Faa, at der have lobet store Elver tilforn, saa at Handels-Skibe have kunnet gaae der op, lige til Roden af Fjældet, hvor man endnu ser Tegne til gamle Bygninger, som kaldes *Jrskebuder*, det er, *Icelandernes* *Boeder*. Denne Egn kaldes og end i Dag *Modur*, hvilket Ord betyder nogle eller mange sagte rindende Elver. Endelig ses her endnu Tegne til store Vandrender ned til Hraunet og Stranden, og Steenene, som her ligge, ere vandslidte. Almuen foregiøve, at Vandet skal ved Hæverie være ført ned igiennem Grunden til Hævet; men hvis slige Vandfalde have virkelig været her, saa have Jordfjældet kunnet endnu bæde udrette dette: Havet har og aflaget her ligesaa vel som andensteds.

§. 427.

Grunden omkring Vesterjokkelen er overalt aaben og fuld af Huuler. Rister og Huuler: i nogle glemmes Faar. Een af dem kort fra Ondverdnes-Sikkerleie holdes for at være urandsagelig: den gaar i mange Kroge, bestandig nedad, og stuttelig til Havet. I Beravigsbraun viises store Huuler, og foran ved Jokkelen een, der kaldes Ragnahellir, det er Afguders Huule; maaſke nogen har offret der i de hedenſke Tiider, eller og troet, at der have gaaet Spogelſer. Diſſe og andre Huuler omkring Sneefjældet have den ſamme Oprindelse, ſom Surhuulen (§. 376.): De have nemlig ſient til Rønder for Jordbrandens Smæltefloder.

§. 428.

Jordſinner, Strækninger ere her ikke rare: Sonden for Strækninger Jokkelen er Grunden meeft omtumlet; thi man ſeer ikke andet imel-^{af Jordſin-}lem Jisbierget og Havet, end ſammenkaſtede Hraunklipper. Denne Strækning vedvarer ogſaa norden for, 2 Mille til N. fra Ondverdnes til Holmfila eller Skardsbraun: Siden mærker man ikke dertil, uden de almindelige Tegne, i Banke og Klipper, eller oppe i Fjældene, ſaaſom i Ennet.

§. 429.

Men for at komme igien til Jokkelen ſelv, da komme vi, end-^{Stieſten opad} ſkiønt ei uden Befværliighed, op paa Jisbredden med Heſtene, ved^{Jokkelen ſelv.} Siden af Veldingafell. Barometrum var nu i alt ſaldet til 2 Tommer. Vi fortsatte Reiſen nogen Tid riddende, ſiden Jisfen endnu var jævn og uden Sprækker, og Grunden ikke ſteif. Men det varede ikke længe; thi Jisfen blev ujævn, hvorfor vi ſteege af, og lod de Heſtene fore tilbage ned til Veldinga-Fjæld, hvor Stedet var meeft ſikkert, og lettere at hitte dem igien, end oppe paa Jisbierget.

get. Compasset blev alt meer og meer ustadigt, og vilde ei, forend efter nogen Tid, vende sig til den rette Kant, hvilket vi kunde kien- de af Uhret, der var stillet i Forveien efter Solen. Været var det onskeligste, uden al Taage, med stille Luft; Solens Straaler bleve aleene afbrudte ved tynde og jævne Skyer; for Resten var Himmes- len klar: Iisen var ikke glat, og gav derfor ikke stærkt Gienfin: Men Kulden tog til saa overmaade, at Solens Varme forsløg ikke; Luften blev stedse lettere, Veien gik kun sagte opad, dog bleve vi matte. Kvægsølvet i Barometeren sank nu saa meget, at det begynde at løbe ud af Cassen: Dertil var Marsag, ei aleene den ud- vendige Luft, ved det den gav efter, men den indvortes hialp og dertil.

§. 430.

Jøffelens
egen Stikkel-
se.

Jisprækkerne bleve efterhaanden alt større og flere; dog kom- me vi uden Hinder op til Toppen af Jisbiærget: den bestod af 3 Spidsfer, alle lige høie, henved 50 Favne. Den første vender mod N., den anden mod V., og den tredje imod N.: disse tvende sidste synes fra Bygden at være i eet, og saaledes i alt kun 2 Spids- fer, som ligne en Sadel, og kaldes af Indbyggerne *Jstulchufur*, d. e. *Zuuer*. Disse Spidsfer lode til at være ubestigelige: her var og falden nye Sne, som var tilført af den sugtige Taage, og haardt tilfruffen. Endelig fik man, med Braadstænger, (d. e. lange Rjæppe, som bruges i Jsland, til at gaae med om Vinteren), og Hirkfangerne hugget en Fodstie i Iisen, hvorpaa vi besteege den østligste Spids, som er høiest og smallest, og dannet som en Suf- fertop. Barometeren kunde ikke bringes her op; den var ellers i alt sunken til 3 Tommer og 9 Linier, ved det Kvægsølvet havde bestandig løbet ud af Cassen.

§. 431.

§. 431.

Thermometeren og Compasset maatte man binde paa Rygg: Kulden oppe
gen, for at faae dem op. Klokken var 9 Formiddag, Solen paa Jøkkelen.
skinnede klart, og alligevel var det her oppe saa koldt, at vi neppe
kunde begaae os; thi Thermometeren sank til den 24 Grad, hvis
ket er en temmelig Vinterkulde i Island; det er altsaa ingen Under,
at Jisbiærgene fryse stærkt til om Vinteren, naar her er saa koldt,
endog den længste Sommerdag. Man behøver folgelig ikke, med
endeel Skribenter, at antage nitreuse Partikler som Kuldens Aars-
sag paa slige Steder.

§. 432.

Compasset var nu heel forvirret: det vendte sig ei bestandig til
nogen rigtig Kant, men holdt nu ved een, nu igien ved en anden: Compassets
forandrin-
ger, og Jøkke-
lens viidere
Stikkelse.
undertiden stod det stille paa en urigtig Kant; og hvis man vendte
det om, standsede det til Slutning paa en anden lige saa urigtig.
Dog holdt det sig, i al denne Uorden, inden visse Grændser, nem-
lig den nordlige halve Cirkel fra D. til B. Punkten, og kom aldrig
til nogen af de sydlige Kanter. Jøkkelens trende Spidser forandres
aarligen, ved tils og aftagende Sne og Jis: den østligste er ei bree-
dere ovenpaa, end 16 til 18 Fod. Den nordlige er aflag med en
skarp Rygg; den vestligste er allerstørst, viid og rundagtig neden til,
men meget spids oven til. Jisbiærget selv er brattest mod S., og
fuldt af parallelle Rifter, som ligge op og ned; Vesten til faae vi
dem ikke; men inod N. gaer tværs igiennem samme, kort fra Spids-
serne, en meget søl Riste, som for Dybbhedens Skyld, er grøn at
see til, den var saa lang, at den syntes at afstikere fuldkommelig $\frac{1}{2}$ af
Jisbiærget, og saa dyb, at vi ei kunde see ned til Bunden. Neden
for denne store Riste vare mangfoldige andre paa langs og tværs, saa
langt vi kunde se.

§. 433.

Sneens
Skikkelse
er
verst paa
Jof-
felen.

Sneens Skikkelse paa Joffkelens overste Overflade var mærk-
værdig: den var ikke glat eller slet, men ligesom udarbejdet, vel med
en naturlig Bithed og Ujævnhed, men dog med et Slags Orden,
saa at den lignede et Skifertag, eller, endnu nærmere, Fiædrelag paa
Fugle. Ispladerne, som ginge over hinanden, vare 1 Fod lange,
og halvt saa breede, 1 til 1½ Tomme tykke, og oven til med mange
Striber, efter Længden, som alle vendte fra N. til S.; saa at de
imod N. laae halvt over hinanden; men imod S. var den halve Deel
frie, og den yderste Kant ligesom udhuggen med 3 til 4 stumpe
Spidser. Sneen i Jsland faaer vel mange Slags Dannelser og
Udarbejdninger, ved stærk Blæst og Frostvær; dog disse ere gær-
ne smaa, og alletider uordenlige. Men da Vinden paa dette Is-
biærg i anforte Værlig er oftest nordlig, saa maae den bevægede
Luft paa denne Hoide antage saadan Skikkelse, og trykke den
paa Jisen.

§. 434.

Udsigt paa
Joffelen.

Udsigten var nu den beste: man kunde see en stor Deel af
Jsland, heele Sonderlandet, og alle de Fiæde og Isbiærg, som
ligge midt i Landet, Ofterjofflerne, Heela, Fuglefiærene udenfor
Nokenæs, Borgarfjorden og Fiældene imellem Nord- Sønder- og
Vester-Landet; endelig det ganske Land, og Fiældene norden for
Breedefjord, og de paa den liggende næsten utallige Ber og Hols-
me. Det fortælles almindelig, at man af Joffkelens Top skal kun-
ne see de 4 Hayne omkring samme; men dette er ei sandt: vi saae
kun de 3, nemlig Budenstad, Stappen, og Dlusfövig, men ikkun
Aabningen til Grundarfjorden, og den overste Deel af Liigkisten,
midt ned til Siderne.

§. 435.

§. 435.

En liden hvid og tynd Skye lod sig til Syne over Gunderfjords dens Fjælde: den var inden saa Minuter kommen til os, saa at vi ret saldt i Forundring, bleve ogsaa meget bestyrtede derved. Endskont der er klar Himmel allesteds omkring, pleier dog Jøkkelen at trække Skyer til sig, og kan være i nogle Dage indsoobt i Laage, der kommer for den største Deel af Jisen. I næstafvigte Aaringer have vi nogle Gange seet det med Forundring, hvorledes Jøkkelen kunde synes langt borte meget hoi og stor, fremfor de andre hoieste Fjælde, og langt meer end den burde, i Forhold til sin virkelige Størrelse. Man troede almindelig, at dette var Upphylling, det er naar Landet noget borte, især hvis en Søe eller Havet er imellem, forhoies for Synet, ved den varme og dampfulde Lufts Bevægelse, hvilket Syn her i Landet er meget almindeligt, og det i en hoi Grad, ved det Landkanten er hoi og gierne afbrudt; ellers er det og alle bekiendt i andre Lande. Men vi mærkede let, at dette forholdt sig ikke saaledes med Vesterjøkkelen: den var kun omgivet med, og indsoobt i, en Laage, der var hvid, ligesom Jisen, og kunde ei drive bort fra den, fordi Luftens Bevægelse gaar i en Hvirvel, rundt omkring Jisbjærget, og holder Laagen jævnligen i den samme Part. Her seer man tillige Aarsagen, hvorfor der kan falde Sne paa hoi Fjæld: Spidser, endskont man intet Egn har mærket til nogen Regn eller Skyer, hverken i Bygden eller paa Fjældveiene, hvilket vi og selv have seet, baade paa Heckelfjældet og flere Steder. At hoi Bjerge, især her i Norden, trække Damper og Laage til sig, meer end andre Steder, det er allerede bleven en bekiendt Sag iblandt de Lærde. Hr. *Linneus* har mærket det om Mossbjærget i Sverrige, og anført Exempler derpaa (see Besg.

Refa d. 29 Jun.) Aarsagen maae være den fornævnte Hvirvels-fart, som Luften haver omkring slige Bjærgspidser, og som maae strække sig vidt ud fra Siderne, endskjønt den bliver der svagere, end nær ved. Luften svæver ogsaa langt friere omkring Vesterjokkelen, end om noget andet Bjærg eller Fjæld i Jsland; thi Vesterjokkelen staaer for sig selv, langt høiere op i Luften, end noget af de høieste Fjælde paa en Snees Miile nær. Det er derfor ei heller at undre paa, at man kan see denne Jokkel langt borte, for Exempel, fra Westmannøe, eller Havet der udenfor, over 30 Miile; thi det er ikke den rette Jokkeltop der kommer til Synne, men kun de tykke hvide Taage-Skyer, som den er da indsobt i, og dette skeer ei gierne uden naar Luften er klar og stille, i det mindste omkring Jokkelen.

§. 436.

Sneefjældets
indvoentlige
Beskaffenhed.

Hvad der er maeldt i Forveien om Grunden og Egnen paa Sneefjældsnæsset, kan tiene til Oplysning om dette Jisbjærgs indvortes Natur. I varme Sommerne pleie sorte Hraunklipper hist og her at komme op af Jisen hoit oppe paa Jokkelen. Saadan en Klippe bleve vi vaer paa den sydlige Side ved Roden af den østlige Spids, og i den var et tyndt Lag af hvid hardet Leersand. Sneefjældet haver uimodsigelig været Hovedkilden til den Jordbrand, der har paa alle Kanter omtumlet Næsset: Veligheden beviiser det noksom; thi her ere overalt heele Strækninger af det oftommaeldte naturlige Sinner, og, hvor jævn Grund eller Sandbanker ere, hvid, rød og sort Pimpesteen blandet med Gruus og Smaa-steene.

§. 437.

Jokkeltoppen var endnu frie for Taage; thi den kunde ikke, Heisen tilbage nedad Jof-felen. formedelst Luftens Jævnvægt, opløste sig fuldt saa hoit. Her var ikke mere at see eller hie efter: Vi maatte altsaa tilbage, af Frygt for Taagen; thi Compasset var ikke at lide paa, og intet var vissere, end at den Taage vilde tage til, og rimeligst, at den havde indtaget heele Fjældet nedenfor. Men den Frygt forsvandt; thi da vi ginge ned i Taagen, varede det ikke længe førend vi komme ud af den igjen; det var kun en liden Skye, der svævede i Jævnvægt omkring det øverste af Jisbjærget, og kunde ikke opfylde større Rum end dette; dog gjorde Luftens Hvirvel (§. 435.) det, at denne liden Taage kunde trækkes ganske omkring.

§. 438.

Vi komme lykkelig ned over Jokkel: Jisen til **Geldingafell**, Geldingefells Berg-Art og Urt. som bestaaer af den samme blege Berg-Art, som Klippen hos Jof-felens østlige Spidse (§. 436.), undtaget, at her fremkomme alle vegne imængede smaa Sinner-Stene. Græs vover her ikke, men vel noget af de almindelige Mossarter, især af *lichenibus fruticulosis*. Hoit oppe i Fjældsidens var noget høidt at see: vi søgde der hen, og funde en liden smuk Art, med røde og hvide Blomster: *Laminæ* vare oventil næsten hvide; men Ungves purpur-farvede. Den var en *Decandrist*: vi kiendte den ikke denne Gang, og kaldte den *Zelga*: Siden have vi fundet den eet Steds paa Vesterslandet: den er *Saxifraga oppositifolia*. *Zelga* er ellers et gammelt *Truentimmer*-Navn, som endnu bruges paa Landet, og betyder den, som er hellig, og frie for al Overlast. En *Jætte-Datter*, som boede paa Sneefjældet, skal have havt dette Navn. Det syntes og ret mærkbart, at denne spæde Art skulde ingensteds groe

groe eller blomstre, uden her, saa hoit i Været, i bestandig Kulde, blandt Joffeliis og Sne, og desuden ikke imod Solen, men i Fjældsiden imod N. V., og at den kunde her udstaae den strænge Vinterkulde.

§. 439.

Joffelens
Maaling og
Høide.

Vinden begyndte at blæse af N. V., og Fjeldbærget paatog igien sin sædvanlige Klædning af Saage: vi skyndte os derfor tilbage, og komme uskadte need Kl. 12. Om Aftenen blev Toppens genlunde klar, hvorfor vi begave os til den begyndte Maalning, og suldførte den, saa noiagtig, som mueligt var, med en Maale-Riæde paa 60 Fod, og et lidet Astrolabium, der var indeelt i halve Grader, 7 Tomme i Siennenssindt. Den lodrette Høide, som herved kom ud, var 6862 Fodder dansk Maal. Hvis ellers Luftens Lage, samt deres Orden og Tynge, ere de samme over den ganske Jordklode, saa at man der efter, ved Hjælp af Kvægsølvets Stigen og Falden i Barometeren, kan giøre en vis Slutning, saa blive de Jslandske Fjælde ikke saa overmaade høie, som hidindtil er blevet troet.

Reisen til Draapehlid-Fjæld.

§. 440.

Indledning til
denne Reise.

Draapehlid-Fjældet er, næst efter Vesterjoffelen, det mærk-
værdigste paa heele Landet, som bekiendt og udraabt for eet af de
rigeste Bjerge paa Metaller og Natursteene, det er, saadanne
Steenarter, som den overtroiske Almue haver tilforn meent, at med-
føre nogen overnaturlig Kraft. Men dette falder bort af sig selv;
Fjældet haver ingen Metall-Aarer, og folgelig er det meest blevet
navnkundigt blot ved en Indbildning; dog er saa meget sandt, at
her

her findes en stor Mængde og mange Forandringer af Steenarter; men i saadan Uorden, at man skal neppe kunne viise Måge dertil her paa Landet, i hvilken og flere Henseender Draapehids-Fjældet da bliver at agte for mærkværdigt, og værdt at bese af en Naturkyndig: derfor reisde vi og derhen.

§. 441.

Spiden er middelsmaadig, og ellers ullaige, 2 til 300 Favne, Draapehids-
 og Fjældet henved 3 Miile i Omkreds. Det staaer for sig selv, ^{Fjældets Bese} ^{Støffenhed.}
 1 Miil fra den øvrige Fjældryg, og er sammensat af mange Brinker
 eller smaa Halse, som for den største Deel ere hvide at see til; thi de
 bestaae af concretis tophaceis (§. 219.) af samme Farve, hvis
 Grundvæne synes at have været en i Hverevand udkaagt Leerart.
 Toppen er en sort Klipperad af Jordsinner, 40 Favne høi, af-
 brudt, som en Muur at see til, og henved 200 Favne i Længden
 fra D. til V. Denne øverste Ryg boies sammen imod V., og
 danner der en stor Udhulning, hvori den Uordentlighed og Om-
 tumling, som ellers lader sig til Synne i det ganske Fjæld, fornem-
 meligen hersker. Denne Udhulning er fuld af store sammenkastede
 Hælder, eller flade Steene af besynderlig Art. Vi have kaldet
 den Petra concreta Schistiformis saxi solidissimi & præduri:
 den er graa udbændig, men naar man brækker den, er den i Brudde
 rødbleeg, og hver Hælde giærne 1 til 2 Tommer tyk, sammensat
 af tyndere Plader, imellem hvilke Steenen er hullet, og hvor der
 haver været noget Rum eller Riste, overtrukken indeni med en
 knoppet Hinde, som fælegran, blegagtig af Farve, da derimod en
 ligedan Hinde, som findes paa Steene ved mange Hverer her paa
 Landet, er hvid. Imellem Lagene er Steenen heel haard og tæt,
 og i Bruddet lidet glindsende, som om den havde været smeltet.

Den er ei bleven prøvet uden med Skeedvand og almindelig Essee-
Zid, men den har viist sig uforandret ved begge Deele. Man har
hidindtil ingensteds paa Landet truffet sig en Steenart, uden alene
den, som findes paa Daula-Giaeldet, hvorpaa den (§. 219.) omtalte
Tophus coniformis har siddet; men begge disses Oprindelse er
uden Tvil den samme.

§. 442.

Dendroty-
polithi.

Dendrotypolitbi findes iblandt næstbenævnte Steenart: disse
viise udvendig, deels Skikkelse, deels Aftryk af Træer, samt des-
res Greene og Trævler: Steenen er ellers haard og fast. Udenfor
dette Sted finder man fast allevegne i Giaeldet *concreta tophacea*,
næsten med utallige Forandringer. De bestaae undertiden af Sand
og hardet Leersteen, som tildeels er sammenhæftet med en hvid Kalk-
lignende Materie, og denne Art seer ud som afbrækkede Stykker af
gamle Muure.

§. 443.

Cubi mar-
casite.

Cubi Marcasite, med Messing- og Raaber-Farve, ere overalt
indsluttede, baade i de sædvanlige jærnholdende Steene, og især i
hærdede Leerarter af adskillig Farve, dog meest hvid og blå.

§. 444.

Jordarter.

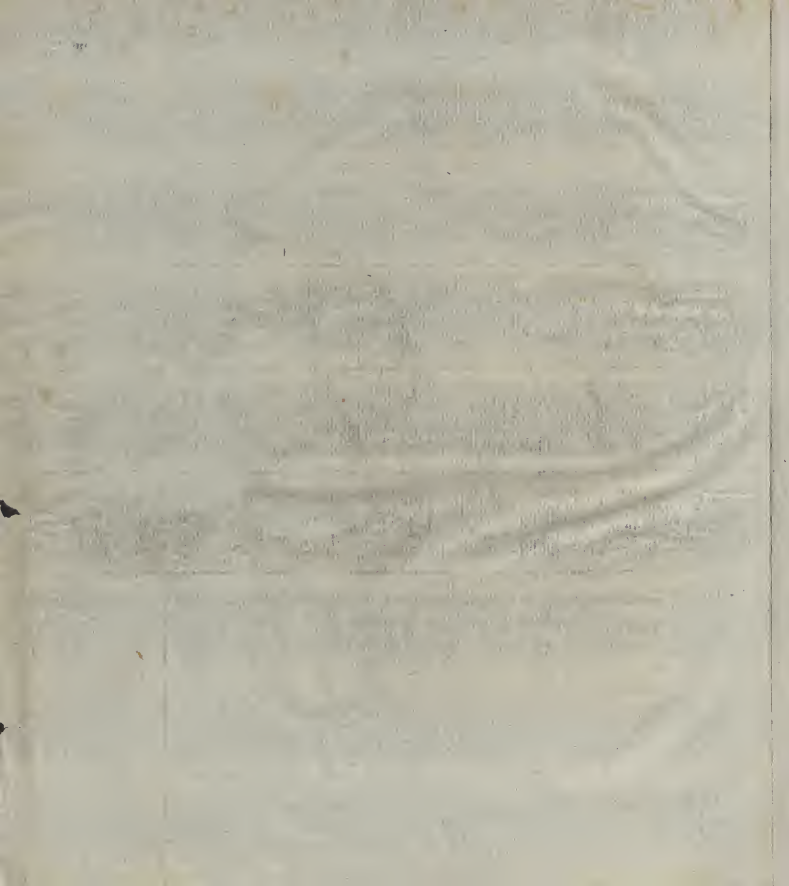
Her findes ret smukke Jordarter, som maaskee alle kunde
forarbejdes til nogen Nytte. Høiest oppe imod Osten, ved den
øverste Klipperad, findes især uordentlig liggende og afbrækkede
Lagge af tvende Slags seede klæbende Jordarter: den ene er saffran-
gul, og uden Smag, den anden hvid-rod-agtig, og syrlig i Sma-
gen: Disse Jordarter ere af samme Slags, som hine ved de varme
Bade (§. 203.). I Selskab med dem findes her ogsaa *tophus*
thermarum, af den i Island almindeligste Art (§. 222.), og især
i Giaeld

Petrifacit

a. Et Petrefact brændt til Lava med Birke-blade paa. b. Et andet Petrefact med Urte-Stikke paa.

i Fjeldsiden mod NB. den beste Sort Bolus carneo-alba; og endskiont deres Lag er uordentligt og flit fra hinanden, saa faaer man dog store Mængde heraf end af de andre forommældte Leerarter: den er fin at see til, lader sig let ælte og sprækker ikke i Fiden, og af den blev et lidet Kar forfærdiget 1751, ved en Pottemager i Kiøbenhavn. Her falde ellers 2 Forandringer af denne samme Sort, nemlig, den nybommældte, og en anden meer hvidagtig og maver, hvilken dog kan bruges til Kar, naar den blandes med andre Jordarter.

§. 445.

Følgende concreta viise endnu ydermeer Naturen af dette Sorte Agater. Det Slags sorte Agater, som falde i smaa rundagtige Stykker eet Steds i Borgarfjorden (§. 216. b.), findes ogsaa her, og det meget haarde og uskøre, fine og ganske sortglindsende, der tage vel imod Slibning, endskiont de ere haarde. Det lader til, at denne Sort, som og den anden saakaldte Islandske Agat, er et naturligt Glas, og følgelig begge Forandringer frembragte ved Jordsbrand. Paa Ascensions-Den findes Glasstykker af samme Oprindelse, men de falde der hvide og iblandt grønagtige.

§. 446.

Iblandt de smaa Agatboller findes her i Gruuset Stykker af ligno fossili eller Surterbrand (§. 236.). Da vi komme op til Toppen af Bjergtet, funde vi endnu større Spaamer og Plader deraf. Indvaanerne fortaalde endog, at her have tilforn været saa store Planker deraf, at Helgafells Kirke er bleven tækket med samme. Men nærværende Prøve var ikke nær saa god, som den fra Landarasel (§. 235.), og det der laae i frie Luft var splittet ad og forblest.

§. 447.

Træe blevet
til Steen.

Foruden Dendrotypolichi træffes her ogsaa steenhærdet Surterbrand, meer eller mindre haard. Store Træekull, som meest lignede Birkekull, laae oppe paa Toppen, often ved den forommalde overste Biergeraad. Af samme Kull befandtes endel Stykker at være blevne til Steen; nogle vare temmelig haarde, andre kunde man brække inellem Hænderne: Alle disse Prover vare sorte; men herforuden fandtes store Stykker af steenhærdet Træe, lysebleede og hvide. De steengjørende Bæde her i Landet frembringe samme Slags.

§. 448.

Slutning om
Draapehlids-
Fjældet.

Andre Ting, især Steenarterne, som vi saae paa dette Fjæld, gaae vi her forbi, da disse sidste ogsaa tildeels findes paa andre Steder, og blive siden, ved den Leilighed, beskrevne i dette Værk. Man træffer ellers ikke paa Draapehlids-Fjældet ordentlige og faste Læge, men kun Stykker og Stumper, hidst og her adspredte, med eet Ord, lutter Uorden, lutter Boldsomhed, Omtumling og Bestanding af alle Slags; og hvor kan det andet være, i slige Naturens Virkninger, hvor Lust, Jld og Vand have arbeidet tilsammen, med og imod hinanden, for at give os Betnis paa, hvor skrækkelige Forandringer denne Jord har været og kan blive underkastet. De hvide Tophi og concreta tophacea, tilligemed de jærnhaltige Jordarter, der ere indtagne af et brændeligt Bæsen og Bitriol-Syre, og som ligeledes findes fast ved alle heede Brønde i Jsland, vidne inoksom, at kaagende Bænde have ogsaa her været med i Spillet. Draapehlids-Fjældet er derfor eet af de Steder, hvor ventelig endnu flere naturlige Mærkværdigheder kunde blive i Eftertiden opdagede, hvis man vilde søge noget noiere, eller
grave

grave der noget i Grunden, hvortil vi denne Gang ikke havde Leilighed. Vi kunne derfor ikke heller sige, hvor meget der kan ligge skjult af de feede Jordarter, som kunne udarbeides til nogen Nytte.

§. 449.

Hidindtil er blevet handlet om Sneefælts Næssets øverste ^{Egnen i Byg-} Deel, især om Fjælde og høie Steder. Den laveste Egn, som er beboet, og for den største Deel beklædt med Jord, især med Madjerd, giver temmelig gode Dale og Afsætter for Kvæg. Bygden haver dog ikke gierne meer end 1 Mill i Bredden, fra Stranden op til Fjælds. Bygdelavene ere i Forveien opregnede. Miklaholts Kepp er det bredeste; thi der ligge Gaardene i trende Rader mellem Habbredden og Viærgene; Eya-Kepp kaldes især den vestlige Deel deraf, hvor Bøndergaardene ligge ifkun i tvende Rader. Snappedals-Syssel bestaaer for den største Deel af Mosradser, saa at man neppe kan komme frem med Heste; dog holdes Broerne her ikke bader i Stand, end paa andre Steder i Landet; men Lungefiærrer sætte noget denne Besværlighed. Selgafells sveit er vel breed, men Bygden uordentlig, ligesom Veliggenheden: den har vel Myrer allevegne, men dog ikke i een Strækning, eller af saa stort Begreb, som i Snappedals-Syssel; thi her ere høie Klipper og Bakker imellem, med smaa Virketæer og Vidie-Riis. Skogarstrand er en smuk Egn, jævn og lav, med Smaaakfod, og tienslig til Faaredrift. Øerne ere ret gode; og om dem skal blive handlet i næste Stykke, blandt de andre Breedefjordens Øer. Stadesveit er, formedelst de jævne Beie, den allersmukkeste, giver ogsaa Græs og Høe i Overflodighed. Paa Nordsiden af Jøkkelen findes nogle Græsgange og smukke Stætter hjft og her.

§. 450.

Klober og fer-
ste Søer.

Her ere kun smaa Elve. Saffords, Na og Strømsfjords; Na ere de største, som falde ud over Langefiarer. I den første fanges baade Lax og Foreller; den sidste giver ogsaa nogen Fangst, som kunde drives meget bæder. Den springer ud af Baulaars Vatn, en fersk og fiskerig Søe paa Rierlingeskarde, Siældvei, hvor Indvaanerne fordem fangede Fisk med Vaade og Garn; men nuomstunder lægge de alene Bind paa Havfiskeriet. Foruden nogle andre Aaer og Bække, som give Foreller, er Stadaraa den fordeelagtigste: den haver en jævn sandig Grund, hvor man trækker Garn om Floden, især ved største Spring, riidende saa dybt, at Hesten er nær ved at svømme: Der fanges jævnlig en Hob smaa Lax, Ørreder og Foreller, som tildeels nedsaltes og sælges til de Handlende. Den ganske Fiske-Rettighed herer til Stadsads Præstefald, hvilket regnes iblandt de 4 beste paa Landet; dog er den visse Indkomst, beregnet til Yenge, ei meer end 106 Rdlr. Kort fra Præstegaarden ligger en fersk Søe, med nogle smaa Holmer i, som giver en god Deel Ederduun og Vg. Læt ved Helgasfells Præstegaard ligger en anden fersk Søe, som har en liden Holm, og samme Slags Fordeele.

§. 451.

Band til
Drif.

Drikkevand eller sodt Band faaer man paa Eneefjældenasset ret godt: Myrevand maae dog tiene til samme Brug paa mange Bondergaarde i Miklaholts-Kepp og Helgasfellsveit. Ellers falde her alle de i Borgarfjorden (§. 184.) beskrevne Sorter af sodt Vand.

§. 452.

§. 452.

Kort fra den yderste Deel af Fiskeleien Budum springer en Brønd, eller retter en Kilde, op af Hraunet, under en overhængende Klippe, midt imellem Fagerhol og Hovedgaarden, $1\frac{1}{2}$ Fod dyb, og næsten een Gang saa breed. Den ligger 1000 Skridt fra Havet, og heivod 6 Favne hoier end dets Overflade: om Floden ved største Spring er den fuld, og fører velsmagende Vand, som Fisserne og andre bruge: om Ebben derimod er den ganske tom og tor. Forfælleren paa dens høieste og laveste Veligheden er altsaa, saavidt man veed med Visshed, $1\frac{1}{2}$ Fod, og riimeligst, at Vandet i Kildens Arer kan falde endnu lavere ved største Ebbe. Saggurhols, Tiarnir kaldes nogle smaa sumpige Brønde, kort fra næst foromtatte Sted, i en Dal i Budabraun: de ligge endnu længer fra Havet; men neppe over 2 Favne høiere end samme. Disse Brønde voxe ogsaa til, og tage af ved Flod og Ebbe: de fore Myrevand (§. 184.) efter Grundens Beskaffenhed; men Salt-hed fornemmes ikke. Om Diupalon er talt tilforn; og hvad der er mædt om Hav-Vandets Trykning og Grundens Natur, det stadfæstes her igien: Vil man endelig hertil udfordre Sand, som Naturen dog kan undvære i dette Tilfælde, da fører Havet og Blæsten fra Stranden aartigen en stor Mængde deraf, op til Budabraunet: det er ogsaa Skælsand, ligesom i Dybelon.

§. 453.

Zoerer eller varme Både haver Sneefjældsnæsset ikke. Man finder kun nær ved den Bondegaard Lyschhol i Stadesveit, en liden lunken Brønd eller Kilde; men Indbyggerne fortælle, at her har været en stor Høer, som er forfunden for nogen Tid siden, og det viise eienlyntig de concreta thermarum tophacea, som sees her

Herse Vand, som tage af og til ved Ebbe og Flod.

Zoerer eller varme Både.

her i store flade Stykker eller Hælder. Der findes Rhizolither iblandt, og ellers, indeni de store Steene, Urtestilke og Greene af Birk og Krat forvandlede til Steen; altsammen tydelige Tegn til den forfundne Bronds frengjorende Kraft.

Om Suurbrønde.

§. 454.

Mineralste
Vande i Al-
mindelighed.

Mangelen af Både haver Naturen erstattet ved den store Overflodighed, som Sneefaldsnæsset besidder, af stærk smagende mineralste Vande, hvilke af Indvaanerne kaldes Ølkilder. Det er mærkverdigt, at dette er det eeneste Sted paa Landet, som har der denne Hertilighed; endskont ingen reiskaffens benytter sig deraf. Thi vel findes hist og her Kilder, som have en særdeles, meest syrlig og stiptisk Smag, af deres Grundjord; men de komme ikke i mod disse. Vi maae ellers tilstaae, at de faa Forsøge, der bleve foretagne ved hver især af disse Kilder, vare ikke tilstrækkelige; foruden andre Forhindringer fattedes os nogle fremmede Sager, som behoves til sligt. De fleeste af disse Suurbrønde ligge og langt affides fra alle Gaarde eller Huuse.

§. 455.

Gaarden Øl-
fellba og dens
Suurbrønd.

En af dem ligger dog, knapt en halv Siærdingveis fra Stadsstad, nær ved Siældsiden, og tæt ved en Morads, samt en liden Bondeggaard, som deraf kaldes Ølfellba. Nabningen er i en haard Luue, rund, 1½ Fod i Wiennesmuidt, og Brønden i Fod dyb. Vi toge 1) noget af dette Vand i en Theefoppe, og lode deri oleum Tartari per deliquium, hvoraf det først blev hvidagtigt, som Mælk, der er blandet med Vand; men inden kort Tiid skiftes det ad i flocculos, som pleier at skee i præcipitatione aluminis.

minis. 2) Af Syrupo violarum blev dette Band lidet grøngagtigt. 3) Ved infusionem spiritus salis ammoniaci cum calce viva præparati, blev det som ved Ol. Tart. per deliqv., alene at Forandringen skedde ei saa hastig, blev heller ikke fuldt saa stor. 4) Ved Aquam Fortem sandtes ei andet, end en liden effervescentia, og det først efter 3 til 4 Minuter; dog forsvandt den strax, i det smaa Bobler, som Perler, satte sig paa Bunden. Man satte det paa Gløder, som nu vare ved Haanden: det varmedes, dog forgiæves: da det blev taget fra Ilden blev effervescentia lidet stærkere end for. 5) Denne foromnævnte Blanding med Spiritu nitri gjorde heller ingen Forandring. 6) Pulvis gallarum sammenvort med Vandet virkede ei noget i Forstningen; men da denne Blanding kom over en sagte Ild, og Gallæ bleve opløste, fik den hastig en rødbrun Farve, der havde et Skimt af violet. 7) Dette Band opløste i Begyndelsen vitriolum martis med Raagning, som dog strax fik Ende, endskjønt Solutionen ikke holdt op, hvorved Bandet fik en brandgul Farve, som blev usforandret. Dette Suurbrønd's Band haver ellers en noget bitter, og derhos lidet væmmelig Smag, sætter paa Bredden et tyserødt Leer, som er øfferagtigt. Det har hos sig acidum vitriolicum, og principium adstringens, som andre Landes Suurbrønde; men bruges ei af nogen.

§. 456.

Frødaarheides Suurbrønd ligger hoit oppe til Fjæld's, Frødaarheides
dies Suur
6 end. ovenfor Budum, kort fra den alfare Bei mod Vesten, i en liden Dal: den springer op paa Bredden af en Bæk, som jævnlig forer Rildens Band bort med sig. De dermed giorte Forsøg vare disse:

1) Af Ol. Tart. per del. Syr. viol. Spir. sal. Amm. Aqu. Fort.

og Spir. Nitri fik det ikke den ringeste Forandring. 2) Af solutione gallarum blev det i en Hast brunrodt. 3) Af vitr. martis blev det noget gulagtigt. Vandet maae holde i sig et meget fint Adstringens: det er langt mildere og behageligere af Smag, end det næstansforte: man drikker derfor gjerne heraf, og de Reisende komme det i deres Glasfer; saasom det slukker Tørsten, er forfriskende, og ingen haver deraf fornømmet den mindste Uleilighed.

§. 457.

Øsekots Rilde.

En anden Suurbrend, østen for Budar-Øs, paa en Slætte, tæt ved Beien, forend man kommer til Handels-Huusene, er Øsekots Rilde. Grunden er myragtig, og lidet blandet med Skials sand. Rilden kommer op af en stor, meget fast og haard Lue, som man holder for at Naturen haver omgierdet den med; dog er ei heller urimeligt, at Grundenes Eier i forrige Tider, hvor de funde slige Rilder, have ladet dem indhegne med fast Jordsvær; i det mindste findes saadanne Lueer ved de fleste af dem. Her blev vi følgende vaer: 1) Ol. Tart. per del. Spir. Nitri, Aqua Fort Spir. sal. Amm. og Pulv. Gall. gjorde ingen Forandring. 2) Af Syrupo violarum blev Vandet noget rødagtigt. Og 3) af vitriolo dunkelt og lidet sortagtigt. Øsekots Rilde har en mælkagtig Farve; dog er Vandet reent; det haver en stærk, og dog ikke ubehagelig, Smag, hvorfor og Reisende gjerne drikke deraf, og befinde dem vel derved. Den hvide Farve er ellers noget besynderligt, og det derhos mærkværdigt, at dette Vand skyder idelig Bobler op fra Grunden, og bruuser Vinter og Sommer, ligesom det kaagede, da det dog er særdeles koldt. Man kunde tænke, at dette kom af Jordens Bevægelse, ved det man træder til Rilden;

men

men det er ikke saa; thi enten man gaar stærkt eller sagte til, bobler Vandet ligesuldt, eller flyder ligesom Perler op fra Bunden; det skeer endogsaa om Vinterdage, da Jorden oven over er tilfrusset, saa at den ikke rystes ved sagte Gang. Dette kan heller ikke komme af nogen Strid imellem de Ting, som Vandet indeholder; thi saadan Stridighed skeede vel ikke uden Lunkenhed eller Varme, og kunde ikke heller være stedsbevarende. Nærmeligere synes, at det kommer af nogle fiine Luftgange i Kildens Aarer, hvortil Vandets elastiske Kraft kan gjøre sin Deel.

§. 458.

Olufsvigsdals Kilde springer frem norden for Jøkkelen, Olufsvigsdals Kilde. Fort fra det Bierg Enne til N. S. O., nær ved Strandbredden, paa en grøn og jævn Eng, der trækker Tugtighed til sig oven fra en Bierg-Hals tæt der ved. Omkring Kildens Aabning er en haard og tæt Tuue, som Naturen synes at have dannet. Aaren fører et godt og frisk-smagende Vand, dog ei nær saa oversflodigt, som de tre andre nysansførte. 1) Ved infusionem syrupi viol. fik dette Vand en Rosensfarve. 2) Af Gallæbles Strovet blev det brunagtigt. 3) Ved de andre Liqueurer forholdt det sig som Øskots. Kilden. Saa som denne Kilde er liden, og noget af Veien, besøges den ikke af Reisende.

§. 459.

Endnu ere her to Suurbrønde af mindre Betydning. Den Den tvende mindre betydelige Suurbrønde. een ligger vesten for Bylandshofde, ovenfor Hrisum Bondegaard; vi vilde have prøvet den, men den var ganske optørret paa denne Aarets Tid; thi den holder ikke Vand uden om Foraaret og Efterhøsten, samt efterat det har regnet stærkt om Sommeren; Solselig er den ikke af stor Betydning, dog ellers af samme Smag,

som den næstbemaeldte i Mulsvigsdal. Den anden af disse Suurbrønde skal være i Drefveit, imellem Hellafell og Graf, paa det moradsige Næs, som løber ud til Grunderfiorden vesten til; men ingen kunde vise os Stedet.

§. 460.

Eides Suurbrønd.

I Tuunet ved den Bondegaard Eide i Drefveiten, paa den vestlige Side af Kolgraffiord er Eides Suurbrønd: den er tæt ved en Myre, med en Tuue omkring Nabningen. Man prøvede dette Vand, og befandt, at det 1) med fyr. violarum blev noget grønagtigt. 2) Med Ol. Tart. per del. fik det smaa Flocculos. 3) Det forandredes derimod ikke det mindste, hverken ved spir. sal. Ammon. Aqv. fort., ei heller ved vitriolum. 4) Af solutione gallarum blev det i et Dieblik sort, med en liden Rødhed derhos.

§. 461.

Flater.

Fra Draapehvidfiæld saldt vor Bei over Flater, en græsrig Fiældvei og Afræt, paa en lav Heide, med jævne og smaa Halst. Flater skille imellem Snappedals- og Sneefiælts-Spyssler paa dens Kant.

§. 462.

Rødemels Øitilde.

Rødemels Øitilde er den sidste Suurbrønd paa Sneefiæltsnæs, og meest beromt af alle mineralske Bænde i Island; den ligger ved Roden af Fiældet, i en græsrig Egn, $\frac{1}{2}$ Veis fra Rødemels Kirke. Den vælder op i en Dæk, og haver over sig en af Naturen selvgjort Broe eller Dække, af sei, og med Rodder af Urter sammenbunden Jord. Røden fører saa meget Vand, at endskjønt Bækken, med et stærkt Fald, løber der igiennem, og tager en stor Deel med sig, saa er dog Røiden lige stærk, saa at man kan

Kan faae det oprigtigste mineraliske Vand endog midt i Bakken, hvor Kildens riige Bنداarer vælde op uden Afsladelse. Vandet forsøgte vi paa samme Maade, som de foransførte, men fandt her ingen mærkelige Forandringer, undtaget, at det med solutione gallarum blev i en Hast lidet brunagtigt. Det er, iblandt alle de for opregnede Kildevande, det allerklarreste, stærkeste og lætteste; det haver ogsaa, fremfor hine, en særdeels listig Smag og fin Syrlighed ved sig, hvorfor det baade lædsker og vederkøjer ypperligen.

§. 463.

Foruden de anførte Forsøg toge vi, ved hver Kilde, et Par Om foransførte Prover i Almindelighed. Glasfer af Vandet; men omendskiont vi strax tilslurtede dem med gode Proppe, Bøx, Blæser og Papiir, samt indpakkede dem saagodt som mueligt var, vare dog de fleeste komne til Skade, da de komne til Kiøbenhavn, og da de der bleve aabnede, var Vandet blevet stinkende, og havde ganske tabt sin Kraft: ventelig, fordi det saare flygtige Basen, som samme indeholder, haver fundet Wei til at dampe ud. Det nyttede vel derfor ikke, at bortstikke dette Slags Vande, medmindre Glasferne vare hermetice forsegjede. Hvis ellers de giorte Prover skulde været tilstrækkelige, saa skulde man have havt ved Haanden endnu flere Ting, saasom Solutiones lunæ, sacchari saturni og Mercurii, coccineller, succum Heliotropii m. v. Vi kunde og denne Gæng ikke faae Lelighed til at tage et vist Maal af Vand, imod en vis Quantitet af de fremmede Sager, som vi havde ved Haanden, hvilket dog havde været det efterretteligste. Ikke heller kunde vi paa Stedet lade disse Vande uddunste ved Ilden; thi her var hverken Dvn, Karr eller andet fornødent. Endelig kunde vi ikke skiont det vel

Pp 3

havde

havde været den kærteste Maade, at komme til nogen Kundskab i denne Sag), tage med os nogen Forraad af disse Bandes Bunder fald, for at undersøge dem siden i Magelighed; thi disse Steder laae meer end 20 Mile fra vort Opholdssted, over Fjælde og Morader, og det i et Land, som hverken haver Skjeds eller andre offentlige Anstalter for Reisende. Vi kunde altsaa ikke lät komme hid igien, efterat vi eengang vare reiste herfra.

§. 464.

Slutning om
de Islandske
Suurbrønde.

Hvor stor en Herlighed disse mineralske Kilder kunde blive, ei aleene for Landets Indvaanere, men ogsaa for andre af disse Rigers Indbyggere, behøver man ei her at forklare; thi alle viide jo, hvor hertige Curer der ere, blevne giorte ved andre Rigers Suurbrøndsbande: man veed og derhos, hvor kostbart det er, at besøge de udenrigs berømte Kilder; ja endog at lade deres Bunde hente, da de dog altid tabe noget ved den Dmgang. Det er ellers ikke at foretænke Islanderne, eller regne dem det for Taabelighed, at de ikke viide at betiene dem af disse ypperlige Kilder: Dem fattes endnu Antledninger og Betøisning, saavel i dette, som i de fleeste andre Ting. Det er jo kun kort Tiid, siden man i Europa, især i Tydskland, og nordligere Lande, fik retskaffen Kundskab om slige Bandes Brug, hvilket man har at takke den lærde Hoffmanns grundige Undersøgninger og Lærdomme. Vel ere der nogle Lærde, som ville paaftaae, at mineralske Bunde skulle ikke have meget forud for gode søde Bunde, hvoriblandt er Dr. Fr. A. Schultze (see hans vernunftige Beurtheilung von den Würkungen der Brunnen-Curen 1755); men dette kan kun have Sted hos soage Mennesker, hvis Helsen og Kræfter ere allerede borte; og om man end vil tilftaae, at Suurbrøndsbande tiene ei just aleene, eller som et Hoved-

Hovedmiddel, til at skaffe Helbreden igien, naar den een gang er tabt, kunne de dog, som Vi-Middel, være ypperlige, og især gode til at forbedre og vedligeholde den. Men vi ville kun tale om de Islandske Kilder, som meest fortjene at heede martialske; især Eides Suurbrønd; denne kunde foraarsage Forstoppelse hos dem, der have stive eller stærkt spændte Fibrer, hvis de bruge meget deraf; men derimod Aabning hos de slappe og svage. Den flygtige mineraliske Geist, der har saa stærk Kraft til at udbreede sig, og pleier at fore med sig flygtig Vitriol, og alkalisk Salt, er disse Suurbrønds rette Liv og Siel: den trænger igieuum, styrker Seenerne, aabner og beforder Uddunstningen, dæmper Mavens Suurhed, gjør Bædskerne tynde o. s. v. Den martialske Jord eller Jernokker, naar den tilberigten bruges, styrker Maven, Tarmene, og alle Legemets Fibrer, hjælper derhos Afforingerne, og gjør frisk og munter; hvorhos dog ikke nægtes, at jo stærk martialiske Kilders urette Drug kan foraarsage Uleiligheder. Oskfors Suurbrønd giver især ved de opfydende Vandperler tilkende, at den elastiske Geist er der i Mængde; og endskiont man ei kan have dette Kiendtegn ved Rødemels Kilden, for det flydende Bækkes vands Skyld, saa viise dog de andre Prover, at dette Vand bør regnes iblandt de fine mineraliske, og beholder vel Fortrinnet for alle de bekjendte paa Island. Et reisende Folk, og andre, som drikke af disse Skilder, især de trende onmædte, uden videre Es-terranke, for at slukke Torsten eller stille deres Lyst, befinde dem aldrig ilde derved, eller mærke den ringeste Uleilighed, men blive tovertimod vel lædskede, og derhos muntre, kan tiene til en sikker Probe, baade paa disse mineraliske Bændes Ukyldighed, og tillige paa deres Kraft. Det er altsaa sandfærdigt hvad *Olaus Magnus* (Hist.

(Hist. Gent. Sept. L. 21.) beretter om Jsland, at der findes Brønde, der ere søde, (noget nær), som (tyndt) Øl, hvilke i alle Maader kunne tiene til Indbyggernes Nødvendighed, som Drik, endogfaa til en sund Smag og Fornøielse. *Speculum Regale* beretter og om Hitarðals Kilde, at den gjør drukkent. Dette veed man nu intet af, da Kilden er forfunden; Imidlertid, skiont *Arngrim Jonsen* og maaskee flere laste denne Bog, saavel for dette, som og for andet, f. E. at den underjordiske Jid i Jsland ikke angriber Erver eller Urter, saa haver dog det første ganske vist havt Grund, ligesom det sidste virkelig er sandfærdigt. Om Høfots Kilde have vi hørt nogle sige, at man kan blive paa et Slags Maade forvirret i Hovedet, hvis man tidlig drikker dens Vand, paa fastende Maade. Man haver og i andre Lande befundet det samme hos dem, der ei have været meget stærke af Legemer, naar de have nydt slige Vand. *I. G. Wallerius* beretter det især om Dannemarks-Brønden; og det er ikke urimeligt, at jo flere minerallke Kilder her paa Landet kunne giøre samme Virkning; hvilken ellers i sig selv ikke er skadelig, men tværtimod et Beviis paa Vandets Kraft.

Lufsten og Bærliget.

§. 465.

Vindene.

Hvad før er sagt om Sønderlandet og Borgarfjorden (§. 11. og 185.) kan og tildeels gjælde her, paa det nær, at man her ei mærker saa meget til de giennevrængende Vinde (§. 11. og 185.). Man seer her og kun stælden Strandklipperne forvædte af Lufsten, som paa Sønderlandet; hvilket, foruden at Klipperne ere her jævnligen haardere, kommer ogsaa af denne Aarsag. Sneefjeldsnes rækker

rækker langt ud i Havet, og har 12 Mille breede Bugter, (nemlig Fare- og Breede-Fjorden) paa begge Sider. Vesterjokkelen ligger for sig alene, yderlig paa Næstet, og trækker Dunster, Skyer og Taage til sig: Imod S. V. og N. V. ere alene smættede Strandklipper, og det heelt op igiennem til Fjeldet, næsten uden Græs, hvorpaa Vind og Væir allermindest kan virke. Af N. og N. V. falder her stærkest Blæst, Sne, og Frost om Vinteren. Af N. og N. V. er det gjærne stille; og i Almindelighed ere Vindene her ikke nær saa ustadige som i de foransførte Syffeler.

§. 466.

Kuld og Heede ere her kun middelmaadige: Sonden for Kuld og Heede. Jokkelen er om Foraaret med østlige til nordøstlige Vinde det deiligste Væir, ganske stille, med Soestien, baade paa Landet og et Par Mille ud i Soen; da derimod paa Bredefjorden, og den anden Side af Jokkelen, er stærk Blæst og Kulde, saa at ingen Fiskere kunne komme til Soes. Af denne Narfag have de sonden for, især paa Dritvig, om Foraaret, langt bedre Lykke med deres Fiskerie, end hine, hvilke derfor stotte ved Paasketiider til denne Kant, og fiske her til Kaarsnisse, efter gammel Siil. Sonden for Jokkelen falder især saa stærk Heede af Middags-Solen, om Foraaret og Sommeren, at man kan neppe fordrage den, og Fisker, der skal tørres paa de sorte smættede Klipper, bliver halvskaagt, naar Luften er nogen Tiid ganske stille; thi disse trække meget til sig af Solens Varme, og blive saa heede, at man ei kan holde Haanden paa dem. Det hoiie Jisbjerg tiener til Skiul for Blæsten. Derimod falder i Dritvig, om Vaar-Nætterne, saa stærk en Frost, at Alting fryser: Fiskerne lide ofte meget Onde derved, i det de maae gaate til Soes med deres tilfrosne Vandkar;

Q q

thi

thi der er ei Tid til at hente nyre Vand fra Diupalon om Formiddagen; det skal gjøres Afstene tilførn. Isbjørget er tildeels Aarsag til Varmen, og tillige til Kulden: det staaer i Nærverelsen, og Luften er stille hvor der giver Lø eller Skul, hvorved der fryser meer, end om det blæfede. De sorte Sinnerklipper hjælpe ogsaa hertil; thi de have ikke aleene mistet den af Solen laante Hæde, men de ere og af Naturen ganske Kolde, og ved deres eengang skede Forandring i Jlden, stikle ved den elementariske Varme.

§. 467.

Lufthændel-
ser.

Man veed her ei af mange Lufthændelser. Mister (§. 15.) bliver man ikke vaer. Nordlys spiller stærkt om Vinteren, og Sneelys sees tidt i Sneefog om Natten. Men Hærvareldur (§. 14.) mærkes her kun stæden. Vorden og Lynen ere her meget rare, rimeligt, at Jøkkelen trækker disse, ligesaa vel som andre Dunster til sig. Men naar Vorden indfalder i Bygden, er den meget hæftig, saa at man har Exempel paa, at Lynild haver antændt nogle Huuse norden for Jøkkelen (f. Ex. 1631).

Jordarterne.

§. 468.

Madjord.

Madjorden er her sort og god, ligesom paa andre Steder, især i Borgarfjords-Syssel (§. 16. og 192.). Den rødagtige Madjord findes her ikke. Myre eller Morads-Jorden er meest overflødig i Snappedals-Syssel og Helgafells-Sveit, og dens Lag ligesom paa de foransførte Steder.

§. 469.

Løv.

Løv, Humus bituminosa solida, aere indurefcens, som har sin Oprindelse af Værter (§. 18. og 106.), findes her allevegne til

til Rødtorfthighed, og paa de fleeste Steder temmelig god; dog giver den sædvanlig Svovelskank imedens den brænder, især den i Stadsveit. Norden for Joffelen findes ellers det beste Slags, og god Forraad deraf, besynderlig paa Ingelsbol: den er ganske sort, feed, fast og jævn, og saa haard, at man maae bruge Kræfter for at kunne brække den imellem Hænderne; naar den er tørret, seer den ud som Skibsbrod. Osten fra Ingelsbol er en sumpig Slætte, som horer til denne Gaard, hvor Indvaanerne af de nærliggende Gifferteier, Sand og Rev, stiare aarlig deres Torv, ismød at betale noget dist for hver Fod i Torvgraven, som dem bliver afmaalet og anvist. Her ere overalt gamle Torvgraver, og derfor skal Jordbæren, og andet, som opgraves, og er utienligt til Brændsel, kastes deri. Man forsikker og her, ligesom før (§. 20.) er mædt, at Torven voxer til igien, skiont ei nær saa tyk eller fast, som tilforn; men dog saa nieget snarere, naar Graverne fyldes med Jord. Rummene imellem Torvgravene bor ogsaa holdes reene, for at Græsset kan vove. Den Grund, som den opskaarne Torv har ligget, og er bleven tørret paa, giver godt Græs, efter saadan Gødsel; og hvis dens Safran-rode Afse stroes paa en middelmaadig feed Jord, ikke alt for tykt, da voxer Græsset bæder. Denne Torv brænder ellers ret godt, og giver ret god Varme.

§. 470.

Jordens Lage i Torvgravene ere ei de samme allesteds ved Torvens La. Joffelen. Paa næstbenævnte Sted indtager Torven det største Rum: Her findes ei Svovel, men vel tynde Lage af Pimpsteen. Bærtejorden er 1 til 1½ Fod tyk, og derunder et 2 Fod tykt Lag af brunnagtig Jord, som er tør og fuld af forraadnede Græs og

Urteslækker; siden et 1 til 2 Fingre tykt Lag af smaa hvide Pimpesteene, af samme Slags, som de der findes ved Bredden af Joffel-Sifen. Denne Pimpesteen haver uden Tvivl engang regnet ned fra Joffelen, over det underliggende Land; thi slige Lag findes her allevegne: Under samme ligger et Lag af noget feed, dog skarpt Jordart, som er blandet med endnu mindre Smuler og Stov af hvid Pimpesteen, som lader til at have have selv samme Oprindelse, aleene at Jorden har trækket i sig Sedmen af de forstyrrede Berter. Laget er ulige, dog oftest tykkere end Pimpesteen-Laget selv. Derpaa kommer det tykke Lag af Torven, 7 til 9 Fod. Man har paa den nordre Kant af forbehandlede Slætte, hvor Grunden ovenpaa er høiere, saaet 14 Fod; men det er almindeligt, at træffe Mellemstage af hvid Leer og mudderagtig Jord, en halv til heel Fod tykke, hvorudi ogsaa findes skarpe Partikler, maa skee af Pimpeskov, som ovenpaa; (thi dette er ei undersøgt). Allernederst kommer tykt Mudder, fuldt af Vandarer, og endelig derunder vandslidte Smaasteene, 20 Fod ned fra Græsset, meer eller mindre. Dette Sted er paa det lave Land, en halv Slædingvejs fra Havsbredden.

§. 471.

Hvorledes
Torven skæres
ret.

Torven skæres med en Spade, som er 1 Fod lang, næsten en halv Fod breed, og beslagen foran med et skarpt Jærn, som gaaer 3 Tommer høit op til den eene Side; Skæftet er 3 Fod langt, og hvert Stykke Torv saa stort som Bladet, og dannet som en dobbelt Muursteen. Gode Arbeidere skære 6 til 8 slige Stykker i een Trække ned, og opkaste dem alle paa engang. Efter Beelagen (§. 29.) skal en fuldkommen Arbejder paa een Dag opskære en Torvegrav, som er 20 Fod lang, 10 Fod breed, og 20 Fod dyb,
at

at regne fra den øverste Grønsvær, hvilket de beste Arbeidere have nok med at gjøre.

§. 472.

Et Slags sort Dynd, kaldet Svartaall, findes paa Beien, i en Biig ved Borgarhraun og Langefiærer. Det bestaaer af et Lag af tyndt Leer, 1 Alen dybt, som her er blevet samlet af raadne Land- og Sø-Årter; thi Floden, ved største Spring, naaer her op; Grunden er jærnhaltig. I varmt stille Veir giver dette Dynd en ubehagelig Stank, naar man vander derover. Samme Slags Dyndart findes ellers paa flere Steder paa Langefiærer nær ved Stranden, hvor det er farligt at reise over; thi disse Moradser ere ovenpaa bevoorne med Græs, men derunder saa dybe, at Hesten ei kan komme op igjen.

Steinende Dynd.

§. 473.

De fleeste Leerarter ere opregnede i Forveien. a) Paa Flak-Leerarter. det ovenfor Budum træffes en feed Jordart, hvori findes Kiis-Cubi, hvide som Klokke-Malm. Samme Slags findes ved Kirk-hol i Stadesveit, fort fra Soekanten. Vi havde tilforn faaet Prober af disse Jordarter, som formedelst Blanding og Stemmning kunde blive brugelige til Steentof. b) I Helgafellsveit og nær ved den Bondegaard Kongsbæke, paa Strandbredden, falder en feed blaa-agtig Jordart i temmelig Mængde: den bliver rød i Åden, som eendeel Argillæ, og er blandet med Sand eller Steensmuuler, men ellers ret fin, hvis den renses fra disse. Draapehliðfiældet har en heel Hob feede Jordarter; saasom: c) den skionne hvide Bolus, som faaer i Åden en lys Ansigtfarve. d) En anden Forandring, der falder endnu hvidere og mævrere, samt eendeel farvede Jordarter. e) Den forommædte guulle, og der i

Nærværelsen f) den gulagtige; videre g) en blaa Leerart med mesingsfarvede Kiis-Cubis; og endelig h) en feed Jordart af hvidt og grønt marmoreret, og endnu flere; men af disse og deslige sidstnævnte Arter er ingen vis Mængde; ikke heller Farven bestaaer dig den samme paa eet og det samme Sted.

Steenarter.

§. 474.

Løse og Leere-
hærdede Mel-
lemklipper.

Alle Af Steenarterne ere nogle allerede opregnede, ligesom de foreskaldt paa Reisen til Vesterjøkkelen og Draapehidsfjælden: Dog ville vi her igien betragte de fornemste, baade af disse, og andre, paa det Væsen kan have dem paa eengang for Dine; og da først de løse og Leer-hærdede Mellemklipper. Disse udgiore siæl den aleene et Bjærg eller nogen egentlig Deel deraf; men findes giærne kun som Læge mellem de grove Fjæld-Klipper; saasom: a) *Saxum scissile, e fusco pallidum, arena argilla & minima parte terræ constans*, Fast Moberg, som meest findes i de ordentlige Islandiske Fjældes Mellem-læge, og undertiden smaa Bjerge, og især Gellingafell, deraf aleene. b) *Saxum friabile lucide fuscum, arena, terra & parum argilla constans*, Laust Moberg, som falder i de nedre Fjældsider, og paa det lave Land, og er i Slægt med den første Art: den forblæses og udtæres naar den ligger i frie Luft, trækker stærk Vand i sig, saa de beste Stykker deraf kunde bruges som Philtreer-Steene. Smaa Strandsteene, Smuuler af Jordfinner, og andre Steene, findes i begge de anførte Arter, dog ei i stor Mængde. En sin Bergart i Ennet, af det sidste Slægs, kaldes Raudusteinar, hvoraf et stort Stykke er falder ned paa Strandbredden, hvorpaa de Reisende udfkiære med

med Knive deres Navne og Aarstal. c) *Arenarius Griseus*; *Argilla vulgari vel plastica induratus*, som findes i Sanghuuslen. d) *Saxum Ochraceum martiale rubrum*, som findes her i de mere ordentlige Bjærges Mellemlage: denne Art falder man gesteds saa fin, at den lættelig kan rives til Farve, men da er Lager tyndt, og kun lidet heraf at faae. En anden grovere Forandring deraf er giærne skarp i Bruddet, og steenagtig, og hers af falde tykkere Lag. Grundøvet til det første Slags er meest jernhaltigt Leer; Men det andet grovere og haardere Slags er blandet med adskillig Sand og Steensmuuler.

§. 475.

Af haarde og grove Fjældklipper ere især at mærke: ^{Haarde og grove Fjældklipper.} a) *Saxum vulgare Griseo-pallidum* (§. 22.), som er *Arenarius oebra martis conglutinatus*, en Steenart, ulige beblandet med Feldspat og Kvarts, men fælden med Glimmer. Den findes her vel allebegne, men ei for sig alene i noget Bjærg. b) *Saxum vulgare e griseo caevescens rare cavernulis porosum*, af samme Grundøve, som forrige; men noget haardere og seiere. Den kommer meget overeens med Skardsheidens Klipper (§. 227.), holder sig streng i Jiden, men vil dog for smalle end sprække, og synes eengang at have været Jordbrand meget nær. Heraf bestaae meest Strandklipperne: Smeddene bruge Stykker deraf til Escheholdere, og til at banke Jærn paa. c) *Saxum Basaltiforme e nigro griseum*, Studlaberg, i Henseende til Skikkelsen, en særdeles Steenart, som findes paa adskillige Steder blandt andre Klipper, nær ved Stranden, og kommer den næst bemærdte nærmest i Farve og Grundøve, dog falder den endnu haardere, tattere, og med jævne Dele indeni: Stykkerne deraf

deraf ere altid aflange og kantede, med 5, 6 og 7 ulige Sider. Deres meeste Forfial beroer paa Storrelsen; thi nogle kunne være 4 til 6 Fod tykke, og 12 til 16 Fod lange, uden mindste Sprække, andre derimod kun 1 Fod tykke og derunder, og 2 til 3 Alne lange, førend nogen Tværspække kommer.

§. 476.

Klokkebiær-
get Isar.

Et lidet rundagtigt Biærg, og en Deel af Vesterjokkelen's Underfiæld mod N. til V., kaldes af Indvaanerne Kluckur eller Klokkebiærg, deels af den klare og fine Gienlyd det giver, deels fordi dets Stikkelse er som en viid Klokke. Dette Biærg kan regnes iblandt de fiineste Klipper, og horer til den sidst anførte Biærgart (§. 475.); det bestaaer af kantede Steene, som Baulasteenen, undtaget, at her findes noget større og længere Stykker; Steenarten er og her noget adskilt fra hin, i Hensigt til Grundrøvet, og kan ei heller henføres til de udenlands bekiende Basaltarter (§. 219.); thi den haver indeni smaa rundagtige Huller, alle lige store, og ikke tæt sammen. Anførte Klokkebiærg maa ellers være forrykket fra sit første Sted; thi de øverste Støtter ligge jævnsides med Horizonten; de nederste staae lige op, og de middelste paa skraa. En stor Deel af dem, især de øverste og de i Midten, ere ganske krumme, som en halv Circul, eller som et Segment deraf. Sidernes Tal er ulige, oftest 5 og 7 undertiden 6, og meget sjælden 4. Vor Meening om Aarsagen til disse Steenes Stikkelse, bliver den samme, som i Hensigt til Baulasteenen. Støtternes Krumhed beviiser især, at disse af Forstningen, eller dog engang, have været boiellige, og følges lig bløde. De smaa Huller indeni, tilligemed Biærgets Haardhed, give tilkiende, at samme Støtter ere ført efter Dannelsen
blevne

blevne bagte eller hærvede, rimeligst ved Jordbrand, som de neppe have kundet undgaae; thi Joffelen er her over, og Hraun under og rundt omkring. Steenen er god til Bygninger, dog kan den ei hugges, som Baulasteenen, er ogsaa tung at fore eller stotte nogen lang Wei.

§. 477.

Siinere, dog haarde Steenarter, ere fornemmelig disse:

a) *Saxum ex atro, glaucinum, prædurum, particulis æqualibus intime commixtum*, paa Islandsk Blaagryte. Navnet er bekiendt allevegne paa Landet, siont det ofte gives de Bergarter, som det ikke tilkommer. Blaagryte findes meest paa Haabunden, samt paa Strandbredder, som ere klipperige, og da enten heele Klipper deraf, eller og kun smaa rundagtige og vandstebne Stykker: Steenen er fortlindsende udoendig, men i Bruddet har den en blaa-agtig Skær, hvoraf den har faaet sit Islandske Navn: Den overgaaer andre Fjeldsteene i Haardhed, saaat de smaa Steene deraf kunne ei slaaes i Stykker uden stor Besværlighed; den brækkes meget ulige; Indeni haver den, siont ikkun sjalden, smaa Kvarts-Crystaller, giærer og ikke med Skeedvand. Naar Smeddene bruge den til Ambolt eller Esse, vil den sprække, især hvis der kommer Vand paa den; holder sig ellers stræng i aaben Tid, samt tager Farve af al Slags Metal, naar den gnides dermed. De glatte Bolder fra Stranden bruges til Medicin for Tak (§. 34. b.), da de varmes ved Bloder, indsvøbes i Linnen, og holdes paa Stedet, hvor den Syge har meest Ondt. Fruentimmer bruge og undertiden Blaagryte til at holde Vand varmt; og uden Tvil er det og denne samme Steenart, som de gamle Islændere brugde til at varme deres Drickemælk med. Steenen burde

Ar

proves

prøves endnu bader ved Jiden. b) *Saxum jaspideum schistiforme nigrum*. Denne Steenart er ikke heller retskaffens bleven prøvet ved Jiden; men efter at Inselsse er den en Fiærd-Zaspis. En Deel af de høie Strandklipper, senden for Zoffelen, imellem Dricvig og Verevig, bestaaer af samme. Den er ingen ret Skifer, endskjønt den falder i tynde og flade Stiiser; thi disse beholde ei lige Tykkelse: den er meget haard, og idvendig glat, men i Bruddet jævn, som hærdeet Leer: den er ypperlig til deraf at opføre en varagtig Steen-Bygning, og let at danne, fordi Stykkerne falde giærne smaa og tynde.

§. 478.

Islandsk Demant.

En Art af Berg-Krystall, som nogle have kaldet Crystallum Pyramidalem, er den i Almindelighed saa kaldte Islandsk Demant. Den falder i det høie Bierg Thorgerosfell, over Stadesfvelten, samt paa nogle andre Steder i Island, dog ingensteds saa fuldkommen og stor, som her. Mange aflange Stykker deraf, som Taarnspire, sidde her paa et Fodstykke af Spat-Krystall, 1½ til 1½ Tomme, og de største 2 Tommer lange, og en hats Tomme tykke; de fleste ere sexkantede; dog have nogle 5 og andre 7 Sider, som løbe op i en Spidse. Den største Deel af hvert Stykke er hvid og uklar, alene at det yderste, paa 2, 3 til 4 Linier, er ganske klart og giennemsigtigt, og derhos saa haardt, at man kan skære Glas dermed, hvorsø og Steenarten, endskjønt urigtigen, kaldes Demant.

§. 479.

Steenarter, frembragte ved Jordbrand.

Alf Steenarter, som ere frembragte ved Jordbrand, falde her adskillige, som: a) *Achates Islandicus* eller *vitri naturalis nigri globuli*, paa Draapehuldfald. b) *Vitrum Naturale fragillimum*

num nigrum, ligaturis transversis argillaceis, paa Vaula, og mange andre Steder, og deriblandt paa Draapehidsfjeld. c) *Scoria naturalis communis, Saxumve liquatoum cavernosum asperum nigrum*, Graun. Denne her paa Landet saa almindelige og oftomvædte Steenart er før beskrevet. Den største Deel af Sneefjeldsnæsset, og desuden Kolbeinstads og Rodemels-Sogne, Helgasellsveit, endeel af Stadesveiten, Fjældene oven paa, især Kierlingeskard, ja Vesterjokkelens Egne rundt omkring, bestaae, i det mindste uddendig, af denne Steenart. I Graunene voxe dog adskillige Mossarter, Kratris, Lyng, og mange stionne Urter, ligesom disse Steders Dale og Mellemrumme have de deiligste Græsgange, hvor man avler Høe, og kan lade Creature, især Faar, gaae ude om Vinteren; thi ved det slige Graune ere aabne neden under, og Luften svæver igiennem dem, saa har Sneen der intet blivende Sted. d) *Scoria naturalis pulcherrime picta & colorata* findes paa deslige Steder: En Huule i Varnaborgs Graun giver Prøve deraf, i smaa Stykker, med en meget fin Glassur overtrukken, lyse og mørkerød, blaa-violet og sort, med alleslags Stikkelser; dog foreville saadanne Steene meest Lov og Blomster paa Billedhugger-Værk. Steenen er let, næsten som Pimpesteen, og naar man brækker den, er den hullet overalt (§. 26). e) *Pumex*, Pimpe eller Stuursteen, paa Islandsk Viur, falder her baade sort, rød og hvid, omkring de gamle Jdsprudende Bjerge; men deraf falder meere paa andre Steder, hvorom skal handles ved foresaldende Leiligheder. f) *Stalactite vulcanii* i Budafletts Huulen. g) *Saxum Tophaceum scabistiforme perstrata liquatam*, i de tynde og haarde Hælder paa Draapehidsfjeld. Denne Steenart synes at taale temmelig Jld, og burde for-

søges, om den ei kunde tiene til Kaffelovne. h) *Saxum topbaecum thermarum album*, paa samme Sted, og ved Lyschol, beskrevet i Forveien. i) *Saxum (Breccia) constans variorum lapidum fragmentis*, *argilla communi (plastica) conglutinatum*. Heraf falde tvende Forandringer: a) *Breccia griseo-cerulea*, som er den fra Ennet; og ß) *Breccia nigricans*, *minori parte argillæ constans*, som er den fra Bulandshefde, meer gruusagtig, og mindre sammenhængende: deraf sees store Klipper, nedfaldne paa Beien, fort fra Hofde Bondegaard.

Mineralier.

§. 480.

Soovel.

Gediegen Soovel falder her ei; men a) i Tørven, især søns den for Joffelen og i Stadsbeit. b) J Kiesen, baade i de høide Cubis oven for Budum i Stædet, og i de Messing- farvede i Draapehidsfæld, og Eyrarsfalle i Dresbeit, især vesten til.

§. 481.

Jærn.

Af Jærners findes: a) Steenbrud og løse Steene, som hols de Jærn overalt; især ere Noradsferne riige paa Jærn. b) Jærn- Leer, *Oebra martis*, baade paa mpragtige Steder, og omkring de mineraliske Kilder. c) Sorta (§. 230.), *Terra martialis subpinguis nigra tinctorum*, ret god, norden for Joffelen paa adskillige Steder.

§. 482.

Malmglas.

Malmglas, vitrum metallicum; saaledes nævnes indtil viidere *Saxum obscure e purpureo rubicundum, micis & lamellis vitri metallici refertum splendensqve*. Det er en særdeles rar Bergart, som udgjør et Stykke af Strandklipperne, fort often
for

for Hællnum Fiskerbye: vi have ingensteds fundet, eller hørt tale om dens Ege. Klipperne ere her røde af Farve, brækkelige, og fulde af disse Glas-Partikler eller Plader; og deriblandt nogle, tynde som Papiir, 2 til 3 Linier lange og brede, aldeles ikke gjennemfigtige, men saa klare og glatte, som det beste Speitglas. Et oienlyntigt Tegn til Smæltningen er, at man finder ofte Plader, staaende tværs over, og igiennem de største, og saaledes størkede. Naar Solen skinner stærk paa disse Klipper, da glimre de saa meget, at det lader, noget derfra (thi nær til kan man ikke komme), ligesom denne Glas-Materie var flydende: Heraf kommer det, at de som boe i Nærheden, indbilde dem, og fortælle som en afgjort Sandhed, at Materien bliver smættet eller kaagt ud af Klippen ved Solens Varme; endskjont Stedets Stæthed ikke tillader dem at komme nær til, og see det, og endnu mindre at fele derpaa. Man har siden forsøgt dette med smaa Brændeglas, men ingen Smæltning kunde faae, og ei heller ved almindelig Grad af aaben Ild. Med Skeedvand glærer ingen af Deelene. Den røde Bergart er oienlyntigt et Foster af den her paa Stedet saa almindelige Jordbrand; thi ei alene over og under i Strandene, og paa alle Kanter, men ogsaa inden i Klipperne findes Jordfinner, ja den heele Egn bestaaer af samme.

§. 483.

En Hærdingveis i Vester, fra Roden af Fagrefovs-Græd, Børneborgs
Saltet. staae, paa den nysommældte Jordfinner-Strækning, tvende Klipperrygge, 10 Favne høie, og krummede lige imod hinanden, saa de have Anseelse af et Batterie. Høit oppe, og indvendig i den vestlige Rygg, sees endnu Levning af en i Aaret 1749 indfalden Huule, hvor man haver fundet en Saltart, som af de Nærboens

de kaldes Saltpeter, og bruges til at læge Saar. Nyelig efterat Huulen var nedfalden, fandt man store Klumper af dette Salt. Nu kan man ikke faae uden nogle faa Smuler i Klipperisterne. Saltet er bleegvidt af Farve, og meelagtigt, samt haver en bitter og derhos noget vidrig Smag. Kort fra Helsingum, hvor det metalliske Glas salder; ligesledes ved Myvatn, paa Nordlandet, og paa flere Steder, hvor Hraunstrækninger ere, findes ogsaa Salt, af samme Smag og Anseelse, som dette i Verneborgs Hraunet. Man skulde altsaa tænke, at det var *Sal ammoniacum naturale* eller *Glebosum*, der findes i andre Lande, ved Solfataras i Italien, og paa flere Steder. Nærværende Saltart prøvede vi paa følgende Maade: a) Til Solutionen med reent Vand kom man *Oleum Tartari per deliquium*, men derved skedde ingen Forandring; ei heller b) med *Syrupo violarum*; hvorfor der ikke er noget Alkaliskt eller Acidum. c) For at vide, om der kunde være noget Nitrosum tilstede, blev dette Salt prøvet med inflammabili, over Tiden, men der kom intet deslige ud. Proven var saare liden: dog sluttes indtil videre, at det er et Slags Middels Salt.

§. 484.

Sossilier.

De meest bekjendte Sossilier, som her falde, ere alle i Forveien opregnede, saasom: a) *Surterbrand*, *Lignum Foss. succo minerali salitum* (§. 235.). b) *Lignum petrefactum nigrum*, fra Draapehlidstæld. c) *Carbones ligni petrefacti*, fra samme Sted (§. 447.). d) *Rhizoliti*, samt e) *Lignum petrefactum albicans*, fra Lysehol og Draapehlid; og endelig, f) *Tørsv*, *Humus vegetabilis bituminosa & solida in aëre indurefcens* (§. 18. og 194.).

Frugt

Frugtbarheden.

§. 485.

Frugtbarheden i Bygden paa Sneekældsnaesset er vel for Bygdens Frugtbarhed. fiællig, dog overalt kun middelmaadig. De beste Bygdelave til at holde Creature, baade i Hensigt til Græsgange til Fjælds, og Høebiærging i Bygden, ere Sonden paa Næsset, Miksholts-Nepp, og Norden paa, Skogerstrand og Helgasellsveit. Stadesveit og Dresveit ere gode til Høebiærging. Sonden for Fokkelen havet kun lidet Græs i Bygden, og intet til Fjælds. Det Norden for Fokkelen beliggende er derimod langt bædre, i Hensigt til begge Deele.

§. 486.

Høegiærder med Toster for Høestakker, bruges her overalt Høegiærder. (§. 30.). Disse Høestakker ere høieste i Midten, og laveste til Euderne, samt til Siderne, der midt imellem, hvorfor Regnvandet løber des bæder ned af dem.

§. 487.

a) Paa Tuunene vøpe omtrent de samme Urter paa Sneekældsnaes, som i Klofar-Syssel og Borgarfjorden. *Lapathum (Patentia)* er her ei saa almindelig (§. 32. c.). *Ælting* (§. 32. a.) vøper ei heller i saa stor Mængde. *Trifolium album pratense* saae vi her ei; men i dets Sted det for Mennesker endnu tienligere *Nasturtium Pratense fl. albo*: især vøper det i Tuunet paa Ingershof; dog vidste Indvaanerne ikke dets Brug. b) Til Fjælds vøpe ogsaa eendelt af Tuunens og Bygdens Urter, og især, allerhøiest oppe, den ovennævnte *Saxifraga oppositifolia (Ericoides)* Faun. Sv. 359, paa Islandske Snobløstur. *Papaver Alpinum* (Sp. Pl.

507.), paa Islandsk Melasol, vøxer høit og lavt, dog ei uden blandt Steene og Gruus. I Aaret 1757 d. 22 Aug. var den kommen i Froe ved Alptefiorden. *Rhodiola*, paa Islandsk Burn, vøxer her paa mange Steder, dog meest i Strandklipperne; oven for Stranden i Fossaar-Dal blomstrede den 1757 den 19 Aug. da den allerede d. 8 Junii samme Aar havde stude Blomster paa Sonderlandet.

§. 488.

Urte-Plads.

Budehraun og Trollhals, (en kort Fjældvei mellem Helgafells- og Dre-Sveiter) ere her de fornemste Urte-Pladse. Paa det første Sted drives adskillige Urter til en anseelig Væxt og Hvide, i de ovennævnte smaa Grofter og Dale, f. E. *Angelica* (*Archangelica*), *Urtshønn*; *Herba Paris*, her i Landet meget rar; *Filipendula* (*Ulmaria*), paa Islandsk Miadurt; og *Filix maxima* (*Fæmina*). Miadurten var Aar 1757 d. 17 Aug. samme steds 7 Fod hoi, og dog ei kommen i Blomster. Paa det andet Sted vøxe mange Fjæld-Urter, og der iblandt ere her i Landet rare: *Fragaria*, paa Islandsk Jardarber, paa Dansk Jordbær; *Geum* (*Rivale*), som bliver her meget stort; og *Saxifraga Tridactylites* (Fl. Sv. 353).

§. 489.

Skov.

Små Birketræer vøxe paa endel Steder, dog ei i stor Mængde. Det meeste af dem falder i Helgafellsveit, og bruges til Kull; de falde og i Borgarhraun, Hrisdal o. s. v., samt hist og her paa Skogerstranden. *Betula Procumbens*, *Ris*, *Sris*, og *Betula Nana*, *Sjalldrape*, ere meer almindelige.

§. 490.

Af vilde Madurter mærkes især følgende: a) *Arundo* (*Arundo* ^{Vilde Mad-}
maria) Fl. Sv. 102, paa Islandsk Melur: den vover særdeles ^{urter.}
 vel paa Hafflordeøen, og det er selsomme Art, som Øster-
 landets Indbyggere faaer deres fine Meel af, og dog faae den ei
 der nær saa riig Kiærne, som her, kommer og stælden til den Mo-
 denhed, at Kiærnen bliver haard, hvorfor deres Korn maae ba-
 ges, førend det kan males til Meel; hvormod os er berettet, at
 den paa Hafflordeøen bliver moden, med en god Kiærne, sidst i
 August-Maaned. Det er derfor forunderligt, at ingen har været
 saa nysgjærrig, at ville giøre Meel deraf; den staaes aleene, som
 et andet Græs, da den er et meget godt Foder til Koer. Den
 vover kun i Sand, og det ligesaa suldt i det tørre sorte Pimpesteens
 Stov og Jordbrands-Aske, som i det hvide Sand, der bestaaer af
 smaaestodte, deels forblæste, Skjæll, omendkjönt det første er dette
 sidste ganske uligt. I den almindelige sorte Strandsand, af *Saxi*
vulgaris Steensmuuler, vover den ligeledes. b) *Rumex* (*Acetosa*)
 og *Digynus*, paa Islandsk Sura og Olafs-Sura, vove i Overs-
 flodighed, den første paa Eunnene, den anden i Fjældsiderne; men
 de bruges ikke; Ei heller *Rumex* (*Patientia*). c) Jordbær, spiises
 med kold Flode for Lyst. d) *Cochlearia* (*Danica*), paa Islandsk
 Skarfakaal, vover paa Helgafells-Sveitens Der i største Mæng-
 de. Nogle af Indbyggerne have lært, maafee af de udenlandffe
 Handlende, at tillave og spiise den som Sobekaal. Bemældte For-
 andring er ellers sod og vædskfuld, og haver næsten intet bittert
 ved sig, men vel noget væmmeligt, hvilket dog forgaaer i Kaag-
 ningen; saa at denne Ret meest ligner hvid Sobekaal baade i
 Smag og Anseelse. Denne Urts ypperlige lægende Kraft mod

Skiorbug, som er meget almindelig hos dette Lands Indvaanere; er alle bekendt, dog bruges den ei derimod, uden af alt for faa.

e) Adskillige Bær: Blaabær og Aldal, Blaabær, *Vaccinia (Myrtilli)*, Fl. Sv. 312 og 313. Eenebær, (*Juniperus procumbens*), og Kræfebær, *Empetrum (baccis nigris)*, spises her ligesom andensteds; men *Rubus (Saxatilis)*, paa Islandsk *Zrutaber*, og *Arbutus (uva ursi)*, *Nylningar*, Fl. Sv. 411 og 339, bruges ikke. f) *Pisum (Maritimum)*, Fl. Sv. 608, paa Islandsk *Ville-Let*, vøper i den nysomtalte høide Skællsand paa Stakhamars-Næs, vestligst i Snappedals Epsfel. Og saasom disse vilde Urter vøpe i Island paa adskillige Steder, saa burde Indbyggerne anføres og vænnes til at benytte sig af dem, og søge ved Dykning at bringe dem til endnu større Guldkommenhed. De moednes sidst i September-Maaned, og have selsomme Smag, som Have-Urter. *Gesner* (Aqvat. 4. p. 256.) anfører det som mærkverdigt, at Strandkantens Indvaanere i Dyforth, Herred i Engelland bleve hiulpe derved, i den dyre Tid, Aar 1555. g) *Muscus (Islandicus)*, *Siallagraus*, vøper her ei i Mængde, og bruges kun lidet (§. 248.).

§. 491.

Have-Urter.

I Aaret 1757 vare kun 2de Steder paa Sneefjeldsnæsset, hvor man saaede lidet Raal, men den vørdte dog temmelig, ja bødte end andensteds paa Landet, hvor den blev dyrket samme Aar. Stederne vare Helgasell og Buder; og dette skedde kun for et Forsøg, men ikke til nogen Fordeel eller Besparelse i Huusholdningen: Den lille Have paa det sidste Sted, var anlagt paa Draun eller Sinnerklipper, hvilken Steenart ligger her allevegne over Grunden. Man havde fort herhen noget af det Slags Børtjerd, som samler

samlter sig ved Regn i Klipperisterne, og blandet det med Koemog og Skjallfand, som Blæsten fører hid op fra Stranden: Haven blev vandet med soemøngt Vand; thi veent sødt Vand faaer man her ikke i Nærværelsen; men paa denne Maade voxede dog Raakarterne gode, og især den sædvanlige grønne.

Indvaanerne.

§. 492.

Indvaanernes **Legems** Bestaffenhed er meget ulige, saasom her er en Blanding af alle Slags Folk, der komme aartlig hid paa Si-<sup>Legems-
Bestaffen-
hed.</sup> ferie, ei alene fra de nærmeste Herreder, Borgarfjord og Dale Syffel, men og fra Nordlandet, og hvoraf en stor Deel sætte sig her ned. Eigesaa ulige er og deres Sindsbestaffenhed; dog er overhovedet Almuen her duelligere end paa Sydlandet. Tilforn, for omtrent 40 Aar siden, og længer op i Tiden, holdtes de omkring Joffelen boende for grove og stemme Folk; men nu er det blevet anderledes, deels ved Øvrighedens Anstalter, deels derved, at Folk fra andre Steder, som de haarde Naringer have nodt til at forlade Landvæsenet, og søge til Søekanten, have sat sig her ned. Det er og mærkverdigt, at Nordlandets Indbyggere søgde ikke her hen i forrige Tider, som nu er skeet i nogen Tid, men de bleve hjemme.

§. 493.

Al Sygdomme findes her de samme, som paa Sønderlandet <sup>Sygdomme
i Almindelig-
hed.</sup> og i Borgarfjorden, undtaget, at carcinoma infantum mærkes her ikke.

§. 494.

Den saa kaldte **Spedalskhed** (§. 34. c), paa Islandsk Lils ^{Spedalskhed.} thraa, er her meere giængs end i Borgarfjorden, og skal endog

tilforn have været, paa disse Steder, endnu meer almindelig, da her vare kun Indfødde, som nærrede dem meest af Giskerie. De pestilentialste Vernekopper Aar 1707, bortogte saavel her som andensheds paa Landet, alle paa den Tiid levende Spedalske; og siden haver Landet ikke havt saa mange besængte med denne hæslige Sygdom. Den er ellers for største Deelen den yderste Grad af Skiorbug, dog ei egentlig den almindelig saa kaldte, men i den 3 og 4 eller sidste Grad, hvis phænomena og symptomata *Boerhave* (Aphorism. de cogn. & cur. Morbis) opregner. Naar den tager Overhaand, kommer sædvanlig til den en Elephantiasis le-
 nis & sicca, og snart utallige Tilfælde gjøre den meget forskiellig efter ethvert Menneskes Legems-Beskaffenhed. Den pleier her i Landet ikkun at tiltage meget langsomt, saaat et Menneske kan leve 10 til 20 Aar, efterat den har ladet sig udvortes til Synne: dog hænder det sig tværtimod, at en lever neppe eet Aar efterat dette er skeet. Det er en Sandhed, at denne Sygdom er arvelig, (see *Sorreb. Esterr.* p. 278.), og at de Fornemmere blive ei friske derfor, omendstiont de spise søkker Føde, og boe ikke ved Soekanten. Den kan forunderlig delges, og en lang Tiid holde op i en Familie: 1 til 2 Leed blive ofte friske, saaat man ikke mærker det ringeste hos dem, endstiont de naae en høi Alder, da den dog i 3die Leed ytrer sig igien, og saaar ganske Overhaand. Den er kun sjalden smitsom. Den er og bleven lægt med *mercurialibus*, dog, saafom Euren har gjerne været hastig, voldsom, og ei geleidet med Forsigtighed, og tilstrækkelig Erfarenhed, saa haver den kun sjalden gjort den rette, og aldrig den fuldkommen ønskelige, Virkning; ja den er tiid loben ulykkelig af. Videre at berette om denne Sygdom hører til Medicinen. Den er ellers her ligesaa gammel, som

som Indbyggerne selv, der rimeligst have ført den med fra Norge; thi Landets ældste Skrifter vise os Exempler derpaa i Nordlandet. Man maae ogsaa mærke, at den er altid bleven adskilt fra den almindelig saakaldte Skiorbug, paa gammel Norsk og Islandsk Strykingur, hvilken vi første Gang have fundet nævnt i Aaret 1289, paa den Norske Flode, da Kong Erik førte Krig mod Danmark.

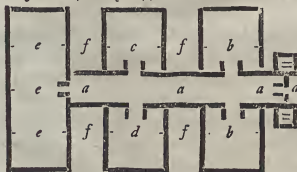
§. 495.

Et Hospital, især for spedalke Menneffer, og det for heele Hospital. Vesterfiærdingen, er indrettet i Sneefælts-Syssel, paa den Gaard Hallbiarnar-Eyre, i Drefveiten. Indretningen blev giort ved en Kongelig Forordning i Aaret 1652, og i alt stiftede 4 saadanne Hospitaler paa Landet, eet for hver Fiærding; ellers havde dog Øvrigheden i Landet, tilligemed Befalningsmanden Knud Steensen, allerede Aar 1555 overlagt, at der skulde være 4 saadanne Sygehuuse; men Forslaget kom ikke den Gang til Virkelighed. Sisserne omkring heele Landet foresættes en vis Dag i Sissetiden, da de skulle give til Hospitalerne een Lod af det, som samme Dag fanges paa hver Baad, uden det er mindre end 5 fuldkomne Torste, eller 5 Sisses Værd; thi i saa Fald faaer Hospitalet Lod, Dagen næst efter. Efter denne Regel deeler man Fangsten af en Søpæring, i Stedet for de sædvanlige 7, i 8 lige Deele, af hvilke een tilfalder Hospitalet. Dispen og Laubmanden i hvert Stift ere Inspecteurer, og sætte vederhæftige Dannemand til Forstandere, som skulle boe paa den Hospitalet tilliggende Gaard, forsyne de Syge med hvad de behove, og giøre Regning for Hospitalets Indkomster.

§. 496.

Huuse og
Gaarde, især
i Fiskerbyer:
ne.

Huusene ere her mindre og sletter byggte, end i Borgarfjor-
den, og ikke nær saa reentlige, ude eller inde, allerhest i Fiskeleierne,
hvilke have de sletteste Bygninger, og mindst Keenlighed; den slem-
me Stank, fornemmelig i Fiskertiiden, gjor disse især ubehagelige
for Oplandets indbyggere, og endnu meer for Udenlandske, hvoraf
nogle Idefindede have taget Leilighed, at gjore samme Stutning
om alle Landets Indvaanere. I Fiskerbyerne ere, forinden Hoveds-
gaarden, og de reite Gaarde, mange mindre, eller Haalearer.
Naar disse have slet ingen Græsgang eller Kreature, kaldes de
Thurrabuder, det er Tørrerboder. Desuden hore til Hoveds-
gaarden, og undertiden til andre Gaarde i Nærvaerelsen, efter gam-
mel Hævd, mange Fiskerhytter, (Verbuder), der ligge ode, und-
tagen den Tid, som Fiskeriet drives, da de leies bort til Fremmede,
der søge hid, for at fiske. Saadan en Tørrerbood er gjerne slet
bygget: Væggene af Steene og Jordsvær, ujevnt opstablede, in-
den i med slet Tommer af Virk, og iblandt kun Hvalfiske-Ribbeen,
uden noget Paneelværk, og oventil tækkede med slet Torv, og kun
sældnen med Grønsvær. Dette Slags Boeder bestaae af 5 Baa-
ninger eller sinaa Huuse: *a* er Doren. *aaa* Gaungin eller Hoveds-

gangen. *bb* Tvende
Sovekammerer for
Mandsfolk og loge-
rende Soemand.
Undertiden bruges
den eene af disse *b* til
at forvare nødven-
dige Ting i. *c* Bu-

ret

ret eller Spisekammeret. *d* Eldhus eller Kioffen, og endelig *eee* Badstua eller Dagligstue, især for Fruentimmer og deres Udens Arbeide. *ffff* betegner hvad man kalder **Sund**, det er Mellemrummene udvendig paa Gaarden imellem disse Baaninger. Hver af de mindre Afdeeling er bestaaet af 2 Fag, hvert til $2\frac{1}{2}$ eller 3 Alne; Badstuen er gjerne 4 Fag, og Gangen igiennem Gaarden 1 Fag breed. Derforuden hore til hver Torrebod 2 smaa Huuse, som kaldes **Stalle** (§. 47.), med Steenvægge og Tørv-Tag, hvor af det eene, og undertiden begge, have Luffe og Laase, for at giemme den tørre Fisk. Een af disse Staller haver, i Steden for Vægge, enten paa Siderne eller paa Enderne, et Sprinkelværk af soagt Tommer, hvorfor den kaldes **Spalehiall**: der inde hænges eller opstables den halvtørrede Fisk, for at blæses igiennem, og torres tilfulde. De opregnede Huuses Hoide er i alt 6 Alne Islandsk Maal, nemlig 3 Alne, eller en Mandes Hoide, fra Gulvet til Bialkerne, og andre 3 fra disse til det overste Tag. Bredden paa hver Baaning er 5 til 6 Alne. Disse Huuse ere altsaa meget smaa, og kunne vel findes endnu mindre; men overalt ere de passede efter Indvaanernes Fattigdom. Steengiærde og aabne Steenvægge, selge desuden hver Fiskergaard, hvor over man lægger lange Stænger, til at ophænge Ræv, Ræfking, Hængefisk, med videre, for at torres (see Torreb. Efterr. p. 202.).

§. 497.

Trangraver eller **Levergraver** hore og til hver Gaard, hvor **Trangraver**. man ei haver Evne til at kiobe Tønder eller Kar. Til slige Graver maae udfoges en meget fast og tæt Grund, som her er meget rar. De samme Graver bruges da Aar efter Aar; thi naar de ere eensgang giennemtrukne af Jorden, bliver Jorden haard og tæt, saa

saar at der siden ikke tabes meget, til den Tid Leveren bliver optagen igjen, for at faaage Tran deraf.

§. 498.

Forledes
Fiskerbyerne
kunde bader
indrettes.

Enhver kan see, at alle disse Anstalter ere meget flette: Fatigdom, Modløshed, og en vedtagen slem Bane ere Skjyd deri. Eyene have paa slige Steder den allerbeste Leilighed, og forfomme ei heller, at ove deres Haandværk. Der burde altsaa udfindes Raad her imod, og helst saadanne, som ei udfordrede mange Penge, hvilke ikke ere i Landet. Det beste var, at alle slige Gaarde og Boder skulde bygges efter Orden i Gader, hvilket af Forstningen vel kunde koste noget Arbeide, men ikke store Penge; det var og at vente, at Indbyggerne lettelig kunde faae Smag paa sliq regelmæssig Indretning, allerhelst naar Dyrighedens Myndighed understøttede samme. Hjaller og Trangraver burde ligeledes staae for sig selv i en vis Orden; saa kunde Stank og Ureentlighed udelukkes; een eeneste Vøgtter kunde da og giøre slige Steder langt meere sikkre, end mange Vøgttere kunne i nærværende Tid.

§. 499.

Spisfe og
Diat.

Bøndernes almindeligste Søde i Miklaholts-Kepp, Stader:svet og Skogarsstrand, er omtrent den samme, som meldt er om Borgarsfiorden (§. 278.). Det samme gjælder og om Hovedbønderne i Fiskeleierne, eller de Formuende, som have noget Græs og Kreaturer, alene, at her spises langt meere af blod eller fersk Fisk, og, i dens Sted, mindre af Mælkemad.

§. 500.

Fiskernes
i Carveles
hed.

De Familier, som boe i Torreboderne, samt de fra Opslaar det kommende Fiskere, nyde dagligen tør Fisk og Smor; eller og, naar der fiskes, fersk Fisk og Smor, Morgen og Aften. Den
tørre

tørre Fisk bliver banket brav blod, forend den spiises. De Dage, da man roer paa Fiskerie, spiises ikke til Middag. Nogle have, især om Vinteren, Meelgrod kaagt af Vand, lidet blandet med stærk (giæret) Valde, og Smør over. Denne Levemaade synes at være slet nok; men de, der ere vantte til den, ere dog vel fornøiede, naar de kun kunne faae Smør til deres Fisk; thi dette mangler tidt de fattige. Efter en gammel, ved Loven stadfæstet Regel, skal hver fuldkommen Karl, som stikkes fra Oplandet paa Fiskerie, have for begge Verttiidene, nemlig den om Vinteren, og den om Foraaret, at regne, imellem de tvende Kaarsmissier, efter gammel Stiil, det er fra 25 September til 14 Maii, eller og fra Michelsdag til St. Hans Dag, 12 Fjordunger (120 Pund) giæret Smør (§. 43.), hvilket synes at være temmelig meget; og for saavidt er det sandt, hvad der findes i Horebøw's Esjerr. (p. 296.), at Arbeidsfolk skulle have 4 Smør, imod Fisken, efter Vegt; men dette har ei Sted uden i Fiskertiiden, og for de Folk som fiske, efter den Politie-Anordning, som blev giort Aar 1720, af Laugmand *Poul Vidalin*, med de andre Laugmænd, samt de fornemste Syffelmand, efter Stiftamtmand Rabens Foranstaltning, hvilken Anordning Kongen har befalet at skulle indføres i den nye Islandske Lov; hvorfor den imidlertid har giædt for Lov i dette Stykke. Samme Udspiisning bruges og paa Bispestofene og andre store Gaarde paa alle Arets Tider, endskiont denne Skik er i visse Maader skadelig, for Landets almindelige Huusholdning, og en god Orden i hvert Huus især. Men hvad Fiskernes Spiise-Anordning i Særdeleshed angaaer, da maae man betænke, at Arbeidsfolkene skulle, naar de ere hjemme, og ikke fiske, ikkun nyde den halve Deel, da de faae nogen Mælkemad til;

og det bliver da, efter benævnte Anordning, 5 Pund tør Fisk, og 12 Pund Smør om Ugen for en Karl eller fuldkommen Arbejder, hvis Dags-Arbejde samme nyttige Anordning tillige haver fastsat, efter de gamle Love (§. 54.). Fiskerne fra Oplandet bruge og gierne en god Deel af det Smør, som de have faaet med, til at betale Huusleie, Tødt og anden Opvartning, samt Valde-Drif, og tildt en Portion Ruggmeelsgrød om Dagen; og skiont Smøret endda, slige Udgifter fraregnede, overgaaer det Maal, som Arbeidsfolk tilstaaes i andre Lande, saa bør dog betænkes, at de i Island nyde kun tør Fisk, men intet Brød eller Kornvarer, ei heller anden let Føde, som kan falde paa Landet. Smør bliver det eeneste Kryderie til alle deres Retter, f. E. til tør Fisk, blød eller fersk Fisk, og Plokkfisk, som Fiskerne kalde Blødfisk-Stoppe. Men denne store Portion af Smør faae ikkun de best formuende Bønder, og deres, eller andre fornemme Folkes Arbejdere, hvilke og sædvanligen, da de let kiædes ved den bare Fisk og Smør, betinge sig en god Deel roget Kiød og Meel, i Steden for noget af Smøret. Herimod faae de fattigste Bønder og deres Arbeidskarle, som udgiøre den største Deel paa Landet og i Fiskeværene, knapt Haloparten faa meget. Ja mangen en Fattig, som slet ingen Forraad haver, kommer til Søekanten for at fiske, og maa opholde Livet kun ved blød Fisk og Vand, hvilket især er fket nu i nogle Aar, da mange i disse Fiskeleier, baade omkring Joffelen og paa Sønderlandet, have sat Livet til. De Fiske-Bønder, som boe i de saakaldte Forreboder, holde, saavidt mueligt, den samme Slags Spiisning, som de andre Fiskere; men der ere kun meget faa af dem, som kunne skaffe sig eller sine Karle den omtalte Portion Smør. De som ere formuende kiøbe og heller, i dets Sted, hos Oplandets Bønder,

Bønder, deels Slagte- Faar, deels roget Kiød, samt Skior og Valde, og hos de Handlende en Deel Rugmeel, altsammen for deres Fisk, og disse, hvis de ere gode Huusholdere, kunne være bæder farne, end de der nyde Smør suldt op efter Loven. Dog dette kunne alene de Formuende giøre, da derimod de fleste Torrebodens Beboere leve ret elændigen, saa at de, for hvilke deres Tilstand er bekjendt, maae ret undre sig over, hvorledes disse Mennesker kunne beholde Livet, allerhelst naar der ikke fiskes.

§. 501.

J Henfigt til Omgangen, med Madens Tillavning og an- ^{Madens Til-} ^{lavelse.} det, ere vel en stor Deel af Fiskeleirnes Beboere, hverken reentlige eller sparsommelige; dog findes her og tværtimod mange, som bruge bædre Behandling. De faaage især paa den ferske Fisk, meest af Helleflyndre, der fanges iblandt Torsten, en Suppe, som de fryde med Valde, og saadan en Ret kan være ganske god og behagelig. Og havde disse Folk, som de giærne kunde, en liden Have med Madurter, for at fryde denne Suppe, eller andre simple Retter dermed, kunde de leve endnu bæder, og de Formuende spare en god Deel Udgifter til Smør, Skior eller andre Madvarer, som de ellers maae kjøbe fra Oplandet.

§. 502.

Sonden for Zoffelen, og ellers mængstedes i Fiskeleirne, Brændsel. brændes, i Mangel af Torv, Soetang, adskillige Slags Thare og tørrede Fiskebeen. Denne Maade lægges Islanderne til Last, som ganske almindelig (see Andersons Esterr. Torreb. §. 85. og Merc. Dan. 1754 p. 161); skjønt der ere kun faa, og det kun paa enkelte Steder i Landet, som nødes til at bruge den. Islandernes Uheld er, at de Fremmede, der have berettet det meeste om dem,

ere kun komne til Søekanten og Fiskeleierne, hoor den Ureenlighed, hvilken her, som andensteds i Verden, pleier at hænge ved Fattigdom og Armod, er, for en stor Deel, bleven et Slags Nødvendighed. Naar altsaa disse Fremmede have seet eet og andet af slige Exempler, som man dog giærne kunde finde Mage til i andre Lande, have de fleeste af dem giort Slutning deraf til heele Nationen. Hvad Anderson især har berettet om Brændsel af Fiskebeen besmurt med Tranbærme, er for saavidt sandt, at en Deel arme Folk, som hverken kunne faae Lyng eller Torv, nodes til at bruge dette Raad, fordi Tangen antændes ei lettelig i Forsmningen, og brænder kun stet, med jævnlig Knagen, for dens Saltheds Skyld, da den ellers, naar den er antændt, giver stærk Varme. Lugten af dette sidste Slags Brænde er og saa stærk, at de som ikke ere vante dertil, kunne neppe taale den; dog er Stanken endnu værre af det første Slags, ved det de besmurt Fiskerygge have ligget, i det mindste et halvt Aars Tiid, i aaben Luft, under Regnvaand og Blæst. Been og andre Deele af Dyr give altid, naar de brændes, en hæslig Lugt, og derfor kaage giærne disse Folk, i Værtigheden, under aaben Himmel, hvorved de kunne udholde den. Ellers er ikke afsjært, at denne Lugt er saa meget usund eller anstikkende, i det mindste beholde disse Mennesker Livet og Helsen derved; det vides og ikke, at nogen Fremmed er bleven syg, eller er død deraf. Overalt, vil vel den fornuftige og lærde Verden sælde noget mildere Domme om slige Ting, siden den veed, at Nødvendighed ogsaa har tvunget andre, endog rige og flebne, Folk i Evropa, til at bruge de selv samme Midler, som Jeslænderne lastes for i dette Stykke. Tang og Thare til Brændsel er bekjendte (see iblandt andet *Childreys* Brit. Bacon. Jersey). At bruge dertil torrede Been eller

eller Lemmer af Dyr, er maaskee mindre gangbart, men inet er almindeligere, end at brænde saavel Hav- som Lands-Dyrenes Fedme. Brugen af nogle Dyrs tørrede Møg til Brændsel, lastes hos Jøstønderne, som noget vederstyggeligt; endskiont det ei alene bruges i disse Riger, uden for Island, og videre i Europa, men ogsaa i andre Verdens Parter.

§. 503.

Om den daglige Drik gjælder det samme, som før er sagt Daglig Drik, ^{stær} Meel-Syre. om Spiisningen i de Herreder, hvor Jord-Dyrkning og Creature bruges (§. 48.). Derimod drikkes kun Vand blandet med lidt Valde i Hiffeleerne; ja eendeel fattige saae kun det bare Vand. **Miel-Syra** d. e. Meel-Syre kaldes en egen Drik, som tillaves paa nogle Steder ved Vesterjökelen, og saavidt vi viide, ingen andenseds paa Landet. Man tager noget af det tilførte Danske Rugmeel, og mænger det med klart Vand, saaat det bliver til en tyk Suppe, som skal staae over Jiden og kaage nogen Tiid, indtil den jævnes. Efterat den er tagen af Jiden, sættes den i et Erækar med Laag over. Den kommer da i Giæring, og naar denne er over, slaar man det Tynde af, og beholder Bærmen. Naar denne suure Drik er bleven brav stærk, varmes atter Vand og kommes deri, hvorved den giærer paa nye. Naar Meel-Syre skal tillaves igien, kommer man noget deri af det omtalte Bindsald, hvorved den giæreg des hastigere. Denne Syre blandes med Vand forend den drikkes, og skal smage godt; og vi kunne giærne troe, endskiont vi ei have prøvet den, at den ei alene maae være reensmagende, men og derhos nærende. Om Vesterjökelenes Indvaanere ere af dem selv seldne paa denne Aldfærd, ved nogen Hændelse, ligesom de gamle Gallier og Tydske have sundet paa Dlbryggen,

gen, Spanierne paa deres Celiam, og Egypterne paa Zythum, eller og de have lært det af Fremmede, kunne vi ikke sige med Bished. Af Doct. von Savens Rusfiske Reise (Part. 1 c. 18.) sees, at de Rusfiske Bønders daglige Drik Qvas er omtrent den samme; og endskjønt han siger, at den hverken er sund eller velsmagende for Fremmede, saa kan man dog tvile om det første, siden det ikke beviises af Erfarenhed eller Exempler, at Russerne befindes sig ilde derved. Det sidste derimod er ganske rimeligt, fordi Bønderne komne Kruusemynte i denne Drik.

§. 504.

De spæde
Børns Drik.

Om de spæde Børns Drik have nogle tvistet (see Andersons Esfer. §. 84.), derfor bør den ikke gaaes reent forbi. I Almindelighed at tale, give ikke Modrene i Island deres Børn at drik, undtagen 1, 2, til 3 Dage. Der holdes og aldrig Nummer til dem. Det er alene Nøden, som tvinger de fattigste Koner i Fiskeleirne til, at holde længer ved; og da skeer det gjerne paa disse Steder, naar de holde op med at give Die, efter en Maanedes-Tid, at dem gives lidt Koemælk af Bonden paa Hovedgaarden, eller andre barmhiertige Mennekter i Naboaaret. I haarde Aaringer, naar de smaa Børn ikke kunne faae nogen af Deelene, gaaer det elændig til, og maaskee i dette Fald er det, at en Fremmed haver seet nogen fattig Kone give sit Barn Balde, dog blandet med Vand, og ingenlunde af den stærke og suure; thi Erfarenhed lærer, at spæde Børn tage ikke imod det, som er ubehageligt for deres Smag. Man har ellers hørt, at de i haarde Aaringer have givet Børnene lunket Vand, og enten Suppe af serff Fisk, eller en Draabe Mælk i Bandet, for at giøre det hydagtig. Nogle faaage lidt Meel i Bandet, hvilket er det beste, naar man kun har
Erve

Æone dertil. Noden haver lært disse Folk at forsøge slygt, og det er en Lykke, naar den tillige har kundet tvinge dem til det, som Naturens blotte Drift burde gjort behageligt. Hvad Koemænnen angaaer, som her gives spæde Børn overalt paa Landet, har man hørt een og anden at laste saadant, hvilket og har Grund, allerhelst om Forandringen foretages pludselig; thi da bliver den altsfor vold- som for et ungt eller nyfødt Barn. Men at Børn efter Haanden vænnes til god Koemælk, kan ei være saa ondt; Erfarenheden og store Naturkyndige i ældre og nyere Tider lære, at den er Memmes- stets uskyldigste Føde. At ellers Islænderne ei ere den eneste Na- tion, som bruger den saaledes, bevidner *St. Guazzi* (de. conuers. civ. dissert. 5.) om Bønder-Konerne i Frankerige.

Indvaanernes Arbeide.

§. 505.

Det fornemste Arbeide, saavel for dem, der boe her ved Soekanten, som og for hine, der søge hid fra Oplandet, er Fiske-riet. Men forend vi handle om dette, ville vi i Forveien mælde, at endeel maae tillige passe paa Land-^{Arbeide i Al-}Arbeidet og Kreaturerne, om-^{mindelighed,} trent paa samme Maade, som i Klofar-Syffel, især om Vinteren ^{og især om} (§. 50. og 51.). Fruentimmeret maae især oppasse Saar og Køer om Foraaret, gjøde og reense Tuunene, m. m. d. Om Sommeren slaae Mandfolkene Høe, og hvor de boe nær ved Søen og Fiske-^{øst-Mænd.} bankerne, roe de imellemstunder ud, for at fiske. At passe retskaf- fens begge disse ulige Forretninger paa eengang, lykkes kun saa: de som ere for Fiskeriet, forsømme gjerne Kvæget og Jordens Druvt; hine derimod forsømme Fiskeriet; derfor burde hver Handtering være for sig, saaat den kunde drives des bæder. For at drive det Arbeide,

Arbeide, som meest falder ved Vesterjokkelen, findes sammesteds en meget stor Mængde af de saakaldte *Løse-Mænd*, det er ledige, unge Karle. Disse reise hver Sommer til Oplandet, hvor de arbejde som Daglønnere, for en vis Betaling. Dog bor saadanne Karle ei have Frihed til at være ledige, medmindre de eie 10 Hundrede, det er 40 Rixdalers Værdie, i saadanne Ting, som ere saaledes brugbare eller frugtbringende, at de kunne beregnes til Tiende, og deriblandt et vist Antal af Koer og Malke-Saar, paa det Øvrigheden kan, i fornødne Tilfælde, sætte dem til Gaarde, som sættes Beboere. Desuden bor de kunne gjøre sildfomne Dags-Arbeider, især hvor de tiene i Høestætt. Saadant et Dags-Arbeide er bestemt ved Boelagen (§. 52.); men det falder nu for tungt, undraget for de allerbeste Arbeidere, hvoraf, foruden andet, man slutter med temmelig Grund, at det gamle Alnemaal i Jsland har været kortere i forrige Tider, end det er nu. Den ovennævnte Politie-Anordning fastsætter og alle saadanne Ting. En Løse-mand, som hver Uge i Tunsletten slaaer 5 Dagslætter, (hver regnet til 30 Savne, eller 90 Alne i Kvadrat, efter Jslandsk Maal), faaer 1 Rdlr. til Lon foruden Foden: den som slaaer mindre, faaer og mindre Lon i Forhold dertil. Andre Arbeidskarle agtes derimod for lovlige, skiont de kun slaae 4 slige Stykker om Ugen; og saadan en faaer, foruden Kost, Sæng og Opvartning, 80 Alne, (det er 4 Sldrs. Værdie), til aarlig Lon, i adskillige fornødne Ting, nemlig 8 Alne nyt brugeligt Vadmel, 2 Par Strømper, 1 Par Bantser, og nye Søbæklæder, naar han skal paa Fiskerie. Kvindfolkens Kost og Lon er meget mindre (§. 54.). Om Sommeren kan en Løsemænd fortjene sig 8 Rdlr., som han lader sig betale med Smør, Uld, Slagte-Saar og Penge. Derimod skal han svare Kongen 1 Sldr. i Skat,

i Skat, og just derfor ere alt for mange Løsemænd i Landet, som ikke have de i Loven udkrævede Midler. Syffelmændene, som have forpagtet Skattene, ere ikke altid noisende heri, naar de kun faae deres Eldr.; men derunder lide dog Landets Huusholdning.

§. 506.

3 Fiskeleierne opholde sig gjerne saadanne Folk, som kunne Kunst Arbeide forarbeide eet og andet til Nødvendighed (§. 57. og 281.), paa de ^{de} Dage i Værtiden, naar man for Værligets Skyld ikke kan fiske. Mange Løsemænd fortjene og gode Penge ved deres Kunst- Arbeide. Baadebyggeriet er her det Nødvendigste, og de, der forstaae dette Haandværk, meest afholdne.

§. 507.

Skindberedningen bruges her meget, især til Soeklæder, ^{Skindberedning.} hvorom siden skal tales: Skind til Smediebælger beredes paa samme Maade. Tykt Læder til Reeb og Hestetoi smøres med Tran, rulles derpaa sammen og bankes med en Kiap, til det bliver smidigt. Maaden at bereede Skind, med Valde og salt Vand, beskriver af Sorrebow (Efter. §. 94.). Læder, som bruges til Sadeler, bakes med Birkebark, og farves sort i den Extract af Farvejord og Sværtelyng, som bruges til at farve Badmel og andet Foi. Men herforuden bereder man Skind til daglige Klæder paa adskillige Maader: a) Med den bruune og møre Talling, som laages ud af roget Kiød, hvilke Skind ei stinke, som de der ættes i Tran, blive ei heller fittede. b) Med Sløde af Roemalk, hvort Salt i Forveien er blevet optost. Disse Skind blive hvide, bløde og seie, uden al ubehagelig Lugt. Fremmede, som have seet af denne Sort, have tænkt, det var Semsklæder. c) Endelig ælte nogle det raa Skind, med meget langsomt Arbeide, indtil det begynder

Uu

der

der at tørres og taber al Raahed. Denne Bereedning udgives for den beste og varagtigste; thi Skindene skal ei blive stive igien.

Om Fiskeriet især.

§. 508.

Fiskeriet i Almindelighed, og Fiskeleierne. Siden Vesterjokkelen er een af de største Fiskepladser paa Jsland, saa ville vi her tale noget udforslig om Fiskeriet, som den anden Green af Jslandernes Handel og Næring, og det deels i Almindelighed, deels og i Særdeelighed, saavidt angaar dette Syssels Fiskemaade (see foran §. 92. o. f.). De Steder omkring Jokkelen, hvor Fiskeriet fornemmelig drives, eller de saakaldte Fiskeleier, ere temmelig mange. De fornemste sonden for, ere nævnte i Forveien. Norden for Jokkelen ere de fornemste Fiskeleier *Vndverdanæs, Gufuskaaler, Sand eller Zellis-Sand, Kieblevig, Kævet*, hvor Havnen for Handels-Skibene var i forrige Tider, *Olufsvig*, hvor Havnen nu er, og *Valle eller Brimitovellit*. Paa disse Steder drives Fiskeriet det heele Aar, om Vinteren med store Vaade, men om Sommer og Foraar med smaa, da endel af Fiskerne flotte med deres største Vaade til Sønderjokkelen, og blive der om Vaar-Vartiden, som begynder ved Slutningen af den Maaned Goë, det er omtrent ved Paaskestiider, og varer til Sammel-Raarsmisse eller 14de Maii; mange holde og ud til St. Hans-Dag, som er den Tid, da Oplands-Jokkene komme, for at hente deres Karle og den tørrede Fisk.

§. 509.

Nødvendige Fiskernes nødvendige Redskab ere en god Angel, Linie med Fiske-Redskaber, en Fiske-Kniv (§. 96.) og Byrdar-Ol eller Bære-Tov, som er en tyk Linie, med en stor Naal, af Eg eller Hvalfiskebeen ved

En som bereeder skind.

ved den eene Ende, for at trække Fiffen paa, og en Knap eller Trækflods paa den anden Ende: Naalen stikkes ind i Gieslerne og igiennem Ganen. Fremfor andre Ting skal dog en Fisser have gode Soeklæder af bereedde Faars og Raas-Skind; disse ere: a) en Brok, eller viide Læstebuxer, det er Buxer og Strømper i eet, som naae høit op paa Livet og ere stærkt tilsnørede. b) En Skinn-Strækur, eller viid Troie, som naaer ned paa Hosterne, og blis ver tilsnøret saavel om Halsen som om Midten. c) Soeklæder, og dem dobbelte, bestaaende først af Taatiller, eller knyttede, tykvalkede Skoe af Eog eller striv Uld, som bruges yderst, og dernæst af Sæskoene, der ere Soller af tykt Læder. Saadan en Dragt skal hver Huusbonde fra Oplandet skaffe sin Karl, foruden Søngklædet o. v.

§. 510.

Beredningen paa Soeklæder af Skind, skeer i Almindelighed med Tran: de uspændte tørrede Skind snøres først dermed, og æltes siden med et krumt Reedskab, kaldet Braak, gjort af Bædderhorn, med udskaarne Takker eller Tander inden i Krumningen. Braaken haver, i begge Ender, stærke Naand, som slaaes over en Hialke, og gøres der faste: derpaa trækkes Skindet sammenrullet igiennem Krumningen: det rusbes paa langs og tværs, og æltes paa denne Maade til det er blødt nok. Undertiden æltes disse Skind paa slette Planker, under Fodderne af en Karl, som staaer over Ende, og vælter Skindet under Fodbladene, til det bliver smidigt.

§. 511.

Ved Besterjøkkelsen bruges store Naade til 8 eller 9 Mand: Fissernaade. de bygges mestendeels af Eeg, med de Reedskaber, som før ere

mældte (§. 93., 94.): Seil bruges iblandt af Strige eller grovt Hampelærred. Kiolen er beslagen enten med Hvalbeen eller Jern. Naar Baaden skal trækkes paa det Tørrø, lægges Hlunner, det er Skibsrunder, eller glatte Eegestykker, under Kiolen, for at den skal glide des bader; Hlunner af Hvalfiske-Ribbeen ere de beste. Herforuden bruges og i Fiskerbyerne smaa Baade, paa 2 til 4 Mand, til Fiskerie om Sommeren, meest Norden for Joffelen.

§. 512.

Orden paa
den m. v.

Paa hver Baad er en Formand, der skal styre den, og befale over de andre, der kaldes Haaseter, medens de ere paa Egen, og altsaa fastsætte hvorledes de skulle roe, eller hvad andet de skulle bestille. Formanden sidder ved Roeret, eller og regierer Baaden med en Aare, vendende sig mod Forstavnen og Haaseterne. Paa de store Baade saarer saadan en, af Baadens Eier, en Skiank af 4 til 6 Mark, for hver Værtid; og derfor skal han passe paa Baaden, at den ei kommer til Skade, drive paa Fiskeriet saavidt mueligt er, staae forst op hver Morgen, og see om det er Væir til at fiske, og i saa Fald, gaae til alle sine Haaseter, vække dem op og slynde paa dem: Han skal bestemme til hvilke Fiskebanker de skulle roe hver Dag, og naar de skulle begive sig derfra til andre Steder, eller hver Aften hjem igien. Naar alle have taget deres Soekæder paa, gaae de til Baaden, som staaer kort oven for Blod-Maalet, støttet med lange Steen eller Træstøtter, sædvanlig kaldte Skordur, hvilke de tage fra, og efter at Formanden har givet Tegn, trække Baaden ned til Stranden. Naar de begynde at roe, og ere uden for Brændingen, tage de Hattene af, lægge dem paa Roerbænkene, og giøre en kort Bon, imedens de roe ud fra Landet;

Bart-Sang. Denne kaldes Væir-Sang. Fiskerne søge ellers disse bekiendte

Stræk

Strækninger paa Havsbunden, hvor Fisken pleier helst at opholde sig. Disse Pladser ere blevne bekendte ved lang Bane og idelige Besøgelser fra forrige Tider, og kaldes *Nid*. Man veed at sette *Meed* dem, ved at lægge *Marke* til visse *Skær*, *Næs*, eller *Bjergtoppe*, i det *Baaden* gaaer frem. Af denne *Uarsag* kunne *Fiskerne* aldrig lobe ud i *taager* *Veir*, men kun blive ved at fiske, naar *Taagen* kommer, efter at de have fundet *Meedene*. *Meedene* slaae dog ofte feil, da *Fisken* forlader dem, og begiver sig til andre *Steder*, hvilket kan komme deels af *Grundens* *Forandring*, deels af *Insecter* og *Muslinger*, som *Fisken* har til *Ophold*, men da blive borte eller ere *fortærede*. Naar *Baaden* er kommen paa *Meedet*, stikke *Fiskerne* *Beiten* eller *Maddingen* paa *Krogen*. Den maae Loffemad, eller Madding. være forskiallig, ligesom *Stedet* og *Fisken* er til: Nu *Musling*, nu *Sjære-Madise* (*Lumbricus litoralis* §. 104.); men oftest et *Stykke* af *Helleslyndre*, eller andre velsmagende *Fiske*: man skærer ogsaa af *Torsken* selv et *Stykke*, medens den er levendes, og besindor det med dens *Hjerteblod*, hvilket de andre *Fiske* meget søge efter. Her til vælges af mange *Overtseien* eller *Livodden* (det *Stykke*, som *claviculæ* besatte, hvilket foier *Bugen* til *Hovedet*, tillige med *Hjertet*, som sidder under den. *Fugle* bruges og tidt paa *Meeds-Kroge*, især *Ulker*, hvilke falde i største *Mængde* ved *Besterjokkelen*. Man kaster ud 4 eller 6 *Fiskerlinier*, ligesom *Baaden* er stor til, om *Veirtiget* og *Strommen* ville tillade det. Evende af *Baads-folkene* skulle være i *Andov*, det er, roe sagte og jævnt foran i *Baa: Andov*. den, saaat den ei skal drive enten for *Vinden*, eller til *Siderne*. Man vætger gjerne herit dem som ere meest agtsomme, allerhelst om de have tillige slet *Lykke* med at fiske. *Fangsten* beroer for en stor *Deel* paa disse *Andovere*; thi hvis *Andovet* er *ustadigt*, og *Lis-*

nerne henge ei ned eller stille, da biider Fisken ikke paa: En anden Uheld er, at Linerne kunne støde sammen og forvikles, ja tidt blive saa urede, at de maae trækkes op, og Angler og Badsteene løstes fra hinanden, hvilket gjør lang Forbaling. Naar man faaer saa oversflodig Fangst, at Vaaden i en Hast bliver fuld, og for da at kunne bringe des flere Fiske hjem, kaster i Soen Hovedet og Indvoldene af den allerede fangede Fisk, Leveren undtagen, kaldes det at slægja Urbyrdis. Mange laste denne Udsærd, da Hovederne ere og holdes for gode, ja mange Fornemme spiise deres Kiød tørret og afplukket; thi det er det sundeste og beste Stykke af Torfken. Men Indvoldene blive ellers slængte bort, da man giver sig ikke Tid til at virke dem. Dette gjør dog een Nytte, som alle erfarne Fiskere ville forsikre, nemlig, at Hav-Insecter søge meget stærk til de Meede, hvor slig Udkastning skeer, og Fiskene da tillige, for Insecternes Skyld. Om der er Brænding naar Fiskerne skule lande om Astenen, hvilket kaldes Udroma, da trækkes al den fangede Fisk paa et stærkt Toov, som kaldes Seil, uden for Vaaden, førend den kommer til Landet. Formanden holder den ene Ende, og bruger dette Stab i Stedet for Roer, da det er meer paalideligt i stærk Soegang. Naar Vaaden er bragt paa Land, trækkes Fiskerovet op paa Stranden; og derpaa trækkes Vaaden selv saa langt op, at Floden ei skal kunne gjøre den Skade.

§. 513.

Vaadens
Evaagthed og
hvad deraf
flyder.

Det er en stor Besværlighed for Fiskerne i Jsland, at Sette, det er trække deres Vaade, hver Gang de lande, op over Fieres Maalet: Man har i disse Aar talt meget om Fiskeriets Forbædring i Jsland, og iblandt andet, at der skulde bruges større Vaade, saaat Fiskerne kunde holde Soen i ondt Veir, nogle Dage i Aar,
og

og have Leie i Baaden, samt Spiising, med videre. Men alle de Ting beroe for en stor Deel paa nybemældte Post; thi af denne Narfsag er det Fiskeerne derom at giøre, at deres Baade kunne være lette. Men heraf er kommen en anden Uleilighed for Fiskeriet; nemlig, at Kiøl, Stavne, Brædder, Som, Indholt, Baand, Roerbænke o. s. f. blive alt for svage, efter Baadens vedtagne Forhold, saaat slige Baade kunne ingen Stod taale; og om de end vare saaledes dannede, at man kunde med dem lavere, og arbejde sig frem i haardt Veir, da skulde de dog ikke kunne holde ud for deres Svagheds Skyld. En 6; 8, eller 10 Wring, er stor nok i Brede og Længde; men naar den skal føres fra eller til Stranden, da knager i den overalt, det mindste den røres, og naar den løstes lidet for eller bag, da krummes den og vrides, ligesom den var bygget af Fiskebein, eller Bidietræ. En kan indvende, at Baadene i Island burde bestandig ligge paa Vandet, ligesom i andre Lande, i det mindste medens Værtiden varer, thi saa behøver man ikke at sætte dem op, og folgelig ikke at bygge dem saa lette eller svage. Men dette lader sig kun giøre paa saa Steder; thi de fleste Fiskeleier ligge for det aabne Hav; og om man vilde sige, at Pæle kunde rammes ned i Grunden, og en liden Stade indrettes, da tillader Indbyggernes Fattigdom ingenlunde at bekoste det; Havet omkring Island er og meget voldsomt og rasende, især om Vaar og Høst-Tider; dertil bestaaer Grunden enten af faste Klipper eller af et tykt Sandlag; det faste Blaaleer fornemmes derimod kun paa de færreste Steder. Vore Tanker blive derfor følgende: Baadene skulde bygges stærkere, og dannes saaledes, at de kunde føre Seil, ligesom i andre Lande, og især i Norge. I de Fiskeleier, hvor Beliggenheden tillader sligt, kunde indrettes en Stade,

Stade, om det end skulde skee paa det Almindeliges Beføstning; thi det vilde vist rigelig lønne Unagen. Hvor dette ikke kan lade sig gjøre, skulde bruges Trække-Machiner, da een eeneste kunde gjøre stor Tjeneste i hver Fiskeleie; thi derved kunde 3 Karle lettelig udrette det ved de svære Baade, som 10 til 12 ikkun besværlig formaae med hine lette. Saadanne Machiner bruges i Engelland, for Ex. i Deall (see Kalms Resa Tom. 2.) og paa flere Steder.

§. 514.

Fiskens Deel-
ling.

Fisken deeles i Stæven af tvende af Baadsfolkene, gærerne af Bømanden og en anden, i saa mange Lodder eller Deele, som Baaden er stor til; for Exempel, ved Joffelen, paa en Ott-Æring, i 8 Lodder, og den 9 for Baadens Eier. Nogle tage desuden Stryes-Fisk og Seyl-Fisk, det er en fuldkommen Torst for Roeret, og en anden for Seilet. Paa Sonderlandet tages en dobbelt Lod af de store Baade; og sammesteds paa Vestfiordene, foruden Baadslodden, en Særa-Lut, det er en Lod for Fisker-Linjerne, hvilket kommer omtrent ud paa det samme, som Sonder paa; thi ved det Baadens Eier stæffe til alle Baadsfolkene Særrer, det er Linjer, Meedekroge m. v., da tage de denne Lod foruden Baads-lodden. Paa Desand og Bestmann-De bruges endnu flere Lodder. Naar Fisken er deelt, saae enhver sit, efter Lodkastning. Paa Vesterlandet, Sonden for Arnerfiord, bruges ikke Deeling i Stæven, men Fisken virkes og forvares samtligen til Værtiidens er sluttet, da den først deeles torret, efter Lodkastning. Hvor der fiskes lidet af Hellefyndre, eller andre smaa rare Fiske, (s. E. ikke meer end eet Stykke paa Baaden om Dagen), da saae hver Haaset det han trækker paa sin Linne. Hvis derimod Hellefyndre gaae yppiger til, da saae den der trækker sig en god Fisk, de trende søkkerste Stykker til

til Belønning; nemlig Braven, det er Tungen med Rodderne, Vadhornet, det er Overfisgen (§. 512.), og Blafen, eller Numpestykket.

§. 515.

Fisken Virkning er temmelig udforsligen affhandlet i *Sorres Fiskens Vir-*
bowe Esterr. (p. 180 207 231), hvor Læseren kan søge baade
 Fiske- og Klippfiske Virkningen, og andre, det Islandiske Fiskerie
 vedkommende, Ting, som her ikke nævnes. Vi ville kun tillægge
 nogle faa Omstændigheder, og da a) om Blod-Dalken. Der tales
 saa meget om, ja det er endog besaet, at Rygraden skal udfiske-
 res, til det tredie Led, neden for Navlen. Dette er vel godt, for
 at Fisken kan tørres og virkes desto bædere, hvor Kødets ellers blev
 for tykt, og Ryggen vilde staae Forkningen imod. Men i Hen-
 sigt til den anden og fornemste Aarsag, nemlig, at Fisken ikke skal
 blive blodig, sort og ildesmagende, følgerlig ingen Kiobmandsware,
 da findes et andet og bædere Middel derimod. Naar Blodet ikkun løber
 ud af Fisken, da bliver den hvid, ja hviidere end den, paa hvilken
 Bloddalken er udskaaen. Nogle Fiskere viide dette, og derfor,
 saa snart Fisken kommer i Baaden, stikke de den med en Kniv, tæt
 ved Overfisgen, lige ind til Hjærtet, da Blodet, som endnu er
 flydende, løber ganske ud paa eengang; og saadan en Forkst bliver
 fiendeligen langt hviidere og nydeligere, end den anden. b) Hove-
 derne skal hver Arbeidskarl samle og virke; thi de spiises kun fiske-
 den ferske i Verttiden. c) Sund-Naven, det er Svomme-Na-
 ven, eller den Blære, som de Handlende kalde Sunnemave, er
 en sei læderagtig Hinde, 1 Linie tyk, og ganske hvid, med mange
 reinde og huule Baand, hvormed den hæftes til Costas veras. Den
 ligger under Rygraden i den mellemste Bug, eller Overslivet, og er

giærne fuld af Luft. Ved det Fiske trækkes hurtig, opløses denne Blære saa stærkt, at om end Fiske kan slippe løs nær ved Baaden, flyder den op, og kan nogen Tid ikke svømme ned igien; hvis Fiske da strax aabnes, og man sikker Hull paa den udspændte Blære, da farer Luften ud deraf med et Slags Suufen; derimod er Blæren slap, hvis Torsken trækkes sagte op. I den mavre Fiske, som haver nogen Tid ligget under Landet, paa leeragtig Grund, er denne Blære fuld af en guulagtig Slim, som tynd Edder-Badske. Selv er den en hydelig, sund, let og nærende Spiise. Den bruges og til Klim saavel her i Landet som udenlands; ja mange omvefle den med Husblas, som faaes af den store Fiske Huls, af Haa-Slagten, hvilken ei findes her i Norden. d) Foruden Torsken selv, Hovederne og Sundmaverne, paaligger Arbeidskartene, efter den forberemte Politie-Anordning, ogsaa at virke Tran, og Ruuler, det er Tor-Fiskens Nakke-Musler, som nu afhugges, nu selges med Fiske selv: For alle disse Ting skulle de staae Regnskab, og svare deres Husbond til dem. e) Om Frosk-Sikke eller Frost-Fiske maae det erindres, at den er en meget god og behagelig Spiise; saa at mange foretrække den for almindelig Tor-Fiske. Den virkes tidlig om Foraaret, ved nordlige Frost-Vinde, bliver giærne hvild og smuk udvendig, og dens ujævne Trævler kruusede og brækkelige; inden i Kibdet er den rod og skær. Naar den skal bankes, gaar noget af den til Spilde, ved det de yderste Trævler kruuskes og falde i Stov; men her i Landet, hvor Fiske er saa overskudig, regnes ei saa noie paa disse Smuler; ellers, naar gode Huusholdere samle dem, faae de deraf en særdeles fin og fordeelig Plukkesikke. Dette Stov eller Meel haver og ei saa stærk en Smag, som usorandret Torfiske; thi, skiont Frosksikke

er saftig nok inden i, saa er dog virkelig en Deel af dens Saft bortkrossen, hvilket og, tillige med det andet, at noget deraf gaar til Spilde, haver gjort, at den ei holdes for Kiobmands Gods. Det kan ellers blive et Spørgsmaal: om ikke Fiske, ved at tørres i Frost, bliver endnu sundere end ellers, i det de vands og sliimagtige Vædsker fryse bort, men de saltagtige og seede blive tilbage? Dette synes rimeligt; og deraf kan vel Læseren domme om Andersens og Sorrebøvs Tvistighed i denne Sag (see Sorrebøvs Esterr. p. 200 og 205).

§. 516.

Da der bliver drevet et anseeligt Fiskei paa Sneefælde næs, ^{Slutning om Folke-} skulde man slutte, at det maatte være en stor Mængde ^{Wangelen og} Folk; det er og vist nok, at Folkemængden er, efter Landets Maa- ^{Fiskens Af- gelse.} de, temmelig stor, ved Søekanten, fordi der falder meest Næring af Fiskeiet. Men de fra Oplandet kommende Fiskere udgiore vel den halve Deel deraf. De egentlige Indbyggere i Sneefælde næs-Syssel blive altsaa kun faa. Aar 1748 befandtes her at være 200 Familier, hver 4, 6, til 10 Personer stærk. Om man end regnede overhoved 8 paa hver Familie, hvilket dog var for meget, blev heele Folkemængden ikkun 1600, hvilket er saare lidet, for et Sted, som agtes for det folkertigste; hvor meget mindre vil den da ei blive, hvor Landet er mindst bebygget? At her have tilforn boet meget flere Folk, det er bekiendt, ei alene af almindeligt Sagn, men især af Fortegnelsen over Hans Majestæts Gaarde af 20 Juli 1735; thi der seer man, at de fornemste Fiskeieier have havt for 1707 langt flere Torreboder end de have nu; nemlig, Arnerstapen 35, nu 17: Hjallesand 50 til 60, nu 9: Nebet 32, nu 12. I hver saadan Bod er een Familie, og desuden Løsemænd, eller

andre ledige Personer; og naar der nu fattes saa meget, aleene paa disse 3 Steder, hvad da ei over det heele Eysfel? Den største Formindkelse heri er skeet i Aaret 1707, da Smaakopperne rasede over det ganske Land, og borttoge en stor Deel, og deriblandt fornemmelig de dueligste Folk: Man har i Landets Raarbøger beregnet de Dodes Tal, i alt til 18000, og i Sneefældeens Eysfel især til 1500, det er, næsten ligesaa mange, som der fandtes 1748. Siden 1707 haver den største Deel af Fiskeleiernes Torreboder ligget reent øde. Det er ellers mærkværdigt, at Islænderne have tilforn ikke søgt Fiskeriet saa yppig som nu, da alle Oplandets Folk tage Deel i samme, i Stedet for, at de tilforn lagde mest Bind paa Landvæsenet; hvorimod dette nu er i meget slet Stand. Luune og Enge ere af langt mindre Begreb, og dog kun lidet græsrigge; Kreaturerne ere saa, og edelægge dog en stor Mængde Græs; thi ved det alle Giærder ere forfaldne, gaae de overalt, og oprive det beste Græs, ei aleene førend det kan komme i Froe, men endog med Rodderne, og nederæde det øvrige (S. 30.). Alle søge Fiskeriet, og de Handelende kiøbe dog ikke saa megen Fisk som for; thi der bliver nu forøret i Landet langt meere af Fisk, og derimod langt mindre af Kød og Mælkemad, end i forrige Tiider. Over hver af disse Ting burde giøres et noiagtigt Overslag, hvortil vi have ikke havt Lelighed; thi denne Sag er ligesaa vanskelig, som den er af stor Betydning. Vi ville i dets Sted kun anvende det anførte paa Sneefældeens Raars Indvaanere i næstafvigte Hundrede Aar fra 1600 til 1700. De fleste Fiskere vare i den Tid bosatte her paa Stedet, og fangede en Mængde Fisk, hvilken, især saavidt den ikke blev solgt til de udenlandske Handelende, enhver, som vilde, af Landets andre Indbyggere, kunde faae til Kiøbs, for en meget billig

billig Pritis, og for alle Slags Varer. Men 1707 døde her saa mange Folk, saa Fiskeriet faldt med eet. Landmanden, der var bleven vant til at fortære aarlig saa megen Fisk, vilde endda holde ved den vedtagne Skik; thi Landvæsnet var allerede forsalbet: og hvad skedde da? han maatte selv forlade Oplandet for at drive Fiskeriet: der var ogsaa Rom nok i de halv-ode Fiskeleier, hvorfor de Ankommende maatte blive modtagne med Glæde. De fleste paa staae ellers, at Fisken har aflaget for den største Deel. Om Haasfangsten er det vist. Den anden Fisk er og vel ikke, især Norden for Jøkkelen, i saa stor Mængde som før; dog kunde alligevel langt flere Mennecker nære sig derved; thi her falder endnu meget godt Fiskerie i visse Aaringer; Steder er beileitig, og Fiskebankerne store nok. Men Landmanden kan ikke miste sine Folk til Fiskeriet, saasemt Landvæsnet kan komme i Stand. Ja Oplandet maae allerede savne alt for mange af disse, for Fiskeriets Skyld; og deraf kommer det, som vi have seet af disse Tiiders sørgelige Erfaring, at uagret Landjorden er bleven velsignet med mildt Væir, Regn og Urters Fremvæert, er der dog bleven dyr Tiid over det heele Land, naar ikkun Fiskeriet har slaget Feil. Søekanten haver saaledes alt for saa Indvaanere, og Oplandet endnu færre. Spørsmaalet bliver da, hvor skulle Folk komme fra, eller hvorledes formceres?

§. 517.

Udfillige Poster, som for ere mældte, passe sig ligesledes paa Sneefælts, Næssets Indvaanere, som Tiidens Beregning ved Tiids-Mog-
ning, Reiser
o. v. Solemærker, Ebbe og Flod, Singer-Riim o. m. (§. 58 = 63), samt Maaden at reise paa (§. 64. o. f.), hvorfor det ikke igientages. Tiidsfordriv og Lystigheder ere og her af samme Slags (§. 65 = 71.).

§. 518.

Glimme: eller
Brydekunst.

Her er snart det eneste Sted, hvor man ret befatter sig med Glimme: eller Bryde:Kunsten (§. 67.) i de ledige Timer. Naar denne Leeg holdes i al sin Fuldkommenhed kaldes den *Bonda-Glima*. Man udføjer nemlig to af de fornemste Giffere, som da kaldes *Bondar*, og det gjerne saadanne, som forstaae Kunsten tilige. Disse samle, hver for sig, saa mange Glimmemænd, som de kunne faae; eller og, for at undgaae al Tvistighed, sætte sig begge paa en Bænk, ude paa Marken, og forsamle alle dem, der ville brydes, paa en jævn aaben Plads. Selv give de sig, efter hemmelig Aftaal, opdigtede Navne, raabe derpaa een efter anden til sig, og spørge enhver sagte, hvilket af disse han helst vil følge. Han maae vælge eet af dem, og stilles derpaa paa dens Side, som han af en Hændelse har truffet paa. Hvis den eene Bonde faaer ikkun saa Kiæmper, saaat han kan ei have noget Haab om at vinde, giver han sig enten strax tabt, eller og selv udfordrer den anden Hovedmand, for at de to alene skulle afgjøre Leegen. Under tiden kan han og træffe saadan en Kiæmpe iblandt sine saa, som kan slaae alle af det andet Partie, een efter anden, mod Jorden. Leegen gaar ei altid af uden al Hidstighed. Een og anden troer, endogsaa nu omstunder, at nogle kunne gjøre sig uovervindelige heri, ved et vist Slags Hæverie, *Glimmu-Galldur* kaldet, og at de bruge dertil tvende egne Characterer, lagte, den eene under Tærne, den anden under Hælen, paa den heire Fod. Men hvis der kommer een imod, som endnu bader forstaaer bemældte Hæverie, saa skal den anden brække enten Arm eller Been, i det han falder. Det er en dobbelt Ulykke, at blive uslydigen lemlæstet paa denne Maade, naar den Uheldige, oven i Kiøbet, skal ei alene tabe al sin indtil

indtil den Tid vundne Berømmelse, men og blive udfjældt for Froldekarl.

§. 519.

Historiers Læsning og historiske Viser, som kaldes Riimur (§. 68.), bruges meget om Vinteren i alle Høstetier; derfor ere de velkomne, som kunne læse godt den gamle Skrivt, og synge de paa Riim oversatte Historier: Nogle have endog fortient sig Brod dermed. Her findes gierne Skaldde, der giøre Haandværk af at oversætte paa Vers: Skade kun, at disse Folk tage i Fieng, og oversætte ligesaa gierne opdigtede og forargelige Historier, som de sande og ægte, hvilke ifkun saa viide at adskille.

§. 520.

Glæder eller Lystigheder holdes her nu om Vinteren ikke nær saaa ofte som for. Her forestilles ellers nogle visse Ting, og altid i hvert Skuespil de samme. For Exempel: en Hiorv udpyntet med Lys, en Ridder der berider en Hest, et Drog af Amazoner eller Skoldmoer o. s. v. Imellem Optogene opføre de indbudne Gæster Vike-Vaka, det er et Slags Sang af parrede Mandfolk og Fruentimmer, der holde hinanden i Hænderne, og synge Viser, som skulle passe sig paa hinandens eller sælles Tilstand, af adskillige Melodier; her kommer det an paa at have god Hufkommelse, og kunne udenad hitte paa de smukkeste Vers, som træffe best. Imedens de saaledes synge, boie de Legemet noget liden frem og tilbage, faldende paa det hoire Been, dog uden at komme af Stedet. Til Indgang og Mellemstykker synger Forsangeren et Vers med hoi Røst, og nogle af Forsamlingen istemme med ham, andre svare igien. Vike-Vake er bekiendt fra gammel Tid, og kaldes paa nogle Steder Dans (see Sturl. Saga); men dette Ord betyder i vort

vort gamle Nordiske Sprog, ikke egentlig Legemets Bevægelse, men en Concert eller en med Tiid indrettet Sang, af mange Personer, som skal forestille nogen vis Liddragelse. Overalt er rimeligt, at slige Leege have tilforn været af en bedre Art, da de Fornemme vare med i dem, hvilket nu ikke skeer. Ellers bruges dog endnu her i Landet en meget artig Leeg, som kaldes Ring-Drud, og ligner noget nær en Polst-Dans at see til. Den opfores af 10 eller flere Mandspersoner, som staae i en Runddeel, og holde hinanden i Hænderne: yderst staae to, af hvilke den ene først skal begynde at brække Ringen, hvilket skeer med behændige Sving ud og ind igiennem Hoben, uden at Hænderne, der holdes hoit i Bæret, maae skilles ad, eller den første Orden forrykkes. Naar den første er færdig, skal den anden begynde paa sin Side. Denne Tidsfordriv er baade fornuftig indrettet og giver derhos en god Bevægelse, samt vænner Folk til Hurtighed og Behændighed.

Dyrene.

§. 521.

Hüreføddede
Dyr og deres
Fodring.

Om de hüreføddede Dyr, især Heste, Hornkvæg og Saar, er her kun lidet eller intet at lægge til det som er sagt tilforn (§. 72. o. f.). Af Heste ere her kun saa, men af Hornkvæg og Saar en temmelig Mængde, i Snappedals-Spyssel og den østlige Deel af Sneefjældens nær-Spyssel; i den vestlige derimod, og især i Sisseleierne, ere ikke nær saa mange. Saarene (§. 485.) gaae her, paa sine Steder, for Exempel, i Stadesveiten, i Fiæren, og æde adskillige Slags Tang og Lare. Ved Sotkanten fodres: Koerne, i Mangel af Høe, med torrede Torsteeben, især Ryggebenene, som i Forveien knuuses med runde Steenhammere: De bruges her kun sialden

faagte,

Kaagte, men heller Fiskeuppe i dets Sted (see Sorrebows Esterr. pag. 131).

§. 522.

At Islænderne skulde have deres Køer inde i deres daglige ^{Koestalde in-} ^{de i Værelser-} ^{ne.} Værelser, have *Krantzius*, *Anderson* og flere berettet om det heele Land. Men *Arngrim Jonsen* (Comment. de Isl.) og *Sorrebow* (Isl. Esterr. p. 311 og 316) have imod sagt og igiendrevet dette. Vi have og beskrevet Fæsthuusene som adskilte fra andre Huuse (§. 36.). Anledning til denne og andre slige Beretninger finder man ved Søekanten, især i Fiskeleierne, hvorhen de Fremmede, der have underrettet een og anden Skribent, have søgt for Handelens Skyld; thi der findes fattige Folk, som, for at kunne have en Koe, affikere med Knive det lidet Græs, som vøyer uden paa Boden eller Hiallene, og imellem Steenene i Narværelsen. Saadan en Koe kunne de ummelig holde i en Hytte for sig selv; thi Erfarenhed haver lært det i Island, at hvis Gioset eller Koestalden er alt for kold, da hverken trives eller malke Køerne; Haarene falde af dem, ja de doe af Kuld. Fornævnte Fattige have derfor deres Køer inde i Boden hos dem, paa et Sted, som er afdeelt og indluffet med Brædder. Der have vi den reene Sandhed, og uden Vil Dyrindelsen til nysommædte Beshydning, som tillægges det heele Folk, for nogle faa elændige Mennekers Fattigdoms Skyld; og mon ei disse sidste endog bør undskyldes? Man veed jo i andre Lande, hvorledes Svinehyrder og deslige Folk omgaaes og vogte deres Creature; saadant lægges dem dog ikke til Last; thi alle viide, at det er nødvendigt. Endogsaa anseelige, bemidlede, og reenslige Folk have deres Køer og Heste inde i Gaarden hos sig. I Spanien bruges tidt, i Stæderne, hos de Fornemme, de un-

derste Værelser til Stald og Foder for Kreaturene, men Folkene boe oven paa.

§. 523.

Natter.

Rotte, paa Jslandst *Valpa*, *Mus domesticus major Auctorum* (Faun. Sv. 28.), findes her i alt for stor Mængde, meest Norden for Jökelen: den skal først for nyelig være kommen hid med et Skib, som strandede paa Revet.

§. 524.

Næven.

Man fortæller her, ja forsikker om Næven, at den, med en forunderlig Adfærd, henter Eg i de steile Klipper, Søsoehamner. Sagen er ogsaa bekiendt paa andre Steder. Der skal nemlig gaae 6 til 10 i Selskab: Naar de komme til Hynten af Klippen, prøve de Styrke og brydes, da den stærkeste udvælges til at staae øverst. De skal holde hinanden i Rumpen, og saaledes hidse sig ned til Alfernes Reeder. Naar da den forreste har faaet eet Eg, giver den et Skrig af sig, hvorpaa den ganske Klynge bliver hidset op. Fangsten er langsom og moisommelig, thi saaledes skulle de skiftes om, til enhver har faaet sit Eg. Men denne Ting er neppe troelig, om man end vilde sette, at de kunde for det meste hjælpe sig op og ned, ved at klavre med Benene. Det er derimod viskere, at Nævne, uden at være i Selskab, ere gjærne forboone og sneedige nok, til at gaae ned af de steile Klipper, og bortsnappe Alfernes Eg.

§. 525.

Sælhunde.

Sælhunde af det Slags, som kaldes *Landsekur* (§. 83. og Fn. Sv. II.), findes her i temmelig Mængde. Især falder det besleiligt at fange dem paa Bredden af Haffjordsaa og Tunge, samt for Vesten for Bulandshofde.

§. 526.

Alca vel Colymbus, Laysana.

Alca vel Colymbus Stuthesia.

§. 526.

Rostunger eller **Rosmer**, *Phoca dentibus lanariis* *supe-Rostungur*.
rioribus exlertis (Linn. Syst. Nat. Ref. 10-3.), sees, fiint
 ikkun sialden, Sonden for Jökelen, hvor de steile Strandklipper
 ere. Ingen her har vidst, at den bruger de lange Tænder til andet,
 end at hænge sig paa Klipper og Iisbredder i Havet. Men *J. Tb.*
Klein (Prodr. Quadr. p. 92) siger, at den, med disse Tænder,
 trækker til sig Foden, eller andet, paa Iisen; og *Joh. S. Zaller*
 (Natur-Geschichte der Thiere p. 584), at den dermed opgraver
 Skjelsfiske, som stule sig i Strandleeret. 3 forrige Eider blev
 dens tykke og faste Skind regnet iblandt de allerfjofbareste Varer
 fra Gronland og Island, fordi det blev brugt til Anker- og Skibs-
 Tov, da man ikke kiendte andet tiemtigere dertil.

§. 527.

De fleeste af de foromværdte Fugle (§. 84. til 89.) falde og Om Fuglene.
 paa disse Stæder: her tages dog nogle igien og andre tillægges.
 1) **Ravne**, af dem ere her altfor mange (§. 87.), som fordærve
 Fisken, hvorfor man søger at fange dem i Garn. 2) **Wderfugl**,
Anas plumis molliss. (§. 88.), findes i største Mængde paa Derne
 udenfor Helsingøssveit og Skogerstrand 3) **Lunde** eller **Hav-Pa-**
pegsie, *Alca rostrato lato, sulcis* 4, (*Alca Arctica*) findes sam-
 mesteds, og paa Strandklipperne ved Vesterjökelen, dog ei i saa
 stor Mængde, som **Svartfuglen**, eller de 4 næstfølgende Arter af
 Alter, nemlig: 4) **Aalka**, *Alca (vulgaris) sulcis rostri* 4.
 (*Torda Brynn.*) 5) **Drunnesia** og **Alumbunesia**, *Alca sulco*
rostri unico, linea utrinque alba ab oculis ad rostrum (Uni-
sulcata Br.) 6) **Langvige**, *Alca rostro acuminato non sul-*
cato (*Uria Lomvia Br.*), og 7) **Stuttnesia**, *Alca rostro acu-*

minato non sulcato breviori (Uria Troille *Br.*). 8) *Peturus* Kofa, paa Dansk *Teiste*, *Colymbus minimus*, (Uria Grylle *Br.*), Grønlandsk *Due*, og 9) *Slegla*, *Ritur*, *Larus Albus* (*minimus*) *extremitatibus alarum nigris*, (*Larus Rissa Br.*), opholde sig ogsaa i Strandklipperne sammesteds, og Teisten især endnu paa flere Steder.

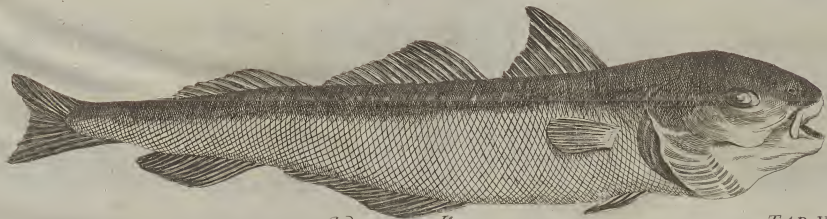
Naar, Naasur, paa Dansk *Strandmaage*, *Larus Albus* (*medius & vulgaris Auctorum*), bygger Nede paa nogle Steder Norden for Joffelen, hoiest oppe i Strandklipperne, fornemmelig i Ennet, samt i Bierget lige over for Suffertoppen. Indbyggerne spise dem, deres Ey og Unger, som de passe paa at fange, forend de med alle forlade Neden: de ere det første Aar lyssebrunne, det andet bliver Hovedet hvidt, det tredje ere de endnu lidt brogede; og denne Naagernes og flere Fugle-Slægters forskellige Farve har foraarsaget adskillige Arter hos de Naturkyndige. Strandmaagen er meget graadig paa den blode og halvtørre Torst, og altsaa den skadeligste Fugl for Vesterjoffelens Fiskere; hvorfor de deels spænde Garn for den, deels fange den med smaa Angler og Madding paa; nogle, som giøre Haandværk af Naages fangsten, slaae Hammen af Fuglen, og sælge den til de Handlende.

Segre, paa Dansk *Zeire*, *Ardea* (*cinerea, major*) *crista dependente* *Fn. Sv. 133*), er en Træfugl, som undertiden træffes ved Vesterjoffelen og paa Sonderlandet. Man veed ei hvorledes den kommer hid til Landet, dog holder man for, at det skeer med Is og Drivetømmer. Naar Fiskerne see den, spaae de sig godt Biskerie. Aar 1702 saae man her en Deel Heirer.

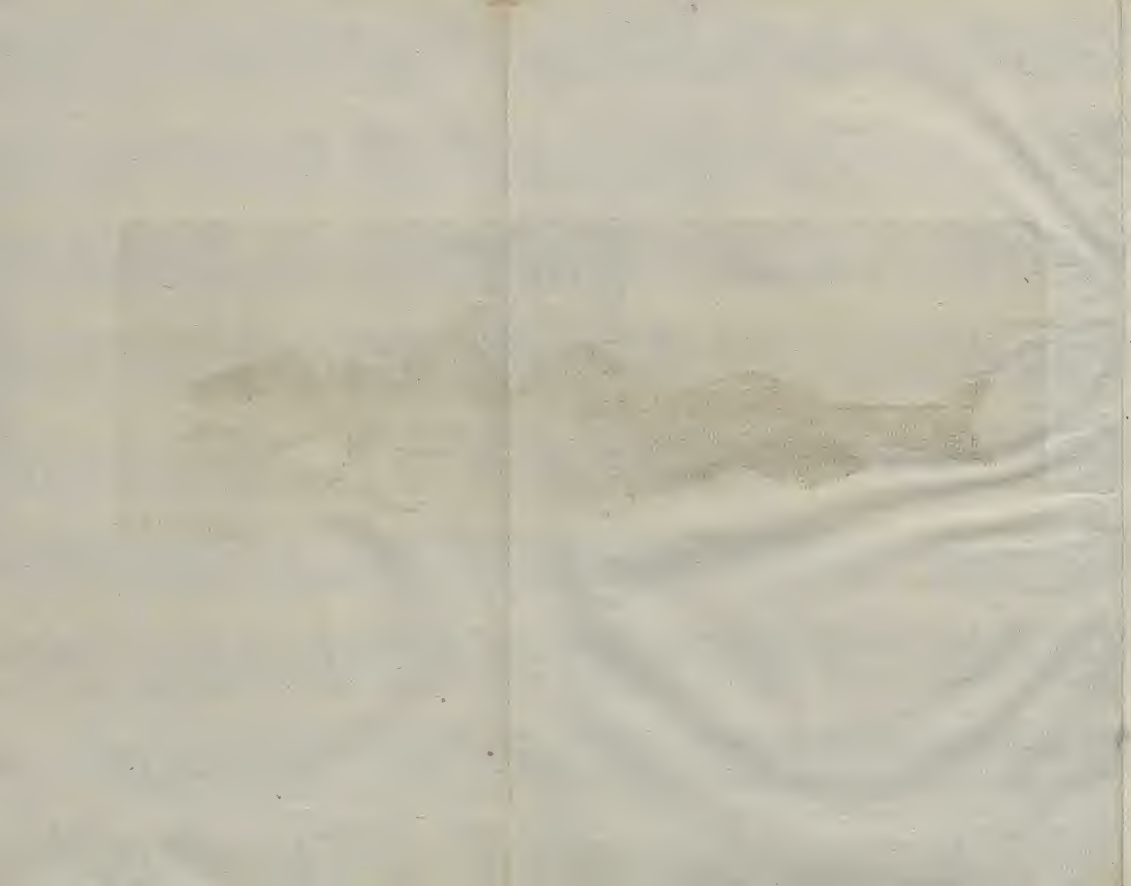
Larus, Rytfa.

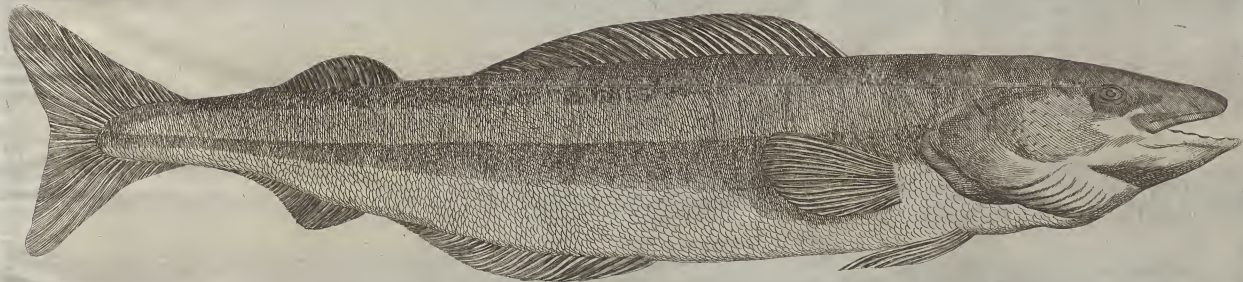

Gadus Ipa.

TAB. XXVI.

pag. 357.

Gadus, Ujfe.

TAB. XXV.

Torsgrasfar: Alpt kaldes en liden Fugl, som findes i Snappedals-Syffel og paa flere Steder: den er mestendeels hvid og lidet forspraglet. Efter Dieflynet kommer den i Storrelse og Skabning overeens med Odins-Hanen, *Tringa natans inqvieta* (minima), Farven undtagen: disse to ere og gietne i Sælskab, hvorfor vi meene, at Torsgrave-Svanen er en Forandring, der, ligesom nogle andre Fugleslægter, bliver hvid ved Alderen.

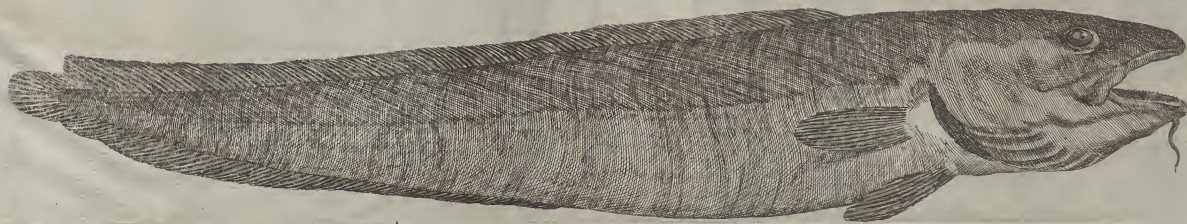
§. 528.

Nyelig blev mældet om Vesterjokkelens Fiskerie: nu ville vi Om Fiske-
opregne de almindeligste Fiske-Arter, som her falde. 1) **Thor-**
skur, Torf, Stokfisk, Gadus (maximus) ore cirrato, dorlo
tripterygio, fanges her, og Sonder paa Landet, i største Mængde.
2) **Smaafiskur, Thyrsflingur**, det er, liden Torf, paa
Dansk **Tieling, Gadus minimus**, kommer i Skabningen over-
eens med No. 1; men bliver bestandig liden, samt yngler, og hold-
der Sælskab for sig selv. En Forandring af den er den purpur-røde
Thyrsfling, paa Islandsk **Tharafiskur**, som bliver rød, fordi den
opholder sig hvor Tang og Thare vover. 3) **Gadus dorlo tri-**
pterygio ore imberbi (Auctorum virescens Fn. Sv. 296), **Upsø,**
paa Dansk **Sei og Graasei**. 4) **Isa**, paa Dansk **Kollie,**
Aglefinus, gadus dorlo tripterygio linea laterali nigra, er no-
get mindre end den store Torf, og god at spise, naar den er færsk,
men dog endnu fordoieligere, naar den er lidet ankommen (§. 47.);
den giver megen fedt Lever, virkes ogsaa til Klipfisk. Dens cla-
viculæ ere besynderlige, foran mod Dverfsgjen, nemlig tykke, af-
lang-runde, hvide, og gode at arbeide, dog langt blodere og
foampagtigere end Eisenbeen. Islanderne forarbeide et og andet
smaat deraf, meest Skafsteent, som de farve grønne i Kobber-Rust.

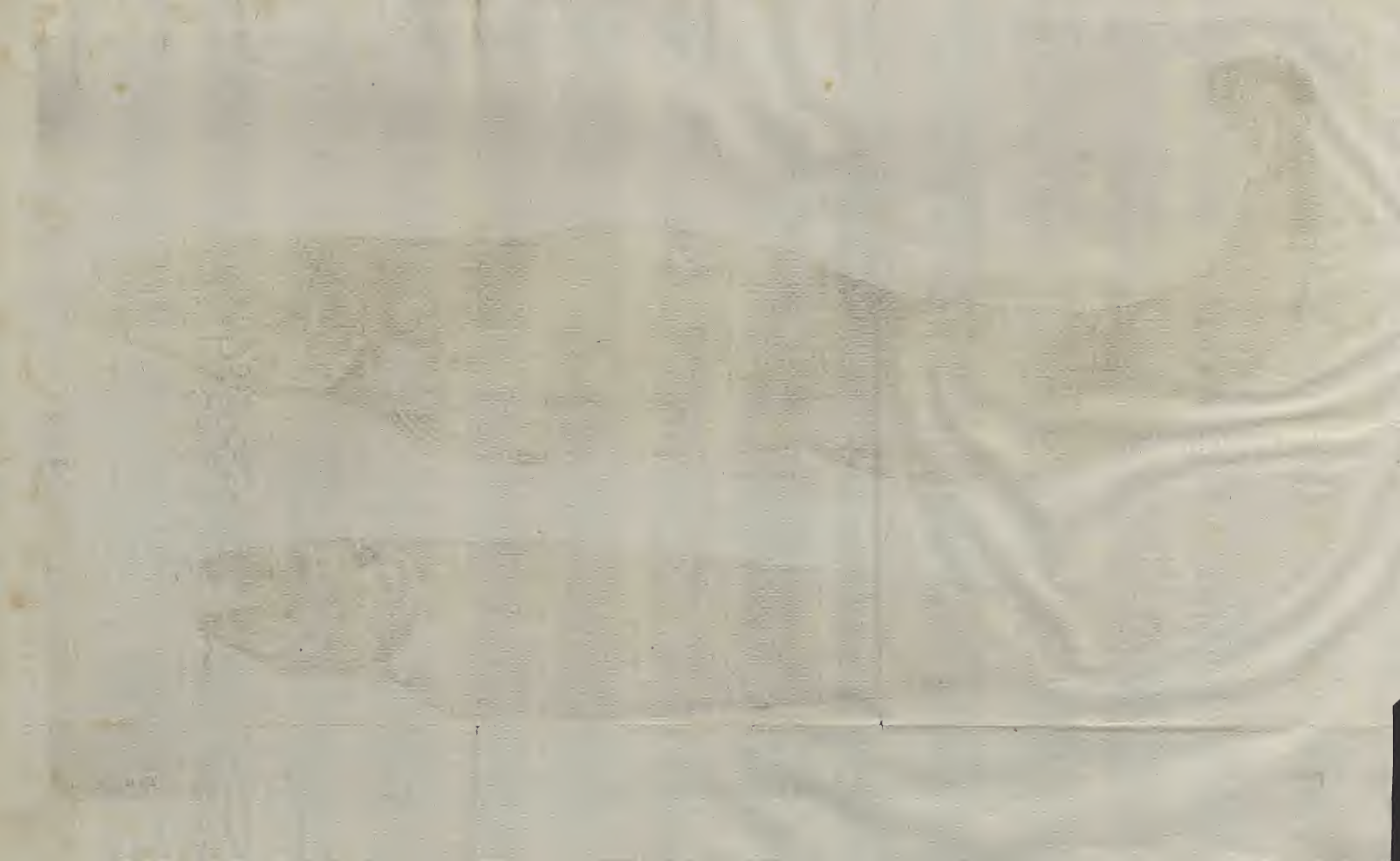
Denne Fisk tager til sig alleslags Hav-Insecter og smaa Drenge, hvorfor man ofte finder i dens Mave de Arter, som ikke findes andensteds. 5) *Langa*, *Gadus (longus major)* dorso monopterygio, ore cirrato, dentibus acutissimis, virkes, ligesom Torsf, til Klippfisk; hvorimod No. 2. som oftest virkes til Tonde-Fisk. 6) *Keila*, *Gadus (longus minor)* dorso monopterygio, cauda minima rotunda, har feed Leber, som giver meget fin og klar Olie. 7) *Sild*, *Saffild*, *Clupea (vulgaris, maxima)*, maxilla inferiore longiore non maculata, (Halec & Harengus Auctorum): den kommer, somme Aaringer, baade her og paa andre Steder, men uordentlig. 8) *Lodna*, paa Norff *Lodde*, *clupea (villosa vel fætens)* linea laterali prominula hirta, kommer her, men dog i størst Mængde paa Nordlandet, hvor den og spiises. 9) *Slydra*, *Seilag-Siske*, paa Dansk *Helleslynder*, *Plevronectes oculis a dextra*, totus glaber, (*Hippoglossus Auctorum*). Den virkes her og andensteds som Torsfisk, saa at Riidet klæres og ophænges i lange, dreiede Strimler, paa Island *Ryklingur*, paa Dansk *Rækling*: Finnerne hænges op, for at spæges, i Bindhuuse, hvor Solen ei skinner; dog salte nogle dem først noget lidet. Denne Sort falder ellers paa nogle andre Steder overmaade stor. 10) *Kole*, *Lura*, paa Dansk *Slynder*, (*Felus*) *Plevronectes oculis a dextra*, dentibus obtusis, squamis asperis, spina ad anum, spiises først her og paa andre Steder; men fanges i størst Mængde eet Steds paa Østerlandet, hvor den virkes til Torsfisk. 11) *Karkole*, *Plevronectes oculis & tuberculis 6 a dextra capitis*, latere dextro nigro maculato, maculis rotundis croceo-rubris (*Platessa Auctorum*) v. *Art. Gen. Pisc. 17. No. 1.*) Deraf findes størst Mængde paa *Son-*
derlan-

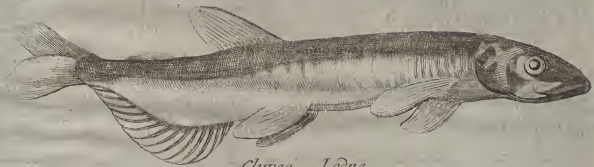
Gadus, Langu.

Gadus, Keila.

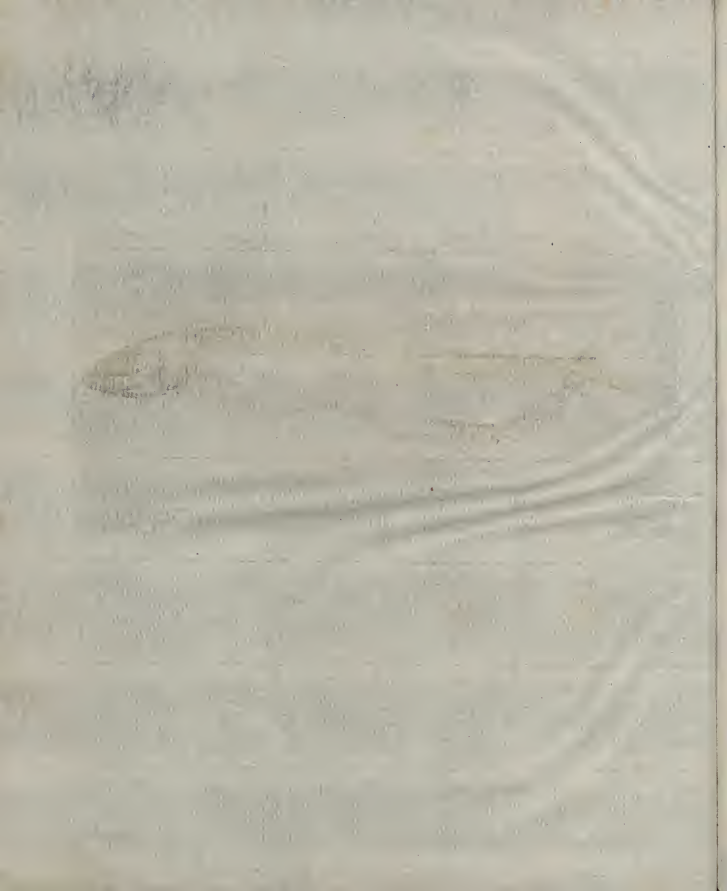

pag. 358.

Clupea, Lódna

TAB. XXVII.

pl. 549.
et
p. 898. g.

Sparus, Kerfe.

TAB. XXIX.

deerlandet, hvor den og spiiſes. 12) *Steinbitur*, er en lumpus marinus Auctorum (*Cyclopterus Lumpus*), og falder meeft paa Beſtfordene. 13) *Karfe*, om den er *Cyprinus Pelagicus* Fr. Sv. 320, eller *Perca Pelagica* (major) ib. 228. conf. *Sorreb. Eſterr.* p. 221, vide vi endnu ikke; thi vi have hidindtil ikke fundet ſaae den. Den er, naar Ghynderſlægten undtages, den bredeſte Fiſk, ſom her falder (meeft *compressus*), har ſtive Skjal, og er meften overalt rød, hvoraf den Iſlandſke Talemaade er tagen, om een der er ſkamsfuld, at han bliver rød ſom en Karve. 14) *Marhnuttur*, paa Danſk Ulke, *Cottus Alepidotus* (*Scorpius maris* og *Scorpaena Auctorum*). Fiſkerne ſige, at Hovedet og Rumpen ere ikke ædelige; men Urfagen er, at der findes kun lidet Mad paa diſſe Stykker. 15) *Hornſile*, *Gasterosteus aculeatus*, *aculeis in dorso tribus*, findes i Diupalon, og ſnart i alle ferſke Soer. 16) *Skata*, *Raja* (major og vulgaris) dorſo non aculeato, har megen Lever og giver meget fin og klar Tran: den virkes til Klipfiſk. 17) *Gaddaskata*, paa Danſk Rokke, *Raja Aculeata* (*clavata Auctorum*). Begge diſſe *Raja* ſpiſſes aldrig ferſke af Iſlænderne (§. 47.). 18) *Haafur*, paa Danſk *Ha*, *Squalus Acanthius pinna ani nulla*, *Artesi* Gen. 66-102, er allevegne meget almindelig. Den giver en ſtion Lever. Dens Horn er ſkadeligt for Fiſkerne i Iſland, ligesom i Sverrige (*Veſtg. Neſad.* 16 *Jutii*), hvorfor de gjerne ſkære det bort, ſaasnart Haacen kommer i Haaden. Finderne bruges til at polere Sølvs og Meſſing. Fiſkerne ſige at Torſken ſtyer den. Kiodet ſpiſſes ikke ferſt, men ſpøget. 19) *Haakall*, paa Danſk *Haakall*, *Squalus cute denticulis pungentibus* (*Carcharias vulgaris* og *medius*). Den fanges her ikke for nærværende Tid, men fornemmes.

mes dog undertiden. Nord og Nordvest paa Landet er derimod den beste Gangst deraf, og den skionne Haakalls-Oran meget bekiendt. 20) *Saamuis*, *Geirnyr*, *Chimæra monstrosa* (Linn. Syst. Nat. Reform. 116.). Denne underlige Fisk synes at være en Blanding af Haa- og Rokke-Slægten, og er bleven fanget baade her og paa Vester- og Sonderlandet; men alletider rar. 21) *Saamer*, *Squalus glaucus*, er en underlig Fisk, midt imellem Haa-Slægten og Hvalfiskene: den fanges her og andensteds paa Landet; dog ikkun sjælden. Den haver varmt Blod, og dens Skabning ligner meest Haaene (No. 18). Længden bliver meest 5 Alne. Bildere kan eftersees *Arvedi Gen. Pisc.* 69 n. 13.

§. 529.

Hvalfiske.

Hvalfiskene gaaes her med Villie forbi; thi baade ere de paa andre Kanter af Landet, saasom paa Vestfiordene, meer als mindelige end her, saagodt er hidindtil intet retskaffent eller sudforkment skrevet om dem, nogle faa Arter undtagne. *Sundfiskur*, en Art af *Delphinis*, haver her hjemme: den er *Corpore coniformi*, *rostro subacuto*, og bliver en *Phocæna*. Fænderne ere smaa, alle med krummede Spidser, og meget huule inden i. Denne Hval bliver 10 Alne lang, svømmer i Flokke, og bliver blind (som man siger) en Tid om Sommeren, nemlig ved August-Maaneds Begyndelse, da den parres; i det mindste bliver den da saaforsvret, at den drives svømmende, for Vinden, i klart Væir, lige ind paa Landet. 1744 løbe omtrent 100 Stykker levende paa Land, i Bugten imellem Olsøvig og Revet, hvor de bleve hugne og stukne til de døde. Kiodet smager ikke ilde, men er dog sort og haardt at fordøie, og kommer meest overeens med Kiod af gamle Koer. Waaksee den er Færøernes Grindhval hos *Debes* Fær. Ref. p. 155. conf. *Linn. Syst. Ref.* 39.

§. 530.

§. 530.

Af Hav-Insecter findes her adskillige, men de gienmes til Hav-Insecter. hvedre Leilighed. Sistru : Madkur, Lumbricus litoralis (S. 104.), opgraves ved Budenstad, og bruges til Madding for Smaaflk.

Mærkværdigheder i Naturen.

§. 531.

Af her har været Virke-Skov overalt, bevidner Historien; Virke-Skov. man finder og Spor deraf i Torvegraverne (S. 105. og 106.), samt i Lignis Petrefactis og Succo minerali imprægnatis. Desuden er endnu noget liden Skov tilbage paa visse Steder.

§. 532.

Hav-Vandets Aftagelse, saavel her, som paa andre Steder, veed vel ingen at anslaae til noget vist Maal; dog er den unægtelig, og bekræftet ved adskillige Erfaringer. Om Ennet er fer maadet; ligeledes om de forbundne Jøkkel-Elve; og hvis dette sidste forholder sig i Sandhed, som det fortællers, da har Hav-Vandets Aftagelse. Vandets Aftagelse. staaet tilforn, hvor Hraunklipperne nu ere; thi ellers havde de de Elve ei kunnet være seilbare længer end til Hraunet. Man nabane, en Malstrom imellem Skogarstrands-Derne, mindes gamle Mand, at have været dybere tilforn, end den er nu, da en Deel smaa Stier komme deri efter Haanden meer og meer til Synne. Oldubryggur; eller Hølgebanken, (som er 30 Fod hoi, 1/2 Mijl lang, og ligger neden for Staden, vel langs med Strandkanten, men dog nu en halv Fjærdingveis fra samme, saa der ere Græsmarker og nogle Gaarde der imellem), kan og regnes hertil; thi Navnets Bemærkelse, de vandlidre Steene, som der findes

overalt, og endelig Veligheden, synes at viise, at den haver eengang tient til en Bold for Havet.

§. 533.

Vorgar-
brauns Jords-
brand.

Den forbrændte Strækning Vorgarbraun, som her falder saa meget i sinene, er først opkommen i det 10de Hundrede-Aar, ved Underjords-Jld. Landnama-Saga (P. 2. c. 34.) fortæller denne Tildragelse saaledes, at en af Landets første Beboere, som ellers var blind, skulde have seet en Trolde komme roende op til Kald-aar-Os, en Aftenstund, og gaar op til den Gaard Hrip, hvor den kort fra Huusene gravede sig i Jorden, hvorpaa der opkom, Natten efter, en forfærdelig Jldsprudning. Virkningerne viise, at dette sidste er virkelig skeet; thi Jlden har opsluget, ei aleene Gaarden Hrip og dens Beboere, men og derhos omtumlet og bedækket den heele Egn med sorte Klipper af Jordsfinner, 3 Meile i Længden fra N. til S., og hen ved 1½ Meil i Bredden. Denne Steenslod er løben et godt Stykke ud i Stranden, og har forøget Landet med en Deel Rasse og Skier; hvilket især kan erfares inde i Bugterne, hvor man endnu seer Levning af den gamle Landkant, som er en flad Grund, bevoxen med Græs. Veien ligger her uden for om Flæren; men tværs over Draunet er lagt en ujævn Godsti, som bruges i Nodsfald; dog kan man ei fore belæffede Heste derover. Hvor Gaarden Hrip stod, staaer nu den bekiendte Eldborg, det er Jld-Slotet, som er en meget høi og viid Bold, dannet i en Runddeel, af sorte Draunklipper, og ganske aaben inden i. Den lader sig til Synne 4 til 5 Meile borte, som et stort Slot, der rager hoit over Egnen viidt og bredt omkring; det er og rigtigt nok, og kan sees af alle Ting, at denne gruelige Abning har været den fornemste Camin, hvorfra anførte Jldsprudning er kommen.

§. 534.

S. 534.

Vi reisde til bemærkede Sted over ujævne og skarpe Klipper, ^{Jibborgs} ^{Maal og} ^{Størrelse.} bevoxne med Moss og nogle faa Urter. Klippernes Sprækker og Melletrumme fandtes opfyldte med Gruus, hvoraf dog er fremvoren en liden Birkeskov, meest *Betula procumbens*, som Bønderne i Nærvarelsen bruge til Kull. Det udhulede Bjærg, eller Jibborgen selv, er en udvendig rundagtig og næsten lodret høi Klippe, eller lidet Bjærg, sort af Farve, og skarpt, samt udpukket med Dolger og Strider, dog enkelt og uden Rister, ligesom det var stobt i en Form. Indvendig er det huult og ganske tomt, og gaaer op rundt omkring Nabningen, ligesom en tynd Muur, fra 1 Fod til 1 Alen tyk i den øverste Kant. Nabningens Giennemsnidt blev maalt med en Snor, og befandtes at holde 636 Fodder Dansk Maal, hvor den er størst; thi den er ikke cirkelrund, men lidet ovalslang, fra N. til S., hvor Jidens største Magt haver trængt sig hen. Klippen er indvendig stellerende end udvendig, hvorfor den tjener en Deel Navne til Needer og Boesiger; den var og indvendig meer rødagtig og glasseret. Bunden er nederst ligesom udhuulet, dog Grunden tyndt belagt med smeltede Smaasteene og Gruus. Klippens indvendige Høide, fra Grunden at regne, lige op til det Øverste, er 169 Fod; men uden til bliver den langt høiere, om Bjærgets Rod bliver regnet med. Denne Naturens Mærkværdighed tjener til Veiviser over Langefører, hvor man ellers har ingen Vej, hvorfor og de Reisende gaae tidvilde sammesteds, i mørkt Væir.

Mærkværdigheder om Indvaanerne.

S. 535.

Helgafell og
dets Mærk-
værdigheder.

Helgafell paa Thorsnæs var det Sted, hvor een af Landets første Beboere, Thorolf Monstrækæg (en Nordmand), satte sin Boepæl. Kort Vesten for Fjeldet, ved en Biiig, blev sat Ting og Rættergang, og en Afguds-Tempel bygt, hvorfor Stedet kaldes (som Gaarden endnu i Dag) Hofstade. Endnu sees Levningerne af Tøsten. Thorolf og hans Efterkommere troede, at de skulde boe i Helgafell, i det andet Liv; og derfor node alle Kreature sammensteds en fuldkommen Fred, saa ingen maatte drive dem derfra, men bie til de selv vilde gaae bort; endnu mindre var det tiladt, at slaae dem der, eller giøre dem nogen Fortræd. Bierget kaldtes helligt, og ingen maatte see til det, uden at have forud vasket sine Hænder og Ansigt. Tingstedet holdtes saa helligt, at alle de, som sogde Tinget, skulde gaae til et lidet Skier i Stranden, naar de skulde forrette de naturlige Nødvendigheder. Skieret kaldtes derfor, som det endnu hedder, Dritskær. Men denne alt for ydertlige Noiagtighed kunde ikke længe have Bestandighed: Nogle visde ei finde sig i denne Evang; der opkom Slagsmaal, og Grunden blev vanhelliget ved det udoste fiendste Blod, hvorfor Tingstedet blev støttet længer ind paa Næsset, hvor Stedet endnu hedder Thingvalle, (en Bondegaard), kort N. fra Helgafell. Der blev da sat Ting for heele Vesterlandet, henved Aar 964; ligesom og Fierdings-Tinge bleve samme Gang indstiftede over det ganske Land, efter en fornemme Mands, i Breedefjords-Dalene, Thor-der Gellis Raad (see Lyrb. S. c. 3. & 10. Landn. S. Part. 2.). Hver Fierdepart af Landet blev ellers samme Tiid inddeelt i 3,

og Nordlandet, som den største, i 4 mindre Tinglave, eller Under-
 Retter, hvorfra Sagerne ginge til Fierdings-Tingene, og derfra til
 Altinget, som i de fleste Tilfælde var den sidste Instans. Men i
 Anledning heraf blev Altings-Retten ogsaa deelt i 4 Retter, som
 kaldtes Stordungs-Domar, og skulde paadomme hver sin Fier-
 dings Sager. Endelig blev Semter-Dommen tillagt og indstiftet
 paa Altinget, saa Nar efter Christendommens Indførel, for at
 hæmme Udflugter, Rettens Forvildelse, Stikpenge og Boldsom-
 hed, der gik i Svang paa Landstinget, især naar de Mægtige kunde
 komme i Trætte (see Hænfarhoris-S. Landn. S. Graagaafen,
 Thingst. Th. og Nials-Saga Kap. 90). Paa Thingvalle, hvor
 Thorsnæs-Ting har staaet, viises endnu i denne Dag den saa
 kaldte Blotsteinn, d. e. Offer-Steenen, hvilken er aflang og noget
 skarp oven paa. Den blev i Hedenstabet brugt til at ofre Menne-
 sker, meest Trælle og Misbødere, og det paa den Raade, at disse
 Ulykkelige bleve lagte ivers over Steenen paa Ryggen, og, efter-
 at den var brækket, endelig slagtede. Naar man havde vanske-
 lige Sager, gik man op paa Helgasfell, for at raadslaae derom;
 thi man troede, at alt hvad der blev besluttet, skulde faae
 Fremgang.

§. 536.

En af Vesterlandets første Kirker blev bygget paa Helgasfell, ^{Helgasfells}
 og Klosteret fra Blatoe stottet herhid Nar 1183, eller, efter andre ^{Kloster.}
 Aarbøger, 1184, efterat det havde staaet paa bemældte De 10 Nar,
 nemlig fra 1172. Dette stedde sidst i Biskop Klængers Tid, og
 maaskee denne Biskop har ladet det stotte hid fra Hitardal. Dette
 riige Kloster blev ved Reformationen seculariseret, og af dets For-
 degods oprettet det saa kaldte Arnarstappe-Ombud, bestaaende af

100 Jorde, hvoraf de fleste have 2, 3 til 4 Gaarde, og nogle (som de i Fiskeleierne) langt flere. Helgafells Præstegaard, og flere Jorde, ere dog blevne adskilte derfra, og henlagte til Præsters og Fattiges Underholdning. Det er ellers dette Kloster, som *Ol. Magnus* meener, naar han skriver om den store Mængde Fisk, som her blev samlet i forrige Tider, og forhandlet til Fremmede.

§. 537.

De Gamles
Gjæstgiver-
huuse.

Det er og en Mærkværdighed, at man finder i *Landnams Saga* nogle Beviiser paa Sneefjeldsnæssets første Beboeres Kierlighed til det Almindelige, i at indrette nogle saa kaldte Thodbrautar-Skaala, det er fri Herberger eller Gjæstgiverhuuse paa den alfare Dei. I Særdeleshed nævnes her tvende saadanne Huuse: det eene ved Alstefjorden, imellem Skogarstrand og Helgafellsveit, stiftet af en fornemme Kone, ved Navn Gervid. Det andet paa Langholt i Stadesveit, ogsaa stiftet af en Kone, ved Navn Thore, sædvanlig kaldet Langholts-Thore. Begge vare indrettede paa samme Maade: Der stod altid Mad paa Bordet, som enhver Rejsende kunde frit nyde; og disse Matroner sadde selv paa Stole uden for Døren, og indbode alle dem, der vilde forbi, at stige af, og tage sig Forstrifning. Lige saadant Exempel gav en goddædig Mand, ved Navn Solve, der boede Sonden for Jøkkelen; thi da ham syntes, at ifkun alt for saa kunde nyde hans Godgjorenhed, hvor han den gang boede, fløttede han til Solvhammer (§. 411.), og byggede sin Gaard paa den alfare Dei, hvor alle nødvendig maatte reise igjennem. Endnu eet Gjæstgiverhuus, af foranførte Slags, blev ellers bygget i de Tider i Norderaadal, oven for Skagefjorden, af en fornemme Mand Thorbrand Orrek, og det saa stort, at de Rejsende kunde tage derind,

derind, eller drage derigennem, med alt hvad de havde at fore, da de bleve med det samme beværtede med Mad og Drikke, og naar det behøvedes, Ild optændt, deels for at varme dem selv, deels for at faa de Maden, og Øllet, de skulde drikke (see Landn. Saga Part. 3 c. 8).

§. 538.

Berferka-Hraun er en stor Jordsinner-Strækning i Helgafells-Sveit, hvor man endnu seer et langt Giarde af store Steene, som Historien (see Lyrbyggia-Saga Kap. 34.) beretter at være opført af tvende Brødre, der vare Berferker, og af hvilke den ene skude med dette Giarde fortjene sig en Jomfrue; men de bleve begge kvalte i et Bad, for Brylluppet gik for sig. Deres Gravhoie viises endnu i Berferke-Hraun, tæt ved Veien til Biarnershavns Kirke. Man haver i disse Tiider gravet der, men ingen Levninger fundet.

Berferka-
Hraun.

§. 539.

Den opdigtede Kæmpe og Halv-Gud **Baard Sneefjalds**, ^{Daard Sneefjalds-Næs.} foregives at have boet paa den Gaard Laugarbrecca, (som nu er et Kirkested), senden for Joffelen, og endelig i en Huule i Joffelen selv. Hans Færtegn og øvrige Omstændigheder beskrives udførlig i **Baardar-Saga**; der findes og paa Sneefjalds-Næsset adskillige Steders Navne, som sædvanlig hentydes paa disse; endelig haver den gemeene Mand endnu i frisk Minde en Deel Beretninger om denne Helt, hvoriblandt nogle endog ere forargelige. Men naar Læseren veed, at denne Mand har aldrig været til, og at hans heele Historie er ifkun en Digt (§. 113.), saa blive alle de Tildragelser og Omstændigheder, som skrives og fortælles i Anledning af ham aldeles til intet.

§. 540.

Frodaar-Undur.

Blandt dette Syffels Mærkværdigheder bør og regnes de saa kaldte Frodaar-Undur, det ere nogle forunderlige Tildragelser, som skal være skedde i Aarene 1000 og 1001 paa den Gaard Frodaar, et Kirkested, vesten for Jokkelen, og beskrives heel omstændelig i eet af vore troeværdige Skrifter, nemlig *Yrbyggia-Saga* (51: 55 Kap). Indbyggerne vare i den Tid nyeligen blevene omvendte til den christelige Troe, og kunde desto letter lade sig indtage af Tanker om onde Aander og deres Virkninger. Det er ei vort Forsæt at opregne her alle disse Vidunder; Verden haver nok af deslige Historier; vi ville kun meddeele Læseren en artig, og i slige Omstændigheder uhort, Naade at fordrive Spøgelses paa. Sagen reisde sig af en fornemme Jerslandsk Kone, som dode meget hastig, paa Frodaar, og i sit Testamente befalede at brænde de Sængeklæder, som hun havde ligget paa, tilligemed Omhængene, hvilket alt var saa kostbart og stiont, at Mandens Hustrue paa Gaarden umuelig vilde tillade at edelægge det. Heraf kom da (og det ganske riimeligen) Pest paa Gaarden; den eene dode efter den anden; og desuden druknede Husbonden selv med nogle af hans Karle, da de skulde paa en Vaad hiemsføre nogle Levnærsmidler. Skræk og Indbildning toge derpaa Overhaand; saasnart nogen dode, indbildte de overblevne sig, at han gik igien, og dette Dodninge-Selskab blev tilsidt 18 Mand stærkt. Det besøgte Stue-Tiden, (som i de Tider pleiede at optændes hver Aften, for at varme Folk, og tørre deres Klæder, m. v.), blev ogsaa siddende ved samme Tid, til den var udbrændt; saaat Huusets Folk maatte flygte bort. Da man nu ikke vidste noget Midde herimod, sogde man tilsidt Raad hos Snorre Gode, en fornemme, og i de Tidens Jerslandske Historie

meget

meget bekiendt Mand, som boede paa Helgafell, og blev holdt for den klogeſte Mand paa Landet. Han befalede da, at man ſkulde ſamløſe nogle (riimeligſt fornuſtige og driftige) Mand, reiſe derhen, og for det forſte opbrænde forbemældte Sængeklæder, men ſiden førte uden for Døren, et Ring eller Net af det Slags, ſom blev brugt i de Tiider, i viſſe Tilfælde, og kaldtes Dyra-Domur, det er, Dørre-Dom eller Net, og derpaa ſtrøve diſſe Siengangere, og tage Bidner paa deres Forhold, at de, imod menneſkelig Natur og Sædvane, vare gangne igien af deres Graver, og gjorde de Levende Uro; endelig ſkulde man affige den Dom, at diſſe Ubudne Gæſter ſkulde forſoie ſig bort. Alt dette blev giort, og det meget hoitideligen: man taledede overlydt, og med det Slags Myn-dighed, ſom hørde til en Rettergang. Dommen blev affagt for hver Dødning iſær, med høi Roſt, af lige ſaa mange Perſoner, ſom diſſe vare; og Udfalder blev, efter Beretningen, at hver Dødning gik bort, ſaasnart han havde hørt ſin Dom, og kom aldrig meer igien. Man ſeer af ſlige Tildragelſer, hvor ſtarke Indtrok Indbildningen kan gjøre, baade med og imod, og derhos hvor meget en ſtor Mands Ord kunne virke, endogsaa uden Grund. Bemældte kloge Mand haver ellers ganſke viſt indſet Sagens ſande Beſkaffenhed.

§. 541.

For (§. 516.) er blevet talt om Folkemangel, Indvaanernes ringe Antal og Aftagelſe, tilligemed Landværſenets ſlette Tilſtand, ſamt Fiſkerbøernes Formindſkning m. v. Folgende Exempler viiſe det ſamme: *Miklaholts* eller rettere *Bereppen* er ved *Habbredden* edelagt af *Sveflod*, *Brændinger*, og ſtarke *S.* og *S.D.* *Vinde*, og *Jordbæren* efter *Haanden* alt-meer og meer fortæret. *Saffar-dar-Wy*, ſom i de nyeste Landkort kaldes ogsaa *Gammel-Ø*, var tidligere beboet af nogle Familier; der ſtod en Kirke, og Den var, ved

Naa

ved

ved et Eid, foiet til det faste Land. De ældste Mænd mindes endnu, at deres Forældre have fortaalt dem, at man kun lagde en Planke over Renden, imellem Den og det faste Land. Men dette Sund er siden blevet meer og meer udvidet; thi det gif her, som andens steds i Island, hvor Jorden har været underkastet nogen Skade af Havet, af Vind og Væir, af Skredfald eller Sandflugt, at man ikke har i Tiide og straf fra Begyndelsen, medens saadan Skade endnu ikkun var siden, søgt at hemme den, hvorfor den og Nar efter Nar er bleven større, og eet Stykke Jord efter det andet aldeles ødelagt; ligesom og Langefiærerne have, af samme Aarsag, tiltaget meget i de sidste Tiider. Efterat Haffiordsøe var bleven skilt fra det faste Land, bleve dog Sognesolkene, i mange Nar, ved at søge Kirken, naar der var lavt Vand; men tilsidst blev Præsten borte, tilligemed 13 andre Mennesker, hvorpaa Kirken blev flottet her fra til Miklaholt; dog var Den endnu en lang Tiid beboet. Paa denne De skal endog have været godt Sædeland i forrige Tiider; der voper og endnu den bekiendte Arundo, hvorom tilforn er talt; og da samme ogsaa findes paa en Deel andre Steder i Island, hvor Korn har vopet tilforn, saa er ikke urimeligt, at dette Korn (hvilket ingensteds navngives) har været af Forstningen en Arundo, som de gamle Islændere have vidst at dyrke; thi det er vist, at de have dyrket deres Korn, s. Ex. anlagt ordentlige Agre, ploiet og saet aartligen m. v. Paa Garde, en Fisterjord i Stadesveit, sees endnu tydelige Tegn til Agre. Paa Graunhavn, (kort fra Vidum) som tilforn har været et Kirke-Sted, og Hovedgaard for Fiskeleien, haver og været Sædeland, hvoraf skulde betales aartligen en vis Andeel Korn; men det er beklageligt, og derhos meget underligt, at Kornet er blevet reent borte paa saa mange Steder i Landet, saa ikke eet eeneste er blevet tilbage. Alfresfiorden, eller rutere søgt, Eggen inden for den, var tilforn besat med mange Gaarde; men

de bleve odelagte i den sorte Død, og ere siden den Tiid ikke blevene beboede: man seer endnu Levninger af Huusene. Egnen er smuk og beleslig, saa den kunde bebygges igien.

§. 542.

De nye og brugelige Havne ere bekendte, nemlig de 5, **Bu-Havne.** densted, Stappen, Olufsvig, Grunderfiord og Sticksesholm. Revet, kort fra Olufsvig, og Kommervaag, kort fra Sticksesholm, ere nyeligen forladte. Denne sidste var een af de ældgamle Havne, som kaldtes i de første Tiider, ligesom Kirkestedet der i Narværelsen endnu kaldes, **Viarnarhafn.** Af hvad Narvag den kom af Brug viide vi ikke; men den første blev fordervet ved Sand og Gruus, som Holmfita forde ned i Ofen, saa Skibe komme der til Skade; Engellænderne søgde derhen i forrige Tiider, meest for Reformationen. De meest bekendte Havne, senden for Jøkkelen, i de gamle Tiider, vare de 3, **Strømsfiordsaar-Øs, Graunhafnar-Øs og Grafar-Øs.** Den første maae ei forbyttes med Strømsfiordens Havn paa Myrum (§. 392.). Den ligger Besten paa Langefiarar. Havnen eller Ankerleien selv har været i Naens Udsløb, under et hoit Næs, som kaldes Skiphofsde: Stedet er smukt; men Dybet nu ei tienligt for store Fartoiere; Grunden uden for er ogsaa bleven forandret, og mindre dyb end tilforn, saa at ifkun Vaade og slige smaa Fartoiere kunne komme her op ved største Spring. Vi funde paa Næsset Levninger af 5 store Huuse, som man slutter at have været Handels-Boder og Pakhuuse. Naen rinder i en Bugt inden for Næsset, og formeerer der det Dyb, hvor Skibene have ligget. Kort fra Nabreddeu sees 3de Toster, hvor sluttelig have staaet Nøste, eller Skibshuuse, hvilke de Gamle altid brugte, for at deres Fartoiere kunde staae inde om Vinteren; hvorfor og de Norske Love, og iblandt de Jølandste, Graagaasen, have anordnet offentlige Anstalter til at trække Skibene paa Land, og ned igien

til Havet. Den største af disse Doster er 64 Fod lang, og 32 Fod bred. Zraunhavns-Osen var et bekjendt Skibstade i forrige Tiider; næsten paa samme Sted, hvor Videnshavn nu er, eller lidet længer op; Et meget smukt og beleiligt Sted, undtaget at Skibene maae passe paa største Spring, for at gaae ud og ind. Om Grasar-Os er her talt: Nu er den ikke brugelig: Vandet har aflaget, og Grunden er sandig og ganske forandret.

§. 543.

Ankerleier og
Handelen.

I den saa kaldte Middel-Alder have de udenrigs Handlende havt her nogle Anker-Grunde, foruden de opregnede Havne. For Exempel paa Helligs-Sand Engelsenmand og andre; paa Grønder-fiord, inden for Sukkertoppen, Franke Hvalfangere og Biscayere. I Anledning heraf kan ellers mældes, at Islenderne selv og Nordmændene handlede her meest i de første Tiider indtil 1400; men siden, i det 15de Hundred-Aar, Engellænderne; og endelig, ved og efter Reformationen, de Tydske, især Hamborgerne, til den Danske Handel begyndte. Engellænderne komme her iblandt, endogsaa efter Aar 1640, og indtil 1700: de overvintrede undertiden, og dreve selv Fiskerie, især paa Helligs-Sand. Franke og Spanske Hvalfangere besøgte især Grunderfiorden, indtil henved Aaret 1720. Disse Folk dreve her af og til nogen Snigehandel; men siden den Tiid have de meest søgt til Gronland. Hollænderne ere kun sielden komne til Vesterjokkelen; og overalt er det nu meget rart at see her noget udenrigs Skib; men derimod er det almindeligt paa Østerlandet og Vestfiordene.

Dale

Dale = Bardestrands = Isefiords = og Strande = Sysseler.

§. 544.

Den Strækning af Landet, som vender imod N.W., og lig ^{Westfiordenes} ^{Naavn.} ger imellem Breddefjord, og Kutesfjord, der adskiller Bispedømmerne, og tillige Vester- og Nord-Fiardlingen, kaldes med eet Navn Vestfiorde. Efter Lovens gamle Inddeeling (see Tonsb. Thingf. B. Kap. 2.) kaldtes den største Deel deraf Thorskefiords Thing; men nu indbefattes under dette Stykke ogsaa Dale-Syssel, endskjønt den største Part af dette horde forðum til Thorsnes-Thing. I Dale-Syssel falder ikke meget for, som behøver at beskrives især; thi det kommer næsten ganske overeens med Borgerfiords- og Sneefialdsnes-Sysseler. Bygden er folkeriig, og Indvaanerne leve meest af Færdrist: Afreterne ere tilfælles med Borgarfjords Bygdelaug, og Fiskeriet søges ved Vester-Joffelen.

§. 545.

Vestfiordene, som i Hensigt til Storrelsen, udgiøre den ^{Westfiordenes} ^{Deliggenshed.} fjerde Part af Island, ere en stor Halv-Ø, som strækker sig imod N.W., N.W. og W., og soies til det øvrige Land ved et 3 Meile bredt Eid, mellem Breddefjord eller det inderste af Gilsfjorden, og den Biig Vitra eller Rollesfjorden paa den anden

Side. Vestfiordene forestille saaledes et Træ med mange Greene. Længden fra Viera til Hukken, uden for Isefiords-Havn, er 26 Mile, og Bredden, at regne fra Staal-Fjeldet yderst paa Vardstrand, til Horn, eller (som de Søesfærende kalde det) Cap de Nord, bliver ligesaa stor. Vardstrands- og Isefiords-Syssel udgiøre de egentlig saa kaldte Vestfiorde: Disse Sysseler adskilles indbyrdes ved Arnarfjord; og Strands-Syssel, som i de nyere Tider er blevet skilt fra dem, udgiörde tilforn den nordligste Deel af Isefiords-Syssel, nemlig fra Geirholm (et Forbjerg midt paa Hornstrandene) indtil det inderste af Rutefiord. Ligledes hørde Breedefiords-Dalene (som nu kaldes Dale-Syssel) til Vardstrands-Syssel. Nu bliver da den Part, som skal beskrives i nærværende Stykke, regnet fra Snokedals-Poller, eller det inderste af Svamsfiord, rundt omkring de nysommaldte 4 Sysseler, til Rutefiords-Laens Udlob eller det inderste af Rutefiorden.

§. 546.

Reisen.

Reisen over Vestfiordene blev nogle Gange igientagen, ligesom Tiden og Leilighederne vilde tillade. I Aaret 1753 reisde vi første Gang over Vardstrands-Syssel, sønden fra Nord til Arnarfjord; Derfra gik Reisen tilbage til Vardstrand, og herfra igjen til Søes over Breedefiords-Verne til Stichesholms-Havn. Aaret efter, 1754, reisde vi igiennem Dale-Syssel, indtil det inderste af Gilsfiord, og der over Fjeldet til Rollesfiord i Strands-Syssel; siden imod NB., over Hornstrande, eller Rysterne ved Cap de Nord, og forbi samme Forbjerg, og endelig over Isefiords- og Vardstrands-Sysseler til Sønder-Landet. 1755 faldt Veien endnu over en Deel af Dale- og Strands-Sysseler; nemlig over Laxaa-Dal og Sølvemands-Heide til

Rute:

Rutefiorden, og derfra til Nordlandet. Endelig i Aaret 1757 reisde Eggert Dlafsen over Dale- og Bardestrands-Syffeler til Patriisfiords-Savn. Men de vigtigste Efterretninger om Vestfiordene ere dog samlede siden i Foraaret 1760, da bemældte Dlafsen for sin Helbreds Skyld maatte reise til Island, og opholdt sig derpaa i 4 Aar i Bardestrands-Syffel.

§. 547.

Dale-Syffels Beskaffenhed er nyelig (§. 544.) bleven ommaeldt: det er et smukt Landskab, med jævnlig Afvepning af græs-<sup>Westfiorde-
nes alminde-
lige Beskaf-
senhed.</sup> riige Dale, Sletter og lave Fjælde. Derimod ere Vestfiordene at ansee som idel Klipper eller Fjældgreene, udspirende fra samme Rod, nemlig Borgerfiordens Fjælde.

§. 548.

I Dale-Syffel ere 7 Tinglave, og 6 Præstekalde, men <sup>Tinglave og
Præste-Kal-</sup> 14 Kirke-Sogne. Bardestrands-Syffel haver ligesaa mange Tinglave, men 7 Præstekalde, og 13 Kirke-Sogne. Isefiords-Syffel haver 14 Tinglave, 13 Præstekalde, og 19 Kirke-Sogne. Strande-Syffel haver 6 Tinglave, 4 Præstekalde, og 7 Kirke-Sogne.

§. 549.

Om Opslandet er lidet eller intet at maelde, da det er ubeboet, <sup>Stranden og
Derne.</sup> og bestaaer for den meeste Deel af græslose Fjælde. Strandkanten alene er beboet, og det temmelig tæt paa sine Steder; men den gaaer meget kroget, med store og smaa Fjorde og Vigter. Vreesdefiorden er den største Fjord paa heele Landet; og inde i den findes mangfoldige Fjorde og Bugter, hvoriblandt de største hedde Svamsfiord, Silsfjord, og Thorstefjord. Strandkanten er her ikke steil, hvorfor man og træffer allevegne i Bugterne Siæver
e'er

eller aktuaria. Egnen der ovenfor er temmelig frugtbar. Reyknaes-Syrne i Bardestrands-Syssel er et særskilt Forbiærg, midt for Breddefiorden, rundt omkring beboet, havende tvende Kirkesogne, og en græsrig Egn. Ærne ere her mangfoldige. Ude i Havet mod V. eller N.V. fra Jsland, 12 til 13 (Jslandske) Miile eller Uger:Soes, skal ligge nogle Der, som kaldes Roro:Der; dog habes endnu intet Beviis for dette, uden alene det almindelige, gamle og nye, Sagn. Om Gunbiørns-Skiær habes meere Bished; thi Landnama-Saga bevidner, at Gunbiörn Nilffen fandt først saavel Grenland, som denne De, samt tillige, at nogle Mand-ere siden reiste didhen, sidst i Hedenfabets Tid, fra Borgarfjord, vester paa Jsland; de bleve der een Winter, og komne saa igien. Den skal ligge i N.V. fra Jsland, 20 til 30 Miile derfra. Breddefjordens Der siges i et Ordsprog at være utallige; thi denne Fjord, som er 12 til 14 Miile bred, og 14 til 16 Miile lang, er fuld af Der, Holmer og Skiær. Men af al den Mængde ere kun saa beboede. De som høre under Sneeskiælds-Syssel (§. 397.) gaaes her forbi. De som ligge i Svamsfiord, og nær ved det Forbiærg Stards-Alofning, høre til Dale-Syssel. De fleeste af dem ere meget frugtbare og fordelectagige, baade formedelt kraftigt Græs til Høslæt, samt Græsgange og nyttige Strandfugle, især Eg og Ederduun. De beboede ere: de 2de Langder, Purkse, Kapsøe, Nyssøe, og Rugøerne; Silforn have og Skaaløe (nær ved de 2de De-Klipper Dymons-Akker), samt Ugerøe og Olaføe været beboede. Men den største Mængde af Breddefjordens Der hører dog til Bardestrands-Syssel: de deles i 7 Deele, efter de syv beboede Der, og kaldes under eet Æreppen, som udgior eet Einglav, og eet Kirke-Sogn:

Sødper

Sødser ligge under Vardestrands Præstegjæld. De øvrige ere: Flatse, hvorfra Codex Flateyensis er kommen, og som har en Kirke, samt mange Bøndergaarde: Svefnøse, som i nogle nye Charter kaldes Svens-Ly: Svidnur, som der kaldes Svidur; Ly: Gval-Laater, Staaløse, Stagløse, og Viarnøse, hvor nogle Bønder boe, og hvor man har havt et skiont Udvær til Fiskerie, fra Landets første Beboelses Tid. Under hver af disse Der (undtagen Stagløse) høre en Deel øde Der, Skjær og Holmer, som give godt Græs, en Mængde af Fugle, samt Æg og Wederduun. Under somme af dem, saasom Flatse, ligge nogle 100 Der, hvor iblandt Sergiløse har tilforn været beboet. Under og uden for Reythole Gaard, yderst paa Reykenæs, ligger og en stor Høb Der, som nogle regne til 300 i Fallet. Det er ellers mærkværdigt, at alle disse Der strække sig fra N. til S., og især fra N.W. til S.D., saaledes, at den nordlige Kant paa dem er gierne høiest. Søebunden paa Bredefjorden er meget ullige, og især mærkes der et langt Dyb, kaldet Kolleaal, som løber ind fra Havet, midt efter Fjorden, indtil Viarnøse I dets Sted, at Havets Dybhed, hvor Fiskerbaadene ligge, ikke gierne overgaaer 20, 30, til 40 Favne, saae Fisserne 100 Favnes Dyb ved Bredderne af Kollalen; og midt i den have de ingen Bund fundet; thi de bruge kun korte Linner. I denne Kende opholder Fisken sig de fleeste Aaringer den heele Vinter, gaaer ogsaa gierne op af den et godt Stykke til Siderne, da den fanges paa Nordkanten af Sneefæltsnæs-Syffel, det heele Aar igiennem. I Viarnøse, Flatse, og paa Vardestrand faaer man gierne Fisk om Vinteren, dog ei bestandig. De andre Der ere kun saa; thi Søen norden for Vardestrand er dyb og temmelig reen; især er Søebunden meget jævn og flad

uden for Patrix og Talkne-Fiord, 2 til 3 Mile ud i Havet. Stranden er paa mange Steder steil, saa Viærgene staae ligge op af Soen. Arnarfiord og Isefiord ere næst efter Breedefiorden de længste og største Fiorde paa Landet, Sarafsiorden undtagen. Laatrebiærg, som af de Soefarende kaldes Fuglebiærg, er en nogle Mile lang Strækning, bestaaende af lodret opstigende steile Fjælde, som beboes af Alker og andre Soefugle. Saadant et Fuglebiærg er og Hornbiærg eller Cap de Nord, og, norden for samme, Sælavitur-Biærg, samt der vesten for, Rødes Tupur, alle tre inden Isefiords-Syssel. Paa Isefiorden ligge 3 skionne Der: Vigur, hvilken er beboet; Borgar-Ey, det hører under Vatnsfiords Præstegjæld, og har god Græsgang, Høeslæt, Duun og Fuglefangst, især af Lunder; og endelig Ed-Ey, som og er beboet, og har de selsomme Herligheder, som Borgar-Ey. Arnarfiord indbefatter nogle mindre Fiorde, dog Isefiorden endnu flere. Norden for Isefiord aabnes en stor Bugt Jøkkels fiord, som igjen deeles i 3de Indfiorde. Her fra boies Landet omkring Cap de Nord, og har kun nogle smaa Bugter, uden Der eller Skær, hvorsfor og Havet slaaer lige ind paa Hornstrandene. Til Kaldrans-Næs, østen for Rokfiords-Havn, hore 4 Holmer, og desuden endnu tvende Der, kort derfra, med Fugle og Sælhundes Fangst, liggende under den Gaard Eyar. Paa Steengrimo-Fiorden ligger Grimose, som hører til Skalhøls Bispestol, og haver tilforn været beboet. Uden for Broddenæs, og inde i Rutefiorden, ligge nogle Der, hvor Fugle og Eg ligesledes faaes. Hertil kan man regne de smaa Skær, som ligge i Ofseigs-Fiord, og andre nær ved Drange; paa de første fanges Sælhundene, men paa de sidste samler man lidet Eg om Sommeren.

§. 550.

Bestfjordenes Fjælde udbrede sig i mange Greene (§. 545.). Disse Greene, eller Fjordenes Mellem-Fjælde, bestaae vel i Midten af faste Klipper; men ved det de paa Siderne ere løse og afbrudte, forarsage de tidt Fjældsfred, og megen Skade paa Græsmarkerne. Det er mærkvoerdigt, at Fjældene i Vardestrands-Syffel ere kiendeligen steilere imod Sonden, men derimod gierne meer aftagende, eller hædende mod N. I Isefjords-Syffel er denne Biørgenes Dannelse meer uordentlig paa begge Sider af Isefjorden; men der norden for, fra Cap de Nord til Kutfjord, begynde de steile Pynter og Udhuffer igien. Dog alligevel ere Klipperne paa Nord- og Nordvest-Siden ikke saa løse, som paa den anden Kant; og hvor Grunden hælder, der er Jordsmonen temmelig fast og bebunden med Græs og Urter, hvilke ei alene kunne godt fordrage den nordlige Kuld og Blæst, men voxe endog overflodigere og hastigere end mod Sonden, endskiont de komme sildiger frem. Alle Bestfjordenes Biørgere ere bare oven paa, saa man ikke seer andet end Klipper, som i Midten, eller heiest oppe paa Fjældene, ere temmelig faste og jævne. Deres Overflade er sammensat af lutter sphaeroidiske Deele, saa det kommer en Rejsende for, som han gif oven paa opmuurede Hvalvinger. Vel træffer man slige Hvalvinger ogsaa midt oppe i Landet, paa de største Fjælde, men ingensteds meer jævne eller slynlige end her. Hvor disse Biørgere ere afbrudte, komme de mangfoldige Klipperader (§. 4.) til Synne, Lag paa Lag. Denne Halvøe bestaaer altsaa for det meeste af ordentlige Biørgere, hvilke see ud som de vare lutter Muure, opførte ved Riempernes, eller reuter sagt, ved Voeternes Arbeide. Paa Vardestrand kan man tælle 40 til 50 af saadanne Lag, fra det øverste,

Biørgenes
almindelige
Bestaaelse
hob.

ned til Stranden. Denne Part af Landet er ogsaa underkastet megen Fare af Fiældskred, dog komme sjældn Mennesker der ved til Skade. I Dale og en Deel af Strande-Syssel, ere Biergene lave, og Siderne ei saa steile, men hoit op fra Roden bedækkede med Jord og Urter.

§. 551.

De fornemste
Fiælde.

Om de 2 meest bekiendte Forbiærge, Laatrabiærge og Horn, blev nyeligen talt (§. 449.). Oppe i Landet findes 2de Jisbiærge, Glaama og Drange-Jøkkel, som de høieste og største. Glaama ligger inden Jsefiords-Syssel, og naaer, imod Sonden, Grændserne af Vardestrands-Syssel; det staaer altsaa oven for, og imellem det inderste af Arnarfjord og Jsefiord, og er over samme lagt en lang og besværlig Fiældvei, tildeels over Jisen, kaldet Glamu-Zeide. Drange-Jøkkel ligger oven paa Fiældene, imellem Jsefiords og Strande-Sysseler, og indtager den vidtloftige Fiældryg, imellem Hornstrand og Jsefiord, som begynder kort fra Trækylis-Zeide, og strækker sig lige til Skorar-Zeide, i alt 12 Mile i Længden, og 6 i Bredden. Fiældveiene ere her mangfoldige; men det nytter lidet at opregne dem for Fremmede. De største og brugeligste ere: Glamu-Zeide, Thingmænds-Zeide i Vardestrands-Syssel, og Thorkefiords-Zeide, imellem Vardestrands og Jsefiords-Sysseler. Siden af disse Fiælde er meget forskiellig. Nogle Forbiærge og andre afbrudte Fiælde, nær ved Dygden, har man maalt, og befundet dem at være 2 til 300 Favne. De høieste oppe til Fiæld, naae 500 Favne; og de forommeldte tvende Jisbiærge, endfiønt de ei er blevne maalte, gaae oienfynlig langt der over.

§. 552.

Den beboede Egn er meget ulige. I Dale-Syssel er den ^{Den beboede Egn.} uimodsigelig een af de smukkeste og beste paa det faste Land (§. 547.); dernæst er den i Reykhole-Sveit. Derne give overalt den allerbeste Græs gang og Hoeslet. Ellers er paa de fleste Steder af Vestfiordene kun liden Græs jord, og det alene i Bygden og nær ved Søekanten. Vel findes her en Deel smukke Tuune og Græsmarker med deilige Urter, af ligesaa mange Slags, som andenseds paa Landet; men disse Steder ere kun saa, at regne mod de slettere.

§. 553.

Store Elve og Søer findes ikke paa Vestfiordene, og i ^{Floder og søer} Hensigt til Nyttens, kun saa af Betydning. I Dale-Syssel ere Høgedalsaa og Laraa de fornemste Elve, som begge give god Læsefangst, især den sidste, fordi den drives der bader. Søge dals-Vatn er en dyb, fiskerig Sø, som den første Elv kommer fra; det ligger i Høgedals Bygdelav, og giver en Mængde Fokreller. Paa Sølvevands-Side, imellem Rutefiord og Dale-Syssel, findes mange og sinaa sumpige Søer, der vrims af Fokreller; men det er farligt, om Sommeren, at komme til dem, især for ridende Personer; thi de ere for den største Deel bedækkede med en løs og svag Jordbær, der er tilspæn ved Tidendes Længde. Hvis Mennesker eller Creature slippe derigennem, sukkes Jordstønnen til over dem, saa de blive reent borte. I de andre Elver paa Vesterlandet, fornemmer man ei Lax, undtagen Berglax eller Laxbroder, som paa Sønderlandet kaldes Larunge (§. 91.), saasom i Rollebudeaa, i Reykhole-Sveit, hvilken fører Bergvand (§. 184.), i Lyvindsaa, Svallsaa og Biarnesfiordsaa;

disse sidste ere paa Hornstrande, og fore Joffelvand, hvilket Laxen ei altid flyer (§. 163.). Foreller findes saavel i disse, som i mange andre Elve og Bække; ja mængstedes i Bugte og Fjorde ved Havkanten. Rutefiordsaa giver god Lax og Forelle-Fangst. Nogle ferke Soer, som give Foreller, ere paa Thorstfiords-Fjærdet (§. 551.), og bleve brugte i næstafvigte Hundrede-Aar. Gufudals-Vatn, og iser Vatsfiords-Vatn, mellem Bardestrand og Thingmanneheiden, give riig Fangst af bemældte Fisk: itigemaade Dals-Vatn tæt ved Sodlogsdals Præstegaard, og Vatnsdals-Vatn i samme Præstegjæld, hvor dog Fangsten ikke drives.

Hverer og varme Bade.

§. 554.

Sælingsdals-
Laug.

Iblandt mange heede Kilder, som Vesterlandet har, moder først det varme Bad i Sælingsdal, inden Dale: Syssel, kort fra Tunge Kirke. Det er beromt fra de allerældste Tiider for et særdeles sundt Bad, og blevet meget brugt, saavel tilforn (see Laxdala og Sturlunga-Sagar) som i disse Tiider.

§. 555.

Reykhole-
Hverer.

De Kaagende Brønde, som findes nær ved den Gaard Reykhole, foran paa Reykenæs (§. 549.), ere de største og fornemste vester paa. Vi reisede fornemmelig herhen, for at undersøge Heedens Grad, og om ikke Saltvand kunde bringes til Uddampning over disse kaagende Kilder, siden de ligge kun kort fra Stranden, og det er rart at træffe saadan en Veligheden. I blandt de mange smaa og store heede Kilder, som her findes nær og fiær, bleve vi iser ved de 3, nær ved Gaarden. De springe ud ved Roden af en Hoi, sonden for Gaarden. Samme er henvend

12 Alne hoi, bestaaende overst af sammenkastede runde Strandssteene, hvis vandslidte Oberflade noksom beviiser deres Herkomst; Roden er af meget fin, og tæt hærdet, bruun Jord, liig den, som findes ved Fungehver (S. 175, 204), og af denne Klippeart opvælder Vandet, igiennem mange smaa Aarer. De 3 Kilder bruges af de Nærboende. Den største af dem kaldes Krablande, hvis rundagtige Abning er i en fast Klippe, kun 2 Fod i Giennemsnidt. Det kaagende Vand sprudes af og til 4 Fod hoit i Væiret, med en ubehagelig dum Brusen. Tilforn sprang Vandet hoiere; men Gaardens Folk, som vilde bruge Hveren til at kaage Mad over, have kastet Steene ned i Kildehullerne paa Bunden, hvorved dens Styrke er bleven meget svækket. Nu kaages alleslags Mad, Kiød, Fisk, og Musflinger her over, saaledes, at Gryden ikkun sættes over Abningen, da Maden i en kort Tiid bliver færdig, og langt mere end ellers over Kioffen-ild. Den saaar ogsaa god Smag, især Fisk og Kiød; Mælken bliver sød, men derhos lidet væmmelig. Krablande spruder i 4 til 5 Minuter, og bliver saa igien stille ligesaa længe. En Fahrenheits Thermometer med Kvægsølv, som vi havde ved Haanden, og satte ned i Vandet, var inden 2 Minuter steegen til det hoieste Maal, som var den 212 Grad, og gif endda 6 Grader derover; men Kvægsølvet stod ikke stille ved denne Grad; thi det steeg og faldt med forunderlig Hastighed og Uorden, riimeligst ligesom det kaagende Vand var uroeligt til. Noгле Skridt fonden for Krablande ligger den anden Kilde, som ei har stærkere Heede, end saa, at Vedet Eg blive der haardkaagte: her steeg Thermometeren til den 180 Grad. Den 3die Bronds Abning er meget liden, og rundagtig; den kommer op af en fast Klippe, som de andre; og er ellers en berømt Sundheds-Kilde, saa

at Jndvaanerne endog holde dette Vand for et hyperligt Polykrest i allehaande Sygdomme, især de indvortes; Vandet er ikke heedere, end at det kan drikkes i samme Dieblif, da det øses op af Kilden. Det er ellers meget klart og velsmagende. Vi havde solutionem cinerum clavellat. ved Haanden, men mærkede ikke derved den ringeste Forandring. Uagtet disse Vandets Siinhed, fore de dog med sig hvide Steenpartikler, samt et Slags steengierende Kraft, hvorved de først incrustere, og siden indtage efter Haanden, Træe, Urter, eller andre Ting, hvorpaa Vandet idelig afsæder (§. 170.).

§. 556.

Har Vandets Uddunstning over disse Kilder.

Har Vandets Uddunstning ved foransforte Hver gif ikke saa lykkelig, som vi havde onsket. Vandet blev kaagt i en tildækket Jærngryde: det stod og uddampede henved 10 Timer, men Saltet, som blev tilbage, var rødagtigt. Endskiont Gryden var i Forveien reengjort, tænkte man dog at denne Saltets Farve kom af det Røst, som maaskee kunde have siddet tilbage i Gryden; den blev derfor atter skuuret, og et andet Forsøg gjort; men det udkommende Salt var endnu rødagtigt, ligesom det forrige. Vi erfarede siden, at denne Hver, som nogle andre paa Jsland, haver vapores sulphureo-martiales, og disse ere, tilligemed de andre opstigende Damper, faldne ned i Gryden. Men da det røde Salt blev siden opløst og philtreret, sige vi et skiont hvide Salt. Saa meget blev altsaa afgjort, at man kunde frembringe Salt paa denne besynderlige Maade, hvilken, i Hensigt til, at man derved sparede Jildebranden, blev vel den letteste og bekvemteste, hvis man ved Kunsten vilde hielpe noget derpaa: Strandvandet burde i Hender ledes hjem til Gaarden, og condenseres ved Vin-

ter:

terfrosten, hvilken Condensation vi og have gjort Forsøg med paa Sønderlandet; men hertil behøves stærke Kar og Saltpander, som skulde være dannede efter Høerernes Abninger. Vel holder Soen her inde i Bredefjorden mindre Salt, end ude i Gabet; den er ogsaa mindre salt ved Flod end ved Ebbe; men dette vilde ikke sige meget, naar foransførte Ting vare fordeelagtig indrettede.

§. 557.

I Talknefjord, Norden for Vatrifjord, findes 2de Bæde, ^{Andre Høer og Bæde.} hvoraf det ene paa Ørehlid holder det beste og klareste Vand, i temmelig Mængde. Det er indviet i det 13 Hundrede-Aar af Gudmund den Gode, der var Biskop paa Holum, men blev drevnen derfra, og meget venlig modtagen af Vestfjordens Indbyggere, hvorfor han og indviiede en Deel Steder hos dem, deels for at deres Handtering skulde lykkes des bæder, deels at de skulde blive frie fra Spogelser, Sygdemme, og deslige. Iblandt disse med Bievand helligede Steder, regnes et Stykke af Fuglebærget, den ferske Søe i Sødlogsdal (§. 553.), det nysommædte Bad, som af ham kaldes Svøndar-Laug, og mange Sundheds-Kilder. Man kan ellers læse meere om disse og andre hans Mirakler i hans egen Historie, og i Sturlunga-Saga. I Reykiarfiord i Bards-Strands-Syffel, og paa flere Steder ved Arnarfiorden, findes varme Kilder. Ligeledes paa nogle Steder ved Isefiorden, i Reykiarfiord, kort fra en Gaard af samme Navn. Denne sidste Høer findes paa en lav Odde, tæt ved Stranden; og som Veiret var meget smukt og stille, da vi besaae dette Sted, saa kunde vi og see, af Røgen, som stod op af Soen, hvor Vandaaerne laae under Soebunden; Søevandet oven over dem var 1 til 2 Alne dybt, og tæt ved Strandbredden sprang det heede Vand op af

Ecc

Soen.

Soen. Heeden i denne Hver var paa den nysemtalte Thermometer 180 Grader. Indbyggerne kaagte der Muslinger, hvis Skaller, saavel som Steenene nær ved Vandet, vare overtrukne med samme Slags hvide Skorpe, som findes paa Reykhole; ellers er dette Vand baade klart og velsmagende. Endnu en anden Hver, og et af Steene, dog uden Kalk, opført Vad, er her i Nærværelsen. Den tredie Reykiarfiord, nordest paa Jsland, og midt paa de ubebygte Hornstrande, har ogsaa en Deel varme Kilder, som dog ei ere heedere, end at man kan, uden Skade, stikke Haanden ned i dem. Den sierde Reykiarfiord, som befestes aarslig af det Jslandske Compagnies Skibe, har varmt, dampende og rygende, Vand, paa Pynten af Reykenæs. Det fornemste af Strande-Syffels varme Bade er Klunke-Laug, i Biarnarfiord, og Kaldadarnæs Sogn, næst ved Steingrims-Fiorden. Det haver overslodigt varmt Vand, er opmuuret af brudne Steene, og forsynet med Sæder rundt omkring; Vandet kan indtappes og udtappes efter Behag. Paa Svanshol, en Bondegaard, kort fra Klunke, findes mange heede Vand-Kilder og Bække; een af dem tiener til Vandsted for Creaturene, og det var værdt at indføre samme Brug paa andre Steder, hvor saadant sundt Vand er at faae; thi Koerne make godt deraf, og det er meget tiensligt for de svage Koer, som nyelig have kalvet. Man haver ellers, baade her og i Vestfiordene, den samme Nytte af de varme Bade, som nævnt er om Borgarfiorden (§. 182.).

§. 558.

Hav-Bade.

Vandet i Hav-Badene er af samme Art, som i dem paa det Tørrer; men Stedet, som er Havets Bund, gjør disse Bade endnu meer mærkværdige. Man kan ikke aleene finde sode, men ogsaa

faa

kaagende Bنداarer, i og under Bunden af det vilde Hav. Odd-
bjerens Skær kaldes s. E. en liden De, langt ude i Breedefjor-
den, 2 til 3 Mille uden for Flatoe. Paa denne Holm samles Ind-
byggerne aartlig for at fiske, saavel fra de beboede Der (S. 549.), som
fra det faste Land, Strande- og Dale-Syffeler, men især fra heele
Sonderparten af Vardestrands-Syffel. Da denne lille De er
meget beleilig til Fiskerie, men der findes intet sodt Vand, haver
den riige Natur ei aleene bødet paa den Mangel, men endog forsy-
net Fiskerne med et endnu rarere og sundere Vand. Man haver
nemlig, kort fra Den, i en sandig Grund, fundet en heed Kilde,
som uophørlig vælder op af Havsbunden, nær ved et lidet Skær,
som af den Arsfag er blevet kaldet *Langskær*. Man kan komme
til Stedet ved Ebbe-Tiiden, da Fiskerne stusse Sandet bort, for
at faae en vliid Abning, til at ose paa deres Vandkar. Men siden
samme Sand bestaaer af stødte, og tildeels i et kalkagtigt Stov
hensaldne Conchylier, er dette Vand brakt, tykt og uklart, og
kan derfor ei sætte sig, forend efter lang Tiid. Ellers er der fun-
det et andet Sted, nærmere ved Den, men dybere under Vandet,
saaat man ei kan komme dertil, uden ved største Ebbe, eller i nye
og fuld Maane. Her er en skion Kilde, som fører baade meget og
godt Vand: den vælder op af haarde Klipper, og har en lange
høiere Grad af Varme, end den næstbenværdte; thi man kan faage
Eg haarde deri. Vandet springer frem af en liden Klofte i den
klippagtige Havsbund: det haver tilforn havt sin Udfart noget meer
nedverlig, men Fiskerne have tilstopper denne Abning, med Kuller,
af fast Træ, som ei forraadner, og Vandet er derved bragt høier
i Bairet. De der have Kar nok, hente saa meget hver Gang,
som de kunne behøve til næste største Ebbe, eller i 14 Dage. Van-

det er baade klart og velsmagende for dem, der ere vante dertil. Det skal derhos være meget sundt og godt at drikke varmt mod adskillige indvortes Sygdomme, især for dem, der have ondt i Mave, eller have tabt deres Mædlyst; hvilke, efterat have taget deraf en god Portion fastende, berettes strax at blive friske. Draapster kaldes en liden Holm, i til 1½ Mil i NB. fra nysbemælte De. Denne Holm er omgivet med mange smaa Skær, hvilke ligge under Vandet, naar der er Flod. Her springe paa mange Steder heede Vandaarer op af Grundten. Kort fra Sandse (som ligger iblandt Flatoes ubebygte Der) kommer en Høer op af Soen, hvoraf Bredperne sees over Vandet ved Fløe-Tiden: Kilden valder op af en haard Klippe, bevoxen med Thang, og tildeels besat med Balaner. Den har 2de rundagtige Abninger, og er saa heed, at den stedse kaager over Bredperne, med den ellers i store Vand. Hverer sædvanlige Bulder; den incrusterer, og haver beklædt Bredperne med en hvid Skorpe. Naar det er stille Veir, ser man ved Floden at Røgen stiger op igiennem Soen. Urdholm er en liden De, vesten for Sandse: der fremspringer af Havet Urdholms-Høer, hvilken er den største af alle de foransorte Underhavs-Kilder. Reykey eller Røgsen, kaldes endnu een ubeboet De, kort vesten for Urdholm. Den har faaet Navn af de heede Kilders Røg, som stiger op af Soen der i Nærverelsen.

§. 559.

Hav-Bade-
nes formo-
dentlige Myt-
te til Salt-
Raagning.

Disse vare da de fornemste Hav-Bade, en Sælsomhed, af hvilken Bredseffords-Derne kunne bryste sig, især Flatoe, hvorunder ogsaa Oddbiorns-Skær ligger. Det bliver maasse værdt at eftertænke, om man ikke paa nogen af disse Steder kunde anlægge Saltværk. Især synes een af de 3de sidstbemælte Hverer tienslig dertil.

dertil. Det lader til, at de allesammen have deres Udspring af een og den samme Hoved-Aare; altsaa, naar de 2de bleve tilstoppede, og den eenes Aabning omgivet med Muur, eller dens Bredde forhoiede, kunde blive Sporsmaal, om ikke dens Heede skulde kunne foroges, og dens Vand bringes hoit nok op af Soen? Hav-Bandet er og tæt derved, er ogsaa saltere end det paa Kerkholum (S. 555.), og kunde derfor, med langt mindre Noie og Bekostninger, condenseres ved Frost.

§. 560.

Drifkevand findes paa Vestfiordene af alle de 5 Sorter, som Drifkevand for ere opregnede (S. 185.).

Luften og Værliget.

§. 561.

I Almindelighed at tale, falder Værliget paa saa stor og ^{Værliget} forstieilig en Strækning, som denne er, meget ulige. Alle de, der ^{i Almindelig-} ^{hed.} boe rundt omkring Bredefiorden, og paa dens Øer, have gjerne samme Slags Værlig, undtaget at Vinter-Været falder paa Øerne langt mildere, end oppe paa det faste Land. I den nordlige Part af Vardestrands-Syffel, og den største Deel af Isfiords-Syffel, der er Nord til Stetten eller Joffelsfiordene (S. 549.), falder ogsaa gjerne samme Slags Værlig. Man skulde tænke, at her var stærk Kulde, og forkræffelige Vintere; thi denne Deel af Landet ligger allernordligst: Vardestrand s. E. er under samme Hoide som Skagefiord, eller især Hole Bispestol, og den største Deel af Nordlandet, under den samme, som den nordligste Part af Vardestrands-Syffel; I Særdeleshed ligge Kopenæns uden

for Vilbedals-*Savn*, og *Langenæs*, inde i *Arnerfiorden*, paa samme *Hoide*, som *Langenæs*, og andre af de nordligste *Vynter* paa *Nordlandet*. *Altsaa* ligger heele *Isefiords-Syssel*, og den største *Deel* af *Strands-Syssel* endnu hoier op mod *Nord*. *Alligevel* falde kun sielden, imellem *Breedefjord* og *Jokkefiordene*, meget *strænge*, eller saa *haarde Vintere*, som paa *Nordlandet*, undertaget naar den *Gronlandske Is* kommer. *Uarsagen* er, at denne *Strækning* vender imod *V.*, og er kun beboet nær ved *Havet* og omkring *Giordene*, hvor *Snee* og *Is* ikke blive liggende saa længe, som imod *O.* og *N.* *Sav-Vinde* blæse her vel ofte (§. 11, 186 og 353.), og ere *giærne skarpe*, ligesom paa andre *Steder* ved *Søekanten*, *Derne* undtagne, hvor de stryge frit omkring, til og fra, da *Strandsfiældene* derimod trække dem til sig, og de hoieste beholde dem hos sig en rum *Tiid* (§. 435.). *Man* bliver vel og her *Lustens Skarphed* vaer, saavel paa *Mennesker*, som paa *Kreature*; *Za* de *haarde Strandklipper*, endog saa de, som ere smæltede *lageviis*, naar de kun have noget *Lag* af *Sandsteen* imellem de andre, *viise* overalt mangfoldige *Huller*, i det *Sandsteens-Laget* er der forædt af *Lusten*, dybt ind i *Klipperne*, hvilke derfor synes at være *stregede* og *udhugne*, som *Willedhugger* eller *Snedker*'s *Arbeide*. *Men* det vil dog ei her sige nær saa meget, som paa andre *Steder*, hvor *Kuden* er *hæftigere*. *Land-Bindene*, eller alle *østlige Vinde*, falde og her *midtere* end *andensteds* i *Island*; tsi de have *udraaset*, forend de naae *Vesterlandets Udhufter*, hvor de da mode *Søelusten*, og ofte *oiensynlig* staae den imod, nogle *Dage* og *Uger* i *Rad*, hvorved de *følgelig* tabe deres *Skarphed*. *Hvad* hidindtil er sagt om *Værliget*, viiser for en stor *Deel* *Uarsagen*, hvorfor der kun sielden komme *haarde Varinger* paa *Vestfiordene*. De *østlige Vaar-*

Vaarvinde befindes ellers overalt allermeest skadelige for Landjorden og Creaturene.

§. 562.

De Observationer med Barometer og Thermometer, som ere bleve giorte i 4 Aar, fra 1760 til 1764, i Vardestrands-Syffels Norder-Part, lægge best for Dagen Luftens Vægt, Varme og Kulde. Barometeren har, som oftest, været foranderlig, og ellers ikke noget overordentligt været derved at bemærke. Om Vinteren har Thermometeren ikkun stæden viist en overmaade stærk Kulde; men nogle faa Gange har den viist en hoiere Grad af Kulde i Toes end i Frost-Veir. Undertiden er ogsaa, i Regn- og Toes-Veir om hoi Vinter, indfalden saadan Grad af Varme, som den middelmaadige er om Sommeren, eller derover, naar tykt Sommer-Veir indfalder. Undertiden har man, paa Steder, som vende mod Solen, i stille Veir om Sommeren, folet saa stærk en Heede, at den haver neppe været taalelig. Ellers vedvarer her kun fielden det samme Veirtig over 2 eller 3 Dage, uden nogen betydelig Forandring.

§. 563.

Luft-handelser indtræffe her ligesom paa andre Steder (S. 14, 191 og 354), alene, at Torden er meget rar paa denne Halvde, og hores kun langt borte. Underlige Lyd i Luften hores tit i Reykerfjord, hvor Havnen er, saa og paa de tilgrændsende Steder, norden for, eller paa Hornstrandene. Loptrelldur eller Luftild kaldes et Særsyn, som egentlig hører til Vestfiordene, isar til den nordere Deel af Vardestrands-Syffel. Man bliver det kun vaer om Vinteren, naar der er middelmaadig skyet Himmel, og stærk Blæst med Sneefog, dog klart i den øvre Luft. Om Nat-

ten og i Tusmørket synes den ganske Luft at staae i lys Lue, og dette Syn kan vare nogen Tiid. Det bliver ganske lyst paa Jorden, ligesom der var jævnlig Lysild; dog bevæges dette Lys ikke nær saa hastig, som Lysilden. Det mærkværdigste Exempel her paa havde man den 25 Jan. 1762. Aarsagen hertil er, at hver Gang Blæsten stødeviis kommer, og forer en Hoben løs Sne op i Luften, da bliver dette Snefog ganske opløst af det overblevne Lys i Luften. Indvaanerne paa disse Steder blive ved slige Tilfælde meget forstrækkede, tagende dette Syn for virkelig Lysild; da de ikke viide den rette Aarsag dertil. Kreaturer, og især Heste, komme og til Skade derved: de blive galne, og løbe hidst og her, undertiden ned af Klipper og Viærge, og brække Hals og Been. Dette hendes meest paa de Steder, der ere klipperrige, saasom i Bygden omkring Fuglebærget.

Jordarter.

§. 564.

Sædvanlige
Jordarter.

De sædvanlige findes her, ligesom paa de tilførn beskrevne Steder (§. 17. 192. 355.). God sort Værtejord er her alle vegne i Bygden og paa Fjaldsiderne. Mudderjord (§. 17. 193.) er paa mange Steder; men Tørv (§. 18.) kun paa saa, og Lagene deraf sielden tykkere end 2 til 3 Fod; thi Jorden er overalt tynd paa Klipperne. Vandsidte Steene, Støv og Smulter af Skjell findes paa mange Steder, et godt Stykke fra Havvred den (§. 195.). Meget stinkende sort Strandmudder opfylder det inderste af Gilsfiorden. Denne Jordart bestaaer af raadne Lands- og Hav- Værter, forenede med blaagraa Strand- Leer (Argilla communis Plastica). Laget deraf er 2 Alne tykt, og Stedet farligt at reise over.

§. 565.

S. 565.

Andre Jordarter ere: a) En Art af Maanemælk, liig Andre Jordarter.
 den der findes i Kjøpholtsdal, som for er beskrevet; den falder i
 Sodlogsdal ved Patriksfiord. b) Bleikia, en meget fin og noget
 fedagtig hviid Jordart, som falder i Felles Kirke-Sogn i Stran-
 de-Syffel, hoit op til Fjælds i Mokolldal. En lang Bakke,
 kaldet Mokollo-Søi, fordi en Kriempe i de hedenste Tider, navn-
 lig Mokol, skal ligge her begravet, bestaaer af denne Jordart,
 som haver 2de Forandringer, den eene hviid og fin, den anden
 meer bleeg og guulagtig, som falder gierne i det grove. Den fine
 er seiere og liimagtigere end den anden, temmelig bestandig i Tiden,
 og kaager ikke med Skeedvand: den er næsten uden Smag, tør
 og stiptisk, da den bleege er kiendelig noget syrlig: den bruges af
 mange til Saar og aabne Skader med god Fremgang, tillavet
 baade som Pulver og Plaster, og hentes til den Ende af langt fra-
 boende. For nogle Aar siden tilbrog sig en besynderlig Hændelse med
 denne Jordart: En Leisanding, som boede der i Nærværelsen, fik
 det Indfald, at yde den, i Steden for Smør, til sin Jorddrog;
 thi ved første Ojeblik skulde man ei kunne stille den fra Smør; men
 Bedrageriet blev aabenbaret, og Sagen forfulgt for Retten. Ind-
 faldet var ellers ikke uden Exempel: Terræ sigillata ere meget
 blevne brugte i Medicinen. Det er ei heller ubørt, at visse Jord-
 arter ere blevne brugte til at spise, blandede med Brød og Korn-
 arter: ikke alleene de vilde Americaner ved Floden Orenoque giøre
 det; men det har og tilforn været i Brug hos nogle af de fornem-
 mere Folk i Evropa. Det synes riimeeligt, at hoor denne Bleikia
 falder, have eengang været heede Brønde. Egnen i Nærværelsen udviis-
 ser alle Kiendetegn derafter, og Jordarten selv har de samme Egenka-

ber, som de hviide Boli Thermarum, der falde paa andre Ste-
der i Landet (§. 201. 205.). c) Rød Leer findes i et 3 Fod tykt
Lag, i en Klippead høiest oppe paa Erekyllis-Heeden, imellem
Greengrimsfiord og Reykiarfiords-Havn. Det er en jernhaltig
Leerart. d) Kolor, en, som Minie, lyserød Leerart; den findes hist
og her i Stranden paa Breedefiords-Øerne, opgraves om Ebben,
vaskes ud, torres, og bruges siden, deels til Olie deels til Vand-
Farve, til Bøger og andet. Den er ogsaa noget jernhaltig. End-
sfiønt dens anførte Navn er almindeligt hos Almuen, synes det
dog at være kommet af det latinske Color: det findes ogsaa i gamle
Islandske Skrifter. e) Blaajord, er en rar, jernhaltig og løs
Jord, fin, som Støv, der ligner Berliner-Blaa. Den findes
iblandt den mavre Tero i Sødlogsdal (see Cronstedts Mineral.
§. 208.). f) Grøn Jord er jernhaltig Myreleer, som findes i en
moradsig Kilde, kort fra Reykholum (see Wallerii Mineral.).

Steenarterne.

§. 566.

Steenarter.

Af Steenarter mærkes: a) Moberg, *Saxum terrestri-are-
naceum petrosum fuscum*; det træffes her giærne, blandet med
Leer (§. 210. 359.). b) Rødsteen, er den anden almindeligste
Klippeart, iblandt de bløde, leers og jord-artede Lag. Den fin-
des sædvanlig i Fjældsiderne, imellem Klippeaderne, og er *Saxum
ochraceo-argilleum rubrum*. Af samme findes ogsaa en Forans-
dring, som er grovere, og blandet med Sand (§. 208. 209. og
359.). Lige af denne Bergart komme meest til Synne i Vardes-
strandens Fjælde. En temmelig fin Art, som kan bruges til Far-
ve, findes oppe paa Sands-Heide. c) Purkejar-Farve, som
findes

findes paa Yurkoe, uden for Gilsfiord, er en fin Steenart, som bruges her meget til Boger og Oliefarve, og bestilles endog fra andre Steder. Den er vel af samme Materie, som Rødsteenen, men baade finere, og af højere rød Farve, der falder noget blaa- lig. Den som er lysrød, blod, og klæver ved Tungen, bruges mest. En anden Forandring deraf er mørkerød, og haard, med mange smaa runde Huller inden i, saa store, at Salvie-Troe kan rummes deri. Undertiden ere disse Huller opfyldte med nogen end- nu haardere dog samme Slags Materie. Yurkoe-Steenen kaager ikke med Skeedvand. I Ziden bliver den løs, og taber noget af sin Farve. d) *Veriasteinn, Saxum margaceum e griseo subvi- ride, sicutites.* Den bliver uden Tvil en Art af Jeedsteen. Den falder her paa nogle Steder, især i et heelt Dag, ved Arnarfjord i Selardals-Sogn, hvor man hugger den op, og udarbejder af den, med Talleknive og Naver, Steene til Garn for Foreller og Run- demaver (Cyclopterus), hvorfor den kaldes Netsteen. Den er noget skarper at føle paa, end almindelig Jeedsteen, dog meget jævnt blandet, uden grove eller folelige Sandsmuuler; overbrudt er den ei glat, tager dog mod en svag Polering; Farven er graa, og fal- der gierne i det grønne. Den glærer stærkt med Skeedvand, og bliver haard i Ziden, da den faaer en blaa-graa mørkagtig Farve. e) En Forandring heraf er det *Aliaagrior*, som hugges og dan- nes til rundagtige Steene, med Hull igiennem, saa store som en dobbelt Næve; de bruges til Opstander-Væve. En god Art deraf findes i Gillestad i Reykhole-Sveit, hvorfra de hentes af Jind- byggerne paa andre Gaarde i Nærbæressen, til bemælte Brug.

§. 567.

Grove Siæld.
Klipper.

Grove Siæld.Klipper ere: a) Graaberg, *Saxum griseum vulgare*, en af Jærnokker sammenlimer Sandsteen, med Feldspath og Spath.Krystaller ulige beblandet (§. 22. 206. og 360.). Den findes her allevegne, fornemmelig i faste Klipper, høiest oppe paa Siældene. Forommældte Forandring deraf (§. 361.), nemlig, *Saxum e griseo canescens raris cavernulis porosum*, findes de fleeste Steder paa Strandbredden. b) *Saxum arenario-micaceum, cavernulis minutissimis & densissimis porosum, plerisque quaræ albi particulis repletis*: Denne Bergart findes paa Siældene ved Patriksfiord meest sonder paa, og synes at være bleven sammenbagt ved den almindelige Jordbrand, men Quarz, Particlerne siden tilvoerne. Denne Klippeart smøstes ei lettelig, og giæver ikke heller med Skeedvand. c) Studlaberg, *Saxum Basaltiforme griseum*, findes her af samme Slags Materie, som næstansførte Art. Den falder deels i smalle Stotter, som i Klokketjørget (§. 476.), deels i meget større, hvilken sidstbemældte Forandring findes meest ved Havkanten, og er mørkere end den anden. Den har 5, 6 til 7 Sider, og kan være 3 til 4 Fod tyk, eller derover (§. 219.): Stotterne ere gierne brustne tværs over, dog kunne Stykkerne falde 3, 4 til 6 Alne lange. d) Trøllabland, det er Kiæmpernes Opstablinger. Saa kaldes sommefteds paa Vesterlandet disse Rader af meget ordentlig og smukt sammenfoiede Basalter, som kun synes at være en Forandring af næstommældte Klippeart. Den største Forskiel er, at Stotterne falde smaa, ½ til 1 heel Fod tykke, og ligge i horizontale Lag, saa tæt og jævnt opstablede af Naturen, som de kunde have været tilhugne, og ved Mensneske-Hænder passede til hinanden. De ere ligesom affkaarne ved

begge

begge Enderne, og have i hvert Skifte en Længde af 6 til 12 Fod. Disse Naturens Bygninger see ud som lange Muur-Vægge; de gaae tværs igiennem heele Bjerge, 1 til 2 Miile, hvilket best sees i Fiordene, hvor de komme til Synne paa begge Sider, løbe langt ud i Stranden; ja sees ogsaa dybt ude i Havet paa Der og Skær, og foraarsage iblandt Stromme paa Havsbunden, især hvor de gaae over Sunde. Man finder vel overalt paa Landet Spor efter disse Eder-Muure, dog ere de meest almindelige paa Vesterlandet, især omkring Breedefjorden, og paa Nerne. Aarsag til Navnet har været det endnu blandt Almuen bekiendte Sagn, at Jættene skulde i forrige Tider have bygget dem, i een eller anden Hensende. Saadan en Råd af Klipper, 3 Miile lang, som gaaer ud fra Bulandshofde (§. 403.), over Bugten til Revets-Havn, og kan sees 1 Fjærdingsveis ved største Ebbe, kaldes Trøll-Konu-Gardur, fordi en Jættinde siges at have bygget den, til en Broe, for at spadseré paa til bemældte Havn. Hvor slige Dvær-giærder løbe udi Stranden, over et Sund, en Ew, eller ferff Soe, kaldes de Steinbogar, det er Steenbuuer, eller Broer af Steen. I andre Lande veed man, at denne Bergart er bekiendt for Bergfolk; thi de maae med Besværlighed brække derigennem, for at forsøge Metal-Aarerne. I Island er den ikke uden al Nytte; thi den tiener deels til at sammenbinde og fæste de løse Fjælde, deels og, i Bygden og ved Søekanten, i Stedet for Broer, til at gaae paa; kunde ogsaa meget vel anvendes til Bygninger. Denne Bergart synes ellers, i Hensigt til Oprindelsen, at være den ældste iblandt de Islandske Fjældklipper; thi i de nyere Bjerge, som ere oienlystlig omtumlede ved Jordbrand, f. E. i Klof-febjærg (§. 476.), sees tit disse Rømpemure at være kuldkaftede,

og Stykkerne deraf deels hældende, deels reent omfaldne. Derimod have de egentlig hjemme i de ordentlige Fjælde (S. 4, 124-27 o. f.). Nu ere disse Fjælde, endskiont de ældste og oprindelige her i Landet, dog engang omtumlede, ja man finder ogsaa Kiempe-Murene i disse paa nogle Steder afbrudte, og paa andre hældende; Det er altsaa forunderligt, hvorledes de saa mangesteds have kunnet staa uforykte, og beholde deres Strog igiennem heele Fjælde, paa en meger lang Strækning. Dog, hvis disse Muure ere opkomne paa den Maade, som foran ere fremsat og forklaret (S. 219.), da skulde de i Forstningen have ligget paa Siden, og de Stotter, som de bestaa af, staaet over Ende, men være siden ved nogen Hoved-Omtumling blevene opreiste, i Form af Muure, saaledes, som de nu, paa de fleste Steder, komme til Syn. c) Blaageyre (S. 477) findes mangesteds i Stranden.

S. 558.

Finere
Steenarter.

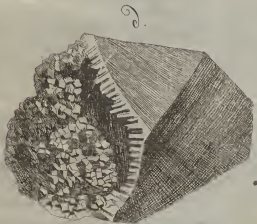
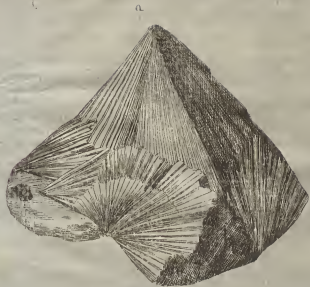
De finere Steenarter ere: a) Jølandsk Demant. Den findes i Dale-Syssel paa Fjeldet ovenfor Hvams Præstegaard; men er ei nær saa stor, som den i Thørgersfjeld (S. 478.). b) En meget artig Forandring heraf, er den Krystall, som findes i Keykholms-Evite; ved første Anseelse skulde man tænke, at det var en Klump Saltpeter, bestaaende af mange smalle jærnsides Stykker. c) Dråugasteinar (Giangange-Steene), *Sphaeræ crystallinae; crystallis saepe repletae*. Disse Steenboller findes mangesteds paa Vesterlandet, i Strands og Fjelds Klipper. De ere udbvendig sorte, af samme Steenart som Klippen. Paa nogle Steder findes de hvide, igiennemsigtige; og flere, ligesom de engang havde været i Jyd. Naar disse Boller bæres ind i Havnene, efter heede Soelstens Dage; da gløve de Lys i Mørket; hvilket især

er forsøgt med de bleeghvide og dunkle, som falde paa Øerne i Breddefjorden. Det er vel ikke rart eller ubekendt iblandt de Naturkyndige, at disse og flere Steenarter og Ting ere phosphoriske; men den derom ukyndige Almue har deraf taget Anledning til Navnet, da Spogelser og meenes at give af sig saadan en Morsyd. d) Steenkar og Steenkiærne, er kun en Forandring heraf. Naar de af Luften dannede runde Huller, som ere saa store, at man kan lægge en knyttet Næve der ind, ere bevoorne inden i med Krystaller, og disse siden, enten ved Søegang eller Luftens Virkning, løsnes; og falde ud, kaldes de Steenkar, men naar slige Steenarter findes voorne der inden i, kaldes de Steenkiærne. e) *Crystallus litoralis cavitatibus hexagonis*. Den træffes siels den andenstedes, end paa Strandbredden, især paa Breddefjords Øerne, i løse Stykker. Den er flad og halv giennemsigtig, hvid, og stundum rødagtig uden paa. Den bliver en Spath-Krystall, og kommer ellers overeens med *Wallerii* huule Krystall Mineral. S. 54-16-4. f) *Spatum quarzi sphaeris lamellosis solidis*, er hvid-blaaagtig, falder i Strandklipper, og lader sig skiont slibe og arbejde. g) *Spatum scintillans albo & rubro variegatum*, kaldes af Indvaanerne Eldrinna, men af Fremmede hvid og rød Islandsk Agat, og falder paa Breddefjordens Strandbredder med adskillige Forandringer, meest i Farven. Den hvide og blaa-lige Forandring kaldes paa Islandsk Glerhallur, naar den er ret giennemsigtig. Den bliver smuk ved Slibning. De mangfoldige Forandringer deraf, som her falde, og saavel af Indbyggerne, som Fremmede, betegnes med visse Navne (ligesom mange andre Arter), gaaes her med Willie forbi, siden saadanne Forfætteligheder og Navne beroe meest paa enhveres Indbildning og eget Behag. Et

lers findes her nogle af de Steene, hvormed drives et Slags Overtroe, om hvilke herefter skal mældes. h) *Spatium Calcareum Rhomboidale, Objecta duplicans*, er Bartholini *Crystallus diadactylus*, og andres *Crystallus Islandica*, Dobbeltsteen. Skikkelsen er rhomboidalsk, jævnsidet, og giæerne noget aflang. Den brændes til Kalk i Jlden, og giærer med Steedvoand, jævnt og langsom, til den ganske opløses. Dens fordoblende Refraction skiller den fra andre Spatharter. Den er først bleven bekendt fra Island, og siden beskrevet af mange Naturkyndige, hvoriblandt *Hills Beskrivelse* (History of Fossils. Fol. Ed. Lond. p. 333) er fuldstændig. i) *Spatium Calcareum alterum Rhomboidale objecta non duplicans*, findes paa Breedefjordens Strandbredder, og er kun lidt glennemsigtig, dog hvid af Farve, og meget glindsende. k) *Spatium parasiticum album asperine varie formatum*, er en besynderlig Art, som vel falder lagvis; men Lagene ere uden paa saa ulige og skarpe, som Sinner; den er hvid og blaaagtig, halv-glennemsigtig, og meget haard. Den findes paa Thingmanns Heide og Hjalleshalsen, en Siældvei, norden for Thorshøfjord. l) *Quartzum parasiticum colore carneo*. Denne Steenart, som falder paa nogle Steder ved Breedefjorden og dens Indfiorde, vover ubi Biergenes Rister og Mellemlage, formædelst. Regnvandets og Luftens idelige Giennemfart: den falder sielden tykkere end 1 til 2 Tommer. Den beste findes ved Silsfjord, som er temmelig fin, og kan uden megen Modstand smælttes til Glas. m) *Striarneinn, Zeolites albus purus*. Da denne, tilforn ubekjendte, Islandske Steenart, var bleven af os, for nogle Aar siden, tilskicket Videnskabernes Societæt i Kiøbenhavn, kom den ogsaa, ved samme Tiid, herfra til andre Kiøgers Lærde, især til de Svenske, hvilke

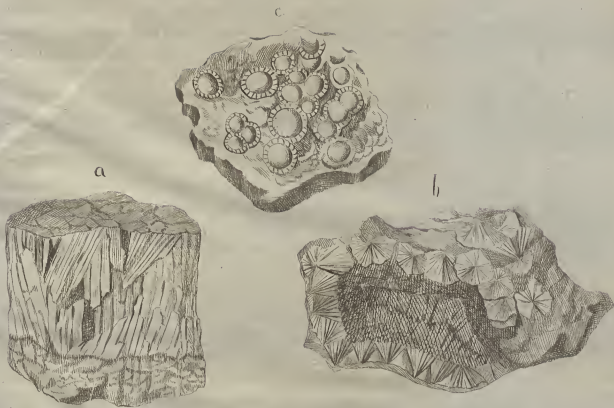
strap

a. b. Zoliter eller Stern-Steene

c. d. Chrystaller.

a. Gypsum Naama Limssteen . b. En Zeolit . c. Filegrans - Steen .

strax begyndte at prøve, og skrive om den, see f. E. det Sv. Vidensk. Academies Samlinger for Aaret 1756. Med ikke mindre Glæde er den bleven prøvet, og prøves endnu videre, i Danmark. Smidertid kan følgende mældes om den: Den findes hvid og reent i Island, deels i løse Stykker, deels fast i Klipperne, som oftest nær ved Havet: den falder gierne i Kristal-Former, saaledes, at de smukke Straaler, som ere neppe giennemsigtige, og bestaae af meget fine, usfotelige, hvide, noget glindsende Kræfter, løbe alle til samme Punkt, i mange Spidser, der see ud som Stærner med Straaler, naar man betragter dem oven fra, og derfor kaldes Zeoliten paa Islandst Stærnesteen. Man træffer en Forandring af den, bestaaende af flade parallelle Stykker, omtrent i Tomme tykke; men de fleeste Gange falder den dog i mindre ordentlige og ulige Stykker, som adskilles ved Brækning, saaat hver Deel kan tages og betragtes for sig selv. Steenen falder her altid smukt hvid og tør, undertiden uden synlige Figurer, udvendig. Ved Dyrefjord i Isefiorden, kort fra Strandbredden mod Norden, findes en temmelig god Art af Zeoliter, i nogen Mængde. Stykkerne deraf falde gierne smaa, hvide, reene, og glindsende: de ere meget tætte, og saa haarde, at man med Spidserne kan giennemboere temmelig fast Træ. Den falder ellers aldrig saa haard, at den giver Ild imod Staal; men findes endog iblandt noget stior og brækkelig. Den smelter let over Ilden, og løber i et hvidt skaadfuldt Glas. Med Skeedvand giærrer den ikke, men oploses dog, efter nogle Timer, saaat der fremkommer en Materie, der ligner slagen Eggehvide: Naar dette Magma tørres til Pulver, bliver det skarpt at føle paa, men hvis det mænges med Pottemager-Beer, da bages det lange tænder, bliver haardere, og faaer en

bædre Farve og Afseelse. Der findes endeel bekjendte Materier i Steenriiget, som Stærnefteenen i de fleeste Ting kommer overeens med, og det blev maaskee Umagen værdt, at forsøge, med denne, og den næstnævnte Art, om de ikke med Fordeel kunde bruges til Porcellain. n) *Striffands, Steinn, Gypsum Spatbosum in pyramidis crystallizatos enatum.* Den Proeve, som her tales om, falder paa Breedefjordens Der. Da den let kan stødes, og dens Pulver er noget glindsende, bruges den til Skriversand af Inderbyggerne, endskjønt den ei er tjenlig dertil, siden den falder i et kalkagtigt Støv. Den er bleeghvid af Farve, og Krystallerne bløde og brækkelige, men det Spath-Lag, som de sidde paa, hvidt, temmelig tæt, og undertiden afdeelt med tynde og ulige Mellemstriber af rød Jord. Den findes i de grove Klipper, hvor Soen ei naaer til; og haver saa stor en Liighed med den Gypssteen, som voper op af de heede Svovel-Miner paa Nord- og Sønderlandet, at man ikke ved første Diekast kan stille dem fra hinanden.

§. 569.

Natur-Steen.
ne.

Under Navn af *Naturu-Steinar*, efter Ordet *Natur-Steene*, fremstilles i Hæng i Jsland adskillige Slægter og Arter af Steene. Navnet vil vel sige det samme, som *Vedsteene*, endskjønt der kun findes saa af disse blandt de Jslandske Natursteene; rettere kunne derved forstaars alleslags figurerte og besynderlig dannede Smaasteene, om hvilke endeel Overtroiske meene, at de besidde en overnaturlig Kraft til at gjøre lykkelig eller ulykkelig, læge Sygdomme, bortjage Spøgelseser og onde Aander, staae imod Hæxerie, med meer deslige. Iblandt disse regnes nogle, som ikke engang høre til Steenriiget, saasom *Succinum*, Ønskesteenen, Lønssteenen, og den brændelige Jslandske *Agat*, om hvilke skal tales

les paa andre Steder. Men de her meenes, ere deels malede, deels Billedsteene. Paa Kysten af Cap de Nord faaes nogle saadanne, undertiden 'rer artige, iblandt hvilke jeg har seet een, hvorpaa et Døningehoved var regnet. Saavel der, som paa Bredefjordens Der, findes og en Deel smukke Steene, de saa kaldte *chalconii*, *Onyces*, figurerede Agater, samt andre artige Forandringer af de foransorte Flintesteene, Qvarzer og Krystaller, hvis smukke Figurer og Kostbarhed Indbildningskraften mesterlig haver vidst at beskrive og forhoie. Der viises f. E. nogle, der forestille Hoveder, eller andre Lemmer af Mennesker og flere Dyr, samt Dine; Mund, Næse, Bryster, Orchiter, med viidere; nogle see ud som Sisseravn, andre som de vare ombundne med farvede Baand. Heele Samlinger deraf forvares i Punge, og derfor see de glærne forslidte og glatte ud, undtagne de, som af overtroiske Folk forvares i Hvoede og fint Linnet. Den eene kan arve saadan en Samling efter den anden, og naar den adspredes, eller kommer bort, regnes det for en ubødelig Skade. Et at bestyrke eenfoldige og overtroiske Mennesker i dette Slags Griller, har en forvolden Bønsdemand i Island, navnlig Jon Gudmundsen, (som har have den usfortiente Lykke, af nogle fornemme Lærde at blive kaldet den Islandske Plinius), gjort en meget stor Deel, ved at skrive om og anpreiise disse og andre til slige Underværker tierlige Ting. Han levede midt i næstafvigte Hundrede-Aar, var selv meget overtroisk, og blev derfor tilsidst dømt i Landflygtighed; dog blev han i Landet, da ingen af Islandsfarerne torde tage ham med over Havet; derhos havde han Medhold af nogle fornemme Folk, fordi han var curieux, og gav dem Estreerretninger om indenlandske Fugle, Fiske og Urter. Ved samme Tider levede og en Præst paa Sona

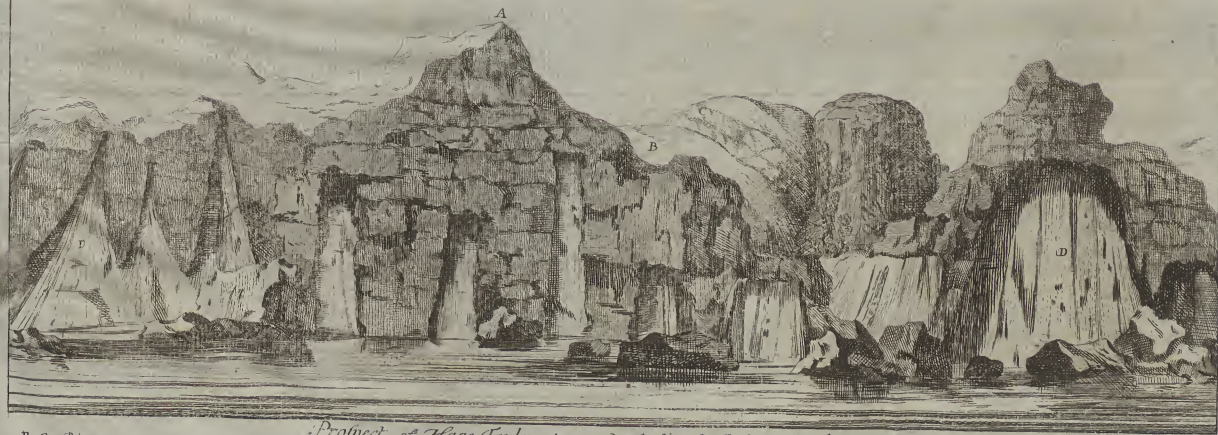
derlandet, navnlig Jon Dadesen, som i Aaret 1672 udgav en haandskreven Encyclopædie paa Jslandsk, kaldet *Gandreid*. Dette Skrift er for den største Deel uddraget af gamle trykte Bøger; og hvad der især mældes om Jslandske Urter, Metaller, med videre, er ikkun lidet efterrettsigt; Iblandt andet, opregnes i det 30 og 31 Kapitel adskillige Edelsteene og andre Steenarter, hvor dem og tillægges de forbemældte overnaturlige Virkninger. Dette haver ogsaa bestyrket den foranførte Overtroe. Slige Skrifteer passede sig og meget vel til den Smag, som den Gang var den herskende i Jsland, da Hexe-Processer og Executioner ginge meer i Svang, end nogenfinde tilforn.

Ved Jld frembragte og andre Steenarter.

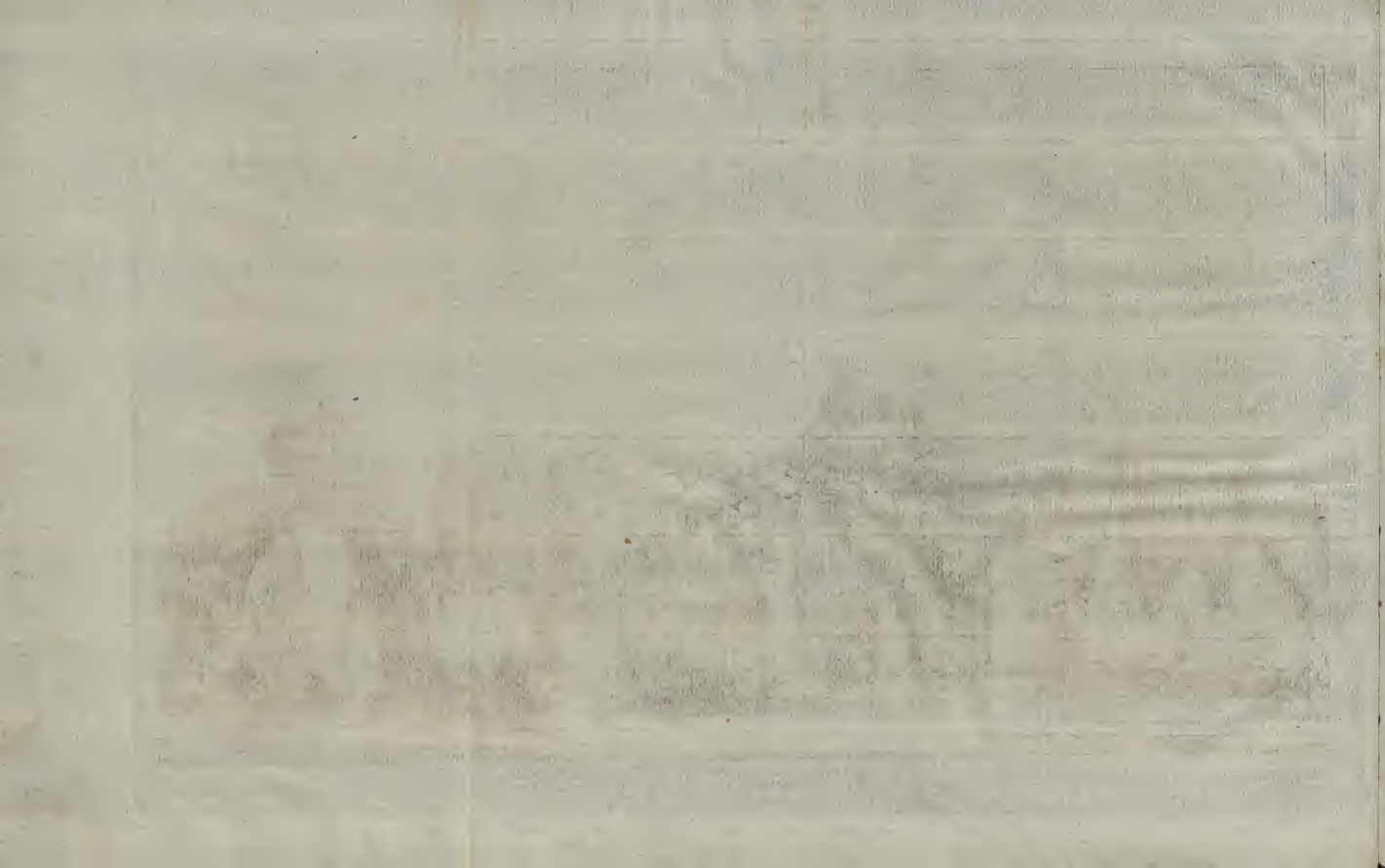
§. 570.

Steenarter,
frembragte
ved Jord-
brand.

Al de ved Jordbrand frembragte Steenarter findes vel alle Slags paa Vestfiordene, men ikke i saadan Mængde, som paa de tilforn beskrevne Stæder: a) Det ovenmældte (§. 211.): *Saxum rude semiliquatum* træffes snart allevegne; og ingen Naturkyndig vil nægte, at jo denue Klippeart er cengang bleven angreben af Jordbrand. b) Af Graun eller Lava, *Saxum liquatum cavernosum asperum* (§. 212 og 479.) findes her ingen Strækninger; man veed heller ikke af Historierne, at Jordbrand er her uogenfinde opkommen; hvorfor ogsaa Indvaanerne have været frie for stadelige Jordstjalve, endskiont de iblandt kunne have fornummet til nogle Bevægelser. Dog findes baade høit og lavt i Fjældene Lage af sort og rød Jordsinner, liggende oven paa et mindre Lag af rødt, meget jærnhaltigt Gruus. Det betydeligste og kiendeligste Graunlag sees i og lidt ovenfor Strandbredden af Vestfiordene, ligesom

Prospect of Hage-Lavlen, A. og andre høvliggende Bardestrands Fjælde.
 B. C. Bierg; Iage. kaldede Toor og Høllur, fordi de seer ud som Høller eller Skæbe med Afdelinger. D. Fjeld-Skræde E. Rød hardet jord, som gierne findes mellem Lagene.

den stiger eller falder til; og dette kommer da overeens med det, som for er maeldt om Lundoer og Sønderlandet (§. 26.). De tvende store Fjeldbærge Glama og Drange-Fjeld (§. 551.) viise saadanne Prover af Joffelsband, Pimpesteen, og Jordsinner, som komme ud fra deres Rodder, at man behøver ikke at giette sig det til, at de ere forbrændte og omtumlede, i deres Grundvoide, ligesom andre Joffeler paa Island (§. 436.). c) Skursteen, sort og hvid, findes allevegne paa Strandbredden, løsevejen af Begyndelsen fra disse eller andre Bjærge. Nogle Steder paa Dorne, 2 og 3 Fod høit over Flodmaalet, findes endog heele Læge af den hvide Skursteen, hvilke nu ere bedækkede med et Læg af Jord, som er 1 Fod tyk, og bevøgen med Græs. d) Ravntinner, eller sorte Islandste Agater, findes i Dale-Syffel, nær ved Magnus-Skov, og paa flere Steder, dog ikkun slette, og ikke i nogen Mængde. e) Den grønne og sorte Glassteen (§. 217-18 og 479 b) falder i de hvide Bjærge, for Exempel ved Sælingsdal i Dale-Syffel.

§. 571.

Al de ældgamle *Tophis* (§. 219-224 og 479 g. h.) findes her *Tophis*, ikke, uden nogle smaa afbrudte Stykker i Sælingsdal, overst i Møllø-Dal (§. 565.), og paa nogle andre Steder. *Sverahrudur*, *Tophus Thermarum argillaceus albus* (§. 225.), findes hos de nysommældte kaagende Brønde.

§. 572.

Breccia eller Sandsteen-Klipper med Strand- og anden *Breccia* eller Sandsteen. *Slags* Steen inden i (§. 479. i.), træffes mangesteds oppe til Fjelds, dog tydeligt i de Bjærge, som ligge nær ved Stranden, og paa Dorne. Den paa Keyhole (§. 555.) horer her til.

Mineralier.

§. 573.

Jærnhaltig
Svovel-Kiis.

Svovel findes her ingensteds gediegen; men de nogle Gange riffsom anførte Svovel-Kiiser falde her paa mange Steder, deels i Lameller eller Plader, deels (hvilket er almindeligst) i cubiske Stykker. De findes især mangesteds i Dale-Syssel, i en hvidagtig Leerart, fort fra Hoams Præstegaard, samt i en af Gruus og Smaassteene bestaaende Bakke, kaldet Gullmelur, nær ved Staderhol. Stedet har man givet Navn deraf, at man haver troet, at her fandtes Guld og Søl; der fortælles endog, at man i forrige Tider har støbt af denne Erz Signeter og Knapper, som bleve af kyndige Folk erkjendte for ædel Metall. Disse Kiispartikler findes ellers i en bruunagtig hærdet Leerart. Naar de kommes i en Digel, og glødes over Ilden, give de først en kvælende farlig Svoveldamp med en blaa Lue, og catineres derpaa til et purpur-rødt jærnholdende Pulver. Paa et lidet Skær, som sees over Vandet, naar der er Jiare, nær ved Svefnoc, findes en Kiisart, der brækkes ud af Klipperne, og seer smukt ud, saavel i sig selv, som i Hensigt til Stedet, hvor den findes. Klippen er haard, sortagtig, og paa langs og tværs sribet, med hvide Qvarjaarer; baade i og uden for dem findes den guule Erz med temmelig høi Glands, men uden nogen vis Figur, undtaget hvor den stikker frem for Dagen, da man kan kiende de smaa Deeles cubiske Skikkelse.

§. 574.

Metall-far-
vede Strand-
steene.

Metall-farvede Strandsteene findes, naar Ebben er, i et Sund mellem de 2de Nidhus-Øer, fort fra Reykholum. Deres Farve, som kommer Klokkenguts nærmest, er kun udvendig,

og

og for Resten ligne Steenene den Prøve fra Kalmansvig, som for er beskrevet (§. 228.). De største kunne knapt indsluttes i Haanden, og ere gjerne blaaagtige; jo mindre af Storrelse de ere, des bødte er Farven, iblandt rødglindsende som Kobber. De ligge i et Lag af fed Leerart, som er bemænet med raaden og stinkende Jord, og der oven paa ligger det almindelige Soelcer. En liden Kilde, som haver adstringerende Kraft, vælder op paa Den, hvis Vand falder ned over dette Sted. Disse Smaaesteene ere ellers ganske haarde, faste, og forte inden i, og Prøven, som blev tagen af dem, har vist, at de ere en maver Svovel-Kiis.

§. 575.

Jærn findes her allevegne, saavel i Klipper, som i Mudder-^{Beninger af et gammelt Jærnværk.} jord (§. 229.). Den sorte Farver-Jord er her overalt, og bruges paa samme Maade, som i Bergarfiorden (§. 231.). I Klipperne ved Thingmannaa, kort fra Havet, falder i Mellemtaget det røde Gruus (§. 570. b.), som skal være en riig Jærn-Erz. Der fortælles eenstemmig af Indvaanerne, hvilken Beretning de have fra deres Forfædre, at en i den gamle Historie meget bekendt Mand, monsig Gestur Oddleiffen, som var een af Landets Hovdinge i det 10 Hundrede-Aar, og ellers meget berømt af sin Visdom og Retferdighed, skulde have oprettet og drevet et Jærn- og Smidde-Værk her i Nærheden. Stedet er en liden Odde, der løber ud i Vatnsfiorden. Endskjønt Historierne intet mælde derom, er dog ikke meget at tvile om, at her har været saadant et Værk; men af hvem det er anlagt, det veed man ikke, uden af bemældte Beretning. Stedet kaldes Smidia, det er Smerde-Stedet, og Odden, hvor paa det ligger, Smidiunes. Vi komme hid i Aaret 1753, og funde endnu Tøsten, hvilken er Kiendelig, og viiser, at den er bleven

ven formindsket Tiid efter anden, dog sidste Gang for rom Tiid siden; thi Bæggene ere nedsinkne, og Bunden inden i bevoxen med store Birke træer. Midt i samme Tofte seer man endnu Steenen, som Ambolten har siddet i; Hullet er firkantet, og dybt indhugget. Der har og været Birkeskov overalt; især fortælles at Gestur haver brugt den foromtalte Jærn-Ers og Ofker-Jord paa hin Side af Eiven. Vi lode grave i og uden for Tofsten, og funde strax baade Kull og Aske i Jorden; derved blev det denne Gang; vi troede at Sagen var rigtig. Men det uimodsigeligste Bevlis derpaa fik man dog i Aaret 1760, da man atter besaae Stedet; thi da fandt man i Aabredde, saa Skridt fra Tofsten, hvor Eiven hadde revet noget af Jordsværen bort, mange Stykker af meget stort og svært Jærnsinner; hvorpaa man gravede i Jorden paa nye, og fandt endnu flere af samme Slags. Sagen kan ikke tvivles paa; thi Proverne viise, at de ere fra saadant et stort Jærn- og Smed- deværk, og ingen sædvanlig eller middelmaadig Esse-Tid. Til Overslod er tydelig lagt for Dagen, at der have været Jærn-Smidder paa flere Steder i Zeland (§. 368.), hvorpaa endnu skal viises et nyt Exempel i Nordlandets Beskrivelse. Za man har endog Aarsag at formode af Landnama-Saga (p. 57.), at en ved Navn Riotsolf har anlagt et Jærnværk paa Sellstrand, ved Hvamsfiord, i den første Beboelses Tiid.

§. 576.

Saltarter.

Al Saltarter findes her: a) *Vitriolum martis nativum*. Det falder i Zsefiords-Syssel, endskiont i liden Mængde; og at det findes paa flere Steder, er maeldt tilforn (§. 27. og 234.). Paa Reykenæs, kort fra Reyhole, hvor mange smaa Kilder springe ud af Stædets Rod, og Grunden er moradsig, findes $\frac{1}{2}$ God

God tykt Lag af grønagtig Leerart, som indeholder, og smager stærkt af Jern-Vitriol. b) Risfken-Salt kunde her allevegne tilaves af Hav-Bandet. Naturen selv frembringer det endog paa nogle af Breddefjordens Der, især paa den Holm Soden, som ligger under Svefnoe. Søevandet, som efter største Springs Flod, eller overmaade stærke Brændinger, slaaer heit op paa Klippene, og bliver tilbage i deres Huller, uddunster der ved Solens Varme, naar der falder nogen Tiid bestandigt Forrevair, saa at et fiint hvidt Salt bliver tilbage, hvoraf jeg haver nogle Gange feet og taget Prover der paa Stedet. Paa de saa Gaarde, som endnu ere beboede, ved Cap de Nord, har Noden lært Indbyggere at kaage noget lidet Salt af Hav-Bandet, siden de aldrig komme til nogen Havn for at handle, kunne dog ei heller ganske undvære denne saa umistelige Ting, til at forvare Fisk og Madvarer, som ei kunne tørres, eller forvares uden Nedsaltning. Indvaanere paa flere Steder af Vestfjordene have ogsaa kaagt Hav-Salt; ellers faae de fleeste til Huusbehov af de Handlende. Paa Reyfholm især have Gaardens Opsiddere, siden det forommalde Forsøg (§. 556.) blev giort, kaagt, over Hverens sammesteds, Salt til at forvare den Mængde Fugle-Kiød, som der aarlig falder: de finde ingen Nødvendighed af at bruge det røde Salt, ligesom det kommer fra Hverens. Heraf sees ellers, at den Isønderne af Fremmede tillagte Beskyldning, at de intet Salt bruge til deres Spiise, er dog ei ganske sandfærdig, ihvoryel Hr. N. Zorrebrow, i hans velmente Forsvarskrift for Landet (p. 288.), bifalder den; og om end saa var, saa veed jeg dog ikke, om de derfor burde lastes, frem for saa mange andre Folk i Verden, som intet Salt brugte i fordom Tiid, og endnu ei heller bruge det; hvilkke Folk dog leve,

og have levet friske og sunde? Man vil dog hermed ei nægte, at det jo var tiensligt for Islanderne at bruge meere Salt til deres Mad. I det mindste veed man om dem, i forrige Tider, ja lige fra Landets første Beboelse, at de selv have anlagt, og i mange 100 Aar drevet Saltkaagerier, med meere Kunst og Fremgang, end nu omstunder, da Folkemængden har aftaget saa forkræffelig, endfjont tillige usformærkt. Om denne Saltmangel kan være en Vi-Marsag dertil, skal jeg ikke for vist sige; dog er den gamle vedtagne Meening derom temmelig bekiendt. Om Saltens Brug i Island, i forrige Tider, kan ellers læses Landnama Saga Part. 2 c. 23, og Sturlunga Saga Part. 2 c. 13. Kirkernes Gordeboger og mange Steders Navne bestyrke det samme (see *E. Olavii Enarr. Isl. p. 107 &c.*).

Fossiler.

§. 577.

Opgrave-
de
Stiall.

Conchæ Fossiles, eller opgravede Stiall, træffes paa en Deel Steder i Vardestrands og Jsefiords Eysfeter, i Valker og Hoie, kort fra Stranden, 1, 2, til 4 Favne hoit over Havets overste Flodemaal, saa det lader til, at Fiaren eller Ebben er gaaet saa hoit op i forrige Tider (§. 239.); dog kunde man indvende, at Mennesker have maaskee bragt dem did op: Saaledes findes en stor Mængde Musklinger i Jorden omkring Krablande (§. 555), hoor Gaardens Beboere have kaaagt dem til Mad, fra de første Tider: Ligeledes nær ved den Gaard Hvalsker, kort fra Sodlogsdal, store Dyrger og Lage af Kustel, *Cardia* eller *Concha ventrosa*, *crassa*, *lævis*, *non aurita*, som er en stor ædelig Muskling, der aartlig opgraves af Havsbunden, i en Bugt kort derfra.

derfra. Ravnene føre ogsaa Musflinger og Igelkar op til Klipperne, hvor de lade dem nedfalde for at brækkes, og siden æde dem; men deraf blive dog ingen Læge eller heele Dynger. Paa Sælingsdals-Heide i Dale-Syffel, hoiest oppe paa Fjældet, kort fra Landeveien, herettes sandfærdig, at være fundne Conchylier, indstuttede i Sandsteen. Vi have vel forgæves søgt derefter; men derimod have vi fundet saadanne Conchylier i Klipperne, et Steds paa Sønderlandet, hoit oppe til Lands. Neden for Sælingsdals-Heide i Sørbøen, findes Musflinger i et Nøbergs-Lag; og ligeledes i Grande-Syffel, i en Nøbred i Trolletunge-Dal, som ligger imellem Vitra og Steengrimsfiord, hoit oppe i Landet, en Mængde af smaa almindelige Musflinger.

§. 578.

Prøver af sa'dkomne Petrefacter, foruden dem som seem- ^{Træe blevet}
 bringes ved Jordbrand eller Høerer, ere rare i Island. Det ^{til Steen.}
 nysnævnte Bygdelav Sørbø, i Dale-Syffel, frembringer dog af
 sine moradsige Grunde petrificeret Træe, skiont det er heel rar.
 Det Stykke, som jeg har havt i Hænder, var Rode-Gran (en
 Forandring af Fyrre-Træe), saa livagtigt, at man af Dieshnet ei
 kunde andet end troe, at det var Steen. Farven var vel sort paa
 den eene Side, og paa den anden brunagtig; men alle Træets
 Trævler vare ganske tydelige, uden nogen Forandring, endskiont
 Steenen var baade haard og tung. Af de hvide, eller Høerernes
 Petrefacter, træffes kun nogle saa Prøver paa Reykholum, og
 Reykenæs ved Isefiorden.

Det Islandske Ibenholts eller Surtarbrandens Beskrivelse.

§. 579.

Surtarbrandens Læg ved Læg paa Vardestrånd.

Surtarbrandur, *Lignum succo minerali insalatum condensatumque*, kaldes af *Worm* (Mus. Lib. I. c. 16.) *Ebenum Fossile Islandicum*. Til at giøre sig tydeligt Begreb om denne opgravede Ervart, tiener det, som før er maaldet (§. 235-38.); men dens viidere Historie horer egentlig til dette Stykke; thi Surtarbrand falder ingensteds i Island saa jævnlig, eller i saadan Mængde, som i Vestfiordene. Dens fornemste Plads er Fiældet ved Læg paa Vardestrånd. En stor Klofte, 200 Favne lang, gaar ind i Fiældet, og en liden Elv falder der ned igiennem. Kloften aabnes imod S., og er mod Vesten steil, 175 Fod hoi, da Viærgets Hoi de i alt er 754 Fod: Det bestaaer af lageviis opstablede Klipperader. Disse Lage ere vel ulige, saavel i Henseende til Materien, som i Storrelsen, dog alle meget ordentlige, og jævnsides liggende med Havet. De bestaae af jærnhaltige Klipper, hvis tynde Mellemtage ere af brunnagtigt Moberg, deels og af hærder, med Sand lidt beblandet, Leer. Surtarbranden er kiendelig et Stykke derfra, af sin sorte glindsende Farve: den findes fornemmelig i 4 Lage, oven paa hinanden, til venstre Haand, naar man kommer op i Kloften. Deres Længde for Dagen er 126 Fod, men Tykkelsen ulige, 2, 3, til 4 Fod. Det øverste Lag ligger 25 Fod hoi over Nabred den, bestaaende af en grov Ervart, som er temmelig bemængtet med Jærn. Det andet Lag er noget bærre og reennere; dog de 2de underste de beste, der er at finde, mindst steenagtige, eller beblendede med fremmede Ting. Disse sidste ere

fors

forblæste, eller ligesom forbrandte i Midten, hvor Træet stikker ud for Dagen, og rager frem over Klippelaget; men inden i er Materien fast og fin. De nedfaldne Stykker derimod ere ei alene sprode, men og af Lustens og Solens Tørke, adspalttede i utallige tynde og boielige Gliiser. Tæt under det andet, eller næst øverste Surterbrands Lag, ligger et Evarhaands tykt Skiffer-Lag, graat af Farve, som igien stuns ad i tynde Gliiser, fra en halv Tomme til 3 ja to Linier tykke; det er en meget blod Steenart, af Oprindelse Terra vegetabilis. Dette Lag er, imellem Gliiserne, ganske opfyldt af de allerede bekiendte Lithophyller, eller Skovblade, giennemdrukne af mineralisk Saft, hvortiblandt findes nogle lidet petrificerte; man kan tydelig kiende Birke-Ronne- og Bidie-Blade; og desuden findes der deels meget store Blade, som en siad Haand, hvilke meest ligne Egeblade, deels nogle grove Aftryk af disse i Skiffer-Steenen. Disse Lithophyller med deres costis, nervulis, og heele vegetabiliske Sammensætning, beholde endnu den oprindelige naturlige Dannelse, tydeligere end nogen Skildrer skal kunne tegne den, hvilket Proverne noksom viise; de heele Blade kunne endog, med Lemsældighed, slækkes fra hinanden, saa tynde som Pøstspapir; derimod ligger ofte en Mængde sammenpakked i et lidet Stykke Skiffer; men allesammen ligge de jævnsides med Havet, og ere ovenpaa afte-hvide af Farve, men sorte paa den nederste Side. Der er ellers stor Forskiel paa Tommeret i Surterbranden selv, endfioint Materien er tæt og reen. De saa kaldte Glasfer, Træbler og Maro, med store og smaa Knorter, og stumpede Greene, sees overalt, saa det er kiendeligt, at her ere adskillige Sorter Tommer blevne trykte og pakkede tilsammen i eet Lag, ligesom Bladene ere adskillige, hvilke man ingensteds paa Landet, uden alene her, har kundet træffe.

§. 580.

Fors. Da-
lens Surter-
brand.

Det Sted, som i Henseende til Mærkværdigheden meest lig-
ner foromtalte, er en Bierg-Kloster, paa den anden Side af Fjæl-
dene ved Arnarfjord, i Fors-Dal, kort fra Orvards Præste-
gaard. Vi besaae dette Sted i Anledning deraf, at man fortaalte,
at her skulde findes en Art af Streenkull. Vi funde og dette
Slags Materie til den venstre Haand, naar man gaaer op ad
Klosten, tæt ved en liden Elv, som der rinder ned, i et 2 Fod
tykt Lag, oven paa hvilket Klippen er henved 8 Favne hoi. Disse
saa kaldte Steenkull ere af Oprindelsen ikke andet end Surterbrand,
som er bleven bemænglet og tættet ved en Art af seet og sort Skif-
fers eller Bærte-Jord. Den brænder vel i Jlden, dog er den ei
nær saa god, som Kull af Surterbrand (§. 237.). Paa hoire
Haand, i en los Gruus-Balle, findes nogle forstyrrede tynde
Lag af Surterbrand, foruden lose Stykker hist og her. Det
mærkværdigste er, at her træffes saa fiendelige Stykker af smaa
Træer, afbrudte Knorter, Greene, især Stilke og Rodder,
som endnu ere trinde, dog alle noget stadvorte eller sammentryk-
ket, og som tilsammen ere bleve til en haard og tæt Surter-
brand.

§. 581.

Andre Ste-
der, hvor
Surterbrand
findes.

Af de mangfoldige Steder paa Vesterlandet, hvor Surter-
brand træffes, ville vi endnu opregne nogle især. I Svinedal
i Dale-Syssel, i den til hoire Haand liggende Brink, kort fra
Landeveien, findes nogen Surterbrand af middelsmaadig Fiinhed.
I samme Syssel, i det Bierg Gnyppufell paa Skards-Strand,
faldet en grovere Sort. Paa Barmahlid i Vardestrands-Syssel,
kort oven for Strandbredden, er et Lag af det fineste og beste
Slags,

Slags, som kunde tiene til at indlægge Gulve og Snidker-Værk, der ei skulde staae i varme Stuer eller idelig Tørke. Paa Røde-sand, nogle Wiile inden for Fuglebiærget, er i Viærgene, mellem Klipperne, et Lag Surtarbrand af middelmaadig Fiinhed. I Isefiords-Syffel falder Surtarbrand paa mange Steder: I Skaa-levig, paa Ingialds-Sand, findes den temmelig god, og i saa store Stykker, at man takker Huse med dem: I det Forbiærg Rødegnup, i Bolungevig, Sonden til ved Isefiorden, er en temmelig Mængde deraf, og især en besynderlig Forandring, som er lysebrunn, og ei nær saa haard, som den førte Art; den lader sig ikke polere; men er dog sei, og kan got arbeides. Denne Træs art er ei saa stærkt giennemtrukken af den mineralske Vædsse, som de andre Arter: den seer ud som et Stykke raadent Tommer, og kan ligge i frie Luft og Soelstin uden at splittes ad, eller udvires saa hastig som den førte. I Grønnehlid, et høit Forbiærg mod Norden ved Jøkkelfiorden, ligger den største Mængde af Surtarbrand imellem Klipperne, som er meget fiin og tæt, og i 4 tykke Lag, med Klipper og Grnis imellem. Det øverste Lag er slettest, og meest uordentligt; men derimod det nederste best, liggende hen ved 100 Favne over Havet; det er vist rart, at Surtarbranden findes saa høit oppe. Oven paa det øverste Lag ligger ellers et tyndt Lag af en feed brændelig Materie, som bestaaer af stød Surtarbrand, stærkt foreenet med Leer, af samme Art omtrent, som den for Steenkuil udgivne Materie i Forsdal. Ved Grønnehlid pleie Indbyggerne aarlig at tage en Deel Surtarbrand for at soide til Kull; men Landingen under Forbiærget er meget vanskelig, formes delst Brændinger, naar det blæser stærkt; og oven for er Væden farlig og besværlig at gaae paa. I Strande-Syffel er Surtarbrand

brand ikkun paa faa Steder; Vi besaae den som falder i Zuuse-
vig ved Streingrimsfiord, i et tyndt Lag i Jorden, nogle Fod over
Stranden; den er slet og uduelig.

§. 582.

Betænkning
om Surtter-
branden.

At Surtterbranden har engang været virkelig Træe, og sots-
gelig Skov, hvor den findes, eller der i Nærværelsen, bor nu ikke
meere tages i Tvil: dens Trævler og Glasfer, Knorter og Greene, og
allertydeligst de omtalte Blade, beviise det. Ingen kan paaftaae,
at dette er kun Naturens Spill. Sporsmaalet bliver kun, hvor-
ledes denne Skov er siden indlemmet blandt Viørgenes Indvoilde,
og bleven til Grundvoild for de faste Klipper og videløstige Fjælde,
som nu hvile paa den? Dernæst bliver og Sporsmaal, hvorledes
denne Skov er bleven til en anden, sig selv ullig, Materie? Den
Hoide, hvori Surtterbranden ligger over Havet, er forskiellig, og
det fornemmelig i 3de Grader. Den overste er omtrent 100 Fav-
ne over Strandbredden. Den anden, eller Middels-Graden, bli-
ver henved 25 Favne, og er den almindeligste og ordentligste over
heele Landet, hvor den ei igien er bleven forstyrret. Den tredie er
lidet, og gemeenslig kun nogle Favne, hoiere end Havet, og her fal-
der Materien gierne uordentlig, og i liden Mængde. Mellem disse
saa forskiellige Grader ere opstalede Lag af alleslags Klipper.
I de oienlystigt omtumlede og forbrændte Fjælde træffes vel Surt-
terbrand, men uden Orden, eller stadige Lage. I de ordentlige
Fjælde er derimod dens egentlige Sæde. Man finder snart i alle
disse Fjælde Lage af Hraun, i smæltede og halv-smæltede Stoffer,
inden i Klipperne, samt smaa Hraunsteene, Strandsteene, og an-
dre Slags, inden i Breccier og Mobergs Mellemlage, og dette
altsammen lige saa fuldt i dem der give Surtterbrand, som i andre
Fjælde,

Fjælde, hvort den ei er funden. At alt dette er skeet ved mærke-
 lige Omrumlinger, bliver vel ikke nægtet af fornuftige Lærde; aller-
 mindst af dem, som paa andre Steder i Verden have betragtet og
 eftertænkt slige store, almindelige, og oprindelige Naturens Virknin-
 ger. Mig kommer det ellers for, at der behøves mange og store
 Omvæltelser, til at bringe de forundringsværdige Klipperader oven
 paa hinanden, og at danne saadanne af mangfoldige Etager op-
 forte Fjælde-Bygninger, som disse ere. I det mindste skulde 3de
 saadanne Hoved-Omrumlinger til at sætte de omtalte 3de Sommer-
 Lag eller Skov-Strækninger i nærværende Tilstand; og de tvende
 mægtige stridende Elementer Ild og Vand maae, ved Hielp af
 Luften, have været de fornemste Redskaber, som Naturen har
 brugt, til saa forfærdelig en Virkning. Man kan indvænde, at
 siden Hav-Bandet steds har aftaget, maa det nederste Surter-
 brands-Lag have for 1000 Aar siden staaet dybt under Vandet,
 og selgelig aldrig været Skov eller tørt Land paa slige Steder;
 Men derpaa kan svares: 1) At, endskjønt Vandet har taget af
 i disse sidste Tiider, saa veed man ikke, at det har gjort saa heele
 Tiiden; det kan lige saavel have taget til paa andre Tiider. 2) At
 der ere ofter end cengang skeete store Oversvømmelser, og man veed
 ikke, hvilkke Forandringer de have gjort, allermindst paa disse Ste-
 der. 3) At slige Oversvømmelser kunne frembringe meget store
 Virkninger, naar der tillige kommer Ild op af Havet med Jords-
 stælv og Opsprudninger. 4) At man endnu ikke veed, om det
 nederste Surterbrands-Lag i Island er et ordentligt Lag: det kun-
 de maafee være nedstyrtet oven fra, ved en særdeles Omvæltning.
 Det øverste Lag er derimod baade større og ordentligere, skjønt det
 kun paa saa Steder kommer til Syn; men om det middelste er

ingen Tvil, siden det findes saa tykt og tæt, regelmæssigt og ligedobbelt, bestaaende, nemlig, af 3 til 4 mindre Lag, jævnsides oven paa hinanden: Der findes og allevegne, nær ved dette Lag, samme Slags Klipper, samme Slags Skiffer og Leerart, hvis Oprindelse er en vegetabilisk Jord, blandet med Leer. Deraf maane da følge, at her har engang været Skov paa denne Høide, og Stedet paa den Tid ei været hoiere. Især viiser Erfarenheden dette paa Vesterlandet, hvor Indvaanerne see, og vilde at slutte, at de paa begge Sider af store Fjælde, Fjorder og Dale, i samme Høide fremskikkende Løge af Surtarbranden ere de samme overalt, og de vilde ikke paa, at det altsammen er kun eet Lag, som strækker sig der overalt under Jorden. Hvad det andet angaaer, hvorledes dette Træ er blevet til saadan en sort og hornagtig Materie, da kan det oplyses af andre ligedanne Naturens Virkninger: Mumiernes ere blevne, deels ved Jordbeeg, og deels ved at tørres, bevarede over et Par 1000 Aar. Man finder døde Mennekers Lejemer, Træer, og andre Sager, i gamle Metall-Gruber, aldeles usforandrede, i det de ere blevne giennemvædede af mineraliske Safter, og derved balsamerede, hærdede, og siden holdne ved Magt, uden at kunne forraadne, eller forderves i andre Maader, især hvis de ikke udsættes for den friske Luft. Det vitrioliske Suure er befundet at være det almindeligst virkende Middel ved slige Indslytninger. Og saaledes er det med Surtarbranden; thi man finder i og nær ved den samme Slags Bædsker og Damper f. E. Jern-Bitriol, meget stiptiske Vandarter, Aumvand og Aum-Skiffer. Naar Surtarbranden selv kaages eller brændes, rober den strap ovennævnte Suurhed, hvoraf den er giennemdrukken. Den sorte Farve, som dette Træ har saaet, bestyrker ogsaa Sagen; thi den

den er opkommen ved den Striid eller Modstand, som er fceet mellem de vegetabiliske Safter og Vitriol-Syren. Paa Island findes og en Deel hæftig sammentrækkende Urter; f. E. Sortelyng (§. 263.), der, ligesom Gallæbler, giøre det Vand paa Timen sort, hvort Vitriol er i Forveien opløst. At de forømtalte Lycophyller ere sorte paa den nedre Side, og hvide paa den øvre, det fceer her ligesom i Skoven, naar Lovet er visnet, og har ligget saa nogen Tid paa en fugtig Grund; thi det bliver da sort paa den nederste Side, ligesom det samme idelig hændes andre Baxter. Endelig kunde man spørge, hvorfor der ikke findes heele Træbuller eller trænde Stammer af Surtarbrand; og hvorfor den falder allesteds i flade Planker? Det riimeligste er, at dette Træ er blevet giennemtrukket af Vand, og forraadnet i Forveien, og derpaa blevet igjen sammenpræstet ved Klippernes Tyngde, og saaledes efter Haanden balsameret. Den nyssommældte bruune Art ved Isfiorden bestyrker denne Meening.

§. 583.

Agat, eller rettere Gagat, *Gagates Islandicus*, er et Surtarbranden nær beslægtet Fossilie, men af en langt finere og rarere Materie. Den kaldes af Iindbyggerne sort Agat, og ber ikke forbyttes med den Steenart, som kaldes af Fremmede sort Agat, thi denne kaldes paa Islandsk Ravntinna (see Forreb. Esferr. §. 16). Den af Iindbyggerne saa kaldte Agat og Agatstein, lade vi beholde sit Navn, skiont den ingen Steenart er. De bader oplyste kalde den *Gagatem Islandicum*, hvilket kan lade sig giøre; dog skal jeg strax viise, at den ikke er *Succinum Nigrum*, som den sædvanlig holdes for. Materien er noget forskiellig, i Hensigt til Fiindheden og andet: den fceer ligedan ud overalt, er sort og glinsende,

sende, temmelig haard, og iblandt skior, men kan dog let sfiæres; den kan og let tændes ved Lys, da den fineste Sort giver en klar og stille Lue; den lader sig polere, og enten man brænder eller gnider den, giver den en Lugt af sig, noget nær som Steenkull. Disse Kiendetegn, som *Wallerius* (*Mineral.* p. 259.) tillægger Gagaten eller *Succino nigro*, passe sig da paa vor Agat, og ligesledes de, som *Hill* (*Hist. of Fossils* p. 413) fastsætter, nemlig, at den syder ei med Skeedvand, og andet mere. Men naar man noget nærmere betragter den, sees tydelig Forskiel i andre Ting. Dens fornemste Kiendemærke til at komme overens med *Succino*, skulde bestaae i *Electriciteten*; man har derfor gnidet den paa *Papiit*, *Ud*, *Menneske-Haar*, m. v., men forgæves. Vel have vi ladet os fortælle, at den allerbeste Art skulde dog trække noget lidet til sig af bemældte Sager; men vi have ei Bished derom, og hvor let kunde ikke en fremmed Gagat blive i slige Forsøg tagen for den Jslandske, ligesom vi selv have, i Jsland, set baade hvidt og rødt *Succinum*, som er blevet udgivet for indenlandskt, da det dog var fremmed? 3 Spir. Vini løses vor Jslandske Agat ikke op; men hvis bemældte Vædske varmes og kaages paa den, da faaer den en liden *Affmag* derved. Ved *Destillation* er den ei bleven forsøgt; men hvis man kommer den i en gloende Digle, og sætter den saa over Ild, da smælttes den ikke, men brænder jævnt og stille bort, med en klar Lue, saa at der ikkun bliver tilbage et hvidagtigt *Caput mortuum*, hvilket indeholder et Slags *Middel Salt*. Nyelig har jeg havt 3de Sorter af denne Agat ved *Haanden*: Den første lod til at være fin; den var ganske sort, og stod i reent Bergvand; dog kun saaledes, at man neppe kunde see noget deraf over Vandet; i *Overbruddet* var den glindsende, men ulige,

ulige, lignende meest til Anseelse den bekiendte Agat-Art eller Ampelitidi, der falder i Engelland, og hvoraf Knapper, Daaser, og andet smaat forfærdiges. Den tændes let i Lysen, og giver en klar Lue, som brænder i lang Tid, om man vil, da tværtimod den anførte Engelske Sort aldrig saaledes antændes, men kan kun i en Hast skyde en Lue, som strax gaaer ud igien. Røgen er hvid og fin, har skarper og reener Lugt end Steenfull; ei syrlig eller ubehagelig. Materien er ikke saa haard, som den Engelske Agat, men er ogsaa derfor meer brækkelig, og lader sig ikke vel polere. Den anden Sort er denne ulig til Anseelse, ei nær saa sort, men brunagtig, og mat, dog liige i Overbruddet, og lader sig godt arbejde; men tager dog ikke imod Polering; inden i den bliver man vaer smaa Narer. Den lugter ligesom den første Sort, og brænder smukt. Luen er klar, og det øverste deraf rødagtigt. Den tredje Sort eller Forandring ligner meest den anden at see til; dog er den langt finere og fastere, ganske fortglindsende, og lige i Bruddet, med Concaviteter og Convexiteter, og fine krumme Linier, ligesom man ser i Flintesteen eller Glas. Den fatter Tid ligesom den anden Sort, men giver endnu langvarigere Lue: Røgen og Lugten er den samme; ja om man kun holder en liden Jærnspids til Lysen, fatter den strax Luen, som ei er større end et Knappenaals-Hoved. Denne og den anden Sort ere lige tunge, og begge lidet tyngere end den første; thi de synke i sødt Vand, men flyde i Hav-Vand, dog ikke anderledes, end den første i Bergs vandet. Denne tredje Sort lader sig arbejde og slibe, og har inden i nogle fine lysagtige jævnsides Narer. Af dette atsammen ser man, at denne brændelige Islandiske Agat er ikke just *Gagates*, men heller en *Ampelitis*, eller en med den nær beslægtet Materie.

Ellers finder man, at Arterne af Gagate og Ampelitide sammenblandes meget hos en Deel Skribenter, og i Folge deraf kan det ei skille stort, enten denne Islandske kaldes saa eller saa. Det er nok, at man veed, at den er en af Phlogisto minerali, tillige med Jordfedme, ganske giennemtrukken Materie, som synes en gang at have hørt til Værte-Riiget, og været et Slags Ervært; folgelig staaer den i noget Forvandskab med Surtarbrand. Paa Nordlandet falder nær ved Surtarbranden et Slags brændelig og bitumineuse Materie, som meget ligner vor Gagat at see til; dog har man ikke fundet Agaten nogensteds i Landet, som et Fosfile: Den træffes meest paa Kysterne ved Cap de Nord, i Strande og Isfiords-Spyssler, opkastet paa Strandbredden, hvorfor det er slutteligt, at den enten falder ned fra et af Forbjergene, eller rives løs, ved Brændinger, ud af noget Lag, som maae være i Strandsbredden.

§. 584.

Agatens for-
treente Egen-
skaber.

Indbyggerne have fra gamle Tider af høit høie Tanker om denne Agat, anseet den for stort Rav, og tillagt den 24 Dyder, eller overnaturlige Egen skaber, hvilke opregnes i deres haandskrevne Bøger, der handle om Lægedom, Dvertroe, og tildeels om Hæxerie. De fornemste af disse Dyder ere: a) At den, som har den i Lommen, skulde være frie for Hæxerie. b) Han skulde iligemaade være sikker for Forgift. c) Naar Agaten bliver antændt i et Huus skulde den fordrive Sienganger og Spogelser. d) Hvor man ryger med den, skulde den staae mod smitsomme Sygdomme; derte er ei saa urimeligt, og i den Hensende kunde man ogsaa tilstaae dens Virkning mod Forgift. e) Den skulde iligemaade fordrive Orme, hvilket kommer overeens med den Virkning, som *Worm* i hans

i hans Musæo tillægger Surterbranden. Andre Skribenter vidne og dette samme om Ampelicide, og dens Pulver skal endnu bruges til at fordrive skadelige Insecter fra de unge Vinkviste. Disse og andre den førte Agat tillagte Egenfæber, tillægges ogsaa, i forenævnte Bøger, den hvide og røde, som de urigtigen udgive for indenlandsk. Men Sagen er, at disse og deslige Bøger ere deels Oversættelser, deels Udtog af andre Folkes Skrifter, af samme Slags; og som det er gaaet heri med denne Agat, saa er det og skeet med en Deel Urter: Oversætterne have givet dem, som her voxe, fremmede Urters Navne, endskiont de ere ganske andre. De kalde f. E. *Gnaphalium Montanum*, som her voxer, *Helleborum Nigrum*, hvilken ikke voxer her, og *Ulmariam*, *Abfinthium*, eller Naturt, som ikke heller findes i Island. I den Anledning tillægges ofte i disse Bøger, Urter, som her voxe, de selvsamme Egenfæber, som hine fremmede, hvis Navne de fore, enten saa Virkningen svarer dertil eller ei.

§. 585.

Lausnar: Steenen sættes her enten iblandt, eller næst efter Fossilierne; omendskiont den rimeligst ikke horer til dem, og endnu mindre til Mineralierne eller Steen-Riiget. Griller og Overtroe have alene gjort den bekjendt, ligesom Agaten. Iser troer man i Island, at den skal giøre Underværker ved vanskelige Fodsefer, hvoraf den og har faaet sit Navn, hvilket betyder *Jorlossningens Steen*. Der skal være Han og Hun af disse Steene, og Hunnen have en anden mindre Steen inden i sig, som den skal føde, og denne unge Stéen skal besidde sine Forældres Egenfæber. Steenene skulle forvares i Hvede, og indsoebes i hydret ubrugt Lærred og Risnarbølg (*Ratve-Amnium*), og hvis de ikke behandles

paa

Lausnar-
Steinn.

paa denne Maade, tabe de deres Kraft; de skal kommes i et reene Bæger, da man skænker hyid Fransk-Viin paa dem, hvilket Konen, som er i Barns-Nød, skal drikke varmt. Steenens rette Beskrivelse er ellers denne: Skikkelsen er flad, mesten rundagtig, som en sammentrykt Nyre, og Castanie-bruun, med en rød Skiar; de største ere omtrent 2 Tomme lange, $1\frac{1}{2}$ Tommer breede, $\frac{1}{4}$ Tomme tykke, og indskaarne med en liden Huulhed et Steds paa Kanden. Naar man ryster dem, da rangler noget inden i dem: De findes opfaste ved Strandbredden i Island, især norden for Cap de Nord; dog ere de rare; men de ere intet andet end et Slags Nodder; den ommældte Huulhed er Hilum; og naar man slækker dem, finder man Kiærnen i 2de Deele inden i: Skallen brænder godt, og ryger derhos, som de fleeste Træarter. Man nægter ikke for Resten, at der gives mange Exempler paa Barsel-Koners hastige Forløsning, ved at bruge Losnesteenen i deres Drif. Den varme Viin styrker, og vederkvæger for sig selv, og Konen, som haver god Troe til dette Middel, fatter ofte derved nyt Mod og Kræfter; og dette bliver uden Evil den egentlige Aarsag til saadanne hastige og gode Forandringer. Ellers maae uden Evil foranførte Bildfarelse og Overtroe være indbragt ved fremmede Bogers Overfættelse, ligesom skeet er med den brandelige Islandske Ampelide. Losnesteenen er nok bleven forbyttet med Axtite, hvilken er rød af Farve, og rundagtig: om den haver den gamle Verden troet, at den gjorde en god Virkning i Barns-Nød: man har tillagt den fleere forunderlige Virkninger; nemlig, at den kunde opvække Kiærlighed, hvorpaa *Sam. Dale* i sin Pharmacologie haver et artigt Exempel. Dette har man ogsaa troet i Island om Forløsningssteen, at hvo som havde den hos sig, den blev elskværdig.

verdig. Hans og Huns Kionnet, samt Kraft at yngle, m. v., har man og tillagt Eiternes, dog med nogen Forskiel; thi Kiongetstenen er *Actites maritus*. Nogle have gjort dem til eet med Blodsteene (*Botryitis*), som Iudbyggerne kalde *Blodstemmestein*, og altsaa forbyttet dem med *Actitis multiplicibus*. Overalt ere Ijslænderne ikke det eneste Folk, der bruger disse Nodder som Forløsnings-Middel, eller til anden Overtroe. *Chil-drey* (Britann. Bacon.) nævner ogsaa, at de findes paa Havsbredden i Cornwall, og holdes for at være et godt Middel i Barns Nød; og venteligt, at Ijslænderne have just faaet fra Engelland Kundskab om dette Middel, tilligemed den Engelske Handel, i det 15de Hundred-Aar. Bemælte Skribent beskriver i øvrigt Løsnes Steenene tydelig: at de ere brune af Farve, have en Kærne uden synderlig Smag, og at deres Skikkelse ligner en fladgiort Gaare-Nyre. I vore andre nordiske Lande, saasom Norge og Færoe, er denne Nød ogsaa bekjendt, endskiont under et andet Navn, nemlig *Vettenyre*. *P. Clausen* (i hans Norges Beskrivelse) taler om den, og nævner tillige noget om Iudbyggernes Overtroe dermed. *L. Debes* (Færoa Reserata) kiendes og baade ved Navnet og Tingen selv; men han nægter at Færoernes Iudbyggere have nogen Overtroe derved: Han siger ellers, at Kærnen er sød, og vil det skal være en Art af Bestindiske Bønner (see p. 105.). I Ijsland findes, foruden disse, endnu andre Slags ubekjendte Nodder, som opkaftes af Havet. De ansees der ogsaa for Natursteene, og falde fornemmelig 2de Slags deraf, begge rundagtige, og lidet større end Hasselnodder. Den eene Art er Perle-farvet blaalig, hvorpaa man undertiden tydelig kan see det hvide Baand eller Linie midt omkring. Den anden Art er

bruungul-agtig, men meget storre. Disse begge Slags Skall-Frugter drives rimeligst til Jsland fra Amerika, og det samme slutes og om Forløsnings-Streenen.

Frugtbarheden.

§. 586.

Frugtbarhed
i Almindelig-
hed.

Saa som Vestfiordenes Strækning er meget vidtloftig, og Egnen meget forskiellig derefter, saa falder der ogsaa forskiellig Hoeslæt, Græsning og Fodring for Kreaturene. Dale-Spyssel ligner meest Borgarfjords-Eggen; der ere meget skønne Græsmarker, og gierne god Hoeslæt: Bøden ude paa Marken slaer fieden feil for Heste og Faar om Vinteren. Om Vesterlandet, imellem Cap de Nord og Fuglebiærget, kan man giøre sin Slutning efter det ovenansorte (§. 552 og 561); Til Fjælds har man kun lidet Græs i disse Bygdelave, og ingen Søer eller Åfretter; dog kunde disse bruges paa nogle Steder oppe i Dalene. Om Værliget er før nævnt (§. 561.): Norden for Hornet, især mellem dette Forbiærge og Reykafjords-Havn, falder der overmaade ubestændigt, som oftest taaget og fugtigt; endskiont derfor Græsset voyer særdeeles vel, ja endog til Overflod, saa tørres det kun fieden ret vel. Man siger, at dette er den fornemste Aarsag til Bygdens Udslæggelse; men dertil findes andre, endnu meget vigtigere; og mon ikke Værliget har været her det samme i forrige Tider? Den anden, eller den beboede Deel af Strands-Spyssel, er baade frugtbar, og bekvem til Hoeslæt og Fædrift, med meget gode Græsmarker og Åfretter. Slagte-Kvæg falder her særdeeles skiont, og Køerne give baade megen og kraftig Mælk; saa at der kun findes saa Egne paa andre Steder i Landet, som i den Hensende kunne

Kunne ligned med denne. Køerne her ere vel kun saa, men de bringe desto meere Nytte, saa at Indbyggerne kunne opholde Livet derved, skiont Fiskeriet slaar dem feil.

§. 587.

Foderet for Køer og Faar i Vestfiordene er for det meeste Foderet. Høe, og Omgangen, saavel med Høebjergningen, som Stakkene m. v., den samme, som i Borgarfjorden. Af Etting falder her ikke saa meget; og siden Vestfiordene have mindre Græsmarker og Høestet, især i Vardestrands- og Isefiords-Syffeler; men des imod jævnlig temmelig gode Fiskerie, meest af Steenbider, som er en Art af Sæ Ulve (*Anarrhicha Artedi* Gen. pisc. p. 23); saa tørre Vonderne til deres Creature denne Fiskes Hoved, Rygben og Finner, samt banke og behandle dem i andre Maader, som for er nævnt om Torstebeens Foderet ved Vesterjoffelen (§. 521.). Køerne æde dette Slags Foder med Begjærlighed, og malke godt derefter; Faarene fodres og dermed om Vinteren. I gode Fiske-Aaringer, naar Indvaanerne ved Søekanten have Overskødighed af Steenbider, men Mangel paa Høe, gives Køerne den heele Fisk; og saasom denne Føde er meer saftig, og lettere at fordøie, end de bare Been eller Hoveder, saa malke de meget bedre derefter. Der ere gode Fiskeleier, paa sine Steder, men samme mesteds kun faare lidt Høe, saa at Vonderne maae skære det op, og pille det ud imellem Steenene med deres Knive: Her kommer da Steenbideren meget vel til Pas. Ellers kunne dog hverken Køer eller Faar leve af den alene, men de maae tillige have en vis Andeel Høe, for deraf at tygge Drov; og naar man ikke har Mangel paa Høe, er Forholder dette, at en Koe skal ei have meer, end den fjerde Part mod Høet af bankede Been eller Steenbider,

H h 2

Man

Man holder ellers for, at Steenbideren er ikke nær saa god eller fund at fodre med, som Torsken; thi endskjønt dens Kiød er saftigere og sodere end Torskens, saa bruges det dog sjelden, men sædvanligst alene de bankede Hoveder, Finner og Been, hvilke have saa overflødig Fedme i sig, at den flyder ud, og bliver næsten altid harft, og Beenene rødagtige deraf. Derfor, naar Folk fra et andet Bygdelav komme til saadan en Fisker-Boude, og bevarres med Mælk, fornemme de strax (skjønt uvidende om Aarsagen) en fiendelig og ubehagelig Affmag ved Mælken, meest af den omraltte Hartshed; de derimod, som ere vante til sig Mælk, mærke ikke den ringeste Forskiel paa den og anden Mælk. Man kan ikke med Grund laste vore Jslandere for denne Maaade, allerminst da No den har foraarsaget den; og da mange flere Folk, ei alene de nordiske, men endog de sydlige betiene sig af den, see *Alstrins Disput. de consvet. altera Natura* p. 20. og *J. Rami Norges Beskr.* p. 293. *Olaus Magnus* (Hist. Gent. sept. Lib. 2. Cap. 21.) vidner om de Delandske Heste, at de bleve fodrede med Fiske tørrede i Solen; og Indbyggerne i det øde Arabien skal give deres Heste vindtorret Kiød af Giedder, som til den Ende stæres i Strimler; endelig giver og Hr. *Ström* en udryffelig Underretning om Fiskeløe, haarde Torske, Hoveder, torret Sild m. m., som godt og fordeelagtigt Foder for Kæerne paa Søndmør (see Søndm. B. 1 D. pag. 381.).

§. 588.

Urter i Almindelighed.

Paa Eumene og andre Steder nær ved Gaardene findes her de samme Slags Urter, som ere blevene opregnede i Riöfar-Syffel (§. 32.); og det gielder omtrent over heele Landet; hvor ikke andre Urter udryffelig anføres. Herhos maae dog mærkes, at de, som

vove

vore i Siælsbygden, findes ikke paa Derne; undtagne de almindeligste, som *Græsarterne*, *Leontodon*, *Ranunculus Acris* &c. Brændenælden veed man her ikke af, uden paa 2 Steder; derimod findes paa sine Steder alle de vilde Madurter og deres Arter, som opregnes i Borgarsfjordens Beskrivelse (§. 247-54.); samt overalt de Træs og Lyngs Arter, som der opregnes (§. 259-68). Om Mos-Arterne gielder det samme, alene at det Sphagnum, Børne-Mosen (§. 271.) ikke træffes her.

§. 589.

Iblandt de rare Urter, som Dale-Syffel frembringer, er det smukke *Epilobium* (*Epilobium latifolium*) (§. 257.), ved ^{vestersandets Urter i} Eiben i Søkkofs-Dal, og paa en liden Holm i Lapaæn. ^{Bardeles-} *Viola Tricolor*, Fl. Sv. 721, paa Nvennebrekkes Præstegaard. *Stor Blakucka*, *Campanula* (*Rotundifolia*) *foliis radicalibus rotundis, reniformibus* (Fl. Sv. 176. γ.) findes paa de flette Abredder i Middalene, nær ved Sellsenda. ^{bed.} *Vardestrands-Syffel* har en Deel Urter, som ei ere almindelige paa andre Steder i Island, og nogle har man ingensteds fundet uden der. *Cochlearia* (*Rotundifolia*) vore i største Mængde paa Derne; dens Blade blive overmaade store, tykke og saftige; Saften er sød, og Urten samles her, og derpaa tillaves og spises som Sodekaal. Graene æde den ogsaa, og blive meget seede deraf; men naar de slagtes smager Kiødet derefter noget væmmeligt. *Urtica*, *Urtica minor*, den giængse Brændenælde, findes kun paa Flatoe. *Zvønn*, *Angelica* (*Archangelica*), og *Sæhvønn*, *Imperatoria* (*Ostrubium*), vore saavel paa Flatoes som Reykholes ode Holmer; den første af disse to spises her overalt, og især Stænglerne, som Salat, med ferst Emor, oven paa Gist, hvilket er sundt,

baade i sig selv, og for Indvaanerne (see Fl. Lapp. 10 i 3.) nogle spise Roden, med Smør til, om Foraaret. *Viola Tricolor*, som før blev nævnt, findes paa Midhuuse-Gaard i Reykhole Sogn, og paa flere Steder, der i Nærheden. Grøde-Sura, *Plantago latifolia*, findes ved de varme Bæde paa Reykhole; Saften bruges til at læge Saar, Inat m. v. Smaare, *Trifolium Pratense fl. albo*, findes i Reykhole Sogn, paa 65° 40' Breede, men sees ikke der norden for. Kros-Madra, *Galium foliis quaternis, fl. albo*, vøxer ligeledes under denne Himmels Strækning, og der Sonden for, meest i Dale-Syssel. *Saxifraga autumnalis*, og de 3de *Gnaphalia, dioicum, alpinum, sylvaticum*, Fl. Sv. 672, 673 og 675, vøxe paa Fjeldene imellent Thorsfjord og Thingman-Heide. Det første *Gnaphalium* kaldes Graa-Jurt, og er tilforn blevet brugt til Overtroe, især til at afvende Hæxer. *Sibbaldia procumbens* vøxer paa disse Fjælde, dog kun høiest oppe ved de bare Klipper. Hestene røre ikke dens Blade.

§. 590.

Urtepladser.

Skalmardals Skov og Thingmanna-Riidur, sonden for Thingmanna-Heide, udraabes for Urtepladser. Der vøxer den store *Angelica* og *Egopodium (Podagraria)*, Geita-Viole, i Mængde; den vøxer ogsaa paa hin Side i Skoven ved Smidia (§. 575.). Niadurt, *Spiraea ulmaria*, vøxer i Klipperne paa Bædestrand, nær ved Habbredden, og i Botnflø, inden for Parrifjord. Paa Rodesand, inden for Fuglebierget, hvor Solen driver Bæxterne meget, findes en Del smukke Urter, f. E. den nyssommeldte *Plantago*, *Risugras*, *Echium vulgare*, *Skræknakluffa*, *Nasturtium Pratense*, *Umseddingsgras*, *Vicia Cracca*

Cracca o. f. Paa Klipperne findes overalt *Melafol* (§. 256.), og *Rodiola* vover op af den haarde Steen, hvor kun dens Froe har kundet træffe en liden Dist. Fuglebiærget selv er ogsaa en Urteplads, thi i dens Klesler og Gange er seed og fugtig Jord, hvori Solens Varme driver Urterne til en anseelig Hvide. *Angelica* vover der overskødig, og saa stor iblandt, at en suldkommen Karl kan putte Armen ind i dens affkaarne Stængel. *Angelica* fikeres aarlig, og bruges af de nærboende; og til Beviis, at denne Døxt er meget bleven brugt, og anset som en Herlighed i forrige Tider, tiener et gammelt Nokonst Brev paa Pergament, Sødlogsdals Kirke tilhørende, hvori der gives til denne Kirke aarlig, saa meget af Hvanner eller *Angelic*, der vover paa Fuglebiærget, som 6 Karle kunne fikere op, (uden Tvil) paa een Dag, eller og een Karl i 6 Dage. Sødlogsdal ved Patrickfsfiord er dog een af de fornemste Urtepladse paa heele Landet; thi der findes ei aleene de fleeste af de for opregnede Urter, men desuden nogle af de rareste, endogsaa en Deel, som ikke ere hidindtil blevene fundne paa andre Steder i Island; saasom disse efterfølgende: *Erupritis*, *Veronica officinalis*, der er bleven brugt til Thee her paa Stedet. *Veronica spicata* vover høiest oppe paa Fjældet. *Keyrgresfe*, (*Holcus odoratus*), *Aira odorifera* Fl. Sv. 70. Den bruges her og paa andre Steder til at give behagelig Lugt i Huusene, i hvilken Henftigt den lægges imellem Klæder. *Melur*, *Arundo arenaria* Fl. Sv. 102, det er den Art, som Østerlanders Indbyggere saae deres Korn af. Her bruges den aleene til at fæste Slyvesandet, og afværge Præstegaardens Ødelæggelse, baade ved at saae Kornet; men dog fornemmelig, ved at plante de med saa mangfoldige Bulbis befatte lange Rødder. *Madra Galium ve-*
rum,

rum, den er her *foliis dens, undenis* og *duodenis*. Lilla Mædra, *Galium Aparine* Fl. Sv. 120. Selgrest, *Plantago angustifolia* (*Coronopus*); den spises her baade som Salat, og tillavet som Sobekaal. Hørblæde, (*Menyanthes trifolia*) *Trifolium fibrinum*. Maria-Vsundur eller Maria-Ris, *Gentiana autumnalis*, *Gentiana nivalis*, *Gent. verna*, og *Gent. pneumonanthe* med det lange hvideblaa Blomster. Alle disse *Gentianæ* vore paa maver Sandgrund. *Sibbaldia*, som før blev talt om. *Lisrarurt*, *Parnassia*, *triglochin (palustre)* Fl. Sv. 298, er her paa Stedet meget almindelig; det er mærkværdigt, at hvor Gaarene finde den, rykke de den op med Rodderne, og lade den saa ligge. **Purpura-Blomster**, *Epilobium foliis ovato acuminatis serratis* (*Tetragonum*). Den Urte, naar den er spæd, eller de Blade som vore paa den, indtil den begynder at blomstre, tillaves og spises som Sobekaal; har ellers et Purpurrode Blomster. *Epilobium palustre* er en meget siden Urte, som voper noget hoiere op ved Kilder og Bække; dens Blade ere smalle, og ikke taggede, og Blomsteret gierne hvidagtigt. **Korn-Surra** er Linnæi *Polygonum bistorta foliis lanceolatis alternis*. Af dens saa kaldet Korn, eller *Bulbis scapi*, bereedes her Brod og Grod. Naar disse Bulbi ere modne, og færdige at falde af, samles de og vindtørres, og kunne siden glemmes Aaret omkring. De maa males vel, hvilket gaar best for sig, naar man har tørret dem lidt i Forveien; Undertiden stodes de, efterat de i Forveien ere blevne kaagte i Vand, hvilket derved faaer en sød Smag. Mæden, som tillaves af dem, er ogsaa sød; og endsfiont det røde Korn er noget stiptiff, befindes det dog at være en sund og nærende Spiise. Brodet, hvortil man kommer noget lidet af andet Meel, for at faae det til at hange

des bader sammen; bliver fort at see til. *Pyrola minor racemosa* vover i Fiældsiderne. Af Steenbrækkerne findes her en Deel Arter: *Vertrarbloom*, *Saxifraga oppositifolia*, som er rar paa andre Steder i Landet, og vover paa Egee og Jisfiældene (S. 438.), er her i Mængde, lidet hoiere op, end Tuuene (see Fl. Sv. 359). *Saxifr. (Cotyledon) foliis radicalibus subrotundis, serratis cartilagineis* Fl. Lapp. 177, vover oppe paa Fiældet; og (*Cucubalus acaulis*) *Silene* Fl. Lapp. 185, paa ufugtbare men fugtige Steder til Fiælds. Blomsteret er deilig rodt, og lugter behagelig; det har her altid 10 Stamina. *Zelluhnodre*, *Sedum annuum acre* Fl. Sv. 391. *Holta-Soleyg*, *Dryas octopetala*; Bladene tørres og bruges som Thee. *Solsequia* kaldes her *Geum rivale*. *Dverga-Soleyg*, *Ranunculus (Nivalis) pygmaeus*; Jnden i ved Ungvem har den bestandig en Safran-rod paa hvert Petalo. *Lona-Soleyg*, *Ranunculus aquaticus foliis omnibus capillaceis*. *Augnsfro*, *Erythrasia officinarum*; Saften bruges mod Dienværk og flere Dien-Svagheder, som det beste Middel. *Lofstods-Brøder*, *Bartsia alpina*, vover lavt i Fiældsidene. *Kattar-Balsam*, *Nasturtium aquaticum*, Linn. *Sisymbrium*, bruges her mod Sklorbug, og til Mad i Salat. *Hieracium murorum* (Fl. Sv. 637), *Hieracium alpinum* (ib. 632), og *Hier. (umbellatum) foliis linearibus* (639). *Baldurs-Braa*, *Cotula fetida*; Bladene og heele Urten lugter stærkt, indtil den kommer i Blomster. *Viola (palustris) acaulis foliis reniformibus* (Fl. Sv. 717). *Hvit Brannu-Græs*, *Satyrium (albidum) bulbis fasciculatis* (733). Af *Cryptogamisterne* salde her en Deel Planter og Forandringer, som deels ere rare, deels ikke at finde paa andre Steder.

Ostunda Lunaria er her allevegne, nær ved Gaarden, paa tørre sandige Steder. *Tris-Eking*, *Equisetum foliis ostonis*; dens lange Rodder krybe vidt og bredt i Jorden, indtil nogle Favnæs Rængde; de smage sødt, og bære et Slags Væbler, store som smaa Kirsebær, hvilke er hvide, og lidet grønagtige inden i, med en sort hornagtig Skall; Roden kaldes *Sæturaag*, og dens ommaastede *Tubera* eller *Bulbi* af Nogle *Surtar-Eple*. Planten vover best i sandig, tør og løs Grund, og derfor var den et slemt Ukrud for den liden Ager med Paræter, som er bleven anlagt her paa Præstegaarden; thi man kan umuelig oprykke Roden, saa at ikke nogle af *Radiculis* blive tilbage i Jorden, hvilke vove og krybe op igen i en kort Tid. *Lycopodium selago*, kaldes her *Skollas fingur*, det er Fandens Finger. *Lycop. clavatum* med *semine sulphuris vegetabilis* (Fl. Sv. 859), findes ved Reykefiord i Strande-Syssel, kort fra Havnen *Siallagraus*, *Lichenes Islandici esculenti*, falde her af alle de foromnaastede Slags (§. 248-254); men iblandt dem vover og een paa andre Steder ubekjendt Art, som kaldes *Mundagraus*. Manten er meget lav og fin, hvid af Farve, tæt-kryllet, og staar opreist; den vover altid for sig selv, og haver ingen andre Mosarter iblandt sig; den holdes for endnu angennemmere at spiise, end de foranførte, og tillaves paa samme Maade, som de (§. 248 o. f.), undtaget, at den maa blødes længer, og hakkes endnu bæder; Groden af den er sød, dog haver den derhos en behagelig Bæstthed, og er bruunsviolet af Farve. *Tuunkrepia*, *Tremella nostoch*, skyder her i en Hast op af Sandjorden; dens eeneste her bekjendte Nytte er til Brænde. Foruden disse findes i Sodlogsdal de fleste almindeligste Græs og Urte-Slægter, og endnu desuden, under de be-

kiendte

kiendte Slægter, nogle særdeels Urter, som endnu ikke ere beskrevne og bestemte. I Isefiords- og Strande-Syffeler vore de fleste af de Urter, som findes paa Nordlandet, saafom paa Kalsvenæs Bondegaard, og ingen andensteds paa Island, det man ved, den store Brænde-Nælde, *Urtica maxima* (Fl. Lapp, 374). Provst Saldorsen har ladet den forplante til Soddogsdal, og faaet den til at vore paa Præstegaarden; Naar man skær den op i Tiide, lægger den i Vand, og i øvrigt omgaaes den, som Champ, faaer man af den Nælde-Hor, hvilket jeg haver forsøgt med bemædte Urter. Almuen har den Overtro, at den der vil forhøje andre, bliver udgytig dertil, hvis han pidkes med denne Urter, medens den endnu er frisk. Og det synes af Begyndelsen ikke at have været saa aldeles usornstigen optænk; thi det er ikke urimeligt, at den, som bliver hudstrogen til Gavn med den store Brændenælde, kan jo tabe Lyften til at øve slige indbildte Kunster, især hvis han hver Gang haver at vente saa snærtellig en Løn.

§. 59^r.

Skov, som man her kalder det, bestaaer fornemmelig af Træarter. Birk, og Forandringer af samme (§. 258 og 59). Man finder denne ingensteds almindeligere, end i Vestfiordene, næsten ved hver Fiord, især i Botnene eller Dalene inden for dem. Træerne ere lave, smalle og krogede, meest 3 til 4 Alne høie, saa Steder undtagne, hvor der kan findes noget lidet bedre Skov. Disse Træer bruges til smaa Huuse, for Hornbørg og Saar, især til at holde Taget oppe. De bruges ogsaa til Høekurve, Krumhøster i smaa Baade, eller andre Huus-Fornødenheder. Den smaa Birk, især den krybende, bruges til Kullshiden, og Limet, eller de mindste Greene med Lovet paa, til Tækning, samt til Sængestæder.

I Skalmrdal og paa begge Sider af Thingmannsheimen falder den beste Skov; ligemaade ved Arnarfjord, og nogle Indfiorde mod Sønden i Jsefjorden. De foromnævnte Vidie- & Urter (*Salices*, §. 267.), falde ogsaa paa disse Steder, og benyttes ligesom i Borgarfjorden. Keyner, *Sorbus aucuparia* (§. 259.), vover der ogsaa: den bær Frugt i Vardestrands- Syssel, hvilket her mældes, fordi man, paa de fleeste Steder, ikke faaer Bær af den: Det samme seer med Veneræer, samt Blaabær og Kragebær. Lyng, at de paa somme Steder aldrig bære nogen Frugt. Ved Hestfjord, en Evarfjord mod Sønden i Jsefjorden, vover Røn langst større end paa andre Steder i Jesland; thi Træerne blive her 6 til 8 Alne høie, da de ellers ikke overgaae 3 til 4 Alne. Norden for Cap de Nord sees ikke Skov, førend man kommer til Strengimsfjord. Selardal ligger inden for denne Fjord, og er 4 Meile lang, samt besat med nogle Gaarde; den er bevoxen med Birk, og mellem dens Buske, med den store *Angelica*. Veneræer, de tvende Slags Blaabær, og Kragebær, vove mange Steds Vester paa. Nogle Præster i Vardestrands- Syssel have begyndt at steege Enebær, og lave af dem en Drif, som Kaffe, hvilken Maade allerede er bekendt i Norge og Eydskland. De, som have i nogen Tid brugt denne Drif, befinde dem meget vel derved, især de, som have tykt Blod, og et svagt Bryst. Det andet Mars Frugt er stærkest hertil, og smager meest af Enebær; det tredje Mars derimod sødest og behageligst. Man finder ogsaa, efter Frugtens Alder, Forskiel paa dens Virkninger.

§. 592.

Have: Urter
og Jord-
Dyrkning.

Om Have: Urter og Jord: Dyrkning have vi kun handlet saa løslig i de forrige Stykker. Her falder bære Leilighed at tale derom,

derom, i Anledning af nogle Indvaanere i Bardestrand-Syssel, som ei alene have anlagt Haver, og begyndt at saae Madurter, men endog faaet ret Smag paa dette Slags Arbeide. Proppen i dette Herred, Hr. Sallvorsen, som omtrent for 10 Aar siden haver begyndt med disse Ting paa Sodlogsdals Præstegaard, er den forste, der for Alvor, og til Nytte i Huusholdningen, haver heri gjort adskillige Forsøge, og selv bekostet de dertil hørende Indretninger, ladet Haver og Indhægninger bygge, samt udsøge og blande behørige Jordarter til hvert Slags Jord-Frugter; og da jeg selv har været paa dette Sted, saa har jeg og her faaet den bedste Eetligghed, som var at finde nogensteds i Island, til at undersøge een eller anden vigtig Post, Jord-Dyrkingen, og Landvæsenet sammesteds betreffende. Efterfølgende Have-Urter ere da her bleve bragte til Fuldkommenhed, saa at man har kundet hoste Nytte deraf. Næmlig: den giængse grønne Kruuskaal, Hvid- og Rødkaal, grøn Snidkaal, Kaastraven over og under Jorden, Savoy- og Blomkaal. Hvidkaal sætter her ei Hoveder, og det samme gielder om de andre Kaalearter, som ellers saae Hoveder; men Bladene blive desto større, baade tykke og saftige. Den brune eller røde Kaal vover stærkt, taaler ogsaa Kulden. Blomkaalen har aldrig uden eengang stude Blomster, da man fik et Stykke saa stort som en knyttet Næve; Froet synes dog at være af det rette Slags. Snidkaal og Kaastraven under Jorden, vover hastiger end nogen af de andre Urter, og ere meest tienslige til Brug om Sommeren, da Kruuskaalen glemmes, til at sættes ind i et Huus, som dertil er indrettet. Spinath, den edle og uadle, vover meget godt, men faaer let Skade ved den stærke Væst, fordi Urten er saa brækkelig. Dorsfeldske og May-Noer komme godt

afsted; de have vovet hos Provsten, i en med Torv og Møg-Afte blandet sort Bættejord, til 2 a 3 Pund, og hos en Bonde her i Sognet noget derover. Sennep vover til 8 a 10 Fods Høide, og faaer, især den sorte, en haard træagtig Rod og Stamme. Den er tientlig i Island til Lysthavers Prydelse, og her paa Stedet blev den plantet omkring et Lysthuus, hvor den gjorde et smukt Syn. Heberrod vover temmelig, og taaler Kulden. Log-Arterne, især Snidtløgen, vove godt, hvis de blive satte eller plantede; men af Froe komme de kun meget sparsommelig frem. Kiorvel ligger vel en lang Tiid i Jorden, men vover siden desto oversflodigere. Pestersellie, endskiont Froet stobes, og Jorden og Stedet ere udvogte med Gliid, kommer dog ei op af Jorden, forend efter 6 eller 7 Uger; de seensærdige Urters Froe er dog bødre at stobe, og den beste Maade er her befunden at være Casten af udblødt Faaremog. Alleslags Salater vove temmelig; ligeledes de smaa Røddikker, de store rodbarkede Radiser, og adskillige Kryderurter, saasom Dill, Meyran, Thymian, Karse, Salvie o. d. Denne sidste Art vover de dog kun sparsom, og det kostede megen Umage, forend man fik Thee af den, hvilket Succedaneum ellers her i Landet er meget tientligt at bruge. Kruusemynte breder sig meget ud i Jorden. Guulserodder faae her ingen synderlig Bævt. Urter mistlinge giærne.

§. 593.

Patater.

Med Kornarterne er her endnu intet forsøgt; men i dets Sted haver Provst Saldorsen gjort sig megen Umage for at faae de røde Jordæbler (som kaldes *Tartusler*, *Battatas* eller *Patater*) til at vove, hvilket ogsaa lykkedes. En Forandring, som er hvid, noget mindre end de andre, og kaldes *Jordpærer*, vover ogsaa

ogfaa iblandt den røde Sort. Disse smaa Jordæbler ere rundagtige. Det er nu 4 Aar siden her blev begyndt med Patater. Jorden, som de vore i, er Skjællsand, bemaenget med $\frac{1}{2}$ (til Halvdeelen) god Jord, og lidet Gødsel af Faaremog. Man faaer 6 til 10 Bær eller Æble-Stykker efter hvert af de satte, hvoraf de 6 ere store nok til Spiisning; de største som Hønsæg, de mindste som Kirsebær. De andre, som bruges til Udsæd, eller Sætning, ere alle smaa som Erter og Hasselnødder. Det er ellers ikke raart at faae 20, 30 til 40 Stykker og derover; ja der er blevet fortaalt fra et Par Steder her i Syfflet, at man haver faaet 100 Stykker af eet; men der er ingen Fordel ved sliig Frugtbarhed, thi jo flere jo mindre, og i det sidste Tilfælde ere Pataterne ganske smaa, som Veberkorn, og due hverken til Spiisning, eller (uden i Nødsfald) til at sætte; thi Erfarenheden her paa Stedet haver lært, at jo mindre Stykker der sættes, jo tidligere komme de op igien, og desto smærre og færre blive deres nye Spirer. Foruden den anførte almindeligste Jordblanding, som blev brugt i Sodslogsdal, hvor disse Patater først bleve indførte paa Vesterlandet, haver og Provst Saldorsen, paa mindre Stykker Jord, forsøgt andre Slags Jordarter, og andet Forhold i Jordarternes Blanding. I Steden for god Bærtejord har han taget Halvparten mod Sandet, af den døde udtørrede Jord, som findes i gamle forsaldne Hønsægge, hvoriblandt tilforn har været en god Deel Grønsvær. Denne Blanding haver bragt bedre Patater, end den før omtalte. Dog bliver denne sidste Blanding endnu kiendelig bedre, hvis man tager dertil den rødblege Morads og Ofkers Jord, som før er omtalt, og paa Islandsk kaldes Aar, og dette saaledes, at der bliver en Trediedeel af hver Sort, nemlig, af Aar,

Klur, Bægejord og Skjællsand. Det fordeelagtigste bliver dog, at blande samnte Sand med god sort Bærtejord og rød Torv-Afke (S. 18.); thi Torv er og nyelig funden her og ført i Brug. Der skal være lige meget af hver Sort; dog maae Afsen i Forveien udlides, eller ligge et Aar ude i Luften; og hvad Fordeel var det ikke, at bruge saaledes denne Afke paa Sønderlandet, hvor en anseelig Mængde deraf ligger samlet i store Høie, snart ved hver Gaard? Hvor Patøterne voxer stærkt til eet Aar, der blive de ganske smaa Aaret efter, til Egn at Jorden er bleven udmavret, og at den skal enten hvile, tages til andre Aarter, eller og faae et godt Tillæg af frisk Jord og Gødning. I alt for geit Jord skyder denne Jordfrugt hastig op, faaer store og tykke Stængler og Blade; men bringer alene, under Jorden, i Stedet for Æbler, utallige høide Smaabær, som Peberkorn og Knappenaals-Hoveder. De Islandske Patøter taale temmelig Kulde; og saafremt de ei ligge hoit i Algeren, men saa dybt, at Vaar- og Høst-Frosten kan ikke naae til dem, saa tilføies dem ingen Skade, endskjønt Jorden bliver stiv af Frost nogle Sommer oven over dem. Et Spiløsing har denne Jordfrugt faaet største Bifald i Island; saa at Indbyggjerne holde de Nætter, som tillaves deraf, ei alene lige med Kornmad, men stundum endog foretrække dem, ligesom de laves godt til. Nærmere Underretning om Proovst Halldorsens foranstøttede Forsøg, kan ellers have, af et lidet Skrift, som derom er udkommet i Trykken, ligesom det og vil blive alle retskafne Indvaanere i Landet til Opmuntring, at Kongen, ved at skænke ham en Medaille, haver viist sit høie Velbehag i dette Slags Arbeide.

§. 594.

I det første Stykke (§. 32. k.) er erindret, at Thang og Thare bruges deels til Brændsel, deels til Kreaturenes Føde; Estrand- og Hav-Væxter. dog tages ikke alleflags, men kun visse Arter dertil: de bruges ogsaa til Brændsel ved Besterjøkkelen (§. 502.). Men i de egentlige Bestfiorde bruge dog Indbyggjerne allermeest saadanne Hav-Væxter, siden der mangesteds findes store Strækninger af Havbunden, som ligge tørre ved Ebben, ved hvilken Leilighed her træffes en Deel Havplanter, som ellers er rare. I de naturlige Historier, og adskillige udgionne Stykker hid henhørende, opregnes vel adskillige Arter af disse, men saa uordentlig og usortsaelig, at Leseren ofte er uvis om den Art, som een Skribent har anført og beskrevet paa sin Maade, er den samme, som en anden anfører og beskriver. Jeg vil derfor i min Beskrivelse, saavidt gierligt er, følge den Linnæanske Maade, som den meest antagne og bekiendte; men derhos dog tillægge de Characteres Essentiales, som kunde tiene til at skille Arterne fra hinanden. Disse ere da: *Oveikfly*, *Conserva palustris* (Fl. Sv. 1024). Den beste Sort falder paa nogle af Bredefjordens vestlige Der, og bruges til Bøger i Lamper, ligesledes til Bisser, og undertiden til Stoppeværk. *Marhalmur*, *Zostera*. Figuren sees i *Linnei* Växtg. Nesa, og ellers er denne Plante bekiendt under det Navn *Alga vitriariorum*. Den vøper i dyndagtige Siærer, og er en skion Mælkeurt, meget sød og saftig, hvorfor Køerne ere begierlige efter den, og vade ved Ebben dybt ud i Leeret for at søge den. Marhalmen bruges ogsaa tørret til Sængsteder. Thang og Thare ere bekiendte Navne i de nordiske Syprog. I Island forstaaes derunder alle de brunne, bløde og læderagtige Hav-Væxter, hvilke ligne hinanden noget paa Bladene,

dene, og inddeles i tvende Høbe. Thare kaldes egentligst alle de store Haaplanter, med en trind Træ-lignende Stilk, der gjerne haver overst tynde og lige Blade. Stilken især kaldes *Thaugull*. *Strongylia*, eller de smalle Træad-lignende Bærter kaldes ogsaa Thare. Thang derimod, kaldes især de Strand- og Søe-Bærter, der have mange Greene, gjerne besatte med Blærer, hvilke igien ere tveefløvede. *Linnaeus* kalder dem *Fucus dichotomus vesicularis*. Thycethang og Eterthang er *Fucus dichotomus caule & vesiculis coriaceis crassissimis*. 1761 blev funden en Forandring af den; den er lysbrun eller guulagtig, og spises af fattige Folk i dyre Tider. Efterat den er ublodt i ferkt Vand 24 Timer, hakkes den, og kaages i Vand og giæret Balde til Gød, som bliver jærnet med Meel, hvis det er ved Haanden. Thunnathang er *Fucus foliis dichotomis tenuibus planis, vesiculis glabris*. Den kaldes ogsaa Klorhang, og en Forandring deraf med store Blærer, *Belgiathang* (Fl. Sv. 1002); endskiont *Vesiculæ* siges at være *Verrucosæ* (hvilket er en Forandring, som ogsaa træffes i Jsland), er det artigt, at det Jslandske Navn Klorhang bruges ogsaa i *Wahus-Lehn*. Begge disse Arter bruges lige stærkt til Brændsel; dog er den sidstnævnte langt tiensligere dertil: den tændes meget let, og brænder uden stem Røg og Stank, hvori den har Fortrin for andre til Brændsel brugelige Tang-Arter. *Wektisthare*, og saa kaldet Tharabelte, *Fucus (Baltbeiformis & maximus) caule minimo folio maximo*, kommer meest overens med Fl. Lapp. 460, endskiont der ei tales om, at Bladet skal være udpukket, hvilket dog her er almindeligst: den falder her 12 til 18 Fod lang, og 1 til 2 Fod bred. Af denne Sort bestaae meest de i Bugterne opkastede Tare- & Dyrger, som hastig
raadne,

raadne, og kunde, naar de igien' udludees, anvendes til Giodning paa adskillige Steder. *Reimathare, Fucus caule tereti longiore, folio ensiformi.* Øverst paa Stængelen sidde mange glatte og lige brede Blade, som tilfkaarne Læder-Remme. Denne Art have Indvaanerne ogsaa brugt til Fode i Hungers-Nød. *Kerlingar, Zyra, Fucus folio magno latissimo crassissimoque.* Den haver en lang og tyk Stængel. Det tykkeste af Bladet, eller den Deel, som er Stængelen nærmest, bliver spist, endogsaa i gode Aaringer, af Soesidens Beboere: den smager ogsaa bader end de andre onmalde ædelige Thang-Arter. Maaſkee den er *Fucus (Scoticus) latissimus edulis dulcis* Raji og Sibbaldi: thi disse Hoved-Kiendemerker passe sig paa den, men ikke *Linnaei* i Fl. Sv. 1010 og Fl. Lapp. 460. *Marenkiane, Fucus (Pennisformis) folio longissimo costa intermedia cauleque eduli,* holdes for den beste Spiise af alle de ovenansorte Sorter. *Caulis* er sødest i Smagen, og *Costa* folii blødest og fordeiligst (ſee *B. Pauli* Dissert. de Alga Saccharifera). *Thaungull, Fucus caule maximo lignescente.* Den er paa en anden Tid bleven kaldet af mig *Phycodendron* eller *Fucus arbor.* Dens Stængel bliver 3 Alne hoi og derover, men 4 til 5 Alne med Bladene iberegnet. Disse ere lange og smalle, som paa Remme-Tharen. Bullen paa disse Soeræer er 2 til 3 Tommer tyk, hvid inden i, og Rodderne, hvormed de ere hæftede til Klipperne, *digitata.* Træets Materie er boelig og elastisk, medens samme er friskt, men tørret er den haard og brækkelig, smaa og vissen, med Rister langs efter Bullen overalt. Den tiener til Brændsel, og giver en temmelig Varme. *Saul* eller *Spl, Fucus Saccharinus. Borrichii* egen Beskrivelse, og derhos satte Figur, er værd at eftersee; thi han er

den første, som har skrevet om, og gjort den bekendt under Navn af *Alga Saccharifera* fra Island. Naar man lægger til, at Størrelsen paa Bladene er kun 3 og meest 4 Tommer i Længden, samt at de ere tynde som Papir, gierne tovegrenede (dichotoma), Stængelen ganske kort og small, Farven gul og rød, mørkerød paa de friske, og Purpur-rød paa de tørrede; saa seer vel enhver, at denne Art er ikke Linnæi *Fucus Saccharinus* (Syst. Nat. 1068-21); Man kan ogsaa eftersee Spec. Plant., hvor han gjør denne fetsomme Art til eet med Fl. Sv. 1010. Solene samles meest paa Bredefjordens Der, og i Sgrba, et Kirke-Sogn i Dale-Syssel, senden til, ved og langs med Gilsfiorden. Paa Drene toes de af i sodt Vand, forend de tørres; thi ved denne Omgang virkes de bader, og blive sodere; Men dette behoves ikke i Sorbæen, hvor det ferske Vand rinder jævnlis ned over Stæren, hvori de vore. De tørrede Sol pakkes ned i Lønder, hvor det bekendte Sucker, som paa Islands kaldes *Sucita*, voeder ud af Bladene, hvilke blive ganske hvide deraf. De lugte den allerbeste og fiskeste Thee meget ligt; men endnu stærkere. De spilles daglig til tør Sig, med Smør paa, og befindes at være meget sunde. Om deres Natur og Virkninger er viidere mædtet i *B. Pauli* foransførte Dissertation. Det er heel rimeligt, at Sol have ogsaa voret i Mængde i Norge, og været spiste der i forrige Tiider; thi ellers kunde neppe Islands første Beboere have hittet paa, eller voret at æde dem. Den ældste Lov, Graagaasen (Cod. Reform. Landabr. c. 15) regner Sol iblandt andre Jordfrugter. *Ægils* Saga taler om dem som bekendte, samt *Sturlunga*-Saga, i Anledning af Sorbæen, hvorhen Folk fra andre Vesterlandets Sysseler sogde tilforn i største Mængde, deels for at sanke, og deels for

for at kiøbe disse begiærlige Varer. Siarugræs, *Fucus lichenoides*, kaldes ikke Siæregræs, fordi den ligner Græs, men heter fordi den ligner den ædelste Islandsk Lichen, som ogsaa kaldes Græs, og, fordi den vøxer paa Siældene, Siældegræs, ligesom denne *Fucus* har faaet sit Navn deraf, at den vøxer i Siæren. I Særdeleshed ligner den, i Hensigt til sin Anseelse og Stærkelse, den Art af Siældgræs, som kaldes Kræda (S. 254 b.). Naar den er fersk, er den mørkebrun og noget rødagtig af Farve; men bliver sort, naar den er tørret. Planten bliver i Tomme hoi, og vøxer tæt sammen paa Strandklipperne. Man samler den ved største Springs Ebbe, tilligemed Solene; dog falder her ikke nær saa meget af den, som paa Sønderlandet, hvor den bruges i Handel. Men siden den her ikke sælges, veed man ingen Priis paa den. Den gamle Priis paa Sol var i Vætt for 10 Alne, det bliver 8 Pund for 1 Alen eller 4 Fiske, det er 8 Skilling. Den selsomme Priis har her forud været paa en Tonde Siældgræs. Marthradur, eller Soetraad, kaldes af nogle Snuruthare. Her anføres ellers kun 2de Arter af *Strongyliis*; nemlig: Denne, som er Linnæi *Fucus filiformis* (Fl. Sv. 1009), og andres *Strongylium simplex carum* (Hill Hist. Plant.); maaffee og det i Actis Havn. omtalte *Linum maris*. Den bestaaer af bruune trinde Snorer, 3 til 4 Favne lange, og falder i smalle Ende, hvor Strømmen er haardst, naar Bandet tager af og til. Naar den tørrer er den sort, og saa sei, at den bruges af Nigebern paa Bredesfiordens Der, til at knytte Løi deraf. Thursa; Skegg, eller Tætte-Skiæg; *Fucus filiformis ramosus folio tereti setaceo nigro*, er et andet *Strongylium*, som findes allevegne paa Vesterlandet, i Fod langt, eller noget meere, liggende optørret paa

Strandbredden, i store Hobe, og af Anseelse, som et langt Skæg: det bruges af nogle til Bordvisker. Niardarvøsttur, den Gud Niards Sandste, *Spongia (manus) ramosa ramis compresso-teretibus, foraminibus cylindricis perforata*. Af den falde her nogle Forandringer: Man bruger ellers Niordv-Banten i Island til at skure Metaller med.

§. 595.

Zoophyta.

Blandt *Zoophyta*, hvilke af *Linnæo* og hans Efterfølgere kaldes saaledes, og regnes til Ormene, vil jeg paa dette Sted anføre de Sorter, som baade Islænderne, og ellers Mængden, holder for Havplanter, henhørende til de hidindtil opregnede Arter. Saadanne ere: Kryddersøl, det er *Alga aromatica*. Denne meget rare Art, som af en Hændelse blev for nogle Aar siden trukken op af Havet, dybt ude i Bredefiorden, er en *Eschara Hills* og *Linnæi*, og haver ellers Sted blandt *Retiporas* Auctorum (see Syst. Nat. Reform. 306 B.). Fiskerne i Oddbiornskær (§. 558.) brugde denne Sort serff, til at tygge paa, i Steden for Tobak; thi de fandt et Slags aromatisk Bæffhed hos den, ligesom hos Engeser; I de tørrede Exemplarer har jeg derimod ikke kunnet finde nogen syndelig Smag. Det var lykke, at disse Folk ei finge Ondt deraf; thi man har ellers bedrøvelige Erfaringer om den Bæffhed, der sidder uden paa Coraller, og nogle flere Havvæxter og Fiske, at den er forgiftig. Hvit Thurfa. Stegg er *Corallina Officinarum*, og Auctorum *Sertularia* (see Fl. Sv. 1134). Den falder ogsaa grøn, og i Mængde Purpur-rød paa Vesterlandet; men det ere kun Forandringer. Man haver ogsaa brugt den i Island mod Orme (see *Dales Pharmacol.*). Krokas Mare, *Sertularia abietina* (*Linn. Syst. Nat. 308-5*). Denne Art

Art er *Abies marina* Auctorum, og Hills *Coralina pennata denticulata*. Jeg har ingensteds seet den, uden i Patrixfjord. *Marz mennils Smide*, eller *Savmænds Arbeide*, er *Isis* Linnæi, og falder med adskillige Figurer, og deriblandt *Isis globosa* (Fl. Lapp. 53, Syst. Nat. 302), Hills *Ormus*, og Auctorum *Opuntioides*.

Indvaanerne.

§. 596.

Om Dale-Syffels Indbyggere gjelder det samme, som er sagt om dem i Borgarfjords-Syffeler, baade hvad deres Sygdomme og Sinds-Beskaffenhed angaaer (§. 272-74), paa det alene nær, at der siges almindelig om dem, at der findes nogle iblandt, som ere hengivne til Slagsmaat, Drukkenskab, og Pralerie. De erindre endnu, og viide at fortælle om deres Tapperhed i forrige Tider, især under Sturtingerne i det 13 Hundred-Maar, og i Reformationens Tiid under Dade Bonde. Over de andre Vesterlandets Indvaanere kan man i de omtalte Poster ikke giøre een og samme Beskrivelse: de ere skilte fra hinanden ved store Fjeldsveie, og komme, saa at sige, aldrig til hinanden. De nordligste Indvaanere, i Strandes og Isefjords-Syffeler, have intet Samkvem med dem i Vardestrands-Syffel. De, som boe i De-Reypen, og kaldes almindelig *Zyamænn*, eller *Deboer* (§. 549), fore ogsaa en besynderlig Levemaade og Huusholdning, hvorefor vi, om disse, vilde fortælle, hvad besynderligt enhver af dem har for sig især. Vesterfjordenes Indvaanere ere sædvanlig middelmaadig hoi, og undersæetsige, især de, som boe mellem Vardestrand og Arnarfjord, hvor det er rart at træffe hoi Karle.

§. 597.

§. 597.

Eindets Bes-
kaffenhed.

De, som boe omkring Breedefiorden, og paa Verne, holdes for stræbsomme og duelige Landmænd; især de iblandt dem, som leve af Landjorden, og drive meer paa Færdrist end paa Fiske-rie; og derunder indbefattes, saavel Dale-Syffels, som Vardesstrandens Indvaanere. De, som boe der norden for, indtil Hornets Forbjerg, lægge meest Bind paa Fiske-rie, hvilket de flittig søge om Foraar, Sommer og Host, men ligge stille om Vinteren. Disse ere i Almindelighed ikke saa muntre, som hine, og bryde dem kun lidt om andre Ting, end Fiske-riet. Vel have de Formuende iblandt dem nogle Faar, og arbeide Ulden om Vinteren til deres Klæder, samt Badmel, Strømper og Banter til Handslingen; men de Fattige derimod, som ingen Uld have, ei heller Tals eller Tran til Lys, i de lange Vinter-Nætter, maae seve den meeste Tiid. Slagsmaal, Ufred og Larm høres sielden i Vestfiordene. Indbyggerne have ellers en god Forstand, ere vel oplyste i aandelige Ting, og kunne godt fatte hvad dem bliver sagt. Paa den nordlige Side af Arnarfjord boe friske og fere Folk, som bruge viide Klæder, gjorde efter den gammel-dags Maade. De ere haardføre og driftige, naar noget skal foretages, og naar de opvires, slaae de ogsaa fra sig. Omundfiordens Beboere, norden for Dyrefjords-Havn, beholde ogsaa deres Skæg og gammel-dags Klæder. Vestfiordenes Indbyggere, især omkring Breedefiord og Arnarfjord, ere meget for Historier, og andre Slags Mærkværdigheder, især den naturlige Historie. De have, fremfor andre deres Landsmænd, erkendigt sig om Urter, Steenarter o. d., samt Dyrenes Huusholdning, og vilde at give hver Ting behørig Navne. I næstafølgte Hundrede-Aar har en Præft nordlig

nordlig i Isfiords-Syffel oversat paa Islandsk den Bog Theatrum Viventium, som er trykt i Amsterdam 1672. Af denne Oversættelse ere nogle Exemplarer bleve udfrevne i Bredefiorden: de findes endog iblandt Bønder, udjirede med Dyrenes Fugurer; og dette har Almuen, for en Deel, at takke for den ansorte Kundskab.

§. 598.

Landfarfot, og andre for opregnede Sygdomme (§. 54 v. f.) Sygdomme. ere her ogsaa. Hos dem, som ere noget til Alders, bliver gierne Brystsygen almindelig, og naaer en hoi Grad. Strybiugt eller Skiorbug har paa Vesterlandet, iser mellem Fuglebiærget og Isfiorden, taget meest Overhaand. Dens mangfoldige Symptomata og forborgne Veie, giøre at den ofte ikke kiendes her for Skiorbug, da man ikke veed, at den mange Slags Svagheder, som her spores overalt, komme fra denne Hovedkilde. Om Spedalskhed blev talt i det sidste Stykke (§. 494), som den værste og hoieste Grad af Skiorbug. Man skulde derfor tænke, at Spedalskhed var meest giængs i Vestfiordene; dog alligevel findes der ikkun meget faa, som denne egentlig saa kaldte Sygdom ret for Alvor ytrer sig hos. Skiorbug derimod sætter sig i Fodderne hos dem, som ere over 40 Aar: Hovedet angriber den og, med Udsket paa Ansigtet, og Hævelser i Tandklødet; dog blive ikke gierne Tænderne løse, og meget sielden kommer den egentlige Tandpine dertil. Folesløshed er her almindeligst, og kiendelig hos dem, der opereres for nogen Skade, da de tiifstaae, at de fornemme ikkun liden Smærte. De klage ellers over Tunghed i Kroppen, og hastige Bendinger ere dem modbydelige. Aarsagerne til denne Sygdom ere i Vestfiordene alt for mange: Bygden ligger nær ved Havet, hvor Luf-

ten er fuld af salte Damper: Grunden er klippagtig; Fisserne vilde næsten aldrig. Den megen Stilhed om Vinteren skader deres Helbred. Fersk Fisk er deres meeste Føde om Sommeren, men Torsfisk, gierne harffe Steenbider, om Vinteren, og paa nogle Steder Kiød af Vandfugle. Disse Uleiligheder kunde raades Bod paa, hvis Bønderne vilde begynde at bruge Madurter, ligesom en Deel giøre i Vardestrands-Syssel, især ved Parvixfjorden. Det vilde derhos blive særdeles tienligt, at bruge de hos dem vopende vilde Urter, som ere Anti - scorbutiske og Blod-rencende, for Exempel, Trifolium fibrinum, og Sedum (minus) acre. Til Spiiøning især skulde de bruge Acetosam, Patientiam, Cochleariam, og Nasturtium aqvaticum, og Pratense.

§. 599.

Kort Levetid.

Uf det ovenskrevne om Sygdommene, samt Legemets og Sindets Beskaffenhed, kan man slutte videre. Erfarenheden lærer og, at Vestfiordene have ikke ret mange Mennesker af nogen høi Alder. Mandfolkene, især de, som leve af Fiskeriet, blive seldn ældre end 50 til 60 Aar, og mange doe for den Tid. Kvindeskionnet derimod naaer for en stor Deel en høiere Alder, fornemmelig de Koner, der faae mange Børn. Fruentimmerne komme ei paa Soen, og rore sig meer, end Mandfolkene, paa Landjorden, hvor de have jævnlige Arbeide, især om Foraaret.

§. 600.

Folkemængde, samt Bøndernes Sygdomme.

Uf Vestfiordene ikkun have meget faa Folk, i Forhold til saa stor en Strækning, vil vel ingen nægte. Aaret 1749 var Mandstallet i Strands-Syssel 1100, og i Isefiords-Syssel noget over 4000; men i Vardestrands-Syssel henimod 3000. Aaret 1762 sandtes derimod i dette sidste Syssel kun 2175 Siæle. Frugtbarheden

heden er dog her ikke saa ringe: thi det er ikke rart at Egte-Folk faae 10, 12 til 15 Børn tilsammen; men det er forferdeligt, at af alle disse Børn bliver ikke stort over den tredie Deel ved Livet. Det er rart at Forældrene beholde den halve Deel; og hos mange leve kun 2 eller 3 af 12 til 15 Børn. Der fattes endnu en noie og paalidelig Underretning om disse Børn, hvorledes de pleies, hvad Slags eller hvor megen Fode de nyde, og endelig hvilke de Sygdomme ere, hvoraf de fleeste doe. Saa vigtig en Sag var værd at undersøge, for maaskee at kunne raade Dod derpaa. Jeg har aleene faaet at viide, ved derom giorte Forespøisler, efterfølgende Poster: 1) De fleeste Børn doe i deres forste og andet Aar, og leve de det 3 eller 4 over, komme de gierne til fuld Væxt. 2) Ingen Børn gives her at die, men Mælken, som dem gives, er af Koer, der fodres med Steenbide, Been og Finner (§. 587). 3) Man har Exempler paa, at en Kone haver mistet alle de Børn, som have faaet af foromtalte Mælk; men det Barn, som hun, i Mangel af Koemælk, er bleven nod til at give Die, har levet uden Svagheder, og gierne naaet en temmelig Alder. 4) De, som have Evne dertil, meene at giøre meget vel mod deres spæde Børn, i at give dem Fløde, og det allestider raa, ligesom ellers den anden Koemælk. 5) De vænne dem strax til at nyde Fisk og Kiødsmad, og det ved at tygge samme for dem, ligesom denne Maade er bekjendt i andre Lande. 6) Ammerne bringe ogsaa de spæde Børn til at nyde bemældte haarde Spiise i den 3 og 4 Maaned efterat de ere fødte, det er at sige, længe forend de faae Tænder, for hvilket at sætte desto bader i Bæk, Eaggemaden mænges og tyndgjøres med Mælk, Fløde eller Smør. 7) Overalt besitte disse Folk sig paa, i deres Uvidenhed, at Børnene tage til

fig det meeste de kunne, af alleslags Mad, og synes meget vel derom, at disse kunne brav, ja overmaade, spise, holdende det for Tegn til Sundhed, ligesom de og vente deraf en hastig, og anseelig Væxt, samt store Kræfter; men de agte slet ikke paa, hvor faa af deres Børn de beholde, med denne Omgang, men meene tværtimod, at deres Dod kommer af nogen anden Aarsag, som ingen kan forhindre. 8) Nogle Børn faae her, strax efter Fødselen, formodentlig ved det de nyde den nysomtalte fremmede Mælk, Vækkelse og Opkastelser, med hastige convulsioner, som her ellers kaldes **Tak**, skiont de ere forskiellige fra den Omgangs Syge, som kaldes faa paa andre Steder (S. 34 b.); de deraf angrebne Børn doe inden faa Dage. Andre Børn derimod leve nogle Maaneder, et halvt eller heelt Aar, men faae siden Vækkelse, Opkastelse, og derpaa Tarmeløb, og desimellem Besvimmelser med Slag, hvilken Tilstand holder ved, indtil de doe. I det første Slags Tilfælde er vist den Mængde i Maven sammenløbne suure Mælk en Hoved-Aarsag; og i det sidste, synes det afsiort, af spæde Børns Exempler i andre Lande, at de Islandske ogsaa maae faae, af den omtalte Føde, Orme i Maven, endskiont jeg ikke haver hørt tale derom. 9) Indvaanerne viide ingen Raad herimod, de forsøge ei heller noget saadant Middel; thi de medicinske Urter ere nu Tiid efter anden komne af Brug. Her haver da Læseren denne heele Sag, faa usfuldkommen beskrevet og ubehagelig som den er. Intet var meer at ønske, end at dette Unde kunde blive afværget. Anførte Fortælling om Børnens Dod, er ellers egentlig hentet fra den nordre Part af Bardestrands Syssel, og dernæst fra den søndre Del af Isfjords Syssel. I den søndre Part af Bardestrands Syssel doe ikke nær faa mange Børn,

Born, hvorfor og visse Sognes Beboere udraabes af deres Næboer for meget yngelsomme, endskiont der ei fødes flere Born hos dem, end hine; Folkemængden, og de mange opvoxende Menneſker, falde dem alene i Dine.

§. 601.

Overhovedet ere her ved Søekanten bedste Bygninger, ^{Huuse og Gaarde.} end i Fiskeleierne sender paa, og ved Vesterjøkkelen; Indretningen er ellers omtrent den samme (§. 36 og 496), men Bygningerne større, og Huusene reentligere inden i, heist hvor ei ere Fiskeleier, som i Dale-Syffel, og i den sydligge Part af Vardestrands-Syffel. 3 Gisserværet findes ingen Tørrerboder, men vel en Deel Leie-Hytter, hvilke staae øde om Vinteren. Hvalfiske-Been ere mangesteds at faae paa Vesterlandet. De sælges for en vis Pris, endog lidet høiere end Sommer; dog dette kun at forståaee om Ribbeenene, og andre lange Been, hvilke bruges, og ere skionne, til disse sidstbemældte, og andre lave Bygninger, siden de kunne vare nogle 100 Aar (see *Ol. Magni Hist. Lib. 21 c. 15*). Saarehuusene (§. 36.) staae, hvor Bygden er nær ved Havet, og Stranden sandagtig, for Nageligheds Skyld, kort oven for Fierren; Hyrden bringer der Sand ind østerhaanden, for at holde Saarene reene, inntil Huusene blive for lave, da Sandet stusses ud igjen, tilligemed det iblandede Saaremog, og bringes ned til Fierren, hvor Sten fylder det bort. Paa denne Maade taber da Bonden sin bedste Gødning, paa hvilken dog virkelig er Mangel allevegne. Han paastaar vel, at Noget, naar det er blandet med saa meget Sand, duer ikke til Gødning, men det er ikke sandt; thi endog denne Blanding kunde være ganske god til bare og ufrugtbare, især til lave og fugtige Steder, for at frembringe Græs. Sandet,

som falder paa de fleste Steder, er ifkun Støv, og stodte Muslinger, som, blandede med sort Muld eller Gødning, kunne baa-
de giøde og drive Værterne, saafremt Sandets Mængde, og der-
af flydende Virkning, ikke har Overhaand. Lhang og Thare, som
her ogsaa findes, kunde og burde tillige komme i denne Blanding,
som useilbarlig vilde frembringe Græs, hvor saadant ikke var til-
forn. Overalt var dog raadeligere, i Steden for Sand, at bruge
Mossarter til at streve under Faarene; derved kunde man holde dem
reene, og Gødningen blive foregjet.

§. 602.

Spise og
Diat.

Spisfen og Diæten kommer meget overeens med den forom-
mældte i Kiose og Borgersfjords Sysseler (§. 37-40 og 278, 279),
og tildeels med den, som Sneefjælds-Næssets Indvaanere bruge
(§. 500). Dale-Syffels og Vardestrands-Syffels søndre Deel,
nyde især samme Slags Spiise, som de i Borgarsfjorden. Res-
ten af Vestfjordenes Beboere spiise meest Fisk, og især Steenbider;
thi Torsten sælges til de Handlende. Rav, Ræking, speegede
Nvapsoer, og Kundemaver spiises af de Fornemmere; ellers ere
de Handlende meget begierlige efter den sidste Slags Fisk, og pleie
at give ligesaa meget for en Kundemave, som for en fuldkommen
Dorff. Bonden slagter sine Faar i October-Maaned, da Kiødet
speeges til Vinteren. Hyrderne faae især et Lam til Belønning
(§. 59). Et Juulen slagtes ogsaa et Faar af de fedeste. Sprenges-
Kvæld (§. 59) bruges her ligesom paa andre Steder i Landet. Blandt
Bouperne i den nordre Deel af Vardestrands-Syffel bruges og
den besynderlige Maade, at Høsbonden, paa Juuledag til Mid-
dag, uddeeler selv store Portioner af roget Kiød, ligesaa vel til sin
Kone, som til de andre Huusfolk. Smør bruges her meget min-
dre

dre end paa andre Steder, og især, til Huusfolkene, hos de gemeene Bønder, ifkun om Søndagene; paa Sogndage spiffes vinds-tørrede Steenbider, hviske gierne ere sødere end Torst, og derhos saa feede og saftige, at man kan undvære Smør til dem. Til dens-ne Ræt gives ogsaa daglig Mælkemad, Skier, Mælk, Fløter (Lac coagulatum, vi aeris gelidi in spumam actum), og af de meer formuende, Rugmeelsgrod tillige. Brod af Siældgræs bruges ogsaa til Forandring. Hos fornemme Folk gives Arbeids-folkene hver Dag en Portion Smør. I Fiskertiden skal og hver Bønde give en fuld Portion Smør til hver Karl, om Kosten skal agtes forsvartig; thi Fiskerne nyde ingen Mælkemad, undtagne de, som have Koer, og ere boesiddende i Fiskeværet, hviske afforte noget af det andet i Mælkens Sted. Der ere ellers mange fattige Bønder, som søge Fiskeriet, uden at faae Smør, Mælkemad, eller andet, end den ferste Fisk. Fiskerne, medens Værtiden staaer paa, spiffe kun to Gange om Dagen, nemlig Morgen og Aften: de tage aldeles ingen Forfriskning med dem paa Soen, undtaget Vand, blandet med suur Balde, til at drikke. De, som boe paa Fuglebiærget, og der norden for, i Fiskeleierne, siges at spiffe meget. Det er og overalt befundet her paa Landet, at de, som beboe Oplandet, og meest de, som ei ove Fiskerie, kunne noies med langt mindre Gode end hine. Det haver sig ligedan med Lands og Hav-Fuglene: disse have svampagtigere Kiød og større Maver end hine; de lægge ogsaa langt større Æg.

§. 603.

Om Fiskeriet og Uld's Arbeidet om Vinteren er nyelig ble^{Almindelige} vet talt. Ved Breddeforden, og i Dalene, gøres samme Arbeid^{Arbeide.} de, som i Borgarforden. Norden for Fuglebiærget er mindre Land:

Land-Arbeide; men om Vintertiden arbeide Mandfolkene ogsaa i Uld, knytte grove Stromper til Handling, m. v. Dette Vinter-Arbeide forrettes meest ved Lys (undtaget hos de fattigste); man vaager da 4, 6 til 8 Timer af Natten, og for at passe denne Tid, bruge de, som ei have Timeglaase, Vaage-Lamper, hvilke holde et vist Maal af Tran og Væger, hvorefter Lampen brænder saa og saa længe. Arbeidskarle paaftaae her, og faae Arbeidsløn ligesom paa Sønderlandet (§. 54) og tildeels i Borgarfjorden (§. 283); endskjønt ifkun meget faa kunne arbeide tilstrækkelig. Men det værste er, at Arbeidsfolk i Vestfjordene ere alt for selvraadige, og sætte Husbonden de Bilkær for, som dem behager; hvis de blive holdte til noget af det Slags Arbeide, som de ikke gierne ville forrette, tage de til et andet Sted; thi de vilde, at Mangel paa Folk skaffer dem Plads hvor de komme. Hvor en Husbond bruger tilbørlig Myndighed, der ville de ikke blive, og laste gierne dem af deres Medtjenere, som ere lydige, og blive paa det samme Sted. Dette for Landet høist-skadelige Onde, findes desværre allevegne i Jsland, endskjønt ikke i lige Grad. Dvrighedens Efterladenhed, en langvarig slem Bane, og Mangel paa Folk ere de største Aarsager dertil. I Henseende til Tjenestefolkene, er det især en stor Feil, at der gøres ei Forskiel paa ærlige og uærlige, gode og onde Arbeidere; thi Bonden maae ligesaa vel tage til Takke med en, der er overgaaet Lyvs-Dom, som med et ærligt Menneffe; de arbeide tilsammen, faae lige stor Løn, spiise og omgaaes med hinanden o. s. f. Arbeidet selv er ellers ikke sværere her vester paa, end paa andre Steder, ja i Hensigt til Landvæsenet, meget lettere; Fiskeriet regnes for Hovedsagen, og Arbeidsfolkene ville kun blive derved, og ved Hoeskatten, saa længe den staar paa.

Det

Det er en Uleilighed i Vestfiordene, at man maae gaae den meeste Tid til Gods, især om Vinteren; Hestene ere her kun saa, og man kan ei vel komme frem med dem over de Klippesulde Steder, som her findes overalt. Vestfiordenes Indbyggere ere derfor langt bødre Godtgængere, end andre Landets Indvaanere; de gaae gjerne 10 Mile om Dagen, og bære endda en temmelig Byrde; de holde meget vel ud med at arbejde. De kunne gjerne bære et halvt Skippund en lang Vej, og her findes Exempel paa, at en Mand har baaret 4 Mile Veis 24 Fiordinger, det er 3 Vætter eller 15 Liépund, over Klippesulde Dale og Bjerge, endog i varmt Væir om Sommeren.

§. 604.

En Deel af de Steder, hvor der drives Fiskerie, ere nævnte Fiskeriet. i Forveien. Man faaer nogen Fisk af Hellestjender og Rokker, langt inde i Bredefiorden, og imellem Øerne; men de fornemste Fiskesteder ere Oddbiorns-Skær og Biarnoe; dog reise nogle hers fra til Vesterjokkelen, for at fiske der om Vinteren. Paa Flaroe ligge Indbyggerne paa Fiskerie Høst og Vaar; og paa Oddbiorns-Skær findes vel 30 til 40 Fiskerbaader, hver paa 5, 6 til 8 Mand. Værtiden begynder med første Sommerdag (§. 282), og endes ved St. Hans Dags Tidder. Hytterne staae der ode om Vinteren, men i Fiskertiden betales de til Jorddrotten med 10 Fiske for hver Mand paa hver Baad, og for Baaden desuden ligesaa meget, det er, af et Femmands-Far, 60 Fiske eller 2 Slettedaler. Fisken deeles daglig ved Lodder; men her bruges hverken dobbelte Lodder, Seyl eller Roer's Fiske, som paa Sønderlandet; Fangsten af en Sexæring deeles saaledes hver Gang i 7 lige Lodder. Det er dog mærkværdigt, at ingen Fiskerbaad haver endnu, det

M m

man

man veed, forliift paa Oddbiørns-Sker. Her fornemmes og ingen Stank, som i andre Fiskeleier; thi Fiffenes Indvosde begraves i Sandet, og den friske Luft, saa langt ude i Soen, fører Dunsterne idelig bort. Paa Bardestrand, og der norden for, til Arnerfjorden, er den samme Fiskeleie; om Sommeren, til i September-Maaned, fiske ogsaa Indvaanerne paa disse Steder (Bardestrand undtagen) Smaa-Torsk, som gierne sælges fersk til de Handlende. Mange Folk søge derfor hid, sonden fra Syssellet; thi her fanges gierne meere af Steenbider til Huusholdningen, end paa Oddbiørns-Sker; dog maae dette især forstaaes om Vatrixfjorden, eller Sodlogsdals Sogner, og om Talknesfjord. Vaadenedes Storrelse er her den samme, som før er sagt; men her betales ikke nogen Afgift til Jorddrotten af dem. Kopervig hedder derimod en temmelig stor Fiskeleie, sonden for Arnarfjord; Stedet hører til Selardals Præstegaard. Der er anførte Afgift en tredie Deel hoiere, end paa de forbemeldte Steder, nemlig 15 Fiske for hver Mand, og tilføen 20 Fiske. I den nordre Part af Bardestrands-Syssel deeles ikke Fiffen fersk i Fjæren, som paa andre Steder i Landet, men tør, ved Værtidens Udgang, dog ved Lodskøstning. I Isfjords-Syssel ere de fornemste Fiskesteder disse: Dyrefjord, Skagen (imellem Dyrefjord og Duundfjord), Isfjorden, og især Bolungevig, sonden til ved den, og Adelsvig, (eller Abningen af Jøkkelfjordene), norden til. Her søges Fiskeriet baade Vinter og Sommer, dog kun med Lod-Liner om Vintertiden. Haa-Fangsten drives fornemmelig i Isfjorden, og i Frelküllis-Big, (en Fiskeleie i Strands-Syssel); den har og været temmelig god paa alle de andre forbemeldte Steder for 40 Aar siden; men fra den Tid har denne Fisk ei besøgt disse Kyster; nu

begyns

begynder den dog igjen at lade sig fange, især ved Fuglebiærget, og maaffee denne Gangst kunde komme med Tiiden i sin forrige Flor.

§. 605.

Madens Tillavning er her hos Fisser-Bøndene den samme, Madens Tillavning. som ved Vesterjokkelen (S. 500 og 501). Men Bønderne i Sodslogsdals- Sogn, have begyndt at bruge Have- Væxter og vilde Madurter. De spiise Raal, og Syrer tillavede som Sobekaal, eller ogsaa frisk Angelica oven paa Fiffen. Acetosa folio cochlearia kommes af nogle iblandt Raalen; af andre kommes den i Suppen, som Fiffen kaages i.

§. 606.

Her bruges ogsaa til Brændsel, endskiont ikke saa almindes Brændsel, lig, som ved Vesterjokkelen, Chang og Fissebeen, ligesom *Olaus Magnus* (Hist. Sept. Lib. 1. c. 4.) beretter, at Indbyggerne paa Vesterkanten i Norge have brugt det i hans Tid. Men foruden dette betiener man sig og af haard Jordbær, vester paa Kaldet Svørdr, som er skaaren i Strimler, og torret. Den brænder godt, uden mindste Stank, og levner en fin hvid Afte; men der af behøves en temmelig Mængde, thi den giver kun liden Varme; den bruges og meest kun for at spare paa et andet Slags Brændsel, som vel er almindeligt, især i Vestfiordene, men dog langt kostbarere, nemlig, den torrede Giødning af Kreaturene, sædvanlig kaldet Tad. Mange lægge Istønderne i en hoi Grad til Last, som noget uanstændigt, at de bruge dette, endog til at kaage deres Mad; men de betænke ikke, at mange polerte og fornemme Nationer have brugt det samme, og bruge det endnu. Saaledes mælder *Livius* (Hist. p. 3.) om Indbyggerne i det Landskab Arlyson i Gallogracia, eller det

mindre Asia, at de, i Mangel af Skov, som ikke voxde der, brugde
 Mog af Hornkvæg til deres Iidebrand. I disse Tiders Reise-
 Beskrivelser finder man flere end eet ligedant Exempel: I Persien
 bruges Mog baade af Kameler og andre Dyr, til Brændsel: I
 Iranqvebar Koemog, som dannes i runde Kager, hvilke saales-
 des tørrede, kaldes der Praten. I Danmark findes ogsaa Ste-
 der, hvor Faaremog tørres til denne Brug. I Jsland forberedes
 des Moget til Brændsel paa følgende Maade: Det stiffe Koemog
 føres i en Karre eller Stæde ud paa Tønet, hvor Tøuer ere; og
 dannes, paa Jorden, med en liden Spade af Hvalbeen, til run-
 de Kager, som tørres om Foraaret; naar Græsset begynder at
 vove, styder det disse Kager (paa Jslandsk kaldte Kliningur) op
 fra Jorden, hvorpaa de vendes om for at tørres paa begge Sider,
 da de blive ganske hvide og lette; endelig føres de hjem til Gaar-
 den, og opstables i dertil giorte Smaahuuse, kaldte Elddividars-
 Zus. Gode Huusholdere agte det dog ikke for tiensligt at bruge
 Klining; thi endskiont Jorden derved faaer i sig den beste Safft
 af Giedningen, mister dog Bronsværen den Deel deraf, der stude
 foroge og giore Jordsmønnen tykkere paa klippesulde Steder. En
 anden Art Brændsel af dette Slags er Saudatad; den samles i
 Faarestierne, hvor Moget, ved at trædes og æltes under Faare-
 nes Fodder, pakkes sammen, og derved, saavelsom ved Barmen,
 da Faarene ligge paa Gulvet om Natten, bliver til en haard
 Skorpe, $\frac{1}{2}$ Fod tyk eller derover, ligesom Faarene ligge længe i
 Huus; denne Skorpe bestaaer igien af adskillige Lage, omtrent 1
 Tomme tykke. Om Foraaret, naar Faarene komme ikke meer i
 Huus, klæres bemældte Skorpe op, i Kvadrater, 1 $\frac{1}{2}$ Qvarteer
 til 1 Fod i hver Kant, hvilke Klumper siden kløves i 1 til 2 Tom-
 mer

mer tykke Tavler, reises op imod hinanden paa Marken, 2 og 2 sammen, og saaledes torrede, stables op i Bedhuuser. Dette Slags Brændsel giver megen Varme; men knager undertiden noget lidet af Salpeter; Rogen er og meget stærk og suur, og Saarenes Uld, hvoraf altid noget sidder i Moget, gier den endnu meere ubehagelig. Det Saaremog, som enten ligger løst ovenpaa, og udføres daglig, eller det underste Lag, som er løst og ilde sammenshængende, samles i Møgdynger for sig selv, og bruges til Gjødnings. Mod Saaremogets anførte Behandling have gode Landmænd det samme at indvende, som imod Kliningen.

§. 907.

Al Tidsefordriv og Lystigheder vide Vestfiordenes Ind-^{Tidsefordriv}byggere ikkun lidet at sige; de elste Stillehed og eensomt Levnet,^{og Lystighe-}der, hvorfor de og undertiden falde i dybe Tanker og Tungindighed. Glimer eller Bryden (§. 67, 290, 518) oves kun af nogle saa. Glæder (§. 520) og Lystriden (§. 293) ere her ganske ubekjendte. Men Historiers Læsoning er deres fornemste Tidsefordriv om Vinteren; dog, da de have anset den for en Fornoielse, som man burde holde sig fra i sin Andagts Tid, have de, saavel før, som efter Reformationen, til omtrent for 100 Aar siden, aldrig læst Historier, enten i Fasten eller paa nogen Helligdag: Denne sidste Post iagttages endnu temmelig over heele Landet, men ikke hvad Fastetiden angaaer, undtagne nogle Steder paa Vesterlandet, hvor i dets Sted læses gudelige Bønner og Psalmer to Gange om Dagen. Bønderne her have ellers saadan en Lyst til alleslags gamle og nye Historier, at de selv have færdige Copiister iblandt dem, som leve af at udskrive samme; dog ere slige Udskriver ei altid at lide paa. Om deres Tilboielighed til den naturlige Historie

blev nyelig meldet (§. 597). En her indfod Mand, navnlig Jon Oluffen, som almindelig kaldes Indiafar, og dode i Høiford's Syffel i Maret 1679, var meget bereist i Evropa, og havde desuden faret til Ostindien. Han har beskrevet sit heele Liv og Levnet, især sine Reiser; og endskjønt han var ustuderet, saa Stilen er af det nye Slags, og eenfoldig, efter de Tjiders Maade, saa fremstfinder dog i dette hans Værk Oprigtighed, Agtsomhed og Dy-myghed. Af denne Reise-Beskrivelse findes hist og her Afskrifter paa Vesterlandet.

§. 608.

Skakspill.

Skakspill have Islanderne lagt dem meget efter fra gammel Tid af, og endnu findes iblandt dem store Spillere; især have Vesterlandets Indvaanere Ord derfor, og det saavel Bønder, som de Fornemme. De tage derved i Agt de samme Hoveds Regler, som bruges i andre Lande, nogle saa Ting undtagne, og beholde end i Dag alle de gamle Danske og Norske Navne og Talemåader, som dette Spill vedkomme. Matadorer eller Officiernerne kaldes Menn og Skakmenn, Konunge, Kongen, Gru og Drottning, Damen, Biskup, Bispen eller Løberen, Riddare, Springeren, Høkur (en Kæmpe eller Fribytter), ligesom i det Franske Sprog, Taarnet eller Elephanten. Kneghterne kaldes Ped; Skaaka og Maata, at sætte Skak og Mat. Stans og Jafnteble, eller Jævntavl, kaldes det, naar der er lige Leeg paa begge Sider, da den eene Spiller ikke kan komme nogen Vei, undtagen med Kongen, som man aldrig er skyldig til at trække, uden han bliver sat Skak med det samme; og hvis han da ei faaar Mat i det samme, er Spillet ude, og det regnes for ingen Bindning for nogen af Parterne, men heller for en Ulyndighed af den, der

der har gjort Standfen. Bert, det er bart eller blot, kaldes den mindste Binding, da den eenes Mandskab er ganske borttaget, og dog Kongen ikke sat Mat: hvis han sættes Skak i det samme er det fuldt Bert; hvis ikke, kaldes det litla Bert. Zeimas mat, Hiemie-mat, Pedrifur, Knegte-mat, og Blodsot, Kongsknegte-mat, holdes for de 3. største enkelte Bindinger, og haantligste for den der taber. Det første skeer, naar Kongen sættes Skakmat i Begyndelsen af Spillet, saaledes, at den hverken er bleven sat Skak i Forveien, og ei heller har vort sig af Stedet. Det andet Skakmat faaer Kongen af een af Knægterne: det tredje, naar han faaer Mat af den Knægt, som tilhører den anden Konge, og endnu staaer paa sin Række. Ukonnumat er næst disse det største, og regnes dog ikke for haantlig. Det bestaaer deri, at Kongen sættes Mat med det samme en Knægt kommer ud, eller i det Træk, som gjør en Knægt til Matador. Den mindste fuldkomne Binding er Fruarmat, naar der sættes Mat med Damen. Den største dobbelte Binding er 9 Fold, og sielden derover; dog skal det være en stor Spiller, og hans Modstander kun lidet erfare, naar Matene kunne drives saa vidt. I andre Lande er man fornoiet med enkelt Skakmat; men her sættes Kongen saa mange Skakmat, som man haver Mandskab til; dog skal Spillet være bragt i saadan en Orden i Forveien, at i det Kongen sættes det første Mat, da følge de andre strax derpaa, uden at der maae skee andre Træk imellem, eller at Kongen kan slippe fra nogen af disse Mater imidlertid; men i denne Omgang kan den mindste Forseelse tabe heele Spillet. Gode Spillere kunne sætte 6 til 7 slige Skakmat ad Gangen, endskiont det andet Partie veed alle Reglerne, og er ovet deri. I Skakspill tages her gjerne Secundanter, og
iblandt

iblandt gaaer det ikke af uden Forræd eller Hidfighed, hvilket kommer meest af de dobbelte Bindinger; thi det kan giøre en, især den, der i Forveien er tungsindet, ærgertlig derover, at han skal i lang Tid jages med Kongen frem og tilbage, tilligemed een af Bisperne eller Loberne, hvilken som den mindst hindertlige Officier, Overmanden gierne lader den anden beholde, kun for at faae desto større og anseeligere Seier over ham. Dette har maaſkee andre Nationer seet paa, i det de bruge meest ikkun enkelte Bindinger, hvorved Reegen bliver mindre kiedsommelig. Alligevel viiser det en stor Kunst, at kunne jævnlig giøre mange dobbelte Bindinger; thi det kommer baade an paa en dyb Estertanke, og at holde Tankerne bestandig samlede. Skak spilles vel i Island paa flere Maader, som bliver for vidløfsrigt at fortælle; men denne er den rette, ældste og almindeligste. De andre, som er lettere, meer foranderlige, og mindre kunstige, synes at være de nyere Tiders Naafund. Bretspill, og at spille Kort uden Penge, bruges her paa samme Maade, som andensteds i Landet (§. 71).

§. 600. A

Sproget.

Sproget er her bedre, end paa Sønderlandet, dog findes en Del Engelske og nogle Franske Ord mængede deri, hvilket er at forstaae om Isefiords og Norders Delen af Bardestrands Syffeler. I Dale-Syffel er det, som i Borgarfjorden (§. 291). Man veed dog ikke, at Engellænderne have handlet her saa meget som sonder paa i Kong Erici Pomerani Tider. Men sidst i det næstafvigte, og først i dette Hundreds-Aar, til hen ved 1730 søgde hid til Kysten Engelske og Franske Fiskere, men meest Viscraiske Hvalfangere, som leiede iblandt Islandske Arbeidskarle, hvilke om Sommeren bleve hos dem, men om Vinteren i Landet (§. 543).

Beste

Bestfjordenes Indvaanere lastes især af andre deres Landsmænd, fordi de udtale ang ligesom de Danke; men nogle gjøre ogsaa for meget deraf, og sige aeng og aing, ligesom Ostfjordenes Folk sædvanlig lees ud, fordi de udtale ang som aung, hvilket nærmer sig til den Norske Fjæld-Bondes Udtale. Almindeligst er Udtalen Sønder og Nord paa, midt imellem begge, som aong, og dette kommer mest overeens med det 12 Hundred-Aars Udtale; endskjønt den først anførte Bestfjordiske er rettest. Her udtales ogsaa iblandt va som ua, og hv som qv, til hvilken Udtale man ogsaa finder tydelige Spor i Jylland og Norge. Man træffer endnu vester paa gamle Sange og Bønner, fra de Catholske Tider, hvilkke mange af Almuen kunne udenad.

Hexerie og Overtroe i ældre og nyere Tider.

§. 610.

Denne Materie haver allerede vundet sit Sted i Verdens ^{Anledning} og Menneskets Historie, formedelst den ^{til denne Af-}Indfyldelse, som den har ^{handling.} havt i samme. Den synes altsaa ikke at burde ganske savnes i nærværende Beskrivelse. Nygtet om Overtroe, Spøgelsler og Hexerie i Island, er bestandig gaaet, og gaaer endnu hos Fremmede; og man kan ikke nægte, at det jo har havt nogen Grund; men at dette Land skulde være det eeneste, og at der ikke skulde være skeete ligesaa forunderlige Tildragelsler i andre Lande, det vil vel heller ingen nægte, som kiender Historien. Den skionsomme Læser kan selv domme derom, af det, som strax skal siges.

§. 611.

Andre Arter af Hexerie have ei været bekiendte i Island, ^{hvor mange} Under den hvide have nogle kun ^{Slags Hexe-} ^{rie, især den} hvide Kunst. ^{forstaet} ^{hvide Kunst.}

forstaaet Magiam Naturalem, hvilken i sig selv er intet Hæxerie, og har kun sielden været brugt i Island; men her forstaaes egentlig ved den hvide Kunst en vis Forretning, som bestaaer deri, at man deels ved, deels uden naturlige Midler, men altid ved en eller anden Andægtigheds Dvælse og Overtroer, ved Besværinger og did henhørende Indbildninger, søger at frembringe underlige og overnaturlige Ting. Denne Art af Hæxerie, kunde altsaa, naar den er gik ud paa at giøre nogen Skade, forrettes af eenfoldige og overtroiske Mennecker i en formeent Gudsdygt, eller i en blind andægtig Henrykkelse; Det saa kaldte hellige Hæxerie (Magia religiosa), saavel i de hedenske, som christne Tider, kan da begribes her under. Af dette Slags Hæxerie har man altid haft noget i Island, dog meest i de midlere catholske Tider, da man gjorde saa meget af at læge allehaande Sygdomme paa denne Maade, at aarslade, at lade Blodet springe, og stilles igien, at helbrede besatte Mennecker, besvære onde Aander m. v. Man brugte ved hvert Tilfælde visse antagne Taler eller Formularer. Naturlige Midler bleve tillige brugte, især de, som i nogen Maade vare Religionen og Kirken vedkommende, saasom Klokker, Messe-Klæder, indviet Brød og Viin, Bieband, Rogelse, Lys o. d. Kong Olaf Tryggvæns, Olaf den Helliges, og mange flere Islandske Historier give alle vegne Exempler herpaa. I de nyere Tider bleve brugte Signinger, Korsmærker, gjorde med Haanden, og alle slags Figurer, i Form af Kors, Brød og Viin, som havde været paa Alteret, Dobevand m. m., samt visse Bønner og Psalmer, som skulde ufeilbarlig hjælpe i visse Tilfælde, enten man læsde dem, eller bar dem skrevne paa Brystet. Til Kleromantie og Belomantie findes her ikkun saa Spor. Nogle udvælge en vis Dag i Ugen, eller i Aaret,

til at foretage visse Haandgierninger eller Handteringer. Af *Chirromantie* findes endnu Levninger, og haandfrevne Afhandlinger derom, med Figurer hos. Ligeledes findes noget frevet om *Astromantien*, især om de 12 Himmeltegn's Virkning paa Menneskenes Gudsels-Tiid, og deres Skæbne derefter. De Enfoldige meene alt sligt at være uskyldigt, ja helligt og guddommeligt. Den samme Tanke have de om visse Urters overnaturlige Kraft, om de forontalte, eller andre Natursteene, og om visse Midler tagne af Dyreriget. Det meeste af alle disse indbildte Kunster i Island, grunder sig paa fremmede Bogers, tidt urigtige, Oversættelser, af hvilke nogle ere fra det 13 og 14 Hundrede-Aar, da dette Slags Lærdom begyndte at anses der, for en lærd Videnskab, som Geistligheden desuden yndede, og selv lagde Bind paa. Derfor kaldes det Slags Folk endnu af Almmen Lærder, eller *Kunnatstu-Menn*, ligesom paa Dansk *Kloge*, og i de ældre Tiider *Kyngere-Menn*.

§. 612.

Den sorte Kunst, (*Magia diabolica*), kaldes fornemmelig, Den sorte Kunst. og altid i en ond Meening, *Hexerie*, fordi den meenes at ske ved Dævelens og de onde Anders-Hjælp. Den er bleven dreven paa tvende Maader, saavel tilforn her i Norden, som i Island, i de nyere Tiider; nemlig ved Runer og Poesie. Runerne kaldede de visse *Hexe-Characterer*, og Poesien *Galdur*, hvilket Ord af *Pyrrindelsen* betyder Sang. I de store *Hexe-Forretninger* bleve sædvanlig begge Maader forenede. Saaledes beskrives *Odin* baade i *Edderne* og i *Sn. Sturlesens Historie*, som den første og største *Hexemester* her i Norden; Mange andre gamle Skrifter bekræfte det samme, og paa nogle Steder anføres endog *Ceremonierne*, og

tales om, hvorledes Runerne skulde ristes, det er fikeres eller udhugges. Begge Slags Hæxerie, baade det ved Characterer, og det ved Poesie, har ellers ei alene været brugt i Hedenkabet, men ogsaa i de christne Tiider af et og andet ugudeligt Menneske. Her skal derfor handles om hver Tiid for sig.

§. 613.

Det hedenſke
Hæxerie.

Blot kaldtes overalt i Norden Hedningernes Gudstieneste, bestaaende deri, at de tilbade og ofrede til deres Afguder, for at faae eet eller andet udvirket hos dem; disse Blot vare tilladte, ja endog befalede ved de hedenſke Love, især naar de sigtede til almindelig Bøjsford; men deri indlob tillige noget, som var virkelig Hæxerie; hvilket, skiont det var af det hellige Slags, og horde til Gudsdyrkelsen paa en vis Maade, blev dog af alle retsindige og gode Folk anset for ondt og utilladeligt. Blotene vare adskillige: Disas Blot, da der blev offret til Diserne, visse Gudinder, som man meente at raade for ethvert Menneskes Skæbne; Alfa's Blot, hvorved Elve og Landvætter, eller Nisser, bleve dyrkede, for at det skulde gaae En vel eller ilde i hans Huusholdning; Seidur kaldtes det ældste, og allermest virkende Hæxerie, som blev forrettet over antændt Ild med Poesie, eller nogle paa visse Maader sammensatte Sange, hvorved deels travarende, deels og fornemmelig de, som herde derpaa, meenedes at kunne blive forgiorte, fortryllede, gaae, eller ogsaa uheldige deres heele Lives Tiid. Men saasom denne Kunst blev anset for ond og uædel, domde Odin den, efter En. Sturlesens Vidnesbyrd, at være uanstændig for Guder eller Mandfolk, hvortfor dens Øvelse blev overladt til Gudinderne eller Kvindekønnen. At velstændige Folk i de hedenſke Tiider have holdt Hæxerie overalt, og især Seid, for utilladelig, kan ellers slut-

tes

tes af Harald Haarfagers Opførsel, som for den Skyld lod brænde sin egen Son, og hans heele Seid-Selskab. De ældste Islandske og Norske Love have forbudet det, og den sædvanligste Straf for dette Slags Hæxer var, at de bleve puttede i en Sæk, steenede, og siden opbrændte, men Asken fort ud i Havet. Dette og al Slags skadeligt Hæxerie kaldtes i Loven Jordæda og Jordædeskab. Hæxerne bleve ellers brændte, og Asken adspredet, paa det de ei skulde gaae igien; thi man troede Giengangere i den Tiid, ventelig fordi Odin selv havde gjort saa meget af sin Kundskab i Kunsten at fremkalde de Dode, ja endog lært Maaden, hvorpaa den skulde bruges. Tingen er ogsaa bekjendt hos Fremmede i tidligere Tiider; thi hvo veed ikke Historierne om Wampyrerne. Disse Tiiders Philosopher have og holdt det Umagen værdt at undersøge den Materie, og skrive derom (see f. Ex. *Bilfingeri* Disq. de Wampyris).

§. 614.

Ligesom Bogstaver tjene til at læse og skrive, saa tjende Runerne af Begyndelsen til det saamme. De vare intet andet end Bogstaver; men fordi de vare saa nye og rare i Norden og Tydske-land, ansaaes de af Almenne for en hemmelig Kunst, ja for Hæxerie; de bleve det og virkelig: Figurerne bleve fordoblede og forandrede, saa at man, udaf een Character, kunde læse sig til heele Ord, ja vel en heel Mening. Disse Characterer bleve udskaarne paa Riæbler, det er, runde Stave eller Træe-Cylindere. At raada, eller raade, og giette sig til, blev kaldet at læse dem, og og derfor bruges Ordet i denne sidste Mening af de Engelske, men af de Tydske, for at tale, og af de gamle Nordiske, og endnu af de Islandske, for at holde en lang, og gierne en med Gliid sam-

menfat Tale. At Runerne have været mange Slags, sees af *Edda Samundi*, især af *Lavamal*, og af en anden gammel *Oda*, kaldet *Sigurdrisumal*. *Nid* var en høi Grad af Galder, eller Hysterie, som noget lignede *Seid*. Den var en ved indfaldende Leilighed strax digtet andægtig Wiise, som indeholdt Laft og Forbandelse, og skulde endelig virke paa den Person, der blev sigtet til, for at gjøre ham i nogen Maade utykkelig (see *Bartholini Antiquit. Dan.*). Poesien var gjerne eenfoldig og lige frem, hvorpaa man haver eet Exempel i *Ligil Skallagrimsens Zistorie*, og et andet, endnu ældre, i den *Ode Skienisfaur i Edda*. *Vers-Arten* kaldtes *Galdralag*, og *Starkadalarlag* (som er noget nær det samme), fordi *Sterkodder* skal have brugt den samme. *Nid* blev ogsaa forfattet under andre *Vers-Arter*, saasom *Drottqvædt*, hvorpaa man har Exempel i det *Nid*, som *Thorlev Skald* gjorde om *Hagen Jarl* (see *Ol. Trygg. Hist.*). Nu omstunder bruges det *Oed Nid* i Jsland for at betegne et Skandskrift, og den Bemærkelse findes ogsaa i *Historierne*; dog er den anden ældre endnu bekiendt.

§. 615.

Hererit i de
første christne
Tider.

I de første christne Tider var *Hererit* af *Begyndelsen* eet og det samme, som i *Hedenkabet*, naar man alene undtager, at det blev kun ovet i *Londom*: *Omgangen* dermed var den samme i *Norge*, som i *Jsland*; *Heremeesteren* brugte *Nætterne* dertil, især dem, som vare næst for de store *Helligdage*; den *Maade* kaldes i de gamle *Norske* og *Jslandske Love-Utesetur*, det er *Udesiden* (see *Jonsb. Mannh. Kap. 2*). *Om* selv brugde den, og *Sn. Sturlesen* anfører et mærkværdigt Exempel derpaa i *Haagen Herdebreds Historie*. De, som sadde ude, bildede dem ind, at

de

de talde med Aanderne, og finge Raad hos dem, de fleeste Gange til at giøre noget Ondt, hvorfor denne Ubesiddend blev holdt ligesaa strafværdig, som Seid og Fordædsfab, eller at upprekia Trøll, d. e. fremkalde Giengangere eller de Døde; thi endskont Ordet Trøll egentlig kun betynder en Zætte, saa bruges det dog ofte af de Gamle for at betegne en ond Aand, som er isfort et grovt Legeme, og her især en Dødning eller Gienganger, som ellers kaldes Draugr. I de hedenske Tider, forend man havde nogen skreven Lov, gjorde man fort Proces, og straffede med megen Estretæk den høieste Grad af Hæxeriet, men Næsten lod man upaa-talt. Efterat Christendommen var indfort, gjorde man derimod noie Forskiel paa Hæxerie, og indrettede derefter Straffen; hvorom kan læses i de gamle Norske og Islandske Christenretter. I Danmark synes det, at man ei har havt meget med Hæxerie at bestille (see Waldem. 2. Zydke L. Lib. 3 c. ult.). De Svenske Love derom, have været temmelig strænge, og Kætergangen simpel (Suderm. L. Manh. B. Kap. 32). Men de Norske og Islandske Love vilse især, at Hæxeriet har været overalt bekjendt, og over af onde Mennesker i disse Lande. For den største Grad deraf var anordnet Livs-Straf; dog bleve Hæxer ikke brændte efter Loven, for end i den saa kaldte Middelalder. Om en Kone beed Fingeren af sit Barn, for at det skulde leve længe, blev hun kun straffet med Penges Boder (see den Christen Ret, som var brugelig i Wigien i Norge). Den gamle Christen-Ret, som findes foran ved nogle Afskrefter af Kong Haagen den Gamles Fjoste Th. Lov (Lib. 2 cap. 15) straffer under eet, den som tilbeder og offerer til hedenske Afguder, den som bruger Spaadom og Hæxerie, og den der herbærgerer og holder med det Slægs Folk; den befaler nemlig, at de alle 3 skulde være

være fredløse, og have forbrudt Livet, ligesom den der havde slaaet et Menneske ihjel. Den Islandske Graagaas (Cod. Ref. 1 B. 7 Kap.) taler allertydeligst om denne Sag: Den, som dyrker hedenstke Afguder, og mærker eller helliger sit Kvæg til dem, han bliver *Siorbaugs Mann*, eller (som er det samme) falder i *Siorbaugs-Gard*, det er, han bliver fredløs (saa at det bliver enhver tilladt at dræbe ham uden for hans Hiem, og visse ham tilladte Veie), og hæver forbrudt alt sit Gods; Iligemaade den, som farer med *Galder*; og lader en anden qvæde (det er syngte *Hepe-Sange*) sig eller sine Creature til Lykke, Helsen eller langt Liv; Men farer han med *Jordædskab*, saa at han bringer, ved Ord eller andet Slags *Hererie*, andre Mennesker, eller deres Kvæg, Got eller Dod paa Halsen, da bliver han *Skovmann*, det er, han har uden al Naade eller Undtagelse forbrudt Livet; Den som farer med *Steene*, og gjør dem virkende, binder dem paa Mennesker eller Fæe, og bruger dem, sig eller andre til Lægedom; den som farer med noget andet saadant indbitet Toi, i Tanke at udrette overnaturlige Ting, han bliver og *Siorbaugsmand*; itigemaa de den, der gaaer *Berserks-Gang*, det er, af Dævelsk Ondskab, bliver gal og rasende. De seldt ogsaa i *Siorbaugs-gard* efter denne Lov, som vare nærværende, og ikke hindrede saadanne Mennesker fra at giøre Ulykke. Den Lov om *Hepe-Steene* er ventelig bleven giørt saa streng, i de første Christne Tider, fordi man har tænkt, at det var de hedenstke Afguder, der stulde giøre dem virkende; i det mindste synes det at bestyrkes af K. Dyriges Upl. L. (*Kyrkiob. 1 Kap.*), hvor det hedder: ængin skal afgudom blota, og ængin aa lunda alla siena troa o. f. Men siden efter, da det hos de Christne selv blev et Slags Religions-Sag, eller en helligt

Uligt,

Pligt, at bruge Steene eller Urter, ophorde denne Straf. Graagaarsens anførte Anordninger om Hæxerie stode ved Magt, fra Christendommens Begyndelse, indtil Jonsbogen kom til Jsland henved 1280; thi den saa kaldte Jærnsida, eller Kong Haagens Lov, taler ikke om deslige Ting. Man kan og see af Jonsbogen (Mannh. c. 2), at Hæxeriet har endnu den Gang været af samme Slags, som før; og det er rimeligst, at der er ei skeet nogen Forandring, førend Geistlighedens Myndighed var bleven rodsættet, og Klosterne blevne flere, da *Magia religiosa*, som hverken blev agtet for Overtroe eller Hæxerie, kom ret i Gang. Denne Tiid kan man fastsætte omtrent ved det Aar 1300; thi fra den Tiid hørde man næsten intet til det hedenfke Hæxerie, eller Sager desangaaende, lige indtil Reformationen.

§. 616.

I de senere Tiider begyndte man derimod paa nye at øve de gamle Troldoms Kunster. Efter Reformationen, da alle papistiske Besværinger, Overtroe og Ceremonier bleve strengeligen forbudne, og straffede, faldt visse ugudelige Mennesker i dets Sted paa en, tildeels nye, Art af Hæxerie. Disse vilde vel bruge den gamle hedenfke Adfærd; men Erfarenheden har lært, at de dog ikke vidste noget retskaffent deraf. Deres Characterer vare mestendeels opdigtede; dog lignede de noget hine gamle Runiske. At anraabe onde Aander, bruge Besværinger, og selvgiorte Lader, efter egen Indbildning, det kunde disse onde Mennesker meget let hitte paa. Den einfoldige, og til al Slags Overtroe hengivne Almue, blev og ved deres Træfthed, Underfundighed, og Brug af visse heitravende, skient barbariske, Lader, lettelig indtagen og bangt. Ivis da En i nogen Maade gjorde disse visse Folf imod, saa hedde det

Doo

straf,

strax, at han var forgiort, og han maatte da, enten bede den Fortørnede om Naade, eller og søge Hjælp hos en anden Kyndigere og større Mester, der kunde gjøre ham frisk igien. Dette Utoi tog forfærdelig Overhaand i det 17 Hundred-Aar, og det af tvende Aarsfager. Nogle Øvrighedspersoner, ved det de vare alt for floge til at frygte for dette Slags Indbildninger, vidste at holde, ei aleene Almuen, men endog dem, der brugte Hæxeriet, i meget god Ase. Disse Øvrighedspersoner bleve derover frygtes de, ja holdne af alle for endnu større Hæxemestere, end hine vare. Og da de nu mærkede sligt, tænkte de, det var ikke af Veien, at man blev ved i disse Tanker, da saadant vilde bestyrke deres Mynsdighed, og tilskynde de Underhavende til desto større Ærbødighed; De øvede ikke Hæxerie, men de lode aleene, ved een og anden Velighed, see mistænkelige Cereemonier, samt forklarede visse Tilfælde til deres Fordeel; ja lode sig vel forstaae med, at de og kunde bringe store Ting til Veie ved forborgne Kunster. Andre Øvrighedspersoner, af et finere Slags, sagde ikke, eller gjorde noget saadant; men naar slige Sager kunde komme for Retten, lode de, som de vidste fuld Besked derom, og naar Almuen rofede dem, at de forstode sligt, sagde de intet derimod, mindre bleve de vrede derover. Det var ikke nok hermed: Man indbildede sig endog, at visse Slags Hæxerie, som Almuen hverken forstod, eller kunde saae at vide, var eene for de Fornemme og Lærde, som aleene kunde læse sig samme til i Latinske og andre fremmede Boger. Disse Skrifter vare fornemmelig *Cardanus*, *Wierus*, og *Albertus Magnus*; men især *Cyprianus*, og *Corn. Agrippa*. Til Prove paa disse Tiiders foregionne Hæxeris Klogskab tiene ellers følgende Stykker: Sinnst Galder, eller Trolddom, skal nogle have hentet

tet fra Lapperne, bestaaende fornemmelig i, at eie en *Gan*, det er en indsluttet Aand i en Orms eller Gules Skikkelse; men et sligt er smiddet af de nyere Beretninger om Gindlapperne, og tildeels grunder paa de ældre Tiiders Exempler i Norge, om Dronning Gunnhild, og andre, som reisde til Lapland, deels for at lære Trolddom af Indbyggerne, deels for at bestille dem til at spaae, eller forrette nogen anden Hæx-Handling; Sligt kaldes i de gamle Love *Sinnfarar*, og forbydes der, under Livs-Straf. At kalla Aanda or *lopte*, eller at kunne raabe til sig Aander fra Luften, og siden bruge dem til sin Tjeneste, blev holdt for fornemme og lærde Folkes Hæxerie. *Gandreid*, eller at riide i Luften, er ligeledes et nyt Vaasfund, endffiont Ordet var brugeligt i de gamle Tiider, da slige Lyst-Reiser bleve tillagte Trold eller andre Aander (see *Nials* og *Grim Lodenkins Sagar*). Man veed den bekjendte *Kierlinge-Snak* i andre Lande, at Hæxer skulde riide paa *Kostekaste*, forvandle Mennesker til Heste, m. v. I Island derimod, tales i den Henseende kun om gamle Hørsbeeen, eller *Beenradde* paa Marken, som dog kun skulde blive ved Landjorden, uden at fare i Luften, ja tabe veent sin Kraft, hvis Nykkeren kom til et Sted hvor Hørsbeeen laae. Den heele Kunst skal komme an paa *Gandreid-Bidsefer*, som skal forfærdiges af visse Slags Læder, med visse Characterer paa. *Gisninga-Vedur*, at kunne opvække Storm og Uvær paa Havet, for at Skibe og Baade skulle forgaae m. v., horer baade til de gamle og nye Troldoms-Kunster. *Reedskaberne* ere kun slette, nemlig *Beenradet* af et Fiskehoved, med underlige Characterer paa. Men Oprindelsen er, at man tilforn har brugt hertil den Afgud Thors Hoved, udhugget, indskåret, eller malet; og det fordi Thor berettes at have

øvet denne Kunst, ved at blæse Riisten op, saa at Skiægget stod stivt, hvilket blev kaldet at theyta Sleggbrodda (see Ol. Tryggves-Hist.), hvorfor han og blev forestillet med opblæst Riist, og stivt udstaaende Skiæg. Heri blev det ellers holdt for det største Meesterstykke og Videnskab, at bruge kun een eller to Characterer; de, som vare ukyndige, kunde og let tage seil i at afbilde dem; men den heele Hemmelighed bestod dog kun deri, at de Ord Thors Hafot, eller Thors Hafut, hvort for sig, eller samlede, kunde læses udaf dem; og saadanne Runiske Sammensættelser have ventelig udgjort den Green af det hedenste Hejerie, som blev øvet ved Runer, alene, at de senere Hejemestere have ikke forstaaet at giøre dem rigtig. At Skilia Fugls Rødd, d. e. at forstaae Fuglens Sprog, horer ogsaa hertil. Den Kunst var for fornemme Folk, især Konger og Tyrster (see den ældgamle Ode Rigs-Thula, og Edda Sammundi). Kragerne vare de lærdeste Fugle, som raisonnerede meest om Stats-Sager, og tilkommende store Ting; derfor skulde man fornemmelig forstaae deres Sprog (see Olaf Kyrres Hist. hos Sn. Sturlesen). Men siden Krager ikke ere i Jsland, have Ravnene maattet træde i deres Sted, og en Deel kloge siges at have forstaaet dem. At have Drom-Mann kan regnes hen til Kunsten at fremkalde de Døde. Man udvalgte en bekiendt Ven i Livet, som paatog sig, efter Døden, at underrette om alle magtpaaliggende Ting; men slige Drom-Mænds første Befogelser bleve holdte for farlige at tage imod. Den hoieste Grad af disse Tiiders Troldoms-Kunster skal have været at karra Kalf, da den onde Mand skulde have aabenbaret sig i Skikkelse af en nyekalvet Tyre-Kalv, der ikke endnu var reengjort fra Stimen; denne skulde da disse Lærlinger reent afflikke og nedsluge; ligesom Køerne giøre, og faae med det samme alleflags Wiisdom. §. 617.

§. 617.

De adskillige Manerer og Ceremonier, som hore til de sidste ^{Hererietis sid-} ^{ste Tilstand} ^{og Slutning.} Tiders Hæxerie, gaaes her med Glimd forbi. Runerne have altid været de fornemste Hæxeriedskabere, ligesom i gamle Dage, paa det alene nær, at de sædvanlig ere blevne tegnede ganske urigtig. Men man har og desuden brugt Characterer af en anden Art, eller rettere sagt, Materier og Tegninger; s. E. Arons Staf, eller Arons Klæp; Salomons Insigne, s. Sigillum Salomonis; Thors Hammer, som skulde sammensættes af visse Slags Materier; og endelig Sprora, en lang og smal Klæp, som skulde tiene til at aabne Klipper, Hoie, og Bjerge, naar man kun slog paa dem, for at tale med Elver, eller Underjordsfolk. Disse og mange flere Ting bleve meget omtalte i Hæxerietis sidste Alder, og de træffes endnu, og fremviises i Island. De sidste Tiders Kaserie heri gik endog langt videre, end sligt var gaaet tilforn, især i Hensigt til, at Indbildninger om Hæxerie bleve saa meget almindelige. Saasnart en blev hastig syg, var det strax Hæxerie: snart i hvert Huus saaes noget Spogelse. Drausge eller Siengangere vrimlede overalt; thi man indbildte sig, at de, som øvede dette Slags Uffælselighed, lagde fornemmelig Bind paa at fremkalde de Døde. Med eet Ord at sige: hvor nogen var syg af Tungstindighed, og farlige Griller, af Epilepsie, Stog, og haarde Convulsioner i Indvoldene m. v., hedde det strax, at Diavelen udrettede sligt, ja at han lod sig til Syne, baade for de Syge, og andre, som vare indtagne af slige Indbildninger. De, som vare nidkære, og gjerne vilde raade Bod paa denne store Uffælske, saasom Præster og Dyrigheds personer, gjorde det næsten være: de troede alting med, og bestyrkede derved andre i deres

Griller. Man vidste tilsidst intet andet Raad, end ved Baal og Brand at straffe en Misgjerning, som tidt bestod i puur Indbildning. Hvis man da fandt hos en, der var kommen i Udraab for Hæxerie, Boger eller Blade med usforstaelige Characterer, og nogle vidnede, at saadan en Person havde forheret Mennesker eller Kreature paa nogen Maade, blev Sagen agtet klar nok, og den Bestyldte, endskiont iblandt ganske uskyldig, blev levende brændt; hvori man formodentlig, foruden andet, har havt for Dine deels de Tydskes Exempel, deels de Svenske Love. Paa en 30 Aars Tid, at regne fra 1660 til 1690, bleve saaledes brændte i Island 16 Personer, hvoriblandt nogle vare fra Nordlandet; men de fleeste fra Vestier-Fjærdingen, og især fra Vestfiordene. En Deel af disse Misdædere vare vist onde Mennesker; dog kunde ikkun faa af dem tilstrækkelig overbevises om at have ovet nogen egentlig Trolddom. Ja nogle fandtes deriblandt, som Mængden holdt for uskyldige. Endelig begyndte de fornuftigste af Øvrigheden at indsee, at denne Omgang var urigtig. De bleve og anseelig bestyrkede deri ved en Kongelig Befaling, bekiendtgjort paa Altinget 1690, at nemlig ingen Troldmand maatte efterdags straffes paa Livet, efter Hjemtings- og Althings-Dom, men Sagen skulde forst forestilles Kongen. Det er ellers forunderligt, at man har ei længe tilforn tænkt paa at hæmme dette Onde, og især at følge Danmarks Exempel, som fremfor alle andre Lande i Europa synes at være gaaet heri varfommelig og fornuftig til Verks *), allerhelst

Da

*) At nogle i Danmark ere brændte for Hæxerie, findes dog Exempler paa. Saaledes beretter den haandfrevne Reis-beskrivelse, som for (S. 67.) er bleven anført, at 3 Romer vare blevene brændte for Hæxerie i Sialand; og endskiont Karstallet ikke kaldes, synes det dog af andre derhos

da det ikke kan staa Feil, at jo enhver Øvrighedsperson i Island maae have kiendt S. 2. Recess, hvis 8 Artikel taler om Evoldom, og foreskriver Omgangen med dette Slags Sager. Nu først begyndte man dog i Island at betænke sig: og naar der siden kunde komme een eller anden Hæx-Process til Althinget, blev den afviist, og Syffelmandene offentlig satte til Rette, med Advarsel, ikke at fare med sig ugrundet Snak. Herved bortfaldt i kort Tid det gamle Hæxerie for den største Deel. Vel opkommer undertiden, endog i disse Tider, nogen Snak om Giengangere, som skulde være opvækkede for at plage Folk; men siden de Fornuftige ville ikke troe Hovedsagen, at det er Hæxerie, tager saadant Onde ikkun sjelden Overhaand. Nogle efter Foregivende saaledes forgiorte Mennesker har jeg selv seet og betragtet; men de have kiendelig været sygkelige, og især angrebne af de nyelig ommædte Svagheder; nogle have haft stærk Melancholie, eller og Manie m. v.; andre have ikke havt nogen særdeles Sygdom, uden alene Mangel paa Fornuft, paa Sind og Legems Kræfter. Indbildning om Hæxerie havde giort dem syge, og de bleve igjen friske ved blotte Indbildninger, som andre formeente Hæxemestere vidste at indprente dem. Den gangbare Tanke, at onde Aander opholde sig meest paa øde og mørke Steder, Fjælde, Dale, Kirkegaarde, o. s. f., har man og her i Landet; og derfor er det ingen Under, at man har vidst saa meget af Spøgelse at sigte, just paa de nordligste og meest øde Steder; men derimod kun meget lidet paa Sønderlandet, hvor Bygden er tæt, og nogle Fremmede gierne boe

hos fortaalte Ting, at det er slet henved Aar 1614; een af dem, som den fornemste, som og skulde have været bemidlet, nævnes sammesteds Maria Kringsted (i et andet Exemplar Ringsted).

boesiddende, foruden de Handsende, som ere der om Sommeren. Sagen er naturligviis denne: Den langvarige Vinter, de lange mørke Nætter, og Eensomheden, have paa Udhubberne, og især de nordlige, meget tient til at forøge Frygt og slemme Indbildninger hos en Nation, som desuden er tungsindet, og hensefalder lettelig til Melancholie; og det saa meget meer, som dette Folk har Kundskab om sin Velstand i forrige Tider, men finder sig nu tværtimod trykket af Armod, og anden Elændighed, uden at have eller voldsom noget Midde, Tidsfordriv, fornuftige Fornoielser, eller noget andet til at opmuntre Sindet, og at forslaae Tankerne. Jeg kunde endnu tillægge adskillige Beretninger om Hændelser af dette Slags, som ere ret forunderlige, samt opregnede, fortaalte, eller bevidnede af troeværdige Mænd. Maasee i det mindste nogle af dem vare ikke blevne saa aldeles ubehagelige enten for de Lærde, eller andre Læsere; men jeg vil heller slutte, og alene anmærke, at ligesom man ikke bør bifalde det Slags Beretninger om Diable og Hæxerie, som avles af Overtro og en forvirret Indbildning, saa bør man ikke heller falde til den anden modsatte Ydertighed, at nægte alle Aander, samt deres Virkninger, og derved at kalde Guds Ord i Evil, og samtukke skadelige Bildfarelser, blot fordi vor svage Fornuft, og meget utilstrækkelige Philosophie kan ikke udvikle de Ting, som den alvise Skaber har for den største Deel skiuft, og deri seet paa Mennekestets eget Beste. En usorfalstet Guds frygt, en retskaffen Opførsel, med eet Ord, en fornuftig Tanke og Levemaade ere ellers de sikkerste Midler mod Hæxerie og Spøgelse; og i den Hensigt er det, at adskillige formeente Hæxemestere i Jesland have selv maattet tilstaae, at visse Menneker, eller Familier, kunde ikke forgiøres; thi man haver mærket, at disse have
just

just været Folk af fornustig Tankemaade, uden al Overtroe og Grillen, og desuden modige og uforsagte, samt stærke og sunde af Legeme; og altsaa ikke bange for at afviise saadan en Kunstner med et Liv fuldt Hug, eller en blodig Næse, hvorved man sædvanlig troer, at han bliver siden sat udaf Stand til at øve sin Kunst imod dem, som saaledes kunne blive ham overlegne. Om de saa kaldte Fremfynede er det ogsaa afgjort, at de ikke see Spogelser med deres Dine; men baade de og andre, som fornemme til sligt, ere behæftede med noget Slags Sygelsighed. Det er alene underligt, hvorledes de underiden forudsige Ting; som andre kunne umuellig vilde; men disse ere og ikkun sielben af Vigtighed.

Om Deboernes Levemaade.

§. 618.

Deboernes Levemaade beskrives her for sig, fordi man finder eet og andet i disse Folkets Huusholdning, som ikke er almindelig paa andre Steder. Bredesfjordens Der holdes for et godt Leve-Sted, thi de give Leilighed til mange Slags Udveie til Livets Ophold. Høestæt og Græsning er der ret god; Heste og Faar, som gaar ude heele Vinteren, ere saa vel ved Magt, som de have staaet paa Stald. Bønderne med deres Arbeidskarle søge i Sifertitiden til Oddbierns-Sker, undtagne de paa Viarnoe. Imidlertid skal Fruentimmeret føre heele Huusholdningen hjemme, vogte Luvvet, og især fange Fugle, og samle Eg og Duun; nogle fange Sølhunde i Garn, hvor Leilighed er dertil. Forvliær falder her ikke; hvorfor man bruger Klining (§. 606.), hvilken de tørre og bringe under Tag. Ingensteds paa Landet have Fruentimmerne meere at bestille end her. For at hente Køer og Faar

Huusholdnings Fornødenheder, og Arbeide i Almindelighed.

Bange om Dagen, i Masketiden, maae de, naar Ebbe er, gaae en lang Vei, fra een De til den anden, og naar det er Flod maae de bruge Baade. Ved Flareriden passe de desuden paa Svarts bagen, naar han slæber Steenbider (Cyclopteros) op paa Landet. Men det største Arbeide er dog at samle Fugle:Æg, og fange Runder eller andre Fugle; 2 eller 3 Fruentimre fare i den Hensigt med smaa Baade fra een De til den anden; men endskiont de ere ligesaa godt som Mandsofok vante til at roe, og seve en Baad, falder dette Arbeide, ved det de ikke have saa mange Kræfter, besværligt for dem; ja ofte farligt, da de i ondt Vair maae vove sig ud paa det vilde Hav, 2 til 3 Miile, over stærke Strømme, og mangfoldige blinde Skiar, imellem og nær ved Øerne. Naar de lede efter Ædet Æg, skulle de være 3 til 4, da de gaae et vist Stykke fra hverandre, langs efter hver De, og raabe ved hvert Skridt, for at giøre Æderfuglen bange, saa den flyver eller kryber op af Reeden. Naar Mandsofokene komme hjem, forrette de samme Slags Arbeide; især med at samle Æg, og fange de unge Fugle, nemlig Rytzen, (*Larus albus extremitatibus alarum nigris*); Teisten, (*Columba Grönlandica*), og Lunden, (*Pittacus*) rostri sulcis octo, førend de forlade deres Fodesteder. Disse unge Fugle salttes deels ned i Kar eller Lønder, og forvares heele Aaret, deels roges, speeges, og spiises efter Haanden. Kiødet er blodt og behageligt, og især have de tvende sidste Arter megen Fedme, som samles ved det Kiødet kaages; samme smager og seer ud som Gaase-Fet. Herhen hører og Skarsen, de tvende Arter, foruden Dilaskarsen, *Pelecanus carbo aquaticus*; thi dens Unger blive ligeledes nedsaltede, og smage ret godt, hvis man afvækker Skindet, som haver en noget trannet

Smag.

Smag. Svartbagens Unger fanges, og spiises meest fersk
 faagte eller stegte, da de ere grove i Kiodet.

§. 619.

Hvor *Cochlearia* vøxer i Mængde, hentes der af den heele
 Baade sulde; den vaskes ud, haffes, og tillæbes med suur Balde
 eller Mælk, uden Salt, som Sobekaal. Det som skal glemmes
 af den, nedsaltes tagviis i store Kar; og naar det da pærfes,
 glemmes den overflødige Saft for sig selv om Vinteren, da den
 ikke saa hastig kommer i Gang, hvis den staaer i Kulden. Maa
 den bliver af denne Saft langt meere let og behagelig. Hvis
 Jaar sættes paa de Holmer, som give Cochleare, æde de giærne
 denne Ur; og blive overmaade feede deraf; men naar de saa slæ-
 tes, har Kiodet en væmmelig Smag. Et Gimmerlam, som
 gaaer paa saadant et Sted, hvor det faaer meest af Cochleare,
 Vinteren over, kan ved Slagtingen om Efterhøsten give 12 Pund
 til 1 Lispund Falg. Saul (§. 594.) samles og fyldes i Baade,
 som trækkes paa Land, da man efer dem sulde af sode Vand, og
 lader det saa staae et Solemærke, hvorefter Sautet breedes ud paa
 Jorden for at tørres; og bliver siden indpækket. Ved denne Sol-
 Høst har man ellers mærket, at hvor Planten plukkes reent af,
 der vøxer den hyppig til igien, men hvor den rives kun loselig af,
 der indtages Stammen af Balanis og Musflingerens Unger, saa
 den kan ei vøxe igien. Gullagrans tilhandle disse Deboere sig fra
 det faste Land for fattede Fugle, eller andre Væxer; men Meel,
 Jærn og Uner kiobe de fra Stichesholms-Havn for Forfæt, Veder-
 duun og Fuglesæer. Paa de øde Holmer blide Stude meget feede
 de, og give velsmagende Kiod. Priisen hos de Handlende har
 for været 10 Rdlr. Sp. for Stykker af de bødre end middelmaade

Cochlearia
 og Saul hvor
 ledes behande
 les.

dige, foruden Skindet; men nu har denne Handel taget meget af: de Handlende ville ikke betale, og folgelig Bonden ikke heller giøre den Bekostning paa at opelske og holde gode Stude.

§. 620.

Æg hvortledes
besandtes.

Al Æg samles mange Slags, men den største Deel er dog af Vderfuglen, og dernæst af Vildænder og Svartbager. De allerlækreste Æg giver den bekiendte Strand-Sneppe, Tælderen, (Hæmatopus), og Kriian eller Tærnen, (Sterna capite supra nigro, reetricibus extimis longissimis). Æggene spiises af de fleeste haardkaagte, uden ringeste Uleilighed, uaget *Linnaeus* i sin Skaanske Resa haver anført det, som noget mærkvardigt om Skaaningerne. Æggeklager bruges her, og Æggedravle eller Ost, da de ferske Æg kaages med nye Balde, hvorpaa denne Æggeost spiises med Mælk over, til Frokost om Sommeren. Æggene forvares Vinteren over paa adskillige Maader: Den almindeligste er, at de indpækkes i Rør, i den hoide Klining-Afse, saaledes, at det eene Æg rører ikke det andet. Andre bruge dertil den skarpe saltagtige Afse, som brandes af de tørrede Fucus Dichotomis (§. 594.), og indeholder endnu meere alkaliskt Salt, end Hav-Bandet. Naar Æggefallen er ganske heel, og hvert Æg ligger for sig, forvares Æggene paa denne Maade meget godt, en temmelig Lidd, i Gialler, eller Forraads-Huuse, hvor ingen Varme er. Den tredje Maade at forvare Æggene paa, er at kaage dem friske, strælle dem, og komme dem i Vinter-Skier, hvori de deels haffes, rores om, og gives Folkene med Mælk over; deels tages de heele op, haffes, varmes, og rores med Smør og lidet Salt, da de have en behagelig Surlighed ved sig. Vder-Æg sægges meest op til Vinter-Forraad; de kunne og best

taale

taale den forommeldte Omgang. Men dertil tages kun de friske, hvorfor de **Synges i Sorveien**: dette skeer ved at Egget holdes indsluttet i Haanden, da den spidse Ende vendes mod Solen, men den tykke til Diet, saa at ingen Lysning kommer der imellem; mærkes da ingen Dunkelhed i Egget, naar den som synger er ellers vant dertil, saa er det friskt. Den Maade at prøve Eggene i Vand, bruges her ogsaa, men agtes ikke nær saa vis som Skyggen; thi de som ere ankomne, naar kun ikke alt for meget, synke og til Bunds, ligesom de friske.

§. 621.

Angaaende **Fuglefangsten** er især at mærke, at ingen af de gamle Fugle fanges her eller dræbes, undtagen **Skarfen** og **Lunden**. Derimod meener Almuen, at den bliver uheldig, der slaar de andre nyttige Fugle ihjel, især **Wderen** og **Teisten**. Loven (Jonsb. Landsl. B. Kap. 57), haver og, under Straf, forbudet at fange **Wderfugle**, **Wnder** og **Teister**. Med **Wderen** i Besyn-
Fuglefangsten.
 detlighed omgaaes Deboerne varfsommelig. Skyde-Gevær maae her aldrig bruges; og naar man fornemmer at en Fugl vil lægge **Eg**, lader man den høve Roe, og hvis nogen dræber en Fugl, af hvad Slags den er, i slige Omstændigheder, anses saadan en fer et ondt Gemyt, der ikke haver at vente stor Lykke eller Fremgang. Træffer man en **And** eller **Wderfugl** liggende paa **Eg**, og den, som ofte skeer, vil ei forlade Needen, tager man Fuglen sagte op, efterseer **Eggene**, og hvis de ere friske, giver man den eet tilbage; **Zmidertid** bier Fuglen, og venter til man gaar bort igien. Hvis der ere **Unger** i **Eggene**, lægges de alle igien i Needen, dog tager man **Duunen** bort. **Lunder**, **Teister**, og **Alker** lægge kun 2. **Gange Eg**, men **Wderen** 3 til 4 **Gange**; dog, hvis de maae

Ypp 3

beholde

beholde det forste Kuld, lægge de ikke flere. Eg-Tiiden begynder med Kaarsmisse om Vaaren, efter gammel Stiil, og varer til St. Hans-Dag; det sidste Kuld overlades Fuglene. Undertiiiden findes der 2 Vderfugle i een Neede, da Eggene ere dobbelte i Tallet, og Fuglene skiftes til at ruge dem. Lunde og Vestre-Unger fanges naar de ere suldvorne, og alle deres duunagtige Fiedre borte. De trækkes ud af deres dybe Huuler med Jærnkroge, da Halsen strax vrides om paa dem. Tærnen besøger alle disse Der i største Mængde: dens Kiød er velsmagende, sødt, og ikke traner; dog bruges den ikke til Spiisning, men dens Eg søges, og samles sittig; de spiises friske, da de ikke taale den foromtalte Nedsaltning. Paa Oddbiorns-Eker, efterat Fiskerne ere borte, lægger Tærnen Eg i saadan en Mængde, at tvende Baades Mandskab, af 10 til 12 Mand, som kunne blive der længer ud paa Sommeren for at fiske, kunne i Varp eller Egtiiden have nok af disse smaa Eg. Den er rundagtig, har 70 til 80 Favn i Giennemsnidt, og Grunden er overalt sandig, bestaaende af hvide stødte Musfling-Eskaller, men derhos tør bevoxen med Melur (Arundo §. 490.), saa at Tærnen overalt haver Bekvemmelighed til Needer, endog oppe paa Fiske-Huulene, saa man tidt kan samle Eg uden at gaae ud af Huuset, alene ved at række Haanden ud af Lyren eller Vinduet, og ud paa Tagene.

§. 622.

Fiskefang-
sten.

Sik fanges her, og benyttes bedste, end almindelig pleier at see. Store Hellefyndre falde, om Esterhosten, inde imellem, og nær ved, de beboede Der. De kaages i Suppe med Mælkevalde, og smage ret godt paa denne Maade. Af Fiske-Raen laves og samme Slags Suppe. *Zrognekallsen, eller Cyclopterus*

Linnæi,

Linnæi, som nyelig blev nævnet, oppaffes af Vorn og Fruentimmer, ikke alene naar Svartbagen fanger den, hvilket Indbyg-gerne kunne oine langt borte, men de leede desuden efter den, paa den tørre Havsbund, i største Springs Ebbe, i Huuler eller Dovel, nær ved Steenene, hvor Hav- Vandet er blevet tilbage, og kiles af det Thang, som voper paa Steenene. I Sørbæen, ved Gilsfiord, fanges en stor Mængde, ved at man gaaer saales des omkring, og finder sig for med Fodderne. Svartbagen gior sin Fangst paa følgende Maade: Han flyder sig med sammensol- dede Binger ned paa Fiske, der svømmer hoit i Vandet, tager den fat i Siellerne, og arbejder sig siden med Bingerne bagtænds op til Strandbredden. Saaledes kan den tage en Graaslippe eller Quapsoe, som, naar den har Ravn, kan fylde en Fierdings Spand, eller 10 Potter; hvilket endda ikke er saa forunderligt, da Svartbagen endog tor give sig i Færd, og kan vinde Bugt med en stor Lax (§. 338.). Naar han da har bragt sin Fangst til Vandet, hugger han strax Hull i Bugen, for at komme til Leve- ren, hvilken er hans lækreste Spiise; men man passer paa at tage Fiske fra ham, forend det skeer, og strax at lægge sig i Skiul, da han flyver ud igien, og henter en anden Fisk; og saaledes kan han bringe 8 til 10 Stykker i Rød, hvis der er Mængde i Søen, og man passer vel paa. Gaer han imidlertid noget af Leveren, for- gaaer Lysten ham; og efterat have forgieves slæbt til Lands saa mange Fiske, bliver han omsider kiød og udmattet, saa han flyver bort derfra.

§. 623.

Rufunger, eller de ovenanserte Hav-Snegle (§. 100.), og Hav-Sneg-
 Musklinger (§. 101.), samles i nye og fuld Maane om Vinter-
 ses og Musk-
 lingers De-
 ren; handling.

ren; deels steeget de, diels kaages de tørre, i deres egen Bædffe, som de give fra sig ved det de fornemme Barmen. Begge Dele smage og bekomme Indbyggerne ret vel. Snegeelen iser overgaet af anden Skiafsf i Godhed, og holdes for at være en sund og nærende Spiise; dog tør man ei spise den andensteds end her. Baade den og Mustlingen syttes i stærk giæret Valde, og kan forvares saaledes en lang Tiid, da man efter Haanden laver Suppe deraf, med lidet Meel i. Kufungen søger man sædvanlig i Færen; men den beste Maade at fange den paa er denne: man tager en Deel Skind af tørrer Terff, som ere hvide, trækker dem paa en Snor, og gjør dette Bunde fast ved en Streen, paa Bunden af Soen, hvor Kufungen pleier at opholde sig, og søge efter deslige Ting; den hæfter sig da derpaa, for at siue Gasten der ud af, og ved den Leilighed kan man ved Ebben samle heele Klynger, ligesom Bundtene ere mange eller store til.

§. 624.

Sælhunde
og deres Be-
handling.

Af Sælhunde findes her de 2 bekjendte Arter. Landsælur, som er den Art, der findes i Osterboen, fanges om Foraaret, og koper, det er, føder og opdrager sine Unger paa lave Skær, hvor Vandet gaaer over i Stodriden. Utsælur er en langt større Art, som yngler om Vinteren, 3 til 4 Uger for Juul, paa hoieste Holmer oppe paa Marken (§. 330.). Den findes her paa de fleste Steder, og i største Mængde, fornemmelig paa Flatøe, Reykholes Der, og Aker-Der, uden for Budardal i Dale-Syssel. Kiødet holdes ikke almindeligen for nogen nydelig Spiise, dog er deri stor Forkiel; thi Kiødet af Kopperne, eller de unge Sælhunde, er meget møreere, og meere fordeligt, end det af Brimlerne, eller de Gamles, som ikkun sielden blive ihjelslagne. Begge Slags spises
dog

dog af fattige Folk, og især det første, deels ferskt, kaagt eller steeget, deels saltet og speeget. Spekket søges meest for Eranens Skyld. Af nogle saltes det og speeges, kaages derpaa, og spiiises i Stedet for Flest til Torsfisk, ligesom paa Færøe (see *L. Debes* p. 155). Den beste Saltnings-Maade er at lægge det Spek, som skal spiiises, i Thang-Aske, ligesom de paa Færøe forvare deres Hvalspek (see *L. c.* p. 160).

§. 625.

Hvalsfiske drive her ofte til Strandsbredden, og benyttes paa Hvalsfiskefelsesomme Maade. Kiodet er uden Affmag, og ligner meest Dyrskiod. Af Hval-Kalbene, blandt de ædelige Arter, er det ret nydeligt at spiiise. Det speegede Hvalspek bruges ellers her, ligesom Flest i andre Lande, og, foruden en bedre Smag, har det ogsaa dette Fortrin for Sæl-Spekket, at det kan holde sig i 4 til 5 Aar.

§. 626.

Deboerne have vel mange smukke Der, endog til Overflod; dog fortiene de ikke desmindre at roses, som flittige og agtsomme Arbeidere, og gode Huusholdere. De benytte nogle Ting, som ikke bruges andensteds paa Landet; andre Ting bruge og anvende de meget bader. De ere derhos sparsommelige, og reentlige i deres Omgang med Madvarer og andet, hvilket er rart at træffe ved Soekanten, hvor Fiskeriet drives. De ere meget godgjorende imod Fremmede, der jævnlig komme til dem fra det faste Land, deels for at reise over Bredesfjorden, deels for at handle med dem. Slige Reisende kunne tidt, ved indfaldende Uveir, 6 til 8 i Tallet, blive hos en Bonde, en heel Uges Tid, da han tager imod dem, lader tørre deres Klæder, samt foder og herbergerer dem med største Fornoielse. Man fornoier disse Gæster ved

Slutning om Deboerne.

at sige dem gamle Historier at læse, spille Skak m. v.; thi denne Fornøielse er her den brugeligste i de ledige Timer. Naar de Fremmede reise bort, tage disse Deboere intet for hvad de have forkrævet; men derimod lade de sig riigelig betale, for at sætte een eller anden Reifende over til Landet; thi de regne paa, at de derved spidde saa og saa meget Arbeide. Giæst-Frihed er ellers almindelig over heele Landet, saa at der ikke begieres noget for Reifendes Natteleie eller Spiisning; dog er stor Forskiel paa den Lyst og Kundhed, hvormed Giæsterne modtages. I Vardestrands-Syssel gier man heel meget, ja paa somme Steder for meget heraf; thi naar en Fremmed kommer, endog om Formiddagen, eller midt om Dagen, og agter sig videre hen, da bør han strax beværtes med et Maaltid Mad. Sønder paa, naar fornemme Folk, og tildeels Øvrighedspersoner, reise over Landet, og ellers, naar de tage Natteleie hos Bønderne, betale de derfor efter eget Lykke. Til Slutning maae mærkes om bemeldte Deboere, at siden deres meeste Rigdom bestaaer i Producter, som de just bruge til Livs-Ophold for sig, eller andre, som besøge dem, da, endfiont den største Deel af dem er velhavende, findes der dog iblandt dem ikkun saa riige Folk, men ogsaa derimod ikkun saa ret fattige. Drukkenskab og anden Umaaadelighed hersker ikke hos dem, hvorfor de og ere frie fra mange Sygdomme, som andre, der øve disse Laster, ere plagede med; de naae og gierne en hoi Alder.

Reise til Hornstrandene eller Kysterne ved
Cap de Nord.

§. 627.

Reisen gik i Mæret 1754 over Gallrune Fiæld:Bei, fra Gils-^{Reisen og Eg-}fiord i Dale: Syffel, til Middal i Strande: Syffel. Paa Fiæld^{nen i Almin-}^{delighed.} det vover *Lichen Lslandicus* (Siallagraus), og *Lichen Rhangi-ferorum* (Fl. Lapp. 137). Af denne Art vover en Mængde paa de vidtloftige Fiælde midt i Landet; det er bekiendt, at Reensdyr leve af den i Lapmarken; men de findes ikke i Island. Hornvæg kan ogsaa leve deraf efter *Linnaei* Beretning (l. c. E.), og dette kunde forsøges her, paa de Steder, hvor Høe mangler. Urter vore meget frydlig i Steengrimsfiorden op til Dalene, især det smukke *Geranium* (Sylvestre), *Alchimilla* (utraque), og de her paa andre Steder almindelige *Hieracia* og *Ranunculi*. I Mid: dalen vover *Achillæa*, og især *Serpyllum*, større end sædvanlig. I Bygden vare her kun meget faa Gølk, saa de skienne Enge og Græsgange staae udyrkede, og øde for Kreature. De saa Koer gave dog oversflodig Mælk, og Indbyggerne vare særdeles Giæst: frie. Paa en liden Bøndegaard levede her 8 Mennesker, som ikke kunde naae til Høstet, af tvende Koer, og kunde dog oplægge Smør, Skor og suur Balde til Vinteren. Mælken er her meget fedt. I Kollafjord falder en Deel Drivestemmer, og ligeledes i Steengrimsfiorden; nogle af disse Tommerpladse høre til Skalhøltis Domkirke. En saa kaldet Gullhøll, det er Guld: Høi, staaer kort fra Trolletunge Kirke. Man har foregivet, at der skulde være en stor Skat af Guld, hvorfor nogle Islandiske Haands: værkskarle fra Kiøbenhavn, efter indhentet Tilladelse fra det Kon: gelige

gelige Rentekammer, have nyelig gravet, saavel i den, som flere sige formeente gamle Høie eller Gravsteder; men de funde kun naturlige Klipper, og intet Guld. En mere virkelig Levning af Alderdommen, er den runde Plade, der staaer paa Kirke døren sammesteds. Den er $\frac{1}{2}$ Fod i Glennemsnidt, med ophøvet puklet Arbeide, og 42 usforstaaelige Bogstaver rundt omkring, som almindelig holdtes for Høie-Characterer. Midt paa Pladen sees en Person til Hest, i fuld Harnisk, med et draget Sværd i Haanden, ridende i Galop, og rundt omkring omgivet med Stærner. Under Hesten ligger et firbeenet Dyr, med en Krop og Hale, som meest ligner en stærksuld Krogrygget Ogles; men der staae ogsaa mange Horn ud af Hovedet. Dette Dyr er igiennemstøkket med et Kastespyd. En Jomfrue med et Hovedsmykke, der ligner en Krone, falder paa Knæe foran ved Ridderen: De Ord, som Bogstaverne indeholde, undtagne de første 2, igientages 4 Gange, for at fylde Linien rundt omkring. Skriften viiser en gammel Tydsk Dialect, fra 10 eller 11 Hundrede-Aar, ja maaskee noget yngre; og det andet Arbeide paa Pladen synes at forestille den gamle Historie om St. Jørgen.

§. 628.

Gueltigt
Stormøiet
og Lyd i Ruf-
ten.

Den 29 Aug., da vi laae ved Reykjesfjorden, i Siarðingsveis fra Havnen, kom saa heftig en Blæst, at en fast Klippe paa Strandbredden, kort fra Handelshuusene, hvorpaa Landtovet fra Skibet var fastgjort, gik løs, og rykkes af Stedet. De Nærboende meenede, at denne Blæst var en Virkning af Høerie; der var og i Nærverelsen en efter Anseelse stikkelig og fornøstlig Bønde, hvilken var udraabt for en stor Høiemester. Samme Mand kom til os; vi talte med ham om Høerier, og naturlige

Mærk

Mærkværdighed, og han var ikke bange for at indlade sig i dette Slags Samtale; men han svarede fornuftig, sagmodig, og dog aabenhjærtig; især kiendte han de adskillige Steenarter og Urter, som fandtes der paa Stedet. Vi mærkede altsaa intet andet Hæxerie hos ham, end en god Fornuft; hans Naboer maatte ogsaa tilstaae, at han ikke havde tilføiet nogen noget Ondt. Om Aftenen, da Blæsten havde lagt sig, hørde vore Folk, og andre i Nærverøelsen, en stærk Lyd, eller et Skraal i Luften, og strax derpaa kom en Hvirvelvind, som slog vort Takt om, og brækkede Stængerne, endskjønt det var gjort fast med mange Reeb og store Steene, da det blæste om Dagen tilforn. Som denne Hvirvelvind kom i et Diebtik, saa blev det strax stille igjen; dog uden for Fiorden i Soen havde Blæsten endda ikke lagt sig. Alt dette gif her ganske naturligt til, men Mængden troede dog som før, at det var Hæxerie. Hvirvelvinden var alene en Virkning af Luften: Fiorden er smal, med høie Bjerge, og mange Spidser og Rifter paa begge Sider, hvorigiennem Vinden ikke kan trænge, uden med en stærk og voldsom Fart. Nogle af disse Siædt: Spidser have Huuler eller Abninger, hvorigiennem Stormen bryder med Suusfen og Allarm, som høres langt borte igiennem Luften.

§. 629.

Herfra gif Reisen til Trækylis: Viigen. Imellem den og næstbemældte Fjord ligger en kort, men høj og steinig Fjældvei. Trækylis.
Viigen. Bygden bestaaer nu omstunder af 8 til 9 Gaarde, hvoriblandt Præstegaarden og Kirken paa Varnæs. Saas eller Saakalls Sangsten søges i denne Viig, baade langt meer, og med bedre Lykke, end andensteds paa Vesterlandet. Den er og meget fordeelsagtig, baade for Eransens Skyld, og Kiøddets, som skræres

i Strimler, torres, speeges, og spiises et halvt Aar efterat Haan er fangen. *Ovid-Haakallen*, eller Strimlerne af Bugen, holdes for lækkere og sundere end Resten: De ere rødguule og giensnemfigtige som Rav, saa de ere tide bleve af Fremmede tagne for speegte Kar. Det tykke speegede Kiød er hvidt og blodt, og haver saadan en *urineux Smag*, som *Bergfisk*, men meget stærkere. Denne Spiise er drog for Arbeidsfolk, der æde den med Torsfiken. Den giver Varme naar man skal reise eller arbeide i stærk Kulde om Vinteren, og hvis man nyder den om Aftenen, sover man meget derpaa. Haans Kiød ferfkaagt holdes for en usund Spiise; thi i de haarde Aaringer, da *Trekylles-Biigens* Indvaanere bleve nødte til at bruge dette, bleve de angrebne af stærk *Hæmorrhagie*, eller nogle Gange igientagne Styrtinger af Næseblod, hvorpaa fulgte *Vesbimmelser*, og endelig inden kort Tiid Døden. Andre, som have spiiist af dette ferfke Kiød, fortælle, at heele Legemet har efter Haanden begyndt at svulne, og er geraadet i en *skorbutisk* Jorddøvelse, som sædvanlig er bleven antagen for *Spedalskhed*. Dog have sunde Mennesker, efter lang Tiid, ved god Diet og jævnlig Bevægelse, kunndet fordrive denne Sygdom. Maaden at fange Haakal er her omtrent den samme, som i Norge (see *Pontopp. Nat. Hist. Tom. 2 p. 187*). *Sinboge den Rammes Hoi*, (en Kæmpe der levede sidst i det 10 HundredsAar), viises endnu paa den *Dondegaard* Hindebogsstade, fort fra *Arnes*; man har endnu en haandskreven Historie om denne Mand, som tildels er fabelagtig. *Trekyller*, (som Bygden har faaet Navn af), kaldtes et Skib, som her blev ombygget af nogle *Norske* skibbrudne Mænd, i Landets første Beboelses-Tiid (see *Landn. Saga p. 80*). Møstet viises endnu, eller rettere, Levningerne af Tøsten, henimod 40 Alne lang, og ikke fuldt 15 Alne i Breeden. §. 630.

§. 639.

Næstbemældte Bliig er den sidste Sveit eller Bygdelav i ^{Kystens Be-}Strande-Syffel imod N. N. Der norden for findes ikkun faa ^{stassenhed.} og ringe Bøndergaard, saasom den gamle Bygd er længe siden ødelagt. *Lyrarhals*, en kort Fjældvei, adskiller *Trækylis*-Bliig og *Jngolfsfiord*. Der ud fra løber en Rind af steile Klipper, som kaldes *Steentuns-Samrar*, hvor en Deel Urter siges at vøxe. Fra disse Klipper gaar *Munadarnæs* ud i Havet, og der staar en Gaard af sanime Navn. Nordn for *Jngolfsfiord* den er *Ofeigsfiord*, og derimellem den Fjældvei *Jngolfsfiords Hals*. Et *Forbiærg*, som tilligemed Gaarden derunder, hedder *Kaaronæs*, løber derfra ud i Havet. Da vi komme til *Jngolfsfiord* bleve *Indvaanerne* bange; thi de vare ikke vanne til Besøggelser. Syffelmanden havde ikke i mange Aar været der, og i 16 Aar var Bønden der paa Stedet ikke kommen til *Reykefiord* for at handle; naar han skulde have Jern til Angler eller Knive, eller andre fremmede Varer, havde han faaet sligt fra *Trækylis*-Bliigen. Paa den nordlige Kant af Fjorden saaes en Deel *Drives* tommer langt borte. Paa *Slidarhuus*-Fjæld, eller den forbesmældte Hals nordn for *Jngolfsfiord*, seer man disse *Kysters* Beliggenhed. Til venstre Haand sees *Drange*-*Jøkel* (§. 551.) 3 Miile borte. I *Sædal*, imellem *Ofeigs*- og *Jngolfs*-Fjorden, vorer *Angelica (maxima)*, og *Rosenrod* i Mengde. En liden Elv i *Jngolfsfiorden* giver *Foreller*; der fanges ogsaa *Sælhund*. I *Ofeigsfiord* er een endnu beboet Gaard. Derunder høre de 3de *Ofeigsfiords*-*Skæer*, hvor man fanger og dræber *Sælhund*. Maaden er den samme overalt, som paa *Færoe*: Man lister sig hen naar *Sælhund* sover, slaar den med en *Kiæp* paa *Snuden*,
saa

saa at den bestemmer, og derpaa skærer dens Strube ud. Disse
 tvende Fjorders Beboere leve ellers meestendeels af deres Koor.
 Fiskeriet er kun lidet, og slaar ofte feil, fordi den dybe See kan
 ikke søges paa deres smaa og svage Baade. Her ere gode Græs-
 marker, som kunde være tilstrækkelige for mange Gaarde. Den
 31 Aug. reedte vi over Oseigsfjorden, og langs med Kysten i Nord
 til Drange. Ved bemældte Fjord ligger meget Drivetømmer,
 deels ogsaa Skibsrorage. Tømmeret ligger nogle Alne høit, det
 underste skjult i Jorden, og overgroet med Græs og Urter; det
 der oven paa liggende var og tildeels bevoget med Mosarter, og
 udaf Blæskerne blomstrede Cochlearia. Hvor Beien falder over
 disse Pladser, er det besværligt at komme frem med Heste, for de
 Knorter og Stumper, som staae op af Jorden. Sælhundene op-
 holde sig i Udlobet af Hvalsaa (S. 553.), og her skal have været
 stor Fangst af disse Dyr i forrige Tiider, da Kysten var meer be-
 boet; Veligheden er særdeles bekvem dertil. Kort herfra stode
 nogle, nyelig forladte Huuse. Norden for ligger en liden Fjord,
 Lyvindar Fjord, hvor ogsaa findes Mængde af Drivetømmer.
 Naar man seer langt fra baade dens og andre slige Strandbredder,
 lader det, som en Mængde Drive-Tis var opkastet langs med Lan-
 det; thi naar Drivetømmeret har ligget nogen Tiid i Luften, blee-
 ges det ved Regn og Soeffin. Lyvindsaa (S. 553.) er en stor
 Elv, hvis Udlob danner en Bugt, der er bekvem til Ankerleie;
 Vandet er 18 Fod dybt, men Grunden overalt sandig, og følges
 lig foranderlig. Et Rev ligger uden for, der tager imod Bræns-
 dinget. En utroelig Mængde Drivetømmer af Skibsrorag og alle-
 slags Træer ligger her lodret opstabled langs med Indlobet, dybt
 ned i og høit over Vandet. Bilde Urter voxede her op af en
 Sand

Drangar, med et Støkke af Horn-strandene, ved Cap de Nord.

PLATE I

Sandgrund, og prunkede med deres blaa Blomster. Engenæs ligger Norden for denne Fiord: det har været beboet for nogle Aar siden; og nu havde en Eyv, undviget af sit Fængsel paa Sönderlandet, sat sig her ned med sin Kone. Disse Kyster ere en meget bekvem Tilflugt for dette Slags Folk, som ere de saa overblevne Bønder til jævnlig Straf og Skade.

§. 631.

Paa Engenæs har man den allerbeste Udsigt af det artige ^{Dranger og Egnen der-} Fiæld Drangar, hvoraf Jokelen har faaet Navn. Dette For-^{omkring.} biærg bestaaer af 7 Biærg: Spidser, hvoriblandt de 3 forreste ere lave, og gaar fra D. til V. ud i Havet. De 4 østligste ere meget høie og spidse, men Fiældet 3 til 400 Favne høit; Drangerne selv ere ikke nær saa høie. Imellem Spidserne gaaer en fartlig Bei, som Beboerne paa Gaarden Drange maade klavre over, naar de ville vøde dem til Narnæs-Kirke. Drange-Viig, imellem Engenæs og Dranger, er en smuk og græsrig Egn, som tilforn har været beboet. Her seer man allevegne Mængde af Driverommer. Nogle smaa Der, som give noget lidet af Søfugle og Eg, ligge tæt ved Straumbredden Sonden for Drangerne. Her var ingen Bei at see, hverken i Bygden eller til Fiælde. Vi maatte altsaa forsøge at komme over det høie Fiæld; thi vor Deiviser fortaalte, at man var dog for nogen Tiid siden kommen med en Hest der over. Men denne Bei blev os baade høist besværlig og farlig. Man maatte klavre paa Hænder og Fødder, og trække Hestene efter sig, hvilke vel vare vant til Fiælde, men seilede dog jævnlig i deres Trin, hvor der var Skredfald imellem Klipperne. Paa somme Steder laae disse Klipper som Trappetrin, 1 Alen høie og derover. Naar Hestene sprunget der op, floie Byrderne af dem, og

Rrr

hvad

hvad som var brækkeligt gik i Stykker. Omfider naaede vi det overste af Fjældet, da det begyndte at mørknes. Fjældet var oven til fladt og jævnt, som et steenlagt Gulv, af 5 og 7 kantede Gliiser, som iblandt vare tydelig at see. Deres øvrige Beskaffenhed kan oplyses af det, som foran er skrevet om de Basalt = dannede Klipper (§. 476. og 567. c.), og om Viærgene oven til (§. 550.). Nedgangen af Fjældet paa den anden Side var i Mørkningen meget farlig: vel var den ei sildt saa besværlig, som Opgangen; men langt farligere formedelst Mørket, Steilheden, og de forfæredelige Kastrvinde, da det begyndte stærkt at blæse. Vi maatte undertiden selv bære vort Tøi, saafremt Hestene skulde frem. Desuden maatte vi gjøre mangfoldige Vendinger, førend vi kunde komme ned til Gaarden, hvilken paa 5 Meile er den eneste her paa Kysten.

§. 632.

Et Skred- og
Viærg-Fald.

Paa dette Sted modte os et meget farligt Tilfælde. Blæsten var meget stærk med Regn; især fulde, tæt ved Fjældsiden, hvor Gaarden og vort Tølt stod, forfæredelige Kastrvinde, hvilke om Natten foraarfagede smaa Skredfald, ved at rive Steene løs fra Fjældet. Folkene paa Gaarden fortaalte os i den Anledning, hvorledes heele Klipper undertiden fulde ned med store Skredfald, og i det samme dette blev fortaalt, hørde vi fra Fjældet et fælt Dunnet, ligesom naar Kanoner affyres med gevinde Skud. Da vi saae til Fjældet, var det skjult af Røg, eller rettere, af Stov, der steeg op af et nyt Skredfald. Alle løbe ud paa den aabne Mark, og Folkene, som havde været i Angest og Forbrækkelse denne heele Dag, gave at forstaae, at en Klippe kom ned fra Viærgen. Vi kunde i Forstningen intet see dertil, for bemeldte

Stov:

Stov-Taage, alene at Lyden af dens svære Fald og Skreden var lige for os. Det hjalp ikke at flygte, thi man vidste ikke hvorhen. Endelig saae vi hvor Klippen sprang ud af Taagen. De saa Kreature, der vare paa Marken, især vore Heste, bleve lobse, og lobe frem og tilbage. Men til al Lykke traf denne store Steen, i det den gjorde et langt Luftspring, paa en i Jorden siddende fast Klippe, noget ovenfor vort Tælt, hvor den gif i 1000 Stykker.

§. 633.

Indvaanernes Levemaade Sonden og Norden for paa ^{Indvaanernes} disse Kyster, tilligemed Egnens Bessaffenhed, er denne. De næ- ^{nes Levemaade} re sig af Fiskerie, Sælhundes-Jagst, og Handling med Drives-
 tommer. Af Landvæsenet gjøre de ikke meget; de ere fattige, og ei sikke at beholde deres Kvæg for Eyne og Landstrygere, der have begaaet een eller anden Misgjerning, hvilke søge herhen og passe paa at komme bort med de forbi seglende Skibe; ja de ere ei engang sikke paa deres Liv; thi man haver havt Exempler, endog i disse Tiider, paa Bold og Mord, øvet imod dem. Nogle Koer maae de dog endelig have, siden Fiskeriet saa ofte slaar feil. Men da vi spurgde dem, hvorefter de ei holdte fleere, siden her overalt falder overflodigt seedt og kraftigt Græs, svarede de at Hoet kunde ikke tørres for det jævnlige taagede og fugtige Værs Skjyd. Men dette kan ikke gielde; thi kan en liden Deel Høe blive tør, saa kan og en større, naar der kun ere Folk til at passe paa. Bønderne i Isefiords- og tildeels i Vardestrands-Syffeler reise hid, igiennem ubekjendte Veie, med Heste, som ere vantte til slige Reiser, for at Kiøbe af dem Kommer til Huuse, Kloster-Sadler, og andre Reedskabe, samt store og smaa Trakar, Skaa-

le, Tøllekener m. v., som disse Kysters Beboere vilde mestertlig at forfærdige. De give dem igien Smør, Læder, Badmel, Uld, de nødvendigeste Jærn-Redskabe, og noget lidt Ruugmel, hvilket er ret noget rart paa disse nordlige Kyster. De saae for saa meget Tommer, som en Hest kan slæbe, 5 Alne eller 1 Mark Sp., da Riøberen selv udsøger Tommeret paa Pladsen, samt hugger og aspasser det. Men bestille de det saaledes tilhugget hos Indbyggerne, koster en Hestes Byrde det dobbelte. De store Kar, som her forfærdiges, kunne holde 3 til 4 Tønder (hver Tønde regnet paa 160 Potter), og naar formuende Folk have Raad til at føre dem over Flædet paa Heste, kunne de giøre Kar paa 6, 8, til 12 Tønder. De mindre af disse Kar bruges til Skior, til Indfytninger med suur Balde, og til Saltinad. De største derimod nedgraves i Forraads-Huusene i Jorden, med tæt Laag over, hvorved den gjærede Balde best kan forvares for Frostens. Karrene af begge Slags, ligesom Mælkeruge, Bandspande, eller andet Arbeide, er baade tæt og trofast giort, hvorfor det og fores til Forhandling viidt og breede op i Landet; især berømmes Steengrimsfiordens og Trekhyllis-Biigens Indvaanere derfor. De store Kar koste 4 til 6 Rdlr. og derover, ligesom de ere store til. Men ere disse Folk temmelig gode Snekere og Bødkere, saa ere de derimod meget flotte Tommermænd, især saavidt angaaer deres Huuse; thi der findes neppe nogensteds paa Landet flattere Bygninger end her, at forstaae paa Kysterne norden for Trekhyllis-Biig og Indhornet. Bygnings-Maaden er denne. Naar et Huus er forfaldet, da rives det ned, og bygges op igien den selvsamme Dag. Man stabler de tykkeste Bælker ovenpaa hinanden, og stuffer Jorden udvendig til, for at støtte disse Tommer-Bægge.

Derpaa

Derpaa lægger man Ewærbælkerne over, reiser Sparverne op, og tækker med smalt Tommer saa tæt det kan ligge; og endelig kastes Jordsvær, eller ogsaa Thang med flade Steene der oven paa, for at Vinden ei skal rive Taget bort; og hermed er Bygningen færdig. Odfelhed med Tommer gaacer her overalt i Svang; man spilder hvad man kan, og tænker ikke paa Esterkommerne. Med eet Ord at sige: det gaacer her og overalt ved Søekanten med Driøvetommer, ligesom med Skovene paa andre Steder i Landet. Saa snart en skion Biælke driver paa Land, hugger Bonden den over; er den da god, stiaeres af den tykkere Ende et Stykke efter det andet, tværs over, for at giøre deraf Skaaler og Fade; Resten lader han ligge, medmindre en Klober er ved Haanden. Er en Biælke tør og god, da bruges den til Brændsel, paa den Maade, at den eene Ende bringes ind i Kioffenet, som skal være inderst i Gaarden, og lige for Indgangen. Biælken brænder saaledes efter Haanden, og man behøver i saa Maade hverken at stiaere den over, eller at hugge den. Den skioneste Rødegren (en rødagtig Fyrreart) bruges her til Gulve og Biælker i Koestalde. De store Skibsbrag, som Indbyggerne ikke kunne raade med, stikke de Ild paa, og lade dem brænde op, for at faae Jærnet der ud af med den mindste Umage. Saltkaagerie kunde her let indrettes, ved at opgrave af Jorden og tørre den Mængde af gammelt Tommer, som ei duer til anden Brug. Et Indbyggerne selv kaage dem lidet Salt af Hav-Bandet, er for tilkiendegivet (§. 576.). Søevandets Sammenfrysning kunde ogsaa spare paa Brændet og Umagen.

§. 634.

Reisen vii-
dere.

Fra Drange reiste vi først over *Mædals-Na*, hvis Udlob er suldt af allelags Drag og Drietoimmer, og derpaa forbi *Viarnarfiord*. Den har været beboet; men nu er *Græsmarken* meget odelagt af den mælkefarvede Ety, som her falder ned fra *Drange-Jokel*, som man seer ikke langt borte. Egnen er ligeledes fordærvet af *Skreedsalde*. Paa *Holmene* i *Elven* og ved dens *Bredder* vover *Angelica*. Herfra reiser man over et kort *Fjæld*, *Saralds-Stridur*, til *Skoldbisrens-Viig*, hvor vi saae endnu større *Mængde* og bedre *Drietoimmer* end for; thi her faldt gode *Blæsker*, 24 *Alne* lange og derover. Norden for denne *Bugt* er det høie og breede *Forbiærg Geirholm*, som adskiller *Strandes-* og *Jsefiords-Syffeler*; men *Kysten* strækker sig alligevel forbi *Forbiærget*, under samme *Navn*, liige *Nord* til *Hornet*. Vi droge over *Geirholmen* til *Sigleviig*, der ligesom næstnævnte *Bugt* har været beboet; I denne sidste var endnu den allerstørste *Overslodighed* af *Tømmer*. Her gaaer en *trang* og *slem* *Ve* for *Heste*, igiennem *Fjældsiden*, *fort* oven for *Stranden*; til *Keykefiord*, som har *saaret* *Navn* af den *Røg* og *Damp*, der gaaer op fra den *heede* *Grund* og de *varme* *Bade*. Her findes iblandt *Bæddene* en *Brønd*, som ikke *kaager*, men er *tempereret*, og *bekvem* til *Bad*. Egnen er her *smuk* og *græstrig*; og i *forrige* *Tiider* var denne *Fiord* *besat* med *nogle* *Bæer* eller *adskillte* *Gaarde*, hvoraf 2 vare endnu *beboede* i *næstafvigte* *Hundrede-Nar*, ja den eene af dem, kaldet *Kirkeboe*, blev ikke *ganske* *forladt* *forend* for 10 *Nar* siden. Her stod en *Kirke*, som *Fiordens* *Beboere*, og de andre fra *begge* *Sider* paa *Kysten*, *søgte* til. Paa *intet* *Tuun* i *Jsland* *hade* vi *seet* *høiere* *Græs* end her, og vi *forundrede* os over, at
denne

denne Egn skulde ikke være beboet, da her dog findes beboede Gaarde paa begge Sider, ikke saa langt borte. Det var endog at ønske, at denne Keykefiord kunde igien blive besat med Folk, Kirken opbygget, og en stikkelig og ducelig Præst beskikket dertil; thi den fornemste Aarsag til disse Kysters Odelæggelse, er uden Tvivl denne, at ærlige og ducelige Mennecker, som besadde nogen Gudsfrugt, og elskede andre Christnes Samkvem, kunde ikke faae Præst, naar deres Børn skulde døbes, eller de selv kunde blive syge o. s. f. Veien fra denne Egn vester til Grunneviigs Kirke er 9 Miile, og 10 Miile til Larnæs. Besværlighederne ved denne Bei ere endda større, fornemmelig om Vinteren, da man ei kan komme over de mange høie og ujævne Fjælde, uden største Noie og Livs-Fare. En temmelig stor Elv styrter sig ned i Fiorden fra Drange-Zokkelen, hvilket Zisbiærg rækker her ned til hver Fiord, med sine mang-fløvede Rodder, og ligeledes gaaer det ned til Vesterkanten paa den anden Side. Her er neppe 1 Miil fra Strandsbredden til Zisen, hvilken, saa nær ved Bygden, ikke er behagelig at see til, for en nye Beboer. Fra ostbemeldte Fiord droge vi over Keykefiords-Seide til Tharelaaters-Fiord, hvor Egnen er ganske bar, eller uden Græs, fornemmelig odelagt af det fra Zisbiærget nedrindende hvide Vand, og overtrukken med det hvide Zokkel-Leer. Zisen gaaer her lige ned paa Stetten, saa der er kun en halv Miil fra den og til Havbredden. Angelica, som og her vover op af Leervandet, trodses Vandets Magt, Vinter-Kulden og Zokkelens Virkninger. Den er her den eneste Væxt; men den har og skudt saa stærke Rodder overalt, at det fremstrømmende Vand med afbrudte Zis-Stykker, Leer og Smaastene, har ikke fundet formåat at odelægge den. En god Mængde Drivetømmer findes

findes og i denne Fjord. Herfra drog vi over Svartskards-
Zeide, den besværligste Fjæld-Bei, der haver modt os. Paa
Fjældet ligge overalt skarpe, i Hob kastede, Steene og Klipper, med
dybe og Mos-bedækkede Moradser imellem. Vi komme til Jure-
Fjord, som har faaet Navn af de Fyrretæer, som drive der i
Mængde op paa Strandbredden, foruden andre Træarter og
Etkibsvrage. Grunden er sandig, og den største Deel af dette
Sommer ligger begravet deri, hvilket sees i Abningen af den Elv,
som rinder ned i Fjorden fra Drange-Jokkel, der er 2 Milie borte.
Samme Elv giver nogen Berglar og Foreller. Jurefjorden har
tillforn havt mange beboede Gaarde, og viiser endnu Levninger af
Tuune og Huuse: nogle af dem have været forladte i Mandts Min-
de, og nu vare kun 2 Gaarde tilbage. Egnen er her smuk, overs
alt jævn og græsrig. Desuden er her beleiligt for Fiske-rie, endog
i Fjorden selv, og naar det slog feil, kunde Indvaanerne let sege
Fiskeværene paa den anden Side af Fjældet i Jokkefjordene, naar
de kun havde Heste dertil. Jokkelen betager ellers meget af Egnens
Smukhed; den er her fæl at see til, deels sort, deels grønagtig i de
store Rister, som den har overalt.

§. 635.

Ofærent, eller
Nesten af Ky-
sten til Cap de
Nord.

Nesten af Kysten, herfra til Cap de Nord, begynder strax
Norden for Fyre-Fjorden, og kaldes Ofærent. Ordet betyder
Uføre, eller en usærlig Bei; thi man kan umuelig komme der frem
med Heste, og ilde nok til Fods, hvorfor vi maatte tage en anden
Bei over Fjældene. Ufærenterne udgiere en Strækning af 3 Milie,
llige frem, og naar man gaaer til Lands, omkring de smaa Bug-
ter, dobbelt saa meget. Disse Bugter ere følgende, at regne
Sonden fra: Bolungaviig og Wardoviig, flionne Sommers-
plads,

pladse, der have været beboede. Der Norden for kommer en Strækning paa en halv Mill, kaldet Bard, bestaaende af steile Strandklipper. De andre 3 Bugte, Smidju-Viig, Laatra-Viig og Krolløgs-Viig, (hvilken sidste er beboet, og ligger nærmest ved Hornet), kaldes under eet Alnmæningar, d. e. Almindinger; thi Landets Indvaanere i Almindelighed kunne benytte sig af denne Strækning, især for at hente Drivetommer, som her har været at faae fra de allerførste Tider. I ligemaade falde her Drive-Hval, og skiont Fiskerie, endskiont disse tvende Herligheder ere ikke blevne benyttede i de senere Tider. Strap efter Landets Beboelse blev Fiskeriet drevet ved Hornet, og paa omliggende Steder; men i det 13 og 14 Hundred-Aar begyndte det efter Haanden at aftage eller forsvindes, ved det andre bekvemmere, eller Oplandet nærmere Steder bleve udsogte dertil. Dog blev endda, for Fiskeriets, Tommerets, og Drive-Hvalens Skyld, Kysten overalt beboet, og besøgt allevegne fra Nord- og Vesterlandet, for at indkøbe Torsfisk, Nav, Rækling, og Hvalfisk, hvilke Madvarer bleve i de Tider holdte for lække af Landmanden, som selv ei drog paa Fiskerie, som nu omstunder, men levede meest af Kiød og Mælkemad, Ost, Skior o. d., Fasten alene undtagen, da de endelig maatte have Fiskevarer.

§. 636.

Maaden at drive Fiskeriet, i de ældste Tider, var denne: Fiskeriets Beskaffenhed i de ældste Tider. Al Mængden af Indvaanerne, besynderlig paa Oplandet, øvede Færdigt og Jorddyrkning, nærende sig af de nysomtalte Madvarer, hvilke disse gibe. Det vare kun ledige unge og friske Karle, iblandt af fornemme Herkomst, som reiste til disse Kyster, hvorom kan læses Anund Træfods og Grettis, Saga, Thorger Sæwardsens Saga, Sturlunga-Saga o. s. Forældrene holdte det

baade for anstændigt og nyttigt, at de paa denne Maade ovede dem, til at blive haardsore og vante til at udholde strengt Arbeide, samt taale paa disse nordlige Steder Frost og Kuld, stærk Blæst, og Søefartens øvrige Uleiligheder. Dette Slags Øvelser være unisfælige for dem, førend de kunde fare i freumede Lande, for at øve Kiøbmandskab, drage paa Fribyterie, eller tiene i Krig. Dog var denne Levemaade ikke oprindelig i Jesland; thi dets Indbyggere havde lært den af deres Forfædre, de Norste, som paa samme Maade ovede dem i deres Ungdom. De af dem, som reiste Nord paa, til Halogeland, Nordlandene, Findmarken, og det hvide Hav, ansaaes ei alene, fremfor de fleste andre, for dærlige Folk, men mange iblandt dem bleve og store Helte, som man kan see af Recil Hænge, Grim Lodenkinds, og Ørvar-odds Sagar. Guldthoris-Saga, Vigil Skallagr. S. Saga og Snorre Sturlesen stadfæste det samme.

§. 637.

Det er uimodsigeligt, at Landmanden i Jesland haver i fors
 Misbrug til
 Stæde for
 Landvæsnet. derved ei alene sund og frisk, men og riig og velhavende, fremfor
 Indbyggerne i disse Tiider. Landet har og i den Tid været tre
 dobbelt saa folkeriigt, som det er nu, og Kreaturenes Antall i For-
 hold derafter (see og §. 516.). Men i det 14 og 15 Hundrede Aar
 tog denne Levemaade, først efter Haanden, og tilsidst ganske af.
 Hertil kunne anføres adskillige Aarsager. Først den store Pest,
 som overgik Landet 1401 og de følgende Aar, tilligemed andre
 store Sygdomme, ligge henimod 1500, hvilke tilsammen borttoge
 saa anseelig en Deel af Indvaanerne, at de saa overblevne kunde
 i Forsætningen ikke bestride Land-Arbeidet; Jord-Dyrkingen holdt
 op,

op, Giærderne forfaldt, og Ager og Eng bleve fordervede; tilmed glemte man reent den gamle Levemaade; Kvæget var deels slagtet, deels smættet bort paa andre Maader, og dets Ungel blev ikke meere ret oppasset. Den anden Hoved-Aarsag var de Europæiske Nationers ved samme Tiid begyndte nye Udvei til Riigdom, ved at lægge Vind paa Hav-Fiskeriet med store Fartøier. Disse besøgte fornemmelig de Islandske Farvande, hvorfra de vidste at Fiskeriet var bragt til deres Lande. Dette Slags Fiskerie tilstog allermeest i det 15 Hundrede-Aar; thi det anføres som noget Nyt i de Islandske Aarbøger, at der i Aaret 1412 vare i alt blevne fæete 30 Fisker-Hukkerter nær ved Island; dette var kun lidet mod disse Tiiders Antall. Men heraf saae dog Isklænderne, at Fiskeriet var en meget begiærlig Vare; de lærde ogsaa daglig at spise den, og syntes det var hastig giort, at forskaffe sig og sine Vinter-Forraad paa denne Maade. At Vofemænd og nogle andre unge Karle drøge til langt bortliggende Steder paa Fiskerie, det forslog nu ikke meer, og syntes derhos alt for besværligt. Man begyndte derfor allevegne omkring i Landet, især nær ved Gaardene, at søge og drive paa Fiskerie. Det var ikke engang nok, at de, der boede ved Søekanten, samlede disse Varer, og solgte dem til Oplands-Folkene, men disse vidde og selv have samme Fordeel, hvorfor fast alle Bonder drøge til Havkanten for at fiske, og toge deres Arbeidskarle med. Fruentimmere, gamle Folk og smaa Born, bleve aleene hjemme, og disse kunde lidet eller intet bestille ved Land-Arbeidet. Den lille Fordeel, som man havde i Forstningen af fremmede Penge, tog snart af igjen, ligesom de Fremmedes Fiskerie tilstog meer og meer. Men den skadelige Virkning af denne Forandring i Levemaaden, yttrede sig snart i adskillige Tilfælde, og er

bleven foreget lige til disse Tiider; og det fornemmelig, ei alene ved hyppige epidemiske Sygdomme, men og ved andre nye Sygdomme, som have nu faaet Overhaand; dertil kom ogsaa Folkemængdens Uragelse, baade ved at Frugtbarheden selv blev mindre, saa og ved det de, der laae paa Fiskerie, bleve nu underkastede flere for Livet og Helbreden skadelige Tilfælde. Tobak og Brændeviin bleve i Mængde førte til Landet, og Indbyggerne toge derimod med begge Hænder, som en Gave fra Himmelen; men alle Fornuftige begribe nu, at de modtog tillige mange nye Laster og Ulykker; thi af denne Rod ere i Tiiden udspirede Evisligheder, Slagsmaale og Processer, saavel imellem de Indenlandske selv, som dem og de handlende udenlandske Folk; Urigtigheder i Handel og Wandel, Nestanker, Almød, og endelig et nedslaget Sind. Alt dette er ved Tiidens Længde, som en Nødvendighed, blevet bifaldet af Indbyggerne selv, og understøttet af de Handlende, hvilke før nogen Tiid funde deres Regning ved, at Indbyggerne bleve saaledes forvandlede. Men hvad Nytte deraf er udkommen tilsidst, er blevet temmelig bekiendt.

§. 638.

Om Byrdin-
ger eller Last-
baade til
Lommer-
Forskj.

For at komme igien til Cap de Nord, og den Vost, at Indbyggerne have glemt og nedlagt saa mangen en nyttig, ja for Landets Belsærd umistelig Indretning og Arbeide, som deres Forsædre satte i Værk og forrettede med største Fordeel; ville vi kun navngive her paa Stedet Lommer-Farten og Handelen imellem Indbyggerne. Den berøede meest paa Burdingerne, et Slags aabne Fartøier, der havde nogen Liighed med de Tørvebaade, som komme fra Skane, men vare dog i adskilligt anderledes indrettede. Man byggede først en god Fem-Vring eller Ott-Vring, som var

var noget stad i Bunden, men hoi for og bag, og overalt meget trofast. Paa saadan en Byrding satte man 8, 10 til 12 Mand, og disse Fartoiere fore især fra Strandes- og Huuevands- Isefjords- og Bardestrands-Syffeler, 30 til 40 Mille, til Hornets Kyster, eller andre Tommerpladse, hvor en Ladning var betinget af Eieren. De fleeste af disse Færende eller Byrdingsmænd vare vantede til at hugge, høyle og sauge, og dette havde de nok med i 1 Uges Tiid; deels skulde der passes Sideplanker, eller Bredder til Byrdingen selv, deels Bælker og andet Tommer, til Lasten og Flodden, som de slæbde bag efter. Naar dette var færdigt, byggede de deres Fartoi høiere, satte Stykker paa Stavnene, og nogle Planker til begge Sider; og denne nye Tilbygning blev overalt tilstoppet og tættet med Moss. Derpaa ladede man, indtil det rette Fartoi var reent under Vandet, Myrterne eller Stavn-Runnerne undtagne; og til Slutning blev Byrdingen ombunden nogle Sangge med stærke Løve, saa godt som mueligt var. Tommer-Flodden var saaledes indrettet, at man kunde fore Seil paa den, dog at den ikke skulde have saa stærk Fart som Byrdingen selv. Saaledes seilede Byrdingsmændene hjem, naar Bunden vilde seie, og deelede siden Tommeret imellem sig. For 60 Aar siden var endnu een og anden Byrding at see, og der leve nogle saa paa Vesterlandet, som have seet og været med at ladde disse Fartoiere. Man har ikke hørt, at nogen af dem er kommen til Skade i aaben See, med mindre der har seilet noget i Indretningen. Til at roe vare Byrdingerne ikkun lidet stikkede, dog brugte man Aarer paa dem i stille Væir, og ellers 2 til 3 store Seil; thi ellers satte Strommen dem for meget; thi de stak saa dybt i Vandet, og Flodden hialp ogsaa til, naar den var hæftet til dem.

§ 639.

Stockfarm.

Den Naade, som bruges nu for at hente Tommer fra foranførte Kyster, kaldes at fare med Stockfarm; men den er langt farligere, og mindre fordeelagtig. Indbyggerne fra Isefiords-Syssel, og den nordlige Deel af Vardestrands-Syssel, reise med store Baade, paa 8 til 10 Mand, derhen, udsøge og afsøge af det beste Tommer, saa meget som Baaden kan bære, og slæbe derhos en liden Flodde bag efter. Naar alting gaaer lykkelig, og de giøre hastige Reiser, kan Omkostningen stoppes, men ellers ikke. Undertiden blive de reent borte, eller ogsaa maae de kaste Tommeret over Bord, og hugge Flodden løs; thi Baadene ere nu omstunder ikkun smaa og svage, saa at de hverken taale svær Last, eller at Seil bliver sørt, naar det blæser stærkt. Det kan være nok sagt, at fra den Elid-Islanderne holdt op med at bruge Byrdinger, have de havt Mangel paa Tommer til deres Baade og Huuse, hvorfor disse nu ere langt mindre og slettere end tilforn. Vel bliver dem aarlig tilført noget Tommer af de Handelende; men det er ikke nær saa godt, eller saa meget, som det man fik fra Hornstrandene. De kunne ogsaa neppe levere godt Tommer for den Priis, som Almuen formaacer at betale.

§. 640.

Adskilligt om
Drivetsom-
meret.

At der falder Drivetsommer paa adskillige Steder i Island, endstønt ikke overalt i den Mængde, som Nord paa, er blevet erindret ved Leilighed. Et Aar kommer og meere end et andet, og altid meest ved Vinters-Tiider. Vinteren 1761 og 62 opdrev den største Mængde, man mindes, allevegne paa Landet. Paa Vestfiordene især, slaaer det seldent seil, naar en langvarig vestlig og nordvestlig Wind afsløses med en stærk sydlig Blæst, at de jo føre

fore Sommer med. Dribetommer-Arterne ere mange Slags, saa at vi ikke kunne med fuldkommen Visshed beskrive dem alle; vi ville dog opregne deres Iølandske Navne, som ere: 1) Grene eller Gran, og Bords-Grene. Indbyggerne blande Gran med Fyr, og ombyrle disse to Navne, ligesom man har mærket hos flere Nationer. 2) Grene-Sura, den rette Fyr, tilforn kaldet Sura i Lovene. Af denne Træart er her størst Mængde. 3) Rauda-Grene eller Rødgran, en skion Træart, rød af Farve, og meget fast og sm, og synes at være en Art af Fyr, hvilken Snidkere endnu bruge i andre Lande til indlagt Arbeide. Hvor man træffer i Iøland nogle 100 Aar gamle Huuse, Sængestæder, eller andet gammelt Snedkerværk, da er det gierne gjort af denne Træart. 4) Linde-Sura, kaldes en blød, sei, let og smuk Træart, som ligner Linde-Træ; thi at denne Træart har været de gamle Iøskændere bekiendt, det bestyrker saavel dens Navn, som og det, at de og andre nordiske Nationer bestilte og forfærdigede deres Skiole deraf (see Kong Magni Froste. Th. Lov). 5) Birke, er Birkeræ af den største Art. 6) Selia, et hvidagtigt tykt og grovt Træ, som er løst og svampagtigt; det raadner hastig, og kan ikke vel kløves. Dens gamle Navn giver tilkiende, at den maae være en Piel, de Norskes Selje og de Svenskes Sålq, eller *Salix caprea* (see Fl. Sv. 811). 7) Stafa-Lyt, er et meget rart og godt Træ, hoiredt af Farve, fast og haardt, og bliver maagfæe Brqs silenholt. 8) Litunars-Bærkur, eller Farve-Bark, har og en hoiret Farve, og ligner Fernambuc. Barken, som Træet ofte følger med, bruges til at farve Uld i, endskiont den ei faaer deri den høie Farve. 9) Rørkur eller Rorf, som ganske vist er af Rorketræ, findes her jævnlig Stykker af. 10) Thyner og Gir-

de,

de, eller Girdis-Vidur, regnes her almindelig for særdeles Træarter; men begge Deele ere Fyre, eller visse Deele deraf. Thyner kaldes de ydersiger haarde Ringe, som bruges her til smukt Arbeide. Girde er en Forandring af samme Træart, der let lader sig fløve og boie, bruges derfor til Vaand paa store og smaa Kar, og sælges tilskaarne og boiede af dem, som boe paa Tommerpladsene, nemlig 1 Bætt eller 80 Pund for 2 Slettedaler; det er endog den eeneste Træart, som i Jsland sælges efter Vægt. Hvorfra alt saadant Tommer kommer, er et gammelt og nyt Spørsmaal. Der er kun en Fabel, at det skulde vore paa visse Banker i Havet. Derimod veed man, at af nogle Landstrækninger, langs med store Elver i Nord-Tartariet, løsnes et Stykke Jord efter andet, med Skov paa, og bringes ud i Stranden; Det er og almindeligt, at Træerne findes med hele Rodder opdrevne i Jsland. At dette Drivetommer skulde komme fra America, er ogsaa en vedtagen Meening, hvortil man har store Formodninger. Ved det Panamaiske Eid, skriver *Dampier*, at der fandtes flydende Skov, som han kalder det, strækkende sig langt ud i Soen, og Vimpesteen deriblandt; og rimeligst har det Jidsprudende Viærg i Guatimala, ved en Steenslod, drevet dette Stykke af Jorden ud i Havet. Ved Vera Cruz, og i det Mexicanske Hav bliver man ogsaa Drivetommer vaert, som Reiseskriverne fortælle, og meene, at det kommer fra Florida. Endelig beretter *Catesby* (i hans Account of Carol.) om Virginien og Carolina, at de store Elve i disse Landskabe, riive saa megen Skov løs, at de tilstoppes selv derved, og løbe over alle Bredder, da denne Skov løsnes efter Haanden, og føres ned til Havet. Man seer da heraf, at saadant Tommer rives der løs fra det faste Land;

Strom

Strommen, som løber derfra, i Nord, til Bugten i Grønland, kan føre det med, da det iblandt sidder en lang Tid i Isfen, og tilligemed den, forslidt, brækket og brændt i Enderne, driver op paa de Islandfke Strandbredde.

§. 641.

Vi reiste over Skorax-Heide, en temmelig god Vej. Man skal igiennem en smal Stie med Klipper paa begge Sider. Fra det høieste af Fjældet saae vi tydelig Hornet eller Cap de Nord. Vi saae det ogsaa fra det øverste af Geirholmen, og det seer ud paa begge Steder, som en høj og spids Huusgavl. Det holdes for at være nogle 100 Favne høit og bredt, i det mindste overgaaer det i Høide alle de omliggende Bjerge, og er af Naturen opført lodret, lige fra Havet til den øverste Spids. Fjaldegræs findes paa Skorax-Heide, og paa alle Fjælde norden for Dranges Fokel; dog i største Mængde oven paa Hornet, hvor Folk reiser hen, endog fra Trekhillsviig, med Vaade, for at samle det. Stranden neden for Hornet bliver tør ved Ebben, men der ligger store Klipper, som tilforn ere faldne ned fra Bjærgene, der holdes for ubestigeligt. 1727, da en Islandsfar strandede paa dette Sted, komme nogle af Folkene op i Bjærgene, men de døde allesammen af Hunger og Kuld, saa nær som een Matros, hvilken (endstønt man ikke veed hvorledes) klavrede Bjærgene op, og hitte de siden over Fjældet til en Gaard i Furefjorden, hvor han blev om Vinteren. Hornet er beboet af en utallig Mængde Søefugle, især de 4 Arter af Alker, det er, Bjærgfuglen og Lunden. Kort fra Bjærgene er endnu en liden beboet Bondegaard, der kaldes efter Forbjærgene selv, Horn, og er den allernordligste Gaard i Island. Folkene leve om Sommeren af Fuglefangst og Æg, som de samle

i de nederste Klipper, ved at fluvre op til Reederne; thi at bruge Sige-Liner dertil, som i Raatrabiærg, eller paa andre Stedet, have disse faa og fattige hverken Mandskab eller Vone. De leve ogsaa af Fiskerie, som vilde blive meget forbedragtigt, hvis her vare flere Folk og større Vaade. Naar man kommer Hornet forbi, gaaer Kysten 4 Miile i N. til Vester, og boies derfra mod Sonden, ved det Forbiærg Strømsfiord, kort uden for Udalsvig, som er den nordligste Præstegaard paa Island. Paa disse Kyster ere ogsaa flionne Sommerpladse, og Almindinger, ligesom Østen for Hornet. Her vare mange Gaarde i forrige Tider, men nu ere disse kun faa, og ikke stændig beboede. De meest bekendte, fra Cap de Nord Vester til Strømsnæs, ere disse. Søvn (hvor en Havn har været) nærmest ved Horn; Glædelig der vesten for, og dernæst Sandviig og Glisten, hvilket sidste Sted ligger nærmest ved Strømsnæs, og har gierne havt Beboere, siden det er en smuk græsrig Egn med ferse Søer, som give Foreller, foruden at den haver Driuetommer og Fiskerie.

§. 642.

Reisens Fortsættelse.

Af Skorav-Heide kommer man ned til Jøkefiorden, en stor Bugt, som har kun een Abning, men der inden for 5 smaa Fiorde, Sestfiord, Vejdeleysfiord, Lonafiord, Grappofiord og Leirefiord. Norden til ved Indlobet er Sletten, og Sonden til Sødestrand, beboede Pladse. Her komme vi endelig forbi Drange-Jøkelen. En Elv styrter sig fra den ned af Fjældet i Leirefiorden, hvilken man skal reise over om Fiæren, saafom den da bliver tør, men er ellers farlig for Grundens Skyld, som ideo lig forandres af Jøkel-veeret, og har hist og her farlige Poler, i hvilke Reisende kan synke med Hest og alt, og blive borte. Den

ste Sept. ginge vi fra Grunnaviigs Præstegaard, med en Baad, til Sletten i Adelsvig, og besaae sammesteds Surterbrands-Blarget, hvortom for er mældt (§. 581.).

§. 643.

Noget om disse nordlige Rysers Beboere er mældt i Forveien (§. 633.), især om deres Livs Ophold og Næringsmidler. Besten Om de nordlige Rysers Beboere. for Hornet fange de Haakall og store Hellefyndre. De tilstode endog, at Fisken løb ind i Jokelfjorden selv; dog fiske de heller ude i den aabne Soe. De Hollandske Fisker-Hulkertter ligge og her uden for i stor Mængde, og løbe ind, for Uvær, i Sneese-Tal. De, som boe Osten for Hornet, udraabes for grove, umenneskelige og ildefindede, og beskylles endog for Hererie. De, som boe Westen for, ere i samme Udraab, ja endnu i hoiere Grad. Vi kunde tværtimod ei fornemme andet, end alt Godt og Skikkeligt hos disse Folk. Vel kunne der ogsaa findes nogle onde Mennesker, allerhelst da de Westen for Hornet boende, af et Slags utidig Misdådighed, tidt tage imod Tyve, Landstrygere og Misdådere, lade dem arbejde for Foden, og hjælpe dem siden til at rømme bort med fremmede Skibe; hvilket ei alene er lastværdigt, men ogsaa til storste Skade for dem selv. Onde Sæder rodfæstes derved iblandt dem, og de maae lide allehaande Fornærmelser af de samme onde Mennesker, som de saaledes hjælpe. Men dette uagtet findes dog overalt, hos Hornstrandenes Indvaanere, en Slags ærlig Eensfoldighed: de ere særdeles tjenstgigtige, og godgiorende med det liedet de eie, bespnderlig imod deres Gæster. I deres Eensfoldighed ere de dog fornuftige at tale med, og vel oplyste i Christendommen.

§. 644.

Sneefælde-
Stranden og
Drange-Jo-
kel.

Fra Grunnavig reiste vi den 5 Sept. til Sneefælde Præste-
gaard, hvor vi holdte stille til den 10de, i haardt Norden-Vair,
med saa meget Sneefald, at vi maatte jævnlig skuffe af Tøstet,
paa det samme ikke skulde ganske oversnees og Luften blive os bes-
tagen. Bygden kaldes Sneefælde-Strand, og er sædvanlig
underkastet Sneefald, ja ikke engang frie derfra om Sommeren.
Den fornemste Aarsag er Drange-Jokel, som her er i Nærværel-
sen. Isefiorden, som stier sig her ind i Landet, gjør en betydelig
Forfæls paa de Norden og Sonden for den liggende Landskaber.
Her vare Bygden og Fjældene stulte med tyk Sne, men paa hin
Side af Fiordene var ingen Sne, men Soel og Sommer,
som man siger i det Islandske Ordsprog. Derfor er og Sneefæl-
de-Stranden udsat for megen Farlighed af Sne- Skreed, i det
store Klumpe eller Dyrger af den sammentrykte Sne falde ned fra
de øverste Fjældbrinker, og tage tidt Kreature paa Marken, ja
undertiden Mennesker og heele Huuse bort. Bygden bestaaer ikkun
i en smal Strimmel imellem Fjældet og Stranden; den endes med
Lønbugten eller Lønet, som vi maatte reise over i en meget stærk
Blæst. Bugten bliver tør om Ebben, og det er her at Drange-
Jokel har sin fornemste Rod i Stranden, meget nedhældende, og
indslutter imellem 2de høie Bjerge, hvilket gjør, at dens Virkning
i at frembringe Sne og Kulde paa Sneefælde-Stranden, er saa
stadig og hæftig. Naar man betænker dette Isbjærgs Størrelse,
som er 12 Meile i Længden og 6 Meile i Bredden, tilligemed dets
Beliggenhed, at det paa alle Kanter nærmer sig saa meget til
Bygden og Havet, da er ikke at undre paa, at det kan foraarsage
Snee og Taage, Blæst, Kulde og ubestandigt Værlig. Joke-
lens

lens Af- og Ilttagelse er ogsaa mærkbar. Alle de Nærboende berettede eenstemmig, at Iisbredden nu omstunder sidder, hvor man for en Snees Aar siden havde gren og græsrig Jord. De stadige Vinde, som blæse nogle Aar i Nød, nu Ost- og Nordostlige fra Iisbjærget, nu Vest- og Sydvestlige fra Havet, maae være den største Aarsag hertil. Iindbyggerne forfikkede ogsaa, at Iisfn imellemstunder rykker tilbage, hvilket vel ikke er andet, end at den toes op. Den leeragtige Grund er ustadig og vaklende: de Vandfalde, som flyde frem under Iisbjærget, bringe Gusef ud fra Bredderne, og giøre Rum under dem, saa at Solens Straaler og den varme Luft kan trænge der ind, og derved optøe og fortære dem paa alle Kanter; naar de da ikke længer kunne holde Tugden, briste de og falde ned, omtrent paa samme Maade, som for er sagt om Veitlands-Jokelen (§. 151.).

§. 645.

Da den Grønlandske Iis oftest og fornemmelig besøger ^{Den grøn-} Hornstrandene og Isefjorden, ville vi og paa dette Sted indrykke ^{landske Drive-} Iis.
dens Historie. Man seer af de ældre Eiders Esterretninger, at denne Iis, som af Iindbyggerne kaldes *Sav-Iis*, har besøgt Iisland fra dets første Beboelses-Tid. Den troværdige Landnams-Saga (Part. I. cap. 2.) lærer os endog, at først Isefjorden, og siden hele Landet, er, af denne Iis, blevet kaldt Iisland. At den kommer fra Grønland, nægter vel ingen; thi alle viide, at der er Forraad nok, og desuden driver den meest til Iisland med N. N. og Vestlige Vinde, da den ikke alene fylder alle Bugter, men ogsaa Havet uden for, saa langt man kan sene fra de hoieste Fjelde. Naar den besøger Nordlandet, kommer den ogsaa gierne til Ost- og Vest-Jordene. Dens Støkker eller Iis-Klumpene

ere saa store som Viarge, saa de største naae Grunden paa 60, til 80 Favnes Dyb, langt ude i Havet, og man seer endda nogle Favnes Hoide staae over Vandet *). Deres Fart forarsager et stærkt Skrald og Bragen, som man horer i stille Veir, nogle Miile borte, ved det de store Iis-Klumper stode paa hinanden, af hvilken stærke Vindene Driyetommeret, som Iisen ofte fører med sig, endog stikkes i Brand. Den sloiffer og smaa Ber, Skjær og faste Klipper, som den støder paa, forandrer Havbunden nær ved Landet, afstrækker Næs og udstaaende Pynner. Naar denne Fiende kommer til Landet, og ligesom beleier det, maae Indbyggjerne udstaae en stor Elendighed, Hunger, Dyrctid og haarde Naringer. Ellers kommer den ikke jævnligen Besten for Fuglebierget, eller Souden for Horn, et bekiende Forbiærger i Skafstjælds-Syssel, saa at Landets Sønderkant er som oftest frie; dog er Havets Iis nogle Gange kommen til Bredesfjorden, og Osten fra til Røfærnæs og Sønderlandet, som Narbøgerne udviise, skönt dette er rart. Sidste Gang, den kom Sønder paa, var i Aaret 1759. At den ellers ikke er saa almindelig her, som paa de andre Kanter af Landet, derved har man ikke Climatet at takke, men Strømmene, der løbe med stærk Fart ud fra Landet, især fra Røfærnæs og Fuglebierget; thi Hav-Iisen drives ikke saa meget for Vind og Bølger, som for Strømmen, fordi den stikker saa dybt i Vandet. Dog tager Sønderkanten ogsaa Deel i slette Naringer, de følge med

*) I et Exemplar af den trykte Grønlands Saga, som jeg har, staaer denne haandskrevne Anmærkning i Bredden, at Aar 1675, i dens Mende der skrev dette, har man fundet et Stykke Hav-Iis (formodentlig paa Nordlandet, hvor Exemplaret var kommen fra), der stod paa Grund, hvor Havets Dyb var 90 Alne, hvilket dog vel skal settaes efter Islandsk Maal;

med Hav-Jisen, skjønt den kun kommer Nord paa Landet. Lufsen er da kold overalt, og iblandt taaget og fugtig; det fryser og sneer endog om Sommeren: Græsset vøjer kun lidet og torres besværlig; Kreaturene ere mævre og sælde Haaret iblandt; men Menneskene faae Snat og Udsæt paa Kroppen. Det er mærkværdigt, at saa længe Hav-Jisen er ikke bleven landfast (som Indbyggerne kalde det), men driver ude i Søen frem og tilbage, er Værliget ubestændigt og uroeligt: Strømmene, Søens Bevægelser, Ebbe og Flod ere urigtige og uordentlige; men naar den er landfast, eller staaer paa Grund, og den løse Jis er bortdreven, da kommer den forrige Orden igjen, og Værliget paa Landet er stille, tykt og taaget, men med en giennemtrængende fugtig Kulde. Saaledes følge med Hav-Jisen meget store Uleiligheder. Bjørne komme og ofte med den; thi ved det de jage efter Søhunde paa Jisen i Grønland, drive de med samme til Søes. De giøre Skade paa Kreaturene, især paa Faarene, i Island, da Indbyggerne samles med Landsfer og Skjude-Gevær, for at dræbe dem. Bjørne blive dog aldrig i Island Sommeren over, men naar Hav-Jisen driver fra Landet, drager den med, hvilket er en stor Lykke for Indbyggerne. Man har mange Beretninger om Bjørnens Klogskab, især fortælles, som ganske sandsfærdigt, naar Jisen er borte, og han ikke har passet paa, at han da søger de hoieste Bjærgtoppe, og hvis han derfra kan endnu see Jisen, svømmer han efter den. Farven paa disse Bjørne er gjerne hvid, eller rød og hvid. De nyttige Ting, som Hav-Jisen bringer, skjønt ikke bestandig, ere 1) Driversommer, 2) Hvale, deels døde, deels levende, store og smaa. De levende, som komme iblandt Jisen, ere ganske raadvilde: hvor en Nabsning er, det søge de op; for at trække Nanden, og naar dette er nær

nær ved Landet, saa at man kan komme til, stikke og skyde Indvaernerne dem med Landser, eller hugge paa dem, indtil de doe; dog maae de ikke staae paa Bugen, at Hvalen ei skal synke.

3) Sælhunde, især af den Art, som kaldes Vade-Sæl, dræbes paa Zisen i store Hobe; thi de fæge ikke Mennecker. 4) Fiske-Arter, og især Torffen, holde sig til denne Zis, meest til de store Stoffer, som staae faste paa Havsbunden. Torffen vender bestandig den samme Side til Zisen, hvorved den bliver blind paa det eene Die, som er fordærvet reent igiennem, hvidt, og udvendig suldt af Slim. Rognkæller eller Cyclopteri, som fanges nær ved Zisen, ere ogsaa eenoiede. Zisens hastige Gart er forunderlig, især naar den gaaer imod Vinden; naar Strømmen er med Vinden har en seilende Islandsk Vaad ikke saa stærk Gart. Forfatteren af Speculo Regali forundrer sig derfor over denne Zis; men Aarsagen er, som før blev nævnt, at den stikker dybt, hvorfor Strømmen driver den langt stærker end Vinden, naar ikkun lidet staaer op af Vandet. Ligesaa besynderlig er dens Varsigtighed. De Fialls-Jokler eller store Stykker, som staae paa Grund, kunne bestaae Aar og Dag, uden at smælte; dog, det der er over Vandet, oplooses meer end Nefsen i milde Værlig, ved Solens Varme, og det saaledes, at Zisen først faaer Huller 6 til 8 Fod dybe, og saa viide, at man kan stikke sin Arm der ind i; disse Huller ere fulde af det klareste Vand, som baade er behageligt og lædskende. Men Aarsagen, hvorfor denne Zis oplooses ei saa læt, er først, at den er haard og tæt, og uden Luft-Blærer; dernæst, at den ligger samlet i saa store Stykker, hvorover den beholder sin naturlige Kulde; ved sin Glæthed skyder den og Solens Straaler fra sig; den er desuden stedse i Hav-Vandet, hvil-

fer her i Norden er temmelig salt, og opløser ei nær saa godt som
 sødt Vand; den er endelig ganske hvid, og har kun lidt hos sig
 af fremmede Ting, hvilke skulde befordre dens Smæltning. I
 Nisterne, og paa de Sider, som hænge ud over, og give Skygge,
 synes den vel grøn, ligesom Jøkel-Jis (hvilken ellers meget nær-
 mer sig til den); men det kommer alene af den svage Lysning.
 Hav-Jisen er to Slags, som gierne drive hvert for sig. Den ene
 er Zellu-Jis, som er flad og meget tyndere end den anden, nem-
 lig ikkun 1, 2 til 3 Favne tyk, saa at det synes, hvilket Speculum
 Regale (p. 173.) ligeledes bifalder, at den er saaledes saammen-
 frossen i Havet, nær ved nogen Jøkel-Strand; naar denne Jis
 kun kommer, er man glad; thi den kan baade hastig drive bort og
 optøes. Den anden er den store, hvorom tilforn er nældt, og
 kaldes i bemeldte Skrift (p. 176) Siall-Jakar eller Siæld-Jaker,
 det er, Jisstykker, der enten ere store som Siælde, eller, endnu
 rimeliger, som ere komne fra Jisfiælde; thi Jakull, som betyder
 et Jisbiærg, kommer af Jake. Andre lase paa dette Sted Sall-
 Jakar eller Sald-Jis, fordi den falder ned fra Jisbiærgene i
 Gronland og ved Nordpolen, som staae tæt ved Stranden, og
 derpaa drive ud i Havet; men begge disse Navne komme ud paa
 det samme. Underlige Meeninger om Hav-Jisen haver man nok
 af; men jeg vil kun anføre de to, som Fremmede og Lærde have
 antagit. Den første er, at den mestendeels bestaaer af Salpeter,
 og kunde derfor bruges til Krud-Fabriker m. v. Men hvis de
 Lærde kunde faae et Stykke af denne Jis at undersøge, skulde de
 snart see den Meenings Urimeslighed. Den anden, skiont baade
 til Ansæelse og i sig selv langt urimeligere, har dog i disse ophlyste
 Tider faaet endnu større Bifald, og det (som er underligst) hos store

Naturkyndige, som have vovet at anføre den Urimelighed i deres Skrifter, at denne, især den store og Jøkel-Jisen, skulde sætte Jid, og kunne bruges til Brænde. Det er os nok af egen Erfarenhed at kunne forsikke, det saadant ikke er sandt. Anledning til forebemeldte Meening har ellers dette været, at man har seet lys Lue staae op af Jisen. Dette er ogsaa skeet nær ved Island, hvor man og har opdaget Aarsagen dertil, nemlig, den forommeldte, at Drivetommeret, som er iblandt Jisen, gnides saa stærk sammen, at det kommer i Brand. Man seer Jisen, men ikke Tommeret, langt borte, og derfor synes det, at Jisen selv brænder.

Om Dyrene.

§. 646.

Heste.

Seste fodres her sielden paa Stald, men de som bruges til Arbeide, gaae ude om Vinteren (§. 73. og 294.); de andre, Riide-Heste, hvor man har Leilighed dertil, bringes paa een af Derne i October Maaned, og komme derfra vel ved Magt om Foraaret, endskjønt de ere ganske udmavrede bleve bragte didhen; denne Græsgang koster kun 1 Rdt. Saadanne Heste kunne dog ikke saa vel udholde stærk Riden og Arbeide, som de der ere retskaffen fodrede paa Stald; men hvis Eieren boer nær ved saadan en De, og kan bringe Hesten derfra tidlig om Foraaret, og fodre den vel 1 Maanedes-Tiid, gjør den samme Nytte, som om den havde været fodret med godt Høe den ganske Vinter. Naar Heste slottes til Baads maae man bruge Varsomhed; Indbyggerne ere og vante til den Forretning. Man kan ei føre dem staaende, uden i store og stærke Fartøier, derfor binder man dem, og lægger dem saa ned i Baaden; De Heste, som blive vante hertil, lade sig

strax

stray binde, sælde og slæbe, ligge ogsaa ganske stille. Men for alting maae de have Rum i Vaaden til at udstrække Halsen; thi hvis den ligger krum, bliver den stiv, og Væftet kommer sig neppe igien. Hopper kaste deres Boll for tidlig, hvis man om Vinteren tager dem, sbit gaaer ude, i Huus, og Stalben er mørk. Der maae nemlig komme et Slags Forvirrelse i deres Indbildnings-Kraft ved Lysets ganske Graværelse, og Luftens Forandring. Stalben for dem maae altsaa have tilstrækkelig Lysning. Riideheste derimod sætter man i mørke Stalde, naar man vil have dem til at blive styrige; men det Raad er kun lidet tiensligt; thi naar de komme ud i Lysningen, kunne de ei let regieres; ja iblandt ere de saa galne, at de løbe lige frem, enten der er Bei for dem eller ikke, indtil de styrte, eller brække Hals og Been.

§. 647.

Hvad der er meldt om Horn- og Kvæg (§. 74. 297. 586-7.) Horn-Kvæg. passer sig ogsaa mestendeels paa Vesterlandet. I Vardestrands-Syffel, især paa Derne, og inden for Breddefjorden, falde store Køer; men paa andre Steder meget ulige. Man veed hverken her eller andensteds i Jylland, hvorledes Heste eller Hornkvæg-Avling kan opdrives. Man udføger ikke Tyre eller Køer dertil; man seer hverken paa Størrelse, Skabning, Farve, eller andet. Naar en Tyrekald er 1 Aar gammel, antages den for dygtig, og bliver fieden ældre end 3 Aar gammel, forend den enten gildes eller slagtes; ellers blive Tyre gierne hægne, og ville søge Gølk, om man ei bruger Midler til at hemme sligt. Stude holdes fieden over 4 Aar, forend de slagtes; Bonden synes det ikke Umagen værdt at fodre dem længer; thi han saaer dem ikke betalte, og de Handlende vende for, at det unge Drekiød er lakfrere at spiise, end det af

Uuu 2 gamle

gamle Stude. Man faaer altsaa kun 4 til 5 Vetter, eller ligesaa mange Ndr. Courant, for en 2 til 3 Aars gammel Tyr eller Stud; og for saadan ringe Betalings Skyld, er denne Handel ganske forsalden, hvormed de Handlendes Principaler neppe er tiente. Man veed endog ikke meer i Island, at en 8 Aars gammel Stud kan blive bedre end en paa 4 Aar; endskiont det baade faaer udtrykkeligt i Landsloven, og er klart af den Erfarenhed, man har i andre Lande. Vandskabninger af de Koer, som kaldes her *Sadel-ryggede*, træffes iblandt i Island. Paa det Slags ere vertebræ spuria dybt nedtrykte, og derfor hænger Bugen og Overet langt ned. Jeg har seet, Vester paa, saadan en Koe i den 3die Generation; dog siges disse Koer at være gode Malke-Koer. Græs-Stude falde ret skionne paa Bredefjordens Der, og blive saa tamme og vante til Søe-Reiser, at de gaae selv ud paa Baadene, naar de skulle stottes fra en De til den anden. Tørret Grønsvær er et Steds paa disse Der blevet brugt i Mangel af Foder. Det synes vel heel besynderligt; men naar betragtes, at denne Grønsvær bestaaer for det meste af Græsodder, hvilke er søde, faste, og beholde deres Kraft, naar de er tørrede, langt længer end Græs, kan Hornkvæget gjerne æde den med Lyst, og Koerne malke deraf; men den skal i Forveien skæres i smaa Strimler. Denne Maade er ellers skadelig for Græs-jorden; thi man kan hverken vente Høe eller Græsgang i mange Aar, hvor Jordsværen saaledes opskæres. Mælken bliver dog velsmagende heraf, ligesom af andet Høe; denne Føde i sig selv er og langt meere naturlig for Hornkvæget, end Been af Torff eller Søe-Ulve, hvorved Mælken faaer en vidrig Smag. Man siger ellers overalt i Island, at Koemælken smager ikke saa vel ved Søekanten, som oppe i Landet.

Catesby

Dale-Vardestr. Isef. og Strande-Syffeler. 525

Catesby (Acc. of Carol. T. 2. p. 31.) mælder det samme om Mælk og Smør i Carolina.

§. 648.

Om Saarene er allerede handlet (§. 75. 298; 325.). Dog *Saar.* kan følgende tillægges, angaaende Foderet og Sygdommene. Saarene søge her Tang og Tare, især Algam sacchariferam, og dernæst Myrkiarnen (§. 594.). De passe dertil paa Havets Alf og Viltagelse; ja og omendskönt Ebben falder ind om Natten, da det om Vinteren er ganske mørkt, komme dog Udegangs-Saarene til rette Tid i Hiaren, for at hente deres Fode. Paa Givdene æde de Lichenes Foliaceos, især dem, som Indbyggerne samle og bruge som Kornvarer; hvilket er Skade for Huusholdningen. Saar fodres ogsaa i Nødsfald med bankede Been og Klod af Torsk og Soe-Ulve, og i Trekyllis-Biig har man givet dem Haa-Klod af det tynde af Bugen, speget og skaaret i Strimler. At drive Saar over Jisen, holdes her for meget skadeligt; der forsikkes endog, at de kiendelig udmavres, om de kun i en Uges Tid Morges og Aften drives nogle Favne over et smalt Sund eller Biig, især hvis der er salt Vand under; thi Jisen derpaa er baade ujevne og glattere end paa de ferske Soer. Aarsagen er, at Saarene paa Jisen strække Seenerne for meget, og anvende alle Kræfter. Om deres Sygdomme er følgende at mærke: *Danskabninger* sees her tit ved Soekanten, og allermeest paa Nerne (§. 304.). *Soved-Sorten* er her meget giæng. Naar Saaret slagtes, snyder det ud hos medulla spinali, af cerebello, en hvid, tynd og stiumagtig Vædske; og hvis man da stikker med en Pind i Hovedet indtil Hiernen, snyder endnu meere der ud af. Af et *Gimmer-Lam* har man saaret $\frac{1}{2}$ Deel Pot. Vandet paa disse Creature, imellem,

imellem, og lidt oven for Dinene, skal være meget tynd og svag, hvilket fornemmes hvis man trykker derpaa med Fingeren. Det beste Middel imod denne Sygdom skal være, at stikke med en Kniv derind, dog ikke dybere end just igiennem Pandebeenet, lidt hoiere end imellem Dinene, da Vædsken udskyder, og Saaret læges siden til igjen. Svarte-Daude, eller den sorte Dod, kaldes en slem Sygdom, som kommer iblandt Faarene paa begge Sider af Arnarfjorden, dog med saadan Afvejling, at naar den gaaer paa en Side af Fjorden, mærkes den ikke paa den anden. Den er en Art af Bradfoot (§. 321.). Endnu veed man ingen Aarsag dertil, som dog var værdt at undersøge. Saaret doer i en Hast; og hvis det strax slagtes, er Kiedet blaat og sæit at see til. Vinsteren, eller den fjerde Ventriculus, skal være saa tyk og krymper, som om den var fersk-kaagt. Denne Sygdom regierer kun om Vintren, naar Kvæget gaaer paa Græs; endskiont det ikke kommer til Fiaren, eller nyder noget af Soeværterne.

§. 649.

Færhunde.

Sæhundene (§. 79. a.) paa Vesterlandet ere vel afrettede, og for Fjældenes Hoiheds og Ujævnheds Skyld umistelige; thi Hyrderne gaae meest til Fods, og sommesteds hen kunne de ikke komme. Naar da Hyrden, fra en Dal, kan oine nogle af hans Faar, hoiest oppe paa Fjældet, pøger han kun med Fingeren derhen, og stikker Hunden afsted, hvilken strax, uden at bide eller beskædige Faarene, jager dem ned af Fjældet.

§. 650.

Kæve.

Om Kævens saa kaldte Trædssked, forskiællige og underlige Huusholdning, høres noget Nyt allevegne paa Landet. Til det som før er nævnt (§. 81. 328. og 523.), kan ogsaa lægges følgende,

de, som er bekiendt paa Vestfiordene. a) Naar Ræven mærker at hans Huule er funden, stotter han, om han saaar Leilighed, derfra til et andet Sted. Derfor passe de Narboende Nat og Dag paa ham, til han er skudt, og Huulen med Ungerne odelagte.

b) Paa Fuglebiærget opholder sig en stor Rængde. De skydes med Flinten om Vinteren. Om Sommeren gaar Ræven ned i Klipperne, og fanger Fugle og Æg. Men om Vinteren lever han paa Strandbredden af opdrevne Fiskeravn, store Muslinger, og Søe: Ebler.

c) Det er besynderligt, at han ogsaa lever af Rodder, ei alene af Hvannen eller Angelica, men og af den oftommedte Arundine, Melur, som voxer i Fuglebiærgets Rister. Men dette maae være de besynderlige Ræve-Slægte, som desuden æde det grønne Græs af Jorden, ligesom Kvæget. Disse komme hverken ned til Stranden, eller op paa Fjældene, men opholde sig fredelig i Fjældsiderne, mellem unge Lam og Kypper, som de andre Ræve have saa stor Lyst til. De kaldes Græs-Tofur, og Hyrderne lægge Mærke til dem, for at kiende dem, og see gierne derhen, at de hverken af Hunde eller andet blive beskadigede.

d) Er det sandt, som her fortælles om de hvide Ræve, hvorledes de fange de store hvide Strandmaager, da er det et stort Beviis paa dette Dyrs Snedighed. Naar Ebben er forbi, og Maagen træt af Arbeide, og tung af Spiise, sætter sig i Hobe-Tall paa en Sandbank ved Søen, for at hvile sig og sove, lister Ræven sig didhen, reiser Kumpen i Bæivet, og gaar bagslends, paa det Maagen ei skal see Kroppen, men tage den hvide Kumpe for en fremmed Maage. Naar Ræven da er kommen midt ind i Hoben snapper han een af Maagerne, og de andre flyve bort. c) Fra det faste Land svømmer Ræven tidt over til Dorne,

især paa Breedefjorden, sætter sig ogsaa paa Drive-Is, for at komme til dem, der ligge langt borte; men iblandt slaar dette ham feil, da Isen ikke driver til nogen af Derne, men ud til Havs. Jeg har eengang seet denne Seilads: 4 Ræve sadde paa eet Isstykke, den ene bag ved den anden, og dreve ud til Havs. Naar Ræven kommer til en De, gier den stor Skade, saa at Fuglene ganske forlade Stedet; altsaa, hvis Deboerne blive nogen Ræv vaer om Foraaret forend Fuglen kommer, samles de med deres Baade fra de nærmeste Der, og jage efter den, indtil de faae den ud i Vandet. Naar Ræven svømmer, reiser han Rumpen i Bairet, saa længe han kan; og naar den er falden i Vandet, er det Tegn til at han bliver træt. Medens han bliver jaget, kryber han i eet Hull efter det andet. Man fortæller endog, at Ræven iblandt skal være bleven funden liggende ved Stranden, ligesom død og følesløs, og at Sinderen har taget den op; kaster den i Baaden, og tænkt at tage Skindet af den ved Hjemkomsten, naar han kom til Land; men i det han har slængt den op af Baaden, er den bleven levende og løben sin Vej.

§. 651.

Muus.

Paa de fleste af Breedefjordens Der findes ingen Muus; man siger endog, at de kunne ei leve der. Det er og et almindeligt Sagn, baade her og andensteds i Landet, at den Vuld eller Jord, som Søe-Vapegoier eller Lunder sidde paa, er en Førgift for Muusene. Man har derfor tidt bestilt sig Jord fra disse Der, for at fordrive Muus, hvilket skal have hjulpet. Muus ere og tidt komne ud til Dereppen i Pakker af Tei, Siß eller andet, men de have, som der meenes, altid sat Livet til; thi ingen veed, hvor de ere afblevne.

§. 652.

Fig. 1. *Phoca, Landseel.*

Fig. 2. *Phoca junior, Kopur.*

§. 652.

Efterfom vi have seet alle paa Zöland bekiendte Arter af Sælhunde i Vestfiordene, ville vi her opregne dem. ^{Sælhunde} ^{i Almindelig-} ^{hed.} Hvad for er mædt om dem (§. 83. 330. og 525.) tages ikke igien. De 2de Arter, Land-Sælr og Ur-Sælr, ere og nyelig omtalte, i Anledning af Breedefjordens Der (§. 624.). Angaaende den Nytte, som Indbyggerne have af dette Dyr, er følgende værdt at anføres. I Patrikfiorden dræbes Sælhunde med Skyde-Gevær; men de blive slye derved; Fuglene flygte ogsaa bort. Nogle saa i Isefiorden bruge derfor endnu den gamle Maade, at dræbe Sælhunde med Kastespyde eller Harpuner, da en Snor er sættet til Harpun-Stangen, saa man kan trække den til sig, naar Sølen er stude. Præisen paa Sælhunde er denne: En Uisels-Kop (§. 624.) koster 1 Edir., naar den er saa voksen, at den er færdig at gaae til Sees, og middelmaadig stor og feed; den er saa dyr, fordi Skindet følger med i Kiøbet. De unge Sælhunde sælges ogsaa efter Bægt, især Spættet, saa at 5 Lispund koster 5 Mark Sp., naar Dugen er opskaaen og Indvoldene bortkastede. De gamle Ud-Sæle kunne blive 5 Hamborger Alne lange. De ere onde og forfærdelige at trækkes med. Paa dem og andre Sælhunde har man ingen vis Præis, Spættet alene undtaget; men Landsels-Ungerne, naar de have sædret de forste Haar, og ere færdige til at svømme og nære dem selv, koste de 5 Alne, det er, efter disse Eiders Regning, 1 slet Mark. Alle Slags Sælhunde-Spæk holdes eller lige dyrt, Bætt for Bætt, som nys blev sagt. Sælhunde-Skind, naar det er vel handlet, Sedmen bortskrabet, samt haardt og tæt, koster, ligesom Huuder af Hornbøeg, og gode Bædder-Skind, nemlig, 10 Pund 1 Rdlr. Sp. Sælhunde-

Kff Skind

Skind trækker dog lidt Vand, naar det bruges til Skoe. Paa Spækket er ogsaa Forskiel: det af de unge Sælhunde, og det som er tykt, giver meere Tran, end det tynde og mavre. Sælhundens Fedme er meget forskiellig, baade efter Arterne og Aarets Tiid. Saaledes giver Land-Sælen, om Vinteren, da den er seedest, 50 til 60 Pund Spæk; om Sommeren derimod, ikkun den halve Deel. Et Pund af det allerbeste Spæk kan give $\frac{1}{2}$ Pot Olie; men sædvanligst faaer man ikke meere end 3 til 4 Potter af en Fiersdung eller 10 Pund. Bemeldte 2de Arter af Sælhunde ere i Skabningen meget liige; men den store Forskiel paa deres Størrelse og Afseerd, gjør dem til adskilte Arter. Det lange Haar, som Sælen fodes med, kaldes Snod, det falder af efter 4 Uger, og da forst paa Hovedet og Bagbeenene. Snodskindet bruges til Klæder, især til Huer. Paa Bredefjordens Der farves det endog i Urin med Indigo, og faaer en smuk Farve. Den Ud-Sæl, som opholder sig inderst i Bredefjorden, og nærmest ved Landet, yngler 14 Dage forend de paa Ud-Skiarene eller de yderste Der. Den giver ogsaa best Mælk, og folgelig nyder best Fode. Skullet og Bæivets Mildhed hjælper ogsaa dertil. Urten, eller Hun-Sælen, æder maaskee Marthalm (§. 594.); den findes og i dens Mave, samt Bialler og Myrskiarne (ib.). Kopen nyder intet andet end Moderens Mælk i 4 Uger, og naar den slagres, er Mavens suld deraf. Sælhunde-Mælk er ganske hvid, dog saa tyk og feed, at den kan nogenledes brænde i Lamper. Den smager meget trannet; løber dog i Ost, hvis den kaages. Bonderne hænge Kope-Maver sulde af Mælk op i deres Skorstene, da Mælken skal forandres til Olie igien, og bruges siden til Lamper Land-Sælen foder sine Unger om Foraaret, paa samme Maade som Saarene; nemlig, ved

Kaars

Kaarssniisse om Baaren, efter gammel Stiil. Endssient de Unge strax lære at svømme, have de dog hoerken Kræfter, eller viide at sige Mennesker, førend Snodet falder af; imidlertid ere de under Moderens Opshyn. Farven paa Sælhundene er foranderlig. Landsfæls-Ungen, inedens den er i Snodet, er hvid, og iblandt smukt guulagtig. Siden bliver den mørkagtig, graaspraglet, liden lysere under Bugen, med hvide rundagtige Pletter paa Siderne; med Alderen bliver denne Sæl endnu lysere, og tilsidst hvid-graaagtig. Udseelen har næsten samme Farve. Naar den fælder Snodet, bliver den dog endnu mørkagtigere, og med Alderen hvidere, og da først paa Hovedet og Halsen; men siden kan det vare mange Aar til Kroppen bliver hvid; hvilket skeer sielden overalt, uden paa Dem, som blive meget gamle.

§. 653.

Foruden disse 2 nybemeldte Arter, som paa alle Aarers Tider holde sig til Island, komme og andre Sælhundene, deels paa visse Aarers Tider, deels i visse Aaringer; nogle sees der kun sielden, men ere dog bekjendte i Landet. Saadanne ere: a) Kostungs-ter af Sælhundene. (§. 526.). Den sees Bester paa, dog ikkun sielden; men at den har været her meere almindelig tilforn, dog maaskee kun for og ved den Tid, da Landet først blev beboet, viise de Kostungs-Lænder og heele Hoveder, som træffes og opgraves af Strand-Deeret. b) Wade-Sæl. Denne Art kaldes ogsaa Hav-Sæl; og bliver næsten ligesaa stor som Ud-Sælen, gierne til 4 Alne lang. Den er endog tykkere og federe end nybsenævnte, og har meget stærkt Skind. Farven er sort med rundagtige store hvide Pletter, som ere mindre paa Ryggen end paa Siderne. Den svømmer lige frem, i store Flokke og en vis Orden, tæt sammen, hvoraf

den og har faaet sit Navn; thi *Vada* betyder en svømmende Flok. Een, som gierne er storst, svømmer i Epidisen, og kaldes derfor *Sæl-Rongen*. Denne Art sees aldrig paa det Torre, undtagen paa *Hav-Jisen*, hvor man da søger den, især paa de nordlige Kanter. Den besøger disse Fjorde, saasom *Jfe* og *Arner-Fjorden*; paa disse Steder fishedes den med *Harpuner*; men i *Vatrisfjorden* dræbes den med *Skude-Gevær*. Den yngler i April-Maaned paa langt bortliggende Skær eller Øer; thi den drager altid bort i *Martio*, og naar den i *Mai-Maaned* kommer igien, haver den Ungerne med sig. c) *Blandru-Selur*, eller *Blære-Sæl*, hittedes eller dræbes her ikkun meget fælden. Den har ligesom en *Blære* oven paa Hovedet ved Næsen, hvor Skindet sidder løst, saa at Dyret kan trække det tillige med Spekket ned til Snuden. Denne Art giver den skønne Robbesangst ved *Gronland* og *Epidisbergen*. Om den er *Linnæi Phoca Leonina* er endnu uvist; thi dens Character, *Capite antice cristato*, afgjør det ikke. *Sæl-hunde-Slægten* synes endnu ikke at være ret bekjendt iblandt de *Naturkyndige*, og dens Arter tydelig adskilte. Og hvis bemeldte Skribent har vidst af de ovenansførte Arter at sige, lader det, som han gjør dem alle (*Rostungen* undtagen) til een Art, under det Navn *Phoca vitulina*; men siden han ikke eensgang anfører nogen Forskiellighed, har man Aarsag at tvivle. Efter *Zallers* Beskrivelse bliver *Søe-Løven* noget andet; men *Søe-Bjørnen*, som han siger, har en Puffel i Panden, kommer nærmere dertil; dog er det ikke den, der søges ved *Gronland*. At disse *Sæl-Arter* ere forskiellige i *Storrelsen*, gjør ingen nye Art; man kan endog paa staae, at de falde forskiellige ved ulige Sammenblanding, ligesom der falde utallige Forskielligheder i *Hunde-Slægten*. d) *Gram-Selur*

Selur er endnu een i Island bekjendt Sælhunde-Art, som ogsaa nævnes i *Speculo Regali* (p. 177), og i den i Island trykte *Olaf Tryggvessens Saga* (p. 263). Den kaldes almindelig *Grans Selur*, og bliver af nogle, for *Storrellsens* Skjold, regnet til *Hvalfiske-Slægten*. Gram betyder hos de gamle Poeter en Konge. Den skal blive 12 til 15 Islandiske Alne lang, og er meget rar i Island; dog træffes den paa Vesterlandet, hvor man har Exempler at den er bleven dræbt, paa de yderste Skiar i Bredesfjorden; den findes ogsaa død, opdreven paa Strandbredden; men man har ikke kundet faae nogen videre Underretning eller Beskrivelse over den, end hvad der sees af foransorte Sted i *Olaf Tryggvessens Saga*, at den har lange Haar paa Hovedet, især omkring Næsten. Derfor bliver den maastee en *Sve-Løve*, eller ogsaa den store Art, der findes paa de Antilliske Øer i America (see *Joh. Sam. Sallers Natur-Geschichte der Thiere* p. 593 og 581), hvilket sidste er troeligst.

§. 654.

Om de 3de først anførte Arter vilde Indbyggerne meest at for-
 tælle, dog især om Land-Sælen. Disse Dyr holdes for at være ^{Deres nature} ^{lige Historie}
 meget nysgierige: Naar de see noget Nyt paa Landet eller i Mær-
 værelsen, nærme de sig dertil og fige derved, og deraf have Ind-
 byggerne taget Anledning til at fange dem paa 2de Maader: De
 stille Garn op i de Sunde og Viige, som Sælen skal gaae igien-
 nem, men lige for, paa Landet, rænde de Ild i Tusmørket, og
 komme deri Spaane af Horn eller andre stærk lugtende Ting.
 Da nu Sælen baade ser Ilden, og tillige faaer den stærke Røg
 i Næsen, svømmer han dristig til, men bliver siddende i Garnet.
 Denne Adfærd kaldes paa Vesterlandet *Sela-Dræla*. Den ans-

den Naade er, at hvor der er et smalt Sund, eller Indgang til en Fjord eller Bliig, og man veed af Sælhunde i Nærvarelsen, der lægger man en Line med een eller to Kutinger paa, og stiller Garnet kort uden for. Man har Linen enten dobbelt, eller naar der ere to sammen, ligger hver paa sin Side, da de have flere Kutinger og to Liner, som de trække frem og tilbage naar Flod er, da Sælen, anseende disse Kutinger for fremmede Dyr, sommer lige til, for at erkjendige sig om denne Nyhed, og kommer derved i Garnet. Undertiden har man fundet Sælhunde krybende langt oppe i Vandet, naar de i Mørket om Natten have seet, paa en Gaard, Lys eller Esse-Plod, men ikke vidst hvor langt det var borte. Sælhunde lade sig lettelig tæmme. Man har til den Ende taget unge Sælhunde, kommet dem i en Park eller afsjærvedt Plads, og daglig givet dem Mad, hvorved de ere blevne saa tamme, som Hunde, have krobet frem og tilbage paa Gaarden, og fulgt deres Herre eller andre af Husets Folk, naar de have raabt paa dem ved et vist Mavn. Man har fyldet gamle Vaade med Hay, Vand, hvdre man ei har havt beleilig Sted i Stranden, paa det de utamiie Koper ei skulde løbe bort. Sælhunden maae lide Hunger iblandt, naar haarde Aaringer indfalde i Soen, ved det Fisk og Insecter ere ikke at faae, og Tang eller Tare, som Sælen ogsaa æder, er blevet bortkræbet ved Is og Brændinger. Man har truffet dem saa maare, at de kunde ikke flygte; Spækket har været tyndt som Skind, uden al Fedme, og i Mavn intet andet end Tang og Steene.

§. 655.

Fabler om
Sælhunde,
deres Skab-
ning m. v.

Det er noget besynderligt, at den gemeene Mand i Jslandi deres Skab- har et Slags Affæ, og dog tillige Ervødighed for Sælhundes-

Elegten.

Slægten. Aarsagen er den ugrundede Meening, at de i Skabningen skulde ligne Mennesket meere end alle andre Dyr, i hvilken man bestyrkes, formedelst deres Forvidenhed og Klogskab. Her fortælles og den Fabel om Pharao og hans Krigshær, som druknede i det røde Hav, at de skulde være forvandlede til Sælhunde. En anden Fabel eller Meening, som er ligesaa urigtig, skaffer Sælhunden et Slags Anseelse; nemlig, at den skulde være et Slags menneskelig Slægt, kaldet Sæfolk, der skulde boe paa Havets Bund, og have en menneskelig Skikkelse, under den udvortes og bekjendte Sælhunde-Skabning, og denne skulde de lægge fra sig iblandt, naar de ville i godt Væir spadserere paa Strandbredden. Man skal have kommet over deres Fruentimmere og taget dem til Ægte; man skal have fanget og mærket deres Køer, som skulle malke meget vel, ligesom de æfegraa Køer, som avles af dem. De gamle Danske Kæmpe-Biiser have eet og andet, der ligner disse og deslige Fabler. Der er ingen Ende paa dem; de ere blevene opdigtede og fortaalte for Tidsfordriv, og troede af de Enfoldigste. Hvad disse Dyrs Skabning angaaer, da ligne de snarere Hunde end Mennesker, hvorfor de sættes nær hos dem i de nyere Naturkyndiges Beskrivelser; de have og faaet Hunde-Navnet af den samme Aarsag. Den forste og meest bekjendte Art have vi tvende Gange havt Velighed til at anatomere, og besunder det saaledes. Ellers fortiene Sælhunden virkelig Eted iblandt de vittige Dyr, og det er artigst hvad de nyere Naturkyndige berette om Soe-Bjornenes og Soe-Lovernes Republikker. Aarsagerne til den Affkye, som nogle Føleendere have for Sælhunde-Kiød, saa at de, skjønt uvidende, ei kunne spise det, hvor kunstig det endog bliver tillavet, kunne være adff. ll. ge, og deriblandt denne, at de siges

figes at være meget efter Menneske-Kiød, og derfor passe paa hvor Vaadene komme til Skade. Men herforuden haver Sælhunden et fælt Aasyn; de store Sælhunde ere og virkelig gruelige, naar de blive vrede, og enten med en forferdelig Brolen slaaes indbyrdes, eller angribe Mennesker, som tit ere komne til kort i dette Slags Dødekamp. Sælhunden bider som en glubsk Hund, samt reiser sig over Ende mod Mennesket, og bruger sine stærke Kloer; endog, naar de vende Ryggen, kaste de Steene med Bagbeenene paa deres Forfolgere. See de Mennesker, forend det kan slaae dem paa Snuden, ere de meget viffe i at faae Kiæppen sat med Kiæsten, og vride den ud af Haanden. Hvis de faae Tiid til at reise sig op, tage de først sat i Brystet, og holde Mennesket saa fast, at det kan ikke slippe, uden at nogen kommer til Hjælp.

§. 656.

Spisse af
Sælhunde-
Kiød.

At Sælhundens Kiød baade er, og holdes for ædeligt, næsten hos alle Evropæiske Nationer, hvor det er at faae, det seer man, ei alene af vore, men ogsaa de ældre Tiider. I Hensigt til Island er det klart af Graoogaasens Rikts-Lov (Kap. 16 og 17), og ligemaade af Biskop Arnes Christen-Ret. Man kan slutte deraf, at det har været omvistet, om ikke Rostungen, og de andre Sælhunde, maatte spises i Fasten, som andre Havfiske; man har bragt det samme paa Bane angaaende Hvalfiskene. Men bemeldte Love vilde ikke tillade det, og Speculum Regale (pag. 179-80) giver os Bished om, at man har været af samme Tanke i Norge. Forstkællen paa Sælekjød er stor. De Gamles er sort og seit; men Landslede-Køpernes siges at smage best. Hvis Blødet peres vel ud af Kiødet, og det toes vel, strax efter at
Dyret

Dyret er slagtet, samt besprænges med Salt, og derpaa røges lidet, skal det, endog for søkkelige Munde, smage temmelig godt. Hvoledes Spættet bruges, ligesom Flek, paa Bestfjordene, er sagt foran (§. 624.); naar det er 1 Aar gammelt, holdes det for best. Man undres over Grønlanderne, der leve meest af Sælhundede-Fangst, hvoledes de kunne være saa lette, hurtige og smidige i deres Legems Bevægelser. Men man haver erfaret det samme i Island paa Folk; som, i haarde Aaringer, ei have faaet anden Spiise, end Rind og Spæk af Sælhundene. De ere derved blevne seede, muntre, og ved god Helbred; men skulde de forrette noget Arbeide, som udfordrede Taalighed, stærk Slæb, og mange Kræfter, da have de fundet, at deres forrige Styrke var borte, saa de inden kort Tiid ere blevne slappe og reent udmattede. Naar samme Folk derimod, i andre Aaringer, ikkun have faaet Rundemaar og Qvapsker, have de beholdt den sædvanlige Styrke og Taalighed til alle Slags Arbeide. Til Slutning maae vi erindre, at vi, ved det foranførte, ikke have modsagt den Beretning om Sælhundene, som findes i Horebrows tilføit. Esterr. §. 69. Ved Øsel meenes der Udsælen, og Vadesælen ved den Grønlandste. Den Maade, at fange Vadesæl i Garn, bruges kun i Thingoes Syffel paa Nordlandet; men det var at ønske, at den blev indført paa flere Steder.

§. 657.

Alle Elders Folk og Historier vilde af Havmænd at sige: Marmer-
nill eller Hav-
mand. Thom. Torfæus, i hans Norske Historie, bekræfter det samme om Island; det nytter altsaa ikke at trætte derimod. Biskop Pontoppidan, i Norges naturlige Historie (T. 2 p. 302) bringer ogsaa for Lyset allehaande Exempler paa adskillige Havmænd;

og Hr. Strøm, i sin Sundmerke Beskrivelse (p. 287.), agter det alt for betænkeligt, at nægte en Ting, som er bleven bekræftet af saa mange troværdige Mennesker. *Childrey* (Brit. Bacon.) vidner ligeledes, at Havmænd ere blevene fangede i England, een i Suffolck Aar 1187, og den anden i Yorkshire 1535. I Jesland, især paa Vesterlandet, har man derpaa 2 Exempler: det eenes ved Landets første Beboelses-Tiid, da den trykte Landnama-Saga (Part. 2 c. 5) beretter, at en Marmennil blev fangen i Steingrimsfjord i Strände-Syssel, endskiont samme Beretning vist nok tiidveils er sabelagtig. Det andet Exempel er ganske nyt. I Aaret 1733 fandtes, ved Talsnesfjord i Vardestrands-Syssel, paa den Gaard Syderovre, et Dyr, som lignede et Menneske, i Mæven af en stor Haa. Alle, som det saae, syntes at være visse paa, at det ikke var Menneske, men en Marmannil. Hr. Wernhard Gudmundesen, nu Sognepræst paa Orreidal i bemeldte Syssel, har meddeelt mig, i et Brev, en saa noiagtig Beskrivelse, som adskillige Personer, der saae dette Dyr, og noie betragtede det, kunde sandsfærdig give; og af denne Beskrivelse vil jeg give Læseren et tydeligt Udtog. Underdeelen af Dyret var borte, men Overdeelen tilbage ned til Hosterne; Regio Epigastrica og Hypogastrica vare deels forstyrrede, deels reent borte. Sternum var heelt. Størrelsen var som af en 8 til 9 Aar gammel Dreng. Hovedets Skabning var næsten som paa et Menneske. Os Occipitis var meget skarpt og udstaende. Nakke-Graven, eller Huulheeden i Nakken (Nucha), var meget dyb. Ørene (Aurium) meget store, og naaede langt bag paa. Tænderne i Munden, (det mældes kun i Almindelighed), vare lange, kegelformede, som de store Tænder (det er, Fortænderne) i en Sæ-Ulv. Tungen

gen kort og breed. Dinene (i Hensigt til Farven paa iride m. v.) som i en Torf. Haarene paa Hovedet, lange, forte og stive; de lignede Thurstfiæg (Fucus filiformis, eller Martraad, som igien signer Fl. Sv. 1007), og naaede ned paa Skulderne. Panden gik hoit op, og var oven til rundagtig. Huden var meget rynket oven for Dienbrynene, hvilke vare bare, og intet Haar at see, uden, som sagt, paa Hovedet. Saavel paa Ansigtet, som heele Kroppen, var Skindet lysbrun-guulagtigt. Næsen med tvende Næseborer, ligesom paa et Menneffe. Philtrum var meget dybt; Hagen nedentil lidt splittet; Halsene meget hoi, og Halsen meget kort; Armene vare proportionerede, og paa hver Haand 5 Fingre, med Riid og Hud paa, saa overmaade smalle, som Naal-Veen, (Torffens *Ossicula operculi Branchiarum*). Brystet som paa et Menneffe; Bryst-Porterne (*Papillæ*) saae man lidt til; Ryggen var som paa et Menneffe; Ribbeenene meget bryskagtige; hvor Huden var afflidt saae man Riidet, der var sort og grovt, ligesom paa en Søhund. Dyret laae en Uges Tid paa Stranden, indtil det tilsidst blev kastet ud i Søen. Her har da Læseren denne Havmands-Historie. Men naar betragtes, hvor meget et Dyr kan blive forandret i en Haakals Mave, ved at ligge der nogen Tid, samt at denne Fisk søger ogsaa Menneffer, som man har fundet heele i ham; at han kan paa kort Tid komme fra eet Land til et andet; og endelig, at Indbildningen kan fordreie en Ting meget, naar man stadig tænker, at den er noget andet, end det den virkelig er; saa skulde jeg snart falde paa at troe, at dette Dyr har været et Menneffe. Men paa den anden Side, hvis Beskrivelsen er rigtig, da passer ingentunde Haaret, Tandene, Fingrene m. v. til den menneskelige Skabning. Det er ogsaa under-

ligt, (da Islænderne ere vantte til at see og kiende Mennesker, der drive op af Havet, eller visse Lemmer deraf, som træffes i Hvalfiske eller paa andre Steder, de fleste Gange forandrede og beskædigede, hvilket naagtet de dog altiid ere særdeels omhyggelige i at see disse Levinger stikkelig indsovte, og begravede i Christen Jord), at de, som saae det omtalte Dyr, skulde ikke kiende det, om det havde været Menneske, eller giøre dem Samvittighed over, hvis de havde staaet i Evig, at slænge det i Søen igien.

Hvalfiskene.

§. 658.

Hvorvidt
man kan
haandle om
dem.

Hvalfiskene have tilforn holdt sig i stor Mængde til Vesterlandet; men siden de Spanke og Franke Hvalfangere have jaget saa stærkt efter dem ved Island, i det næstledne, indtil først i dette Hundrede-Aar, ere de tildeels ødelagte, deels flygtede herfra, længer mod Norden. De saa ædelige eller gode Fiske, nemlig de, som have deels kun Horn-Lameller i Stedet for Tænder, deels derhos Ventrem plicatum, ere nu omstunder blevne bekiendte, undtagne nogle af de mindste Hvale, fordi Hvalfangerne skiotte ikke om dem. Hvad derimod Landfiskene eller Kov-Hvalene angaaer, da er det afsjort, at deraf findes mange Aiter ved de nordiske Lande, som endnu ere aldeles ubekiendte for fremmede Naturkyndige, essterdi Hvalfangerne hverken skiotte om dem, ei heller, om de end vilde, ere i Stand til at fange dem, for deres Hastigheds Skyld. Zindbyggerne i Island vilde vel en heel Hob at fortælle derom, men det er meget forvirret og uvisst, saa man derover vil gaae det forbi.

§. 659.

§. 659.

Den 3de Underdeeling paa Hvalfisken, som jeg her vil følge, er den ældgamle nordiske, og tillige den naturligste. Man finder den i *Speculo Regali*, og hos den Islandiske Nation har man havt den fra Arilds Tid. Skidi betyder Laminas corneas, eller det, som paa Dansk kaldes Fiskebeen; og Skidis Fiske udgjøre den første Underdeeling blandt de tandløse gode Hvale; thi Fiskebeen findes ikke hos nogen Hval, der har Tænder. a) Den første og største af dette Slags Hvale kaldes Stettbæk af dens slette Bug eller Ryg. Den er de Nyeres *Balena dorso impenni*, og kaldes ellers *Balena vulgaris* og *Grönlandica*; thi det er den, som meest fanges ved Grönland. For 100 Aar siden var den meer almindelig ved Island, end nu omstunder. Narfagen blev nyelig mærket (§. 658.). En ung Fisk af denne Art drev for 3 Aar siden op paa Sønderlandet. Stettbagen driver og iblandt op paa Vestertandet: Kødets spiises, og ligner meest Drefkød; især er de unge Fiskes hvidt og søkkert. b) Nusubæk kaldes den anden bekiendte Art, som horer hertil, fordi han har en Nuse eller Puffel paa Ryggen, men Bugen paa den er slet, ligesom paa den første Art. Den er Auctororum *Balena tubere pinniformi*, og andres *Balena pinna adiposa in extremo dorso*, men ellers noget rarere end den; dog findes den iblandt ved Island. Stettbagen er 100 Alne lang og derover. Nusubagen er mindre og smallere, 70 til 80 Alne lang.

§. 660.

Den anden Underdeeling blandt de tandløse Hvale, udgjøre de saa kaldte Kengis-Fisker, eller Rynke Fiske, der ere de Hvale, som vel have Fiskebeen, dog ikke slet men soidet Bug. De nyere

Naturkyndige stille dem og, ved dette Kiendemærke, fra andre; thi de kalde dem *Balæna ventre plicato*. Af dem har man i Is-land flere bekiendte Arter, end af Skidis-Fiskene, og de kaldes der almindelig *Keydar* og *Keydar-Fiskar*. De bruges helst til Spiisning af Indvaanerne, især den foldede Bug eller Mengit, som særdeles læcker Mad; thi Fedmen er der jævnt blandet med Kiødet. Derimod søges den ikke saa meget, som det første Slags, af Hvalfangerne ved Gronland, fordi de ikke have saa meget Spek, siden Bugen giver inder deraf. Jeg vil anføre 3de Arter, som ere meest bekiendte. a) *Steipe-Keyour*, er den allerstørste iblandt de bekiendte Hvalfiske, især i Hensigt til Længden; thi Hannen bliver 120 Alne lang. Denne Fisk, som er *Auctorum Balæna (maxima) ventre plicato*, og *Linnæi* (Syst. Nat. 37-4) *Musculus*, er temmelig almindelig i Island, og driver der op til Stranden, eller skydes med Harpun iblandt af driftige Søefolk paa Vesterlandet, hvor den kommer ind i Fiordene; det kommer da an paa Lykken, om Skytten faaer den siden, naar enten Blødet er forløbet, eller Fiske indflammeres ved Jærnet af Harpunen, som sidder i Kiødet. Jærnet er ellers mærket og tinglyst efter Loven (Jonsb. Refa-B. Kap. 4), en Skif, som og har giældt i Norge fra de første Tider, som man kan see, ei alene af Kong Christian den 4. Lov (Landsl. B. Kap. 61), men og af de ældste norske Love. Naar man finder saadant Jærn i Hvalen, veed man hoo der har skudt den. b) *Srafu-Keydur* eller *Srefna*, er *Balæna (Media) ventre plicato, pinna brevi acuta in medio dorso*. Den bliver 16 til 18 Alne lang, og synes at være de Norstes Rør-Hval (see Pontoppidans Norges Nat. Hist. T. 2 p. 199). Den træffes iblandt ganske hvid, ellers falder den gjerne mørkagrig paa Nyggen, men hvid paa

paa Siderne og Bugen. Dens Laminæ cornæ ere ganske smaa. Klodet, og især det under Bugen, giver en god Spiise. Denne Art driver tidt op Vesten paa, og undertiden løber den levende paa Grund, ved det den vil holde sin Kald eller Unge fra at støde an derpaa. Den harpuneres ei gierne, thi Indvaanerne holde den for en ventlig Fisk, og troe endog, at Skaberen har sat den til at beskytte dem, paa deres smaa og svage Baade, for de onde Fiske. Det er og besynderligt, at naar der er Mængde af allehaande Rod-Hvale i Eden, som gierne søge Baadene, da svømmer denne Hval bestandig tæt omkring dem, saa at man kan stryge den med Haanden: den styder sig under Kiolen og Aarene, uden at støde Baaden, og saaledes beskytter, eller holder de andre Hvale fra at røre den, indtil Fiskerne komme til Lands. c) *Andarnesia*, *Balena (Minima) rostro longissimo & acutissimo*. Den er meget kiendelig; Navnet haver den faaet af et Ande-Næb, hvilket Hovedet foran ligner, og er uimodsigelig de Norskes Tebbe-Hval (see Figuren i Norges Nat. Hist. I. c. p. 184), og Færøernes Døgling (*L. Debes* Fær. Reiser. p. 162); thi Olieens besynderlige Siinhed eller Stygtighed, som der mædtes om, passer sig til ingen Hval uden denne. I Island kunne hverken Træ- eller Leerkar holde den, og Glas, som den er i, bliver ogsaa sugtig udbendig; hvis man tager den ind, trænger den strax igjennem Legeuret. Den bruges derfor meget i Island, som et smærtestillende og fordecelende Midde, viiser og hertlige Virkninger ved Hævelser, Bylder og alle slags Inflammationer. Denne Hval er sædvanligt i Island 10 til 12 Alne, og bliver i det høieste 14 til 15 Alne lang. Den findes tidt baade paa Vestfiørdene og ved Vesten-Jökelen, deels opdreven, deels løben paa Grund af Uforsigtighed. Men dens

for-

fornemste Stæde er dog i Vefiorden paa Nordlandet, hvor den jævnlig blev harpuneret og drevet paa Land for 60 til 100 Aar siden. Skindet bliver spist.

§. 661.

Tand-Fiske,
sa da først de
ædelige.

Tann-Fisker, eller de Hvalfiske, som, i Stedet for Fiskebeen, have Tænder, sees i allerførst Mængde i Havet omkring Island, og indveeles almindeligst i ætir og oætir, det er, ædelige og uædelige. De ædelige hore især til *Delphin-Slægten*; men omendskiont Indbyggerne viide at nævne og fortælle om adskillige Arter af disse, saa ere det fornemmelig ikkun Arter, som ere dem meest bekendte; nemlig: a) *Znyfen* eller *Marsvitnet*, som sees allevegne omkring Landet, og er desuden bekendt nok hos Fremmede. Samme harpuneres overalt, eller fanges i Garn, dog meest af en Hændelse i Sælhunde-Node. b) *Sund-Sisten*, som foran er nævnt om i Vester-Jokelens Beskrivelse (§. 529). Den kaldes ogsaa *Høfrung*, endskiont dette Navn ogsaa bruges til andre Delphiner. c) *Snydingen* eller *Spehuggeren*, en ganske liden Hval, som er den stemme Delphin, der saa meget forfølger og dræber de store tandløse Hvale. Den er *Delphinus (minimus) rostro protracto*, 2 og mest 3 Alne lang. d) *Saa-Syrningur*, kaldes saaledes af dens høie Horn eller Nyssinde, men undertiden kun *Høfrungur*. Den er *Delphinus (maximus)*, *pinna in medio dorso majori acuminata*, og den fiendeligste i den heele Slægt, saavel af Størrelsen, da den bliver 14 Alne lang, som af Bagfinden, der er 3 Alne høi. Af alle disse Arter findes nu een, nu en anden paa Strandbredden; de løbe lidt levende paa Land, naar de ikke tage dem i Agt, under at forfølge de andre Fiske; ellers giøre de fielden Fisker-Baadene Skade.

Skade. Kjødet spises, og ligner Dreksod; dog er det fortere, seiere og haardere, end paa de forberedte tandløse Fiske. Til de ædelige Tandfiske, foruden disse af Delphin-Stægten, regnes af Landets Indbyggere endnu nogle faa, af dem, som ikke giøre Skade paa Folt eller Fiskerbaade. Men saasom disse ere rare end de andre; og drive ikkun sielden op paa de Islandste Kyster, er deres Character endnu ikke bestemt.

§. 662.

Jalhvele, det er, onde Hvale, er den anden Underdeeling af de Hvalfiske; som Fiskerne i Island meget frygte for, naar de nærme dem til Kysterne. Det fortælles for vist, at nogle af dem ere saa glubke, at de tage en Vaad, med Mandskab og alt, i Munden, knuse den i Stykker, og nedsluge Folsene. De skal være meget begjærlige efter Menneske-Kød; og hvor saadan en Nov-Fisk faaer eengang noget deraf, der skal den bie; vet et heelt Aars Tiid, for at faae meere. Fiskerne tage dem imidlertid i Aigt for at komme paa saadant et Mid, forend efter lang Tiid, da de ikke fornemme Novfiske i Havet. Af dette Slags skadelige Hvale er i Havet den største Mængde, og adskillige Arter. De gamle Love, og især Kirke-Loven, forbyde at æde dem; de naangivne og 2de Arter, som Indbyggerne vilde at fortælle om; nemlig, Rødt Kammen, hvis Character endnu er uvis, og Naahvalen, som overalt er bleven bekendt under det Navn *Monodon*, eller *unicornu marinum*. Den kaldes ogsaa af nogle Skribenter Naahval; hvilket er et fordrevet Ord, af Naah, eller i Nominat Naar, som betyder Lüg eller et død Menneske. Man bliver den kun sielden vaer i Havet ved Island; men det kostbare Enhjørnings-Horn er der undertiden blevet fundet opdrevet paa Stranden!

Speculum Regale (p. 130) siger, at den slyer Mennecker m. v.; og den ældste Codex af Graagaasen (Lib. 1. cap. 17) forbyder udtryffeligt at æde den.

§. 663.

Islandernes
Hvalfangst.

At den store Stobe-Reid harpuneres paa Vesterlandet, er ikke uhort; thi der skydes end i Dag baade den, og andre mindre Arter af ædelige Hvalfiske. Men Omgangen dermed (§. 660.) er kun slet, og meget uvis til at hente Fordeel af: thi de fleeste Gange løbe de saarede Hvalfiske ud i Havet, og enten komme aldrig igien, eller komme først, naar de ere sagte, da de siden slye Mennecker. Det er kun Han-Hvalen, og de unge Fiske, som Indbyggerne fuge efter; men aldrig Hun-Fisken, hvilke gierne blive paa det samme Sted, hvor Hannerne idelig holde sig til dem; hvis altsaa Hun-Fisken bleve forfulgte, skulde de flygte bort, og de andre ikke heller komme meer didhen. I forrige Tiider, da Indbyggerne endnu havde Mod og Evne, byggede viffe Mænd, som gjorde Haandværk af Hvalfangsten, store og stærke Vaade, og saadanne 2 eller 3 gjorde Selskab for at jage Hvalen. Man skod den med rovhagede Spyd, med en stærk Line fastgjorte ved Hæftet; man havde tillige store Bulte af Maji-Kiis, bundene foran paa Vaadene, at det skulde koste Fisken desto større Arbeide at slæbe dem efter sig. Omendkiønt denne Maade var særlig, var den dog fordeelagtig, og det slog Hvalfangerne sielden feil, at de jo fik Fisken; thi den blev aldrig angreben uden inde i Giordene, da man havde tillige smaa Vaade uden for, ladte med smaa Steene, som bleve idelig kastede i Soen, naar Hvalen vilde ud, for at holde ham tilbage; thi alle Hvalfiske ere bange for saadanne Steenkastninger, af Aarsag, som man meener, at Steenen kunne falde ned

ned i deres Blæsehull (Fistulam spiratoriam). Naar Hvalen bliver træt, saa at man kan komme nærmere til den, giver man den flere Stik, hvorved Blodet forløber ham.

§. 664.

Det er en afgjort Sag, at Indbyggerne kunde have meget større Nytte af Hvalsfik, Fangsten, end de have nu omstunder; men der skulde ogsaa større Evne til. For nærværende Tiid ere de endog meget bange for Hvalene; naar de mærke deres Nær-^{Slutning om Hvalfang-} velse; thi deres Baade og Søe-Nedskaber ere svage og uduelige. De vor ikke engang nævne de onde Fiske med deres rette Navne. Noget have i Baaden ferst Tyre-Møg, hvilket de kaste i Søen, for at fordrive Hvalen dermed. Andre bruge heller Svovel, Cener, Riis, Muskat-Nodder o. d. Men det forste og simpleste Middet skal dog være det beste, og dernæst at giøre Larm i Baaden, straae imod Hvalen, slaae med et Stykke Træ paa Hsekarrene, ligesom Fiskerne skal giøre i Norge o. s. f.

Fuglene.

§. 665.

Bestfiordene, og især Bredesfiorden og dens Der, ere de Inselns største Fugles fornemste Samlings-Plads; derfor vil jeg paa dette Sted handle noget udførlig, baade om deres egen naturlige Husholdning, og om den Nytte, som Indbyggerne have af disse Arter. Disse Folk ere ogsaa meget bevandrede i denne Deel af Natur-Historien, end andre Landets Indvaanere; man har desuden havt meget god Lethighed oftere end een gang at betragte disse Fing, og fornemmelig Vand-Fuglene.

333 2

§. 666.

§. 666.

Rovfugle.

Tamne Fugle findes ikke Vestier paa, Høns undtagne paa faa Steder; men derimod er her Mængde af Rovfugle, nemlig, Ørne, Falke og Ravnne (§. 85-87. og 332.). Falken findes i Mængde i Vestfjordene; thi den kan der faae nok af Nypper og Søefugle. Falkefængerne samle og aarlig en stor Mængde Falke, som de bringe til Sønderlandet, for at føres til Kiøbenhavn. Af alle disse Fugle er dog Ravnne den skadeligste; han foruroeliger Væderfuglen, og jager den ud af Nædet, for at tage Eggene, hvilkke han spyer bort med, hugger Hull paa eet efter andet, til han har drukkit sig mæt. Hvad der bliver tilovers graver han ned i Moss, altid kun eet Eg paa hvert Sted; men det er besynderligt, at han sielden finder noget af de Steder igien; thi Hundene træffe tidt slige forraadnede Eg Næret efter. Naar Ravnne bygger Næde paa Øerne, odelægge Indvaanerne det strax, og beslitte dem paa at jage ham bort.

§. 667.

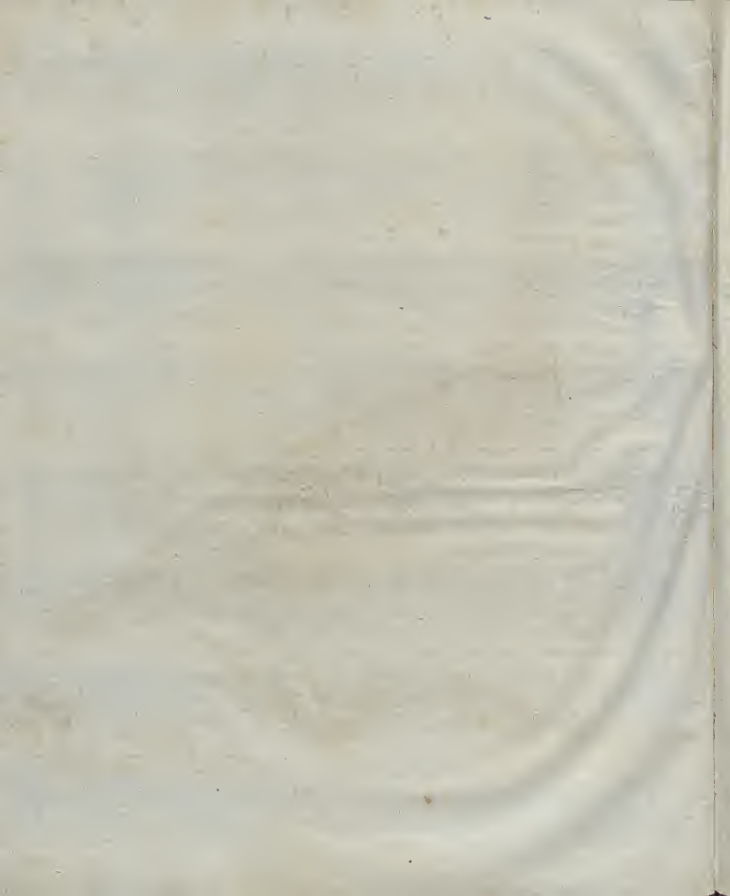
Gaase-Arter.

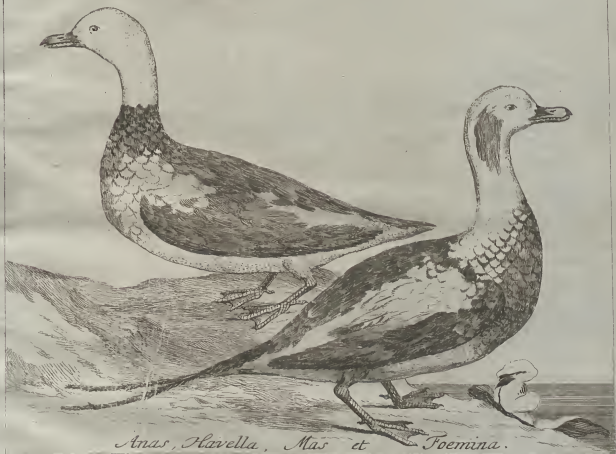
Af Gaase-Arterne ere her: a) Svanen (§. 88. og 333.). Den opholder sig i stor Mængde ved Giltfjord, hvor den aarlig sælger Siædre. De største, især Remiges, samles af de Nærboende, og sælges, som den begiærligste Vare, til Fremmede. Rectrices, eller de store Rump-Siædre, samles ogsaa, og bruges til Penne. b) Svota, kaldet paa Sønderlandet Mar-Svæs, er den 3die og mindste Art af Wildgæsene. Den første er Graagaasen, Anser griseus og Anser ferus (§. 334.); den anden Selsingen, Anas collo nigricante, collari albo, eller Brenta Anglorum (see *Hills Hist. of Animals*. P. 5. sp. 6.), som foran er ommældt (§. 88.). Men den 3die og nyssomtale Svota, er Anser

Anas, Helfingen.

Anas, Flavelle, Mas et Foemina.

TAB XXXIV.

pag. 549.

Anas, Brimond, Mas.

Anser griseus capite colloque nigris, og Bernicla Anglorum. Den forbyttes baade af *Limæo* og flere nyere med Helsingen, saa at de begge giores til een Art. Den er de Gamles Gagl, og de Norske's Gaul. Kroppen er graa, dog tykest paa Drystet; Rectrices sorte; Rumpen hvidagtig; Næbbet sort; men Beenene graa. Denne Fugl søger Bredefjorden om Foraaret i store Støkke. Den gaar i den leeragtige Strand, hvor Ebben er stor, og søger Marhatmen (Zoltera), især dens Rødder. Naar Flod er, gaar den paa det tørre og æder Græs. Noten læger med Trane-Sildene, (*Clupea longa arenaria*), naar den finder dem i Veeret; dog har jeg ikke seet, at den æder dem. Den er god at spiise, og blev i forrige Tider fanger i Garn. Bønderne holde for, at den bliver gammel, og have derfor det Ordsprog om En som er til Alders: Sann er ordin Grota. Navnet har den saaet, ligesom flere Fugle, af dens Ænd, som ligner Snorken; thi det gamle Ord Grota er Rhonchus.

§. 668.

Al Vender findes adskillige paa Vesterlandet. a) Blaatoll's Vender. Ønd, *Anas* (vulgaris) fera eller Boschas. b) Grafs Ønd, *Anas cristata nigra*, pedibus croceis, collo inferius, pectore & abdomine albis. c) Saavella, af hvilket Navn Fremmede have gjort *Kanelda*. Den er *Anas cauda acuta cunciformi*, og andres *Anas Islandica*, og *Phasianus marinus*. d) Straum-Ønd og Brimdufa, *Anas torquata multicolor*, cauda cunciformi, macula alarum violacea. Den er den smukkeste, baade af Venderne og andre Fugle i Island, og kaldes Brim-Ønd, fordi den svømmer i Stranden, nær ved Klipper og Brændinger. e) Ørt, *Anas* (minima) macula alarum viridi, linea alba supra & infra oculos, *Querquedula* (minor) *Auctororum*.

Den er den allermindste af de Islandske Ender, men derhos meget yngelsom. f) *Topp-Ønd*, *Mergus fuscus cirratus*, crista dependente, rostro & pedibus rufis. Den kaldes ogsaa *Varns Ønd*, og er allesteds at træffe. g) *Gul-Ønd*, *Mergus capite nigro viridi, pectore & abdomine albo pallidis*. *Merg-anfer Auctorum?* h) *Sef-Ønd*, *Anas crista gemina flava, pectore ferrugineo*. Denne Art sees her *Wester* paa kun meget sjelden, men ofter paa *Sonderlandet*.

§. 669.

*Weder eller
Wederfugl.*

Wdur eller *Wdarfugl*, er en bekendt *Ønd*, som i *Island*, fornehmelig i *Bredefjorden*, er baade den almindeligste og nyttigste (§. 88. og 335.). *Duunen*, som kaldes *Wderduun*, kommer kun fra *Hunnen*; dog forsikkes ogsaa, at *Hannen* i *Nodsald* skal give en *Deel*, hvilken er hvid, og maae være plukket af *Siderne*. *Duun*, som plukkes af en *ded Wderfugl*, *duer* ikke; thi *Elasticiteten* er mestendeels borte. Dette synes vel underligt, men det er dog sandt; og kan bekræftes af dem, som have seet, at de *Gæs* i *Engeland*, som plukkes levende, give god *Duun* (see *Kalms Resa*. T. 2.). Der første *Kuld* *Weg* lægger *Wderfuglen* ved *Junii* *Maaneds* *Begyndelse*, 4 og meest 6 *Weg* i *Fallet*. Thi vel har man fundet 10 til 16 *Weg* i eet *Reede*, men der ere da 2de *Wderfugle* i *Selskab*, som stiftes til at ruge *Weggene*; man finder dem iblandt begge at ligge paa *Weggene*, tæt ved *Siden* af *hynanden* i det samme *Reede*. *Farven* paa *Weggene* er oftest *grønagtig*, dog iblandt *hvi-grøn* eller *grønne-blaa*; undertiden er en *grøn Ring* midt over *Wegget*. Der findes ogsaa *vanfakete Weg*; som ere lige tykke i begge *Ender*; naar de *kaages* og *spises*; have de en *dobbelt Blomme*. *Fuglen* lægger gjerne 3 *Kuld* paa *adskilte*

Steder,

TAB. XXXVIII.

pag. 580.
et 585. k.

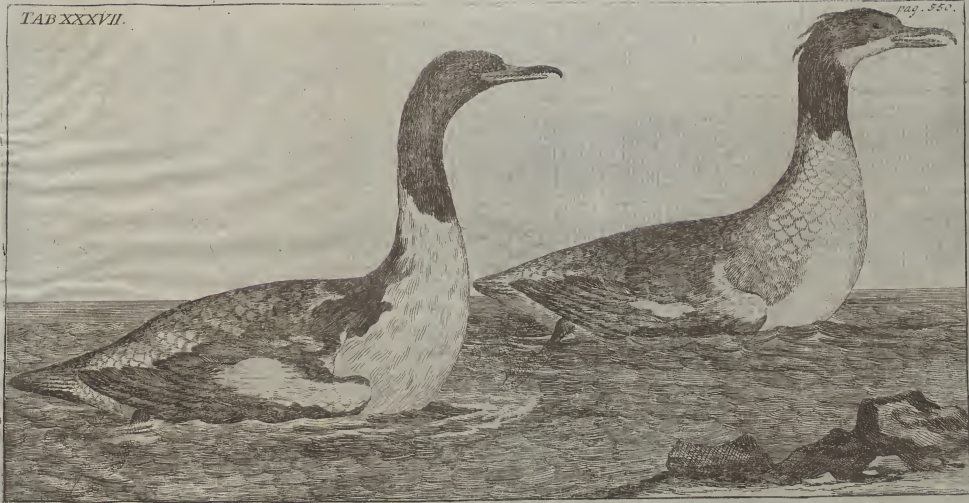

Colymbus Cristatus Sef. Ond.

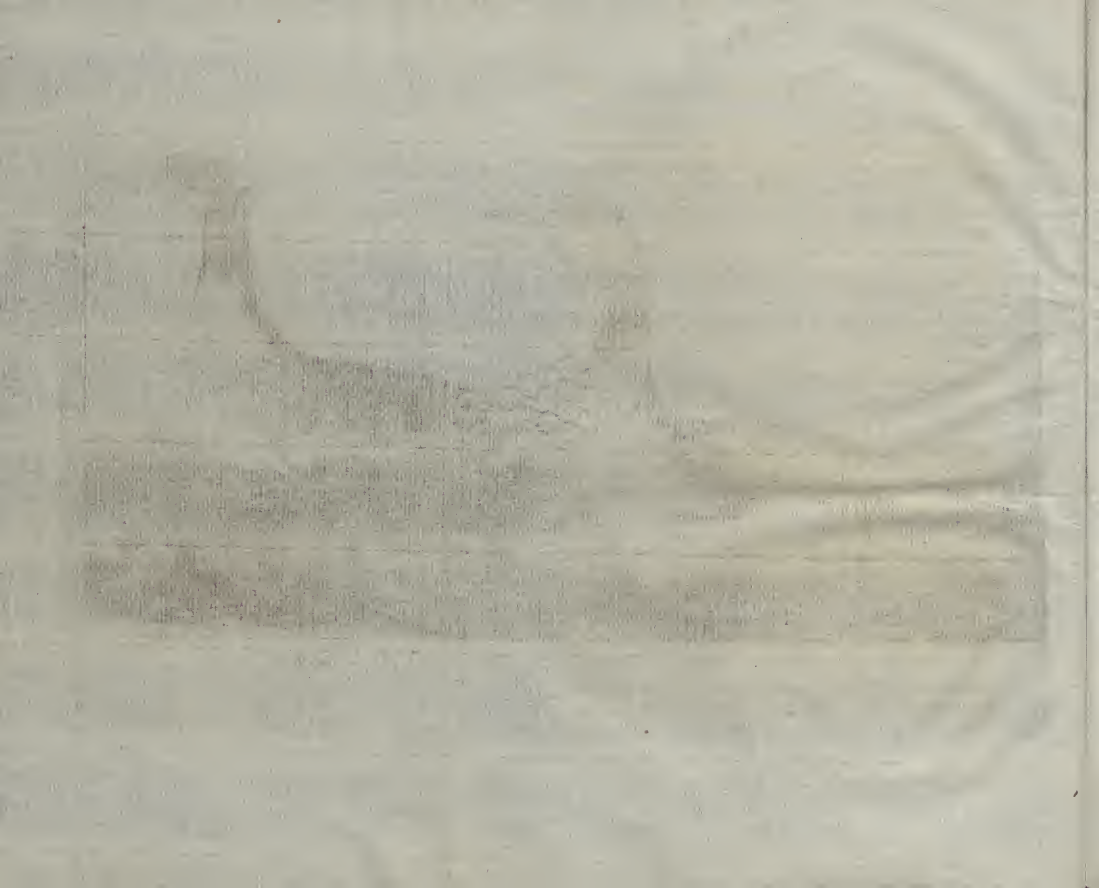

TAB XXXVII.

pag. 560.

Mergus Merganser, Topp-Önd, Graf-Önd, Mus & Foemina.

Steder, naar man tager de 2 første fra dem; men det sidste Varp eller Kuld lader man dem beholde. Det sidste Eg, som Ederen, og en Deel andre Fugle lægge, naar de blive gamle, kaldes Reedebold, og er ikke større, end et Værne-Eg; Blommen sidder midt i Egget, og er saare liden; Punctum saliens mærkes der ikke. Den ganske Varp- eller Eg-Tiid varer 6 til 7 Uger, da man gjerne søger eengang hver Uge, baade disse og andre Væders, samt Tjælderens, Værnens, og flere Fugles Eg. Denne Sogning kaldes Leit, da de, som saaledes søge eller seede, gaae frem i en vis Orden, raabe af og til, Soho, Prutt og Porrortut; men Væderfuglen er ofte saa tam, og saa vant hertil, at den ligger endda stille. De Væderfugle, som lægge Eg paa de behøvede Der, nær ved Husene, blive især tamme. Man lader dem lidt beholde det første Varp eller Kuld, og omgaaes dem ellers meget varlig og venlig, for at lokke baade de gamle og unge Fugle til Den; hvilket og sielden slaaer feil. Naar de tammeste Væderfugle blive tagne af Eggene, sidde de stille hos Reedet; men naar de mærke, at man vil tage alting bort, see de væmodig til Mennesket, raabe nogle Gange Kar-Far-Far, og derpaa krybe de i det tomme Reede, og ligge der en lang Tiid ligesom sorgende. Alle Væderfugle ere dog ikke nær saa sagtnodige: de springe med megen Strigen op af Reedet, og naar de see at man plyndrer det, flyde hurtig paa Mennesket, fatte det med Næbbet i Klæderne, og giøre ret artige Ophævelser. Væderfuglen ruger vel sine Eg flittig; dog styver den af iblandt, for at søge lidt Føde; men imidlertid ligger Reedet, som er lige med Jorden, stiult, og Eggene lunkne, under Duun og Græs, Ehang eller Mofs. Denne Forsigtighed har Skaberen indgivet flere Fugle-Arter, dog især Væderne.

Den

Den eene Fugl lægger Eg sildiger end den anden, og derfor vær
 rer Værpe eller Eg: Tiden saa længe. De første 3 Uger ere
 Eggene overflodigst, og Ederdunnen best; men fra den Tid fin-
 des flere og flere Eg, enten med Unger i, eller dog ankomne;
 naar de først ankomme, kaldes de Stropede, da Blommien bliver
 hvidagtig og tynd. I Regnvær værpe alle vitde Fugle best. Naar
 det lakker mod Unge-Tiden, som mærkes helst i den fjerde Sog-
 ning, skygger man Eggene strax ved Reedet, da de, som der er
 Unge i, lægges i Reedet igjen. I den sidste eller 7 Sogning, som
 kaldes Unge Leit, tages kun Dunen, hvilken dog er kun liden,
 og fuld af Fiædre, som Fuglen plukker af sig tilsidst. Eder-
 Un-
 gens Historie er denne: Saasaaart dens Tid er kommen, brækker
 den Hull paa Eggekallen, hvis denne ikke falder for tyk og stærk,
 da den aldrig kan udkomme, og doer; undertiden skal Moderen
 selv brække Hull derpaa. Efterat Ungerne ere krobne ud og bleve
 tørre, hvilket skeer inden 1 Times Tid, stotter Moderen dem ned
 til Stranden, og det er meget rart, at man træffer dem i Reedet.
 Hun løber foran, og de bag efter; men hun flyver ikke, og endnu
 mindre tager hun dem paa Ryggen og flyver saa afsted, som nogle
 have berettet. Men, naar hun kommer til Stranden, tager hun
 dem paa Ryggen og svømmer med dem, et lidet Stykke, for at
 bringe dem fra Landet, da hun dukker under, og Ungerne, som
 flyde i Vandet, maae forsøge, at hjælpe dem selv. Fra den Tid
 komme de ikke paa det Torre, men sætte sig kun paa de vaade
 Skær, som ere bevoyne med Tang; hvor de, tilligemed de gamle
 Fugle, plukke og æde de smaa Musflinger og Strand-Snegle, især
 Meriter o. d., samt de vortede Blærer, der findes paa Thanget,
 tilligemed andre smaa Insecter og Hav-Værter. **Bliten** eller
 Eder-

Vder-Hannen, som i Egge-Tiiden har holdt Dagst uden for, og
 svømmet omkring Strandbredden, hvor Hunnen har ruget Eg-
 gene, affondrer sig nu, og søger langt bortliggende Steder. Men
 Modrene med deres Unger holde Selskab i Stranden, hvor de fin-
 de nogen Fode. Farven paa Ungerne er det første Aar graa,
 munsblaffer; det andet Aar bliver den sortere, og ved Eluinin-
 gen af samme ere Vingerne først bleve saa store, at Fuglen kan
 flyde; det er altsaa langt fra, at den kan selv flyde fra Reedet til
 Soen; det 3die Aar bliver Hannen sort, især paa Brystet, og
 nogle hvide Pletter komme til Syne paa de Steder, hvor den siden
 bliver hvid; i den 4de Sommer seer man Grundtegningen til de
 bestandige Farver; og endelig, den 5te Sommer kommer Fuglen
 frem i sin rette Dragt, da den søger strax sin Mage. Læseren seer
 heraf, at de unge Vderfugle komme ikke til at yngle den anden
 Sommer, som nogle berette. Naar Hamnerne om Foraaret søge
 sig Mager, er der stor Kriig imellem dem. Om Vinteren er V-
 derfuglen borte fra Vester- og Nordlandet. Derimod finder man
 paa Sønderlandet store Hobe, som aldrig forlade Landet. Du-
 nen behandles paa følgende Maade: Den sorteres strax ved
 Reedet; det øverste, som er reeneft, bliver lagt for sig. Duunen
 er ellers 2 Slags, Thang-Duun og Græs-Duun. Thang-
 Duunen er tyngst, men lettest at reense; den maae tørres vel; thi
 Thangen har en saltagtig Fugtighed hos sig, og er desuden gierne
 vaad, naar Vderfuglen bygger Reederne tæt ved Stranden, paa
 de opkastede Thang og Tharre-Dynger; Floden ved største Spring
 gaer endog ofte ind under disse Dynger, og bortskyller Reede og
 alt; ja man træffer undertiiden disse Dynger heele, med Reedet,
 og Vderfuglen liggende paa Eggene, et godt Stykke fra Landet.

Eet Reede af usforteret Græs-Duun, af middelmaadig Størrelse og Godhed, kan give $\frac{1}{2}$ Pund af reen Duun, og en Vdersfulg kan almindeligst, alle de 3 Kuld igiennem, give $\frac{1}{2}$ Pund. Af 1 Pund forteret Græs-Duun, af beste Slags, kan man faae $\frac{1}{2}$ Pund reen Duun; men sædvanligst faaer man kun 3 Pund af 1 Fiordung eller 10 Pund, og kun 2 Pund af Ehang-Duunen. Den ældste og simpleste Maade at reense Duunen paa, er at tørre den brav i Esen, valke den derpaa, medens den er varm, og ryste den imellem Hænderne, stille siden det reenste fra, og plukke Resten bort med Fingrene. Nogle have bager den i en Jærn Gryde, med Gløder under, stødt den derpaa med et Stykke Træe, hvorved Tang og Straa knuses, saa den største Deel deraf kan rystes bort. Men Duunen bliver herved brunagtig, kort og knoppet; den taber og meget af Elasticiteten, hvis den bages for meget. Den nyeste Maade paa Derne i Bredeforden, er, at tage en Bue, som er 1 Alen lang, forfærdiget af en Baandstige, og bespændt med nogle Hampe-Strænge, hvorpaa den ureene Duun bliver lagt. Man tager derpaa et Stykke Ege-Træe, dannet som en Kiile, og rører dermed Strængene under Buen, saa at Spidsen af bemeldte Træe trækkes frem og tilbage tværs over dem, meget haardt og hastig. Herved salder den groveste Ureenlighed ned paa Gulvet, og den beste Duun ruller sig omkring Strængene, og plukkes siden af; det ureeneste derimod hæfter sig neden under, hvor det samles, og kastes oven paa. Naar Duunen er paa denne Maade gjort saa reen, som mueligt er, plukker man Resten ud med Fingrene. Andre paa disse Øer, bruge store Rammer, som kunne være 3 Alne lange og 2 Alne breede, i Stedet for Buen, men ligedan indrettede, hvormed en Hob Duun

kan

Pelecanus niger cristatus. Top-skarn.

Kan i en kort Tid reenses. Om Ederfuglens Alder meene Is-
lenderne, at den bliver meget gammel, endog 100 Aar. Man
har sikke Efterretninger om et Par Ederfugle, som 20 Aar i
Nad besøgte samme Reede; de sidste Aar vare de ganske hvide, og
i det 21 ere de bleve borte. Der fortælles og, at Hannerne blive
ganske hvide tilsidst. Naar Ederfuglen ikke bliver suldvoopn eller
stiftet til at ynkle, forend den er 5 Aar gammel, og den ynkle i 20
Aar, da kan den siden leve 10, det er i alt 35 Aar, efter den Re-
gel, at de fleeste Dyr skal leve 7 Gange saa længe, som de vore.
Foransførte Efterretninger om Ederfuglen grunde sig ellers meest
paa egen Erfarenhed, og dernæst paa troværdige Beretninger.
Læseren kan holde dem imod det, som findes hos andre Sribenter
om denne saa mærkværdige Fugl; især fortæner at læses hvad der
om er anført i Norges Nat. Hist. (T. 2. c. 3.), og i Zorrebows
tilførl. E.terr. om Island (§. 46.).

§. 670.

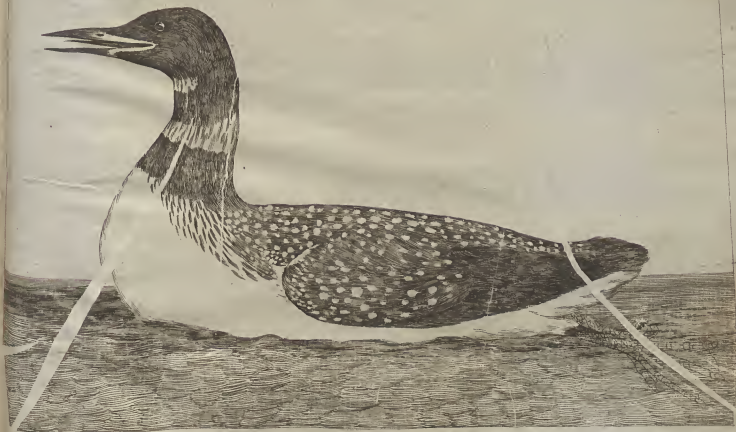
Alf Pellicanerne Hayes her: a) Skarfen, Carbo aquati-
cus, som igien deeles i 3de Arter, og er nævnt i Forveien (§. 89.). Pellican-
ne.
De 2de iblandt disse, nemlig: Pelecanus ater, capite cristato,
Topskarfe (Fn. Sv. 116), som ogsaa kaldes Graukur, med sin
Hun, paa hvilken crista er ikke ret synlig; og den anden: Peleca-
nus, supra niger subtus albicans, live albo & fusco variegatus,
Graa-Skarfe, Snuplungur, ere de almindeligste paa Vester-
landet. De lægge 5 og undertiden 6 Æg, endskiont den Norske
Natur-Historie siger, at de kun lægge 3, ligesom den 3die Art.
Skarfen har sit Tilhold paa Skær i Havet, hvor Ungerne fangs-
es, naar de ere suldvoopne, og færdige til at forlade deres Fødes-
sted; de nedsalttes og bruges til Vinter-Kost paa Derne, og man-

ge holde dem for en nydelig Spiise. Skarfen, især disse bemeldte 2de Arter, forandre ikke Farven efterat de have sældet Syet, det er, den bløde Duun, som disse og andre Fugles Unger have paa dem; naar de først krybe ud af Eggeskallen. Dila-Skarfr, Pelecanus niger, macula femorum candida, kaldes her Utilegu-Skarfr, og fanges kun sielden. b) Haf-Sula (§. 337). Vi have nu faaet sikkre Efterretninger om denne Fugl, at den er brunagtig i det første Aar; i det andet Aar kommer den hvide Farve frem paa Halsen og Ryggen; i det 3die Aar bliver heele Kroppen hvid, men Vingerne mestendeels brune, og yderst sorte; i det 4de Aar bliver kun Fordeelen af Vingerne, med Remigibus, mørkebrun neden og oven til, men det yderste sort; men i det 5te Aar fremkommer den fuldkomne Farve. Det er derfor ingen Tvil, at jo Havsulen er *Linnaei* Pelecanus Bassanus og Piscator, og *Catesbys* Anseri Bassano congener. c) Skrofa, Pelecanus (minimus) narius Anthropomorphus, er her noget rar, og fanges ikke, saa som den hverken her eller andensteds i Jsland værper eller lægger Æg. Skrofen er uden Tvil Skrabben, som *L. Debes* (Fær. Rescr. p. 133) taler om.

§. 671.

Colymbi.

Alf *Colymbis* forekomme her: a) Zimbryne, Colymbus (maximus) pectore albo, dorso nigro, maculis albis quadratis notato. Den kaldes Bruuse i Thingoe-Syssel. *Linnaeus* og mange andre gjøre den til en Art med Lommen, hvilket *Strøm* i hans Søndmørs Beskrivelse rettelig haver anmærket. *L. Debes* har ogsaa allerede fremviist de 2de Arter (l. c. p. 129), og tydelig beskrevet Farven paa den første. De hvide Pletter paa Ryggen, som *Strøm* siger at være runde, synes kun saa, paa de
uuge

Colymbus , Himbryne .

unge Fugle; thi paa de gamle ere de firfantede, hvorfor *Debes* kalder dem Tærninger. b) Lomur, *Colymbus cinereus*, pectore albo, gula rubra, er den Art, som *Debes* kalder Liomen, og almindeligst bliver forbyttet med den første (see Norges Nat. Hist. T. 2. c. 4, og Zorrebors Esterr. p. 171). c) Teista, *Petura-Rosa*, *Colymbus niger*, pedibus sanguineis, macula alarum alba (see Fn. Sv. 124), kaldes af Auctoribus Columba Grönlandica. Den er iblandt Landets nyttige Fugle, stont ingen, uden Beboerne Vester paa, veed at føre sig den til Nytte. Eggene give god Spiise. Blommen er deilig mørkerød, ligesom Sødderne paa Fuglen. Næbbet er bestandig sort, og bliver aldrig rodt, som nogle have berettet. Som oftest er kun een Unge i hver Rede, eller i det højste to, lysegraa paa Kroppen, og mørkagtige paa Vingerne. Naar Ungen har fæddet Hye eller den første Duun, fanges den, førend den gaar til Soes, da den trækkes med lange Kroege ud af Klippe-Risterne. Hvis den kommer til Soes, medens den endnu har Hye paa, kan den umuelig dukke under, endskjønt den forsøger det. Ungerne ere overmaade feede, Riødet blodt, og smager ikke ubehagelig. Fættet, som samles ved Raagningen, ligner Gaase-Fet, men er endnu finere. Kroppen saates, roges og spæges, som før blev berettet (§. 621.). Naar de unge Teister, som slippe ud, ere blevne vante til Soen, forlade de Gamle dem, og disse lysegraa blipe kun tilbage. Heraf er opkommen den Bildfarelse, først hos *Debes* (l. c. p. 127), og siden hos Pontoppidan og Strøm, at Teisten forandrede Farven, og blev graa om Vinteren. Den Teiste, som sidstbemeldte beskriver, har været 2 Aar gammel. De unge Teister blive sædvanlig ved Landet, og i deres 3die Aar seer man dem endnu hvidspræglede paa

A a a 3 Krop

Kroppen, dog saa, at den sorte Farve har da faaet Overhaand, og de hvide Pletter paa Bingerne ere blevne tydelige eller reene. Fodderne begynde da ogsaa at blive røde; dog blive de ikke ret smukt røde, forend i det 5te Aar, da Farven er fuldkommen. Altsaa bliver den Teiste gammel, som er beskrevet i Fn. Sv. 124; men den i Syst. Nat. Ref. 635, er en Fugl af 3die Aar, endskjont den der citeres Fn. Sv. No. 63. 6 er en Teiste af andet Aar. Klein (Prodr. Av. Part. 3. §. 11.) toler uden Tvil om en 3die Aars Teiste. Den ganske hvide er enten en ung eller og meget gammel Teiste. Den ganske sorte, som han nævner, er ingen Teiste, men en anden Art. Man seer ellers endnu en tydelig Bidsfarelse hos bemeldte store Naturkyndige: Han siger (l. c. §. 75.) om den Grønlandste Due, (som er hans *Plautus Columbarius*), at Hannen er sort, undtagne dens *Rectrices albae cinereo-squamatae* og røde Been; men Hunnen at have *pedes griseos, collum & caput per puncta alba &c.*; og atter om dem begge: *Dicuntur hyeme colores mutare.* Saaledes forplantes Bidsfarelser fra een til en anden, naar man ikke selv undersøger Sagen. Den Purpur-Farve paa Teiste-Skarnet, som der handles om i Norges Nat. Hist. (conf. *Rami* Norges Beskr. p. 250) er almindelig; men der bruges neppe noget der ud af til Farver: det er kun det gamle Teiste-Skarn, som faaer denne Farve. Oprindelsen til dens Navn *Petrus's Kofa* er uden Tvil den, at Teisten kommer til Landet ved St. Petri Dag eller d. 22 Febr. efter gammel Stil; dog sees den ikke ved Strandbredden, forend i Jævnedogs-Tiiden. Teisterne ere særdeles smukke Fugle, og artige i deres Omgang indbyrdes. Magerne gjore mange Caretter og Krumninger for hinanden, naar de skulle parres, enten de spadse

spadsere paa Klipperne eller svømme i Stranden, naar det er stille Væir; herudi ligne de meest Duerne, og uden Tvil have de og faaet Navnet deraf. Det er besynderligt, at Indbyggerne holde det for en ond Sierning, at staae en gammel Tiste ihjel; men de unge dræbe de uden Betænkning. *Skær*, Streenbideren er en liden Blennius, som Tisten meest søger, for at bringe den til sine Unger. Disse Unger lade sig tæmme af Born, og tage imod alles slags Spiise; men man beholder dem dog ikke ret længe; thi enten skal de til Soes, eller ogsaa doe de.

§. 672.

Lunden, *Alca rostro* (Pittaci) latissimo, fulcis 4, tem-lunde. poribus albis Fn. Sv. 118, er den anden mærkværdigste Fugl, som i stor Mængde opholder sig paa Øerne i Breedefjorden. Fremmede Natur-Beskrivere, og især de Engelske, fortælle eet og andet arrigt om den. *Hill* (l. c.) siger, den lægger 5 Æg; men i Island lægger den kun jævnligst eet, undertiden 2, og i det høieste 3, hvilket sidste er meget rart. Æggene ere ganske hvide. Lunden har faaet adskillige Navne: Af Nabbets Dannelse, og fordi den saa smidig boier Halsen og vender sig med Kroppen, kaldes den Papegøie. Islanderne kalde den Præst, deels for Sangens, og deels for Farvens Skyld; uden Tvil heeder den hos *Aldrovand* *Fratercula*, og paa Engelsk *Pope*, af samme Navnsag. Den kommer til Landet midt i April, og noget derefter besøger den sine Boliger, som endnu ere fulde med Sne og Is; der sanges gierne nogle Stykker ved samme Tilsighed. Den drager derpaa bort, men kommer igien efter 14 Dage, da han reenser sin Boltig, og strax derpaa begynder at lægge Æg. Nogle boe imellem store sammenkastede Steene paa Strandbredden, eller
hoier

hoier oppe i Klippernes Nister; men Mængden boer i Jord-Huuler, som Fuglen gjør selv, i det den med sit stærke Næb og Kloer, graver under Jorden dybe og krogede Gange, som ere runde, i Kvarteer eller meer i Gjemmesniid, men 3 Alne i Længden. Lunden ligger ikke paa Ryggen, som nogle have berettet, uden alene om Foraaret, naar den er i Arbeide med at reense eller udviide sin Huule. Inderbyggerne søge disse Huuler igiennem med smalle Kieppe, og en Jærnkrog bunden til den eene Ende, hvormed Lunden og især de unge Fugle udtrækkes. Deboerne have og smaa Hunde, som ere afrettede til, og meget visse paa at søge Lunden i den Huule, hvor den er, da Manden ei kan viide, hvilken Huule der er Fugl i, og hvilken der er tom; Hunden derimod veed det af Lugten, og begynder da at rive op Jorden ved Indgangen til Huulen, samt gloer, piber, og seer stivt paa sin Herre. Hvis Huulen er viid, og Hunden smal, kryber den strax ind, tager Lunden fat, og bringer den ud til sin Høsbønd. Lunden river dog lidt Fuglesfængerne selv, og ligeledes Hundene, saa de strige jammertlig; thi denne Fugl er baade stærk og haardfor. Den er svart, og kan ikke let flyve, uden der blæser noget, eller den har hoi Klippe at flyve fra. Derfor passer man paa, i stille Væir, at komme usforvarende over den, da den sidder uden for sin Huule, paa Øer og Holmer i store Flokke, og seer sig om. Man slaar da for Gode, med en Klap, saa mange man kan komme over, og strax derpaa vrider Halsen om. Naar de Gamle besøge deres Unger, for at bringe dem Gode, faaer man altid Ungen først, som den der er forrest i Huulen; Inderbyggerne troe endog, at Lunden gjør dette med Stiid at være inderst, for at Fuglesfængerer skulle tage Ungen, og tænke saa, at den gamle Fugl er der ikke. Naar Lunden

den sægger sildig Æg, og dens Tid er kommen, drager den bort, og lader Ungen blive tilbage og sulte ihjel. Ellers fortælles om Lunden, Teisten, og flere Fugle-Arter, at naar deres Unger have fældet Hye, bringe de dem ingen Føde meer, paa det de skulle nødes til at gaae ud, og søge selv deres Næring; men enten Ungen har Hye eller ikke, tager Lunden bort fra Landet, altid ved samme Tid, det er omtrent ved Michels-Dag. Midt i September-Maaned fanger man Ungerne paa samme Maader som Teisten, samt falter og tillaver dem ligesom den. Siædrene af den gamle Fugl ere de beste, som man faaer af Søefugle; de ere bløde, tørre, og uden al Fedme, Stank og Forraadnelse. Ungerne tæmmes tidt paa Øerne i Bredefjorden; de kunne vænnes til alleslags Mad, og ere haardforere end Teistens; dog beholder man dem ikke længer end eet Aar; thi enten døe de, eller begibe de sig til Søen. Farven paa de unge Lunder er næsten den samme, som paa de gamle, Næbbet og Fodderne undtagne, som ere graa. Næbbet er ogsaa langt smallere; i det andet Aar vøjer det meget, og i det tredje begynder Farven at komme; men bliver dog ikke fuldkommen paa Næbbet eller Beenene, forend den 5te Sommer. Hvis Lunden kommer op paa Landet, eller midt paa en Ø, hvor den ei seer Havet, bliver den forrykt, saa den hverken kan gaae eller flyde, men kravler og arbejder sig frem paa Jorden med Vingernerne; hvis et Menneske da kommer den nær, vender den sig imod samme, seer stivt og gaber. Er en fersk Søe i Nærheden, og man lader den slippe derhen, haver den hverken Forstand til at svømme eller dukke under Vandet, men arbejder sig stedse frem med Vingernerne. Det er ikke mindre underligt, som Deboerne tide have erfaret, at der findes visse Øer og Skær, som ingen Lunde

sees paa, eller komme til, endskjønt den haver sin Boepæl paa andre Der der i Nærvarelsen. Der maae være noget Forgiftigt for den i Lusten; thi enten den forvildes eller stottes derhen, bliver den strax sandfæls, naar den kommer til Strandbredden, og doer gemeenlig inden 24 Timer; lever den længer, søger den dog ikke at komme derfra, men doer tilsidst af Hunger. Oddbiorns-Esker har denne Natur, hvilket een og anden Gang er blevet forsogt, og ellers af Hændelse erfaret.

§. 653.

Viærgfug-
len og dens
Fangst paa
Parrabiara el-
ler Fuglebiær-
get.

Viærgfugl og Svartfugl kaldes under eet Navn de Alker, som boe i steile Viærge hist og her omkring i Landet, hvoraf findes fornemmelig 4 Arter (§. 527. No. 4, 5, 6 og 7). a) *Alca* bliver; den egentlige *Alca Fn. Sv. 120, Alca rostri sulcis* 4. b) *Alumbunestia* eller *Drunnestia, Alca rostri sulco unico, linea utrinque alba ab oculis ad rostrum.* c) *Langvige, Alca rostro acuminato non sulcato, annulo oculorum & linea pone oculos albis.* Denne Art, som er dobbelt saa stor som de andre, og uden Evil har paa Færøe og i Norge det forandrede Navn *Lomvisfve*, synes heller at høre under *Colymberne*. d) *Langnesia* og *Stuttnesia, (Han og Hun), Alca rostro acuminato tenui, oculis & capite immaculatis,* er meget mindre end *Langviigen*, og ligner, ligesom den, *Colymbis* heller end *Alcis*. Disse Arter opholde sig ogsaa paa Færøe, og Nord paa i Norge, i steile Klipper, ligesom i Jesland (see *Pontopp. Norges Nat. Hist. T. 2. c. 3, og Debes Fær. Refer. p. 138 & seqv.*). Vester paa Jesland findes nogle slige Steder, men Fuglebiærget i Bardestrands-Syssel og Sødlogsdals-Sogn er dog det fornemste; det er et Strand-Fjeld paa 3 til 4 Milles Strækning,

ning, med hoi og steile Klipper, af 100 til 200 Favnes Høide og derover. Det staaer lige op fra Stranden med mange Syllur, det er, Hylde, som oprindelig ere Lage af smeltet Steen. Paa denne Strækning findes en usigelig Mængde Svartfugle, som til ligemed deres Eg søges af Indbyggerne heele Sommeren. Fuglene ere noget trannede af Smag, dog spiises de og forbares nedfaldte til Vinter-Forraad. Eggene ere ret bløde og skienne, og meget store i Forhold til Fuglene selv. De hentes meest i Regn-væit, da disse, ligesom en Deel andre Fugle, værpe best. Svartfuglen besøger Viærget midt i Martii-Maaned, og stundum for; dog iblandt kommer den ikke forend først i April, men altid, som man meener, første Gang kun for at besee sine forrige Mars-Bolsger; paa denne Tid er Fuglen overmaade feed, og ligeledes naar den kemmer igjen, ved nye Korsmiss, som er Fuglefangstens Begyndelses Tid. Men til Slutningen, da den bringer sine Unger ned til Søen, er den bleven maver. Maaden at fange Viærgfuglen kommer meget overeens med den, som bruges paa Færoe (see *Debes* p. 140 r.); det alcene, som der berettes om de 2 Mænd, som gaae op i Viærget nedten fra, saa at den eene løfter, støtter og hielper paa den anden, veed jeg ikke at bruges i Island, undertaget saavidt de Fuglefangere, som ere driftige og vante til Viærgs Gang, gaae hver for sig, saa langt de kunne, oven og nedten fra, saa at det er ubegribeligt for ubevante, hvorledes disse Mennecker kunne komme afsted. Men iblandt falde de ogsaa ned, enten for medelst feil Trin, eller løse Steene. Den anden Maade kaldes: at fara ved Sandfæste, det er, en smal Line, 30 til 40 Favne lang eller derover; man holder den i Haanden, og gjør den overste Ende fast om Klippen, gaaer siden og kryber i Viærget frem og tilbage.

tilbage. Undertiden ere 2 i Selskab, af hvilke den ene gaar, og den anden holder Haandfæsten oven til. Men den tredie fornemste Maade, som bruges baade her og paa andre Fugle-Steder i Landet, kaldes at **Siige**, det er, at lade sig ned efter en af mange (4 til 7) Remmer af Dyrhuder sammenlagt stærk Line som tilstrækkelig og sikkert kan holde baade Mandens Tyngde, og saa mange Fugle, som han kan tage med sig. Et Stykke af en **Viarske**, som kaldes **Viærg-Stok**, gøres saaledes fast, at dens ene Ende gaar ud over **Viærg-Ranten**, og Linen gaar da i en **Nende**, og undertiden i et **Hjul**, paa denne udoverstaaende Ende. Noget (4 til 6) **Karle** passe paa Linen, og trække den op og ned, ligesom **Sigamanden** (det er den som lades ned) raaber eller giver **Tegn** til. Foruden disse, bruges en saa kaldet **Setu-Mann**, efter Ordet **Siddemand**, der gaar og sætter sig paa de udoverhengende Klipper, for at see til Fuglefangeren, og underrette dem, som holde Fæsten; og medens **Siddemanden** bestiller dette, siges, at han er paa **Vad-Berget**; thi **Vad** betyder en tyk og stærk Line, og deraf bruges det Ordsprog om en, som bespejder og passer paa noget: **Han er paa Vad-Berge**. Paa det **Sigamanden** kan sidde magelig i Fæsten, gøres en tyk Ring af **Lover**, kaldet **Festars-Auga**, (det er, Fæstens **Die**), fodret med **Badmæl** eller **loddent Skind**; denne Ring gaar omkring **Rumpen**, neden for det tykkeste, og snøres til imellem **Deenene**, hvorfra Fæsten gaar op foran, indtil det tykkeste af **Brystet**, hvor **Mennesket** bindes til den igjen ved en tyk **Giortel**, paa det han ei skal kunne kaste. Han holder en **Viærg-Strang**, 6, 8 til 10 **Alne** lang, i **Haanden**, for at styre sig med. Paa den ene Ende er en **Jærns-krog**, hvormed han kan trække sig til eet eller andet Sted efter

Behag;

Behag; paa den anden Ende sidder een af Fiskebeen og Hestehaar forfærdiget Snare eller Strikke, hvormed han besnarer een Fugl efter den anden; thi Alkerne holde dem ganske stille, enten af Samhed eller Raadvoildhed. Naar han kommer til de Hyller, Hmuler og Klipper i Bierget, hvor der er Rum til at gaae og vende sig, da løser han sig og gaaer ud af Fæsten, samlende Fugle og Eg efter Behag. Den ommeldte Siige-Line kan være 60, 80 og meest 100 Favne Jølandsk Maal; derhos lader man gjerne følge en smalleere trind Line, som kaldes Leyne: Vadr eller Lon: Tov. Paa denne trækker Fuglefængerne, for at give Siddemanden Tegn, at den, eller ogsaa Fæsten tillige, skal trækkes op. Han binder sin Fangst i den nederste Ende paa Lon-Linen, og hvis den er svær, i Fæsten selv, for at blive af med den, og samler derpaa meere, til der er ikke meer at samle paa det Sted. Denne er nu, og har været den rette og forsvarlige Maade at Siige paa i Jøland; men hos de Fattige viges meget derfra, og hvad der fattes i bemeldte Anstalter, det erstattes igjen i Driftighed, hvorved mange miste Livet. For Exempel, paa Fuglebierget, hvorhen saa mange søge, bruges som oftest Liner, aleene paa 40 til 50 Favne, som ofte ikkun ere et gammelt Skibs: Tov, og ikke nær tilstrækkelig stærke. I Stedet for Fæste: Diet slaaes paa Linen 2de Knuder, og gjøres 2de Lykker, som Mennesket hænger i paa nys beskrevne Maade. Ofte bruges der hverken Lon: Tov eller Bierg: Stok. Fuglestangen er overmaade smal og svag, 6 til 7 Alne lang, saa den duer ikke til at støtte sig ved, og har ingen Krog paa den anden Ende. Disse slette Anstalter reise sig deels af Fattigdom, deels deraf, at saa mange ville hver for sig drive dette farlige Haandværk, og styde ikke sammen for at kunne besfride de behovende Bekostninger.

ninger. En Deel, som ikke have Deel i eller Rettighed til Fangsten, snige dem ogsaa dertil, da Fjældet er saa vidtløftigt, samt oven paa bestaaende af de bare Klippe og ubeboet, undtaget paa den yderste og inderste Kant, hvorfor disse Mennesker ogsaa tidt blive borte i saadan deres ulovlige Næring. Fangsten kunde ellers drives meget bæder, hvis Anstalterne vare gode; thi her er en ubeskrivelig Mængde af Fugle, og man kommer sielden længer end 50 Favne ned, da dog Fjældet, som Alkerne boe i, er 100 til 200 Favne høit. Desuden er der mange Steder paa Fjældet, hvor man aldrig gjør Forsøg, paa hvilke Strækninger, og overalt hvor Indbyggerne ikke komme, der er dog den største Mængde af Viærgs Fugle. Men foruden anførte Hindring i denne Næring, er der endnu en anden, endskønt mindre rimelig. Indvaanerne kalde de Steder *Saulld*, hvor Fuglen aarlig fanges, foruden hvilke der ere andre Strækninger, som de agte ligesaa tienstige, ja bekvemmere, end disse, som bruges, men ingen tør snige der, for Viærgs Trold, som de meene at boe inde i Hulerne, og fiære Silge-Linen over, fordi det er truffet ind, at den er bleven skaaren over paa de skarpe Klippe-Rande, ved det den har ikke havt mange Totter, eller været stærk nok. Saadan et Sted kaldes *Heidna*. Viærg, det er, hedenst eller uviet Viærg; thi alle de rette *Saulld* skal i de papistiske Tider være blevene bestændede med *Vieband*; især har den hellige Gudmund (§. 557.) ogsaa gjort heri god Tieneste paa Vesterlandet. Ungerne have næsten den samme Farve som de gamle Fugle, undtaget, at Næbbet paa de to første Arter, som ere rette Alker, er smalt, og Sulci meget utydelige, samt at man ei seer de hvide Linier, enten paa disse, eller de andre Arter. Farven paa Halsen og Hovedet er ikke ret sort, men graaagtig,

og ligedan seer den unge Fugl ud det andet Aar; men naar den bestandige Farve fremkommer, om i det 4de eller 5te Aar, det er mig ubekendt. Om Ungernes Fløkten har jeg noie spurgt mig for, saasom jeg ikke har seet den, og det er kommet mig betænkelig for, hvad *Debes* beretter om Langviigen (p. 138), at den tager sin Unge paa Ryggen og flyver af med den. Svartfuglen har for smaa Binger, og for svær Flugt, til at kunne flyve med sin Unge, som næsten er ligesaa stor som den, og tung af Fedme: Den rette Beskaffenhed er denne: Naar Ungen er saa stor, at Høet er affaldet, giver den gamle Fugl den ingen Gode meer, kommer dog tit den, og gjør adskillige Ophøvelser for den; og ved det Ungen jævnlig seer, hvorledes dens Forældre begive dem dristig ud i Luften, driver Sulken den titstidst til, at forsøge det samme, hvorefter den nærmer sig alt meer og meer den yderste Rand af Hølden. Skaberens Indretninger i Naturen ere forunderlig wiise: de gamle Fugle vilde, at Ungerne endnu ikke kan roe sig frem i Luften, hverken ere Kræfterne ovede, Lemmerne smidige, eller Bingerne store nok. De passe derfor den Tiid, da Ungen vil vove sig ud over Klippens Pynt; baade Hannen og Huanen flyve da under den, saa at det yderste af Remigibus næsten naaer sammen. Ungen kommer derpaa ud, og arbejder som den kan, men er sær- dig at falde ned hovedkuds, ved det Rectrices ere endnu smaa og forte. De gamle Fugle bevæge derfor ikke meget Bingerne, eftersom at den er kommen i Fart, men slagre kun i Luften, og flyde sig med udstrakte Binger straaes ned ad, saa at Halsen af Ungen hviler derpaa, og den kan tillige arbejde frit med sine Binger, over, for og bag ved de Gamle. Naar denne Familie kommer ned til Vandet, er det artigt at see, hvorledes Soen er ganske tildækket

af

af de andre Svartfugle, som derved hindre at den unge Fugl ei skal strax falde lige i Vandet; de tage imod den med stort Strig, og give den derpaa en liden Plads imellem sig, for at begynde at svømme. Denne Florten kan vare i nogle Dage, efter hvilken Tiid Svartfuglen svømmer længer og længer ud i Havet. Svartfuglens Alder veed man ikke, og ei heller hvor lang Tiid der er, til den unge Fugl begynder at ynkle. Første Gang om Foraaret, naar de gamle Fugle komme, følge de unge med, som Indbygd gerne søge at fange; thi de skal være meget seede og søkke at spise. Man mener ellers, at alle de 4 Viærfugle-Arter blive meget gamle; det fornemste Beviis derpaa, er deres overmaade Mengde, hvilken, siden de lægge kun eet Æg, ei kunde være saa stor, med mindre de levede længe. Man fornemmer ingen Sygdomme iblandt disse Fugle, undtaget, naar de komme ud af deres Element i haarde Aringer; nemlig, naar den Gronlandske Jis besøger Landet, da Svartfuglen, maaskee af den stærke og bestandige Lysning, bliver blind, omendstiont den ikke atriid mister Synet ganske, bliver dog ganske forstumlet, og glemmer sin naturlige Huusholdning; den lægger da Æg paa det flade Land, men løber strax derafra, og bryder sig intet videre derom. Undertiden søger den op i Landet til Fodis; thi den glemmer da og, ligesom Lunden (S. 672.), at flyve, og bliver saa Indvaanerne til Deel; dette træffer mest ind paa Nordlandet. Svartfuglen kan ellers let bringes i Forvirring; thi om Sommeren, ved Fuglebiærget, naar den flyver saa tæt sammen, at man kan ikke see Solen for den i nogen Tiid, tabe idelig nogle Flugten hver Dag, falde ned paa Klipperne og slaaes ihjel; tildeels kommer og dette deraf, at der falde jævnlig nogle løse Steene ned fra Biærget, og træffe een og anden Fugl, som derved

derved slaaes til dode. Det er og mærkbærdigt ved dette Fiæld, som de Nærboende eenstemmigen vidne, at naar man roer paa en Baad tæt ind under Viærgen, der staaer lige op som en Muur, og gierne hænger lidet ud over med den øverste Brink, maae man tage sig i Agt, ikke at snakke hoit eller skraale, thi derved salde oven fra store og smaa Steene, som de Eenfoldigste meene, at Viærgs Erolden skikker dem, fordi den kan ikke lide deres Nærvarrelse eller Nærsevisshed; men det er rimeligere, at Lustens Bevægelse er Aarsag til sligt; i det mindste er vist, at den giver her en meget stærk Sienslyd, saa at en middelmaadig Steen, som falder ned, kan forarsage saa hoit Skrald, som om man skied en Flint af. Naar Mensnesker eller Saar salde her ned, skal Bugen briste i Luften, og Indvoldene salde ud; dog er det endnu meere besynderligt, hvad der fortælles om nedfaldende Heste, at hvis de ere skoede, loses Skoene fra, og alle Sommene blive liige. Indbyggerne tage gierne hid paa Baade, naar den stærke Brænding, som her jævnligt gaaer, lægger sig, for at klavre op i Viærgen nedent fra, og samle der levende Fugle og Eg, samt de Fugle, som nedfalde og døde, hvilket er enhver tilladt. Af slige dode Fugle findes tidt en stor Mængde, som kaldes Viærgs Fald, saa der ligge heele Dyrger forraadnede, naar der falder nogle Dage i Nad stærk Blæst eller Brændinger, saa man ikke kan komme didhen. Dette giver i varmt Væir en forfærdelig Stank. Man bruger kun de nyeligste dode Fugle, og Fiærdene af Resten. De andre 2de fornemste Fuglebiærge Vesten paa, og ellers de nordligste paa Landet, ere Zorn og Søleviigs-Viærg.

§. 674.

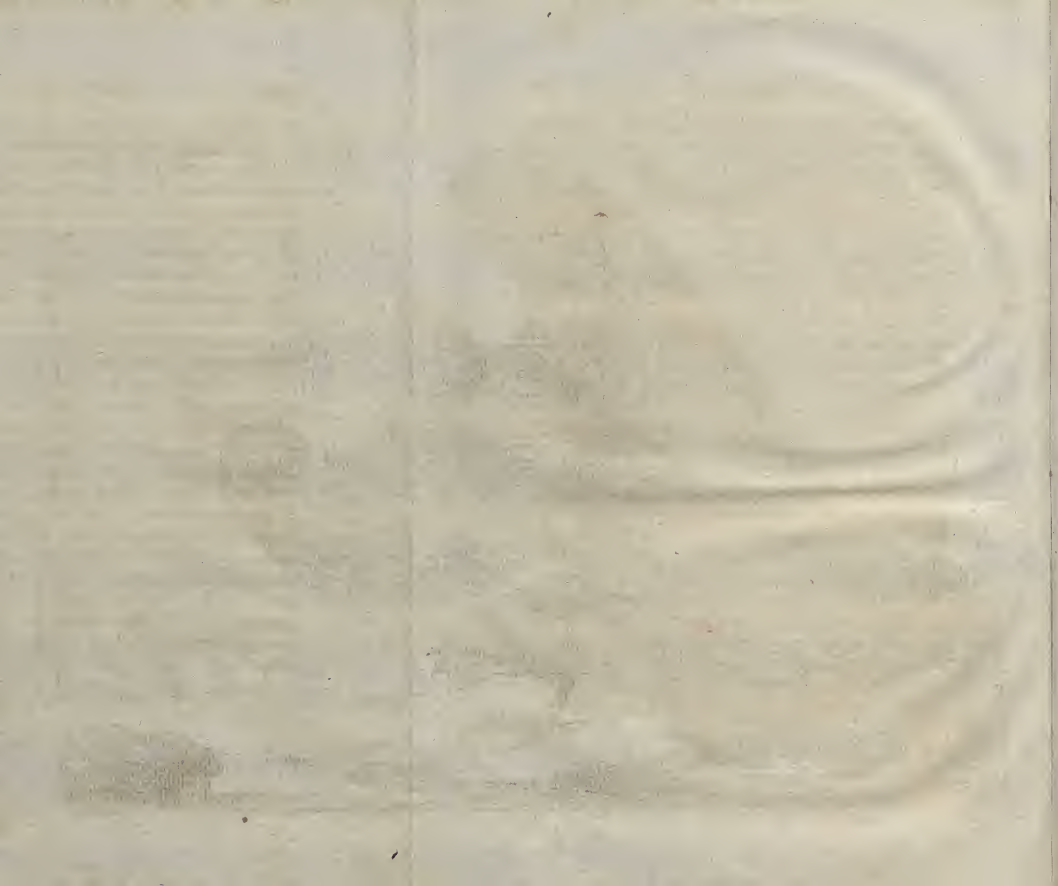
Maagerne
eller Lari.

3 Henseende til den Slægt, som kaldes *Maager* eller *Lari*, forekommer hos Naturens Historie-skrivere megen Uorden, fordi hver Art i *Maage*-Slægten omskifter saa betydelig Farverne hvert Aar, fra de ere Unger, til de blive fuldmodne til selv at yngle. Jeg vil anføre til Exempel de 2de Arter, som *Linnaeus* har Fn. Sv. 125 og 126. Disse ere vel de fornemste; men han nævner Ungens Farve paa den sidste Art; det er og langt fra, at den eller andre *Lari* faae deres bestandige Farve i det andet Aar. Den saa meget noiagtige *Alein*, er ved denne store Forandertighed i *Maagerne*s Farve, bleven forleedet til at giøre saa mange nye Arter, da han har faaet i Hænder en Deel Exemplarer af disse Forandringer. Jeg kan derimod forsikre med Visshed, at hvad der i Forveien er blevet berettet om *Vedrfuglens*, *Teistens*, og de andre *Fugles* Farve, samt hvad her efter følger om nogle Arter, er paalideligt; thi jeg har selv utallige Gange seet og beskuet dem, da de ere i største Mængde paa den Kant af Jsland, hvor jeg er fød og opdragen. Det kommer ogsaa overeens med *Indbyggernes* Jagttagelser paa *Vesterlandet*. *Linnaeus*, og flere af de nyere Naturkyndige, have vel mærket denne Farvernes Ubestandighed, men dog hidindtil intet fastsat. Hvad han siger i *Westg. Resa*, at *Remiges* og *Redtrices* meest sesden forandre Farven, det har heller ikke Sted hos de forandertlige Slægter iblandt *Vand-Fuglene*. Følgende *Maages* Arter falde da paa *Vesterlandet*. a) *Malmuche*, *Larus collo & pektore albis*, supra *bruno & albo variegatus*, en næsten ubekjendt Fugl i Jsland, som ikke sees, undtaget i *Soen* uden for *Fuglebiørgen*. 3 Aaret 1757 faae jeg en Flok deraf paa samme Sted. 3 Farven kommer den meget overeens med den Fugl, som *Osbek*

(i hans

Larus junior, Svartbaks unge.

(i hans Ostindiske Resa) anfører under dette Navn. Den ligner meget Struntjager: Hannen ved første Ansæelse, undtaget, at Kroppen er tykkere, og Bingerne mindre, selgelig Flugten tungere. Den Mallemoche, som Klein (Hist. Av. Prodr.) taler om, synes at være Silingen. b) Svartbagen (S. 338. og 662.), Linnæi Fn. Sv. 126. Om dens Lare og Rodmave: Gangst er nævnt tilforn. (Svartfuglen for Svartbagen er en Trykfeil i Horreb. Esterr. S. 43.). Undertiden, naar der er dyr Eiid eller Mangel paa Fode i Soen, dræber den smaa Lam om Foraaret. Den lægger 2, 3 og meest 4 Æg, paa høie klipperige Holmer, da den driver Æder og andre Fugle derfra, og forsværer sine Unger stærkt imod Ornen. Den lever mest af Fisk, er graadig, og har et vidt Svælg. Naar den er hungrig, kan den sluges ned heele Æder-Æg og Unger, eller andre Ellinger levende. Foden bringer den ikke til sine Unger i Næbbet, som de fleste Vand og Strandfugle, men i Kroen. De gamle Fugle af dette Slags fanges ikke, men kun deres Æg og Unger. Æggene ere gode at spise, men Ungerne middelmaadige. Svartbagen er det 1ste Aar hvid, oven paa sort og brunnspættet. Det 2det Aar er den meer sortspættet. Det 3die Aar kommer Hovedtegningen frem. Det 4de Aar bliver Ryggen og Bingerne sorte oven til, dog ikke fuldt kommen, førend det 5te Aar. Iblandt Soefugle, som man opfostrer og tæmmer til Fornoielse paa Nerne i Bredefjorden, er Svartbagen den letteste at tæmme, taaler ogsaa at blive haardt medhandlet, og tager til takke med al Slags grov Fode. Man beholder ikke de unge Fugle, uden i Buur, længer end 2 Aar. Iblandt komme de dog i det 3die Aar en og anden Gang til Huuse, for at tage imod den Nad, man vil række dem. c) Naar

og *Maafur*, eller *Maave*, kaldes kun den store hvide *Strandmaage*, hvilken i det næste Stykke (§. 527.) er bleven omtalt. Det er sæt, siden *Linnaeus* har den ikke i sin *Fauna Sv.*, om den ei skulde findes i *Sverrige*; det er ellers denne Art, som de hvide *Ræve* siges at fange. *Maagen* lægger 3 *Eg*, og bygger *Reede* i hoié *Fjælde*, ved *Patrisfjord* og et *Steds* inde i *Breedefjorden*, ved den *Bondegaard Fjnde*, hvor man har havt god *Fangst* af den. *Ungerne* nedsaltes og *speeges*; *Kiødet* er *feedt*, og *smager* temmelig vel. Om deres *Farve* i *Opvæksten*, er blevet talt paa næstbemeldte *Sted*. Det 3die *Åar* er *Fuglen* endnu lidt *brunspættet* paa *Ryggen*; 4de *Åar* bliver den *hvid*, undtaget paa *Hovedet* og *Halsen* oven til, hvor den er noget *graaagtig*. d) *Rite*, *Rytfa* og *Slegla*, *Larus albus apicibus pennarum nigris*, bliver den, som *Fn. Sv.* 125 haver, hvilken er en gammel *Fugl*. Den kaldes paa *Søndmør Krykke*; men de *Søe-Unger*, som *Strøm* siden regner iblandt *Maagerne*, er denne *selsomme Fugl* i det andet og tredie *Åar*. Denne *siden Maage* findes allevegne i *Landet*, i *stælle*, dog ikke meget *hoie Strand-Klipper*, bygger sine *Reeder* af *Græs-Straae*, og lægger 3 *grønne* i *Bunden* *brunspættede Eg*. *Dens Unger* fanges med *Kroge*, der sidde i *lange Stænger*; de ere ikke *synderlig feede*, hvorfor de *mest spises* *ferste* i en *Suppe* med *siur Balde*. Paa de *gamle* og *unge Slegler* er *tydelig Forskiel* i *Farverne*. Det *første Åar*, naar *Ungen* har *fældet sit Hye*, og *kan flyde*, er vel *Hoved-Farven hvid*, og *Extremitates Remigum sorte*, men *derforuden* er *Næbbet* og *Fodderne* *sortegraa*, en *sort Krave* om *Halsen*, og en *sort Mæt*, som en *halb Maane*, bag ved *Dinene*. *Fjædrene* over *Vingebeene*, eller den *øvre Deel* af *Tectricibus*, ere *sorte*, saa at de *forestille*,
naar

TAB XXIV.

pag.

Larus junior, Ryttra Unge.

naar Fuglen flyver, ligesom en Måne i Qvartens Skifte; endelig er den yderste Deel af Stiarten eller Rectricibus sort, til en halv Tommes Bredde. Mange her i Landet have paastaet, at denne Fugt var en særskilt Art; men dette viide Deboerne bødter, hvilke tage Fuglen hos de Gamle, og i deres Næde. Det andet Aar bliver den samme Farve ved, undtaget, at det sorte Halsbaand og Plættan oven paa Bingerne er kjendelig bleven smallere. Det tredje Aar bliver det sorte paa Tectricibus og Rectricibus borte, og Fodder og Næb begynde at blive gule. Det fjerde forsvinder næsten Halskraven, og endelig i det femte Aar den halve Måne. Skiglen er en meget smuk og reentlig Fugl, som lader sig let tamme, og er derhos ikke krasen; men hois den tillades Friehed til at flyve, følger den sin vilde Natur, og bliver reent borte det andet Aar.

§. 675.

Af Ternerne eller *Sterna* findes her følgende: a) *Rioe* eller *Ternerne eller Rioen*, *Sterna fusca alba*; *Rectricibus mediis longissimis* *lester Stercor.* *nigris*, er den bekiendte Struntfager eller *Coprotherus*, og *Kleinii* *Plautus Stercorarius*. I *Linnæi* nye *Syst. Nat.* føres den hen til *Laros*; men Fuglens Skabning og heele Skikkelse ligner meer *Ternens*; endskiont Næbber ikke saa vel kan kaldes *Subulatum*, ligner det heller ikke ganske *Mangernes*. *Rioen* er *Hils Sterna* 3., men det er egentlig *Hannen*, som han beskriver; endskiont det er en *Feil*, at *Stiarten* siges at være spaltet o. s. v. *Hannen* er mørkebrun oven paa *Hovedet*, *Ryggen* og *Bingerne* o. s. v., men hvid under. *Hunnen* er overalt brun, dog lysere paa *Bugen*, og det er kun den, som *Strøm* haver seet, endskiont han allegerer *En. Sv. 129. St. Rectricibus extimis maximis*. Næb

og Been ere ellers sorte paa begge Kion. Denne Fugl er meget skarp-skyvende og hurtig. De to Æg, som den lægger, forsvaer den brav, endog mod Mennesker; thi kommer man Nædet nær, og tager sig ikke i Agt for Kioven, faaer man saadan et Slag i Hovedet, at man er færdig at tumle, og Hundene give sig ynkelig, naar Kioven slaer paa dem. Dog plager den meest den sagsmodige Vderfugl, jager den fra dens Næde, og æder Æggene. Iblandt angriber den spæde Lam, og kan slaae dem ihjel. Af disse Aarsager forfølger man Kioven, som en skadelig Fugl, især paa Øerne i Breedefjorden. Man slaer den ihjel med en Kiep, i det den vil slaae, og nogle have brugt det Puds, at holde en fast Kniv oven paa Hovedet, som den, i at slaae, jager igiennem sig. Men den almindeligste Maade er, at søge først Kiovens Næde, og naar det er sundet, da at stille Garn der op, eller sætte over Nædet en Strikke, som Fuglen putter Hovedet ind i, naar den vil til at ruge Æggene. Kioven forfølger meest Lunden og Tærnen. Naar Lunden flyder hjem til sin Ange, med Næbber fuldt af Sild, passer Kioven paa og forfølger den. Naar den er kommen Lunden nær, flyder den sig ned paa ham af alle Kræfter, saa at Lunden falder i Vandet, og i denne Forstrækkelse lader alle sine Sild fare, hvilke Kioven magelig samler. Ellers kan den ikke tage noget af Søen, uden hvad som der ligger oven i Vandet; thi den dukker ikke, men flyder sig kun ned op til Vingerne, hvilken Maade de andre Maager og Tærner ligeledes bruge; den Tærne aleene, som her følger næst efter, kan flyde sig saa haardt ned, at Vandet for eet Diebtlik stuler den; Aarsagen er Hædrenes og Vingernes Størhed, og den Mængde Lust, som der er inde; alle disse Fugle er ogsaa lette af Krop, og mavre i Kiødet. Kvien, som paa Dansk kaldes

Terne,

Terne, er den Fugl, som Kioven oftest jager efter. Naar den mærker, at Ternen er paa Fiske, og har faaet sig et godt Maaltid, saa den er tung af Maden, giver han sig i Færd med hende; han kan vel ikke hale hende ind, naar hun i tiide bliver ham vaer, men han holder længer ud med at flyve; thi han er stærkere; han holder altsaa ikke op med at forfølge hende, førend hun, af den stærke Bevægelse, faaer ondt i Maven, og maae give fra sig den halvfordoiede Sild, som er en lækker Ret for Kioven; saaledes forfølger han een efter en anden, til han haver ædt sig mæt. Man har aldrig seet i Island, og jeg troer neppe, at det er sandt; hvad de gamle Naturkyndige, og alle de nyere efter dem, give Kioven Skyld for, at han søger efter Fuglenes Skarn, og lever deraf; hvortledes kan det blive ham til Næring, da han ikke fordoier sin Mad bader end de Fugle, som han jævntligst jager efter? Farvernes Forandring i Kiovens Tilvæxt, er mig ubekendt, undtaget, at Ungerne i Forsningen have den samme Farve som Hunnen.

b) *Kriia*, *Therna* (§. 339.). Det første Navn er maaskee det samme, som de Norske Krykke, endskiøndt en Deel af dem tillægge det Rytsen. Det sidste Navn er det ældste og beste; det findes i de gamle Love, og beholdes end i Dag i det Danske Sprog. Det Norske Navn *Tenne* og *Tende*, er kun en Fordreielse deraf. Ternen er *Linnaei* *Sterna alba*, capite supra nigro, Rectricibus extimis longissimis, albo nigroque dimidiatis, rostro pedibusque rubris, *En. Sv.* 127. (Men *Hills* *Sterna* Sp. 1. har været en ung Fugl). Den er uden Tvil den, som i Pontopp. Norges Nat. Hist. kaldes *Sandral*; men at den fanger Fisk med Dvingerne; at den lægger 3 Æg, og klækker Unger ud i 8 Dage, hvilke ee paa en Uges Tid blive færdige til at søge deres Næring; og solgelig

gelig at flyve, det forholder sig ikke saaledes i Island. Kriien kommer til Landet ved Raarsmisse om Vaaren, og lidt noget før; den drager bort igien ved Raarsmisse om Hosten, eller midt i September-Maaned; de unge Fugle kunne bie lidt længer. Den skyder sig ned paa de smaa Sild, der svømmer oven i Vandet, og hvor den besøger de ferske Soer, tager den paa samme Maade de smaa Hornsild (Galterosteos); den holder nemlig sine lange Vingter til Siderne, i det den skyder sig ned fra Luften, og fatter Føden med Næbbet, hvilket jeg mangen en Gang har seet paa. Kriien lægger kun 2 Eg, og lidt ikke meer end eet. Naar der findes 3 eller 4 i eet Næde, da ere 2 Fugle derom, hvilke dog siels den stiftes til at rugge dem; men sidde begge i Nædet tæt hos hinanden, da Nædet gjerne har 2de Afdeeling, saa at hvørs Eg ligge, for sig. Deres Eggessott varer kun 3 Minuter, men naar man træffer Fuglen i det samme, kan den tages med Hænderne, dog flyder den bort i det den slipper Egget; derfor har man det Ordsprog i Island om een der bedroves let, og strap kan blive glad igien: That er eins og Kria verpe. De gamle Fugles første Eg ere ikke større end en Spurv's, og ligedan beffafne inden i som Ederens (§. 669.). Kriien behøver 12 til 14 Dages Tid, førend den kan lægge sine Unger ud, og disse blive først efter 3 Uger flyvefærdige. Den er den eeneste Fugl i Island, Kyppen undtagen, der kan flyve førend Hyet er faldet af. De gamle Fugle forsvare deres Eg og Unger tappert mod Raoven, Ornen og fleere Siender, hvilke de angribe og slaae paa med samlede Kræfter i 100 Tal, saa at de ingen Roe kunne faae, førend de flygte bort. Kriien slaarer driftig, og paa samme Maade som Kioven; dens Næb er saa skarpt, at den kan slaae et Menneſke, som har en dobbelt

belt knyttet Hue paa, saaledes i Hovedet, at det bløder efter; men tidt slaar den sig og selv ihjel, da man i Hoeslæts-Tiden ikke kan faae Roe for den, og derfor holder en Kniv eller Leen over Hovedet, hvilket den ikke skyer. Dens Binger og Numpefædre ere saa lange, at man siger, den har 5 Alne omkring, hvilket maaskee kunde blive efter det gamle nordiske Alne-Maal. Naar Fjædrene ere borte, er Kroppen ikke større end Skov-Trostens (*Turdus minor*). Kloer der haver en sod Smag, og ligner Ducklod. Eggene, som mængstedes haves i stor Mængde, have, tilligemed Ælnderens, Fortrin for andre, i Henseende til Fjinheden, Smagen og Blødheden. De unge Fugle ere lysegraa, dog hvide paa Bugen. Fodderne ere gule; Næbbet ligeledes, undtaget Spidsen, som er sort. De faae strax den sorte Krone paa Hovedet, undtaget for paa, over Næbbet, hvor de have en hvid stor Plet; denne runde Plet bliver ved til det 5te Aar. De yderste Numpe- & Fjædre ere sorte, eller kun lidet længere end Nesten, og deraf kan man let kiende en ung Terne langt borte. I det andet Aar faaer Bugen sin rette hvide Farve; i det tredje begynde Stiært-Fjædrene at blive længere; i det fjerde faae Fodder og Næb den smukke røde Farve. Ungerne kan man let tenne, men de doe altid mod Vindereen. Krien er en nyttig Fugl for Deboerne; thi hvor Vederen boer, vorer hun den ikke, men driver derimod Ravnene, Kioene, og andre fiendske Fugle dervra. Endog Ornen, Fuglenes Konge, maae viige for hendes Uforskammenhed; Kioen alene betaler hende igjen.

§. 676.

Tialdur, *Hæmatopus* (Fn. Sv. 161), er *Bartholini Pica* Tialdur. marina (see Acta Hafn. T. I. p. 90). At Han og Hun have
 Dd dd for:

forfkiellig Farve, som *Catesby* (Hist. N. Carol. T. I. p. 85) giver tilkiende, haver ingen, det jeg veed, kundet mærke i Jsland, og vist nok er det, at Hunnen ikke syntigen er mørkagtigere paa Brystet end Hannen. Eælderen bliver i Jsland Vinteren over. Naar Vandet falder ud, samles den, i store Stokke, paa Strandbred: den, viiser sig meget glad og munter, og raaber immer *Cvii*, *Cvii*, *Cvii*. Iser mærke Indbyggerne Dette ved Morgens og Afstems-Ebbens Begyndelse, da dens Nest, i Tusmorfet, er behagelig at høre langt borte. Dens meeste Føde er Fiare-Madk (*Lumbricus litoralis* §. 104.), som den med sit lange Næb veed at finde, og trække op af Strand-Deeret. Den lægger Æg først af alle Strands og Vand-Fugle, dog ikke flere end 3 i det høieste. Naar Rævnen kommer, jager den ham bort, og hvis den ser et Menneske langt borte, flyver den det i mode, og farer omkring med stærkt Skrig. Mangen en tænker da, at Fuglens Næde er der i Nærværelsen, men man søger forgæves; thi hvis man har seet, hvor Eælderen kommer fra, og gaaer lige derhen, til Fuglen holder op at skrig, men gaaer sagte langt borte, frem og tilbage, med nedboiet Hoved, og undertiden staaer stille, og giver Algt paa Mennesket, da er man vist nok nær ved Nædet. Naar Fuglen nu ser, at man har fundet Æggene, og tager dem bort, flyver den til igien, trækker Vingerne langsom, og skriger jammersig. Eælderens Fæer ere meer end halv-adsilte, dog svømmer den, men kun kort og sjelden. Det er meer underligt, at dens Unger baade svømme og dukke, førend de falde Hye. De faae strax den samme Farve som Forældrene, undtaget, at den sorte Farve er noget brunagtig. Beenene ere bleeghvide, og Næbket ligeledes, men yderst sortagtigt. Eælderens Kiød giver en god Epise,

Espiise, især hvis Skindet trækkes af, dog fanges eller spiiises den ingensteds uden paa Sønderlandet.

§. 677.

Sumar-Fuglar og Land-Fuglar, kaldes under eet i Zeland alle Landfugle, Ravenen, samt Falkes og Spurv-Slægten undta^{Sommer-}gen, men især forståes dog ved det Navn Sommerfugl en Avis ^{fugle og Lands-}migratoria, en Træk- eller Flotte-Fugl, som lægger Æg og opholder sig oppe i Landet. Disse ere da: a) Spor, Numenius (major) rostro arcuato, maculis fuscis rhomboidalibus, pedibus caruleis. Fn. Sv. 140. Den er nogles Arqvata. De Norske kalde ogsaa denne Art Spoven; men *Linnei* Beskrivelse viger meget fra den, og passer tildeels bæder paa den næstfølgende; derimod passe en Deel af *Linnei* Kiøndemærker (Fn. Sv. 139 og 141) paa denne største Numenius. Spoven overvintrer her isblanding, og opholder sig da paa Strandbredden. Man holder den for en flog Fugl; den anstiller sig og ligesom Tælderen, naar man kommer nær til dens Æg. Om Foraaret, naar den begynder at vælla, (d. e. at lade høre en høj Stemme med Tremulancer), troer Bonden, at Vinter-Været er forbi, men det slaar dog feil isblanding, da man sliender Spoven ud for en Vedrager. b) Grosse-Gøse og Myre-Skier, er den anden bekjendte Numenius, som vel ligner *Linnei* Fn. Sv. 140, men især 143, og den Norske Myre-Snipe (see Strøms Beskr. p. 247). Det Danske og Svenske Navn, Gorse-Gøg, er vel det samme; men den Svenske Tringa, som *Linnaeus* (Fn. Sv. 146) giver dette Navn, er noget andet. Denne vor Art bliver Numenius (minor) capite lineis quatuor fuscis longitudinalibus, rostro tibiis duplo longiore, og Numenius longiroster, Scolopax og Gallinago minor Auctorum.

rum. Naar Horse-Vogen begynder om Foraaret at hoine i Rus-
ten, da haaber Bonden, at det begyndte milde Foraars-Veire
vil blive bestandigt; men han bliver undertiden bedragen af Horse-
Vogen, ligesom af Spoven. c) *Stelkur*, *Tringa rostrō nigro*
basi rubra, pedibus coccineis, rostrō duplo longioribus. Fn.
Sv. 149. Den er *Totanus Auctorum*, og en Flotte-Fugl, som
tidlig om Foraaret og i Esterhøsten sees paa Strandbredden; men
om Sommeren boer oppe paa Landet. Den svømmer iblandt,
dog ikkun kort; thi Tæerne ere adskilte. d) *Tildra*, *Tringa*
rostrō nigro basi rubra, pedibus rubris, dorso maculaque
alarum albis. Den kan neppe blive Fn. Sv. 154, men maaskee
(see Sondm. Befr. 1 D. p. 244) de Sundmørkes *Qvifte-Tield*.
e) *Selningur*, *Tringa cinereo fusca, macula in dorso viola-*
cea, er uden Tvil Pontoppidans (Norg. Nat. Hist. T. 2. c. 3)
Sjære-Muus; men ikke Fn. Sv. 150. Den violette macula ad-
skiller den, men den sees ikke uden nær ved. Denne Fugl ophol-
der sig Vinter og Sommer paa Strandbredden, undtaget den
Tiid de Gamle ruge deres Æg paa dde Sjældes Græs-Bakker.
Den svømmer ogsaa noget, endskont Tæerne ere adskilte; og hol-
des af Indvaanerne, men især af Fremmede, for en nydelig
Spilse. f) *Lo*, *Thelylo* og *Seylo*, *Charadrius nigro & luteo*
variegatus, pectore nigro. Fn. Sv. 156. Den næstfølgende Art
(Fn. Sv. 156) synes at være denne Fugl, naar den er i Aar gam-
mel. Det samme Navn bruges ogsaa i Norge; og den, som
Pontoppidan (l. c.) taler om; er ogsaa en ung Fugl. Om Hei-
soen meener man overalt, at den er en Dvale-Fugl, som, efter
Fortælling, skal tiid være funden om Vinteren sovende i Huuler
paa Sjældene, men opvaagnet naar den er bleven bragt ind i en
varm

TAB. XLI.

pag. 582.

Tringa Alpina, Loar-Thrall.

varm Stue. Den skal holde en Stilf af ung Birk eller Pils i Næbbet, og naar man har taget denne bort fra een, men ladet de andre urorte, skal man have fundet den samme dod paa Stedet, efterat de andre vare bortsoine. Heiloen er feed, og, ligesom dens Eg, velsmagende. g) Loar:Thræll, det er Loens Træl eller Knegt, *Charadrius nigro-lutescente variegatus*, pectore macula nigra, rectricibus intermediis longioribus. Kommer meest overens med Fn. Sv. 157., men er langt mindre, eller lidt større end en Kramsfugl. Den er altid om Foraar og Efterhoft i Sælsfab med Heiloen, hvorfor den kaldes Lorræl, og man skulde tænke, at den var Loens Unge, hvis man domte efter Dies synet, langt borte; men den følger Loen ogsaa om Foraaret, og desuden vise dens Kiendemærker en fuldkommen Forstiel. Den følger ellers Heiloen, fordi samme er stærker til at arbeide i Jorden, og søge sin Næring, leeder altsaa bag efter hvor Loen først har gravet i Jordsværen. h) Sandlo, *Charadrius (minimus)*, cinereo- & fusco-variegatus, collari nigro albo utrinque terminato. Kommer nærmest til Fn. Sv. 159. Den løber meget hurtig, og lægger sine Eg kort fra Strandbredden, hvor Grundten er sandig. Fuglen er stor som en Lærke, og hvid under Dugen og Bingerne. i) Klupa, *Tetrao (versicolor)* rectricibus albis intermediis nigris Fn. Sv. 169. Rypen er den bekjendte *Lagopus Auctorum*, og findes allevegne i Island. Gulken er dens Forfølger, derfor søge ogsaa Falksfængerne den, for at lokke ham i Garnet. Paa nogle Steder vester paa fanges den til Spiisning om Vinteren. Man gaaer to og to op paa Fjældene, naar Sneen er falden i Mængde, og have et 20 til 30 Favne langt Loo eller Line, af Uld eller Seglgarn, med en Strikke af Hestehaar

midt paa, hvor Rippen stikker Hovedet ind, og flyver op i det samme, da den derved besnæres. Naar Falken har dræbt, og hugget Hul paa den, begynder han at skrig. Man siger det kommer af Sorg, fordi Rippen er Falkens Søster, men at han ikke kiender hende, førend han kommer til Hjertet. Men rimeligst er det et Frydeskriig.

§. 678.

Tytlingar,
Passeres.

Tytlingar, Passeres, ere: a) Thrøstr og Skogathrøstur, *Turdus alis subtus ferrugineis, linea supra oculos albicante* Fn. Sv. 189. Navnet er endnu til i det Norske og Svenske, og denne, som er nogle *Turdus communis* og andre *Turdus minor*, kaldes Talletrast paa Norske (see Strøms Søndm. Vestr. 1 D. p. 260). Fuglen kaldes her Skovtrost, fordi den opholder sig ikkun hvor der er Birkeskov; alene om Foraaret, omtrent fra midt i April til midt i Majs-Maaned, forlader den Skoven og holder sig ved Gaardene, formodentlig for at samle Materialer til sit kunstige Neede. b) Thusu Tytlinge, er en liden brun graaspraglet *Alauda*, som vi tit have seet, men ikke faaer i Hænder. Dens hvidagtige Spragler ere største og længste paa Vryftet. Den opholder sig paa Marken i Tuernes Huuler og under smaa Steene. c) Snto-Tytlingur, *Fringilla remigibus albis, primoribus extrorsum nigris, reetricibus nigris, lateralibus tribus albis* (see Fn. Sv. 194. 2). Den beskrives i de Svenske Vidensk. Akad. Handl. for Aar 1740, og er, (som jeg og flere have iagttaget), Hannen, hvilken om Sommeren almindeligst kaldes Solstrikia, det er Solstriger, fordi naar det er Solskin, stille og godt Veir om Foraaret og Sommeren, sidder den paa Huuse og hoi Klippe, slaer og synger deilig som Kanariesugle. Hannen kaldes
ogsaa

ogsaa Tyrlings-Blikke; thi Blikke betyder en Hansugt, og bruges meest om de Hans-Atter, som ere lysere end Funktionner. Ellers bruges det Navn Steggur almindeligst, især om Vnder og Gias. Om Sommeren bliver Hannens mørkebrune Farve indsprenget med smaa guule Spragler, hvorved den endnu tydeliger skilles fra det Hvide. Paa nogle gaaer en sort Linie over Iffen fra Nabbet til Naffen; men paa andre (maaſtee de ældste) er den reent borte. Hunnen haver langt dunklere Farver end Hannen, især om Sommeren, og er uden Eviot Fn. Sv. β. Den haver omtrent samme Afvoetlinger i Farverne som Hannen, men overalt dunklere og utydeligere; den hvide er lys-aftefarvet, og især mørk paa Hovedet. Der er endnu et væsentligt Kiendemærke paa begge Kien, som er reent udeladt i Fn. Sv., saasemt det er denne Sugl, som der beskrives; nemlig en safran-rød guulagrig Krave om Halsen, som er smal bag paa, men breed foran, og meget kiendelig om Vinteren, især paa Hannen. Hunnen kan ogsaa synge smukt; hun sidder paa en Klippe nær ved en Fjældklofte, og Hannen paa den anden Side; de svare hinanden, og ligesom kappes om at synge, saa at det er en Lyst at høre derpaa, og det giver Gienlyd i Bjærgene. Snio-Tytlingen lader sig vel opdrage og tæmme i et Buur, da den synger godt; men det Par, som for nogle Aar blev stikket fra Jø-sand til Kiøbenhavn, har man dog aldrig faaet til at synge. Det tientsigte var derfor, at forskaffe sig unge Sugle, og faae dem til at yngle. Snio-Tytlingen giver en nydelig Spiise. Naar den tæmmes, vil den have Verlegryn, Havre- og Boghvede-Gryn, Arvesfrøe, Syrefrøe, o. d. Dens Klover maae stikres hver Maaned, hvis den er i Buur, ellers bliver den halt, thi de slides nu ikke, som tilforn, paa de haarde Klipper. d) Marin-Ærla, Motacilla

cilla pectore nigro. Fn. Sv. 214., er bekiendt overalt i Norden. Man siger at den kommer til Island hvert Aar med de fremmede Fiske- og Handels-Skibe. En gammel troeværdig Mand vester paa har derfor fortaalt mig, som noget underligt, at en anden Mand, som lagde sig efter Fjællefangsten i de første Bunde paa Arnarvatns-Heide, (en vidtloftig Fjældvei imellem Nordlandet og Borgarfjordsden), havde, tidlig om Foraaret, faaet en død Marierte i sit Garn fra Bunden; han kastede den bort, men undrede sig dog over, hvorledes denne Fugl var kommen heel der ned, og kunde fisses heel op igien. Man kunde, ved denne Fortælling, der neppe er digtet uden al Hensigt, falde paa de Tanker, at Marierten er en Dvalefugl, ligesom Svalen og flere; hvilken Meening og er bleven bekræftet ved særdeles Hændelser. I blandt de nyeste er *Klein*, som har skrevet derom, og stadfæstet det med Beviser, i sin Tractat de Hybernaculis Hirundinum & Ciconiarum. Marierten bygger et kunstigt Reede imellem Steene i Gærder o. d., og lægger der sine Æg; Ungerne ere aftegraae, lidt blaaagtige og næsten af lige Farve, ved første Anseelse. e) *Steindepill*, *Motacilla dorso cinereo cæruleascente, fronte alba, regionibus oculorum nigris*, er de Norskes *Steindolpe* og *Steinsqværte*, samt *Auctorum Oenanthe* eller *Vitiklora*, see Fn. Sv. 217. Den kommer om Foraaret, tillige med næstbemældte Art, og er maafee ogsaa en Dvalefugl. Almindelig beskyldes den for at hugge Vveret paa Koer og Gaar, hvoraf det skal hovne op; men vi ere endnu ikke visse derom. Den lægger Æg i Steengiærder. Den unge Steindepill faaer strax det første Aar den samme Farve, som de Gamle, undtaget at Fodder og Næb ere gulagtige ogsaa i det andet Aar. f) *Rindill*, *Musarbroder*, *Motacilla fusca, cauda surgente*,

er den mindste Fugl i Island. Jeg har ikke faaet den i Hænder, men tide seet og betragtet den. Den har sort Næb og Been. Oven paa er den mørkebrun, eller sort og gulfspraglet, med lidt lysagtigt iblandt, smukt tegnet, men synes kun brun noget borte. Neden under, og foran, er der meere hvidt iblandt, saa at Fuglen er der kiendelig lysere end oven paa. Næbbet er lidt kortere end paa de andre Motacillis, og temmelig tykt. Pes Posticus er lang; Stiarten staaer næsten lodret opreist. Den bliver maafee Fn. Sv. 132, og Hills Motac. 12., en Vren eller de Tydskes Saunkönig. Rindelen er i sin Levemaade befyndelig; man seer den stelden om Dagen, da den holder sig i mørke Huuler, som tilsluttes om Vinteren med Sne og Is; men den haver dog altid en forborgen Udgang om Natten, og i Tusmørket er den meest oppe, og oftest nær ved Husene, skrigende lavt *Tirriirii*. Fuglen er en stor Elsker af det Islandske røgede Kiød, hvorfor den flyver ind i Skorsteene, og opholder sig der i Sod og Røg, søgende meest Faarekiødet, hvor den graver sig ind i de muskuløse Deele, og bygger sig der Berelser. Naar Bonden mærker dette, sætter han Sprinkelværk i Skorsteenens Nabning, hvor Rindelen ikke glierne tør vove sig igiennem. Andre ansee den for en ond Fugl, og sætte, af Overtroe, 2 Pinde i Kors over Nabningen, meenende, at den ikke tør fare der igiennem. Man kalder den *Muse-Brøder*, tildeels af Farven, deels og fornemmelig, fordi den, ligesom Mूस, søger og behandler Kiødet. Den synes at være *Pontoppidans* *Kiød-Meyse* (see Morges Nat. Hist. p. 134), endfiønt Farvernes Beskrivelse m. v. kommer ikke overeens; men samme Beskrivelses Ufuldkommenhed viser, at Forfatteren selv har ikke seet Fuglen. Det bør endnu undersøges, om den lille Spurd,

som ligeledes æder Færsingerens Kød, og som de kalde *Musens Brøder*, er ikke denne selsomme Fugl. g) *Svala*, *Hirundo nigra gula albicante*, Fn. Sv. 246. Den sees iblandt paa Vesterlandet, men lægger der ikke Æg, uden meget sielden.

§. 679.

Ubekiendte
Spurve: Arter.

Undertiden træffes her i Landet ubekiendte Fugle, hvoraf jeg haver seet nogle, og især de 3 efterfølgende Spurve-Arter. Disse maae tildeels være fremmede; thi de opholde dem den heele Tid paa øde og ubekiendte Steder. Hvad Spurvene angaaer, da ere disse: a) En *Motacilla*, som ligner *Mariælen* i Skabning, men er meget mindre og smallere. Den haarde Vinter 1753 og 54 saae jeg den paa Vedøe (Sønder paa), hvor den, iblandt *Eniotyttinger*, kom til Høestakkene. Den var overalt isygraa og lidt blaaagtig. b) En stor Spurve, noget nær som en *Skov-Trost*, saae jeg 1763 paa *Søddogsdals Tuun*, midt i *September-Maaned*. Hoved-Farverne vare som paa *Solstrøkens Hun*, dog alle mørkere, især paa *Brystet*. Men deri var den ganske forskiellig, at *Stiært-Stædrene* vare oven paa *Safran-røde*, hvilket best kom til Synne, naar Fugten stoi. Det yderste af *Rectricibus* var fortaagtigt; Hovedet var brunt, men en sort Plet, dannet som en *Halv-Maan*e, bag og nedentil ved *Dinene*. Evers over *Brystet* oven til gif en sort Ring eller Krave; Næb og Fodder vare sorte; Flugten og Kysten vare kiendelig langt stærkere end *Solstrøkens*. c) *Audna-Tytling*, *Passer colore brunneo, fronte ferruginea*. Denne rare Fugl har uden Tvil hjemme i *Island*, især *Vester* paa; den skal boe paa høie Stæde, hvor *Mennesker* sielden komme; men efter mange Aar kommer den dog ned til *Bygden*, især til *Breedefjordens Øer*, (maaskee fordi den mangler

mangler Underholdning til Fiælds), i store Flokke, da den er saa tam eller taabelig, at den sætter sig paa Mandsofkens Huur og Hætte. Denne Viting er ikke større end Rindelen, men tyk og klodset, brunn overalt, dog lysere paa Brystet. Den skilles der ved fra alle andre Islandiske Spurve, at den er rød for paa Hovedet. Den søger meest Føde af Arve eller Høns-Græs.

Om Fiskene.

§. 680.

Paa Vestfiordene findes alle de Arter af Fiske, som falde ved Vester-Fjælen, og ere nævnte i Sneefjælds-Næffets Befrielse (§. 528.). Upsen, Langen, Keilen, Lobden og Savsilden ere her ikke almindelige; Torst falder her og i mindre Mængde end der, undtaget ved Isefiorden. Men Karfent (l. c. No. 12.) fanges tidt i Biarnoe. Efterfølgende Arter ere dog Bestier paa meere almindelige. a) Kopsild, Clupea (lata) maxilla inferiore longiore, dorso prasino, er Auctorum Clupea quadruncialis, dog adskiller den sig meget fra *Artedi* Beskrivelse. Dens Skæl og Farve ere ligesaa deilige som Sildens; den er 4 Tommer lang i det høieste, og 2 Tommer bred, feed og nydelig at spise, dog skiotte Indbyggerne ikke om den; Lunden derimod fanger den flittig, og bringer den til sine Unger. b) Traunus Sile, Strands og Sand Sile, Clupea (longa, tenuis, argentea) maxilla inferiore longiore tuberculo insignita, cauda forcipata, er 3 Tommer lang og 3 Linier tyk; maafee den bliver Ammoditytes eller Torianus Auctorum (v. Syst. N. 123); det Engelske Ravn Sand-El bekræfter det noget; thi Fisken lever lang Tid paa det Tørre i det fugtige Strandsand, til Floden kom-

Kopsild,
Traunus
og Sile
Sietingur.

mer igjen. Lunden, Zeisten, Alkerne, men Tærnen især, ere dens Liebhabere. c) *Skeria:Steinbiter*, *Blennius maculis 10 & ultra nigris utrinque ad pinnam dorsalis pungentibus*, er den forbemeldte lille Fisk, som Zeisten meest søger efter (§. 671.). Den ligner noget i Skabning *Sco:Uben*, og deraf have Indbyggerne taget dens Navn. Paa Huuden og i Kiødet er den rødagtig. I Flod-Tiiden løber den op til Landet, og bliver, naar stor Ebbe er, -tidt tilbage paa det Tørrø, da den kan hastig krumme sig og springe op, som en Slange, saa haardt og hurtig, at man ikke let kan beholde den i Haanden. Danfke Folk paa Sønderlandet kalde den derfor *Spretfisk*. Nys-Jinden har 70 til 80 radios.

§. 681.

Hrognekse.

Hrognekse, *Cyclopterus Linnæi* Syst. N. 132-I. Hannen kaldes paa Jslandsk *Rødmage*, paa Dansk *Steenbider*; Hunnen, som er langt større, *Graasleppa*, paa Dansk *Qvapsøe*. Bugen paa Hannen er hoirod, dog falder den iblandt graa, da den kaldes *Graamage*, og er kun en Forandring. *Hrognekse* kaldes begge Kien under eet, af Hannen, som hedder *Hrognekall*. Det Norske Navn *Rognkæpe* er fordreiet deraf. Leveren sidder umiddelbar under *Diaphragmate*, tæt hos *Maves Munden*, og er heel stor; derfor kan *Svartbagen* saa let komme til den. Hvorledes denne Fisk fanges ved *Breedefiorden*, er maadt i *Forveien*; men i *Hattixfiord*, *Ømundfiord*, og andre *Fiorde* der imellem, fanges en stor Mængde af den i *Varn* af *Tog*, d. e. den stive *Vinter-Uld*, som ligner *Camel-Haar*, hvilken *Fangst* drives her retskaffens, og bæder end andensteds i Jsland, da *Fisken* bruges deels til *Spisning*, deels til at sælges speget til *Fremmede*,
 hvilke

hvilke holde den for en nydelig Spiise. Garnets Farve er enten graa eller brun; Masserne til Graasleppen skulle være store, som paa Sælhunde-Garn; men paa Rødmave-Garnet, som sættes inden for hint, mindre, da Rødmaven løber giennem Graasleppen Garnet. Rundemaven, som de Handlende kalde den, bliver ferst deels steegt, deels kaaet i Suppe med suur Balde, da den smager ret vel og giver en sund Føde (§. 656.). Paa den Fisk, som speeges, fikres Hovedet, Sporden, det tynde af Rugen, og den runde Finde af, derpaa hænges den op i Wind, hvor Solen ei finner, for at tørres; Salt kommer man aldrig paa den. De Rognkæiser, som falde i Sælland, ere hverken saa seede eller faste i Kidet, have heller ikke saa behagelig Smag, som de Islandske.

§. 682.

1766 Bildere falde her; a) Brodda-Mus og Særrænding, Brodde-
Mus og
Flydra. Cottus cirris plurimis, corpore octogono. *Artedi Gen.* 49. *Synon.* sp. 87. Den er *Cataphractus Auctorum*, og findes iblandt Vesten paa, hvor den kaldes Særrænding, fordi den ved første Diekast synes kun at have 6 Kanter. b) Flydra, er Helleflynderen (§. 528. No. 9); den fanges meget stor i Jøkefiordene; jeg har seet een 5 Alne lang og næsten 3 Alne breed. I Helleflynderens Mave finder man allehaande: Erøstykke af Vaade, forrustede Jærn-Angeler, og, som endnu er mærkværdigst, og dog sandsfærdig berettet, Stykker af den Gronlandske Jis, store som en knyttet Næve. Paa Oddbiørns-Sker ved St. Hans Dags Tiid fandtes 1731, i en opstaaen stor Helleflynder, saadant Stykke Jis, da dog ingen Jis var paa den Tiid nogensteds nær ved Landet. Den rødspættede Flynder (*Platea Auctorum*) findes her iblandt, men ifkun maver, og spiffes aldrig.

Ee ee 3

§. 683.

Steinbitur.

Steinbitur, Anarrichas (l. c. No. 12. og Syst. Nat. Ref. 122). Af den ere her 2de, til Anseelse meget lige, men dog forskjellige Arter. a) Den bekjendte *Lupus marinus* Auctororum, Anarrich. non maculatus, er Vesterlandets fornemste Fisk, der ligesåa meget haver tiltaget i næstafvigte 50 Aar, som Torffen har taget af; thi for den Tiid fangede Indbyggerne, at forstaae de imellem Fuglebiærget og Isefjorden, meest af Torffen. De have ellers den Meening om Steenbideren, at den jager Torffen bort; dog kan den ikke beviises. Fiskens Beskrivelse og Historie kan læses i *Artedi* Gen. 23. Synon. 38. og *Norg. Nat. Hist.* P. 2. cap. 6. Et Nordmanden ogsaa spiser den, ser man af Søndmørs Beskrivelse. Naar Steenbideren kommer til Landet om Foraaret i April Måaned, og undertiden før, er den meget maver; men den bliver snart feed af den Mængde Muslinger, især de 2 i Norge bekjendte Arter Krages og meest Østkiæl (*Mytilus major*), som den finder kort fra Stranden. Den haver en stor og udstaaende Mave, hvilken den pakker fuld med den knusede Skel. Saa snart Fisserne træffe een op, aabne de Bugen, tage Maven ud, og kaste den over Borde, hvilken Maade maaffee bliver den største Narsag til Steenbiderens Mængde, da de vel fra alle Kanter søger til slige Steder i Havet; Vaadene kunne ogsaa føre 2 Deel meere Fisk, naar Maven ikke følger med. Naar Fisserne fange Steenbider, maae de tage dem i Agt for dens stærke Tænder, hvilke ikke ere saa haarde eller brækkelige, som i andre Dyr, men overmaade seie, og ligesom hornagtige. Dens Dentes molares ere de saa kaldte *Lapides Bufonii* (see *Dale Pharmacol.* P. 3. p. m. 513), hvilke lade sig farve og smukt polere. Galden haver en sæbeagtig Virk-

Virking, saa at skident Ulden-Voi bliver meget smukt hvidt deraf, som jeg haver prøvet. Skindet er stærkt og smukt, marmoreret paa Finderne, og med granulerete Figurer paa Siderne og Bugen, lignende Chagrin. Naar det er udspændt, tørret og ellers vel behandlet, er det ret smukt, og brugeligt til allehaande Overtræk. Dets naturlige Farve er sort og blaagraa, og smukt tegnet, med store Pletter. Man kan farve det sort, i den Saft som bruges til Badmel (S. 230 til 233.), da det endnu bedre ligner Chagrin. Man kunde faae fra Vesterlandet en heel Deel deraf for en ringe Priis, og endskjønt Indvaanerne bruge det daglig til Skoe, meener jeg de kunde med Fordeel sælge et Stykke, som de kalde den eene Side af Fisken, (thi Skindet trækkes af hver Side for sig), for 1 Skill. Courant. Steenbideren tørres, kaages og behandles ligesom Torst. Naar den er seet, smager den vel, først kogt, og ligesaa den Suppe, som tillaves af den med den suure Balde. De som ere meere lækre, lægge den ferske Fisk aldrig paa Græs-jorden, men paa Klipperne; thi de troe og berette eenstemmigen, at den fordæves derved, og taber sin rette Smag. Vindtørret Steenbider som er velbehandlet, og hverken harst eller suur, er sod i Røddet og ligner Rav og Rørling i Smagen. Den seede Steenbider spises saavel fersk, som vindtørret, uden Smør, af de fattige, for hvilke Torsten, som maa spises med Smør, salder alt for kostbar. Nogle have forsøgt at virke, som Klipfisk, den Steenbider som ikke er seet, hvilket har temmelig gaaet an; Den seede lader sig og salte og virke som Klipfisk, men den bliver meget stærk suuragtig i Smagen; dog kunde den i Rødsfald bruges af Arbeidsfolk om Vintren. De fornustigste af Indbyggerne anse det som en Lykke for Landet, at Steenbideren er ingen Rødbandsvare for Fremmede;

thi

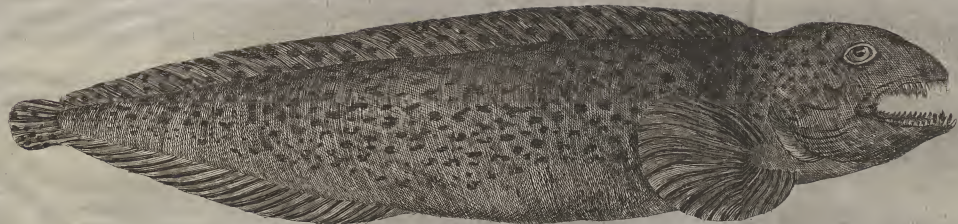
thi endskönt Torfken slaaer seil, kommer dog denne Fisk til Landet. I de sidstledne haarde Aaringer holdt den Livet i mange Mennecker, ikke aleene paa Vestfiordene, men og paa Sønder- og Nordlandet. Prisen er gjerne 1 Eldr. til 5 Mk. Spec. for 60 Stykker; men i haarde Aaringer stiger den til 1 Aldr. Sp. Derimod har man kundet i disse sidste Aar faae 60 Stkr. for 2 Mk. Croner. Lige som Steenbiderfangsten tager til, saa løber denne Fisk alt nærmere op til Strandbredden; saa at Fiskerne undertiden ikke roe længer ud, end at man kan raabe til dem fra Landet. b) Glyre og Steinbits-Broder, Anarrhichas (minor) maculis nigris rotundis totus conspersus, er en nye Art, som ikke er før bleven bekiendt. De sorte Pletter giøre vel ingen væsentlig Forstiel; men Tænderne, der ere smalle, spidse og haarde, det er at sige, af den samme Materie, som de fleeste andre Fiskes Tænder. Dentes molares ere ej Bufonites; thi de ere smalle, ophoiede, tætsaaende, ikke i tvende Rader, som i den første Art, men uordentlige. De forreste (incisivi) ere i Glyren faste, men løse eller vaklende i hin. Den haver under i Svælget 3 Rader af smaa Tænder, og lige saa mange over; men Steenbideren har ingen paa dette Sted. Glyren er fin i Klodet, og giver serff kaagt en behagelig Spiise. Den fanges ellers ikkun i liden Mængde.

§. 684.

Voamere,
Vaagmar.

Voamere eller Vaagmar, er en meget rar Fisk, som neppe er hidindtil bleven ret bekiendt hos Fremmede. Jeg har vel tidt hørt tale om den; men aldrig kundet komme over den, forend i Aaret 1764, da mig blev tilført et torret, men meget fordreiet og tildeels beskadiget Exemplar. Fisken er meget besynderlig, og den Fisk som staaer allersidst i *Artedi* Strift, og han har ikke kundet fore

Anarrichas, Ayre.

TAB. XII

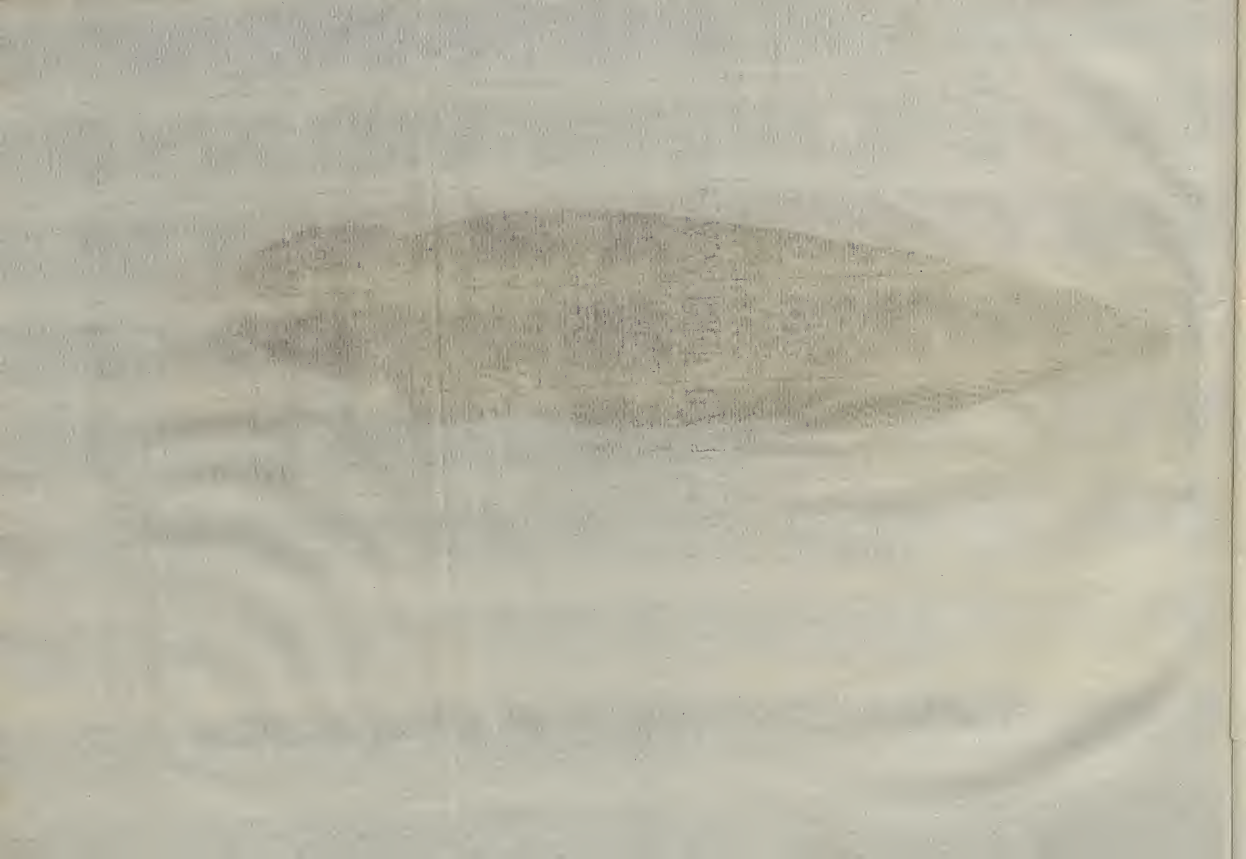
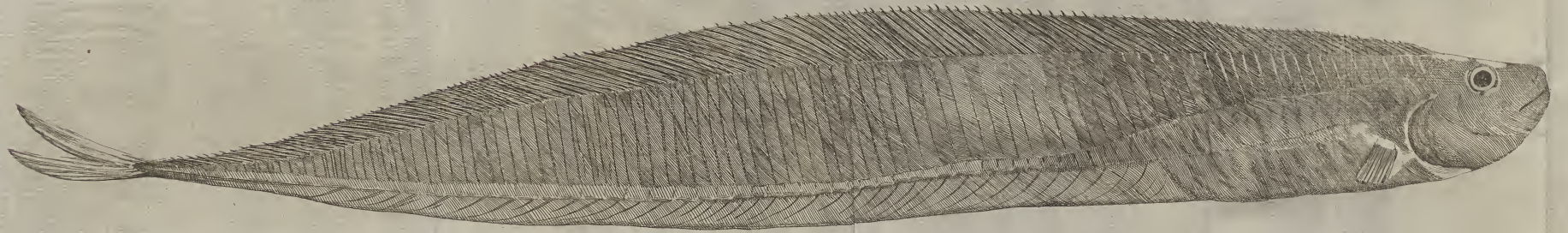
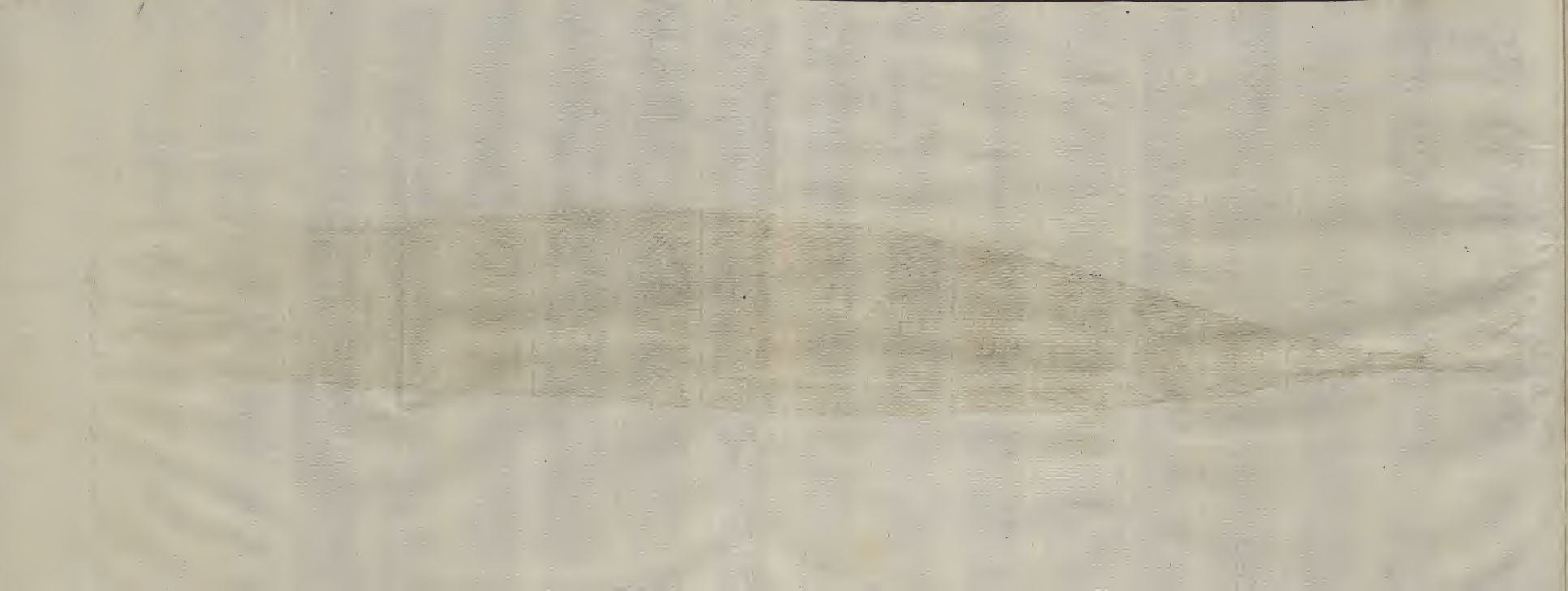

Fig. 592.

Lepturus, Vaagner.

TAB. XLIII.

føre til nogen Orden eller Slægt, er uden al Tvil denne. Men herved forekommer en betydelig Forskiel: *Artedus* siger om sin Fisk, at den har ingen Spord; da denne vores har dog een. De andre Forskieligheder ere ikke betydelige. Om den kun haver een Næse bore kunde jeg ikke tydelig see paa mit Exemplar. Den havde meget fine solofarvede Skial. Resten: Hovedet, Tænderne, Fingderne, Sidelinien, Aculei, Cauda, heele Fiskens besynderlige Skabning, alting kommer overeens med den *Artediske* Beskrivelse, saa jeg kan ikke andet end holde begge for een Art. Hvad Sporden betreffer, da kan man giætte sig til af Beskrivelsen, at *Artedus* ogsaa har beskrevet et torret Exemplar i noget Cabinet; Sporden har været brækket af og borte, hvilket er meget rimeligt, fordi Fiskens Rumppe er meget small og soag; det var ogsaa flett med mit Exemplar; men Sporden hang dog ved; den er lang og temmelig breed, tvelflovet som paa en Fjinder: dens Rædii ere ikke flere end 4 eller i det hoieste 5, enkelte, med en meget fin og tynd Membrana, over og imellem dem. Endskiont nu Sporden kommer til, kan Fiskens ligesuldt beholde det *Artediske* Navn *Lepturus*; thi Rumpen ligesaa vel som Sporden er overmaade tynd og small. Til *Artedi* Beskrivelse kunne endnu lægges følgende Poster: Brykfinnderne ere overmaade smaa; Leveren liden; og rødagtig ligesom i Hrognkelsen; Galden er lidet hoitsegren og gienneifigtig. Waagemærens Længde er 2 Salländske Alne: Hovedet henved 5 Tommer bredt, og Fisken, hvor den er breedest, 7 Tommer, men Dykkelsen kun 2, hvor den er størst. Dens Been ere bløde og svampagtige, ligesom i Hrognkelsen, og Riødet meget løst og gelatincux. Fiskens Farve er ret smuk. For ved og imellem Dinene sort; ligesledes oven paa Hovedet og Nakken; samt en stor rund Plet af samme

samme Farve over Ano og oven for Vertebris (Rygledene), og det synes at Røddet, eller Fisken heelt igiennem er ogsaa sort. Bags eller Ryg-Finden, den smalle Kumpe og Sporden har en hoivord Farve; men Resten er som Sols. Fiskens Natur er Denne, at den om Tidtiiden søger til Landet op i Biger, hvor Grunden er sandig og Vandet ikke dybt, hvor den bliver tilbage, undertiden paa det Torre, naar Vandet er saldet ud. Vog hedder Biig, og Mær en Møe; man skulde altsaa tænke, siden Fisken er saa smuk; sin i Røddet m.v., at den heller er bleven kaldet Møe, end en Hoppe. Den lever nogen Tid paa det Torre: Indbyggerne holde den for forgiftig, fordi Rønnen vil ikke æde den; men den æder heller ikke giærne Rognkællene, som ligne denne Fisk i Røddet. Naar man rører ved Fisker; medens den er fersk, hange de fine selsfarvede Skæl ved Ringrene. Angaaende Sporden, som fattes paa det Ardeiske Exemplar, da kunde den ligesaa giærne blive borte, og Eieren indbilde andre at den aldrig havde været til, som Ostindies farerne have, kundet indbilde de Europæiske Lærde, og andre om Paradisfuglen, at den havde ingen Been, siden den behøvede dem; ikke; thi den opholdt sig altid i Luften. Det er sandt nok, at Fuglene, medens de flyve, behøve ikke Beenene; men derimod skal Baagmærken neppe kunne undvære Sporden i hendes Element.

S. 685.

Ferskvands-
Fiske.

Ferskvands-Fiskene ere: a) Hall og Biartaall, Muræna (Angvillia) unicolor; maxilla inferiore longiore. Endstiont Hal findes snart allevegne i Island, seer man den dog meget siælden; thi den fanges ikke, da Indbyggerne tænke, ligesom Sersin beretter om de Sømdorfske Bønder, at Halen er hellere Slange end Fisk. Paa Rødesand, i Falsnefiord og flere Steder vester paa findes

findes Mængde af Al; der fanges og noget lidt deraf paa følgende Maade, som Indbyggerne have lært af deres Forfædre: De tage en Stang med et Hoved eller rundt Hiul paa, besmøre Hiulet oven paa, nær ved Stangen, med oplagt Mælk, og sænke samme ned til Bunden; hvorpaa Alen, som elsker denne Mading; og strax seer den hvide Farve, kryber op paa Hiulet, ruller sig omkring Stangen og begynder at spise i Magelighed; derpaa rykkes Stangen op. Man har ogsaa truffet store Al i Stranden, hvor ferste Vand rinder ned; om den er *Muræna* (*Conger*) eller *Sav-Al*, skal jeg ikke sige. b) Om *Lax* er nævnt tilførn; den kaldes ifkun i Dale-Syffel og ved Kutefjorden (§. 91 og 343). c) *Aurride*, *Salmo squamis argenteis, maculis nigris brunneo cinctis, pinna pectorali punctulis 6 notata*, er *Trutta salmوناتa* og *maculata Auctorum*, og findes her baade i salt og ferst Vand. Den er endnu nydeligere end *Laxen*. d) *Laxbroder* synes at være den samme som Sydlændernes *Gjæsting*. Den kommer Ørreter meget nær i Skabning, men den er større og tykkere i Bugen, har finere Skæl og flere Pletter. Den fanges her paa saa Steder. e) *Læfia-Silunge*, *Salmo maxilla inferiore longiore, maculis rubris*. Fn. Sv. 309., er *Trutta fluviatilis Auctorum*, som af nogle kaldes *Sænge*, endskjønt det Navn hører egentlig Hantlaxen til. Denne Art er her almindelig. f) *Rødbirtingur*, *Vatna-Silunge*, *Salmo dorso nigro, lateribus cinereo cæruleis, ventre late fulvo, pinnis ventralibus & ani eleganter rubris longioribus*, er *Umbla minor Auctorum*. og almindeligst i de ferste Søer i Island. g) *Reyður* og *Meikía*, *Salmo lævis, pinnis maximis, corpore subtereti pallide fusco*. Denne Art, tillige med den næstnævnte, fanges jævnligh

i Vandets fiskeriige Soer. h) Brandkød, *Trutta longa fusca*, capite obtuso, er en liden Forelle-Art, som findes vester paa i smaa Bække: Den er 1 Fomme tyk og 5 Tommer lang, og søkkes at spise, endskiont den ikke bruges dertil. Den fanges af Born med Angler af Knappenaate, og Fiskerne bruge den som den allerbedste Mading for Smaatorst. i) *Trutta ex albido testacea*, maculis in dorso quadratis nigris, er en endnu lidet mindre Forelle-Art, som findes i smaa Bække, men benyttes ikke. Den er meget tam og artig. k) Hornsle, *Gasterosteus* (§. 528. No. 15.) *aculeis dorsi tribus*, er allevegne i ferske Soer.

§. 686.

Flere Ferskvands-Fiske, og Dvortroer herved.

Uden Tvil findes der endnu flere Arter; thi der ere mange fiskeriige Soer, som Indbyggerne aldrig fiske i, deels formedest deres Fraliggenheds Skyld; deels fordi man troer, efter almindelig Snaak, at der skulde være forgiftige Fiske, saasom Øfuguggen, paa hvilken Finderne skal staae forkiert; og Brøstkaalen, hvilken som en Slange skal rulle sig om Beenene paa Mennesker og Kvæg, som Kød og Heste, hvis de komme i Vandet, og ved sin Sorgsede øde Beenet i to. Foruden dette siges der at være een og anden fiskeriig Soe, hvori Trold og uhyre Skabninger boe, hvilke omkomme alle dem, der ville fiske. Et Exempel er Thyrisøvallevann i Strande-Syssel, tæt ved Gaarden Thyrisøvalle, en fersk Soe, hvor man daglig seer Mængde af Foreller, og tør dog ikke fiske. Om nogle Fiorde, og om Steder midt i Havet, fortælles samme Dvortroe; saasom om Hvamsfiord i Dale-Syssel, hvor man veed at Torfsken gaaer lige ind til Strandbredden, men ingen tør fange den, fordi der skal i forrige Tider være blevne borte saa mange Baade og Mennesker, der have villet forsøge at fiske. Man finder i Norge,

i Norge, og andre Lande, samme Slags Overtroe; for Exempel, berettes det om en fersk Søe paa Helgeland, at Indbyggerne tør ikke siske deri.

§. 687.

Vryffsinne Siske, som *Linnaeus* i hans Syft. Nat. Reform. ^{Vryffsinne} Siske har sat iblandt Amphibia, og ere tildeels bleve tilforn opregnede (§. 528. No. 16., 17. og 18.), fanges her ogsaa, og da a) Gaakallen (loc. cit. No. 19.) vester paa Landet. De største kunne blive 10 Alne Jotlandsk Maal, og give 2 meest 2½ Tonde Lever, og dertil en halv Tonde Eg. Af 1 Td. Gaakalls-Lever kan man faae ½ Td. Tran, mere eller mindre; thi Leveren er ikke altid lige feed. Gaakallen skal have en meget fin Lugt: Naar Siskerne sege den, pleie de derfor at slæbe en Pose bag efter Baaden, med et Stykke raadent Kød, et Sølhundehoved, Tranbærme, eller andet deri, som er meget stinkende, da Sikken, som er Liebhaber af sige Ting, lugter det langt borte, og inden nogle Timer, hvis han er paa nogle Miile nær, indfinder sig. Et Sølhundehoved, eller et andet Stykke Kød, stikkes og paa Meedekrogen, der hænger i 3 Alne lange Jernlanker, som Gaakallen ikke kan stiere over med sine skarpe Tænder; men iblandt snør han dog eller vrider dem i Stykker; Lankerne overstryges derfor med Tiære; thi den haver Afstøbe derfor. Naar man har trukket den op til Baaden, slaer man den i Hovedet med en Kiep, hvorpaa gærerne sidder et Som eller en Jernpigge. Undertiden hænger en anden Gaakall i Numpen paa den, som trækkes op paa Krogen, da Siskerne ogsaa ofte faae den sat med en Krog, og hvis den er liden, tage den ind i Baaden. Eggene af Gaaktærlingen spiises ferske, og tillaves tildeels som Ror-Eg, deels og som Eg-St. Huden bruges til Skoe

og kaldes *Skraapr.* b) *Saamære*, maaſkee det ſkal være *Saamær* eller *Saakallens Nøe*. Nordmændene bruge endnu det ſamme Navn, og denne Haa er uden Tvil *Squalus foſſula triangulari in extremo dorſo, foraminibus nullis ad oculos.* Art. Gen. 69. No. 13., nemlig *Galeus glaucus Auctorum.* Haamæren ſatſed her 4 til 5 Alne lang; Rumpen er 1 Al. bred; Hvidden er ikke knortet; Ryggen er blaa, og Bugen ſotſohvid. Hvad der berettes om dens Størrelſe, maa være en Skrivfeil, og læſes ſod for *Savn* (ſee *Norg. Nat. Hiſt. Tom. 2. p. 188.*). Denne Fiſk er meget haardſor, og ſarlig for de ſvage Iſlandſke Vaade. Det er mærkverdigt, at den er varm indvortes, og naar man ſtær den op, eſterat den er nyelig dræbt, for at tage Leveren ud, befindes den heed, og en Mængde varmt Blod løber ud af Bugen. c) *Saamuſen*, *Chimara monſtroſa Linnæi* (loc. cit. No. 20.), fanges iblandt i Patriſfiorden og flere Steder veſter paa, ſaa at den bliver ikke ſaa rar, ſom *Linnaeus* og andre af de Nære have tænkt; thi den har tilſorn været bekiendt. Man finder den under det Navn *Centrina* i *Wormii* Breve, og den bliver de Norſkes *Giml-Haa* og *Søe-Rotte*. Maaſkee *Artedi Squalus, cauda longiore quam ipſum corpus,* eller *Auctorum Vulpecula*, bliver eet og det ſamme (ſee *Gen. Piſc. 44-8.*). Haamuſens landſeformede Tryne har givet Anledning til det gamle Nordiſke Navn *Geirnefur*, eller *Geirnyr*.

Om Inſecterne.

§. 688.

Inledning. Hidindtil er næſten intet mædlet om denne Poſt, uden ſaavidt vi have opregnet, ved Leilighed, nogle af Hav-Inſecterne (§. 103,

104, 346 og 530). I forrige Tider har man kun vidst lidt af Land-Insecter her i Norden; man har endog paastaat, at der fandtes kun meget faa i Norge (see Norges Nat.-Hist. T. 2. c. 2.) og i Island næsten ingen (see Anderson s. 72. og Sorrebow's Esterr. p. 240). Man giver Kilden Skyld derved (see Pontopp. og Anderson loc. cit.); dog hvad Island angaaer, haver Sorrebow rettelig modsagt denne Meening. At ikke alene nogle, men og mange Insecter findes i de nordlige Lande, det haver *Linnaeus* vist, især i Hensigt til Sverrige og Lapland, og overalt heri bragt Folk paa andre Tanker. I Island findes endog nogle, bekjendte blandt Almuen, og betegnede med gamle Islandske Navne. Disse, samt mange flere, saae vi og berragtede, den Tiid vi reisde over Landet; men vi samlede ingen, deels fordi Reisen, som skedde til Hest, var saa besværlig, ei heller den rette Tiid af Aaret; nemlig August, September og October Maaneder, som vi reisede i; deels fordi vi hverken havde Boger, eller andet, hørende til denne Videnskab. Hav-Insecter samlede vi gaarlig. Men efterat jeg om Sommeren 1760 var kommen til Island, og fik bødre Roelighed end før, begyndte jeg at samle Insecter, var ogsaa lykkeligere deri end jeg havde ventet: alene i en Tiiden Dal samlede jeg hemimod 200 Arter; men det blev for vidtloftigt at opregne dem alle; thi endskiont Insecterne, formedelt deres Smaaheed og deres hos meget kunstige og underlige Skabning, Forvandlinger, Huusholdning m. v., fortiene største Agtsomhed, og tilige næsten uendelig fornøie og forøge Nygierigheden, saa bliver det dog ikke lige behageligt for alleslags Væser, eller saa tiensligt for Menneskenes daglige Huusholdning. Her blive; derfor kun nævnte nogle af de betydeligste Insecter, især de, som skade eller nyte Indbyggernes

paa

paa nogen Maade; dog det i den Orden, som er udvalgt og bifalden af de nyere Naturkyndige.

Coleoptera.

I. *Coleoptera.* a) *Gullvarta*, *Dermestes tomentosus ovatus*, *aurato-nebulosus*, er en *Hemisphæria Hillii*, og synes at være *Linnaei* *Dermestes* *Pilula*, endskjønt den har ikke den gylde Farve, som her er overtrukken ligesom med et tyndt Flor. Størrelsen er som en halv Vrt. Elytra have nogle ophævede Puncter og Strias, og derfor, samt af Skikkelsen og Farven, kaldes Insectet Guldvorte. Naar det mærker nogen rører det, eller kommer nær til det, trækker det sine Been ind under sit Harnisk, og ligger stille, som det var dødt. b) *Silakæppe*, *Curculio abdomine ovato niger, coleoptris striato-granulatis*, opholder sig, ligesom Guldvorten, i Haver iblandt Madurterne; men denne Art elsker især de hvide, runde og lange Roer, hvis Blade den æder om Natten, medens de krybe ved Jorden; om Dagen seer man denielden. Den er meget seen. En anden *Silakæppe*, som er glat, men ellers ligesom den første, synes kun at være en Forandring; den bruger samme Huusholdning, og gaaer paa samme Steder. c) *Jorum-Ope* eller *Jætte-Stud*, er *Staphylinus pubescens niger, Linnaei* *Maxillofus*. Her falde nogle Arter af *Staphylinis*, men denne er størst og fiendseligst. En anden næsten lige saa stor, men brunagtig, gaaer her under samme Navn, og synes at være en Forandring. De stinke begge, og holdes af Indbyggerrne for giftige. Hvis man med den lille Finger tør knuse *Jorum-Oren*, saa den doer deraf, og Fingeren bliver besmurt med Saften, uden at man faaer Skade, da siges, at samme Person bliver derved behjættet. Man finder i Historierne Fabler af samme Slags. d) *Brunnfluka*, paa Dansk *Vandkalv*, *Dytiscus e nigro-*

nigro-bruneus extremo abdominis albidò, siges almindelig at være et meget skadeligt Insect, ja vist nok dødeligt, hvis man faaer det i sig, og kan ikke ved Brækning bringe det op igien. Denne Bronkfluse opholder sig gjerne i Brønde og stille Vandpøse eller Bække. e) Jærnsmidur, *Carabus (vulgaris) niger*, findes her allevegne, og holdes for et uskyldigt Insect, som man gjør sig Betænkning om at faae ihjel. Carabi multipunctati ere Forsandringer af denne. Ellers findes i Island mange andre Arter af *Carabis*. *Carabus e nigro aureus*, kaldes her af nogle Gullsmidur, og et andres *Carabus vulgaris*. En mindre *Carabus, capite & elytris nigris, thorace rubro*, er *Linnaei* (Syst. Nat. Reform.) *Carabus melanocephalus*. f) *Scarabæus thorace inermi nigro, elytris rubris*, er *Linnaei Scarabæus Fimetarius*, rar paa Vesterlandet. Af *Scarabæis* har jeg kun seet meget faa.

II. *Hemiptera*. a) Vatskøsttur eller Vandkatt, viide alle *Hemiptera*. Folk at fortælle om, endskjønt jeg ikke har kunnet faae den. Den skal opholde sig i smaa ferske Søer, Sumper og stille Bække, og være meget skadelig for Mennesker og Hornkvæg, hvis den nedsluges, ja endog dødelig, hvis den ikke kan fordrives ved Brækning. Den er et stort Insect, brunnagtigt af Farve, med korte Vingedækker, og en Braad bag ud af abdomine; riimeligst bliver den en *Notonecta*, og maa skee de Nørstes Vandkatt, som ligeledes skal være skadelig for Mennesker og Kvæg, om den bliver nedslugt tilligemed Vandet (see Pontopp. Nat. Hist. T. 2. p. 80). b) Af *Cimicibus* har jeg kun seet 2de Arter. En som er *Cimex grylloides Linnaei*, og en anden *Cimex coleoptratus*, som maa skee bliver *Cimex litoralis*. Den første er meget rar.

Lepidopte-
ra.

III. *Lepidoptera* eller *Sidrilde*, ere her ikke mange bekjendte: de desles af Indbyggjerne i 3de Slags. a) *Stor-Sidrilde*; af den kalde de *Grossa-Sidrida* et graabrunagtigt lodent *Fiærild*, *Phalæna (maxima) colore obscure sericeo pallefcente, toto corpore plumoso, ore spirilingvi*. Det sætter sig gierne paa Heste, og derfor kaldes *Horse-Fiærild*. Et andet lidt mindre og ikke nær saa lodent, kaldes *Kaupmanns-Sidrilde* eller *Kiøbsmands-Fiærild*, fordi det sees ved de *Vilder-Handels-Skibene* komme til Landet. Men jeg har fundet dens *Puper* her i Haven, da de flyve ud i *Julii Maaned*: de ere rødagtige, og *Spidsen* af dem sort. En *Forvandling* deraf, som jeg saae, gik ikke for sig forend den 5te Augusti (1762), siden jeg havde holdt *Pupen* inde, hvor *Solens Varme* ikke virkede paa den. b) *Gras-Sidrilde*, eller *Græs-Fiærild*, kaldes under eet Navn *Phalæna geometra Linnei*, hvilke i *Julii Maaned* opholde sig iblandt *Græs* og *Urtter*, og blive *Spurve* og *Tærner* til *Bytte*. Af disse findes en *Deel* *Arter* med adskillige *Tegninger*, dog er *Grundfarven* paa de fleste en *hvid Solv-Farve*, med sorte, brune og røde *Stræger*, hvilke man kan forestille sig som *Characterer*. *Linnei Phalæna Fluctuata (Syst. N. Ref. 185)* er en iblandt dem. c) *Messfluga*, *Phalæna tota aurea, punctulis nigris conspersa (conf. Fn. Sv. 193- og 94)* er et her i Landet bekjendt skadeligt *Insect*; dens *Eruca*, som er *bleghvid* med *rødt Hoved*, og almindelig kaldes *Mæsur* og *Møslur*, opholder sig i *Husene*, og gior stor *Skade* paa *Klæder* og *Bøger*; man lægger derfor *Airam odoriferam* i *Kisten* og imellem *Klæderne*, hvilken, saa længe den har stærk *Lugt* hos sig, holder *Messuen* derfra. *Gesta-Sluga* og *Lios-Sluga* ere 2de *Messuen* nærtslægtede *Phalæna*, som ogsaa opholde dem i *Husene*.

Dale. Bardestr. Isef. og Strande-Syffeler. 603

Husene i Jøland om Vinteren. d) Af *Neuropteris* har jeg seet 2de Phryganeas, hvoraf den eene er *Linnaei* Phryganea bicaudata (v. l. c. Sp. 8.).

IV. *Hymenoptera*. a) En *Tentredo* aculeo crasso, op^{Hymenoptera.} holder sig her i Haverne. b) En *Ichneumon*, som er et lidet smukt Insekt, eller *Linnaei* Ichneumon Errator. En anden Art er en stor Ichneumon niger scutello flavicante, segmento abdominis secundo & tertio ferrugineis, som her er meget rar, og findes paa klipagtige Steder i Bygden. Den er Ichneumon sarcitorius (Syst. Nat. 215. sp. 7.). c) *Zunangs* Sluga, *Apis* hirsuta nigra, thoracis cingulo flavo, ano albo, er *Bombylius* Authorum og *Apis* terrestris *Linnaei*. Den er bekjendt overalt i Jøland, og opholder sig gierne i Gælds Sider, især hvor Krat og Lyng vøser, dog altid i Jordhuller, hvor den samler en god Hob Honning, hvilken tages af Indbyggernes, naar de finde Hullerne.

V. *Diptera* eller tvøvingede Fluere, findes her paa Landet i *Diptera*. Mængde. A.) *Tipula* kaldes her vel undertiden My eller Myg, dog især de smaa sorte Vand-Mygge. a) *Tipula* (*maxima*) alis hyalinis dilute fusca, maculis alarum nigris, pedibus longissimis; den er den allerførste iblandt Fluerne i Jøland, og opholder sig paa Klipper i Gældsiderne. Skulde den vel ei være *Tipula* Hortorum *Linnaei*? b) *Vængdils*-Sluga er en *Tipula*, som er hin meget liig i Skabning, men langt mindre, og har kun een sort Mæt paa hver Vinge. Denne opholder sig i Husene. c) *Tipula* *lutea* alis albis, in sedendo erectis, er endnu mindre, og findes ogsaa i Husene. Den er ret kjendelig af Vingernes bespændte Situation. d) *Theys*-Sluga eller *Tøestue*, er

Tipula culiciformis (Fn. Sv. 1135), og *plumosa* (Syst. Nat. sp. 19) *Limæi*; endskiont her er Forstkiæl i Farven. Bores er *Tipula nigra subvirescens*, *alis hyalinis non punctatis*. De andre Hoveds Kiændemærker ere saa tydelige, (saafom *Antennæ plumosæ*, og *Kionnets Forstkiæl*), at den bemeldte Forandring gjør ingen nye Art. Løvsluen lever under Sne og Is, nær ved Bække og Bælde, heele Vinteren; naar den kryber op paa Sneen, er det Tegn til Værligtets forestaaende Mildhed, hvoraf dens Navn har sin Oprindelse. Den opholder sig med de andre Vandsmyg, Arter, (som her ikke opregnes), nær ved ferske Søer om Sommeren, og i stille Væir sætter den sig paa Vandet, men bliver da Forellerne til Bytte, hvilke stærk søge efter den, som den største, der forslaae bæder i Huusholdningen for dem, end de smaa Myg. c) *Galdra*, *Fluga*, det er, *Hexerie*, *Flue*, ogsaa kaldet af Vingernes Farve *Tinfluga*, er *Tipula nigra subhirta*, *alis hyalinis*, *pedibus ferrugineis*. Nogle ville, at den skal være *Limæi* (Syst. Nat. sp. 26) *Tipula nigra glabra*, *alis nigricantibus*, eller hans *Tipula Marci*; men enhver kan see Forstkiællen. Det første Navn har den faaet deraf, at nogle Eenfoldige meene, at den er *Gan*, eller *Gandsluen*, ligesom den og skal være bleven brugt til *Hexerie*. Denne Art kommer ellers meest overens med Fn. Sv. 1127. *Tipula alis glauncis*, *puncto marginali corpore atro*, *pedibus rufis*. *Galderflu*en er meget dorst; den opholder sig i Husene om Vinteren, og naar der kommer ondt Væir om Sommeren, lægger den sig, og er saa mat, at den kan neppe staae paa sine lange Been, ligesom først om Foraaret, da den kommer frem. B.) *Musca*. Af disse *Fluer* er der størst Mængde i Island. a) *Musca (variegata)*, *thorace nigro*, *nitens*, ab-

abdomine virescente, lineis tribus transversis albis, *Nan-*
da-Fluga, er meget smuk, og saa stor som de største Spysfluer;
 den holder meest til i Lovetandens Blomster. En anden, som er
 meget mindre, og finallere, ligner denne noget, men er dog for-
 skjellig i Farve og Skabning. Den er *Linnaei* Musca pyrastrii.
 b) *Mykfluga* eller *Møgflue*, er Musca hirsuta lutea, puncto
 alarum fulco, og den bekiendte Musca stercoraria Auctorum.
 Fn. Sv. 1068. c) *Sagrasfluga*, Musca gibba, capite albo,
 luteo & viridi variegato, corpore aurco, er det smukkeste In-
 sect, som jeg har seet i Island. Den er mindre end Musca do-
 mesticæ Auctorum. Antennæ ere sorte, Hovedet oven paa
 grønt, imellem Antennerne og neden under hvidt, og rødguult
 paa Siderne. Beenene have den samme Farve; Brystet og Vins-
 gernes ere hvide; Scutellum og Halteres grønagtige; Resten er
 guldfarvet, dog Thorax lysest og smukkest. Favresfluen træffes
 i og ved Husene, men er meget rar. d) *Madfluga* eller *Ma-*
*diffe*flue, Musca (aurata) thorace nigro, abdomine cæruleo-
 viridi, er den almindelige Spysflue. Her findes 3de andre af
Linnaei-Muscis auratis, som er lige store, og bruge samme Huus-
 holdning, hvorføre de af Indhyggerne tages for een og den sam-
 me, og betegnes med samme Navn. Dens Æg kaldes *Viigia*,
 og Larva *Madkur* eller *Sistmadkur*, fordi den findes gierne i
 Fisk, som skal tørres, hvorover Maddiffe-fluen er meget skadelig
 i Island; thi ikke aleene Fisk, men Kiød og andre bløde Madvarer
 fordæres af den. Marietelen og dens Unger-giere Indvaanerne
 stor Nytte i den Henseende, ved at søge og fortære dette Slags
 Maddiffer. Man tager ogsaa store Stykker Kiød og Fisk, som
 ere fulde af disse Larver, forvarer dem paa et vist Sted, lægger

Jordsvær der oven paa, og tager saa noget deraf efter Haanden, for at kaste i en fiskerig Søe, hvis den er nær ved, og hvor Garn skulle sættes eller trækkes, da Forællerne, som ogsaa ere begierlige efter disse Mad-differ, søge derhen, og komme i Garnet. c) *My-fluga*, den bekjendte *Musca domestica*. Fn. Sv. 1106, er her almindelig; men her findes og flere smaa og mindre Arter, som alle betegnes med dette samme Navn, især *Musca nigra fronte alba*. Fn. Sv. 1107. C.) *Særlus*, *Hippobosca (ovina) alis nullis* (see Wästg. Nesa). Dens Pupa see ud som Noe-Frøe, og leve om Vinteren i Ulden paa Faarene; derfor vasse Hyrderne dem i Saltvand, og hvis dette hjælper ikke, da i Urin, for at dræbe dette Uoi (§. 324).

Aptera.

VI. *Aptera*. A.) *Pediculi*. a) *Lus*, *Pediculus humanus*. b) *Naa-Lus*, *Pediculus fesus* Fn. Sv. 1154, findes her meget sjælden, og naar det skeer, kommer den fra fremmede Seefolk. Oprindelsen til det Islandske Navn er, at denne *Lus* skal tidt treffes paa Naa eller døde Mennesker. c) *Hesta-Lus*, *Pediculus capite & thorace rubris, abdomine cinereo-albido*. Fn. Sv. 1155. Den skal ogsaa findes paa Faar. For at dræbe den paa Heste, jages de ud i Bænde og Elver, helst i Søevand, om Foraaret, og naar dette hjælper ikke, vasses de i Urin. d) *Lunda-Lus*, *Pediculus (Alca arctica) e cinereo cærulefcens*, er stor som en *Pediculus humanus*. Den kommer tidt paa Lunde-fænger, æder sig ind i Riødet og opvækker en smertelig Kløen. Den holder sig fast, saa man tidt naaer kun Bagdeelen, da Resten sidder i Riødet og gjør ondt i lang Tid. e) *Kofu-Lus*, *Pediculus capite fusco, abdomine glauco*, findes meest paa de unge Teister, er heel stor, flad og rundagtig, som *Hippobosca (ovina)*.

Naar

pag. 688.

a. b. c. d. e. *Infectum Cancrisforme Land-huis.*
f. *Acarus Maur.*

TAB. XLIV.

Naar den faaer Oberhaand paa den unge Inagl, kan samme ikke voppe, men bliver til en Vantrivning. Denne Art er endnu ikke undersøgt, ei heller endeel andre Arter, paa Dyr og Fugle i Is-land, som ville maaskee udgiøre et stort Tal. B.) *Podura*. Af dem vil jeg kun anføre 2de bekiendte Arter. a) *Podura tota argenteo-aurata*, lanugine supra caerulea, antennis recurvis. Storrelsen er som en siden Loppe, og den kan springe forunderlig langt. Denne *Podura* opholder sig paa Sommeret i fugtige og kolde Huuse. Den anden Art er *Podura obscura caerulea*, antennis crassis, corpore cylindraceo versus posteriora crassiore, og kaldes Blaamor og Vatsblaame. Den bedækker Vandet i Bredde, Muddet og ferske Soer, nær ved Landet, saa de ere ganske blaa deraf: iligemaade Jorden i Haverne imellem Bederne, og ude paa Veien, hvor Jorden ikke er for maver. Af denne Insectets Huusholdning kunde man tænke den var Fn. Sv. 1179 eller 1178, endskiont Farven er ikke den samme. C.) *Acar*. *Maurar*. a) *Siskmaur*, *Acarus albus*, corpore spinoso, er det allermindste bekiendte og dog det allerskadeligste Insect i Is-land. Siskmoren er hvid glindsende overalt, undtagen en sort Net bag eller oven paa. Den har mange spidse og lange Tagger, især de som staae ud fra Siderne, hvoraf 2de ere de største, og andre 2de staae bag ud. Dette Insect fortærer Indbyggernes tørre Fisses varer, især af Torst og Steenbidere, saa at efter 1 til 2 Uar er den halve Deel af Riødet bortædt, og man seer tydelig hvordan Fisken er gnævet og udhullet. Indbyggerne, endskiont uvidende, fortære igien daglig nogle 1000de af disse Dyr, som sidde saa dybt inde i Fisken, at de ei kunne slaaes eller rystes ud, skiont dette skeer forend Fisken bankes. Naar Torstfiken forvares ude i Windhuuse,

i jævn-

i jævnlig Træk og Kuld, gjør Møren ikke nær saa megen Skade. Den æder ogsaa mange andre Ting, endog andre Insecter, hvilket jeg ofte erfarede paa min Samling; i Særdeleshed aad den Coleoptera og Araneas. b) *Steina-Lus* er *Acarus petrarum ruber* (see Fn. Sv. 1205 og 1206), langt større end den næstbemeldte hvide, og findes snart allevegne paa Strandbreddens Klipper og Steene. En anden lysrød *Acarus* findes her ogsaa paa mange Steder nær ved Havet; dog noget længer fra Stranden, end den røde. Den opholder sig i Klippe-Rifterne. D.) *Aranea*, som kaldes almindelig *Kongulo*, eller rettere *Kongulvosa*. Af dem er en stor Mængde i Island, især hvis *Phalangia* blive regnede dertil; thi her paa Vesterlandet ere der fundne, af begge Deele, henimod 30 Arter. Disse Insecter ere de vanskeligste at forvare; thi ikke alene svinde de ind, forraadne og hensalde; men den omtalte hvide *Acarus* har og meget forøret dem hos mig. a) Af *Phalangiis* er her almindeligst i Huusene *Phalangium pallidum abdomine linea nigra utrinque dentata, lateribus rubris*. Den er af middelmaadig Størrelse, = Linier tyk, og 1½ Linie bred. b) *Phalangium supra nigricans, abdomine notato lineis 6 transversis granulatis (Rosarium æmulantibus) pedibus omnibus longissimis*, findes ogsaa i Husene, men er rar; dens Been ere 6 Gange saa lange som Kroppen. c) *Stalla-Kongullo, Araneus (cruciger), abdomine ovato sericeo, albo & nigro elegantissime picto*, er et af de største Land-Insecter i Island, ½ Tomme lang, og 4 Linier bred. Den findes til Siælds, og fæster sin Væv imellem høie Klipper, hvori den fanger alleslags Fluer. Den gaar meget sent. Man finder den ogsaa nær ved Bygden neder i Lyngdalen. d) *Aranea nigra (Saecata)*,

(Saccata), thorace 3 lineis albis longitudinaliter ductis notata. Fn. Sv. 1219, Snoda Kongullo, paa Græsmarkerne.

e) Dorgdingull, kaldes ogsaa SisteKarl, og i de Islandske Lexidiis, skönt vrangellig, Maur eller Myre, Araneus totus ater, splendens, filo demissorio; den er en liden Ederkop, som findes i alle Huuse, og udspænder sit Garn eller Bæv uordentlig, hoiest under Taget, og det gjerne hvor man brænder Tran i Lampen. Dens Bæv, som deraf bliver fort, kaldes Hegome, og dette gamle Ord bruges meest for at betegne Verdens Forføngelighed, eller Ting, som have Anseelse af noget, men er dog af ingen Verdie eller Nytte. Hegomen samles og bruges til Saar og Bylder, for at tørre og reense: den skal være det beste Middell for slemme og fordærvede Skader; Saaret fyldest op dermed, og det hjælper tidt, naar andre Raad have været brugte forgjæves; men det gjør megen Smerte. f) Ar. (palustris minimus) niger, sees neppe med det blotte Øie, og alene i Blomsterne af Montia aquarum. E.) *Cancris* &c. a) Margfætla (§. 103.), almindelig vester paa, er en Cancer Brachyurus, som vel kaldes Tasteskrabbe af Danske der i Landet, men er dog, i Hensigt til crustæ margins æqvatos, noget forskiellig fra den, som spises i Danmark under dette Navn. b) Kofunga-Krabbe, Cancer Macrourus, chela dextra majore, er efter *Linnaei* nye Syst. N. Diogenes. Den findes her i alleslags smaa og store Snegle, Arter. c) Marthvare, kaldes af nogle Cancer Macr. rostrato supra ferrato, eller Regen, hvilket dog ikke falder nær ved Stranden. d) Marflo, er Cancer Pulex *Linnaei*, Fn. Sv. 1253. Den fordærver de Garn, der lægges for Toreller og Rodmaver i Stranden, og æder Fisken som kommer deri. Hvis de underste Masker

H h
giøres

gjøres af Hestehaar, skal den ei gnave dem. e) *Ostabiørn* eller *Ønstebiørnen*, bliver de Nørkes *Sistebiørn*, og er den store *Oniscus*, der, ligesom de andre, har 14 og ikke 12 Been, som *Pontoppidan* beretter. *Ovarium*, som nu er sort, nu rødagtigt, og bliver haardt og glindsfende, naar det er torret, kaldes *Ønstesteen*. De Gamle have troet, at naar man holdt den paa Tungen, og især, hvis man havde den levende *Ønstebiørn* i Munden, skulde man faae hvad man ønskede. f) *Oniscus fuscus*, *crusta carinata*, *macula in thorace alba*, er almindelig i Stranden om Foraaret. Man finder ogsaa iblandt dem *Oniscos nigros*, *maculis albis variegatos*, som synes kun at være en Forskellighed; de falde meget smukt og altid regelmæssig brogede. De største ere 4 til 5 Linier lange, og 2 til 3 breede. g) *Jardlus* er et nyt, meget smukt Insect. I Hensigt til Foddernes Tal har jeg kaldet det *Pediculus cataphractus*; men i Hensigt til *crusta*, *Insectum cancroides*; hvis man bliver ved dette sidste, faaer det et særskilt Sted næst efter *Cancros*, og foran ved *Oniscos*. Dets Beskrivelse er denne: *Corpus est rotundum non crassum, latitudine lineari, capite non a thorace discreto. Totum corpus (antennis & pedibus exceptis) ambit cataphracta, (qvalis in Testaceis), non articulata, gypsea, supra elegantissime efficta, margine ad latera elevato & in 14 crenas totidemqve incisuras divisio. Corpus inferne inter pedes convexum, superne (sive dorsum) parum depressum, sulco longitudinali profundo in medio notatum, utrinque sulcis 7 transversis minoribus, nisi proximo ad caput, qui profundus est æqve ac sulcus longitudinalis. Caput crusta qvidem tectum, sed extra rotunditatem corporis parum prominet.*

net. Antennæ duæ tenues simplices rubræ. Pedes sex per cataphractam exserti, fusco rubri. Postice in dorso supra anum lacuna triangularis profundissima sulcum istum longitudinalem terminat. Dette er Hannen. Hunnen har den samme Skabning; men Ovarium bog under Bugen gjør en betydelig Forskiel: det er sammensat af nogle (7 til 9) smalle og tynde Skaller, hvilke ere hvide, ligesom Insectet, og falde bort, naar det haver lagt sine hvid-glindsende Æg. De ere temmelig store og ulige, de største $\frac{1}{2}$ Linie i Giennemskjædt. Dette har jeg betragtet i Mæret 1762 d. 7 Junii, da jeg fik et Par hjem i Stuen, og Hun-Insectet lagde Æggene d. 11 i samme Maaaned. Begge Kion ere meget seene i Gangen; de findes gjerne paa Græsjoerden, deels imellem Rodderne, deels under de løse Steene, som ligge oven i Grønsværen, og nogle Exemplarer har jeg fundet i Blomsterne af Geranio.

§. 689.

Testacea falde her vel paa Vesterlandet, især nogle Arter af Orme. Cochleis, hvoraf mange have Islandske Navne; men siden de mestendeels ere fundne Sønder paa, giemmes de til det sidste Stykke. a) *Gordius pallidus*, capite caudaque nigris. Fn. Sv. 1265. b) *Lumbricus litoralis* (S. 104.), kan giemmes, hienne hos Sisserne, i 14 Dage, i Sand, som bliver befugtet med Søevand. En anden langt mindre Lumbricus, annulis circiter 40, papillis vix apparentibus, findes i Fiskenes Mave, der fanges ved Fuglebårget. c) Blodsuga, *Hirudo corpore tereti ventricoso, extremitate oris coniformi, cauda magis protracta*, er ligesom den sidstbemeldte rar, og findes i Fiskenes Mave sammesteds. Farven er hvid afskarvet. d) Tremadkr, Tere-
Hh hh 2 do

do navalis intra lignum. Fn. Sv. 1229, er den skadelige Orm, som fordærver Drivetømmeret. e) Drekku-Snigill. Savvel den sorte store Limax Fn. Sv. 276, som den lille, (*Limax cinereus immaculatus* ib. 1279), hvilken er almindeligst, findes Vester paa. f) *Lernæa* (*Salmonæa*) (see Syst. Nat. 257-3). Denne Orm har jeg fundet i Orredens Bieller, i den fjerde Soe i Sødlogsdal. g) Smockfiskur, kaldet paa Nordlandet Kolskrabbe, er *Sepia tentaculis* 10, corporis parte posteriore crasso, pone acuminato, driver til Strandbredden visse Aaringer. Naagerne ere særdeles begiærlige efter dens Indvolde. En anden Art *Sepia Loligo* skal falde i Isefiorden: den kaldes der Dile. h) Af Skollabraake, det er, Vandens Spyt (*Medusa*), findes her 3de Aeter. i) Krosfisker, *Asterias*; foruden de almindelige taggede og uden Tagger, med 5 radiis, har man fundet i Talsnesfjord een med 13, og en anden med 15 radiis, oversalt smaataggede, og af Farven violette. k) Tguller, *Echinus Esculentus*. Fn. Sv. 1289, er allesteds almindelig, spises dog ikke uden af Naager og Ravne. En anden *Ovato-gibbosus* (*Spatangus* Fn. Sv. 1290?) er her rar. l) Kuskel (§. 98.), som de Norske kalde ligeledes (Strøm i D. p. 201), falder i Mængde et steds i Vatrixfiorden, hvor den samles og spises af Indvaanerne. Den er hvid i Riødet og velsmagende. De 2de Mytuli, og Kufungen (§. 99. & seqv.) samles og spises af Deboerne. Af Land- og Ferskvands-Snekker findes nogle Arter i Sødlogsdal, som ikke ere seete andensteds i Landet, og hvorom noget mere bliver fortællt herefter.

Mærkværdigheder i Naturen.

§. 690.

Eufkiont Birke-Skov findes mangesteds Bester paa, er Skov-
 den dog kun liden, men den har været langt større i forrige Tider.
 I Sedlogsdal er ingen Skov, og ingen har hørt om, at den har
 været der; dog, da der for 3 Aar siden blev gravet hist og her i
 Jorden, for at søge Torv, fandt man tilligemed den store Styk-
 ker af forraadnede Birketræer. Om Lapaa-Dal i Dale-Syffel,
 hvor ingen Skov er nu at see, beretter den troeværdige Historie
 Lardala-Saga, at der har været Skov overalt, saa at man
 maatte i det 10 Hundrede Aar hugge og rødde Skoven op, for at
 bygge der Gaarde og Baanlugs-Huuse. Høgedals-Batn i same
 me Syffel (§. 553.) bringer tidt ned til Elven store Stykker af ned-
 gravet Tommer, som styles efter Haanden ud af Soebredderne.
 Jordbrand er bleven ommældt paa sine Steder. Strækninger Jordbrand.
 af flydende Lava findes dog ikke Bester paa, men kun Lage af
 Graunsteen, hoit og lavt i Fjældene og ved Stranden, hvilket er
 Tegn til, at Jordbranden paa disse Steder er ikke nye men gam-
 mel. Snallunger kaldes store rundagtige Steene, som ere tunge, ^{Uforvante}
 tætte og gierne idfaste. Af disse findes paa Thingmøndsheide og ^{Klipper.}
 andre Besterlandets Fjælde, hvor de hvelvingdannede Strækning-
 ser komme til Synne midt oven i Biargene (§. 551.), heele Klipper,
 2, 4 til 6 Favne tykke, som, tilligemed andre mindre, ligge oversk-
 oppe, ligesom de havde været baarne hidhen, eller nedrullet: fra et
 hoiere Fjæld, hvilket der dog ikke findes. Det er vist forunderligt,
 hvorfra disse Klipper og Steene kunne være komne; thi en Vand-
 flod, stiont overmaade stor, har ikke kundet aleene bringe dem did,
 H h 3 med

med munde der har været Jord og løs Grund oven paa, som Bandet haver bortskyllet. Hav-Isen, tilligemed saadan en Vandflod, kunde best bringe disse Klipper hid op, fra de lavere Steder; thi den afbryder heele Næs, Klipper og Øer (S. 645.).

Havvandets Afstagselse, og derimod Strandbreddens Forogelse, mærker man allevegne; dog kiendeligst i Breddefiorden, hvor adskillige Skier opkomme efterhaanden. Den Tid vi reisde over denne Fiord, kunde Deboerne paa 3de adskillige Steder opregne slige Skier, som ingen vidste af for 60 Aar siden; samme er at sig om Boder eller Blindskier og hoiie Grunde. Fra Parrisfiord kunde man, for 60 Aar siden, fare op i Dalsvatn med soerladede Baade; men nu er der næsten $\frac{1}{2}$ Mil ned til Havet, og Aaen eller Soens Udlob har neppe 1 Fod dybt Vand. Den sandige Grund, som voxer og afstager vepelviis, haver ventelig gjort meget meere til denne Forandring, end de store Spring, som undertiden indfalde, endskiont her er lidt meere Forskiel paa største Ebbe og Flod, end paa Sønderlandet; nemlig hoiest 14 Fod $\frac{1}{2}$ Tomme.

Mærkværdigheder om Indbyggerne.

§. 691.

Grønlands
Beboelse.

Den første Beboelse paa Vesterkanten beskrives i den trykte Landnams-Saga og *Arngrimi Jons* Specimine Islandiæ. De første Beboere komme meget tidlig, og bebyggede disse Øer hastig; men ved det en Colonie drog herfra over til Grønland, blev For-meerelsen hindret. Andre Skribenter sigte, det vare Nordmand, som først besatte Grønland, men det er ikke sandt; thi vel var Erik den Røde en Norsk Mand, fød paa Jæderen; men han drog ikke derfra lige til Grønland, men først til Island, med sin Fader,

hvor

hvor han boede sin meeste Tiid; han var endog kun ung, da hans Fader satte Boe paa Kysten ved Cap de Nord. 3 Forveien havde en anden Mand, navnlig Gumbiorn Ulfen, da han fandt Gumbiorns-Skiar, ogsaa seet Gronland, og det var af den Anledning, at Erik reisde didhen; thi ellers maatte han romme Landet for Manddrabs Skyld, som han havde begaaet. Dette Skedde da Ijsland havde været beboet over 100 Aar, nemlig 982; endskiont Gronlands Beboelse begyndte ikke før Alvor, forend 3 Aar derefter, da Erik havde været i Ijsland igien, og rost Landet overmaade. Dette virkede hos Vestfiordens og Borgesfiordens Indbyggere saa meget, at i Aaret 986 droge 25 Skibe fra Bredesfiorden og Borgarfiorden til Gronland; men de finge haardt Vair og Modvinde, saa at kun 14 Skibe naaede til Gronland; Resten enten forgik eller blev dreven tilbage til Ijsland. Men de saa Nyebyggere, der vare komne til Landet, formeerede sig i en kort Tiid, saa at man har regnet der i alt 280 Gaarde, hvoraf de 90 kun vare i Vester-Bygden, men Resten Øster paa. Dog, naar man holder dette Tal imod det i Ijsland i forrige Tiider, da har det neppe udgjort en Trediedeel imod den mindste Fierdung af Ijsland, at regne efter det Mandtal, som Bisp Sigur lod tage.

§. 692.

Korn-Sæd har mange Steder været i og omkring Bredesfiorden. Om Reykhole kan læses det andet Stykke (§. 348.). Paa ^{Agerdyr-}Derne, saavel i Vardestrands som Dale-Syffel, viises end i Dag ^{ning.} Agre. Een af de allerældste Ijslandske Historier, Thorstfirdinga-Saga (Kap. 8. 9.) vidner, at Guld-Thorer brugte Fladte til Sædeland, og at han fodrede sin Ridehest med Korn.

§. 693.

S. 693.

Andre Alder-
doms Levning-
ger.

Af andre Alderdoms Levninger findes kun saa, som for-
 tiene Opmerkksomhed, hvoriblandt disse følgende: a) **Grettes**
Tak kaldes store Steene, den ene paa Thingmandsheide, og den
 anden paa Trekyllisheide: disse skal den Rømpe Gretter, der le-
 vede til noget hen i det 11 Hundrede-Aar, (om hvilken man har i
 Jsland en tildeels fabelagtig Historie, som nyelig er bleven trykt
 paa Holum), have opreist, og lagt andre mindre Steene under
 dem, hvilke endnu sees. Men de ere saa store, at eet Menneske
 umuelig kunde naae om dem med Armene, for at bevæge dem, om
 man end vilde sætte, at samme havde havt Storke dertil. Men i
 den Tid Landet var folkeriigt, og Indbyggerne reisde i store
 Flokke over disse Fjældvele, da kunde jo flere Mennesker tilsam-
 men, naar de kun havde Lov ved Haanden, mageslig udrette sligt,
 og rimelig er det gaaet her, som paa flere Steder, at man har
 havt Lyst til at indbilde Estertiden, at de Mennesker, der levede
 i gamle Dage, havde været langt større og stærkere end nu omstun-
 der. Paa den Steen, der er paa Thingmandsheide, staaer en
 Karakter, som skal være Gretters Navn, men det er kun et Boes-
 mærke, hen ved 100 Aar gammelt, men ingen Runestav. b) **Smaa**
stobre Kobber-Billeder af alleslags Dyr; har man for 40 Aar
 siden opgravet paa Flatoe, af Grundvolden under et Nest nær ved
 Stranden. Disse Billeder bleve deelte imellem Dens Eiere, og
 derved adspredde. Nogle meene det har været Afguds-Billeder;
 thi deriblandt sandtes Figurer og Skikkelser af flere Ting end Dyr,
 men man finder ingen Spor til saadan Afgudsdyrkelse i Jsland.
 Det rimeligste er, at dette har været enten Skakspil, eller noget
 saadant, gjort alene til Tiidsfordriv. c) Fra de Catholiske Tiider
finder

Dale-Vardestr. Isef. og Strande-Syffeler. 617

finder man een og anden Levning i Kirkerne. I Vatsfiords Kirke ved Isefiorden, forvares endnu i Alteret en Pjalt af St. Stephani Dug, svøbt om et liden Been af en Helgen. Løiet er rodt Løst, og Beenet er en liden Stump af en Birkstilk.

§. 694.

De Havne, som Fremmede nuomstunder søge, ere bekjendte; men tilforn havde Vesterlandet flere Havne, saasom Borden Øre i Rutefiorden, Suuseviig i Steengrimsfiord; om Lyvindsfjord og Iskelfjordene er talt tilforn. Mangesæds paa Vesterlandet findes og temmelig gode Ankergrunde. I Talknefiorden er en god Reed for store og smaa Skibe; ligeledes i Patrixfjord, noget inden for den nu brugelige Havn. Paa Slatøe er den allerstørste Havn, dannet af Naturen, men den rommer kun saa Skibe; den er inden for og tæt ved Øen, under en Holm, som af Stedet kaldes Søsn. Holmen er holest imod N. N. og N. V., og ud fra den gaae 2de Klippe-Øerne, som naae nær ind til Slatøe, og danne en Runddeel. Indgangen er smal, Havnen dyb, og Skibene have Skjul for Væir fra alle Kanter. Hvis Klipperne ikke udviiste, at de af Naturen vare saaledes satte paa dette Sted, skulde man sige, at de vare didbragte ved Menneskers Arbeide.

§. 695.

Fremmede Nationer komme nu ikke til Vesterlandet, Hol-
lænderne undtagne, hvilke meest besøge Talknefiord og Iskelfjorde-
ne. De Handlende ere meget fortrydelige over deres Handel, og
meene at Hollænderne trække dem en stor Deel fra. Tilforn have
og været større Narfager hertil. Men nuomstunder ere Indbygs
gerne blevne kiæde af denne forbudne Handel, baade fordi den er
forbuden, saa og (hvisket den gemeene Mand fornemmelig seer paa)
fordi

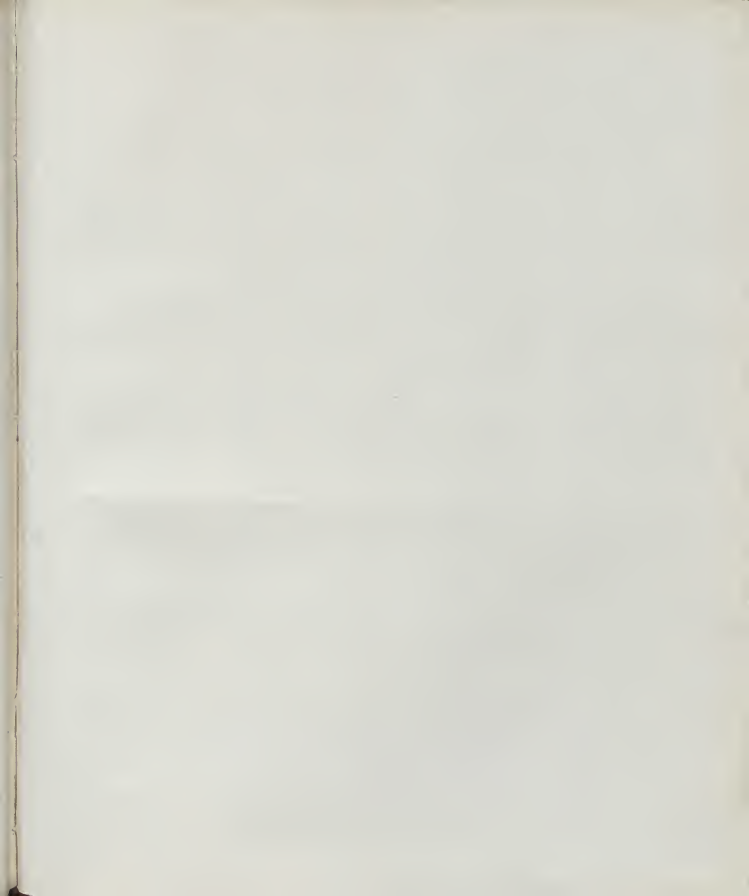
Havne.

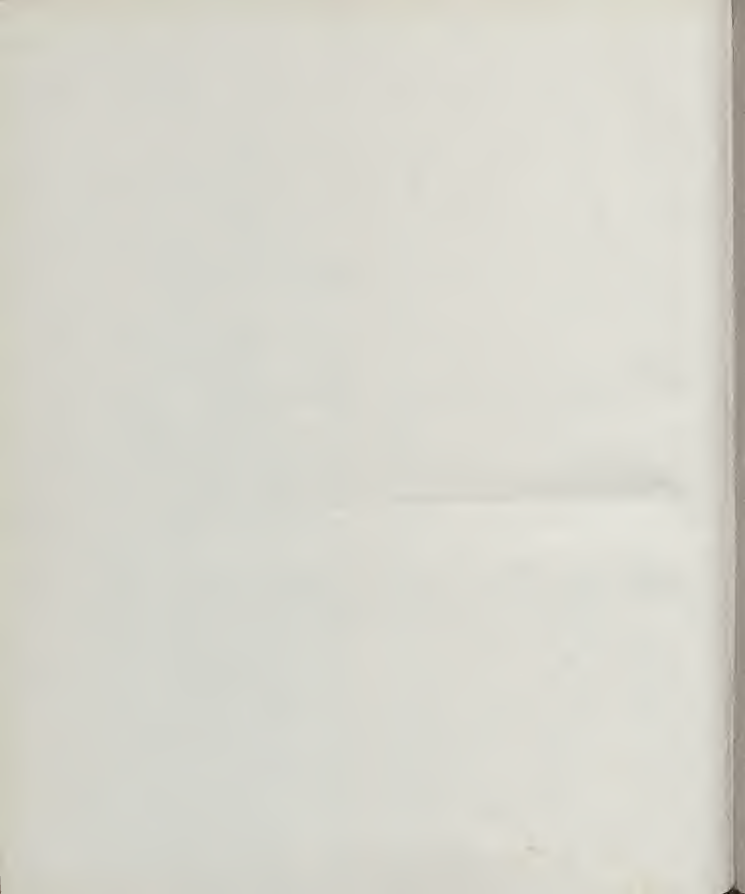
Fremmede
Nationer.

fordi de have kun Skade derved. Alle de, her komne, ere kun Fiskere, der sælge kun gamle Klæder, Skiorter, Fiske-Liner o. d. Af Brød, Gryn, Syrup, Tobak og Brændeviin sælge de ikke, uden hvad de kunne miste; og det er ikkun lidet; thi de have ikke meere med, end til deres Provision; desuden ere de fleeste af dette Slags Varer langt dyrere hos dem, end hos de Danske Kiøbsmænd; hvad de saae for dem, er kun det stætteste grove Uldengods, som disse have skudt ud. Hollænderne viide ellers baade at sætte ringe Priis paa det, de kiøbe, og høi Priis paa det, de sælge; thi Læften, paa Compagniets og Indbyggernes Varer, viide de uden ad. Overalt have Indvaanerne selv, især de, der ere slotte Huusholdere, langt større Skade af Hollændernes Besøggelser, end Compagniet. For Aaret 1700 besøgte aarlig Franske og Engelske mænd Vesterlandet; de første fangede Hvale, de sidste ginge paa Fiskerie, og begge Nationer dreve tillige forbuden Handel; de seies de ogsaa Indbyggerne til at blive om Sommeren paa deres Fartøier. Men fra 1700 til 1730 tog disse Nationers Hvalfangst, Fiskerie og Handel ganske af. Hvalene flygtede bort, og Fiskeriet søgte de paa andre Steder (S. 609 og 658.), hvorved de Hollandske Fiskeres og Dünkirkernes Tall haver taget til. Engelskmanden har siden den Tid fisket under Østerlandet.

Lbs - Íslandssafn

100436748 - 7

